

KRÚDY GYULA
ETEL KIRÁLY KINCSE

REGÉNYEK

SZERKESZTETTE ÉS A SZÖVEGET GONDOZTA
BARTA ANDRÁS

TARTALOM

Valakit elvisz az ördög

Boldogult úrfikoromban

Etel király kincse

ELSŐ FEJEZET

Amelyben néhány lábfájós úriembernek az elindulását tárgyaljuk

MÁSODIK FEJEZET

Asszonyi varázslat használ a lábfájás ellen

HARMADIK FEJEZET

Cigány nélkül kár utazni Magyarországon

NEGYEDIK FEJEZET

Miért álmodnak Miskolcon többet, mint máshol?

ÖTÖDIK FEJEZET

Miért szoktak sikerülni a pincebeli uzsonnák?

HATODIK FEJEZET

Az első komoly szó Etel király kincseről

HETEDIK FEJEZET

Szemere Miklós jelentkezik a kincskeresők megsegítésére

NYOLCADIK FEJEZET

Piros mezőben zöld macska A hunok zászlaja

KILENCEDIK FEJEZET

Az igazi nő mindig úgy szeret, mintha először szeretne

TIZEDIK FEJEZET

Hány bárányszarvot sütnék meg vagy rántanak ki a hunok tiszteletére?

TIZENEGYEDIK FEJEZET

Mi a különbség az alföldi és a felvidéki cigányok között?

TIZENKETTEDIK FEJEZET

A vezér megkísértése

TIZENHARMADIK FEJEZET

A budai nő is megjelenik a kincs hírére

TIZENNEGYEDIK FEJEZET

Nem jó hegyre menni

TIZENÖTÖDIK FEJEZET

Két hírhedt korhely megjelenése

TIZENHATODIK FEJEZET

Az asszony, aki kártyából él

TIZENHETEDIK FEJEZET

Mi történt, mikor a lélekharang megszólalt?

TIZENNYOLCADIK FEJEZET

Az óbudai kincses története

TIZENKILENCEDIK FEJEZET

A kincses eltűnése

Purgatórium

ELSŐ FEJEZET

Az esték

MÁSODIK FEJEZET

A pokróc

HARMADIK FEJEZET

A halálvágy

NEGYEDIK FEJEZET

Talán titokban őrült?

ÖTÖDIK FEJEZET

„A veres” megjelenése

HATODIK FEJEZET

Különös betegápolók

HETEDIK FEJEZET

A szerelem eljön a szörnyetegek közé is

NYOLCADIK FEJEZET

„Fischerin, du Kleine...”

KILENCEDIK FEJEZET

„A veresnek” nem tetszenek a dolgok

TIZEDIK FEJEZET

A házvételről általában

TIZENEGYEDIK FEJEZET

Egy furcsa szerelem keletkezése

TIZENKETTEDIK FEJEZET

A levágásra ítélt láb története

TIZENHARMADIK FEJEZET

János néni megjelenései

TIZENNEGYEDIK FEJEZET

Retyezáti

TIZENÖTÖDIK FEJEZET

A macska merénylete

TIZENHATODIK FEJEZET

A kutyák merénylete

TIZENHETEDIK FEJEZET

A megcsalt ember merénylete

TIZENNYOLCADIK FEJEZET

A lovas rendőrség merénylete

TIZENKILENCEDIK FEJEZET

Apró tárgyak merénylete

HUSZADIK FEJEZET

Gondolatok egy megváltásról

HUSZONEGYEDIK FEJEZET

Egy nem sikerült hitvita, de a vége nem rossz

HUSZONKETTEDIK FEJEZET

Zöldné és a szentek

HUSZONHARMADIK FEJEZET

Még egyszer az ördög karmai között

HUSZONNEGYEDIK FEJEZET

A gyógyulás első napja

HUSZONÖTÖDIK FEJEZET

Kaland a vörös szemű emberrel

HUSZONHATODIK FEJEZET

Egy kacsintás eredménye

Valakit elvisz az ördög

1

Ne mondjátok, hogy nem igaz: tanúk vannak rá, szavahihető, nadrágszíjas, tekintélyes, csacsihasú tanúságok - igaz, hogy nagyrészt már a Morgó-temetőben (de oly igazat mondanak, mint akár a vadgalambok, amelyek nagyon szeretik ezt az elhagyott temetőt), másrészt még bizonyosan ott ül szokott sarokasztalánál Dillenberger, az órás - az órásoknak valaha mind németesen hangzó nevük volt Magyarországon -, aki Komárom védelmében egy puskarporos hordón pipázott, a hordó Dillenbergerrel a levegőbe röpült, de Dillenbergerrel egyéb baj nem történt, mint az, hogy csaknem elveszítette a szeme világát, mert nyitva tartotta azt, hogy meglássa az ostromló ellenség hadállásait... Mégis, a rossz szemével is órásmesterséget űzött nyolcvanesztendő koráig, és honvédsapkát hordott.

Hol ült Dillenberger?

A „Rigó” kocsmában, amely éppen azon a helyen állott, ahová holdvilágos éjszakákon, éjfélkor, a kálvinista torony kakasának az árnyéka esett.

Itt kereste szüntelenül reszkető kezével a borospoharat, de a száját világtalanul sem tévesztette el. A poharak első tucatjánál olyan szomorú volt, mint ez öregemberhez illik. Mint az ecetfa, mint a vén szomorúfüzfa, mint a kőrisfa. (Pedig a fejfáját majd egyszer mégiscsak az egykedvű akácból faragják.) Csak akkor kezdett beleelegyedni a „Rigó”-beli örökös beszélgetésbe, amikor már semmiféle beszédet nem tartott haszontalanságnak - a poharak második fél tucatjánál.

A „Rigó”-ban is annyi csacsкасágot mondogattak a borosasztalnál, mint mindenütt az egész világon, amerre az út a kocsmá felé visz.

Hőstettekről és nőkről, szerencsésekről és balsorsokról, felborult kocsikról és eltörött galambtojásokról folyt a szóbeszéd.

A ködbe borult, köhögős, krákogós Angyalzugból estefelé mindenki hozott valamely kérdést vagy feleletet magával a „Rigó”-ba.

Kérdést - néha az élet, a sors nagy kérdését, amelyre sehol se kaphatott választ: megpróbálja a kocsmában...

Feleletet életéről és tetteiről, amely feleletet senki sem hallgatott meg - tán a kocsmában akad valaki, aki kihallgatja a szavakat, amelyek torkát köszörülik: élettapasztalatait, amelyek lelkét lefelé vonják, mint az órakölöncök.

A „Rigó”-ban is, mint minden ilyenféle helyen, temérdek élettörténet hangzott el, amíg az ablakokra a köd leszállott, és az ajtósarok úgy nyikorgott, mintha régi adósok bátorkodnának befelé.

A háztetőről a jégcsapok úgy nyújtózkodtak le, mint régi, holt vendégek lábszárai; azoké a vendégeké, akik már csak innen hallgatták az érdekes elbeszéléseket. És ezek az elbeszélések hosszúak voltak, mint az a bizonyos kolbász, amely körüléri az egész világot. De azért türelmesen hallgatták a dolgokat a vendégek: tudták, hogy mindenkire sor kerül, mint ahogy minden hordóba előbb-utóbb csapot vernek.

Egyszer egy furcsa öregember vetődött az óráskok és egyéb polgárok mindennapi társaságába.

Olyan nyájasan jött be az ajtón, mint a színlaposztó.

Bozontos, nagy, szürke haja volt, de nemigen hiányzott abból egy szál, pedig a becsületes ember ebben a korban rendszerint megkopaszodik, csak a korhelyek és más mihaszna fráterek tartják meg a hajzatukat életük végéig.

A bajusza is szürke volt, és az volt a nevezetessége, hogy úgy látszott, hogy a helyére van ragasztva.

Egyik szára felfelé állott, és hegyesre volt pödörve, mintha még mindig legénykedni akarna a konyhák asszonyai körül, és nem félt a vénembernek kijáró főzőkanálütéstől.

A bajusz másik szára azonban már fáradt volt, amint elnehezdednek csontjai az idejét múlt férfinak. Csapzottan és mindig nedvesen emlékezett régi, elfogyasztott borokra ez a bajusz - valamint pipaszárazakra, amelyeket alája dugdostak. Hogy csókokra is emlékezett volna - erre nem látszott semmi bizonyíték.

A keresztben álló bajuszhoz kis termetű férfiú tartozott, aki valamikor bizonyosan nagyobb volt, amíg az éjszakai kízó köhögésektől meg nem görnyedt válla.

Az a kutya köhögés! Az volna az emberiség jóltevője, aki a köhögés ellenszerét kitalálná. A köhögő embertől elvihetik a házat, kiáshatják az éléskamrát, seprő nyergében menyecskévé válhatik a vénasszony - nem veszi észre. A köhögő ember fél az ágyától, a négy falától, mert lyuk van a padláson, ahonnan mindig felköltik, amikor elaludna. Ezért csak menjen a kocsmába, aki köhög. Ott nem éri utol a gonosz szellem - a házsártos élettárs...

De minden egyéb nevezetessége mellett mégiscsak a csizmája volt a legfeltűnőbb az intrikusi mosollyal érkező jövevénynek.

Ezek a csizmák nyilván valaha a színpadot szolgálták, aminthogy megismerni más egyéb foglalkozású csizmákat öregségükben is: így például a sekrestyés, harangozó és vándorlegény csizmáját sohasem lehet összetéveszteni senkiével.

Ez a mostani csizma valaha sárga lehetett, és Bánk bán lábán dongott, vagy kirohant, mint Zrínyi Szigetvárból. Fekete állapotában tán Görgey, a világosi áruló szerepét játszotta a vidéki színpadon... Most pedig Magyarország minden sára rajta volt. Feltalálható volt bőrén a dunántúli agyag, a fekete, Tisza-vidéki sár, a nyírségi országutak latyakja - amerre egy vándorszínész járkal életében. A csizma orra felgömbült, mintha örökké disznótorok után szaglászna, ahol potyára megkenheti magát jóféle zsírokkal. Szára kitágult, mintha minden egeret magába varázsolt volna, amely egerek valaha menyecskék szoknyaráncait nyugtalanították. A sarka - amely tán már nem is volt saroknak mondható: az ország leggörbébb útjain ferdült ki. Elmaradt ez a sarok vidéki városok piacain, falvak kocsmaszínei alatt, futamodással bejárt országutakon... elidőzött ravaszágában, furfangban, a mindennapi jóllakásért való gerillaharcokban. Dehogyan csörgött rajta sarkantyú: inkább alázatosság és szerénység jellemzi, amint a „Rigó” kocsmába befelé somfordált, hogy itt darab időre megvesse helyét.

A csizmatulajdonost, mint ez később kiderült: Tinódinak hívták. Az efféle csizmák gazdái szeretnek a történelemből felvenni álneveket.

Régi szalonkabátja olyan volt, mint egy gyászjelentés.

De nyakkendője még tarka másli volt, és a szeme, huncutkás, kucséberes, csalogató szeme rámosolygott a „Rigó” vendégeire, tisztelettel fordult a kék kötényes kocsmáros felé, aki éppen újonnan vett borát dicsérgette vendégeinek. Szerencsés jó estét kívánt mindenkinek, öt perc alatt ismerős lett a jelenlevőkkel, miközben kiderült, hogy ő a polgári kaszinó újonnan választott könyvtárosa.

- Majd hozatunk a Körből mindenféle regényeket - mondták a polgárok barátságuk jeléül. - Hiszen úgyis kölcsönbe adják.

De az újonnan érkezett nem sokáig hagyta őket megmaradni a nagylelkűségi hangulatban. Firtatni kezdte a polgárok családi viszonyait.

...Dillenberggerről, az órásról csakhamar kiderült, hogy otthonában, az Angyalzug második házikójában, egy régi, sokszor megdrótozott lábas várja, hogy estére felmelegítsék benne a déli ételmaradékot. Az ágy alatt, a férfias csizmahúzó mellett széttaposott, ronggyá lett, reménytelen, öreg papucsok várják, hogy egy asszonyláb néha beléjük lépjen, és dohogva, nyögve bejárja velük konyháját. A párnák az ágyban derékfájásról, lábszárfájdalmakról, sóhajtozva töltött, álmatlan éjszakákról beszélnek, míg a világos téli éj holt-hallgatagsággal nézeget be az ablakon.

- Az embernek ilyenkor még ahhoz sincs kedve, hogy megforduljon a takaró alatt - vélekedett az újonnan választott könyvtáros. - Az ágy mellett a fal úgyis tele van írva lutriszámokkal, amelyek sohasem jöttek ki Temesvárott.

Más polgárok sem tudtak sokkal érdemlegesebb feleleteket adni otthoni életükről.

Kitűnt, hogy az otthon valamely szörnyeteg rabság, ahonnan, amíg a lába bírja az embert, a kocsmába szokás elmenekedni, később pedig a temetőbe.

- Miért, miért? - kérdezte gyóntatóatya komolyságával az új könyvtáros.

Mert már nem karcolnak szíveket a meszelt falra se a pipaszurkálóval, se a hajtűvel...

A pirospozsgás, füstölt kolbászért és rántott babért, valamint harsány, falusias kacagásokért rajongó telekkönyvvezető csakhamar elpanaszolta, hogy az ő felesége úgy megkeményedett, mint az a vászondarab, amelyet az apácák a fejükön viselnek.

Tinódi részvétteljesen bólongatott, míg szemével alattomosan hunyorított, mintha tudná az asszonyszív megkeményedésének a titkát, és annak orvosságát is magával hordaná. De még egyelőre nem szólt ebben a jámbor társaságban... Miért ábrándítaná ki új ismerőseit ama tanokból, amelyeket a kalendáriumokból és az öregek szájából tanultak a családi életről, az asszonyi hűségről, a megmásíthatatlan esküvésekről?

- Mikor is tartották a lakodalmukat? - kérdezte odavetőleg a telekkönyvvezetőt, aki egyébként külsőleg dzsentriképű, oldalszakállas, agárlábú úriember volt, s azt rebesgették róla, hogy váltóhamisításból él.

A telekkönyvvezető nem akarta a békességet megbontani, ugyanezért felelt Tinódi kérdésére, bár nem nagy elragadtatással. (A felelethez előbb belenézett az ujjáról levont karikagyűrű belsejébe, magában számolgotott.)

- Január vége lehetett, talán huszonharmadika, úgy éreztem, hogy fokhagymás kolbász szaga van az egész világnak, a szánkók csengőjét ma sem felejttem el, a násznagyom, Prepeliczai bácsi, részeg fővel lecsúszott a szánkóról, csaknem megették a farkasok.

Tinódi oly bizalmasan mosolygott, mintha maga is ott lett volna a lakodalomban:

- Nemde, káposztaleves volt másnap?

- Az a szokás - felelt egykedvűen a telekkönyvvezető.

- És a nászéjszakán minden negyedórán lehullott és nagyot koppant egy birsalma, amely a szekrény tetején volt? Ezek a lehulló birsalmák jegyzik, hány gyereke születik az embernek a házasságából.

A telekkönyvvezető nem felelt. Mégiscsak államhivatalnok volt, nem adhatott választ minden kérdésre.

Tinódi tehát magától folytatta a beszédet egy pohár bor lehajlása után, amely pohártól olyan lett a bajsza, orra, szeme, mintha mindegyikből bor csurgott volna. Mint a faliórából hirtelen kiugrik a kakukk, és a következőket mondja:

- Az egészben az volt a hiba, hogy Pál fordulása napján esett a lakodalom. A forduló Pál rosszat jelent a fiatal házasoknak, akár olvad, akár keményedik. Olvadáskor rendszerint az asszony szíve enged, míg keményedésnél a férfi javára billen a mérleg.

- Keményedett az idő - szólalt meg hirtelen az anyakönyvvezető. - Mindennap megverem a feleségemet.

Tinódi úgy tett, mintha oda sem figyelne a bizalmas vallomásra:

- Mert higgyék el nekem, hogy vannak babonás napok, amikor legjobb ágyban maradni annak, aki ezt megteheti. A Borbálák, Erzsébetek, Filemonok, Flóriánok, Józsefek, Júdások, Katalinok, Lőrincék, Luciák, Mártonok, Mátyások, Miklósek, Orbánok, Pálok, Tamások, Vincék, Szilveszterek napjai nemhiába vannak megjelölve a kalendáriumban, mindegyiknek megvan a maga jelentősége a hosszú életen át! Milyen nap is van ma?

Dillenberger, az órás, aki mesterségénél fogva rokonságban volt a csillagászzal is, a pohara mellől oly hanglejtéssel felelt, mint egy remete, aki az örök igazságokat mondja ki: - Ma van Szilveszter napja!

Tinódi diadalmas pillantást vetett a telekkönyvvezetőre, mintha már félig-meddig nyertesnek érezné magát a vitatkozásban. Aztán a fekete ablakokra vetette tekintetét:

- Mit tudják önök, hogy mi van most odakünn az országutakon, a néptelen tájakon, a pusztákon és az erdőségekben? A fészületek megdermedve bámulják a vándorlókat, akik ilyenkor az országutakon járnak. A mezők sima fehérségén hirtelen örvények kerekednek, amelyekből hóemberek emelkednek; de csak addig tartják meg fehérségüket, amíg a falvak és városok füstös kéményeihez érnek. Megroppannak a fatörzsek, amelyek eddig némán hallgatták az ördögszekerek csengőit, amelyeket a téli vihar átkergetett néha a tájon. A varjak megint visszatéregetnek az erdei fákhoz azon idő után, amelyet az emberek, udvarok, házak közelségében töltöttek. A jégcsapok megunják magukat a kutaknál, és nagy csörömpöléssel, mintha üveges tót szekere fordulna fel, elhagyják helyüket. És a fenyőfában sírni kezd a tűz gyermeke, miután idáig nem jött érte a megváltó fejsze. Vajon olvad vagy fagy odakünn?

- Fagy! - felelt egy bátor hang a küszöbről.

A „Rigó”-ba egy fiatalember lépett be.

Északnyugati szélnél, éjfélkor látni ilyen arculatú férfiakat bolyongani, ódon kastélyok hűvös folyosóin vagy erdők szélén végigsétálni, lobogós ingben, gatyában a betyárok országútján...

Látni őket ott, ahová a boldogtalan fiatalemberek visszajárnak, akik szerelem miatt haltak meg.

Meghaltak, de nem örökre.

Szövetségük kiterjed az egész világra, ahol férfiak nők miatt szenvednek.

A mélabúsak egyesületébe vannak beírva azok a fiatalember, akik meg tudják hallani a néma téli házakból a rokka pörgését, anélkül hogy valami nagyon meletet ne gondolnának melléje, amikor szánkójuk továbbnyargal.

A szomorkások világegyletének tagjai ők, akik akkor is, ha piros ablakú kocsmaszobában ülnek, és a nagybögő dövődőjébe úgy hajtják bele fejüket, mint valami kútba: a csaplárlány vadmadárkacaján át távoli szelíd nőknek szívhez szóló klaviatúráját hallják: a forralt bor fahéjszagán át birsalmaillatú, alkonyati szobákban érzik magukat, ahol szegény leányok elérhetetlen ábrándokat szórnak a tűzbe együtt a karácsonyi kalács morzsáival; vad, vérben járó verekedések, csaták után, amikor hőstetteikről a kisvárosban mindenfelé beszélnek, a koccanó golyójú biliárdasztalnál és a krémesbéles-cukrásznő trónusa környékén: ők csak egy gyáván megremegő női ölbe szeretnék lehajtani a fejüket, és egy kéztől kapni emlékebe néhány simogatást, amely kéz a házimunkán kívül csak imádkozásra tud összekulcsolódni...

A nők ama boldogtalan lovagjai közül való volt a fiatalember, aki tán meghalni is csak olyan tör által szeretne, amely tör nyele köré egy ájtatos lány rózsafüzére van csavarva.

Patkó Bandinak hívták, mint ama híres alföldi haramját valaha.

...Fújt odakünn most is az északnyugati szél, a betyárok szele, de Patkó Bandi olyan szertartásosan köszöntgetett mindenfelé, mintha abból élt volna.

A telekkönyvvezető ritkás hajzata, amely középen volt elválasztva, alkalmat adott Patkó Bandinak arra a kijelentésre, hogy holnaptól kezdve ő is ilyen frizurát visel. - Barkó, a vörös orrú és arcú építőmester, aki ilyenkor, télidőben egészen a kocsmázásnak szentelte idejét, és lehetőleg mindenkit legazemberezett, kezdve a polgármesteren, végezve „Quitt, a hurka” lakatoson, akik ismerősei voltak a városban: leereszkedőleg intett a fiatalembernek, holott éppen tegnap jegyezte meg Patkó Bandiról, hogy tisztességesebb embereket is felakasztottak a régi világban. - Dillenberger, az órás, előre örvendezett, hogy majd otthon elmondhatja a feleségének, hogy Patkó Bandival ült egy asztalnál. Míg Tinódi, aki eddig a szót vitte, irigykedve hümmögött, mert érezte, hogy háttérbe szorul.

Ámde Patkó Bandi nem foglalt helyet a társaságban, csak a kályha melletti asztalhoz lépett, amely becsületes vörös terítéssel volt befödve, és felhajtotta az asztal körül álló székeket, ami a világ minden nyelvén azt jelenti, hogy az asztal „le van foglalva”.

Aztán megállott a „Rigó” közepén, és gondolkozva nézett Mátyánszkyra, a kocsmárosra. Nyilván tanácsot tartott magában, hogy mit rendeljen vendégeinek, akiknek az asztalt lefoglalta. De jó darabig csak nézett, nézegetett, míg a Tinódi asztalánál rettenetes érdeklődéssel figyeltek minden mozdulatára.

A telekkönyvvezető, mint a társaság legtekintélyesebb tagja, végre rászólt a lámpába bámészkodó Patkó Bandira:

- Miféle vendégeket vársz, öcsém?

Bandi, mintegy varázslat alól szabadulva, gyorsan felelt:

- A Régensburger kisasszonyokat hívtam ide, de nem tudom, hogy helyesen tettem-e. Nem tudom, megfordultak valaha úrihölgyek ebben a kocsmában.

- A Régensburger kisasszonyok semmi esetre sem - felelt a telekkönyvvezető, és kétfelé simította a kapa után ültetett bajsztát és haját.

- Szegénykék most a szilveszteri istentiszteleten vannak, és azt várják, mikor érkezik el a pap az év halottainak felsorolásában az elhunyt édesapjuk nevéhez... Enélkül tán el sem jöttek volna otthonról, mert nem szoktak sehová sem járni. Szegény árvák, félnek még az utcára is menni - beszélt Patkó Bandi, és a társaság mind nagyobb érdeklődéssel fordult a fiatalember felé. Irigység, csodálkozás, bámulat ült ki az arcokra. - A Régensburger kisasszonyok voltak a város megközelíthetetlen hölgyei. Még a pletyka sem tudott felőlük valami nevezetesebbet mondani. Ördöge van ennek a Patkó Bandinak, ha el tudja csalni őket a „Rigó” kocsmaiba, amely mégsem nevezhető előkelő helynek.

Dillenberger éppen elhatározta magában, hogy még két deci bort rendel, ha a dolog igaznak bizonyul. A telekkönyvvezető talán a hamis váltóit is elfelejtette ebben a percben (pedig sok bort kell inni, ha ilyesmit felejtani akar az ember). Tinódi a szemével és orrával figyelt, mintha valami rendkívüli esemény előtt állana: hölgyekkel fog megismerkedni.

És már hallatszottak is bizonyos lépések a kocsmá nyitott folyosóján, tétova, tapogatózó léptek, amelyek dehogyan szokták meg a kocsmajárást.

És az üvegajtó mögött feltűnt, mint valami jelenés, két gyászruhás hölgy alakja. A legmélyebb gyászba öltöztek a Régensburger hölgyek, abba a legmélyebb gyászba, amelyben megszépül még a csúnya nő is.

...Amanda, az idősebbik, a rossz nyelvek szerint „vénlány” volt. De milyen vénlány! Megnyalta volna az ujját minden férfi, ha hozzányúlhatott volna.

Ropogott, pattogott, hevült, tüzelt, gyújtott, hogy szívesen felmászott volna kedvéért a fatetejére a legöregebb ember is.

Tartása délceg, mint ama lovagkorbeli várúrnőké, akikért a Szentföldre mentek verekedni az urak.

A lába - mint a kövérkés nőké - boldoggá tette a macskafejű köveket, amelyekre rálépett.

Kebelnél nem lehetett ízesebb télen a pulyka melle sem.

A nyaka, amely kissé kivágott ruhájából rózsaszínűen kiemelkedett, dalolt, nevetett, mint vízkeresztkor a szánkó csengője.

Csak a szemén látszott némi szegénység: elfojtott könnyek, gondban átvirrasztott éjszakák, nem teljesült remények. Igen, ezek a szemek kisvárosi szemek voltak, amelyek nem mernek továbbnézni a férfiak csizmaszáránál, sem messzebb az Angyalzug utolsó házikójánál. Félnék, szemérmes szemek, amelyek a sok otthon ülésben csak akkor mernek kacérkodni, ha egyedül vannak a kalitba zárt kismadarakkal vagy a macskájukkal.

...Ilona, az ifjabbik, szinte jelentéktelen szépség volt Amanda mellett, ha nem lett volna földig érő haja, mint Csillag Annának, nem is tudnánk felőle nevezetességet mondani. De ez a haj élt a maga nagyravágyásában, fiatalságában, akarásában. Ez a haj még nem mondott le semmiről, mint ahogy a nénje bús szeme. Ez a hajzat igényes volt - talán egy herceget is akart álmában, legkevesebb volt az állami hivatalnok, de arra már csak akkor került sor, amikor a hajfonásban a kéz a tizenhatodik hurokig eljutott.

Amanda a szék alá húzta lábait, míg fátyolát szemérmatosan homlokába vonogatta, amely mozdulat többnyire mély hatással szokott lenni a férfiakra.

Ezt súgta Patkó Bandi fülébe:

- Abból a borból szeretnék inni, amelyből maguk, férfiak szoktak inni.

Maguk, férfiak! Mily hódolattal volt kimondva ez a szó a mélyen tisztelt férfinem iránt! Az iránt a férfinem iránt, amely ebben a pillanatban a száját is nyitva felejtette a bámészkodástól. Mintha sohasem láttak volna kalapos nőket ezek a férfiak, mindig csak lompos slafrokban, széttaposott papucsban, a csiricsári tyúkketrec vagy a kísértetiesen bűdös padlás környékén foglalatoskodó nőket, akiknek vagy a foguk fáj, vagy a szomszédasszony pletykája. Akik a mángorlásban, nagymosásban, gyermekdajkálásban holtra fárasztják magukat, és ha néha-néha megengedik maguknak, hogy néhány percre a kályha mellé üljenek, álmokat bolháznak, amelyek tegnap vagy tegnapelőtt látogatták meg őket, de azóta nem volt idejük megfejtani. És kocsmába legfeljebb részeges urukért mennek, hogy azt szégyenszemre hazahajtsák az Angyalzugra.

Milyen mások voltak ők, a Régensburger kisasszonyok!

Nem csoda, hogy atyjuk egykor jegyzője volt a városnak, az esze ennek a nagy tír pákfalunak, ahol a tanyákon még mindig tótul „povedáltak”, de a Régensburger kisasszonyok ablakából Beethoven és isten tudná, miféle más szerzők zongoramuzsikája hangzott ki.

És most mégis ezt mondja a város legműveltebb hölgye a sehonnai Patkó Bandinak:

- Abból a borból szeretnék inni, amelyikből maguk, férfiak szoktak inni!

Mintha az valami más volna, valami nektár vagy sárkányvér volna, és nem is a város alatt termett volna, az orosi nyilasokban vagy a sóstói homokon, Pivnyik vagy Jánószky szőlejében.

Mátyánszky, a csizmadiából lett bormérő azzal fejezi ki tiszteletét a nevezetes vendégek irányában, hogy friss borért ballag le a pincébe a nagy cserépkorsóval. Savanyú harmattal ömlik a homoki löre a korsóba, a Régensburger kisasszonyok úgy ülnek Patkó Bandi körül, mintha az ma este az apjukat helyettesítené.

Helyettesíti is, mert megkérdezi a kisasszonyokat, hogy nem ennének-e abból a kolbászból, amelynek kedvéért Dillenberger úr még nyolcvanesztendő korában is a kocsmába jár?

- Milyen lehet az a kolbász? - kérdezi álmélkodva Amanda kisasszony.

- Balczár töltötte, és fokhagymás - szól át váratlanul a szomszéd asztaltól Barzó, a nyershús-képű, amire Patkó Bandi hirtelen a földre sūti szemét, mintha nem akarná, hogy valaki ebben a percben belelásson. Mikor újra felemeli a szemét, már nyugodt az, nyoma sincs benne elsötétedő haragnak.

Ámde most már a telekkönyvvezető úr is, mint a társaság legtekintélyesebb tagja, felemelkedik ültéből, és a kis termetű emberek széles, ünnepélyes lépteivel átbballag a hölgyek asztalához.

- Csak hódolatomat akarom kifejezni - mondja döcögtetve, káposztásan, zsírosan, ahogyan torban, lakodalomban, keresztelőn beszélni szoktak a hivatalos személyek, így az esküvői násznagyok is. - Régi barátja vagyok a hölgyvilágnak, távoli tisztelőjük a jelenlévő nemes úrnőknek: ha nem tudnák, nevem Szuki.

- De nem üt bele az istennyila - kedélyeskedett a szomszédból ismét a paprikaarcú építőmester.

A telekkönyvvezető egy üres széket vont maga alá, és szúrós szemmel vizsgálta a hölgyeket. (Oly kedélyesen hűmmögött, mintha egyetlen váltója sem volna forgalomban.)

- Ősz óta járunk ebbe a kaszinóba, mióta az öreg Buktárt eltemettük, akinek a krákogása, köpködése miatt nem volt maradása itt senkinek. No de föld alá tettük az öreget, és azóta senki se zavar bennünket esti hivatal utáni összejöveteleinknél, a „Rigó”-ban. Csak éppen a bánat szokott néha itt utolérni, mert az be tud jönni a kulcslyukon is. Tudják már maguk, ragyogó hölgyeim, hogy mi az a bánat?

A telekkönyvvezető pillanatnyi szünetet tartott, de nem azért, mintha komolyan választ várt volna a hölgyek részéről, hanem azért, hogy kiköhögje magát.

- Bánat és kocsma testvérek. Némelyek azt hiszik, hogy a félrecsapott, kacagó öröm lakik a kocsmában. A manóba! Én az örömmel nem találkoztam harminc esztendő óta, pedig ennyi ideje járok kocsmába. Láttam ellenben eleget a bánatot. Ha én egyszer egy megértő szívnek elmondanám őszintén az élettörténetemet!

A telekkönyvvezető a levegőbe nézett, a levegőbe csapott:

- Hiú ábránd! Kancsi, kancsi kucséber! Ugyan hol akadna egy olyan jó szív, aki végighallgatná az én gyónásomat?

- Itt vagyok én! - szólalt meg Tinódi, aki alig várta az alkalmat, hogy beleavatkozhasson a szomszéd asztalbeli társalgásba. Mint a cirkuszbéli bohócok szokták: a székén lovagolva jött át a hölgyek asztalához.

- Mutasson be - szólalt a telekkönyvvezetőhöz, de az még mindig álmélkodva nézett maga elé, mintha tekintete előtt egyszerre megjelent volna minden váltó, amelyre mások neveit kanyarította alá:

- Szuki - mormogta szórakozottan.

- Nem, én Tinódi vagyok. Nem vagyok azonos a lantosköltővel, sem a vándorszínésszel. Én a Polgári Kör új könyvtárosa vagyok. A pesztonkájukat, abban a nagy, havas csizmában és cinkefogó orrával már van szerencsém ismerni. Tegnap jelentkezett a körben Féval: *A véreb*, valamint Ponson du Terrail: *Maeddin kincse* című regényekért. Kiadtam őket.

- Igen, de én Jókaitól *Az arany ember*-t szerettem volna olvasni - szólalt meg hirtelen Régensburger Ilona, a Csillag Anna-hajú, holott senki nem várt tőle ily bakfisnyilatkozatot. Körülbelül húszesztendő volt.

- *Az arany ember*-t most a Jánószky kisasszonyok olvassák - felelt az új könyvtáros.

Ilona reménytelenül intett. Mindenben megelőzik őt a Jánószky lányok.

- Hiszen ha csak az kell, elmondom a regény tartalmát - felelt hadaró szóval Tinódi, mert észrevett valami igen barátságtalan dolgot a Patkó Bandi tekintetében. - Egy Tímár nevű, görög származású hajós megöli és kirabolja a hajójára menekült török basát. Elrabolja leányát is, akit Komáromban rejt el, az üzletcímborájánál, Brazovicsnál. Ámde Brazovics követeli a török hajó kincseinek ráeső részét, mire Tímár Brazovicsot is megöli. Nagy zavar keletkezik, mire Tímár, hogy bedugja az emberek száját, hirtelen feleségül veszi a török basa leányát. Bezárja a komáromi házába, míg ő maga szeretői után csavarog. A török basa leánya azonban rájön Tímár titkára, mire Tímár egyik szeretőjét, a holt Brazovics leányát megbízza, hogy éjszaka ölné meg Tímárt. Az egész machinációnak tudója egy derék, becsületes fiatalember, bizonyos Kristyán Tódor, aki elhatározta, hogy segít a szegény rabságban tartott feleségen. Igen ám, de Tímár ezt a jóra való embert elcsalja magával a Balatonra, és ott a vízbe fojtja...

- Nem érdemes az ilyen többszörös rablógyilkosnak a regényét olvasni - szólt most közbe a telekkönyvvezető mint törvényszéki ember.

- Ó, mi másképpen tudjuk *Az arany ember* történetét! - mondá Amanda kisasszony, és olyan tekintettel nézett körül a szobában, mintha a valódi arany embert keresné valamelyik sarokban. Azt a férfit, aki őt majd valaha feleségül veszi.

- Sekszpir! Korjolan! - kiáltott fel a szomszéd asztalnál a téglapiros arcú építőmester, hogy bizonyosságot tegyen irodalmi műveltségéről. Aztán öklével az asztalra csapott: - Lesz, ahogy lesz, megiszom még egy fél literrel.

Csak Szuki úr maradt meg eredeti álláspontja mellett. A levegőbe csapott:

- Az mind sifli, amit a költők kitalálnak: az én élettörténetemet hallgatná meg valaki, ahogyan majd egyszer a halálos ágyamon elmondom valakinek, aki éppen a közelemben lesz. De nem a feleségemnek, sem a lányomnak. Az lenne a könyv - tele bánattal, amellyel csak azok találkozhatnak, akik nyitott szemmel járnak.

A könyvtáros fontoskodva szívogatta pipacsutoráját. A tenyerét kifelé, befelé forgatta, mintha a telekkönyvvezető szavait mérlegelné, aztán mutatta, hogy az merő ostobaság. Összeesküvő pillantásokat akart Patkó Bandira vetni, de a fiatalember nem állott kötélnek, gorombán nézett maga elé. A könyvtáros tehát izgatottságában két lábára emelte maga alatt székét, míg újra belefogott igazába:

- Csaknem ezer könyv van a bojtárkodásom alatt, és mondhatom, hogy a könyvek csak messziről, csukott állapotban ígérnek valamit. Amint kinyitja őket az ember, egyszerre vége a varázslatnak. Az ember hallja a hetivásár lármáját, mert tessék elhinni, hogy az egész élet nem egyéb, mint hetivásár.

A Régensburger hölgyek eddig többnyire illedelmesen hallgattak a nagyra becsült „férfiak” társaságában, ámde most Amanda szentimentálisan, vadgalambhangon megszólalt:

- Ha az igaz, hogy az élet hetivásár, akkor mi kofák vagyunk a hetivásárban.

- Ksz, ksz! - felelt a könyvtáros, mint valami vidéki színész, akinek azt írja elő szerepe, hogy „félre” ne vessen. - Nem én mondtam, lelkemre, én ezt nem mondtam. (A hölgyek letették a poharat, amelyet éppen szájukhoz akartak emelni, és beburkolóztak gyászfátyolaikba.) Bizonyosan vannak kivételes nők, amilyenek nagyságodék is látszanak, akik távol tudják magukat tartani az élet hetivásárjától. Akik mindig jó szagú szobában élnek, füstölt égetnek a kályha szélén, violaszagú szappannal mossák a kezüket, és nem lépnek a sárba, akármilyen nagy sár van az utcán. Így képzelem az embert azokat a nőket, akiket nem ismer. Míg jön a szerelem, és bemocskol mindent. Mert a szerelem után rendszerint egy délutáni vizit következik a helybeli szülésznőnél, Króminé asszonynál.

A hölgyek tán nem is értették meg nyomban azt a szemtelenséget, amelyet a könyvtáros mondott. Patkó Bandi bizonyosan nem adott jelentőséget a görhedt vénemberke beszédének, mert fél kezével tovább is csendesen játszott rövid tisztí óraláncával. Tinódi vérszemet kapott:

- Mert egyszeriben vége szakad az ábrándoknak, a jó szagoknak, a félig álomban töltött délutánoknak, a birsalma szolgatásának, amikor az a különös asszonyság belép a konyha felől a szatyorjával. Nagy, fehér kötényt köt fel, és olyan felfordulást csinál a háznál, mint a hentes disznóöléskor. Ő parancsol a cselédeknek, megfordíttatja régi helyéről az ágyat, kivallatja a kisasszonyt legrejtettebb titka felől. Olyan izgalmat szokott előidézni ez az asszonyság, mintha kisbabát várnának a háznál. Volt már maguknak kisbabájuk, nagyra becsült hölgyeim?

A Régensburger hölgyek meg se mertek mukkanni a fátyol alatt. Patkó Bandinak a keze zsibbadtan derekához merevedett. Csak a telekkönyvvezetőt lephette meg valamely emlékezés, mert torokhangon nevetni kezdett, és mind a két kezével csapkodott a levegőbe.

- Ilyenkor szokták a férfiakat elküldeni a háztól a kocsmába - döffent közbe. - Az én élettörténetemben olvashatnák ezt is.

A hölgyek nem feleltek, mire a könyvtáros a szék egyetlen lábára tette a súlypontot, hogy szinte a levegőbe emelkedett.

- Hát nem volt még maguknak szeretőjük? - kiáltott fel, mintha tromfot vágna ki.

Patkó Bandi nyugodtan szólt közbe:

- Nem. Ha ilyen dolgokat akar kérdezni, Tinódi úr, menjen ki a konyhába, ott talán akad valami szolgáló, aki felel a kérdésére.

A könyvtáros lesütötte a szemét, megcsóválta a fejét, mintha nagyon elégedetlen volna. Mintha elveszítette volna a beszéd fonalát, és most már nem is tudja, hol és merre folytassa:

- Szerető nélküli élet? Olyan is van?... Nem, én nem hiszem, hogy nem volt szeretőjük, hiszen igen csinosak, finomak, mint a kesztyűk a boltos skatulyájában. Egészen bizonyos, hogy másképpen szoktak meggyónni Máriapócsen a szent barát fülébe, mást mutatnak, amikor megemelik a kártyavetőnő csomagját, háromszor bal felé. Akkor kimutatkozik a kártyában a Szerető, és maguk nem tiltakoznak ellene. Sőt, édesen kezd bizseregni a szívük gyökere, remegni kezd a derekuk, a kályha mellett ott áll ama férfiú, akire mindig gondolnak, vagy éppen az ágy alatt rejtőzik, mint egy ottelejtett álom... Ne beszéljenek nekem a lányokról! Ismerem én a szoknyaráncukat, a gondolatukat, hiába égetik el a kifésült hajukat a kályhában!

Patkó Bandi kérdőleg nézett a kisasszonyokra. Fiatalember volt még: hinni kezdett a ravasz öregember beszédének. Tinódi észrevette ezt, tovább ütötte a vasat:

- Vallják be, hiába titkolják előttem, hogy tudják, milyen szaga van a tiszafüredi pedrőnek! Tudják, hány gomb van a férfimellényen, és már más nadrágokat is láttak az édesapjukénál, amelyre foltot raktak! Nincsen abban semmi kivetnivaló, ha a fésűjük már megakadt férfiszakállban, ha netán kinyomtak pattanást arcon vagy nyakon, vágta körmöt a férfiak kezéről, és gyógyítottak kólikás hasat. Van egy gonosz öreg seb az én mellemen is, mint a legtöbb öregemberén. Nem volna kedvük bekötözni?

Patkó Bandi erre felemelte az előtte álló üveget, de nem Tinódi felé célzott vele, hanem a nyershús képű építőmester felé, aki a szomszéd asztalnál javában hahotázott a könyvtáros orcapirító beszédén. Az üveg bukfencet vetett a levegőben, és éppen a homlokán találta el Barkó urat. Az üveg cserepekre tört, a bor és vér sötéten borította el a vérmes arcot. Az építőmester darab ideig megzavarodva ült helyén, csak akkor ordított fel, amikor kezével sajgó homlokához nyúlt, és keze nyirkos lett a vértől. Furcsa, sivalkodó, vékony hangon kiáltott:

- Gyilkosság!

De annál inkább engedelmeskedett teste a rárohanó indulatnak. A karja kinyúlt egy üres szék után, és azt megforgatta a levegőben, és ferde lendülettel Patkó Bandi felé dobta. A szék elakadt útközben egy asztalban, és reccsenve zuhant a földre. De az építőmester újabb szék után kapott.

Mátyánszky, a kék kötényes kocsmáros panaszkodva rohant be a szomszéd szobából, és első dolga volt az ajtót bezárni, nehogy kívülről jövő idegenek is beleavatkozzanak a verekedésbe. (A jelenlévőket mind személyesen ismerte.)

Patkó Bandi ezalatt a szoba közepére pattant, és hurokfogással elkapta az építőmester puha inggallérját, amelyre tán aznap varrt új gombokat egy asszonykéz. Megcsavarta a gallért, és a hatalmas termetű építőmester tántorogni kezdett. Ugyanekkor Patkó Bandi erős rúgást mért lábával sípcsontjára, mire az építőmester a földre zuhant, és magával rántotta Bandit is. Az építőmester Bandi arcába, fülébe, hajába markolászott a két kezével, de Bandi céltudatosan verekedett. Nem engedte ki kezéből az építőmester gallérját, és mind szorosabbra fogta.

Ekkor azonban Tinódi is beleavatkozott a dologba:

- Miféle betyárság, zsványság, haramiaság folyik itt? - kiáltotta olyan méltatlankodással, mintha ő volna az egyetlen tisztességes ember a világon.

És az építőmester mellén térdeplő Bandi felé tett néhány bizonytalan rúgást. Patkó Bandi hátrafordította kitüzesedett arcát, és a kezével elkapni akarta Tinódi lábát. De csak azt a gombot sikerült megragadnia, amely acélgombot Tinódi azért vert cipője sarkába, hogy néhanapján nyugalmazott katonatisztnek adja ki magát. A gomb srófra járt, megfordult Bandi ujjai között, de ez is elegendő volt ahhoz, hogy a könyvtáros a földre zuhanjon, az asztal alá, közvetlen a telekkönyvvezető lába elé.

Az építőmester ezalatt kiszabadította torkát Bandi ujjai közül, és újult erővel kezdett verekedni. Csakhamar felülkerekedett, és Bandit hatalmas rántással maga alá temette. Ő maga is akkorát zuhant, mint egy liszteszsák. Darab ideig egyikük sem tudott mozdulni. Mire Mátyánszky kinyitotta az ajtót:

- Menjenek az urak haza! - kiáltotta a kocsmáros.

A telekkönyvvezető megrémült. Nem volt még itt az ő órája, borzadás fogta el a hazamenetel elől.

- Én is, Mátyánszky úr? - kérdezte komoly ijedelemmel. - Hiszen én a légynek se vétettem. Igaz, Dillenberger bácsi?

Dillenberger csak szótlanul ült, és a botját, kalapját kereste, neki elég volt az esti szórakozásból. De a telekkönyvvezető a két kezével kapaszkodott az öreg órás karjába:

- Ne hagyjon itt, Dillenberger bácsi, inkább elmondok egyet-mást az élettörténetemből.

De a nyolcvanesztendős öreg közönyös volt Szuki úr élettörténete iránt. Néma mormogással kereste az utat az ajtó felé, míg ugyanakkor Bandi a vérző fülét tapogatta zsebkendőjével.

4

Az Angyalzugban már éjszaka volt, amikor a Régensburger hölgyek Patkó Bandival elhagyták a „Rigó” kocsmát.

De a frissen esett hó világított, és különben sem lehet eltéveszteni az utat annak, aki az Angyalzugban született. Dillenberger, mint egy túlvilági lélek, bolyongott előttük alig látó szemeivel. A háztetők felett utazó vadludak figyelmeztették kiáltásaikkal a helyes útra, vagy az udvarokból kihangzó kutyaugatások tájékoztatták, hol kell pontot tenni kopogó botjával. Annyi bizonyos, hogy elérkezett a mókusházikóig, amelynek kacaja messzire felsírt a nagy csendességben, a maga nyelvén csak így tudta üdvözölni a hazatérő gazdát.

Miből vannak éjszaka a házak falai az Angyalzugban?

Eltűnik a nappali vályog és mész, valami selyemtapintása lesz a házfalaknak, mintha hozzáigazodnának ők is a mesékhez, amelyeket téli estéken belsejükben elsusognak.

A háztetőn a hó úgy fekszik, mint valami másvilági dunna, amelyben korán reggel bizonyosan meg lehetne találni ama őrangyal nyomait, aki erre éjjeli körútját tette.

Az ereszek csillognak, de éjjel nem úgy, mint öregemberek orrai, hanem mint fénylő dárdák, amelyeket a falba rejtőzött vitézek tartanak kezükben.

És a kapuk csukva, mintha mindegyik külön vigyázna arra, hogy az éjszaka leple alatt rossz emberek ki ne lopkodják innen se a meleget, se a jókedvet, se a padlásról vagy pincéből bátortalanul belopózkodó álmokat. De a malacot sem, amely óljában siketen röfög, holott a házban mindenki örömpresve gondol rá, még a hajadon leány is.

Hát a kilincsek, az ajtóknak ezek a kezei: mily holtak lesznek, mikor az éjszaka beköszönt!

Mintha nem is szolgálnának szívesen másnak, mint a kísértetnek, aki fehér lepedőben jön haza a temetőből, holott nappal nyájaskodva nyílnak akár Gerzsábeknek, aki embertelen hosszú kabátjában a gyászjelentéseket, színlapokat, báli meghívókat egyforma búskomoly arccal hordja szét; akár a harangozónak, aki Vízkereszt napján leszáll magas állomásáról, hogy az ajtók szemöldökfáira krétával felírogassa az áldást hozó G. M. B. betűket. - De éjszakára elmogorvásodnak a kilincsek, mindjárt zajt csapnak, mintha lányrabló lépné át a küszöböt, pedig csak egy elkésett öregasszony jön hazafelé a pletykálkodásból.

És hogy az ablakokat se feledjük ki az Angyalzugból, éjszakára elkomorodnak, mint öregember lezárt szemei a ravatalon.

Tán sohasem járnak errefelé éjszakai zenészek, akik elvarázsoltságukból ébresztgetni próbálnák a néma ablakokat? Talán sohasem ugrik ki szökevény leány az ablakokon át, hogy másnapra legfeljebb parányi lábnyomát találja meg a hóban az átkozódó apa? Hol vannak azok a fiatalember, akik szinte egész életüket ablakok alatt tölték? Tán attól a mezítelen ágastól ijedtek meg az udvaron, amely ágról éjszakára leszednek mindenféle edényt, hogy belőlük nyomban leönteni lehessen az alkalmatlankodókat?

...A hópelyhek nem szállhatnak nesztelenebbül, mint a Régensburger kisasszonyok szálltak hazafelé Patkó Bandival.

Két oldalról odasimultak fátylaikkal a fiatalemberhez, mint a fagyöngy a fához; vagy ha szebben akarnánk magunkat kifejezni, mint őrangyalok, akik ezentúl az ifjú minden lépésére vigyázni fognak, nem engedik többé kocsmai verekedésbe elegyedni. Kinek volt melegebb karja? Amandának vagy Ilonának? Az ifjú keze hol bal oldalról simogatta meg az egyik leány hátát, hol jobbra kereste a szoknyaráncokat.

A leányok könnyes, meleg, hálás csókokat nyomdostak arcára. Nővérek, akik irigykedés, féltékenység nélkül ugyanabba a fiatalemberbe szerelmesek, aki, íme, szívesen kockáztatja meg életét az ő becsületükért.

- Vajon ébren van-e Nyetreba néni? - kérdezte suttogva Amanda.

- Ó, a vén boszorkány! - sóhajtotta Ilonka.

Ez a Nyetreba néni volt az, akinek (a szomszédból) a leányokra vigyázni kellene, amíg anyjuk távol van. Minden Angyalzugban vannak ilyen Nyetreba nénik, akiktől rettegnek a fiatal nők.

De a sötétség ma bátorra tette a Régensburger kisasszonyokat.

Mikor a házukhoz értek - földszintes, nádfedeles, meleg házikóhoz -, a kiskapunál gyászfátylaikkal, szoknyaikkal úgy eltakarták Bandit, hogy azt senki sem láthatta, ahogy a küszöbön belépett.

Odabent aztán mélyen becsúszott a tolózár a helyére.

Patkó Bandi egyedül volt a Régensburger kisasszonyokkal, akik darab ideig még gyertyát sem mertek gyújtani. A sötétségben, mint nagy pillék, szálldostak ide meg oda, amint megszádították magukat fátyolos kalapjaiktól, felsőruháiktól. Szerencsére a téglakemencében pislogott még némi parázs, ahonnan Bandi tüzet vett a cigaretájára.

Csakhamar három cigarettaszem virrasztott a szobában.

A kisasszonyok alaposan fel akarták használni anyjuk távollétét, mert az özvegy ritkán mozdult ki hazulról. Amint a cigarettát végigszívták: csillapodott szívdobogásuk, amely darab ideig olyan heves volt, hogy megrázkódott bele a testük, míg torkukon száraz, hangos kortyok gurigáltak fel és alá. Mind bátrabban fogták Patkó Bandi ölelgető két kezét a dívány két sarkában, sőt utóbb szemük fénye is feltűzesedett az ablakon épp beszüremelő hóvilágításban - Amanda szeme adott leghamarabb fényjelt; ő volt a vérmesebb hármuk között. A hármekek álmodozó, ábrándos hangján mesélt, rendes szokás szerint a megboldogult édesapjáról. Amandának ő volt a regényhőse.

- Apus is mindig a bátor embereket szerette. Azt szokta mondani, hogy egy verekedő nyíri pajkosból minden lehet, még képviselő is, de egy gyáva férfiből sohasem lehet semmi. Talán még eljőhet az az idő, hogy Patkó Bandi tölti be apusnak helyét a városnál, ő lesz a város jegyzője...

Amanda ábrándjai sohase mentek feljebb, mint a jegyzőség, de lejjebb sem szállottak:

- Apus volt a legszebb férfi a világon, még Bécsben is megbámulták. Kétszer is visszament Bécsbe, mert az odavaló nők nem hagyták békében. Igaz, a városnak is nagy pere volt, és emiatt be kellett járni a bécsi hivatalokat, beszélni kellett a császárral - személyesen. És az egész parasztvárosban nem tudott senki se németül, csak apus. Így aztán apusnak majdnem minden esztendőben Bécsbe kellett látogatni. Kocsival ment, mert kocsin szeretett akkor is utazni, amikor már mindenfelé vasutak jártak. Ő még találkozott a betyárokkal, danoltatott magának a régi csárdáslányokkal, megszállott azokban a régi fogadóknak, amelyekről manapság már senki sem tud. Ismerték őt mindenütt a különböző „Hársak”-ban, „Zöldfák”-ban, „Bikák”-ban, „Sasok”-ban, mert lassan, kényelmesen utazott. Megnézett mindent, mindenkit, amerre járt. Így aztán egy hónap is beletellett, amíg innen, a Nyírségből Bécsbe érkezett volna.

Patkó Bandi az elbeszélés alatt oly hevesen szorította Régensburger Amanda derekát, hogy annak el-elfulladt a szava. De tovább beszélt, mert sötétben voltak, és félelem fogta el Patkó Bandi közelében. (Hogyne, aki egyetlen kézfogással vágja földhöz a híres, nagy erejű Barzót!)

- És Bécsben is úgy ismerték már apust, mintha mindig ott lakott volna a „Matschaker Hof”-ban. Itt mindig ugyanabban a szobában szállott meg, a földszinti folyosó végén, ahol a legnagyobb csendesség volt, a vendégek erre nem dobálták a csizmahúzókat, amikor éjszaka boros állapotban hazajöttek. A bérszolgák nem verték be egymás fejét a magyar urak sarkantyús csizmáival. Még a frájjok is lábujjhegyen jártak az ajtó előtt, hogy apust ne zavarják.

Patkó Bandi csaknem agyonszorította a kedves, dallamos leányt, de nem lehetett abbahagyni az elbeszélést, mert Ilona odaát, a dívány másik sarkában tán észrevett volna valamit, Amanda fátyolozott hangon folytatta:

- Apus nem szerette a szobalányokat és egyéb kasszírosnőket, akik Bécsben a magyar urakat megigézni szokták. Ő mindig úridámákkal foglalkozott. Elment velük a színházba, és cukkerlit, virágot vett nekik. Mert apus csupa apró figyelem volt a nők iránt. Elkísérte a nőket akármilyen messzi, ismeretlen utcákba, Bécs városában, hogy néha alig talált vissza a szállására. Mert apus volt a megtestesült gavalléria. A Práterben felment a nők kedvére az óriáskerékre, csónakázott a tavon, ült az omnibusz tetején. Mert semmi áldozattól nem riadt vissza, ha azzal örömet okozhatott másoknak. Nincsenek manapság már ilyen férfiak. Így történt aztán, hogy utolsó bécsi utazása csaknem egy álló esztendeig tartott. Végül anyánkat kérte meg a helybeli magisztrátus, hogy apust hazahozza Bécsből, mert nélküle nem tudott megmozdulni a város szekere. Szegényt többé nem engedték Bécsbe utazni, és tán ez okozta halálát is.

Patkó Bandi még mindig ölelte Amandát a dívány sarkában, de mégis Ilona adott hangot a másik oldalról. Felszisszent a fiatalember szorítására, melegen, boldogan felszisszent, mint akit bújócskajáték közben megcsókolnak a padláson. Hogy elhallgattassa a lányt, Patkó Bandi hirtelen megfordult, és emlékezetes, süteménylág, puha csókot nyomott a lány ajkára. A szájacská visszacsókolt, de olyan nesztelenül, mint a titok.

Amanda a dívány másik sarkában megremegett, és abbahagyta az elbeszélést. Sohase tudja meg Patkó Bandi, hogy mi lett Régensburger úr kalandjainak vége. De Amanda nem tett különösebb jeladást észrevételéről, sőt csendesen, visszafojtott lélegzettel tűrte tovább is Patkó Bandi jobb karjának forró ölelését, csak keble nem hullámozott oly viharosan, mint előbb.

Ilona most egy oly hosszú csókra nyújtotta ajkát, amilyen hosszú csak a régmúlt időkben tudtak csókolni a szerelmesek. Ilyen csók időtartama alatt fel lehet repülni a csillagokig, le lehet hullni a tengerek mélyére. Ez a csók olyan, mint valami bilincs, amely örökre egymáshoz kötöz két rabot.

A csóknak a vége felé Patkó Bandi úgy érezte, hogy Régensburger Ilona birsalmasajtot evett délután.

Amanda csendesen, az idősebb nővér megadó türelmével várta be a csók végét. Tán még szemét is lesütötte a sötétben, hogy tekintetével ne zavarja a csókolózókat.

A csók után jó darabig hallgattak mind a hárman.

Az ilyen bágyadt csendben megrekedni látszik az élet, mint a behavazott vonat. Az óra ugyan ketyeg valahol a szomszédban, szítálja a perceket, embereket, de az élet mégis túlvilágias némasággal áll meg valamely szobasarokban, mintha ott felejtették volna.

Ilonka volt az okos hármuk között, óróla szállott el leghamarabb a varázslat, amelyet a kisvárosi lányok úgy óhajtanak lámpagyújtás előtt.

A kulcsoló karból azzal a csendes mozdulattal bontakozott ki, amely a nőknél azt jelenti, hogy valami tennivalójuk akadt, amely tennivalóról még nem tudtak egy másodperc előtt: ruházatot kell megigazítani vagy vizet kell inni? Kisurrant a szobából, és a lábait még a sötétben is úgy rakosgatta egymás elé, mint Alföldi táncmestertől tanulta.

Amint Ilonka mögött bezáródott a szomszéd szoba ajtaja, Amanda hevesen megsimogatta Patkó Bandi kezét. A fiatalember természetesen nyomban meg akarta csókolni a leány ajkát, de Amanda elvonta előle. Elvonta fejének egy hátrafelé való mozdulásával, de mintha megsajnálta volna a visszautasítást, a nyakán felnyitott két gombot gyászruháján, és boldogan felsóhajtott, amikor Patkó Bandi elérte a dolgot, és nyakát megcsókolta. A két felnyitott gombból lett három, majd négy, Patkó Bandi mind győzelmesebbnek vélte magát. A lovagnő

mind hátrább hanyatlott, míg két kezével elfelé tolta Patkó Bandit, amíg az a dívány előtt, lábainál térdepelt, de ajkát le nem vette Amanda kövérkés nyakáról.

Meddig tartott a forró, veszedelmes csók? Nyilván nem tovább, mint az imént Ilonkával váltott csók.

A szomszéd szoba ajtaja felnyílt, és Ilonka kezében családi petróleumlámpával lépett be:

- Mama megérkezett - mondta mély hangon, és elkomolyodva helyezte a lámpát a horgolt terítővel borított asztal közepére. Még egy darabig foglalkozott a lámpa srófja körül, hogy Amandának legyen ideje magát rendbe hozni.

Az udvarról az özvegy hangja hallatszott, amint a kocsisnak adott utasításokat. Az özvegynek talán szebb hangja volt, mint leányainak. Édesded és panaszos, gyengédséggel és gyásszal olajozott volt ez a hang, amely mélységével hasonlított a vadgerlééhez is. Nem lehet mindennapi nő, akinek ilyen hangja van.

Az özvegy nagy kosarakkal megrakodva jött a szobába. Rókamálas bundája volt, kendővel volt bekötve a feje, csizma volt a lábán, de mégis volt lényében valamely különös előkelőség, mintha soha, egy másodpercre sem felejtene, hogy ő a város jegyzőjének az özvegye. A ruhájából tanyák téli illata, havas országutak frissesége áradt. A csizmája sarka hegyes volt, mint a színpadon a színésznőké. Negyvenesztendő már elmúlt, de arca sima, száraz, ránctalan, akár a szentképeké, amelyek sohasem vénülnek... Szeme, mint a berzencei szilva, de különös, megértő, szinte pajtáskodó mosolygású. A füle mellett egy hajszál különös csalfasággal, kacérsággal göndörödött, ami azt mutatta, hogy ez az asszony még szokott álmodozni, mint akár az Ezeregyéjszaka hölgyei. Szakértő nyomban megmondhatta volna, hogy ez az asszony többet ér, mint leányai. De hol vannak a mai világban azok a gáláns műértők, akik a dércsípett szőlő fanyarkás mézét többre becsülik a tavasz gyenge nyírfanedveinél vagy a nyár csorgó görögdinnyéinél? Hol vannak a szerelem „bárói”, akiknek ízlése különbözött a mézeskalácsosokétól?

Patkó Bandi olyan csókot nyomott az özvegy kezére, mint az édesanyjáéra, de a kéz visszaszorította a kezét, melegen, barátságosan, anyáskodó biztatással.

- Csak maradjon, Bandi, mi úgysem fekszünk le korán - mondta az özvegy, amikor Bandi távozni akart.

Miután Bandi helyet foglalt a dívány közepén, az özvegy tovább intézkedett:

- Lányok, rakjátok el a kamrába, amit hoztam. Válogatott tojásokat, amelyeket kendermagos tyúkok tojtak. Almákat, amelyeket beregi tótok hoztak hosszú szekereiken, és a tótoknak olyan szaguk van, mint a bakkecskéknek. Hoztam vaját kövér urasági, svájci tehenektől, amelyekért máris öklelőznek a bikák künn a téli istállóban. Sódart, amelyet majd a saját bicsakjukkal vágnak tetszés szerinti vastagságra az urak, ha vendégségbe jönnek hozzánk. És hoztam egy hordó bort is az orosi nyilasokból, nem afféle parasztbort, amitől a férfiak megbánják, hogy megházasodtak, hanem valódi szlenkamenkát, asszonydicsérő, adomacsínáló szlenkamenkát.

Olyan ízesen, kedvesen, gazdasszonyosan beszélt az özvegy, hogy még az is megszomjazott, megéhezett, aki már jóllakott a világgal.

„Hogy volt kedve elmenni a főjegyző úrnak ilyen asszony mellől?” - gondolta magában Patkó Bandi.

Mielőtt a Régensburger hölgyek eltűntek volna a kamra felé, az özvegy még vigasztalta őket.

- A fa miatt se búsuljatok. Ezentúl tüzelhettek bátrabban, nem kell olyan óvakodva feltenni minden egyes darab fát, mintha a csontjainkból vágnánk ki. Megszelídítettem a sánta Nikelszkyt, küld egy öl fát az erdejéből. Most már csak udvarlókról gondoskodjatok, akik az öl fát felvágják.

A lányok úgy megörültek a programnak, mintha nem is pár perccel előbb fogadtak volna holtig tartó szerelmet Patkó Bandinak.

- Én majd elcsalom Péter Lacit. Úgyis szerelmes belém egy éve.

- Majd Barkó építész úrnak szólok, hogy küldjön el fát vágni néhány dologtalan kőműveslegényt - vélekedett Amanda, és szórakozott pillantást vetett Patkó Bandira.

De helyén volt a mama. Amint a lányok kihúzták a lábukat a szobából, melegen, kedvesen, dunnahőséggel telepedett a díványra Patkó Bandi mellé.

- Ugye, kedves fiam, maga is eljön, amikor a fát hozzák? Nem hagy bennünket magunkra, szegény, tehetetlen nőket?

És a karját, izmos, meleg asszonykarját Patkó Bandi vállára helyezte, jóízű szemével a Bandi szemébe nézett, és az ujjával megcsiklandozta a fiatalember nyakát. Az bátorságot vett magának, hogy megcsókolja az özvegy arcát. Kicsit fonnyadt volt ez az arc, de a tiszta élettől hűvös, ruganyos, gusztusos.

- Ne bolondozzon, fiam, öregasszony vagyok én már - rebegte özvegy Régensburgerné, és a fejét Patkó Bandi vállára hajtotta.

5

- Szerettem a Felvidéken utazgatni és felkeresni azokat a bolond úriembereket az otthonaikban, akik a mohos zsindelyeik alatt a legkülönbözőbb hóbertokban élnek. Egyik a repülőgépet akarta feltalálni, a másik az ősemlék csontvázát kereste. A régi Magyarország tele volt bolondokkal, mert békében hagyták őket. Manapság már megbolondulni sem lehet - így beszélt Tinódi a „Rigó” kocsmában.

Szuki, a telekkönyvvezető, két kezével megfogta a fejét:

- Pedig rám nézve nincs más menekő út, mint megbolondulni! - mondta mély csüggedéssel. Aztán egyet villant a szeme, mintha valami eszébe jutott volna: - Azt hiszem, nem is lehet olyan rossz a bolondokházában, ha úriember a páciens. Bizonyára ott figyelembe veszik a társadalmi illemszabályokat. Az úriembert ott is megbecsülik.

Tinódi, a vén gazember úgy tett, mintha oda sem hallgatna a boldogtalan telekkönyvvezető szavaira, tovább folytatta rejtélyes elbeszélését:

- Ezek az emberek, akik lengyeles, hosszú bajuszukkal, borovicskapiros arcukkal, megmerevedett tekintetükkel kibámulnak a régi nemesi házak ablakain, ott, a Felvidéken: nagyon jól megvoltak az örültségükkel. Szomszéd, koma, vármegye, mindenki tudta róluk, hogy csendes bolondok, betegségtől, italtól, sorscsapásoktól: így aztán senki sem csodálkozott, ha néhanapján eszükbe jutott kilövellőzni az ablakon, vagy eperjesi püspöknek képzeltek magukat, és annak nevét írogatták rá a bélyeges papirosra.

- Ó, én könnyen bebizonyíthatom, hogy már harminc év előtt megmérgezte a véretem egy kóbor táncosnő. Sohasem járt énhozzám orvos. Házisóval kezeltem magamat, mint az apám,

nagyapám. Ami pedig az italt illeti - arra nézve csak annyit mondhatok, hogy húsz esztendő óta nem feküdtem le józanul. Utóvégre aludni csak kell valahogy - mondá Szuki úr, és esdeklő pillantást vetett egyetlen barátjára, Tinódira.

A vén lator azonban még mindig késlekedett a helyeslő főbólintással. Folytatta elbeszélését, mintha nem is hallotta volna Szuki szavait.

- Így történt azután, hogy sohase csuktak be úriembert az én hazámban, a Felvidéken, mindenkit bolondnak nyilvánítottak, ha rosszfát tett a tűzre. Ámde voltak esetek, amikor visszavonás, rokoni gyűlölködés és más házi perpatvar miatt el hagytak volna veszni valamely jóra való úriembert. Ilyenkor közbelépett Alvinczi Eduárd, és fizetett a megszorult úriember helyett. Hej, de sok hamis váltót adott vissza kettérepesztve ez a jó úr a bűnbánó váltó-hamisítónak!

Tinódi nem nézett a barátjára, amikor ezeket a dolgokat csendes fejcsóválással elmondogatta: inkább a pipájához látszott beszélni. Szuki uramnak pedig majd kiugrott a szeme, úgy bámult a ferde könyvtárosra.

- Mi az? Mi az? - kérdezte dadogva, mintha szélhűdés környékezné. - Nem valami könyvből olvasta ezt, urambátyám?

Tinódi válasz helyett sokatmondóan legyintett. Aztán nem szólt többé egy szót sem, csak csendesen pislogott, mint a rimóci nyúl. A telekkönyvvezető jó darab ideig megmerevedve nézte. Nem tudta eltökélni magát, hogy mit tegyen. A poharat a fejéhez vágja-e a vén gazembernek, vagy barátságosságot színleljen? Gyöngé ember volt, a poharat nyájasan a könyvtáros poharához koccintotta:

- Kend is a Fillent regimentjéből való! - dúdolta cimborasággal.

Váratlanul eltalálta Tinódi gyengéjét. Az ilyen vén csacsogók leginkább azért neheztelnek meg, ha nem hisznek szavaiknak. Csendes pirosság lepte el Tinódi arcát, amely pedig nem pirult emberemlékezet óta.

- Csapd pofon az ördögöt, mondj igazat! - dünnyögte. - Ebben a „Rigó” kocsmában az a legnagyobb baj, hogy a vendégek megszokták a hazudozást. Ritka itt a becsületes ember, nem érdemes itt beszélni.

- Kire értette, hogy nem becsületes ember? - riadt fel a telekkönyvvezető. - Kit gyanúsít itt kend? Én állami tisztviselő vagyok, esküt tettem.

Már csaknem arra került sor, hogy a két öreges úriember egymásnak menjen, amikor közbelépett Mátyászký, a kocsmáros, és szó nélkül elvette a félig ürített poharakat, valamint a félig telt palackot a vendégek elől. (Volt aztán könyörgés, amíg visszaadta.)

A telekkönyvvezető féloldalvást ült az asztalnál, mintha még mindig tartana némi haragot a könyvtárossal. A szakállát pedergette, és félvállról kérdezte:

- Hát mi is van azzal az Alvinczi urasággal, aki a hamis váltókat gyűjti?

A könyvtáros mogorván nézett a pipájára:

- Sohasem hittem, hogy Magyarországon élnek úriemberek, akik nem olvasnak újságot. De itt, a Nyírségben minden lehetséges. Alvinczi Eduárd nevével tele vannak állandóan az újságok. Ő vitt díszkardot a magyar ifjúság nevében Konstantinápolyba, a plevnai oroszlánnak. Ő merte először kimondani Magyarországon, hogy: Nem boldog a magyar! Ő a védelmezője a tiszta magyar fajnak, pártfogója az elzüllött dzsentriosztálynak, segítője minden nemzeti törekvésnek. Ő az ideál.

- Vajon mi akar lenni? Követ vagy miniszter? - kérdezte elgondolkozva a telekkönyvvezető.
- Egész Magyarország ott van az előszobájában: külön postaszekér hordja a levelezését; olyan nagy úr, mint akár őse, a honfoglaló Huba vezér.
- A végén bizonyosan spirituszgyára vagy állami bérlete lesz, ha így folytatja - jegyezte meg Szuki.
- Ő a pátrónusa a magyar karddal vívóknak, a céllövőknek, keresztapja minden fiúgyereknek, akit ősi magyar névre keresztelnek. Leventének, Gyalmának, Hubának... És pártfogója az árváknak, mert nemegyszer történt, hogy az árvák pénzét visszafizette a pénztáros helyett.
- És mire kellenek neki a hamis váltók? Hogy minél több ember legyen a zsebében? Egyszer majd eszébe jut királynak lenni Magyarországon! - mondá most fejcsóválva a telekkönyvvezető. - Nem értem én sehogy ezt a dolgot.

(Mintha csak azt mondta volna: „Nem adom a hamis váltóimat!”)

De a könyvtáros még mindig színészkedett, nem vette tudomásul, hogy Szuki úr alkudozik a váltói felett:

- Mert úgy van az, kérem, hogy a magyar középosztálynak nincs se barátja, se pártfogója. Lenézi a dölyfös főúr a két lábra emelkedő nemesembert, míg az alanti parasztság csak azért van, hogy inda, kerékkötő kölönc, gáncsot vető burján legyen a középosztály útjában. Pedig valamikor a mostani középosztályból állott egész Magyarország. Nem voltak se grófok, se bárók az Árpád-királyok alatt, mindenki olyan nemes volt, mint akár maga a király. A Szemerék, a Süttők, a Kálnayak és a többi honfoglaló családok sohase is lettek grófok, mert többre tartották ősi származásukat az idegen házakból való királyok adományainál. Az urak legfeljebb egy-egy bánságot fogadtak el a horvát széleken vagy Temesvárott...

A telekkönyvvezető türelmetlenül feszengett székén:

- Mi köze van a temesvári bánnak az én váltóimhoz?

A könyvtáros nagyot nézett:

- Ki beszél itt a tekintetes úr váltóiról? A magyar középosztály megmentéséről van szó, abban fáradozik Alvinczi Eduárd. Talpra kell állítani ismét a régi magyar nemességet. Vissza kell vásárolni udvarházait, hétszilvafáit, kötelezvényeit, váltóit. Úrrá kell tenni ismét a dzsentrit, mert nélküle elpusztul Magyarország. Legyen megint mindenkinek agara, kocsija, akár csak bricskája is, ne járjon gyalog a nemesember. Elég volt a zsidók, grófok és meggazdagodott parasztok uraskodásából. Gyerünk vissza a régi Magyarországba.

- Én mennék, de mit csináljak a váltóimmal? A jövő héten megint lejár egy váltó. Akár nyomban föbe puffanthatom magamat, ha nem tudom rendezni. Megvallom őszintén: magának a törvényszéki elnöknek a nevét hamisítottam rá.

Így szólt a telekkönyvvezető, hogy visszatérítse a könyvtárost erre a világra; de Tinódi most úgy tett, mint akit nem érdekelnek mindenféle apró-cseprő földi dolgok. Szónokolt:

- Nem támadt lyuk azoknak a földeknek a helyén, amely földek az ősöké voltak, csak éppen már tót tanyája... A nemesi kúriákat is jól megépítették. A Felvidéken kőből és zsindeletetövel, az Alföldön vályogból és nádfedéllel, de a kapukon ott van mindenütt a felírás: Gatera guardia. Itt vannak a földek és a házak régi gazdáinak a maradékai is, szép, sasorrú, kerecsenszemű, tisztességes képű, úri fajta magyarok, csak körül kell nézni a Pénzügynél, a Megyénél, a Dohánynál...

- És a Telekkönyvnél - vágott közbe Szuki úr.

- Hány régi magyar nemesember volt kénytelen felvenni a fináncság spenótruháját! Hányan farigcsálják a körmüket az árvaszéknél, pedig pecsétgyűrű van a kisujjukon! Hány derék, jó családból való fiatalember van ebben az országban, aki még hivatalhoz sem tud jutni, mert hiányzik a nemzetből az összetartás! A középosztály züllőfélben van... Ezt kell megakadályozni. Mert lesz még egyszer királyválasztás a Rákoson!

- Ahá, Alvinczi tán király akar lenni?! - kiáltott fel a telekkönyvvezető nagy csúfondárosan, és harsányan hahotázni kezdett. Kínjában, bánatában, keserűségében szokott így nevetni az ember. Az asztal is megrázkódott a keserves kacajtól, és a poharak halkán összekoccantak.

A könyvtáros felállt, és szótlanul indulni készült.

6

- Vén komédiás, ha most itt hagysz, holnap már nem találsz életben - kiáltott fel Szuki úr, miután a kacaj elhalt a torkán. - Ne hagyj most egyedül, mert nem tudom, hogy mi történik velem.

A könyvtáros megállott:

- Ismerem már ezt az állapotot, amely a kényszerű hazamenetel előtt előveszi a korhely embereket! Megszólal odabent a lelkiismeret, hogy szinte belevacog a fog. Láthatatlan könnyektől kezd égni a szem, amely könnyek az iménti nevetés helyére jönnek. Fájni, marcangolni kezd az üres bugyelláris, amelyről borközi állásban elfelejtkeztünk. Úgy kell a korhelyeknek? Én megyek, jó éjszakát!

De csak szóval ment el Tinódi, mert az üres kocsmaszobában oly kétségbeesetten hangzott fel ismét Szuki úr panasza, hogy a küszöb is megrendült bele.

- Drága, egyetlen barátom, igyunk meg még egy fél liter bort, hogy ezen idő alatt elmondhasam élettörténetemet. Az ön Alvinczije mindinkább kezd nekem tetszeni. Bánja a patvar, legyen király, csak mentse meg a magyar középosztályt és vele engem is.

Tinódi még nem állott kötélnek:

- A kocsmáros szeme olyan, mint a kocsirúd, kifelé mutogatja az utat. A szoba hideg, mint a siralomház. Én öregember vagyok, valamit kell adni az egészségemre.

Szuki úr nagy vállalkozási kedvvel emelkedett fel az asztaltól:

- Gyerünk egy forró feketére az „Ajrópá”-ba!

Így mondta, előkelő lendülettel, mintha a földkerekség legelőkelőbb fogadójába invitálná a könyvtárost. De Tinódi még mindig habozott. Nagyon elegáns hely volt az „Európa” - katonatisztek és zsidók voltak a vendégei. Napközben dehogyis merte volna betenni oda a lábát egy kopott kabátú ember.

- Majd én fizetem a feketéket - vágta el a habozást Szuki uram, mire megindultak, anélkül hogy az elfogyasztott borok áráról csak annyit is mondtak volna, hogy: „Aufschreiben!”

Éjfél utáni szaga volt az éjszakának. A hó világított itt, az Angyalzug tájékán, tehát vigyázatosan kellett előrehaladni; mindenütt méla, kisvárosi csend, amelybe sem a kakasnak, sem a házörző ebnek nincs kedve még beleszólni. De odafent a piac környékén már lámpások mutatkoznak. Egy-egy petróleumlámpás a piac mind a négy szögén, amely lámpások alatt

mindenféle emberi alakok mutatkoztak, amint a különböző kocsmából jövet meg-megálltak darab időre, hogy véglegesen megbeszéljék az elmúlt est eseményeit, a „Zsandár” kocsmban vagy a „Zöldfá”-nál. A piacra igyekeztek a vendégek még a régi temető melletti „Bunda” csárdából is, hogy darab ideig lámpavilágosságot lássanak az „Európa” fogadó dohányszínű ablakai mögött. Azután szétváltak, és elbotorkáztak a piacról nyíló, messzi utcákba, vastag nádfedelek, hórihorgas zsindelytetők felé.

Szuki uram is karon fogta Tinódit, amint a „Rigó” felől jövet az első lámpást elérték.

- Azt kell megmondani Alvinczi Eduárdnak, hogy él itt, a Nyírségben egy férfiú, aki jobb sorsot érdemelne. Minden irányban rászolgált a nemzeti támogatásra. Bölcs, okos, megfontolt ember, aki már több mint húsz esztendeje szolgálja a felséges magyar államot, hírneve szeplőtlen, bár igaz, hogy néha felhajtogatja a poharat, de ezt csak szerencsétlen családi körülményei miatt teszi.

Szuki uram elgondolkozott, elandalgott felsorolt érdemein, és csaknem könnybe lábadt a szeme a megindultságtól: ez a férfiú mindenképpen érdemes Alvinczi úr pártfogására. Már csak azért is, mert Rimaszombatban született, és atyja barátja volt Tompa Mihálynak, a költőnek, míg anyja olyan híres gazdasszony volt, hogy senki sem tudta úgy elrakni a befőtteket, mint ő. Az ő paradicsomai, paprikái tél közepén is olyan zöldek és frissek voltak, mint mikor leszakították őket. „És ez a páratlan édesanya abban halt meg, hogy leesett a padlásról!” - kiáltott Szuki uram csaknem felzokogva.

A telekkönyvvezető a fejét Tinódi vállára helyezte, és jól kisírta magát. Majd letörölte arcáról a könnyeket, és csendes, üzletes hangon folytatta:

- Ami pedig a hamis váltókat illeti, abból kaphat egy kofferral a derék Alvinczi úr, ugyancsak az említett, érdemes úriember közbenjárására.

- Ez a helyes beszéd - dicsérte Tinódi barátját. - Nem kell büszkének, fennhéjázónak lenni. A jámbor is napjában kétszer vétkezik, hát még a magunkfajta, esendő ember!

- Bevallok mindent, be én... - erősködött Szuki uram. - Páriz-Pápaiban nincs annyi szó, amennyit én elmondok, ha egyszer belekezek az élettörténetembe. Csak jól bánjanak velem. Amint János fűjja, Jancsika úgy ropja.

Ámde akármilyen nagy állományokkal jött a két úriember az „Európa” felé, mégiscsak elérkeztek az „Európa” kapujához.

Ez a kapu tárva-nyitva volt éjjel-nappal, mintha örökké vendégeket várna. A kapu mellett portáspáholy, ahol napközben aransapkás, nagy bajszú ember köszönetet a kereskedelmi utazóknak, valamint a vidéki honorácioroknak. Míg éjszaka e helyen toronyőri bundában aludt a bérszolga. A kapualjban függőlámpát lebegtetett a szél, mintha a vendégek horkolása bolygatná a lámpát. Ugyanakkor a levegő áramlásával régi gulyásoknak, pörköltöknek, szaftos virsliknek a szaga jött a fogadó konyhája felől, hogy álmélkodva állott meg a falusi kutya.

Az udvaron ott állott az üvegtáblás omnibusz, amely nagy csörgéssel, üvegcsörömpöléssel szokott a vasúti állomásra járni, és mindig akadt bámulója, irigylője az üvegketrecben helyet foglaló uracsoknak, akik innen messzi, boldogabb vidékekre utaznak el.

De ím, az omnibusz mellett ez éjszakán még egy különös alkotmány terpeszkedett az udvaron. Postakocsi volt az, amilyenben a múlt század elején utaztak, és manapság már sehol sem látható.

Szuki úr és Tinódi körüljárták a postakocsit. A hátulsó kerekek csaknem akkorák voltak, mint a kis termetű Szuki úr. Bőrből, fából volt a kocsi, és olyan masszív, mintha legalábbis Mária

Teréziának, a császárnőnek készült volna, mert meglehetősen kövér asszonyság volt. A rézkilincs még most, éjszaka is fénylett a kocsi ajtaján, nyilván mindig kesztyűs inasok nyúltak hozzá. A bak olyan magosan volt, hogy onnan messzire elláthatott a kocsis a tájon, de nem szállhatott le minden útra eső vendégfogadónál. Akárkié, úriemberé ez a kocsi, aki még ebben a vonatozó, velocipedes világban is efféle kényelmes szerkezettel utazik.

- Ez a híres vörös postakocsi - mondta Tinódi most olyan reszketeg hangon, mint valami kántor. - Tehát jól mondtam: Alvinczi úr a városba érkezett.

Miután élőlény nem mutatkozott az udvaron, Tinódi bátorságot vett magának, hogy a postakocsi ajtaját kinyissa, egyetlen ugrással a kocsi belsejében termett, és elnyújtózkodott a bársonyos tapintású ülésen.

- Én is felszállnék - kérezkodott alantról Szuki úr.

Tinódi nyájas pártfogással nyújtotta neki a kezét. Egy darabig hallgatagon ültek egymás mellett a postakocsiban.

- Látod, nem hazudtam! A váltók kezdenek megérni - mondá bizonyos diadallal a könyvtáros.

Szuki úr szimatolva forgatta ide-oda a fejét:

- Becsületemre: ez Havanna-szivar illata... Én tudom, mert azt szívtam a lakodalmamon.

Mind a ketten nagy kortyokban szívták a kocsi belsejében maradt szivarfüstöt, és különböző ábrándok tűntek fel a messzeségben.

7

Bár a Régensburger hölgyek váltig hangsúlyozták, hogy ők visszavonult életet élnek, atyjuk halála óta az utcára se mennek szívesen: minden pletykát leghamarabb tudtak meg a városban. Keresték őket a pletykák, mint némely nőket a macskák, a legnagyobb távolságból is felkeresték, és hozzájuk dörzsölöztek.

A Régensburger kisasszonyok már korán reggel tudták, hogy mi történt a városban éjszaka: hol volt vacsora, Nikelszkyéknél vagy Vojtovicséknál, Ingháziéknál vagy Beszterczeiéknél? Pontosan tudták, hogy mi volt vacsorára, mit beszéltek a vendégek, és mikor vették elő a házi-lámpásokat, hogy hazafelé induljanak a nagy hóesésben. (Andráscsiknak, a híres pohárköszöntőnek rendszerint lemaradt a botosa útközben, és reggel vitték utána.) Tudták, hogy mi történt a „Rigó”, „Zsandár”, „Bunda”, „Sas”, „Zöldfa”, „Huszár” és „Csillag” kocsmákban, ahol az intelligencia megfordult. (Tán még arról is tudomásuk volt, hogy ki dobott kilencet Jurás nevezetes téli kuglizójában!) Külön posta tudósította őket a város első fogadóijában történetekről, az „Európa” eseményeiről.

Hogyne tudták volna már korán reggel, hogy a nevezetes Alvinczi Eduárd, a magyar közép-osztály megmentője, az esti órákban a városba érkezett, és az „Európa”-ban négy szobát bérelt kíséretének és magának.

- Úgy látszik, a Nyírség is kezd számítani valamit - mondta Régensburgerné, aki szepességi születésű asszony lévén sohase becsülte valami sokra új hazáját. - Csak ott van szív! - mondogatta, és valamerre messzire mutatott. - Bár sohase jöttem volna ide cserébe. - És protestáns asszony létére, az ajtó szemöldökfájára írta Háromkirályok napján a G. M. B. betűket, mint a katolikus Szepességen szokás.

Dél felé már többet tudtak a Régensburger kisasszonyok a nevezetes Alvincziról.

Alvinczi Eduárd délelőtt felkereste a megyei főispánt, és elkérte azoknak a névsorát - akiket meg kell menteni a vármegyében. A Régensburger kisasszonyok kombináltak, hogy kiket ajánlhatott a főispán Alvinczi figyelmébe.

- Az öreg főispán Tisza-párti ember volt egész életében - mondta az okos Amanda. - Nyilván csak azok jönnek figyelembe, akik a Tisza Kálmán politikájának a hívei. Azok a régi Kállói famíliák, Berkeszyek, Gaálok, Zathureczkyek, akik még mindig azt remélték, hogy a vármegyét visszahelyezik Nagykovácsba. Kállóban pedig alig talál magának való váltót Alvinczi úr. Az ottani takarékos csak a kereskedőknek ad hitelt. Zathureczkytól a minap a bilikönyves agarat vették el zálogba, amikor némi kölcsönt adott neki a kállói takarékos.

Régensburgerné valami kimagyarázhatatlan okból már reggel óta a szekrények tetején díszelgő pávatollakat, birsalmákat, befőtteket forgatta, tisztogatta, mintha vendéget várt volna. A leánya szavára azonban abbahagyta a porolást:

- Akár hiszitek, akár nem: én megálmodtam ezt az egész dolgot. Álmomban mezítelenül az utca kövén ültem, nagy forróság lepte el a testemet, és a halálomat vártam.

- Jaj, mama, mindig olyan borzasztókat álmodik - vágott közbe Ilonka, és a fülére tapasztotta a két tenyerét.

- És akkor, midőn a legnagyobb kétségbeesésben ülnék, arra jött a részeges telekkönyvvezető, Szuki, és így szólt: Ne búsuljon a tekintetes asszony, jön még a kutyára dér.

- Nem bírom hallgatni - kiáltott fel Ilonka, és kiszaladt a szobából.

Anyja utána vágott a szemével:

- Pedig hallgathatná az ipse. Mert csaknem Szuki után álmomban megjelent Patkó Bandi, és se szó, se beszéd: egyszerűen feleségül kért.

Észrevette-e Régensburgerné, hogy Amanda lányának az arca vöröses lett az álom elbeszélésétől? Nagyon el volt foglalva a birsalmákkal, amelyeket katonás rendbe sorakoztatott.

- Ami pedig a váltókat illeti, kaphat olyant Alvinczi Eduárd Kállóban is szakajtóval. Szokása az ottani uzsoráságnak, hogy tiszta, becsületes váltónak, még ha a főispán keze írása van rajta: a szemébe nevetnek. De nem hozhatnak olyan hamis váltót, amelyet nyomban ki nem fizetnének, a megfelelő kamatok előzetes lefoglalásával. A hamis váltó jó váltó, azt kiváltják terminusra, hallottam én ezt sokat szegény apánktól.

Amanda sokáig nézett merően maga elé.

- Valószínűleg tudja Alvinczi Eduárd, hogy mit csinál. De én mégsem értem, hogy miért kell a váltóhamisítót megmenteni. Aki váltót hamisít, egyebet is csinál.

- Hallgass, te ostoba, most mindenki abból él, hogy váltót hamisít! - kiáltott rendreutasítólag Régensburgerné. - Csak nézd meg ősszel az agárversenyeket! Mindenkinnek új ruhája, kocsija, lova, agara van arra a két-három napra, amíg a versenyek tartanak. Annyi négyes fogatot sohasem látni egyszerre a városban. A falusi kurtanemesek véresre borotváltatják az arcukat a borbélynál, senkinek sincs disznózsírral megkenve a haja, hanem pomádéval. Az asszonyságok új everlasting cipőt kapnak, a kisasszonyok midert. Az ehhez való pénzt mind a zsidók adják, mégpedig váltóra. A váltó lejár tavaszkor, de akkor már összezsugorognak annyi pénzt, hogy a váltót ki tudják fizetni.

Amanda ugyan kezére húzta a takarításhoz való rongyos kesztyűket, de ábrándozva ült egy széken:

- Tudom, hogyha agár volnék: sok kérőm volna... De azért mégsem értem egészen Alvinczi urat, hogy ezeket a mihaszna, begyepesedett fejű, tudatlan, műveletlen bűnösöket akarja megmenteni, ahelyett hogy például zongoraművésznőket nevelne. Itt van például a mi Ilonkánk. (Amanda elpirult, mert magáról is szeretett volna beszélni.) A mi Ilonkánk egy kis tanulással, támogatással az ország első művésznője lehetne a zongorán...

Patkó Bandi nagy sebbel-lobbal érkezett meg. Úgy járt a házhoz, mintha otthon volna.

- Alvinczi az „Európa” söntésében ül, és az egész megye körülötte van! - kiáltotta felhevülve a fiatalember. - Ünneplik, mint egy követet. Mindenkinek telve van a zsebe régi pöriratokkal. A sánta Pendelyházi még a fiát is elhozta, hogy bemutassa Alvinczinak. Már másodszor csapoltak az „Európa”-ban reggel óta.

A Régensburger hölgyek leírhatatlan érdeklődéssel fogadták Patkó Bandi szavait.

- Hát mégis, kik vannak ott? - kérdezte Régensburgerné, mintha tojásokat készülne számba venni.

- Mindenki, aki a lábát mozgatni tudja. Szukit tologatják előre mint a leghíresebb váltóhamisítót, de úgy hallom, a váltókra csak délután kerül sor.

Amanda kisasszony hosszadalmas, könnyes, anyás pillantást vetett Patkó Bandira.

- Milyen kár, hogy maga még oly fiatal ember, Bandi, nem lehetnek hamis váltói! Itt volna az alkalom a meggazdagodásra...

Régensburgerné váratlanul abbahagyta a portörölgetést, és ő is letelepedett a leánya mellé, hogy kellően kivehesse a részét az ábrándozásból.

- Szegény apánk (így nevezte állandóan elhalt férjét), hogy ő nem veheti ki részét a magyar középosztály megmentésében! Bizonyosan juttatna neki is valami szerepet Alvinczi a nemzetmentés munkájában. Megtenné inspektornak, vagy tán még magasabb ranghoz is juttatná az Új-Magyarországban. Mert bár németesen hangzó neve volt, ősei a Szepességben Thököly és Rákóczi alatt küzdöttek.

Szürke, hétköznapi délelőtt volt, hetivásár a városban, a piros fejű kakasokat, hápogó kacsákat kosaraikban vitték az asszonyok az ablakok alatt, mégis, idebent a szobában egyszerre ábrándos, hamupipőkei, merengő hangulat lett úrrá, amilyen hangulat legfeljebb vasárnap délután szokott látogatóba jönni, amikor a litánia harangjai csendesen sétálnak a háztetők felett.

- Szegény apánk - merengett Amanda kisasszony. - Senki sem pótolhatja őt. Kivéve, ha Bandi öregebb volna... Istenem, miért olyan fiatal maga, Bandi?

- De az esze érett! - mondá özvegy Régensburgerné. - Szegény apánk azt mondaná Bandira, hogy annyi esze van, mint egy ispánnak. - Aztán elgondolkozott, mintha a falióra ketyegő tanácsaira hallgatna. Az ilyen régi családi órák nyilván tudnak mindenféle jó tanácsokat, mert Régensburgerné rövid idő múlva folyékonyan megszólalt: - Bandinak meg kell ismerkednie Alvinczival. Lehetetlenségnek tartom, hogy ez a férfiú, akinek olyan nemes, előkelő híre van, mint valami régi királyi címernek: észre ne venné Bandiban azt, amit mi, egyszerű nők már régen tudunk. Költő lesz ez a fiú, és rövidesen ország-világ emlegeti nevét, csak legyen, aki a hóna alá nyúljon. De ki mutassa be Bandit Alvinczinak?

- Talán a telekkönyvvezető? - nevetett Amanda kisasszony.

- Ó, a vén részeges butykos!

- Levelet kellene írni a főúrnak...

Régensburgerné tetszése jeléül összecsapta a két kezét:

- Ilonka nagyszerűen tud fogalmazni... Majd ír ő a grófnak vagy hercegnek olyan levelet, hogy a nyála csorog.

Patkó Bandi tiltakozni akart e tervek ellen. Azt akarta mondani, hogy ő életerős fiatalember, aki nem fogadhatja el senkinek az alamizsnáját. Itt van az a sok elzüllött úr, letört gavallér, bajba jutott nemesember... Azok inkább rászorulnak Alvinczi segítségére. De Régensburgerné határozott asszony volt.

- Kedves fiam, mi úgy tekintjük magát már régóta, mintha a mi családkhoz tartozna. Engedje meg, hogy mi gondoskodjunk a jövőjéről. Mi járatosabbak vagyunk az életben, mint maga. Utóvégre Régensburger János volt a mesterünk.

8

Régensburgerné ismét a falióra nézett, és az óra a következő tanácsot adta:

- Amanda, öltözködj. El kell vinni a váltót a Bandi apukájához.

Amanda felsóhajtott, aztán hosszasan megszorította Bandi kezét, mintha csak el nem múltó szerelméről akarná biztosítani, mert Bandi vérvörös arccal fordult az ablak felé. Mindig szégyellte magát, mikor arról volt szó, hogy Régensburgerék apja szívességét vették igénybe. Miért ne adna ő a magáéból a drága hölgyeknek? Patkó Bandi apja gazdag ember volt, ügyvédi irodájában három öreg negyvennyolcas honvéd körmölt reggeltől estig, és valami különös okból néhanapján segítette a Régensburger hölgyeket. A hölgyek a kapott segítségről hazai szokás szerint váltót állítottak ki. De ezeket a váltókat sohasem vették vissza.

Amanda valami trikószerű szövetből való, szűk, fekete szoknyát öltött fel, amely szoknyából tagjai kellően mutatkoztak. Nem volt olyan férfi a városban, aki meg ne fordult volna, amikor Régensburger Amanda ezt a szoknyát vette magára. Arcára kevés rizsport hintett, és szőkés-barna haja laza fürtökben, szinte művészi rendetlenségben mutatkozott a gyászfátyol alól.

A tükör előtt egy pillanatra megállott, és próbát tartott abból a hosszadalmas, alánéző, odaadó tekintetből, amelyet majd az öreg Patkóra fog vetni. Aztán keresztet vetett magára, mint a színészek, mielőtt a színpadra kilépnének.

- Gyerünk, Bandi! - mondta elváltozott hangon.

- Szerencsétlen! A váltó! - sikkantott fel Régensburgerné. A fehérneműszekrényhez futott, és az ingek közül előkereste a zöldesszürkés papírdarabot. - Aztán mondd azt, lányom, hogy az én kedvemért legyen szíves az ügyvéd úr...

- Bízd rám, anyám, tudom én, hogy mit kell mondani - felelt Amanda kisasszony.

Patkó Bandi csak a régi szárazmalomig kísértte Amanda kisasszonyt, innen már látható volt az a hosszú, sárga kőház, amelynek fehérre festett ablakai mögött állítólag a boldogság lakott. Patkó Bandi atyjának házán rendszerint zárva volt a kapu, csak pénteken nyílt ki, amikor a koldusok között kiosztották az előre elkészített aprópénzt. Ma kedd volt, Szent Antal napja, ezen a napon ment győnni az esperesplébánoshoz Patkó Bandi anyja... Amanda kisasszony tehát bátran vonta meg a kapucsengőt. Gyászfátyola eltűnt a bezáródó kapu mögött.

Körülbelül egy félóra múlva nyílt ismét a kapu a messzi házon. Patkó Bandinak addig volt alkalmja megobolygatni a verebeket a régi szárazmalom nádtetőjében. „Csirip, csirip” -

mondogatták szokatlanul éles hangon ezek a városvégi verebek, amelyek még nem tanulták meg a városi illedelmes hangot. „Csirip, csirip?” Mintha arról pletykálnának, hogy mit keres annyi ideig Régensburger Amanda a Patkóék házában, amikor Patkóné éppen nincs odahaza... „Csirip, csirip!”

Amanda kisasszony oly délcegen közeledett, mint egy műlovarnő.

Amerre ment, az ablakokban apró fényjelek mutatkoztak: otthon ülő kisvárosi nők vagy már csak a nádtető támogatására való öregemberek kíváncsi tekintetei. Hiszen másnak is volt szűk vagy bokorugró szoknyája ebben a városban, Wohl Janka *Magyar Bazár*-ja, szabásmintáival, kölcsönben, végigjárta az összes házakat, ahol a varrótű babonás mozdulatait végezte - de ez a szoknya olyan volt, mint a mesebeli garabonciás köpenyege, amelynek sarkát tulajdonosa megemelte, és erre az egész városban megkózmásodtak a levesek... ha Amanda kisasszony ezt a szoknyát magára öltötte: akkor a legszárazabb férfiakban is költői, nyugtalanító gondolatok kerekedtek: vén csizmaszárrá, karosszék-töltelékké váltott férfiak kezdték azon törni a fejüket, hogy öreg oldalbordájukon kívül nőszemélyek is vannak a városban, kancsóölelgető, csupán mámorukba szerelmes vénnek égő gyertyát vettek a kezükbe, hogy fiatal szolgálójuk kíséretében a pincébe menjenek - bort deríteni...

Amanda kisasszony az öt kísérő tekintetektől felhevülve, gyors léptekkel ért a szárazmalom sarkára, ahol az eresz alól kissé szomorúan előlépett Patkó Bandi. Bánatosnak látszott, mint valami álombéli lovag, akit a magánya elüldözött a holdas éjbe. Amanda kisasszony két kézzel kapott Bandi karja felé:

- Miért szomorkodik? Megkaptam a pénzt!

De Bandi nem felelt, csak lesütött szemmel, lekókadtt fejjel állt. Amanda kisasszonynak összeszorult a szíve, és szinte fuldokolva indítványozta:

- Még ne menjünk haza. Imádom az anyámat, imádom a testvéreimet, de miattuk sohasem tudok magával négyszemközt maradni. Gyerünk a régi, alvégi temetőbe, ahol ősz óta nem voltunk. Vajon, milyen állapotban van szegény apánk sírja?

És amint elmaradt mögöttük az utolsó ház figyelő ablaka is, Amanda kisasszony hevesen Bandi karjába kapaszkodott.

- Nem bírom el, hogy magát szomorúnak lássam. Maga még fiatal, nem szenvedett, nem csalódott, nem bántja senki, se szóval, se szemmel: miért szomorkodik tehát? Akarja, hogy itt, a nyílt úton megcsókoljam?

Patkó Bandi megtántorodott a leány forróságos szavaitól, mint a korgó gyomrú embert előveszi a szédület, ha lakodalmas házak párás, zenétől dobogó ablakai alá érkezik. Megrándult ajakkal mutatott a temető felé álló, behavazott fedelű, gyaluforgácsos épületre, a „Zsandár” kocsmára:

- Ott szokott ülni az ablaknál Tinódi, a könyvtáros.

- Hát jól van, majd a kocsmán túl csókolom meg - mondta engedelmesen Amanda kisasszony.

- Pedig én úgysem megyek már férjhez, szegény leány vagyok, időm lejárt... Mikor még kérőim voltak, nem kellett, mert lenéztem ezeket a kisvárosi embereket. Költőkbe voltam szerelmes. Néha ellátogatott nyaranta a Sóstó-fürdőre Komócsy József, a költő. Tudja, milyen nagy kalapja volt? Mint valami taliánnak. Az asszonyok azzal fejezték ki hódolatukat, hogy mindenütt Komócsy-vesepecsenyével traktálták, pedig a költő nekem megsúgta, hogy azt az ételt kedvére csak a pesti „Kispipá”-ban tudják készíteni. Hát én nem is sütöttem-főztem a költőnek, hanem egész idő alatt prenumeránsokat gyűjtöttem a legközelebb megjelenő

költeményeskönyvre. Végigháztam az egész várost. Egy forint volt az előjegyzés ára, és csaknem húsz aláírást sikerült szerezni. Sajnos, a költeményeskönyv sohasem jelent meg, a költő elutazott, és megfeledkezett az egész dologról.

- Szegény Amanda kisasszony!

De Régensburger Amanda nekividámódva folytatta az elbeszélést:

- Hohó, ezzel még nincs vége, mert Komócsy elvitte a híremet Pestre, és aztán más költők is tisztelegtek házunknál, és magukkal hozták a gyűjtőíveket. Mindjárt a következő évben megjelent egy amerikai cowboynak öltözött lovas férfiú a házunk előtt. A lovat a kapufélfához kötötte, ő belépett a házba, és engem keresett. Benedek Aladár, a híres költő volt a jövevény, akit akkoriban szabadított ki Erzsébet királyné a Fortunából, és én úgy éreztem, hogy ruhájának még börtönszaga van. Elmondta, hogy lóháton utazza be Magyarországot, és személyesen teszi tiszteletét a lelkeesebb honleányoknál...

- És Amanda kisasszony ismét kezébe vette a gyűjtőívet!

- Az nem lett volna baj, de Benedek Aladár mindenáron feleségül akart venni. Sürgette az eljegyzést. De az előfizetők csak lassan gyülekeztek. Benedek erre megharagudott, összeszidott mindenkit, a polgármestertől kezdve az utolsó bakterig, felült lovára, és elvágatott.

- Bogaras emberek a költők.

- Aztán jöttek sorjában, de több kérőm már nem akadt közülük. Vértesi Arnold ezer beszélyt adott ki Debrecenben, ellátogatott a mi városunkba is, világosszürke keménykalapja volt, pepita nadrágján széles, fekete szalag, amilyent nálunk csak a cigányprímás viselt. Valami különös bajuszpedrőt használt, amely engem a falusi házak halottas szobáira emlékeztetett. De egyébként úriember volt, a kaszinóban üldögélt, az urak között.

- Alighogy elment Vértesi, nyomban a városba karikázott Rudnyánszky Gyula. Ha nem lett volna kopasz: Byronhoz lehetett volna hasonlítani, akinek külsejét akkoriban a költők utánozták. Nagy bundája volt, mint egy ügyvédnek, és a városban hamarosan híre futamodott, hogy azért jött, mert szerelmes a színtársulat primadonnájába, Réthy Laurába. Nem tudom, hogy mennyi volt igaz a szerelemből, nálunk verseskönyvvel kopogtatott, amelyből egy tucatra prenumerációt nyitott. Kijelentette, hogy semmi körülmények között nem hajlandó több könyvet eladni ebben a városban, mert más városok is vannak Magyarországon, ahol türelmetlenül várják verseit. Sohasem tudta meg a költő, hogy a tucat verseskönyvből csak kettőt tudtunk elsózni, a többi a nyakunkon maradt.

Mindinkább oszladozott Patkó Bandi névtelen szomorúsága, amint Amanda kisasszony csendeskés, mélabús humorral előadott történeteit hallgatta. A nőkben ritkaság a humor, azért érezni tokaji bor illatát azoknak a nőknek az ajkán, akik megnevettetni is tudnak.

Már régen elhagyták a „Zsandár” kocsmát, és még mindig nem jutott eszébe Patkó Bandinak elkérni az ígért csókot, de amint az alvégi temető kidőlt kapuján befordultak, a temető mélaságából, a hófoltokkal toldozott sírdombok felől, a gyászhuszár egyenességével állongó akácfák alól: egyszerre feléje suhant valami lágy, gyengéd érzélem. A halál és a szerelem nagy rokonságát leginkább akkor tudhatjuk meg, ha elhagyott temetőben nővel sétálgatunk.

Pár lépésnyire a temető kapujától megállott tehát Patkó Bandi, és oly hosszasan, hevesen szájon csókolta Amanda kisasszonyt, hogy szinte vérvörös lett körülötte az alvó temető.

De Amanda kisasszony is nagyot sóhajtott, mintha a szíve gyökeréig ért volna a csóknak a tüze.

Régensburger Amanda menekült a következő csók elől - még bírt uralkodni magán -, hiszen egyebe sincs a szegény leánynak, mint önuralma a veszélyes helyzetekben. Jobb kezével eltolta (de tartotta) Patkó Bandit. Ekkor tűnt ki, mennyire megerősíti a kar izmait a folytonos zongorázás. Ám ugyanekkor Amanda kisasszony nyájaskodva folytatta:

- Hát ha még Borsodit, a vándorköltőt látta volna! Verseket írt, szavalt, de ha a szükség úgy hozta magával: hasbeszélő is volt.

És azután még sokat mondott Régensburger Amanda a vándor hasbeszélőről, amíg Patkó Bandi valamelyest megnyugodott szerelmi izgalmaiban. Különös volt az, hogy Amanda kisasszony itt, az elhagyott, régi temetőben, ahol a hólé úgy csörgedezett az árokban, mint a holtak könnyei, amelyeket elmulasztottak elsírni a földön... ahol a sírdombok oldalában (amelyek alatt nők feküdtek) nyúlveckok voltak láthatók, míg régi férfiak fejfájára a tarka szarkamadár telepedett, hogy elmondja a legújabb pletykákat a városra... ahol sehol se látszott lábnyom a szürke hóban, mintha mindenkit végképpen elfelejtettek volna, akit ebben a temetőben elföldeltek, Amanda kisasszony fáradhatatlanul beszélt a hasbeszélőről, hogy Patkó Bandi szerelmi megrohanásait fékezze.

De végül a hasbeszélő is elfogyott, és Patkó Bandi ugyancsak nyújtogatni kezdte a karjait Amanda hercegnői dereka után. Amanda kisasszony tehát megállott egy fejfa előtt, amely némi ravaszkodással bújt el a bokrok mögött.

- Vajon a holtak hamis váltóit nem vásárolná össze Alvinczi úr?... Itt ugyanis H. Attila fekszik, a leghíresebb hamis váltógyáros az egész Nyírségben. Talán egy ládányi hamis váltó maradt utána, amikor végre önkezeléssel véget vetett életének. A másvilágra vitte azt a kezét, amely hibátlanul tudta mindenkinek az aláírását utánozni, akár a régi királyokét a hamisított nemesi levelekre, akár a zsidó bérlőké a váltókon. Nem volt olyan kacskaringós manupropria, amelyet gazdája esztendőkön gyakorolt, melyet H. Attila egyetlen megtekintés után a legpontosabban nem tudott volna lemásolni. Féltek is tőle névaláírásukat az urak! Attila örököseinél szép vásárt csinálhatna Alvinczi úr!

De Patkó Bandi tűzben volt, szemeivel folyton a lány ringó derekát kereste - az ajka szomjas volt. Január volt, a nyulak is elkezdtek már szerelmeskedésüket szerte a mezőkön. Amanda kisasszonynak tovább kellett védekezni a forradalmas támadások ellen. Néha keresztülugrott sírdombokat, hogy Patkó Bandi ölelgető karjait elkerülje, máskor fatörzsek mögé menekült. Üzekedve, önfeledten mentek végig a temetőn, elérték ismét az árkot, amelyben Lethe vize folyt az olvadó havak idején. Amanda kisasszony nagy elhatározással állott meg:

- Mondanék magának valamit, Bandi. Én sokkal idősebb vagyok magánál, én nem való vagyok magához. De nézze Ilonkát, őt magának teremtette az isten. Én leszek aztán a maga kis mostohája...

Bandi keserveset nyelt, mert hiszen fiatalember létére jobban vonzotta őt a kinyílt róza, mint a bezárt bimbó. De nem sok ideje volt felelni, mert Amanda kisasszony felhúzta térdéig nevezetes szoknyáját, és átugrott az árkon.

Ismét a „Zsandár” kocsmá mellett haladtak el. Odabentről már cimbalomszó pengett, egy taliga keréknyomai mutatták, hogy időközben vendégek érkeztek az elhagyott csárdába. Az ablak reszketett a cimbalom vad hangjaitól.

- Bizonyosan Kacsari Berti veri odabent! - vélekedett Patkó Bandi, és áhítózó pillantást vetett a „Zsandár”-ra.

Csakhogya felpattant ekkor a csárda betyárzsíros ajtaja, és a küszöbön megjelent vérvörös arccal Barkó építőmester.

- Megálljunk egy szóra, fiatalúr. Számolnivalónk van egymással! - ordította, mint valami útonálló.

Barkó nyilván részeg volt... Patkó Bandi legszívesebben megfutamodott volna, de ezt nem tehette Amanda kisasszony miatt.

Az építész leugrott a magas küszöbről, és egyenesen Patkó Bandinak tartott. Még két cimbora vonult az építőmester után. Az egyik a híres, görbe lábú lakatosmester volt, akit „Kvitt, a hurkának” neveztek a városban, a másik egy részeges díjnok a pénzügyigazgatóságnál, bizonyos Prágai Pál, aki csekély jövedelme miatt nagyon szeretett más borából iddogálni...

- Most meghalsz, kutya! - kiáltotta az építőmester, és két öklével csapott egyszerre Patkó Bandi arcába.

Patkó Bandi azt hitte, hogy nyomban szörnyet hal az ijedtségtől és a fájdalomtól...

Zokogás tört fel a bensőjéből, de ezzel a zokogással kiszállott belőle az a másik ember, amely rendszerint ott szokott tartózkodni. Kirepült belőle a gyáva ember, mint a füst a széllel, és nagy mordulással életre ébredt valamennyi ízében, izmában valamelyik verekedő, hatalmas őse, valami régi betyár, aki nem ritkaság a nyírségi famíliák történetében.

Nem ő vette fel a verekedést, hanem az az ismeretlen valaki... Nem ő kormányozta csel fogó kezét, szilajon rugdalózó lábát, harapásra nyitott száját, hanem a jó ősapa, aki késői maradékának segítségére sietett, itt, a „Zsandár” kocsmá előtti téren. A kocsmá belsejéből vagy valamelyik udvaron álló szénakazalból bújt elő ökelme? Itt volt, és felvette a harcot a három férfival.

Az építőmester egyébként is elvesztette az egyensúlyt a kétkezes ütés után. Egy gyomrának irányított rúgás éppen megtette a magáét. Barkó hanyatt vágódott, és estében fejét nagy koppanással verte a „Zsandár” kölépcsőjéhez. Hiábavaló kísérletet tett a felálláshoz. Majd doktort kell hozni hozzá a városból, aki talpra állítja.

Most Kvitt, a hurka támadott, öreg lakatos módjára, gyors egymásutánban három kalapácsütést mért le Patkó Bandi fejére. Máskor nem állta volna ki két lábon Bandi ezeket az ütéseket, de ott volt mellette a láthatatlan, vén betyár, az kormányozott, és Bandi kezét a lakatos nyakának irányította. A vérmes, italos ember hiábavaló rángatózásokot tett, hogy a vaskapocsból kirántsa gégejét. A körmök és az ujjak azonban fenevadi erővel szorultak mind feszesebben Kvitt, a hurka nyaka köré. A lakatos hörögni kezdett, aztán nagyot ugrott, mint a meglőtt nyúl, és utána két térdére esett Bandi előtt. Bandi mindenesetre orrvérzést idézett elő a lakatosnál néhány ökölcsapással.

A díjnokkal nehezebben ment a dolog. Prágai Pál eddig is csak hátulról mérte ütéseit egy karóval Patkó Bandira. Egyik ütésre csaknem leterítette már Bandit. De morális erő is van a világon! Mikor a két cimbora már a földön feküdt, Prágai Pál futamodásra vette a dologot, és csak messziről fenyegetőzött a karóval.

Amanda kisasszony felvette a földről Patkó Bandi kalapját. Megsimogatta, megtörölgette egy nőstény hízkelésével. Aztán karon fogta Bandit, és szélesebesen vitte a város felé. Útközben nem állott el dudorászó hangja:

- Mégis azt szeretném, ha engem venne feleségül. Ilona még várhat.

- Ön az a fiatalember, aki mindenkit megver a városban? - kérdezte Alvinczi Eduárd, amikor Szilveszter titkárja Patkó Bandit elé állította az „Európa” sörházában.

A hosszú asztalnál máskor a huszár tisztikar szokott helyet foglalni. Ám a tisztek most megtették azt a rendkívüli dolgot, hogy átengedték asztalukat Alvinczinak, amíg az a középosztály megmentése végett a városban időzik.

Alvinczi Eduárd ekkor már körülbelül hatvanadik éve felé közelgett. De még barna volt, mint a sas. Ki tudná azokat a borbélyügyességeket, amelyek szolgálatára állanak az ilyen nagyuraknak, hogy a hajfesték nem piszkítja be az ingüket, mint a vidéki tekintetes úrét, ha borbélyra beszedésére egy napon azzal rémíti halálra hozzátartozóit, hogy tegnap ősz feje helyére szurokfelete hajzatot helyez. (Vidéken még a parókától is félnek. Hát még a festett hajtól!) Ki tudná azokat a bajusz- és szakállfestékeket, amelyek nem kormosak, nem kopnak, de nem is ragadnak! Talán még az is lehetséges, hogy Alvinczi mint kivételes ember megőrizte ifjúkori barnaságát.

- Csak a bátor embereket szeretem - mondta Alvinczi Eduárd, mintha egy bírósági határozatot hirdetne ki. Tatáros metszésű, honfoglaló korabeli tüzekből füstös szemével tetőtől talpig végigmérte Patkó Bandit, ezzel a kihallgatásnak vége volt. Szilveszter titoknak egy bálrendező fensőbbiségével tuszkolta Patkó Bandit a hosszú asztal végére, ahol a „vidéki hadak” foglaltak helyet.

- Sokra viszi, ha már ilyen fiatalon vekszlit* csinált - dörögte az asztal végén egy falusi kurtanemes, aki erre az alkalomra a felesége everlasztáng cipőjét vonta fel lábára.

De hát az ifjú Patkó Bandinak még az asztal végén ülni is megtiszteltetésnek számított, mert nem volt itt egyetlen fiatalember sem kívülről. A legöregebb, régen tűzre való nyírségi nyírfák jöttek be a mátészalkai vonattal, vagy kéredzkedtek fel valamely falusi szekérre, amikor híre futamodott a vármegyében, hogy Alvinczi Eduárd nemzetmentő utazásában a székvárosba érkezett.

Az asztalfőn ülő Alvinczi szomszédságában szorított magának helyet Záporszki - pedig az apja még afféle közönséges lengyel volt, amilyen minden valamirevaló háznál akadt a szabadságharc után. Ámde ez a Záporszki, miután atyját Szatmár megyében egy vármegyei bál alkalmából (és hamis kártyázás miatt) agyonverték, Záporszki pörösködni kezdett, mint valami kotló, amely nem találja helyét. Húsz különböző pört indított mindenféle örökségért, amíg végre sikerült egy öreg nemesembert kipörölni a maga hétszilvafájából. Az öreg nemesember ezt nem nagyon bánta, mert a hétszilvafa úgyis tele volt adóssággal, hogy egy falevél sem látszott ki, és legalább oka volt mindörökre elhagyni ezt a vidéket, amelyet halálosan megutált. Azt mondják, a férjes lányához költözött, délvidékre, a Bácskába, ahol a felsővidéki ember fensőbbiségénél fogva csakhamar a helybeli kaszinó elnökévé választották. Záporszki itt maradt az elátkozott hétszilvafával, amelyre mindenét ráköltötte, úgyhogy ezentúl csak hangosan helyeselni volt szabad neki a megyei gyűléseken, pedig szívében ellenzéki ember volt, és leginkább csapatokat szeretett volna felállítani a főispán ellen.

- Nem is tudtuk, hogy Záporszkinak váltói vannak - mondta az asztal végén a női cipős nemesember.

* der Wechsel - váltó

- Bizonyosan az agara miatt jött, az van zálogba téve a helybeli takarékbán - felelt egy himlőhelyes, fekete fogú, keselyszemű úriember, aki olyan gonosz indulatokkal jött el az ülésre, mintha itt kirabolni akarnák. - Holott a kopott, szarvasgombos vadászkabátjának mind a külső, mind pedig a belső zsebei telve voltak zsíros írásokkal. Egy hosszúkás formájú, kékes színű, hivatalos levél oly magosan állott ki a szivarzsebéből, hogy emiatt nyakát sem mozgathatta szabadon.

Záporszki meghallotta, hogy róla van szó, ezért nyomban epésre fordult a kedve, és kapa után ültetett hitvány bajusza felborzolódott, torka kidagadt, mint a pulykakakasé, arcának savószíne őszi vadszőlőszínűvé lett, és kis termetével olyant pördült maga körül, mint a kocsonyacsont, amelyet gyerekek zsinigre fűztek.

- Talán bizony fejfát jöttek árulni az urak? A nagyapjuk fejfáját? - pukkant fel Záporszki, mint egy szüreti rakéta.

A himlőhelyes arcú, gyanakodó úriember erre szótlanul felállott helyéről, és az asztal alól egy irgalmatlan nagy fokost kezdett elővonogatni.

- Magunkkal hoztuk az argumentumokat - mondá egykedvűen.

Alvinczi Eduárd kelletlenül nézte a jelenetet. Füstsápadt arcán ugyan nem látszott semmi indulat, csak ritkás kerecsenszakállát mozgatta meg valami fuvalom. A kezével intett - azzal a rövid ujjú, mézeskalácsszínű kézzel, amelyet aranyfényűnek láttak az asztal végéről. A kézintésre a ragyás úriember csendesen leült a helyére, a fokost tüntető zörgéssel dugta vissza az asztal alá. A szomszédjának, a női cipősnek pedig elég hallhatólag odasúgta:

- A lengyel már régen kóstolta a somfát!

Alvinczi most beszélni kezdett, olyan fáradt hangon, mintha ezer esztendő távlatából hangozna hangja:

- Azt tudják az urak, hogy Ferenc József (Záporszki máskor a név hallatára teli tüdőből éljenezni szokott, de most dühösen hallgatott), Ferenc József megszervezte a népfelkelőket. Kevés neki az a katona, amit minden esztendőben zsinóron rángatnak be, azt akarja, hogy katona legyen mindenki, tizennyolc esztendő korától ötvenöt esztendő koráig.

- Halljuk! - kiáltott fel Záporszki, aki valamiképpen összeszedte magát, és pulykamérgét leküzdvén, üzletileg kezdett gondolkodni.

Alvinczi sötét szemeit körüljártatta asztaltársain. Bizonyosan tisztában volt ezekkel a furcsa úriemberekkel, akik az ő szemében legfeljebb olyanok lehettek, mintha Gogol *Bulyba Tárász*-ából léptek volna elő, vagy legjobb esetben egy érzelmes Jókai-regényből.

A ködmönszagot az ünnepélyes alkalomra a bajuszpedrő szagával keverték. Régen nem látott kabátokat: legénykori emlékeikkel telehímzett mellényeiket, az örökös perpatvarban egy pillanatra megenyhült feleségek által megkötött nyakkendőket hoztak el megmutatni homokot hátrahagyó, parasztbortól kivérmesedett vagy buckabarna vagy őszilevélszínű, hektikás arcaik társaságában. De mégis így folytatta szavait:

- Az urak bizonyosan olvasták az újságban, hogy odafent Pesten báró Podmaniczky Frigyes vállalta el az első népfelkelő csapat megszervezését.

- A kockás báró! - kiáltott közbe szakértelemmel egy tömzsi, plébánosképű emberke, Hattyufalvi Etele, aki arról volt nevezetes, hogy nyelves feleségét nyakig földbe szokta ásni a kertben.

Alvinczi fojtott hangon, bizonyos titokzatossággal kezelte a kérdést. Megszokta, hogy igen nagy jelentőséget tulajdonítson szavainak - hisz jó darab ideig követségi titkár volt Szentpéterváron. Végigjáratta szemét a társaságon:

- Nem tudom, hogy van-e az urak között újságíró?

A bundákból, ócska szalonkabátokból valóságos légáramlás keletkezett erre a szóra. Bartelehémi - Balkányból -, akit a különböző kihágások miatt már többször börtönbe zártak volna, ha nem lett volna egyik őse francia származású, a törött lábát ütögette. S a törött láb csikorgott, mert a csontok tulajdonképpen sohasem forradtak össze. Mislánczi, egy pápaszemes, okoskodó külsejű öregember, aki mindig avval fenyegette a vármegyét, hogy ott hagyja írno ki állását, aztán lássák, hogyan viszik tovább a dolgokat: nyertve nevetett.

- Minek ide újságíró? Nem bál ez.

A telekkönyvvezető, Szuki úr, aki eddig óvakodva ült az asztal végén, mint a makacs eladó a vásáron, aki inkább agyonüti szamarát, sem hogy olcsóbban eladja, ugyancsak megköszöri a torkát, és azt magyarázta a szomszédainak, Pricsei és Prócsai uraknak, hogy ők nem gyilkoltak meg senkit, nem akarnak tehát az újságba kerülni.

Csak a ravasz Záporszki vette észre az Alvinczi kérdése mögött rejtőző hiúságot. Nyomban magához intette az „Európa” szálloda egyik „tigrisét”, egy inaskabátú fiút, és megparancsolta neki, hogy kerítse elő Puczár urat, a *Daloljunk* szerkesztőjét...

- Azt a nagy szakállú úriembert, aki fokossal sétál a piacon.

A tigris elvágatott.

- Addig is, amíg a szerkesztő úr előkerül, majd én vezetem a jegyzőkönyvet - ajánlkozott nagy szolgálatkészséggel.

A ragyás képű úriember ismét felemelkedett az asztal végén, mondani akart valamit Záporszki indítványáról, de aztán csak megvetően legyintett, és olyan zökkenéssel ült le helyére, hogy a söröspoharak összekoccantak.

Záporszki ezalatt mindenféle régi lópasszusokat szedett elő zsebéből, és azokat kiegyenesítette az abroszon, mint a tépett bankókat. Fridolintól, a fizetőpincértől elkérte a ceruzáját, és nagy, galambtojásnyi betűkkel írni kezdett:

- Kelt levelem az „Európa” szállodában, 18** januárius...

Alvinczi Eduárd most még nagyobb óvatossággal folytatta:

- A titkos terv az volt, hogy az új népfelkelési rendszert majd a mágnesvilág hozza divatba. Mostani főuraink mindenre kaphatók, amit Bécsből parancsolnak. A Nemzeti Kaszinó tagjai vénségükre ott egzecíroznak a Ludoviceum kertjében, és Podmaniczky Frigyet nyomban őrnaggyá nevezte ki őfelsége. Az Andrásyok, a Zichyek, a Festeticsek közlegényi kabátban vonulnak végig a városon az őrnagy parancsnoksága alatt... Budapest népe szájtátva bámulja az ünnepélyes meneteket. Maholnap mindenki népfelkelő lesz Pesten. Ferenc József terve sikerült.

- Mi köze van ehhez a helybeli vekszliknek? - kérdezte egy bátortalan, de türelmetlen hang az asztal végétől, de a többség nyomban lehurrogta a kérdezősködőt.

A ragyás úriember (mert hiszen ő szólott) a nyakába kapta a fejét, és szégyenkezve fordított hátat Záporszkinak, aki ceruzájával rámutatott.

(Csak a női cipős rugdosta alattomban a himlőhelyes úriember lábát. Nagyon hosszú volt a szónoklat, nem lehetett sört se hozatni.)

Alvinczi bizonyos szünetet tartott, amíg a felháborodás csillapodik a közbeszólás miatt. Záporszki olvadékony hangja térítette magához mély elgondolkodásából:

- Folytathassuk, kegyelmes uram.

Alvinczi emelt hangon vágta ki a szót:

- Félő, hogy a magyar köznemesség követni fogja főuraink példáját. A köznemesség soraiban mindig akadtak hiú elemek, akiket megszáditott a királyi kegy, megigézett a grófok és bárók vállveregetése... Akkor pedig el van veszve Magyarország. Ferenc Józsefnek egyetlen parancsot kell kiadni, amely szerint behívja az összes népfelkelőket. Angyalbőrbe bújtatják huszonnégy óra alatt az egész ország férfilakosságát. Lehet aztán új királyválasztás is a Rákos mezején, katonai egyénnek nincs szavazati joga.

Alvinczi elgondolkozott mélyre ható szavai felett. Sajátságos, álmodozó kifejezést öltött arca, amely a világ minden más társaságában csendre intette volna a hallgatóságot, de itt nem sokat törődtek Alvinczi nemzeti álmaival.

- A nemzeti váltók a fontosak! Király mindig csak akad Magyarországon, de mi lesz velünk, ha tönkrementünk? - hangzott megint az asztalvégről, ama ragyás úriember környékéről.

Szerencsére éppen most érkezett Puczár, a *Daloljunk* szerkesztője.

Bár kis termetű ember volt ökelme, de annál nagyobb tekintélyt tudott tartani. Darutollas süveget viselt, magyaros szabású ruhában és ropogós csizmában járt. Pattogott, kopogott, krákogott, izgett-mozgott; rendbontó volt már az anyja kebelén is.

A csizmadiaszínben találták meg, ahol a hetivásár alkalmából heccelte az iparosokat. Nagy, tömött szakállában cipómorzsák voltak, mert a lacipecsenyés kofákat is meglátogatta. Fokosa nyele rézburokkal volt bevonva, amire nagy szükség volt járáskelésében, mert ez idő tájt még nem ismerték a homokon a filoxérát, bőven eresztettek a szőlőskertek, korán reggel bort ivott minden valamirevaló úriember a vármegyében. Délfelé kapóra jött a gyomorhúsító, ebéd-étvágyat csináló sörözés.

Puczár nem szokta meg, hogy érte küldözgessenek, sőt többnyire az volt a helybeli gyűlések vége, hogy alaposan helybenhagyták az izgága kis szerkesztőt. Ugyanezért meglehetősen dölyfösen lépett a sörházba.

- Kinek van szüksége a hetedik nagyhatalom védelmére? - kérdezte elhaladtában a konyhából kikukkantó szakácsnét.

- Ki akarja ügyét az Ezerszeműre bízni? - tudakozódott a sörházba léptekor a kályhafűtő legénytől.

Sorba járta az asztalokat, a bírók és ügyvédek asztalát, a városi hivatalnokok asztalát. Megállott az adónál, nyírvízszabályozónál, míg végre nagy nehezen odatalált az asztalhoz, amelynél Alvinczi Eduárd a magyar közeposztályt szándékozta megmenteni.

Szilveszter titoknak sietett fogadni a helybeli nagyhatalom képviselőjét. Hiszen Szilveszter is szerkesztő volt Budán, ahol részben a *Keresztények Lapja*-t, részben a *Jó korcsmáros*-t szerkesztette. Néhány szót súgott a dölyfös kolléga fülébe, mire az láthatólag megenyhült, Szilveszter mellett helyet foglalt az asztalnál, hangosan kifújta orrát, a háta mögé köpött, nagy tüntetéssel hegyezte ceruzáját, és biblia nagyságú jegyzőkönyvecskét helyezett az asztalra,

amelybe nyilván a vármegye összes bűnei már jegyzékbe voltak véve. (Pedig nem volt az más, mint Falstaff jegyzőkönyve a kocsmaadósságokról.)

Záporszki, aki láthatólag Alvinczi kegyeibe férközött, megértően hunyorított Puczár felé.

- Most egy kicsit külön választásra készülődünk a szokásos követválasztásnál, szerkesztő úr. Királyválasztás lesz a Rákoson!

A *Daloljunk* szerkesztője hivatalos komolysággal lapozott jegyzőkönyvecskéjében, amíg megtalálta a megfelelő oldalt, ahová tapasztalatait felírja.

11

- Mert nemcsak a népfelkelés jelenti a régi Magyarország veszedelmét, hanem az önkéntes tűzoltóság is, amelyet Ferenc József rokona, az öreg József főherceg mindenfelé az országban, katonai alapon megszervezett - mondá ki hosszas fontolgtatás után első megjegyzését Puczár, a *Daloljunk* szerkesztője. - Így volt ez Törökországban is, ahol Széchenyiből basa lett, mert önkéntes tűzoltósággal új hadsereget szerzett a szultánnak. Ajánlom a hegyvégi csizmadiákat.

Puczár Józsefnek erre a mondására még Alvinczi bálványkomoly ázsiai arca is valami mosolygásfélét mutatott. Csak Záporszki, a hűséges cimbora kiáltott halljukot, mert egész életében ezt tette, ha hárman vagy többen ültek az asztalnál.

- Friss-miss! - kiáltották az asztalvégről a szokásos elégedetlenkedők. Új kártyavetést, új beszédeket szoktak követelni ezzel a német szóval, mert még mindig nem került arról szó, hogy váltják be a váltókat.

Alvinczi Eduárd elgondolkozott.

Vannak olyan arcok, amelyek csodálatosan híven tudják kifejezni, hogy országos gondolatok gyötrik a mögöttük rejtőző lelket. Alvinczi úgy tudott gondolkozni, mint egy új honfoglaló, aki nem törődik a maga kis bajaival, hanem éjjel-nappal a nemzeti ügyek miatt ráncos a homloka, elmélázó a tekintete, önfeledkező az arckifejezése. Más társaságban bizonyosan észrevették volna, hogy ezen az arcon ezerszteniű honfíbanat foglal helyet, a Rákócziak szomorúsága, a Széchenyiek befelé fordított tekintete, a Wesselényiek dacossága. Emlékkönyvbe illő arc volt, amely archoz néha sóhajtottáshoz imádságot mondanak azok, akik sokat szenvednek a hazáért - a nők és a gyermekek. A szemöldöke felfelé ívelt, mint azoké az ősmagyaroké, akik a tokaji hegy tetejéről először pillantották meg az Alföldet. A szeme oly gyors, mint a sasé - hirtelen fordul, mintha veszélyekkel volna körülvéve, mint a nomád életű magyarok. Az orra igazi sasorr volt - nem horgas, nem hajlott, mint némely germán fajtáké, hanem egyenes, inkább kicsi, mint nagy, alul némileg laposodó, amilyennek az igazi magyar sasort a régi írók leírták. Bátorság és ravaszság, közönyös gonoszság, valamint naiv hit volt ezen az orron. Lehetett ezen az orron mosolyogni, mert nem volt olyan férfias, amint az újabb divatok ezt megkövetelnék, de félelmetes makacsságot, szinte komolyságot is kifejezett az orr.

A bajusza látszólag rendetlen volt, mert keletiesen, félhold alakjában barnult ajka felett, míg a szakállá ritkás volt, mint egy foszlott, régi harci lobogó, amelyet különös, ünnepélyes alkalmakkor hoznak elő a levéltárakból, múzeumokból. A várnagyok meghatottan hordozzák körül a zászlót - a szakáll néha megremegett, mintha valamely láthatatlan szél vagy belső indulat mozgatta volna.

Csak a füle, kis, fejletlen füle volt az, amely emberi gyöngeségeket árult el. Ez a fül azért nem növekedett nagyobbra, mert mindig csak hízelgéseket hallott, ravaszdi, házalós, rabszolgás hízelkedéseket, amelyek nem engedték megnövekedni, mint a pálinka a gyermeket.

- Friss-miss! - indítványozták ismét az asztal végéről, mire Alvinczi úr látható erőfeszítést tett. Fátyolozott hangon szólalt meg, mintha több száz esztendő óta nem használta volna a hangját.

- A történelmet meghamisították, mikor a históriatudósokkal azt jegyeztették fel, hogy a honfoglaló királyok kihalnak, tehát a nemzetnek joga van új királyválasztáshoz. Az Árpádok ma is élnek. Árpád nemzetsége javában virul Magyarországon, csupán nem gyakorolták királyi rangjukat, mert erre nem volt alkalom. A Jagellók, az Anjouk, a Hunyadiak, a Habsburgok nem egyebek, mint közönséges trónbitorlók, amikor még kimutathatóan itt van az aranyvonal, amely nemzedékeken át az Árpád-időkből egészen napjainkig vezet. Mert hiszen Árpád nem volt más, mint maga is egyike csak a hét vezéreknek, akit a hét vezérek közös elhatározással tettek meg fejedelemmek. Se birtoka, se hatalma, sem serege nem volt nagyobb, mint akár Zabolcsé, Kundé vagy Hubáé. Éppen így lehetett volna fejedelem Hubából, ha a vezérnek erre szüksége lett volna. De nem volt szüksége... Természetes dolog, hogy amikor Árpád familiájának magva szakadt, ismét a hét vezérekre, illetőleg azok maradékaira szállott vissza a királyválasztás joga. Nyilvánvaló, hogy azokból a családokból kellett volna az új királyt megválasztani, amely családok még épségben, virágzásban maradtak Árpád óta. Az én családom a honfoglaló hét vezérektől ered, tehát kétségtelenül jogom van a fejedelmi trónhoz.

Szavait Alvinczi Eduárd mindenféle nagyobb szónoki pretenzió nélkül mondotta el, halk hangján alig változtatott, mégis váratlan vihar keletkezett szavaira. Ama himnlőhelyes arculatú férfiú az asztal végén ismét kirúgta a széket maga alól, miután előbb az asztal alól elővonta az irgalmatlan fokost.

- Hát a Süttőket tán a gólya költötte? - kérdezte indulattól remegő hangon.

- No, majd nagyot néznek a Kállayék a kisemmizésükért - vélekedett valaki a névtelenek közül.

Alvinczi lehetőleg még halkabbra fogta a hangját.

- A királyválasztás mindig nagy izgalommal járt Magyarországon. Eszem ágában sincs azt hinni, hogy a mostani mozgalomnak valami más eredménye lehessen, mint az, hogy beverjük egymás fejét. Én azonban addig sem adom fel a küzdelmet. Meg fogom menteni a magyar középosztályt, tekintet nélkül arra, hogy kicsoda: melyik királytól kapta a nemességét. Az ősök megtették a magukét, akár az Anjouk, akár a Jagellók alatt. Nekem egyformán kedves minden régi magyar nemesember. A mostani uralkodó mit sem tesz a magyar köznemességért: sőt, útjában van neki, a kecskepásztorok ivadékainak, minden magyar ember, aki messzibbre vezet vissza a nemességét, mint ő a magáét. Ebben megegyezik Ferenc József Kossuth Lajossal, aki először kezdte jogaitól megfosztani a magyar nemest. Azért vagyunk ma szegények, földönfutók, mert elvették tőlünk ősi jogainkat.

...Bizonyára sok megjegyzés követte volna Alvinczi szavait a forrongó gyülekezésben, de az úriember fejedelmi mozdulattal asztalt bontott, és eltávozott a teremből. Szilveszter titoknak megérintette Patkó Bandi vállát, és észrevétlenül követték az „Európa” fogadó lépcsőin felfelé ballagó Alvinczi Eduárdot.

(A jelenlevők jó darabig elkeseredve néztek egymásra: egyik a másikat okolta, hogy az úgynevezett váltók beváltása mind ez ideig nem következett be. Ámde a söntés felől söröshordó kongatása hallatszott, amely körülmény csakhamar arra ösztökölte a jelenlévő uraságokat, hogy poharaikban meglóbálják a maradék sörüket, felhajtsák a gallérok mögé a sárga italt, és

azon igyekezzenek, hogy a friss csapolásból minél hamarább megtölthessék poharaikat. Ez az óhajtasuk rövidesen sikerült is, mert Fridolin, a pincér, kéznél volt. Nemsokára ezután a piactéri katolikus toronyban az éhes harangozó elhúzta a déli verset, amely után új tennivalók szoktak következni, mégpedig a borok kóstolgatása.)

Alvinczi a lépcsőn felfelé haladtában megállott a bálterem piros és arany díszű ajtaja előtt.

- Nincs közöttük senki, aki még tudná a kállai kettőst - mondá furcsa elgondolkozással, aztán meleg pillantást vetett új hívére, az ifjú Patkó Bandira.

12

Patkó Bandi engedelmet kapott a Régensburger hölgyektől, hogy idejét Alvinczi úr szolgálatában tölthesse. A hölgyek, mint afféle tipikus álmodozók, nagy reményeket fűztek Patkó Bandi új állomáshoz.

- Legalább ő megszabadul e város nyomasztó légkörétől a nagyúr társaságában - rebegte Amanda kisasszony, és maga sem tudta, miért kezdett el könnyezni.

A vörös postakocsi azután bizonyos utakat tett a környéken, mert a váltók beváltása apránként megkezdődött. (Csak Szuki úr, a helybeli telekkönyvvezető tartogatta még a maga portékáját, szeretett volna jó áron túladni darabjain.)

Egy reggel, mielőtt a vörös postakocsi elhagyta volna az „Európa” fogadó udvarát: egy különös úriember tűnt fel a léghuzamos kapualjban. Ruházkodásáról azt lehetett mondani, hogy ez hasonló volt ama „jobb időket látott” úriemberekéhez, akik ebben az időben benépesítették Magyarországot. - Tisztára kefélt szalonkabátja volt, a lakkcipő repedéseit bizonyosan saját kezűleg tüntette el lakcfestékkel, csak az inggallérról látszott, hogy az úriember ezt a gallért még abban az időben szerezte meg, amikor nyaka hasonlíthatatlanul vastagabb volt. Az ádámcsutka úgy járt fel és alá a gallér mögött, mint egy fáradhatatlan silbak.

Bajszán a töprengő órák sok furfangos csavarintás nyomát hagyták, de a bajuszból mégsem lett semmi, amint valószínűleg a jól megfontolt tervekből sem.

Olyan nyájasan közelített a vörös postakocsiba fél lábbal beszálló Alvinczihoz, mint egy idegenvezető, aki szolgálatait akarja felajánlani.

- Méltóságod nem ismerős ezen a vidéken, azért hiszem, hogy itt sokan megcsalják. Talán nem is rosszaságból vagy elvetemedettségből csálnak az emberek, hanem leginkább azért, mert azt hiszik, hogy könnyebben boldogulnak, ha nem az igazi arcukat mutatják.

- Mivel szolgálhatok? - kérdezte meglehetősen barátságtalanul a megszólított. (Alvinczin ez alkalommal derékban szűkre szabott, orosz bunda volt, amilyent a határszél felé viselnek az urak.)

- Én, kérem, Keszi vagyok, ha ugyan fontos ez - mondá most a jövevény, és megemelte rongyos sapkáját, amikor is kilátszott rövidre nyírott, őszes haja, amely csiga alakban nőtt körül kerek fejét. - Én vagyok az az ember, aki egészen pontosan tudja, hogy kinek mennyi váltója van ezen a környéken, mondjuk, a Tiszától a Hortobágyig. Én foglalkozásomnál fogva mindenféle emberrel érintkezem. Foglalkozom ház- és birtokközvetítéssel, régi és új bútorok eladásával, de cselédet is szerzek, ha méltóságos úrnak erre szüksége van.

(Alvinczi csak ekkor vette észre, hogy a bemutatkozott úriembernek az egyik szeme üvegből van. Nyilván változatos foglalkozása miatt hordta az üveg szemgolyót.)

- Sajnálom, de ügynökökre nincs szükségem.

Keszi úr barátságosan legyintett, mintha előre várta volna ezt a mindennapi kifogást.

- Igen, az ágens megvetett emberlény Magyarországon, holott végeredményben mindenki ügynök a bérces hazában. Egyik úriember lovat árul, a másik úriember házasságközvetítő, a harmadik úriember lenyalt stempliket árul. Hát még az a sok varrógépügynök, pezsgőügynök, biztosítási ügynök, kanavászügynök, aki éjjel-nappal járja a haza területét! Tessék elhinni, hogy a legnagyobb urak, a képviselők, főrendek és más jeles hazafiak a legügyesebb ügynökök. Az ember mindenütt találkozik velük, az expresszvonaton éppen úgy, mint az országúton, a négylovas hintóban. Ügynökök országa ez, kérem, ezen már nem változtathatunk.

- Én éppen a régi Magyarország... - így kezdte szavait Alvinczi, de a tolakodó úriember nem hagyta beszélni:

- Kérem, méltóságos uram, én szerencsés vagyok személyesen ismerhetni a nagy Kossuth Lajos fiát, Kossuth Ferencet, akit Ormódy országos körútra küldött, hogy mindenkit beasszekuráljon az édes hazában. Én, kérem, láttam Csávolszky Lajost házalni hajdúsági vasút-részvényekkel, és ökelme erőszakosabb volt, mint azok a tót atyafiak, akik tűzkárosultak részére gyűjtenek. Én, kérem, tudom, hogy a helybeli gazdasági egyesület elnöke vetőgépeket, ekéket árul a gazdáknak, a főszolgabírák meg éppen a hajóstársaságok ügynökei, akik Amerikába exportálják a magyar parasztot. Miért szégyellném, hogy ügynök vagyok?

Alvinczi visszahúzta lábát a vörös postakocsi hágcsójáról, és gúnyos mosollyal végignézett a züllött úriemberen:

- És miben akar velem „csinálni”?

Keszi úr elnevette magát:

- Nem fogom méltóságodat asszekurálni, sem könyveket nem akarok a nyakára sózni. Egyszerűen abban a dologban ajánlom fel szolgálataimat, amely dolgok végett méltóságod városunkban, megyénkben tartózkodik. A hamis váltók ügyében bátorodom alkalmatlankodni...

- Azt hiszem, egy kis tévedés lesz a dologban - felelt hűvös hangon Alvinczi Eduárd. - Én senkit sem bíztam meg, hogy részemre bármit vásároljon.

- Nem is lehet az ilyen kényes portékának a bevásárlását akárkire bízni - helyeselt az üveg-szemű, és két kézzel gesztikulált. - Szemezni kell az embereket, mikor ilyen delikát ügyek lebonyolításáról van szó. Itt van például az öreg Tengelyesi, P.-ben, ahol az udvarházak már ötven esztendő óta hátat fordítanak egymásnak. Az idős főúr mindenkre puskát fogna, aki ezzel a neszszel állítana be az udvarára, hogy ócska kocsikerekek helyett hamis váltókat akar tőle vásárolni. Pedig vannak ilyen váltók, bőven vannak, még a nagytakarékban is elsütött néhányat az öreg főúr. De énrám persze nem fogna puskát se Tengelyesi, se más, mert én bizalmas embere vagyok ezen a vidéken minden valamirevaló úriembernek. Én voltam az első egyike itt, a Nyírségben, aki megértette a kor jelszavát: szorítsuk ki a zsidókat! A szorítást az üzleteknél kell kezdeni.

Alvinczi ezekre a szavakra gyanakodó, sötét szemét hirtelen az agitáló férfiúra fordította.

- A zsidók nagy erővel vannak! - mormogta.

- Nagyobb a mi erőnk, ha valamennyien összefogunk.

- Hát nem bánom, üljön fel a bakra! Éppen P.-be készülődünk - engedékenykedett Alvinczi, mire a szervezkedő úriember életkoráról fel nem tételezhető fürgeséggel kúszott fel a vörös postakocsi bakjára, a kocsis mellé. Onnan aztán olyan büszkén nézett körül, mintha valami zsíros hivatalba jutott volna. A postakürt megharsant, és a hatalmas kocsi, négy lovával, batáros döngessel fordult ki az „Európa” fogadó kapualjából.

13

Hóolvadásos utakon haladt a postakocsi. A fák az utak mentén kopaszon dideregni látszottak, amint a hóbunda lement róluk. Csak nagyon hitvány, tűzre való akácok, seprőnek való nyírfák voltak, de mégiscsak társai, sőt jó ismerősei voltak azoknak a kocsiknak és embereknek, akik ezen a tájon mendegélni szoktak. Ők ismerték a fogvacogva haladó cigányt, de a boldogtalan úriembert is, aki néha bizony tétovázgatva tekinget fel a feje felett feketéllő ágakra: vajon melyikre kösse fel magát?

Az út mellett régi kocsmá állott, amelyet csodálatosan kőből építettek, miután egykor valami nemesi birtokhoz tartozott. Az útra csak egyetlen vasrácsos ablaka nyílt a kocsmának, az ablakok az udvar felé néztek, mert hisz innen szokták figyelni szekereiket, lovaikat az utazók.

- Itt szokás megállani - intézkedett a bakról a züllött úriember -, itt mérik a legkeserűbb sört egész Magyarországon. Azonkívül rendszerint találkozni is valakivel az ilyen határcsárdában, akinek jó hasznát venni.

A bakon ülő úriember nem magyarázta meg bővebben, hogyan vehetné hasznát valakinek, akivel véletlenül összeakad a határcsárdában, de Alvinczi nem is volt kíváncsi a dolgokra. Elfogta őt is az úton járók vállalkozási kedve, kedélyessége, amellyel vidoran ugranak le kocsijukról minden útba eső csárda előtt.

A határcsárdába pedig érdemes volt bemenni, mert ott mulatott Benczi Gyula cigányprímás: húzatta magának a nótákat a híres debreceni cigányokkal, a Magyarfi fiúkkal, valamint két nógrádi úriemberrel, akik Benczi Gyula látogatására a Nyírségbe érkeztek, de Benczi már kifáradt a nekik való muzsikálásban, ezért elhozatta Debrecenből azt a cigánybandát, amelyet maga után a legjobbnak tartott az országban.

Alvinczi a mulatók láttára vissza akart vonulni, de a züllött úriember elállta a küszöbön az utat.

- Jó emberek vagyunk itt mindnyájan, miért kerülnénk el egymást! - kiáltotta hangosan, aztán a mulatókhoz lépett, és megsúgta, hogy Alvinczi Eduárd kegyelmes úr tartózkodik a határcsárdában.

A mulatozók leugráltak, és Alvinczi udvarlására siettek.

Csakhamar kiderült, hogy Benczi vendégei közül az egyik úriember bizonyos Majláth Imre, Hont megyei birtokos, aki kereskenyi kastélyában híres cigánypártfogó hírében állott. A lévai cigánybanda, bizonyos Lakatos Sándor vezetése alatt sokat megfordult az öregúr kastélyában, de ő özvegységére mindig csak Benczi Gyulát akarta meghallgatni, akinek hírneve eljutott Hont vármegyébe is. Évégelt Nyíregyházára kellett volna utaznia, amibe persze sehogy sem egyezett bele az öreg Majláth Imréné tekintetes asszony.

Évekig hiába vágyódott a híres cigányprímás meghallgatására a Hont megyei uraság, meg kellett elégednie a lévai cigányokkal - míg végre a furfangosság jó ötletet sugallt neki. Látványosan elhatározta, hogy tégláégető körkemencét épít a birtokán, ilyen körkemence azonban

csak egyetlen volt az országban, mégpedig Élesden, Bihar vármegyében. A körkemencét okvetlenül meg kell tekinteni, mielőtt az építkezés elkezdődne. - Így tudott megszökni otthonából a kereskenyi földesuraság. Az útra természetesen magával vitte legjobb cimboráját, H. urat is. Több szem többet lát a körkemencén is.

Biharból Szabolcs egy ugrás. - Benczi már napokig muzsikált a felvidéki uraknak. Kifáradó mulathatnékja támadt magának is, ezért hozatta át a debreceni bandát. És hogy a városban különösebb feltűnést ne keltsen a mulatozás, amelyben cigány húzza cigánynak a nótát - az egész társaság az elhagyott határcsárdába vonult, ahol íme, Alvinczi úrral volt szerencsájük találkozhatni.

A debreceni cigányok még csak három nap óta muzsikáltak egyhuzamban, bírták volna a munkálkodást tovább is, de a hiú Benczi nyomban elővette mindig magával hordott hegedűjét, és az egy hete tartó multság fáradalmait feledve, saját kezűleg gyűjtött rá a nótára, a nevezetes Alvinczi tiszteletére.

...Milyen volt ez a Benczi? Magas, kövér ember, aki korántsem látszott cigányprímásnak, hanem inkább valamely magyar mágnásnak. Büszke fejtartása az öntudatos úriemberé, amelyet még nagyban emelt művészi hiúsága. Kerek bikaszemével olyan tekintélyesen tudott az emberekre ránézni, hogy a legduhajabb nyírségi gavallér is megjuhászkodott előtte. A hencegő urak is büszkék voltak Benczi Gyula barátságára, mert ezt a cigányt sohasem látta senki részegnek, se megalázkodónak. A legenda szerint csak az anyja volt cigányasszony (mégpedig Dombi lány, ami már maga is nagy jelentőségű a cigányság gothai almanachjában), az apja pedig valamely gróf vagy herceg lett volna. A hegedűjét vasmarokkal tartotta, hogy a finom olasz szerszám szinte meghajolni látszott kezében. Nem volt ilyen szép cigányprímás Bihari óta.

A ruházata gavalléros lakkcipőből, élesre vasalt pepita nadrágból, fekete zakóból állott. Mélyen kivágott, fehér mellénye felett borsó nagyságú gyémánt inggombok szikráztak; a nyakára hosszú aranylánc volt vetve, amelyen mogyoró nagyságú, kis aranyórát viselt. Göndörkés, fekete bajusza, piros ajka csókra látszott teremtvé lenni, és a hagyomány szerint nem csalta meg soha a feleségét.

Egy letűnő úri korszak utolsó úri cigánya volt. A két debreceni prímás, a két Magyar testvér között úgy osztotta a honoráriumot, hogy az ötvenes és százas bankókat penicilusával középen kettévágta, a bankó egyik felét adta jobbra, a másik felét adta balra.

Mit muzsikált Alvinczi Eduárdnak a határcsárdában? Először elmuzsikálta a Repülj fecském-et - azt a csodálatos melódiát, amely megríkatja, majd felemeli, majd meg elszomorítja a magyar szíveket.

Alvinczi elgondolkozott, hosszan nézett a cigányprímásra.

- Mi valahonnan ismerjük egymást - mormogta.

Aztán elmuzsikálta a „nagy magyarok” közül Bihari kesergőjét. Majd a modernebb dalok közül az Elmerengek sötét éjjel... kezdetűt. A mellkasa kidagadt a zenélés alatt, az arcán áhítat, ábránd, művészi önfeledkezés látszott - ő maga élvezte legjobban a muzsikáját.

Kendőjével megtörölte homlokát, és így szólt:

- Azt kérdezte az imént a méltóságos úr, hogy mi ketten honnan ismerjük egymást? Megmondhatom. A pesti Nemzeti Kaszinóból, amelynek pár hónapig szerződöttem cigányprímása voltam. Évi negyvenezer pengő forint volt a fizetésem, de a gyomrom nem bírta a Kaszinó francia konyháját. Visszajöttem tehát hazámba, a Nyírbe.

Alvinczi zsebében keresgélt, hogy megjutalmazza a primás fáradozását, mire Benczi tisztelettel így szólt:

- Ne méltóztassék fáradni. Most rajtam van a sor a mulatságban, eleget mulattattam eddig másokat. Még a hét végéig mindenki az én vendégem ebben a csárdában.

Alvinczi hümmögött a bajusza alatt, nem szerette a konfidens embereket.

Odaintette a hamus, szurtos konyhaszolgálot, és egy marék aranypénzt nyomott a kezébe.

- Valakit előbb-utóbb elvisz az ördög ezen az úrhatnám vidéken - szúrte le a kocsmai látogatás eredményét Alvinczi Eduárd, aki szeretett minden dolognak a mélyére tekinteni.

Szilveszter titoknak nagyon ritkán szólalt meg, mert ő még ama régi titkárok korából maradt itt, akik fiatal koruk óta trenírozzák magukat a hallgatásban; de most nem állhatta meg szó nélkül:

- A zsidó asszony mosóteknőjébe voltak behűtve a sarokban a sámpányerek és butéliás borok, de a poharak mind üresek voltak. Sorban megszagoltam őket.

- Igaz biz'a! A nagy fene muzsikálásban a keserű sert is elfelejtettük - jegyezte meg a züllött úriember, mielőtt a postakocsi bakjára kapaszkodott volna.

14

Mialatt a kocsmában időztek, a szeszélyes nyírségi időjárás újabb kunsztot produkált; mintha csak az előkelő vendég tiszteletére tenné: fehérbe öltöztette az akasztófának való fákat, a kifeketedett árokfenéken takarót dobott a döglött kutyákra és macskákra, varjúcsapatot hívott elő az ég aljáról, amelyek utazni kezdtek a fehér tájon, mint a fekete pikkek a kártyalapon. Még a levegőnek is más szaga lett hirtelen - amolyan disznótoros, pedig sehol a közelben nem pörkölték disznót. Bús, téli kép, amelyben hátat fordítanak egymásnak a messzi tanyaházak, mintha megunták volna az egyformaságot. Amerre máskor a beláthatatlan területeken a vadvizek zöldülnek, most minden aludni tért a hirtelen visszatérő téllel, mint a gyermek visszabújik a takaró alá, ha még sötétben ébred.

Alvinczi lábzsákjában, karcsú műrőka bundája fölé vett nagy utazóbundájában, rókafejú kesztyűjében, fülig lehúzott sapkájában utazókedélyességgel szemlélte az elmaradozó tájképeket. Télen sem árt utazni annak, akinek meleg ruhája van. Szilveszter rálehel a kocsi ablakára, és megfelelő látni való teret töröl az üveg zúzmaráján. Csak egy hosszú szárú pipa kellene még, de Alvinczi nem szokott pipázni, csak szivarokat szívott, amelyeket Havannában neki és az angol trónörökösnek gyártottak. Ezeknek a szivaroknak az élvezéséhez csendes szoba-levegő szükséges, valamint meleg kályha, hogy a füst kiadja magából mindazon illatokat, amelyek benne rejtőzködnek.

A nyírségi országút azonban így is elég látnivalót mutatott.

Nemsokára azután, hogy a kocsmát elhagyták, szemközt találkoztak Henter Andrással, Szabolcs vármegye nevezetes várnagyával, aki lóháton agarait vitte kicsit szórakozni.

- Miféle nyúlőrös fajzat jár megint erre? - dörmögte mogorván a tűzpiros arcú várnagy, amikor a vörös postakocsi közelébe ért, és felismerte a bakon a züllött úriembert. - Hé, mit mentek venni?

A züllött úriember kézzel-lábbal magyarázott a bakról, mire Henter András dölyfösen benézett a kocsi ablakán:

- Alvinczi? Nem ismerem, nem Szabolcs megyei.

Fütttyentett az agarainak, és sarkantyúba kapta lovát.

Aztán széles talpú, fárólva járó parasztszánokkal találkoztak, amelyek a levágott nádat szállították valahová, valamerre, amelyből tavasszal majd háztetőt csinálnak, hogy legyen mi alatt megszületni a kisbabának.

A nádasszánok mögött haladt közvetlenül a halcsíkos-szán. Ahol nád van, ott a csík is megterem. Nádvágáskor szokás fogni az apró, fekete halat a tiszai kiöntésekben. Léket vágnak a jégre, az apró hal mind a levegős helyre tolakszik börtönéből. Ekkor egy kéve nádat virágjával lefelé a vízbe nyomnak. Mire visszahúzzák a nádkévét, a bugák mind teleragadnak csikkal.

De már erre leugrott a züllött úriember a postakocsi bakjáról, és nagy hévvel kezdett alkudozni egy kosár csíkra. A paraszt két krajcárért kínálta literjét, a züllött úriember egy krajcárt kínált. Ki tudná, meddig tartott volna az alkudozás, ha Alvinczi türelme el nem fogy az ácsorgás alatt. Türelmetlen mozdulatot tett, mire a züllött úriember katonásan felnyitotta a postakocsi ajtaját:

- Nem ismeri méltóságod az idevaló parasztot. Vérszopó, uzsorás annak minden fajtája. Volna arca két krajcárt elvenni ezért a halért, amely neki ingyenben van.

- Mi az ördögnek magának az a semmire se való, apró hal?

A züllött úriember olyan arcot vágott, mintha rosszul értette volna a szót:

- Hogy méltóztatott mondani? Hát káposztalevesbe, kegyelmes nagy jó uram. Semmi más célból, mint káposztalevesbe. A csíklevésnél még az öregapám se evett finomabbat. No, de majd megkóstoltatom méltóságoddal is, amint az első csárdába érünk.

A züllött úriember most már nem alkudozott a csikárussal, megadta a kívánt két krajcárt literenként, persze eközben összeszidta a parasztnak apját, anyját, egész atyafiságát, de elátkozta még a falut is, ahol ilyen parasztok teremnek.

- Tetejesen, hé! Nem loptam a pénzemet! - kiáltozta, amikor a paraszt mérni kezdte a bádogliresbe a halat.

Majd meg abban kezdett kételkedni, hogy nem hiteles a mérő.

- Feljelentelek a kapitánynál, kutya! - harsogta, amíg a vásár végre létrejött. A parasztot úgy megkínózta, hogy az vesszőkosaráért nem is mert kérni külön fizetséget.

A züllött úriember ezután elfoglalta helyét a bakon, a halaskosarat diadalmasan a két lába közé fogta. Hamiskásan hunyorított be a postakocsi belsejébe.

- Olyan levest eszünk ma, amilyent Ferenc József sem.

- Förtelmes ember! - mormogta Alvinczi a kocsi belsejében. - Vajon hogyan tudunk tőle megszabadulni?

A jó vásár, amelyet a csíkban tett, felvillanyozta a bakon ülő úriembert. Most már minden szemközt jövő kocsit, szánt megállított, és alkudott mindenféle tárgyakra. Alkudott egy kocsi szénára, egy öl fára, egy kajla szarvú tehénre, kosár tojásra, sőt egy vadonatúj bölcsőre is, amelyet egy vásárosszekeren szállítottak. Persze, az alkudozások nem mentek minden idővesztés nélkül, sokszor fertályóraig állott a postakocsi az országút közepén, mert a züllött úriember vándorcigányokkal találkozott, akik egy vak lovat vezettek. Végre a p.-i határban

sikerült neki két fiúcskától egy kóbor kutyát egy krajcárért megvásárolni. A kutya éppen oly züllött, vásott, kiverő kuvasz volt, mint ő maga. A bakra tuszkolta a kutyát, a kutya azonban nem állott kötélnek, és az első kocsizökkenésnél leugrott a bakról, és behúzott farokkal elnyargalt.

- Megállj, az apád! - üvöltött a züllött úriember, és a kutyája után iramodott.

Mikor már jó messzire volt, Alvinczi csendesesen megkopogtatta a postakocsi ablakát. A vén kocsis megértette a jeladást, a lovak közé sózott, a züllött úriembert sikerült ott hagyni az országúton.

„Megszabadultunk Magyarország legszemtelenebb emberétől” - dörögte Alvinczi.

Éppen deket harangoztak egy kakasos toronyban, amikor P. feltűnt a postakocsi előtt. P. nemes, ármálista falu... Megpróbáljuk leírni, hogyan nézett ki egy ilyen falu a Nyírségben, a régi század végén.

15

Hát először is egy feszület jelezte, hogy falu közeledik!

Minek egy kálvinista falu határában feszület? Azért, hogy az is legyen, mint ahogy más határban is van. Ezenkívül az egri érsek ingyen szokta az ilyesmit ajándékozni, ne maradjon védelem nélkül a katolikus vándorlegény, ha nyakas kálvinisták közé keveredik.

Az akácfák, ezek a szerény, minden földön megtermő bánatlegények: elmaradoznak P. közelében. Feltűnik az első nyírfa, a nemes jegenye, amely egyúttal hirdetője is annak, hogy nemesi területen járunk. Jegenyefa áll még a vályogvető cigányság földbe ásott barlangjai előtt is, igaz, hogy csak egy, a többi kivágta a didergő cigányság.

A cigányok körülbelül mindenütt egyformák. Mindenütt akadnak a kocsi után vágató gyerekek, mindenütt egy vénbanya, aki éppen ekkor köp egyet, amikor a kocsi elhalad. De mindenütt mutatkozik egy sötét, különös szempár is, amely mesevilágbeli mélységgel mereng, vagy késpenge módjára hegyes. Ha van kedve az utazónak, elgondolkozhat az ilyen női szempáron: komponálhat magában mindenféle titokzatos kalandokat... A kerekek továbbforognak. Hosszú kőfal tűnik fel a tájon.

Ez a kőfal: alól vályogból volt, felül egy sor téglából, és maradványát viselte némely zsindeletőzetnek, itt-ott egy kimagaslóbb rész emelkedett ki a falból, amely tornyocskára bizonyosan nagyon büszke volt valaha tulajdonosa. De mindez nagyon régen lehetett... A fal megzöldült, elporladt, megvénült, alig volt már annyi ereje, hogy erőtlenül hirdesse régi tulajdonosa hírnevét. Egyébként semmi célja nem volt már ennek a falnak. Látszott ugyan mögötte valami kert maradványa - néhány céltalan orgonabokor és bodzafa, melyek arról nevezetese, hogy még akkor is hűségesen ragaszkodnak a házhoz, amikor a házörző kutya régen éhen halt gazdája sírján. De például annak a nevezetes hét szilvafának, amelyet ilyen elvadult helyekre nagyon szívesen elskatulyázni a képzelet: híre-hamva sincs. A szilvafa megköveteli, hogy vele törődjenek, néha meghernyózzák, száraz gallyaitól megszabadítsák, szóval igényei vannak. - De még csak káposztáskert maradványa sem látszott semerre sem, pedig káposztára minden házban szükség van, még ott is, ahol gyógyíthatatlan betegségben szenved a gazda. Mi volt hát ebben a kertben, amiért „fenntartották”? Semmi, egyáltalában semmi... Csupa céltalanság, csupa életképtelenség, feleslegesség. Nyáron bizonyosan árnyékot sem adnak ezek a hitvány fák, télen nem gondoskodnak tüzelőről, mert

bodzafával még senki sem fűtött be. De mégis volt a kertben valami, amiből következtetni lehetett gazdája erkölcsére. A kert közepén egy hatalmas madárijesztő állott. Körülbelül öles magasságú volt ez a szörnyeteg, és csodálatosképpen nem azokkal a szokásos rongydarabokkal volt felruházva, amelyekkel ezeket a vad legényeket szokták, hanem tűrhető, törökös mintájú hálókabát volt a madárijesztő vállára vetve, amelyet még bízvást elviselhetett volna gazdája is, ha nem akarta volna vendégül fogadni a környék előkelőségeit. Ugyan miért kellett innen elijeszteni a madarakat, amelyek legfeljebb valami életet hoztak volna a temetőkertbe? Itt kezdődött P.

No, mármost valami ház is következett - körülbelül tízölnyire a kőfáltól, és hátat fordított az országútnak. Csupa vakablakokat mutogatott ez a ház, no meg néhány szelelőlyukat. Három szelelőlyuk volt a falon, és mindegyikben egy macska ült. Egy tigrissárga, egy csókafekete meg egy tejfehér. Ültek mozdulatlanul, mint a végtelenség. Az utazó elgondolhatta magában, hogy milyen karcsúak, fürgék lehetnek, ha valamikor egerészni mennek. De nem mentek. Az volt az összes teendőjük, hogy a szelelőlyukból az országútra bámuljanak.

A ház egyébként zsindelytetős volt, ami ezen a vidéken nagyuraságot jelentett. Olyan meredek volt a tetője, hogy az ács bizonyosan kitörte a nyakát, mikor elkészült vele, de ez is olyan régen lehetett, „mikor a papok még bajuszt viseltek”. Az egyik kapuszárny persze ki volt tűzve, de senki sem járt rajta. Kellett valami titkos útnak lenni, amelyen a házbeliek közlekednek. A kőbálványos kapun az éles szem mégis felfedezhetett valamely ócska bádogtáblát, amelybe valaha anno ajnokban mezítelen kard és ez a felírás volt festve: Salva guardia.

Ezenkívül még hat jegenyefa állott a ház előtt. Miért, mi célból? Ki tudná, miért ültetnek el bizonyos fákat, amelyekre azután úgysem néz többet senki életükben, legfeljebb olyankor veszik észre létezésüket, amikor a vihar végleg letördelte gallyaikat, és előszólítják a rozsdás fejszét, amelyből régen elszállott a vérszomj.

Alvinczi elnézegette a néma házat:

- No, ez a ház se ment ki az ablakon - mondá régi példaszóval, amely azt jelentené, hogy ez a ház sem árulja el, hogy mi van benne.

Nem bizony, de a következő sem, amely nemcsak az országútnak, de a szomszédjának is hátat fordított. Megint csak néhány vakablak látszott a házból, a tető alatt a szokásos szelelőlyukak, az egyiken éppen akkor dugta ki fejét valami visongató cselédlány, mintha valaki a háta mögött állna, aki nem engedné vissza. Itt még más életnyomok is mutatkoztak. Napraforgószemek folytak ki egy lyukas zsákból az udvaron, a szállítmánynak nagyon megörültek a verebek, csirkék. És a kertben csapóvassal éppen varjút fogott egy suhanc, amelyet nagy diadallal vitt a ház felé.

- Ettél már varjúlevest? - kérdezte Szilvesztert a főúr.

- Nem próbáltam - felelt komolyan a titkár.

- Pedig ha jól készítik, alig ismerni meg a tyúklevestől - mondá határozott hangon Alvinczi. - Az a fődolog, hogy az ember ne tudja előre, hogy varjút fog ebédelni.

Igen, így beszélgettek a postakocsiban, pedig a gyalogos vándorló azt hihetné, hogy tudj' isten miféle magasröptű gondolatokat tárgyalnak az előkelő határban.

És bizonyosan ily egyszerű dolgok felett emésztettek azoknak a titokzatos, mogorva házaknak a lakói is, amely házak most már gyors egymásutánban maradoztak el, avval a különbséggel, hogy itt-ott nyárfák és akácfa is mutatkoztak a házak környékén, az elmaradhatatlan szarkafészekkel.

Nem beszélgetnek az emberek ezekben a házakban sem többet a mindennapi használatban szokásos, hat-hétszáznyi magyar szónál. Akármilyen regényes szemekkel nézünk egy-egy régi lakra, akármít is gondolunk furcsa tulajdonosáról, a helybeli nők örömeiről és bánatairól, az esték ábrándosságairól, a reggelek játékosságairól, az itt elhangzó históriák különlegességeiről: a lakók nem mondanak újabb szavakat a megszokottaknál. És ha kél a hold, és az utazó távolról azt hinné, hogy most indulnak a szerelmesek kalandjaikra, valamint a vén kísértetek útjaikra, akkor sem hallhatna más szót a nappaliak helyett a kulcslyukon át hallgatózó: legfeljebb a bolhát is szidnák változatosság kedvéért, amint napközben az ázott kutyát szokás lehordani rossz szagáért. Hiába vallatnánk ki akár a harangozót, aki magas állványáról napközben belát a legtöbb udvarba, konyhába, és ha véletlenül értelmes ember: azt is megtudja mondani, hogy mit főztek ebédre; hiába vallatnánk ki a baktort, aki éjszakának idején messziről hallja az ajtók és kapuk nyikorgásait, látja elszunnyanni a gyertyák lángját az ablakok mögött, mikor egyik szobából a másikba mennek azok, akik nem tudnak aludni, éjfélkor megzörrentik a kutak láncait, akik sok bort ittak a vacsorához, kakasszóra végigmegy a szolgáló az udvaron, de nem valami titokzatos okból... hiába, nem tudnánk semmiféle rejtélyes-ségnek a nyomára jutni. Azért legjobb, ha nem is törjük fejünket azokon a titkokon, amelyekről Hamlet királyfi beszélt.

A falu közepén hosszú, fehér ház, mint egy heverő komondor. Szent Péter szakállát, gyaluforgácsot lóbál a szél az ereszről, a nyitott kapu mellett egy kékre festett tábla, rajta fehér betűkkel: Közbirtokossági Kaszinó.

- No, itt megebédelünk - mondta Alvinczi, amint az utolsó versszak is elhangzott a toronyban.

16

A fogadóban egyetlen vendég sem tartózkodott, itt csak vasárnap szokás fogyasztani a keserű sört. A fogadós, aki valamikor végrehajtó volt, amíg az életveszedelemmel járó foglalkozást megunta, megszimatolta az úri társaságot, ezért meglehetősen nyájas képet öltött mogorva ábrázatára. (Egyébként ezek a falusi vendéglősök olyan gyanakodók az idegenekkel szemben, mintha mindig körözött rablógyilkost szimatolnának.)

Ám Alvinczi vörös postakocsija, valamint muszka bundája megtette a magáét. Az egykori végrehajtó olvadozott a nyájasságtól:

- Szerencsénk van az uraknak. A héten volt nálam disznóölés, még bőven van a frissiből.

- Talán egy kis orjaleves is akad? - szólalt meg Szilveszter, aki átfázott az úton.

- Lehet - mondá a fogadós, és már magában számolgatta, hogy milyen számlát nyújthat be.

Az extraszobában - amely tulajdonképpen a Közbirtokossági Kaszinó helyisége volt - csakhamar piros láng csapott fel a piros csizmájú szolgáló kezének érintésére, a lánggal lángkedv szökkent a meszelt szobába, ahol a régi *Egyetértés* lepedője és a százszor forgatott *Vasárnapi Újság* és melléklapjai hevertek a biliárdasztalon. A falon egy nagy tábla, amelyre nyomtatott betűkkel voltak felírva a kaszinó tagjainak nevei. Tizenhármas Pazonyi is volt közöttük, ezek akár maguk is alakíthatnának egy társaskört, Alvinczi nagy érdeklődéssel olvasta a névsort, amint a váróterem utasai szokták hófúvás idején a különböző menetrendeket - még a balatoni gőzhajós társaság menetrendjét is tél közepén. Voltak itt nevek, amelyek oly régiek voltak, mint a közmondások. Az ősök már századok óta buzogányt tartanak kezükben a történelmi arcképcsarnokban, vajon mit vesznek markukba az unokák?

Közvetlenül a névsoros tábla mellett: a falra volt akasztva egy cédula, amelyet minden ajtónyitáskor meglobogtatott a szél. Ispános, gömbölyű betűkkel a következő volt írva a papírszeletre: „Felszólítatik az az úriember, aki az újesztendei közbirtokossági összejövetelen tévedésből magával vitte a makk disznót, hogy azt sürgősen visszahozni ne terheltelessék, mert a makk disznóra a preferánsnál feltétlenül szükségünk van. A KB. elnöksége”.

Az andalgásnak egy fennhangon beszélő úriember és egy kutya megérkezése vetett véget. „Magyarország legszemtelenebb embere” nyomakodott be a helyiségbe: „Akasszon fel a pocsaji hóhér!” Hangos szóval üdvözölte a társaságot, mintha nem is hagyták volna az országúton.

- A névsort nézi, méltóságos uram: jó kiadós névsor, de nem ez az igazi. Az igazi kuncaftok azok az urak, akik nevüket innen kénytelen-kelletlen bevették, akiket még a helybeli kaszinóból is kicsaptak. Majd délutánra előhozom őket. Ezeknek van megfelelő portékájuk, a többi mind svindler. Az öreg Ispányi, akinek itt, a neve mellett keresztet lát méltóságod, korántsem halt meg. Javában él a vén harcos. Azt hiszem, hogy utunk sikerét már egyedül az öreg Ispányi is biztosíthatja.

A züllött úriember az elfogott kutyát ezután az asztal lábához kötötte, engedelmet kért, hogy személyesen ügyeljen fel a csíkleves főzésére, mert ezek a csíkok, amikor levesbe teszik őket, úgy sírnak, mint a gyerekek, asszonyosírv nem bírja azt elviselni.

Az ebéd aztán minden nagyobb emóció nélkül elmúlt. A züllött úriember háromszor is vett a csíklevesből, és minden alkalommal ugyanezeket a szavakat mondotta:

- Sikerült, becsületszavamra sikerült. Bár minden így sikerülne életemben. Az ördög vigye el, aki többet akar sorsától, mint egy tányér jó levest. Az embernek megromlanak a fogai, a tehénhúst sem lehet elég puhára főzni, a rostélyosnak pedig csak a szagában gyönyörködik végül az ember, de a leveske mindvégig elkíséri, mint a legjobb barát. Unokafivérem (így mondta, előkelően), aki a maga korában a legokosabb ember volt, azt mondogatta: „Inkább haskó fájon, mint leveske maradjon.”

Persze a sok beszéd közben bőven kapott a káposztaléből a bajusz is, a mellény is. A züllött úriember mind a kettőt gondosan letörölte, hogy a következő percben ismét benedvesítse őket.

- Sikerült, sikerült - mondogatta, mikor a tányérből az utolsó csepp levest is a kanálába töltötte.

Annál elégedetlenebb volt az ebéd többi fogásaival. A kolbászra csak az a fitymáló megjegyzése volt, hogy meglátszik rajta, nem Balczár töltötte. A hurkában kevesellte a kását, a véresben a húsnevet. „Ohóó, nem mindenki hentes, aki annak mondja magát.” Végre lenyelt egy kis mogoró nagyságú savanyított paprikát, amely oly erősnek bizonyult, hogy a züllött úriembernek darab időre torkán akadt a szó. Ebben a csendességben a Közbirtokosok Kaszinójának ajtaja felnyílt, és egy katonatiszt lépett a szobába.

- Reggel óta lóháton jövök a nyomába, méltóságos úr - szólalt meg egy olyan rekedt hang, mintha a Münchhausen báró vadászskürtje olvadt volna fel a begyújtott kályha mellett.

A tiszt puskaporos képű férfiú volt, pedig a boszniai hadjárat óta nem szagolt puskaport senki a monarchiában.

Nem tartozott ama könnyed, lenge, pasztellszínű huszártisztek közé, akiket a vidéki garnizonokból ismerünk; akikről azt hisszük, hogy beszédtemájuk nem terjed túl a Pejacevics-nadrágon, a sarkantyúk különböző formáján - más sarkantyú kell az agarászathoz, más a kaszárnnyába, más a katolikus templom elé, amikor nagy ünnepeken a vezénylő tiszt kardlegysítésére dísztüzet ad a század: akik azon szoktak felhevülni, hogy olyan tiszti sapkát viseljenek-e, mint amilyen skatulya formájú a hadsereg egykori főparancsnoka, az öreg Albrecht főherceg

kezdett viselni, amely viseletet folytatott Ferenc József és Ferenc Ferdinánd, vagy pedig azt a sapkaformát kultiválják, amelyet Rezső trónörökös kezdett, Jenő és Ottó főherceg folytatott, akik tudvalevőleg nagy bonvivánok voltak. A beszéd témakörét kiegészítheti még a bricsesz-nadrág, amelyet azóta senki sem tud helyesen szabni, mióta Misoga meghalt Pesten; vitatkozni lehet a honvédhuszár tiszti, valamint a cs. kir. közös hadseregbeli tiszti zubbonyok különbségéről; ama galíciai ezred előnyéről, amelynek szabad bajsztát borotváltatni; a testőrtisztek fehér köpenyegéről és az ezredek különböző színű parolijáról... És e gyönyörű férfiak (a nők örök ideáljai) közben francia sámpányert isznak, udvarolnak a kasszírőnek, kikergetik a zsidókat, adósak maradnak a számlával, és hajnalban felgyűrt gallérú köpenyegben, a hónalj alatt cipelt karddal mennek éjjelizenét adni egy ablak alá, és kirukkolás előtt a szolgálati revolverrel halántékon lövik magukat.

A mi tisztünk másféle ember volt.

Kapitány. De már régen törzstisztnak kellett volna lennie... Ismerjük ezeket az öreg kapitányokat, akiknek jóformán semmi tekintélyük sincs a tisztikarban, rendszerint magukban iddoggálnak a legénylakásukon, az arcuk rezes, a szemük vérben forog, a legénységen töltik ki bosszús mámorait, kutyát dresszíroznak korbáccsal, a lovat bunkósbottal verik, és a kutyamosójuk felakasztja magát a fáskamrában.

A mi kapitányunkat Kazáninak hívták, és a törzstiszti kinevezésében a kutya szenvedélye akasztotta meg.

Minden szabad idejében kártyázott, bár bort vagy egyéb szeszes italt sohasem ivott. Kártyázott az úri kaszinóban, magához való úriemberekkel, de kártyázott a gabonaügynökökkel és más zsidókkal is a kávéházban. Kártyázott éjszaka a „Görbe” kávéházban, a cigánybanda nasivasi bankjában, hajnalban a mulatóhely tulajdonosával, lóháton elment mérföldekre, ha valahol egy pusztán vagy faluban kártyapartiról értesült. Minden pénzét elvesztette, sohasem volt egy krajcárja sem, néha napokig nem evett, de sorsát hősiesen viselte, amíg újra pénzmagra tett szert, és azt a legelső alkalommal elkártyázta.

Összeütötte a rozsdás sarkantyúját, és katonásan jelentette:

- Kazáni kapitány, méltóságos úr szolgálatára. Egy vitás kártyaügyben kérem az úri kaszinó nevében nagybecsű véleményét.

Alvinczi régi ember volt, a kapitányi egyenruha - bár az foltos és piszkos volt, amilyent már a kaszárnnyában sem viselnek a kényesebb tisztek - bizonyos hatással volt rá, hogy ülőhellyel kínálja meg az asztalnál a jövevényt.

- Tartson velünk, kapitány úr.

- Köszönöm. Nem szoktam ebédelni.

És ezután az összes halántékú, daruszárnyráncokkal népesített arcú tiszt merev ülő helyzetben várta, amíg Alvinczi, a meglehetősen kemény sajtot meghámozta.

17

A züllött úriember ebéd után Szilveszternek egy játszma biliárdot indítványozott. Alvinczi a nadrágzsebében viselt aranypénzek megcsörgetésével adta meg a beleegyezését a játékhoz, amelynél a jegyzői tisztet Patkó Bandi töltötte be. Pacikát játszottak, apró bábukkal, és egy ezüsthatos volt a betét. Az első lökéseknél kitűnt, hogy a züllött úriember oly mesterien forgatja a dákót, mintha ez valaha kenyérkeresete lett volna.

Ezalatt a kapitány megkezdte fontos mondanivalóit a sarokban.

A kapitánynak olyan hangja volt, mint a gordonkának, amely a régi Császár fürdői bálokon biztatta a szerelmi vallomás megtételére a fiatalembereket, ámde szavainak tartalmát korántsem lehet regényesnek nevezni. Igen hosszú és bonyolult kártyatörténetet kezdett el, amely történetnek a hősei Biharban, Hajdúban, Szabolcsban laknak. Minél tovább beszélt a kapitány, annál inkább bonyolódott a történet, holott csak arról volt szó, hogy valaki idejére nem fizette meg a kártyaadósságát. Szinte már úgy tűnt fel, hogy fél Magyarország bele van keveredve az úri kaszinóban keletkezett afférba.

- Jakabfy Tódor esete óta nem történt ilyesmi - fejezte be a kapitány szavait.

Alvinczi Eduárd bélelt nadráglámpájában őrzött aranypénzeivel megtanácskozta a dolgot, és mondott valamely közömbös véleményt. A kapitány a zubbonya zsebéből elővette jegyzőkönyvecskéjét, és pontosan feljegyezte Alvinczi szavait. Mikor ezzel elkészült, hangját még mélyebbre eresztette, hogy a biliárdozók valóban mit sem érthettek meg a kapitány szavaiból.

- Méltóságodnak tehát az a határozott véleménye, hogy a kérdéses kártyaadósságot feltétlenül meg kell fizetni? Ezzel tehát végleg elvesztettük ügyünket, a magyar királyi Kúria kimondta a halálos ítéletet.

- Valóban én nem mondtam mást, mint egyszerűen a véleményemet - felelt kényelmetlenül Alvinczi.

A kapitány hangja mind gyászosabb lett:

- Az egész ügyben az a legsajnálatosabb, hogy egy jó magyar ember fog áldozatul esni: egy derék, kifogástalan, lelkes és nemes gondolkodású magyar ember, aki mindaddig, amíg e szerencsétlen afférba keveredett, királya és hazája iránt megtette kötelességét. Sajnos, sohasem volt alkalma kellően kitüntetni magát, hogy országos figyelmet ébresszen hazafias magatartásával, mert a Rákócziak, Bocskaiak kora lejárt.

Alvinczi összevonta a szemöldökét:

- Nem találom olyan súlyosnak az esetet. A kártyaadósság megfizettetik, és a derék magyar ember tovább élhet hazafias kötelemeinek.

A kapitány hangjában némi keserűség volt észlelhető:

- Az is megtörténhetik, hogy még rangjától is megfosztják a szegény áldozatot, pedig az mindig híven teljesítette szolgálati kötelességeit. Tanúbizonyosság ez a jegyzőkönyvecske (a kapitány a mellére ütött), hogy dátum szerint az utolsó krajcárig mindig beírta kártyaadósságait. Szerepelnek ebben a könyvecskében ősi családok fiainak nevei, igaz, közönséges zsidók is, ámde mit tehetett volna a jegyzőkönyv tulajdonosa - amikor a zsidók szeretnek legjobban kártyázni Magyarországon?

Alvinczi emberismerő volt, kitalálta, hogy a kapitány egész idő alatt magáról beszélt, ugyanezért fél szemmel figyelni kezdte az embert, mint állatorvos a lovat.

A kapitány csak annyiban volt színész, hogy el tudta titkolni, hogy a ferblíjátékban néhanapján három király került a kezébe. (Igaz, hogy már többször csaknem agyonlőtte magát keserűségében, mikor ez a három király is rossznak bizonyult.) Tovább folytatta tehát mondókáját arról a bizonyos úriemberről, aki önhibáján kívül halálra ítéltetett. Szóba hozott egy öregasszonyt, akinek komoly fájdalmakat okozna az eset, ha véletlenül tudomására jutna. Felemlgette Fried Ármint, a „Kiskoroná”-hoz címzett sörház bérlőjét, aki addig jóhiszeműen hitelezett bizonyos ebédeket és vacsorákat: az a kocsmáros nagyot nézne, ha adósáról azt

hallaná, hogy az végleg kénytelen adós maradni az ebédek és vacsorák árával. Az illető különösen sok borjúszeletet fogyasztott el, mert néhanapján gyomorgyengeségben szenved. De nagyon csodálkoznának több kávéházban és cukrászdában is, ahol ebéd után az időt kártyajátékkal töltik, ha az illető úriember elmaradna a játszmatól.

Alvinczi nagylelkű nyilatkozatot tett:

- Hiszen ha az illető úriember reverzálist adna arról, hogy többé nem kártyázik, tudnék valakit, aki kezébe venné ennek az ügynek a rendezését.

- Nagyon nehéz dolog írást adni az illetőnek - felelt gyöngyöző homlokkal a katonatiszt.

- Nem hinném, hogy írásbeli megállapodás nélkül hajlandó volna az a bizonyos akár a kisujját is megmozdítani.

A tárgyalások itt megszakadtak, mert a kapitány kijelentette, hogy mielőtt végleges nyilatkozatot tehetne, kénytelen „felével” tanácskozni. Ő úgy cselekedett, mintha „fele” a Közbirtokossági Kaszinó udvarán várakozna rá. Egyet-kettőt fordult az udvaron, bánatos szemmel nézegette a világ legmocskosabb komondorát, amelynek bizonyára nincsenek kártyaadósságai, és sorban benézegetett azokba a kocsiszínekbe, istállókba, egyéb épületekbe, amelyek vidéki kocsmá udvarán találhatók. Végre az egyik épületben, amelynek deszkafalai régi képes újságokkal és divatképekkel voltak teleragasztva, talált egy rajzot, amely Szevasztopol ostromát ábrázolta. Holt harcosokkal volt telve a vár árka... A halottak tanácsot adtak, a kapitány szilárd arckifejezéssel ment vissza az extraszobába.

Ekkorra azonban már megváltozott a helyzet. A biliárdjátzsza abbamaradt, mert a züllött úriembert többször egymás után is kiszólította a teremből a kocsmá külső szobájába a kocsmáros - megérkeztek Ispányi bácsi és társai... A züllött úriember ragyogó arccal, mintha a saját ünnepségének tekintené az egész dolgot, járt-kelt egyik szobából a másikba.

- Azt hiszem, jó vásárt fogunk csinálni - súgta oda Alvinczinak, aki elgondolkozva ült a sarokban.

Szilveszter egy utazóládát bontogatott, a szoba közepén térdelve, amelyből írószereket, papirosokat szedett elő, míg Patkó Bandi megmerevedve állt a sarokban. Nagyon elkedvetlenedve nézte az eseményeket.

A kapitányt darab ideig senki sem vette észre, holott ökelme azt hitte, hogy ország-világ figyelme teendő nyilatkozatát várja. Nem, nem várta senki, mintha fertályóra alatt elfelejtették volna azt is, hogy a világon van. Így törpülnek el az események, amikor újak jönnek helyükbe.

- Pardon, hogy alkalmatlanságot okozok - kezdte a kapitány bizonyos otthoniassággal, amely sehogy sem illett e feszült helyzetbe. - Ügyfelem, barátom - igen, legjobb barátom felhatalmazott arra, hogy nevében írásbeli nyilatkozatot adjak, sőt, helyette váltót is adjak erről a bizonyos összegről.

- Mennyiről is volt szó? - kérdezte álmosan Alvinczi.

- Száz forintról van szó és kamatairól.

Alvinczi még egyszer végignézte tetőtől talpig a tisztet, mintha azon gondolkozott volna, hogy megér-e száz forintot az egész ember? A ruházata semmi esetre sem érte meg a kérdéses összegnek a felét sem, de talán odabent, a zubbony alatt akad valami, ami megfelel a pénz értékének?... Alvinczi vizsgálódása befejeztével azt gondolta magában:

- Előbb-utóbb díjnok lesz belőle a dohánybevéltő hivatalban. De üsse kő! szíveskedjék a kérdéses iratot megfogalmazni.

A kapitány a sarokba telepedett, ahol hosszú tollrágás után elkészült az írással. Alaposan megizzadt az üstöke.

- Kár, hogy manapság már nincsenek divatban a lovagrendek, meg lehetne alapítani az Alvinczi-lovagok rendjét - dörmögte a kapitány bizonyos isteni ihlettel, amely akkor szokta némely embert megszállni, ha váratlanul pénzhez jött.

E szavakra Alvinczi homlokáról elrepültek ázott gubbasztó darumadarak.

18

A züllött úriember ezalatt úgy sürgött-forgott, mint egy násznagy.

Vannak ilyen emberek, akik esztendőig szürkén, kelletlenül, senkinek se kedvére élnek; még csak a sörházban sem tudnak sikert elérni valamely talpraesett megjegyzéssel, az asztal végére ültetik őket; kedvetlenül hagyja abba az ebéd utáni szundikálást a gazda, ha betoppannak, az asszony rendszerint pörpatvart kezd a szolgájával jövetelükre - míg aztán jön egy váratlan alkalom, verekedéssel egybekötött követválasztás, tűz vagy árvíz, vagy néha csak egy tűzoltó-majális, hogy kitüntessék magukat, tanúbizonyságot tegyenek kiváló képességükről, használhatóságukról, ötletességükről...

A züllött úriember feltűnéséhez Alvinczi Eduárdnak kellett megérkezni. Amint ökelme felült a vörös postakocsi bakjára, a vármegyében nyomban elfelejtették az emberek, hogy a múlt hetekben a züllött úriembert csúf verekedés közepette vetették ki a „Betyár” kávéházból, mert bizonyos emlékezetes jegyzeteket próbált elhelyezni a dominókövek hátán.

Titokzatosan sugdolózott a belső szobában az egyenkint érkező vendégekkel, valamint Alvinczinak jelentgette a külső eseményeket.

- Megjött Phtrügyről Phtrügyi Pál. Kértem tőle, hozott-e magával tormát. Hát csak kinyitott egy nagy levélhordó táskát, telve iratokkal, bélyeges papirosokkal. Itt aztán csinálhatunk vásárt.

A kapitány eltávozása után Phtrügyi Pálnak nyitott ajtót legelsőbbben a züllött úriember.

Egy nagy arc jött a szobába, amely a legváltózatossabb illatokat terjesztette maga körül.

Mértéktelenül nagy volt ez az arc az aránylag kicsiny termethez. Mintha minden étel, amelytől hízni szokott az ember, ezt az arcot táplálta, dagasztotta, fejlesztette volna, a többi tagoknak semmi sem jutott. De része volt az italoknak is ez arc megnövelésében. Hármastokát neveltek ez arc alá például a hetivásári sörök, amelyeket a falusiak csak a városon élvezhetnek, ezért nem is tudják gyorsan letenni a söröskancsót, ha azt egyszer felemelték. Lehetséges, hogy a hármastoka kifejlesztésében része volt annak a sódarnak is, amely füstön lóg a falusi kéményekben; része volt a vöröshagymának, amelyet bőségesen használnak itt a húsok alá készített zsiradékokba; része volt a fokhagymának, amely nélkül ízletes kolbász, rostélyos nem készíthető - legalábbis az arc illataival hírt adott mindezen kerti véleményekről. Paprika, bors, retek, torma és a különböző mustárok, amelyeket itt a háziasszonyok házilag szoktak elkészíteni, ugyancsak kipárnázták az arcot pattanások és egyéb foltok alakjában. Voltak itt pattanások, amelyekről minden nagyobb szakértelem nélkül meg lehetett állapítani, hogy eredetüket annak köszönhetik, hogy birtokosuk a diót hámozatlanul eszi borkorcsolya gyanánt, de az év- és hónapokbeli ráncok is hagytak némi emléket, ami nem is csodálható olyan vidéken, ahol tiszai kiöntések vannak. A hiányos fogakat fedező lompos, nagy bajusz

felett külön tanulmányt érdemel az orr. Ez az orr felszedett magára minden gyaluforgácsból valamit, amit messzi vidékeken lobogtatott a szél a kocsmák ajtaja felett. Az orr pontosan megmondhatta volna, hol mérnek kék vagy lugasszőlőkből való borokat, homoki sillert vagy szlankamenkát. A két hatalmas orrlyuk még akkor is füstölgött az odakünn hagyott pipától, amikor az arc már a szobába lépett, az elvadult, álmatlan éjszakáktól bozontosá válott szemöldökök várakozólag a homlok közepéig szaladtak, és a megmerevedett, kifejezésüket valahol messze elfelejtett szemek bálványnémasággal előrenéztek.

- A legérdemesebb férfiú az egész országrészben - súgta a züllött úriember Alvinczi fülébe. Alvinczi most olyan szagot érzett, amely nagymosáskor érezhető a vidéki házakban.

- Jó helyen járok? - kérdezte a szörnyeteg, mintha eltévesztette volna az utat. - Itt találok azokat, akik a magyar középosztályt megmenteni akarják?

A züllött úriember kezével és lábával integetett, miután nem kerülte el a figyelmét Alvinczi elkedvetlenedése. (A jó úr egyáltalában nem méltányolta az elébe került arcnak azt az ügybuzgalmát, hogy tanúságot tegyen egy negyedszázad elmúlt borterméséről, valamint a phtrügyi torma hírességéről.) Nem kedvelte azokat az embereket, akiket a vadászkutya tíz méröldnyi területben téveszthetetlenül „megállna”, mint a vadat.

Phtrügyi Pál azonban egyéniség volt, nem lehetett vele könnyedén elbánni, ha egyszer betette a lábát a szobába. Az arca lejjebb ereszkedett, amikor leült. És a rendkívüli arc csaknem megmerevedve fordult Alvinczi felé.

Felnyitotta a száját, és Püspökladánytól Miskolcig minden vasúti restaurációnak a szaga érezhető volt.

A híres püspökladányi borjúpörkölt, amely a budapesti gyorsvonalat várta forrón párologva, paprikás lében úszva, valamint a még híresebb miskolci marhagulyás, amely zöldpaprikájával, paradicsomával, egészben főtt hagymájával csillapította a tolongó utazók étvágyát, mielőtt vonatjuk a kassai sódar hazájába érkezett volna.

És rámutatott a jobb karjával a bal karjára, amely bénán csüngött le a vadászkabát ujjában, amely kabát több nemzedéket kiszolgált:

- Ez a béna kar jelképezi a magyar Középosztályt - mondá most Phtrügyi Pál. - Én vagyok az a magyar Középosztály, amely az ónodi gyűlés óta megbénulva várja feltámasztását.

Ugyanekkor előrenyújtotta az egyik csizmáját, amely csodálatosan különbözött a másik csizmától, mintha kölcsönkérte volna erre az alkalomra. És ezen a csizmán valóban olyan hosszú útnak a nyoma látszott, mintha az ónodi gyűlés óta egyhuzamban jött volna az országúton. Magán viselte e csizma a hevesi sarak, a felsőborsodi fekete agyagok és az alsógömöri kavicsok arcképeit. Lóállások, vidéki fogadók hátsó kamrái, sohasem takarított, szalmás udvarok ugyancsak nyomot hagytak a csizmán. Lehetséges, hogy nem is Phtrügyi Pál személyesen tette meg ezeket az utakat, hanem az a bizonyos, akitől a csizmáit kölcsönkérte.

Alvinczi még mindig hallgatott. A kapitány megjegyzése járt a fejében. Vajon felvehető volna-e Phtrügyi Pál az Alvinczi-lovagok közé, ha valakinek komolyan eszébe jutna a rend megszervezése? Nem. Phtrügyi Pál inkább a csárdalovagok rendjében tölthetne be magas pozíciót.

A züllött úriember segítségére sietett barátjának:

- Nos, hoztál nekünk való papirosokat?

- Azokat a kényes papirosokat gondolod? - kérde némi gyanakvással Phtrügyi Pál. - Nem hoztam, mert előbb azt kell megtudakolnom, hogy milyen célból vásárolja össze ama kényes papirosokat a méltóságos úr. Utóvégre feddhetetlen nevet akarok hátrahagyni utódaimra: nem szeretném, ha valaki halálom után előállana bizonyos követelésekkel. Az én jámbor feleségem olyan ügyetlen, hogy egy skatulya gyufát sem tud magának szerezni. Nem tudna védekezni a kényes papirosok ellen.

A züllött úriember mindenáron üzletet szeretett volna kötni a nagy arcú úriemberrel, mert remélte, hogy tisztességes provízió üti a markát. Ezért némi türelmetlenség volt érezhető a hangjában, amikor kérdezte:

- Hát az a pokrócból varrt útításka mitől duzzad odakünn, a másik szobában?

- Hja, azokban a családi irataimat hoztam magammal. Oklevéllel, régi pöriratokkal habozás nélkül szolgálhatok bárkinek, így a méltóságos úrnak is. Vannak itt nagyszerű okiratok, amelyeket száz esztendő előtt mondtak tollba az ügyvédek. Jó, kiadós perek, mindegyikben van még legalább újabb száz esztendő.

- Pereket nem veszünk - mondta most igen komoly hangon Alvinczi. - Éppen az örökös pereskedés volt egyik okozója a magyar középosztály tönkremenésének.

A züllött úriember hunyorgatott Alvinczi háta mögött.

- Jóféle papirosokat hoztál, kedves komám.

A kedves komám sok földet bejárt csizmájára fordította rettenetes arcát. A csizma szinte felnevetett rá, mint egy kutya szalonnázó gazdájára. Most a csizma kapta mindazokat az összes illatokat, amelyeket a nagy arc magában rejtegetett.

- Hát ezekkel a kényes papirosokkal úgy vagyunk, hogy nem lehet őket zsákban elvinni, mint a malacot. Kemény őrizet alatt vannak ezek a papirosok: vasládáján ül Dugáli, az örmény uzsorás. Tiszalökön, onnan ugyan sose kaparja vissza senki azokat a váltókat, amelyeket az öreg ott elrejtett. Ezenkívül a zsidók ládái sem arra valók, hogy azokat ok nélkül nyitogassák. Értékes váltók találhatók a várdai takaréokban, de Jeremiásnál is, a marhakereskedőnél. Mi, a középosztály szerencsétlenjei, nem azért fabrikáljuk ezeket a drága váltókat, hogy velük tán a törött ablakokat ragasszuk be. Mi, kérem szépen, azért csináljuk ezeket a kényes papirosokat, hogy elhelyezzük őket a zsidóknál, örményeknél meg egyéb uzsorásoknál, hogy aztán lejáratkor eladjuk a feleségünk pendelyét, mert azt tartja a régi mondás, hogy likon kívül jó alkudni; bolond ember záratja be magát, ha nem muszáj...

Alvinczi nem állhatta meg, hogy egy megjegyzéssel hozzájáruljon az egyoldalú beszélgetéshez:

- Sajnos, Vácott jártamban sok jó derék magyar névvel találkoztam az ottani „Intézet” névsorában.

- Az idevalósiakat inkább Illavára meg Szamosújvárra küldöztetik, mert a megyei börtönigazgató komaságban van az ottani igazgatókkal. Tetszik tudni, hogy Magyarországon komaság, sógorság dönti el a dolgok menetét.

Alvinczi mind nagyobb érdeklődéssel nézte a furcsa embert, aki minden felindulás nélkül beszélt az élet súlyos problémáiról, mintha egy akós hordó mondaná el, hogy bánatot, katzenjammert is hordott szerte az országban az örömek mellett.

A nagy arc ismét felemelkedett a csizma nézéséből, és Alvinczinak ismét alkalma nyílt megtudhatni, hogy Magyarországon a fokhagymás kolbász szagát vereshagyma szagával mérsékelik a hozzáértő emberek.

- Ugyanezért én nem is tartom célravezetőnek az egész kirándulást a középosztály megmentésére - mondá ki a határozatot a nagy arc. - A zsidókkal kell összeállani, ők tudják, hol vannak a hamis váltók. Vannak, uram, bőven vannak, egy kufferral vihet belőlük Pestre.

A züllött úriembernek sehogy sem tetszett a beszélgetés új fordulata, kijátszva érezte magát az esetleges üzletből. Ezért kemény hangon szólt rá Phtrügi Pálra:

- Tehát azt akarod mondani, hogy te sohasem csináltál vekszlit?

Phtrügi Pál tiltakozólag emelte fel az ép karját:

- Már csak bénaságom miatt is rá voltam kényszerítve. A mi vidékünkön ritkaság a bankó, az ember hetekig nem lát tisztességes úton egy zsidóasszony szemű tízforintosát sem. Kénytelenek vagyunk olyan papirosokat írni, amelyekért valahol, valamerre bankót látunk, így éppen Julianna, a feleségem névnapján jár le egy váltóm az öreg Dugátinál, amely váltóra senki másnak a neve, mint Kormos törvényszéki elnöknek a neve van szépen felrajzolva. Az öreg nagyon megörült a váltónak, mert a lánya a törvényszéki elnöknel van feleségül.

- Hát ez már valami - kacintott nagy elismeréssel a züllött úriember. - Tudnál tán más ilyen váltókról is?

- Van - mondta, és ismét a csizmája felé fordította arcát, mintha attól kérne engedelmet, hogy elmondhassa azokat az utakat, amelyeket kettesben megtettek. - De előbb szeretném megtudni, hogy mire kellenek a méltóságos úrnak ezek a váltók? Azt csak nem vehetem készpénznek, hogy akad az országban olyan bolond ember, aki az amúgy is régen veszni indult középosztályt megmenteni akarná? Ki törődik itt a középosztállyal? Az apák már belenyugodtak a pusztulásba, szinte rosszul esne nekik, ha az előre látható végzetten valaki változtatni akarna. Megnyugszanak a bajban, mint a beteg ember a betegségben, mert még mindnyájan éreznek elég erőt magukban, hogy a dolgok komolyra fordulása esetén egy pisztolylövéssel megmenekülhetnek a végzet elől. Ha pisztoly nincs is minden háznál, ruhaszáritó kötél mindenütt akad. Sok nevető, vidám, gondtalan arcon látni itt a halál sápadtságát - mondta a nagy arcú ember, és ismét felvetette a fejét.

- Ami pedig a fiúkat illeti: itt van Máriapócsi esete. Három fia volt az öregnek, és ő maga már régen elkészült a halálra, arra a napra, amely napon a vizsgálóbíró idézését kézbesíti neki a szolgabíróági pandúr. A legnagyobb fiú ugyanezért elcsente az öreg vadászfegyverét, és egy körvadászati alkalmával olyan ügyetlenül forgatta, hogy a rókára való töltés mind a szívébe hatolt. A második fiú életrevalóbb volt. Megszöktette a szeszgyáros boglyas leányát. A pálinkafőző eleinte hallani sem akart a házasságról, végre is cégtársnak vette maga mellé a fiút, és most az ifjabb Máriapócsi nagyobb zsidó az öregnél, kiadósabban nyúzza a parasztokat. A kérvény már benn van a főispánnál, hogy ősi magyar neve mellé felvesse a Feldmann nevet is. Ettől ugyan hiába várjuk, hogy tesz valamit a magyar középosztályért. A legkisebb fiú csinálta aztán a legjobban. Az beállott betyárnak. Marhákat lopkod a vásárosoktól, amelyeket eladogat Jeremiásnak. A marhákat még azon az éjszakán levágják Nyíregyházán Sámuel és

Tóbiás mészárosok, sohase kerül kézre az úrfi, ha ügyesen csinálja a dolgát. Talán tőle várjuk a magyar középosztály megmentését, aki az országúton leüti a marhahajcsárokat?

- Addig tehát, amíg nekem pontosan el nem mondják, hogy miért szükségesek a nemzet megmentéséhez az én váltóim, nincs vásár. Sőt még ma felkeresem az öreg Dugátit, hogy a váltómat semmi szín alatt ne adja ki a kezéből.

Alvinczi vállat vont. Mire Phtrügyi Pál felállott helyéről, mint akit valami méltánytalanság ért, és kétszeres erővel fújva maga körül, az ajtónak tartott. A züllött úriembert nem zavarta a baromfiudvar szaga sem, amelyet Phtrügyi Pál hirtelen terjeszteni kezdett ruhájából, utána nyomakodott, és fogcsikorgatva a fülébe dörögte:

- A zsebemből lopod ki a pénzt!

A züllött úriember azután alaposabban vette szemügyre a külső szoba vendégeit, és rövid válogatás után onnan csakhamar betologatott valakit, akit bizalomgerjesztőnek gondolt.

Nagy szemhunyorgatással állította Alvinczi elé a bizalomgerjesztő úriembert, mint valami balekot, akivel minden bizonnyal jó üzletet lehet kötni.

A kérdéses úriemberen meglátszott, hogy valamikor fel volt véve a bálrendezők névsorába, de az sem lehetetlenség, hogy valamely kisebb járási székhelyen ő volt maga a bálelnök.

Pepita nyakkendője, bár az meglehetősen foszlott állapotban volt, bizonyos gavalléros elhatározással volt megkötve, és mindazokat az illatokat magával hozta, amelyek borotválkozás fejében megszerezhetők a vidéki borbélyműhelyekben.

Igen magas inggallérja volt, amilyent a divatkirályok a nyak ráncosságának eltüntetése végett javasolnak. (Dalolva szokták vasalni ezeket a gallérokat a jó háziasszonyok, hogy a vasalónak eszébe ne jusson égetni.)

Ám legfeltűnőbb az úriemberen fordított barkói voltak...

Az ilyen oldalszakállakat, amelyek számos göndörödést mutatnak akkor is, ha egyébként sima szőrzettel jöttek a világra, gyakran látni a megyei hivatalokban, szolgabíróságoknál, dohánybevéltőknél. Pontosan mutatják azokat a mély gondolatokat, amelyeket tulajdonosuk pödörítés közben magában elraktároz. A bajusz pedig szőke és fodrozott volt, hogy az embernek okvetlenül a bécsi keringők melódiai jutottak eszébe, amely keringők akkoriban érkeztek el erre a vidékre, mint például a *Gigerl-mars* is.

Kék szemek nyíltak az arcból, amely kék szemek nem mutattak se álmatlanságot, se búskomor gondokat, inkább népkerti, tejhabos sétákra, fürdői, tóparti kirándulásokra, erdei majálisokon való fuvolázgatásokra emlékeztetnek. Az úriembert még nankingsárga lovaglónadrág, acél-gombbal díszített csizma és zsakett egészítette ki. Negyvenöt éves volt, de sokkal fiatalabbnak látszott, mert bizonyára nem tartozott azok közé, akik felesleges fájdalmakkal pusztítják magukban az életerőt, a köznapi dolgok iránt való fogékonyságot.

Mielőtt az úriember - a züllött férfiú meghívására - a Közbirtokossági Kaszinó belső szobájába lépett volna, éppen érdekes szórakozásba volt elmerülve. Arról volt szó, hogy megjelenhet-e valaki társadalmi összejöveten sárga cipőben.

- Nem, nincs párja a fekete bergsteiger cipőnek, majd mindjárt megindokolom - mondá vitatkozó társának, és átlépte a küszöböt.

Virág Elemér volt, több predikátum tulajdonosa, szerencsétlen családi körülményei miatt - apja sikkasztott - nem vihette többre megyei útmesterségnél, ezt az állását is ott kellett hagynia, mikor a főispán kocsija felborult, és a főispán lábát törte.

- Á, milyen szerencse! - kiáltott fel, mintha véletlenül találkoznék Alvinczival egy vasúti állomáson. - Én már régi tisztelője vagyok méltóságos úrnak. Versenylovait többször táviratilag fogadtam a nagyobb díjakban, sajnos, a postamesterek nálunk nem megbízhatók. Mindig elkéstem, amikor nyertem volna.

Alvinczi szemügyre vette az úriembert. Egyelőre nem talált rajta kifogásolnivalót, amiért az új lovagrendbe beiktatható ne volna.

A bodros úriember oly gondtalanul csevegett tovább, mintha arról akart volna bizonyosságot tenni, hogy ezen a vidéken is ismerik a jó társaság szabályait:

- Engedje meg reményleni méltóságod, hogy szerencsénk leend a Köztirtokossági Bálon. Igaz, hogy nem mindenki járja még kifogástalanul a valcert és a polkát, sokan ragaszkodnak a régi idők toborzós, kopogós, juhászos, huszáros táncaihoz, de a fiatalság már kivétel nélkül tudja a mazurkát, sőt néhányan a Nagy Mazurt is járjuk. Ami pedig a francia négyest illeti, azt én szoktam rendezni. Rendszerint egy esztendeig, a következő Közbirtokossági Bálig beszélnek erről a négyesről vidékünkön. És az emberek törik a fejüket, vajon micsoda új „figurát” találok ki a következő bálra. Nos, az idei Közbirtokossági Bálnak az lesz a slágere, hogy az egész kólónt kivezetem a bálteremből a kálvinista templomhoz.

A züllött úriember, aki Alvinczi háta mögött foglalt állást, türelmetlenül hunyorgatott Virág Elemér felé, mint vizsgán, az igazgató mögött, a tanár a rossz diák felé.

- A méltóságos úr maga is híres csárdástáncos...

- Hja, ezt nem tudtam - felelt hirtelen lehangoltsággal az egykori útmester. - Egyetlen túrtáncot sem kedvel?

Alvinczi válaszáds helyett az ablakhoz állott, és onnan a megeredő hóesést nézegette.

Szép, nagy, nyírségi hóesés volt, amelynek láttára a fuvarosok az útszéli csárdákban hirtelen pokoli káromkodásba kezdenek; a fatolvajok az erdő felé sompolyognak; a régi lóbőrből való csizmák nyekeregni kezdenek a padlásokon; a köszörűkő forogni kezd; a tiszai bevágásoknál való állomásokon nagy üstökben főzik a gulyáshúst a kocsmárosok, mert napokra elakad a személyvonat.

A züllött úriember némi felindultsággal lépett most Virág Elemér közelébe, és fojtott, indulattól remegő hangon dörögte:

- Te is a zsebemből akarod kilopni a pénzt? Ördög vigye a táncaidat, elő a hamis váltókkal!

20

- Vannak - felelt vicces hangsúlyozással Virág Elemér. - De hogy hol, azt magam sem tudom...

A züllött úriember Alvinczi háta mögött gesztikulált:

- Megbolondultál? Nem tudod, hol vannak a hamis váltók?

Virág Elemér most már még viccesebben, zsidós hangsúlyozásra fordította a szót:

- Mi az, hogy hamis váltók? Írtam én valaha mást is az életben, mint tréfli vexlit? Ki az isten-nyila ad kölcsön az én úgynevezett becsületes aláírásomra? Bizony ráírogattam a barátaim nevét, legszívesebben azokét, akikről bizalmasan értesültem, hogy rövid időn belül Ameriká-

ba készülődnek evőeszköz-tisztítás végett, vagy még messzebb, deszkaaszalás céljából, a más-világra.

- Te gazember! - hörögte a züllött úriember. - Hát nincs egyetlen használható hamis váltód sem? Te is azon töröd a fejedet, mint az a kapcabetyár Phtrügyi Pál, hogyan károsíthatnál meg engem?

Virág Elemér bizonyos rezignációval felelt:

- Nézd, pajtás, te is tudod, hogyan mennek az ilyen dolgok, hiszen magad is eleget próbáltad, amíg lehetett... Az ember csak számon tartja a névnapokat, a házassági évfordulókat, a bálakat, a temetéseket, miegymást, amely alkalmakkor az embernek jó barátai érzékenyülni szoktak. Az embernek azért van szája, hogy beszéljen. Elmond egy-két pohárköszöntőt, felemlegeti azokat a meleg barátságokat, amelyekkel már az ősök, az apák és a nagyapák is voltak egymás irányában, megtáncoltatja a kövér feleséget, a vénasszonyt, a seprőnyelet, leguggol játszani azokhoz a kedves, kis okos gyermekekhez, akik ilyenkor minden házfedél alatt találhatók, és lehetetlen, hogy ne kínálkozzék egy érzékeny pillanat, amikor az ember bevallhatja a jó barátjának, hogy távollétében, miután többször hiába kereste, miután a szűkség törvényt bont: kénytelen volt felírni jól sikerült aláírását egy darab papirosra... Előfordult már, hogy nem volt eléggé érzékeny a vallomás pillanata, és puskát fogtak a töredelmes bűnösre, még akkor is, ha az térdre vetette magát... Ilyenkor az időre kellett bízni a dolgok rendbejövetelét. Én minden barátomnak be szoktam vallani, még a lejárát előtt, ha váltóra írtam a nevét. Értsd meg, még a lejárát előtt - mondá Virág Elemér olyan hangsúlyozással, mintha valamely örök igazságot hirdetne.

A züllött úriember csak ennyit felelt:

- Mars ki!

Alvinczi még mindig kedvetlenül állott az ablaknál, nem így gondolta ő a nemzetmentés munkáját... Az aranyait céltalanul csörgette bélelt nadrágja zsebében. A züllött úriembernek darab idő óta már csak a lábát nézte, amely láb még mindig fáradhatatlanul szaladgált, mint egy kiéhezett ügynök.

- Itt van az öreg Ispányi, avval nem vallunk szégyent.

Így szólt a züllött úriember, és karonfogva hozott a szobába egy ócska paplant vagy valami kopott rókabőrt, amely hektikás ember ágya elé volt terítve.

Ispányi bácsi nem sokat mutatott külsőleg, mint általában nem sokat mutatnak a szolgabíró-sági írnokok, akik vénségükre kerülnek hivatalba.

- Ez az úr már ült is váltóhamisításért - mondá pazarul a züllött úriember, amikor Ispányi bácsit Alvinczi elé állította.

A kérdéses férfiú szerénykedve lesütötte a szemét, mintha nem érdemelné meg a dicséretet.

Körülbelül annyi esztendő volt, ahány kártya van a tarokk-kártyában.

Bár ruházata sok kifogásolnivalót engedett, arca oly tiszteletre méltó volt, hogy az ember önkéntelenül arra gondolt, vajon miféle királyi kitüntetést őrizget az úriember otthon az asztalfiókjában: tán csak egy egyszerű, írásbeli elismerést, de az sem lehetetlen, hogy a nagyságosi címmel járó tanácsosságot!

Vannak ilyen arcok, amelyek hivalkodás nélkül, de még álmukban is azt szokták hirdetni, hogy egyetlen dolog van, amiért érdemes élni, és ezt becsületnek hívják.

Feje tetején a kopaszságot úgy takarta el, hogy egyik oldalról átfésülte a haját a másik oldalra, az alvégről a felvégre, mint mondani szokás. Ezenfelül „zekszer”-be volt fésülve a füle mellett a haja, mint azoké a drágalátos, régi magyaroké, akiket fakó arcképalbumokból ismerünk, arcképük mellett egy szalag vagy kokárda, amelyen Garibaldi vércseppje barnállik. A szeme kerek, őszinte tekintetű, mintha soha életében nem hazudott volna, és most nagy bánatot fejezett ki: régi magyarok bánatát, akik Kufsteinből vagy Josefstadtból jöttek haza, és sarkantyús stívlit találtak a házuk küszöbén. Valami őszes Kossuth-szakállféle is látszott a nyakán, amelynek egyes szálai kikandikáltak a láthatatlan gallérjából, de lehetséges, hogy ez a szakáll csak annak a rossz borotválkozásnak a maradványa, amelyet kerek kis katonatükörből szokás végezni. Az orrán nyoma sem a forró ételeknek, valamint hideg italoknak, gondolkozó orra volt, mint Cicerónak.

(Mindezekből az tűnnék ki, hogy a bemutatott férfiú olyan ember, aki megérdemli, hogy lovaggá ültessék, azonban a kutató szem mégiscsak észrevett rajta egy hibácskát, mint a főtt tojás héja alatt is néha üres részeket találunk.)

Ez a hibácska pedig nem volt más, mint a tiszteletre méltó férfiú bajusza.

Nem is lehetne őt komolyan bajusznak nevezni, inkább bajuszkának mondhatnánk, mert körös-körül volt beretválva, csupán az orr alatt maradt meg belőle két drótszerű nyúlvány. A bajusz, becsületére legyen mondva, ősz volt; a bajuszsötétítő medicinából nem ismert mást, mint a Roykó-féle tiszafüredi pedrót, de ki látna előre a jövőbe, hogy mikor jut eszébe ennek a bajusznak a szélhámoskodás, hogy feketére subickolja magát a járási székhely kasszírnökjének a kedvéért? Határozottan gyanús volt ez a bajusz, vén kakasnak a bajsza, amely még nem akarta elfelejteni, hogy egykor azt mondták neki: „Félre, bajusz, csókot kapsz!” Ez a bajusz egy könnyelmű cimbora jelenlétét példázta: a cimbora elcsalogatja magát mindenféle gyanús helyekre a tisztességben megőszült arcot, sőt a vértanúságot mutató „zekszereket” is... Alvinczinak nem nyerte meg tetszését a jelentkező úriember bajsza, sőt csaknem sarkig érő kabátja sem, amelyet bizonyosan kölcsönbe kapott erre az alkalomra, hogy elföldje vele hiányos ruházatát.

Alvinczi ímmel-ámmal figyelt Ispányi bácsi előadására:

- Mióta az a szerencsétlenség történt velem - mondá a jelentkező, mintha élettörténetét folytatná, amelyet valahol egy vasúti állomáson kezdett el mesélni -, nem foglalkozom mással, mint a lutrizással. Van itt egy paraszt, aki annyit nyert a lutrin, hogy csinos kis birtokot vásárolt magának a Forgách-féle uradalomból. Igaz, hogy azóta mindenki lutrizik, csak a paraszt nem, de még senkinek se sikerült akár egy rongyos extrátóra, akár egy ambócskára, akár egy széköternóra szert tenni. Én nem halok meg addig, amíg ki nem vágom a zsákot Temesvárott, mint Farkas Menyhért.

- Lesz belőle ecetágy - felelt Alvinczi, ismét az ablak felé fordulva.

A züllött úriember, hogy megmutassa, miszerint ő is jártas a magyar példabeszédekben, ezzel fordult a lutrizóhoz:

- Vesztedre haraptad el az egér fejét, itt bizony egy lukas hatos sem jár ki azért, hogy ellutriztad. Hoztál-e magaddal olyan papirosokat, amelyekről szó van? - kérdezte, és szemöldökét felfelé rángatta, mintha dróton járna.

A tiszteletre méltó férfiú egy római szenátor büszkeségével csóválta meg a fejét:

- Nem hoztam magammal papirosokat - de csinálhatok éppen annyit, amennyit a méltóságos úr megrendel. Én már nem dobom ki a pénzem haszontalanságokra, mint például a váltó-blanketta. Kinek-minek? Még Vak Laji is kinevetne vele. De ha kapok költséget bélyeges

papirosra, nagyon szívesen ráírom akárkinek a nevét a vármegyében. Úgy ráírom, hogy az illető maga is megesküszik, hogy a saját névaláírása. Van itt egy csomó úriember, aki jóformán tőlem tanulta meg, hogyan kell a váltót korrektül kiállítani. A tanítványaimnak a névaláírását ne tudnám utánozni? Az egyiket megtanítottam, hogy magasan kezdje a kezdőbetűt, aprón végezze. A másikat olyan manupropriára oktattam, amelyben benne foglaltatik nevének két kezdőbetűje. Tanultak tőlem imponáló névaláírást nemcsak falusi jegyzők, de városi ügyvédek is. Minek bíbelődnének évekig, rongálnák a drága papirost, amíg a helyes névaláírásukra rátalálnának? Én megmutatom nekik nyomban. Feldmann, a pálinkafőző, az én utasításom nyomán most már úgy írja alá a nevét, mint Bethlen Gábor erdélyi fejedelem.

- Későre jár az idő, majd holnap folytatjuk a tárgyalásokat - mormogta Alvinczi, és aranyaival bajlódott.

A züllött úriember vállat vont, és két üres tenyerével mutatott a háttal álló Alvinczi felé, amelyből megértette a jelentkező, hogy nincs keresnivalója. De még egy kísérletet tett. Közelebb lépett Alvinczihoz, és titokzatos hangon kérdezte:

- Vajon nincs szüksége méltóságodnak egy kitűnő bankóhamisítóra? Jenei, a fotográfus, most éppen szabadságon van...

Alvinczi láthatólag nagy önuralommal megcsóválta a fejét.

21

- Hát ez volna az a magyar középosztály, amelyet én megmenteni akarok? Ezek a cégéres gazemberek? - tört ki Alvincziből a szó, amikor a vendég háta mögött az ajtó bezáródott. - Hol vannak azok a szép, szemérmes, hallgatólag férfiak, akik inkább a belüket hagyják kirángatni a lopott rókával, mintsem elárulják, hogy valaha könnyelműek, gyengék, emberek voltak? Hol vannak azok a jobb sorsra érdemes családapák, akik álomtalan éjszakákat töltenek abban a gondban, hogyan iskoláztassák gyermekeiket? Hol vannak azok a szép, szomorú emberek, akik önhibájukon kívül vesztették el őseik vagyonát, biztos fedelüket, családjuk jövődjét és a maguk jelenét? Hol vannak ők, a régi udvarházak lakói, akik azért adták magukat tétlenkedésre, mert úgysem szolgálhatták volna meggyőződésük szerint hazájukat? Hol vannak azok a vértanúk, azok a szentek, azok a csodálatra méltó férfiak, akik benépesítették a régi Szent Magyarországot, türtek börtönt, üldöztetést, mellőzést, de politikai hitvallásukból nem engedtek? Hol vannak a nemes jellemű, fennkölt gondolkodású férfiak, akik valaha fegyvert fogtak önmagukra, mert nem tudtak megalkudni az élet becstelenségeivel, komiszágaival, lealázó helyzeteivel - mert nem akartak sem bűnösök, sem megbélyegzettek lenni? Hol vannak azok a férfiak, akiknek egykor sírkövére majd azt fogják vésni: Minden elveszett, csak a becsület maradt meg.

- Azok, kérem, régen Amerikába szöktek! - szólt közbe a züllött úriember, aki meglehetősen epésen, mint egy pórul járt ügynök, hallgatta Alvinczi kifakadásait.

- Még vannak tisztességes emberek Magyarországon! - szólalt meg ekkor váratlanul Patkó Bandi, aki idáig szinte megfeszülve állott egy sarokban. - Ezek a csúf öregemberek, akiket itt láttunk, csak a régi Magyarország vétkait hozták magukkal, de nem erényeit. Ezek azok, akik Vízkereszt napján nem a három királyok nevét írják fel az ajtó szemöldökfájára, hanem azt, hogy: „Minden mindegy.” Undorodom tőlük, mert még csak küzdeni sem akarnak a sár ellen, amely százukig ér. Ez a sok hitvány lókötő zárja el előlünk, fiatalok előtt az utat. Ezek

erőszakoskodnak, mert ősz hajuk van, ezek rimázkodnak kegyelemért, ha letaszítjuk őket a gyalogjárdáról.

Ma sem lehet tudni biztosan, honnan vette Patkó Bandi ezt a bátorságot, hogy a tiszteletre méltó gyülekezetben megszólaljon - annyi bizonyos, hogy felnyitotta a száját, és nem fogta be akkor sem, amikor a züllött úriember különböző grimaszokat kezdett, orrához emelgette kezét, mint a gyerekeket szokás gúnyolni, füléhez tartotta tenyerét, mintha rosszul hallott volna. Alvinczi csak fél szemmel nézett Patkó Bandira, és arcából nem lehetett megítélni, hogy mit gondol magában...

- Rossz levegő van itt, gyerünk innen - mondá ki a határozatot.

A züllött úriemberen hirtelen különös változás ment végbe: vakmerően Alvinczi elé plántálta magát:

- Méltóságodnak nincs oka itt a levegőre panaszkodni, mert méltóságod itt csak vendég. Ez a Közbirtokossági Kaszinó helyisége.

Alvinczi kimerően felelt:

- Nagyon örülnék, ha a vendéglátásért valamely formában kifejezhetném hálámat a Közbirtokosok Kaszinójának.

- Ezt nagyon könnyen megteheti méltóságod - kapta fel a szót a züllött úriember -, ha nyélbe üti a vásárt az itt megjelent úriemberekkel, akik mind oszlopos tagjai a Kaszinónak.

- Ezekkel az úriemberekkel nem vagyok hajlandó többé szóba állni - felelt hidegen Alvinczi.

- Úgy? - kérdezte különös hangon most a züllött úriember. - Tehát szakadjon az én nyakamba minden ódium, minden szemrehányás engem érjen, mert idebolondítottuk őket, megzavartuk békés, szorgalmas munkájukban őket, sőt talán feldúltuk családi nyugalmaikat is?

Alvinczi egykedvűen dobolt az ablakon, azt nézte, hogyan fogják be az udvaron lovaikat a postakocsiba. A züllött úriember is észrevette ezt, azért hevesebben, követelőzőbben folytatta szavait: - Méltóságod nem tudja, hogy kivel beszél, mert utóvégre idegen ezen a tájon. De én idevaló vagyok, gyermekkoromtól fogva ismerem az itt bemutatott úriembereket, akik a fél lábuk kisujját sem dugták volna ki a paplan alól egy ismeretlen Alvinczi kedvéért, de igenis felkerekedtek az én hívásomra. Itt én vagyok a bűnbak.

- Ki fogja Phtrügi Pálnak megmagyarázni, hogy kezdettől fogva az orránál vezették? Vajon mivel érdemelte meg méltóságodtól ez a tiszteletre méltó férfiú azt, hogy bolonddá tegye? Ki fogja megvigasztalni síró feleségét, aki otthon bizonyosan azt hiszi, hogy a gazda megszökött az utolsó borjú árával, hogy azt elkártyázza a Nemzeti Kaszinóban? És a gyermekek, ezek az édes kis apróságok, akik könnyes szemmel nézték, hogyan pakolja össze szeretett apjuk családjuk ősi iratait, valamint a nagy reményű családi periratokat, amelyekből még mindig lehet valami, mert hiszen a kapanyél is elsül - a gyermekek kitől kapják meg a kért vásárfiát?

- Éntőlem bizonyára nem - felelt megátalkodottan Alvinczi.

- Tehát nem hajlandó méltóságod régi családi pöriratokat vásárolni? - És mintha választ sem várna, így folytatta mind fenyegetőbb hangon, a züllött úriember. - Virág Elemér barátunk pusztán szemérmességéből nem akart vallomást tenni. Én nagyon jól tudom, hogy vannak hamis váltói, amelyeket könnyűszerrel össze lehetne szedni, ha méltóságod e célra bizonyos összeget rendelkezésre bocsátana... Tehát Virág Eleméren sem akar segíteni?

- Kösse fel magát a himpellér - felelt vállat vonva Alvinczi. - Legalább valakit elvisz az ördög.

- Most már nyilvánvaló, hogy itt mi mindannyian egy körmönfont szélhámosság áldozatai lettünk. Svindli, nyomorult svindli az egész dolog. Közöséges szédelgés a magyar közép-osztály megmentése, mint asszekurációs ágens vagy varrógépügynök szédíti a balekokat. Mindnyájan be vagyunk csapva! - ordította teli tüdőből a züllött úriember.

- Hallja! - kiáltott fel Alvinczi, és felemelte az öklét.

A züllött úriember az ajtó felé hátrált, kiugrott azon, és odakünn lármás hangon kezdett magyarázni künn lévő cimboráinak, mire azok kopogtatás nélkül a szobába rontottak, elől a züllött úriemberrel, aki vérben forgó szemekkel ordította:

- Hé, ez nem kocsma, ez a Nemesi Kaszinó.

- Ki hívta ide ezt az embert? - kérdezte a nagy arcú úriember, és végigmustrálta a falakat.

- Akárhogy nézem, nem közénk való! - állapította meg Virág Elemér, és gavallérosan fújt bele a zsebkendőjébe.

Ispányi bácsi is mondani akart valamit a háttérben, de erre már nem volt ideje, mert Patkó Bandi, mint egy elszabadult farkas, rávetette magát a szobába tódult társaságra. A legkeményebb pofonokat a züllött úriember kapta, miután ő állott legelő. Csakhamar a földön feküdt. A nagyarcú hátára kapta az ütleget, miután arcát gondosan elfordította a csata alatt. Virág Elemér a pakombartjából áldozott, míg Ispányi bácsi a kályha mögé állott, olyan ártatlan arccal, mintha semmi köze se volna a dologhoz, csak véletlenül emelte fel a botját.

A postakocsi éppen kellő időben az ajtó elé állott, miután Alvinczi bőségesen fizetett a kocsmárosnak.

A falu végén azonban meg kellett állni a postakocsinak, valaki elvágta az egyik istrángot, amely most elszakadt. Amíg a kocsis az istránggal bajlódott, futólépésben érkezett meg a falu felől a züllött úriember.

- Egy kis félreértés volt az egész, amely úriemberek között is elő szokott fordulni - mondá lihegve.

Mintha mi sem történt volna, a kocsiban ülők nagy elképedésére, szótlánul felkapaszkodott a bakra.

- Csak a kutyámat sajnálom, amelyet a nagy zűrzavarban valaki ellopott - mondá bizalmaskodva a kocsisnak. - Bizonyosan a vén gazember Ispányi volt a kutyatolvaj.

Ismét utazott a vörös postakocsi... Habár a bennülők nem voltak olyan jókedvűek, és megelégedettek, mint akkor, amikor a kocsi először járt velük e tájon. Elvitte az ördög a reménység tengericsutkait a padlásablakból - a jóízű gondolatokat a fejekből. A táj mind borultabb lett.

Ó, Nyírség, ó, Magyarország, te tündéri panoráma, miért szálldos vissza a lelkem mindvégig régen látott tájaidra?

Nem adtál magadból egy talpalatnyi földet sem, mégis jobban szeretlek téged, váltakozó táj, mintha uradalmaim terülnének el öledben. Változatos táj vagy, te, amilyen örök változatosága a kalendárium, amely az én időmben még az ablakszögön függött, és Luca-napi vásárkor került a házhoz, hogy szórakoztató mondanivalóival az első tavaszi napig elmulattassa a tető alatt meghúzódó családot. Télen nincs is mit keresni ezen a tájon, mert olyan az, mint ama történelmi korszak, amikor a nemzet mély álomba merült, hogy erőt gyűjtsön a további viszontagságokhoz. A nagy lángra lobbanások után, a Rákóczi-, Kossuth-felkelések után következtek el a nemzetnek telei, amint a tájakra jött a hó, midőn az utolsó pásztortűz is

kialudt a messziségben. A téli tájkép - behavazott kocsmáival, messzi, szinte elvesző tanya-házaival, úttalan útjaival (amelyeken csak ritkán hangzik fel ama ismerős nóta, hogy: Befűtta az utat a hó, céltalanul fut a fakó...), fagyos nádasaival, a kocsiktól nehezen búcsúzkodó falutornyokkal, a fagyott rongyokba burkolódzó madárijesztőkkel, a maguk után emlékezetes lábnyomokat hagyó favágókkal, megnépesedett varjúcsapatokkal, a téli tájkép itt manapság is azt példázza, hogy a magyar ember nem arra született, hogy az esztendő minden évszakában dolgozzék. Ha koplal is, az éhséget könnyebben elviseli télen, mert kevesebbet mozog. Ha pedig van szalonnája, bora, ilyenkor hízik fel, hogy majd az elkövetkező dologidőben legyen mit leadni testéből. Magyarország télen még mindig felveszi az elmúlt századok képét, az utazó szinte várja minden útfordulatnál a csengős forspontot, a jobbágyok girhes lován szánkázó, farkasbundás földesurat, a kurucos öltözetű pandúrokat, akik megkötözve hajtják maguk előtt a szegénylegényt; azután várja a nyulat vivő cigánypostást, a pántlikás- vagy gyűrűszsidót, amint fűtyülve megy el az uradalmak mellett, amelyek valamikor majd az övéi lesznek; várja a csizmadialádakon terpeszkedő, kövér vásárosasszonyokat, a nyurgán ballagó vándordiakot, a sompolyogva járó szökött katonát, aki betyárok tűzrakását kémleli a messzeségben; várja a pattogva hajtó szolgabíró, aki a kociülésből hirdet ki ítéleteket fedetlen fejű parasztok előtt, várja a korgó gyomrú tolvajokat, akik zsákjaikkal tovairamodnak, várja a részeg embert, aki emberemlékezet óta támaszkodik a kocsmá falához... Ó, Magyarország nem olyan ország, amely egykönnyen változzon akár száz esztendők leforgása alatt. Az apák kabátjait, nadrágjait, csizmáit és meggyőződéseit szívesen viselik tovább a fiak. Alig találhatnak valami újítást az ősök, ha visszatérnének a téli temetőkből, legfeljebb a házi gyertyaöntés ment ki a divatból, petróleummal világítanak.

- Ha pár évtizeddel korábban élünk, huszonötöt csapatnék a hajdúimmal erre a züllött fráterre
- dörmögte Alvinczi a vörös postakocsi belsejében.

- Majd megrakom még egyszer, hogy nem felejt el - ajánlkozott Patkó Bandi.

A szerény és hallgatag Szilveszternek más volt a véleménye.

- Dobni kell neki néhány forintot, és menjen isten hírével.

- Hát légy szíves elintézni a dolgot, amint a város határába értünk. Nem akarom, hogy a kocsimon lássák ezt az embert a székvárosban.

Csakhamar mutatkoztak is a nemzetiszínűre festett vámsorompók, a kutyapecér háza, a vályogvető gödör és a szélmalom, amely dolgok a város közeledését jelentik Magyarországon.

Szilveszter rákopogott a kocsisra, mire az megállott. A züllött úriember, úgy látszik, tudta a magáét, hívás nélkül leereszkedett a bakról, és azon mesterkedett, hogy a postakocsi ajtaját kívülről kinyissa. Ez nem sikerült neki, mert belülről tartotta Patkó Bandi keze. Szilveszter ezalatt kiszállt a kocsi másik oldalán. Néhány lépésnyire távolabb vitte a züllött úriembert, és elkezdődött a tárgyalás.

Ha nem tudnánk mindnyájan, hogyan szokott lefolyni az ilyen tárgyalás, amikor valaki jogtalan pénzköveteléssel áll elő, akkor sem mondanánk el a tárgyalás menetét. A szerző is, az olvasó is megelégtelt a züllött úriember szereplését, hagyjuk őt eltűnni abban az ismeretlenségben, amely Magyarország udvarán éppen úgy, mint más udvarokon, a házak mögött kezdődik, ahol a szennyvizes árkok, a kiirthatatlan gizgazok, az évről évre megjelenő bozótok kezdődnek. Csak annyit kell feljegyeznünk a tárgyalás menetéről, hogy jóformán Szilveszter részvétele nélkül folyt le. A züllött úriember beszélt, ő volt a vádló és védő egy személyben, nem kímélte a szónoki fordulatokat sem és a gesztusokat, mintha a távoli vámőröket akarná meggyőzni igazságáról. Végre egy mellékúton távozott a város felé...

- Igaza volt méltóságos úrnak. Ez volt a legszemtelenebb ember, akivel Magyarországon találkoztunk - mondá Szilveszter, amint a kocsiban ismét helyet foglalt.

...A székvárosban rossz hír várta Alvinczit.

Az „Európa” fogadó kapujában egy síró-rívó úriasszony fogadta a vörös postakocsit, aki még hatalmasabb kétségbeesést fejtett ki, mikor Alvinczi a kocsiból kiszállott. Kísérteties szemrehányással emelte fel a két karját, ekkor látszott, hogy arca még nem elég hervadt, sőt némileg csinosnak mondható.

- Én Szukiné vagyok, az uram ma délben agyonlőtte magát, mert méltóságos uram nem rendezte idejében a váltóit.

A tragikus eset megdöbbenetette Alvinczit, sőt Patkó Bandi is lehorgasztotta a fejét, nem, ezt még ő sem tette volna fel a telekkönyvvezetőről. Csak a hűséges Szilveszternek volt helyén az esze és a szíve; karon fogta a kétségbeesett úriasszonyt, és bevezette az üres vendégszobába, ahonnan darab idő múlva némileg megnyugodva távozott a váratlan özvegy.

- Rossz végzetem hozott erre a tájra - dörmögte Alvinczi, amint az úti ruhákat levetette magáról, és átvette postáját a pincértől, aki isten tudja, milyen ötletnél fogva, ezüsttálcán szervírozta a hatalmas levéltömeget.

Nagy posta volt. A legnagyobb posta, amelyet e napon a székvárosban valaki kézhez kapott. Voltak benne vastag, többszörösen lepecsételt levelek, amelyek láthatólag mindenféle okmányokat tartalmaztak. De akadtak levelek, amelyek a fotográfus kuvertájában érkeztek, amelyekben nyilván arcképek voltak, amint egy úriember elküldi kérvényével együtt a maga, valamint családtagjai fotográfiáját. Némelyik levélből bírósági idézőlevelek, másokból ügyvédi felszólítások, közjegyzői óvatolások hullottak ki. Éjszakai órákban írt, hosszú élettörténetek mutogatták felhígított tintával írott szarkalábjaikat a kockás papirosokon, amelyeket olyan városvégi boltokban árulnak, ahol kocsikenőcsöt és ostor nyelet is kapni. Majd előkerültek házilag készült, csóka formájú kuverták, amelyekben megsárgult papirosdarabokra írt valaki, valahol, lúdtollal, akinek állítása szerint nincs már más reménye a földön, mint az Alvinczi nemzetmentési akciója. Mit tudjátok ti, boldog, névtelen emberek, akiknek adresszét legfeljebb az *Egyetértés* kiadóhivatalában tudják, hogy mennyi levelet kap olyan ember, akinek lakcímét sokan számon tartják az országban! Milyen művészettel, meggyőzően tudnak levelet írni az emberek, mikor a saját legfontosabb bajukat adják elő...

- El kell innen mihamarább utazni! - dörmögte Alvinczi, de éppen akkor jelentette a kocsis, hogy a postakocsi a kerékgyártó reperálására szorul, legalább egy napig tart a munka.

Alvinczinak tekintete most a sarokban testőrként álló Patkó Bandira tévedt. Elérzékenyült, amennyire Alvinczi elérzékenyülni tudott:

- Hát magának, fiam, mivel háláljam meg önfeláldozó ragaszkodását? Akar velem a fővárosba jönni, hol én gondoskodom jövőjéről? Szükségem van a hűséges emberekre...

Patkó Bandi elpirult... Élete vágya teljesülne tehát egy véletlen folytán?

Alvinczi elgondolkozva lépegetett fel és alá a szobában. A messzeségbe nézett, pedig nem szerette a színészi pózokat.

- Mert nem hagyom abba azt a munkát, amelyet magamban kiterveltem. Sokkal jobban szeretem hazámat és fajtámat, semhogy lemondanék a magyarság megmentéséről az első csalódás után. Belátom, hogy rossz helyen kezdtem el a dolgot. Az Ó-Magyarországot akartam talpra állítani, pedig annak ideje lejárt. Hagyjuk békén pihenni a holtakat. Az itt

maradt és még látható Ó-Magyarország majd lassan sírjába ereszkedik. A fiatal, a jövő Magyarországaért kell dolgozni.

Hosszabbakat lépett, és tervezgető hangja mind magasabb lett, amint Patkó Bandira szegezve szemeit, így folytatta:

- A fiatal Magyarországnak leszek én a vezére. Fiatalemberekkel veszem magam körül, akikbe beleoltok a régi konzervatív eszmékből annyit, amennyit jónak látok, az új liberális gondolatokból pedig csak annyit, hogy tudjanak haladni a korral, de persze nem túlhajtottan. Magyarországon néha meg kell állítgatni az áramlatot, mert bajba jutunk. Nos, akar beállni azok közé a fiatalemberek közé, akik majd az Alvinczi lovagrendjét fogják megalkotni?

- Egyelőre még nagyon fiatal vagyok - felelte Patkó Bandi, oly ismeretlen hangon, hogy maga is megrendült. - Itt folytatom tanulmányaimat, itt érzem jól magamat. Van itt egy kedves család, ahol napról napra élvezem a családi békét, amellyel odakünn a nagyvilágban úgysem fogok találkozni. Méltóságod nagyon boldoggá tenne engem, ha meglátogatná ezt a kedves családot.

- Szívesen, örömmel, a maga kedvéért, fiam, sok mindent megteszek.

22

Régensburgeréknak nagy napjuk volt - talán a legnagyobb a családfő temetése óta. Csakhogy az a nap gyász napja volt, míg a mai az öröm, a büszkeség napja. Alvinczi Eduárd, akire könyörögve nézett egy országész szeme, délelőtt fél tizenkettőre, a vidéki vizitek szokásos időpontjára ígerte látogatását.

Elmondjam, hogyan öltözködtek fel erre az alkalomra a Régensburger hölgyek? Amanda szolidan, mint egy olyan nőhöz illik, aki nem akar tetszeni már semmiféle férfinak, mert van valahol valaki, aki szívét zálogban bírja. Míg Ilonka kibontotta a haját, mint jövődöbeli művésznőhöz illik. Az anya, Régensburgerné, olyan szép lett e napra, mintha most győzné le összes ellenségeit. Valamiképpen hasonlított Mária Teréziára, amikor győzedelmes tábornokait várta vissza.

Alvinczi gyalogszerrel, Patkó Bandi társaságában érkezett az Angyalzugba, minden ablakból leste valaki, mint a gazdag vőlegényeket szokás. A kis kapuk kulcslyukain is eleven szemek fénylettek.

És Alvinczi valóban oly komoly és méltóságteljes volt, mint egy gazdag vőlegény. De kinek a vőlegénye? Özveggy Régensburgernéé vagy valamelyik kisasszonylánýáé? Az angyalzugbeli fantáziák úgy működtek ezen a napon, mint a kisharangok, amikor frissen megolajozzák ágyukat.

Régensburgerné a küszöbön fogadta Alvinczit. Kétlépcsnyire állt a háta mögött a mélabús Amanda, míg a Csillag Anna-hajzatú Ilonka véletlenül egy albumban lapozgatott.

- Sok szépet és jót hallottam kegyedékről fiatal barátomtól, ezért kedves kötelességemnek tartom, hogy mielőtt búcsút mondanék ennek a városnak, tiszteletemet tegyem - kezdte Alvinczi éppen olyan hangon, mint bármely vidéki úriember, aki valaha vizitbe járt.

Ó, drágalátos vidéki vizitek! Ti sohasem mentek ki a divatból, akármilyen nagyokat bukfen-cezik Pesten a világ. Ti megtartjátok bájos ódonságtokat, mintha még mindig a nagymama korában élnénk, és ugyanazon beszédkör foglalkoztatná a vizitelőket:

- Nos, hogyan mulatott ön nálunk?
- Tetszett-e a város?
- Milyen benyomást tettek a helybeli emberek?
- Láttá-e a helybeli nőket?
- Mikor lesz újra szerencsénk?

Szűk köre ez a beszélgetésnek, de nem szokás nagyobb jelentőséget tulajdonítani sem a kérdéseknek, sem a feleleteknek. Ugyanazokat a szavakat hallották a pávatollak a kínai vázában a szekrény tetején ötven esztendő előtt is, mint napjainkban hallanak. Legfeljebb a családi képek változtak a falon. Némelyek felköltöztek a padlásra, mert újabbak jöttek helyükre. Ezek a régi és új családtagok megelégedetten bólongatnak a falakról minden újabb vizitélőnél. Ki tudja, mikor jön az a perc, mikor egy új házasság boldog vagy boldogtalan folyamata elkezdődik?

Alvinczinál nem kellett ettől tartani, de az öreg Régensburger szakállas arcképe mégis nyájasan mosolygott, mikor Ilonka elővette emlékkönyvét, hogy Alvinczi keze írását megszerezze, Amanda a zongorához ült, és egy zenedarabot játszott el, amelyről nem lehetne mondani, hogy erre az alkalomra tanulta meg. Régebben is tudta.

A zenélés alatt özvegy Régensburgerné hirtelen titokzatosan hajolt Alvinczihoz, és csak asszonyánál lelhető bátorsággal kérdezte:

- Nem kíváncsi ön férjem hátrahagyott irataira?

Alvinczi a szája szögletével különös mozdulatot tett. A vitor tekintetére némi fátoly lebbent.

- Szeretném őket látni - mondá némi rezignációval.

Régensburgerné méltóságteljesen felemelkedett a kanapé közepéről, és Alvinczit a szomszéd szobába vezette. Alvinczi csöndesen, megnyugodva ment, mint aki sorsába belenyugodott. A függönyös üvegajtó becsukódott.

Odakünn a zene tovább hangzott, de mintha egyszerre más hangja lett volna a Beregszászinak. Patkó Bandi megkövülve állott a zongora mellett. Amanda kegyelemkérően nézett rá. Ilonka arcát két kezébe temette. Mindnyájan sejtették, hogy miféle iratokat akar megmutatni a szomszédban Régensburgerné...

A percek oly nehezen múltak, mint a haldokló percek.

Végre visszatért Alvinczi, egy köteg írással a hóna alatt. Sárga volt az arca. Régensburgerné ellenben pünkösdi rózsza. A vizitnek nemsokára vége volt.

Alvinczi délután utazott el az „Európa” fogadó udvaráról. Patkó Banditól nagyon nehezen búcsúzott, mindenáron magával akarta vinni Pestre.

- Szerelmes? - kérdezte a kocsiablakon át a fiatalembertől. - Remélem, az öregasszonyba, mert az a legokosabb, a legpraktikusabb a családban. Rám szózott jó pénzért egy csomó régi marhalevet.

Kinyújtotta a köteg írást az ablakon Patkó Bandinak, aztán nevetve jelt adott a vörös postakocsi indulására.

(1928)

Boldogult úrfikoromban

1

Egy középkorú úriember így szólt a Duna-parton:

- Az én időmben a varjak az újpesti szigeten laktak - természetesen csak a pesti és Pest környéki honosságú varjak, amelyek a torzonborz, szinte megöregedett, megfehéredett, másvilágias Duna felett alkonyatonként hazafelé tartottak.

Ezredeket lehetett volna a varjakból alakítani, amint az északnyugati széllel szemközt lengedezve, hintázva, keringve mentek hazafelé. Rajonként jöttek a varjak - a téli délutánban egymástól semmiben sem különböző varjúcsapatok, csak azzal jelezték egymástól való különbségüket, hogy az egyes csapatok nagyobb távolságban marsíroztak vala rózsaszínnel, szürkével, feketedő füsttel kevert alkonyatban. Minden bizonyossággal volt valamely oka, hogy egyik csoport nem keveredett a másikkal - talán kilométernyi közt is hagytak, hogy megmutassák hovátartozásukat. Sőt, egyes varjúcsapatok darab időre egy helyben keringtek, hogy az előttük haladók megfelelő módon eltávolodjanak. Sok ezer varjú igazodott ehhez a reglamához, nem siettek, nem előzködtek, sőt még csak nem is lökdösődtek az alkonyi levegőben. Pedig cudar hideg volt. De Ferenc József volt a király, és még a varjúcsapatoknak is rendet kellett tartani.

Északról mind bővebben hozta a jégta-bla-vendégeket a folyam, már sokan kikötöttek a partok mentén, mintha megunták volna az ismeretlen célú sodródást. Az északnyugati szél is hozzájárult, hogy a fáradozó jégta-blá-
k itt vagy amott kiugorjanak a futamodó jégkaravánból, különösen olyankor, ha szülőföldjük-ről való jégta-blá-
kat vettek észre a part felé. „Kend is a Vág-ból jött, földi?” - kérdezték szinte érthetően, amikor a partvidék immár megállott jégta-blá-
áihoz súrlódtak, és barátságosan sistergő hangot hallattak. Felkapaszkodtak, felcsusszantak a már ott tanyát ütött „Földi” vállára, hátára, amint ez az embernek is szokása. Bizonyosan csak akad valamely foglalkozás a tájon, ha már a földi is kvártélyt ütött itt; a fene menjen tovább a nagy ismeretlenségbe, a folyó medrében, amelyet a vadkacsák, a sirályok, a varjak is elhagynak apránként. De Ferenc József volt a király, és a jégta-blá-
knak is ezredekre kellett sorakozni.

A varjak tanyát keresnek éjszakára, bánják is ők a földhöz gyökerezett fákat, amelyeknek aligha lehetnek kedvükre e sötét, mindenre elszánt csapatok, amelyek kedvük szerint kivernek minden régi lakót az újpesti szigetről. És az idegenségből, a messziségből ide érkezett jégta-blá-
k ugyancsak kinyomnák helyéből a régi, itt termelt jégta-blá-
t, talán azon a címen, hogy már elég volt a helybeli mulatozásból, adjon helyet másnak is. De Ferenc József volt a király, és a varjaknak, jégta-blá-
knak kijelölte a maguk kaszárnáját.

- Így volt Pesten - mondta az úriember a margitszigeti parton, ahonnan a téli Dunát szemlélgette. - Pestnek nincs őslakossága, az köt ki most is ebben a városban, akinek eszébe jut. Nincs rend a Dunán. De talán néznénk Vilmosi Vilma őnagysága után, aki azt ígérte, hogy alkonyattal, amikor már senki sem akadályozhatja: átmegy a Margitszigetről Újpe-
stre a zajló Dunán.

Az úriember - télnék öltözködve, de nevezetesebb bundák, gallérok, csizmák nélkül, mint valamely szolid divatkép, aki nem akar tüntetni a téli ruházkodás ceremóniáival - elindult a fehér Dunapart mentében a felső sziget felé, ahol Vilmosi Vilma a merényletet elkövetni szándékozta.

Társa útjában egy nagy reményű fiatalember volt, akivel bárhol találkozna az ember: mindennütt megkérdezné, hogyan került ide ez az elbáméskodásra hajlamos, nagy ádámcsutkájú, hórihorgas lábú, gesztikuláló kezeivel szinte összeköttetésben is alig lévő úriember, mintha minden testrészét valamely más állomáson szedte volna össze.

Baráti körben (ha ugyan volt ilyen) nevezhették volna a fiatalembert ama kutyaadudás taliánok egyikének, akik hajdanában vándoroltak a magyar falvakban, könyökük rángatásával pufogtatták a vállukon lévő dobót, szájukban dudát tartottak, fejükkkel csengettek, csizmaszárúkkal cintányért csattogtattak.

A mi fiatalemberünk testrészei is különböző életet látszottak élni. Midőn arról volt szó, hogy lábai északi irányba, a sziget csúcsa felé vegyék útjukat: a gólyalábak határozottan kelet vagy nyugat felé akartak elindulni. Sőt hátráltak is, mintha svungot vennének a külső iramodáshoz. Ugyanilyen bizonytalan mozdulatokat tettek karjai, amelyek hosszúak voltak, mintha imént jöttek volna ki valamely kolbásztöltőből.

- Akasszanak fel, ha Vilma beszámítható - mondta szokatlanul mély hangon, amely komikus külsejéhez sehogy se pászolt.

S a hangról, e mélyről, e jól megvastagodott hangról is azt gondolhatta volna a hallgató, hogy az a rosszul sikerült hatásadászat céljából mélyült el ennyire.

A fiatalember, aki végre elindult, eltökélt, elhatározott léptekkel a margitszigeti parton a helyes irányba, észak felé, a szigetcsúcs felé: Podolini Lajos névre hallgatott volna, ha valaki megszólítaná. Nem Alajos, se szent Lajos, hanem Kossuthi Lajos - mondogatta a fiatalember, ha valahol sikerült bemutatkoznia, hogy nevét emlékebe átadja. Foglalkozására nézve ez időben - „szuplikáns”, mint egykor a vándorokat nevezték.

- Hajdan, szepességi úrfi koromban, másféle foglalkozásom is volt: legbüszkébb voltam arra, hogy Lublótól Poprádfelkáiig nem tudtak bálokat rendezni nálam nélkül - mondta ugyancsak a legmélyebb hangon Podolini Lajos, amikor régebbi foglalkozása szóba került. (No meg kicsinykét alszolgabíró is voltam a podolini járásban, amikor az alszolgabírákra még szükség volt.) De ruházkodásában továbbra is megmaradt alszolgabírónak; - még találkozunk furfangos báránybőr mellényével valahol, amelyet a legnagyobb társaság kellős közepén úgy tudott levetni testéről, hogy kabátjához nem is kellett hozzányúlni: szép mutatvány volt...

- Úgy látszik, Vilma meggondolta a dolgot - mondta most a középkorú úriember, aki oly kimért léptekkel érkezett a szigetcsúcsra, mint valamely őrszem, aki kötelességét teljesíti.

Podolini azonban testének végtagjait szélmalom módjára kezdte forgatni, ugrándozott, mintha a saját fejét akarná átugrani, a karját pedig dobálta, mintha valamerre elhajítani akarná.

- Hát nem látja? - kiáltotta, amennyire ádámcsutkájával kiáltani tudott. - Hát már maga is megvakult, mint minden ember ebben a városban, ahol sose vadásznak se medvére, se őzre? Hát az kicsoda ott, a Duna közepén, az úszó jégtáblán?

A hórihorgas fiatalember igyekezett volna a helyes irányba mutatni, de ez jó darab ideig nem sikerült, talán éppen kétségbeesettsége miatt. De a középkorú úr a barna vadkacsák, a jégtorlaszokról körülnéző varjak, a széllel együtt lejtő sirályok között már felfedezte azt a bizonyos női alakot, aki az úszó jégtáblán térdelve pihent, mintha valamely láthatatlan kereszt előtt imádkozna. Az alkonyatban mind kevesebb látszott alakjából, néha még jégtorlaszhoz is hasonlított, mert szürke kabátja volt, de bizonyosnak látszott, hogy eleven lény, mert olykor mindenféle mozdulatokat tett a part felé. Amely mozdulatokra Podolini érthetetlenül kezdett ordítani, amint igazi ijedelmében szokott az ember. Kitérítette a száját, és belébömbölt az alkonyatba. És amint a jégtábla továbbcsúszott a Duna közepén, ugyanolyan

távolságnyira a parttól, mint a másvilág: Podolini futamodni kezdett a part mentén, és karjaival olyan jeleket adott, mintha a Dunát akarná megállítani.

A középkorú úriember ellenben hegyes, görbe botjával leereszkedett a magas partról a bokáig érő fagyos hóban, gondosan ügyelve minden lépésére, mint valamely tornász, aki rendkívüli mutatványhoz készülődik. A jég már recsegett lába alatt, amint csizmájában a befagyott Dunára lépett, lassan, meggondolva kezdett mendegélni befelé a folyón. Az egykori alszolga-bíró a partról most már rekedten ordított:

- Maga is megbolondult? Nem érheti utol a jégtáblát, a Lánchídnál lesz az akkorára, mire a közelébe ér. Megálljon! Vilma felemelkedett a jégtáblán, és int, hogy nincs semmi baja.

Igazat mondott Podolini? A középkorú úriember megállott, és kutatva nézett előre, de aligha láthatott valamit a jégtorlaszok, hórakások hegyei között, amelyek előtté mindent eltakartak. Ezenkívül is ingadozni kezdett a lábai alatt a jégmező, nagyot visított egy sirály a feje fölött, mintha félméteres szárnycsapásával akarná útja folytatásában megakadályozni. A jégtorlaszok sírhalmok alakját öltötték, mint ismeretlen tartományban. A folyó sodra halálos zuhogással közeledett, lépésről lépésre.

- Ne mozduljon, jöjjön vissza! - ordított most a partról Podolini, mintha egyszerre visszanyerte volna hangját. - Vilma elhagyta a jégtáblát, és az újpesti part felé mendegél.

A Duna jegén tétovázó úriember most megállott útjában, mintha újabb híreket várna a partról.

- Nincs már baj, Vilma partot ért! - hangzott megint az ordítás.

- Helyes - kiáltott fel a jégi úriember, és most már visszafelé igyekezett a margitszigeti part felé. Lassan, óvatosan, hegyes botjával tapogatózva lépkedett a leereszkedő sötétségben, de nem ismerte a folyó területét. Főként nem tudhatott arról a meleg forrásról, amely a szigeti partnak egy helyén a Dunába folyik, és környékén megolvasztja a jeget. Ennek a könnyű, de most láthatatlan párázatot lehelő víztükörnek ment neki a középkorú úriember, és egyszerre derékig vízben találta magát. Ugyanakkor egy féltucatnyi vadkacsa csörögve rebbent fel, mert a forrás környékét választották éjszakai kvártélyuknak.

- Ördög! - káromkodott a vízbe szakadt úriember, de miután talpán maradt a mederben, nagyobb erőfeszítés nélkül kilépett, felkapaszkodott a töltésre.

- Hol van Vilma? - kérdezte, amikor a partra érve, az újpesti oldalra nézett a beárnyékosodott Duna felett.

Podolini legyintett:

- Most inkább magával törődjön. Ahogy én Vilmát ismerem: megelégette a mai kalandokat, és most javában trappol a sziget felé a Margit-hídon át.

- Csak nagyobb baja ne essék.

Podolini, az egykori alszolgabíró, mintha már visszanyerte volna rendes „felvidéki kedvét”.

- Minket, cipcereket nem kell félteni. Minket születésünkkor a Poprád folyóba dugnak egy lékbe, és csak az számít, aki visszajött a víz alól. Tudomásom szerint Vilmosi kisasszony is volt a víz alatt, hiszen igazi cipcerlány. Ábrándos, de férfias.

- Tehát bizonyosan megmenekült a földije, Podolini úr?

- Olyan bizonyos, mint hogy itt állok. Kiment a Duna jegéről a partra, mintha csak a Poprádon ment volna át - felelt az egykori alszolgabíró. - Ámde uraságodnak nem ártana levenni a ruháját, nem mindenki szereti, ha csonttá fagy a testén a ruha.

- Ezt magam sem szeretem - felelt a középkorú úriember, és szokásos lassú lépteit meggyorsítva, igyekezett a szigeti szálloda felé.

Vacsoránál, amikor a szálloda éttermében megjelent: csak a hangja volt rekedtebb a szokott-nál, ugyanazért forralt vörös bort ivott, amelynek elkészítéséhez asztaltársa, az egykori alszolgabíró pompás recepttel szolgált.

- Mi, régi bálrendezők, értünk az ilyesmihez, mert forralt bor nélkül hogyan lehetne egy táncestély a Felvidéken? Mikor méteres hó van odakinn, az országútnak nyoma sincs, az éjszaka oly sötét, hogy még a hófúvást sem láthatni, senki se mehet haza reggelre, de a környékelieknek be kell várniok a déli napsugárt is, amikor az útba eső fészületek, kápolnák, hidak valamiképpen mégiscsak megmutatják az irányt Lubló vagy Szepesbéla felé; - legjobb táncosaink ugyanis erről a környékről kerültek ki. A lengyel polkát senki se tudta úgy táncolni, mint a lublóit.

A hórihorgas alszolgabíró kedélyesen kínálhatta a forralt bort asztaltársának, és borsóvirág-színű szemével olyan barátságosan mosolygott, mintha a forralt boron kívül egyéb gondja nem volna a világon.

- Ha az ember nem akar megfázni: nem lehet olyan hideg az időjárás, hogy az ember megbetegedhessen. Akarat dolga az egész, tekintetes uram.

- Nono - felelt csendesken a középkorú úriember Podolini biztató szavaira. - Vilma kisasszonyt még nem látom körünkben; talán nem érkezett volna haza?

- Vilmácska - kiáltott a szélmalomkülső fiatalember, és nevetett. - Ha gyanúsítani akarnám, azt mondhatnám, hogy ugyancsak a Duna jegén jött vissza a Margitszigetre, mert olyan gyorsan itt termett.

- Nono - felelte ismét az előbbeni úriember, mert némileg már restelkedett vízbe pottyánásáért, amelyet egy alig ismert hölgyért reszkírozott.

Ámde ekkor az emlegetett hölgy megjelent a szálloda ebédlőszobájában, és a figyelem feléje fordult. (Habár ez nem sokat jelentett, mert a szigeti szállodában ezen a télen kevesen laktak, többnyire olyanok, akik más pesti szállodákban nem kaptak helyet.)

A sziget kis társadalmában már akkor híre futamodott a vendéghölgy „hőstettének”. És Vilmosi Vilmácska ekkor megjelent az üvegajtóban.

Ha szabályszerűen akarnánk bemutatni a hölgyet: megjelenését vándorszínésznőéhez, postáskisasszonyéhoz, de magános tanítónőéhez is hasonlíthatnánk, mert mind a három típusból felszedett magára valamit. Így például színésznőies volt fekete, tollas bársonykalapja, amelyet semmi körülmények között nem tett le frizurájáról, mint azok a színésznők szokták, akik hosszas próbálgatások után végre eltalálták a kalapnak a megfelelő helyét. Nem, ettől a kalaptól nem lehetett megválni semmiféle eseménynek a kedvéért; olyanforma volt, mintegy útle vél, viselőjének származását is jelentette. Volt díszítésében barna sastoll, kőszáli zergének szakálla és fehér havasi gyopár; a karimája le volt gyűrve, mint a vadászkalapoké. S még egy kékre zománcozott jelvény is volt a kalap szalagjában: Magyar Kárpát Egyesület - mondta az aranybetűs körfelirat. Nem mindenki viselhet ilyen kalapot.

Ha férfias, szinte egyenruhásan szabott blúzáról beszélhetnénk, akkor ama vidéki postáskisasszonyokra kellene gondolnunk, akik a katonai egyenruhához hasonlatos tiszti zubbonyokat viselték. Ezek a blúzok testhezállók voltak, és a karcsú deréknek sokat használtak. Szoknyája is szűknek látszott az első pillanatra, de aztán harang alakúvá változott, mozgékony

prémszegélye alatt két magas szárú, lapos sarkú cipővel, amilyennel a tanítónők tüntettek, amikor az egész világon a magas sarkú cipők voltak divatban. Csak a jól figyelmező szem vehette észre, hogy a cipőszárak felett zöld színű harisnyák feszülnek a lábszáron. Ilyen volt Vilmácska, amikor az ebédlőbe belépett, egy vadkacsatollat pergetve ujjai között, mint a virágot szokás.

- Kíváncsi voltam a vadkacsákra, azért mentem a Dunára - mondta öntudatos, de meleg, barátságos hangon, mintha a férfiak előtt akarná exkuzálni magát, miután felesleges ijedelmet okozott.

A középkorú úr a régebbi illemszabályok előírása szerint emelkedett fel helyéről, zsakettjében és fehér mellényében, amelyet az étkezési időben minden alkalommal viselni szokott. Vilmácska úgy nyújtotta felé elég izmos kezét, mintha megszokta volna, hogy a férfiak az egész világon kézcsókkal üdvözlnek. Három aranykarika csörrent meg ugyanakkor Vilma kézcsuklóján. Három szerelmem emléke - szokta volt mondogatni a karikákra, ha szóba kerültek. És olyan furcsán, szinte bűnbánólag mosolygott, mint valami gyermekkori csínyen. Általában, mióta Vilma belépett az ebédlőbe: valami kellemetes melegség terjengett az üveg-falas, szörkendős, tél közepén is nyáriasságot színlelő ebédlőben. A szigeti kertészet pálmái a közepén, oldalvást a folyondárok és egyéb örökzöldek, a hideg márványasztalok nem melegítettek, mint azok a sötét faburkolatú, csendes ebédlők, ahová az emberek télen valójában kíváncsiak. Sokkal levegősebb, tágasabb volt ez a csarnok, semhogy komolyan melegedni lehetett volna benne; mindig maradt itt valami a nyárból, és az ember alattomos léghuzamoktól félt, amikor a nagy, fehér rámás ablakokat szemügyre vette. Egy ilyen frissen ropogós asszonyfélenek, mint amilyen Vilma volt, kellett ide belépni, hogy háziasságot, melegséget terjesszen maga körül. Szinte természetes mozdulattal vette le bal karjáról kézimunkakosarát, amelyből kék nyomatú, erős vászonkendőt vont elő, amelyet hímezgetni kezdett. Egy kézimunkázó nő majdnem olyan szükséges egy barátságos szobába, mint a magvakat ropogtató madár a kalitkába. Vilma hosszant kihúzta a rozsdavörös szálát, és kerek, színes szemét a középkorú úriemberre vetette, midőn bizalmasan megkérdezte, vajon mit is gondoltak felőle, amikor a Duna jégén megpillantották?

- Semmi különös - felelt Podolini a középkorú úriember helyett, mintha elébe akarna vágni minden őszinte szónak a kiállott aggodalmáról. - Vilma kisasszonytól megszoktuk, hogy kedvelője az extravagáns dolgoknak.

- Lajos, Lajos. Bajos a Lajos - felelte Vilma, a hímzőtűt fogai között tartva, a hórihorgas úrfi szavaira.

- De igen - folytatta az egykori alszolgabíró. - Hát otthon, a pátriában vajon nem mindig azon törte a fejét, hogyan ejtsen kétségbe jóhiszemű, komoly, hiszékeny férfiakat? Talán már nem emlékezik a késmárki Mézébálra, amikor a „hölgyválasz” idején mindig azokat a nagy hasú urakat vitte táncba, akik már korán este leültek a söröshordó közelében, és onnan senki se tudta őket elmozdítani?

- Mert tudtam, hogy nem egészséges a mértéktelen sörivás, pláne abból a sörből, amit Poprádfelkán főztek - felelt komoly hangon Vilma, miután új szálát fűzött a tűbe.

- Én csak a poprádi sört szeretem; akasszanak fel, ha Pesten ittam hozzá hasonló sört. Igaz, hogy itt is árulnak szepesi kolbászkákat, árulnak juhtúrót, mérnek szepesbélai borovicskát, persze mindent meghamisítva... Mit tudja azt Vilma kisasszony, hogy miért különb a poprádi sör mindenféle más sörnél?

A középkorú úriember (miután a hórihorgas Podolini révén jóformán minden este értesült ezekről a dolgokról, mert az alszolgabíró az étkezés idején rendszerint felemlegette azokat az

ételeket és italokat, amelyeket hajdanában fogyasztott) hallgatagon üldögélt a helyén, és a hímző leányra függesztette a szemét. Lehetséges, hogy ifjúkori emlékek motoszkáltak a gondolataiban, amikor Vilma hegyesre csavart barna kontyát nézte, amely a lámpa ferde sugarainál, de a napfényben is vörösés színeket mutatott. Vénuszkontynak nevezték a hasonló frizurát, egyetlen tűvel fogták meg hegyén, de minden alkalommal egy hosszú hajsza is kellett átkötéséhez. És mint igazi szepesi szépségnek: frufrui is voltak Vilmácskának, mert a túrósdöbözökön is így festették a felvidéki szépeket.

Voltak a füle mellett dugóhúzóvá fodorintott huncutkái, amelyek bizonyára a szilaj lengyel polka lejtéséhez voltak szükségesek. Cipcerlány volt...

Bizonyára ott volt szemének másolata a Poprád kavicsai között. Arcának fehérsége, húsossága, fogainak fénye, üdesége és frissége a nagyobbra nőtt havasi gyopárhoz tette őt hasonlatossá. Mindig volt a leheletének valamely különös illata, mintha fenyőerdőben levegőzött volna. Körülbelül ilyen volt Vilmosi Vilma, a dunai merénylő, akiről végre megállapíthatjuk, hogy mielőtt a margitszigeti szállodába költözött, tanítónő volt a Szepességben. De „szuplikáns” lett ő is, mert fiatal és vidám volt. Olyan hímzett bársonytáskákkal érkezett meg, amilyent napjainkban már nem látni. Oroszlán, kutya és virágok voltak a táskákra hímezve. És most nyugodtan, meglepetés nélkül hímezgetett a szállodai ebédlő asztalánál, mintha egész életében ezen a helyen ült volna. - Faykiséknál Podolinban valódi kassai sódort lehetett kapni, néha magam is bementem Faykishoz, ha arra volt dolgom - mondta most szinte odavetőleg Vilma, miután a társalgásban maga körül némi szünetet érzett, és igazi felvidéki nő nem tűrheti, hogy a férfiak hallgassanak körülötte.

A megjegyzés találó volt, mert az alszolgabíró az asztal alatt meghúzódó gólyalábaival olyan topogást, mozgolódást kezdett, mintha nyomban Faykishoz akart volna futamodni; váratlan felindulásában alig találta meg a kellő szavakat, amelyeket a középkorú úrhoz intézett.

- Uram, tekintetes uram, ön is sok szép időt élhetett át életében, arcáról látszik, hogy nem volt megvetője a jó dolgoknak, a vidámságoknak, de mégis engedje, hogy kijelentsem önnek, hogy aki Faykisnál nem volt, bál előtt vagy bál után, „kränzchen” után vagy táncóra előtt, de akár köznapon is, ha Podolinban volt dolga - persze, úgy déltájban, amikor amúgy sem lehet mit sem végezni a hivatalokban, az... az pótolhatatlan veszteséggel tekinthet vissza az elmúlt életére. Volt ön valaha Faykisnál, tekintetes uram?

Mielőtt a középkorú úriember válaszolhatott volna, az egykori alszolgabíró már talpra állott, mintha valamely bűvészeti mutatóványhoz készülődne. Az ebédlőben, ahol amúgy is életunt öregemberek és a régi Margitszigetről ábrándozó asszonyságok üldögéltek, akik a jelenből, betegségből, testi zaklatásokból ebbe a szállodába költöztek, mert azt hitték, hogy a vörös bajszú, csónadrágos, kifényesedett szárnyaskabátú hotelportás mindenféle bajt el tud hárítani a szálloda lakóiról - mondom, az éppen jelenlevő vendégek nagy érdeklődéssel kezdték figyelni, amint Podolini Lajos fontoskodva tologatta a székeket, márványsztalokat eddigi helyükből, mintha valamely műkedvelői előadáshoz készülődne. A végén talán még cigánykerekét is hány az ádámcsutkás fiatalember?

De nem, Podolini komolyan, lehetőleg mérsékelt hosszúságú léptekkel lemérte a távolságokat a szabaddá tett térségen, és megszólalt:

- Tíz lépés hosszában és öt lépés szélességében: ennyi lehetett a terjedelme Faykis bodegájának! - mondá most olyan mély hangon, mint valamely nagybögő, amelynek húrjai a viszontagságok folytán megereszkedtek. - Igazam van, Vilma kisasszony?

A hölgy fel sem tekintett hímzéséből, mert úgy érezte, hogy több kíváncsi tekintet fordul felé. (Ó, ezeket a felvidéki hölgyeket nem kell féltetni, ha illedelmes magaviseletről van szó.)

- Ez volt az első bodega az egész Szepességben; sörház, vendéglő, szálloda akadt másfelé is, de az első igazi bodegát megnyitni csak Faykis merészelte, aki foglalkozására nézve gyógyszerész volt, és tátrai mellpasztilláiról, fenyőillatairól volt nevezetes a fővárosi lapok hirdeteiben. És valóban a szomszédban volt Faykis gyógyszerháza is, ahol azokat a tarkabarka gyógyszereket készítette egy lovag Grósz nevű patikussegéd, aki bár a legjobb valcertáncos volt az egész Felvidéken (még a rózsahegy bálókra is kapott meghívókat), hiába „pályázta meg” a patikaengedélyeket. Faykis úr maga személyét illetően inkább a bodegában tartózkodott...

- És a cukrászdájában, mert cukrászdája is volt - szólalt meg Vilma kisasszony, mintha csak a hímzéséhez szólna, de az alszolgabíró szélmalomvitorláival megfordult a képzeletbeli bodegában.

- Vilma kisasszony, kegyed nagyon jól értheti azt a tudományt, amelynek segítségével a zajló folyamatokon át lehet kelni. Tudjuk nagyon jól, hogy privát szorgalomból hegyi kalauzigazolványt is szerzett, behunyt szemmel is tudta az utat a Lengyel-nyereg, a tarpataki vízeséshez, de a dobsinai jégbarlanghoz is. De engedelmevel, Faykis bodegájához én mégiscsak jobban értek. Egy szolgabírónak körülbelül mindenhez érteni kellett Magyarországon. Tessék ebben megnyugodni.

- Nono - mondta most váratlanul a középkorú úriember. - Azért lehetett cukrászata is az említett Faykisnak.

- Volt is, de ez más lapra tartozik - felelt Podolini, aki darab ideig nem vette le szemrehányó tekintetét Vilma kisasszonyról, mintha szokatlan ellenségeskedést tapasztalt volna. Vadmacskabőr mellényében, a különböző zsebek útvesztőjében talán kréta után keresgélt, hogy az említett bodega berendezését élethűen lerajzolhassa, de aztán megelégedett azzal, hogy egy-egy félretett széket elővett, és magyarázatai közben a kellő helyre tolt, mint egy sakkfigurát.

- Itt ült a bodegában Privorszky úr. (A széket keményen a helyére állította.) Fél tizenkét óra tájban jött, amikor a toronyóra-mutatókon nem letek helyet a csókák, hollók. Ez volt a rendes ideje a nyugalmazott főszolgabírónak, aki harmincöt szolgálati éve alatt többször lehetett volna képviselő, alispán, talán még központi főszolgabíró is Lőcsén, de nem szeretett Podolinból kimozdulni egyetlen napra sem. Privorszky úr szakállá mindig meg volt fésülve, és bundagallérjához simult. Talán a legangyalibb szívű ember volt, akit valaha ismerni szerencsém volt, mégis elégedetlen volt sorsával. A házi fodrászati tudományával, amelyben Milka néni, a felesége is bizonyára segítségére volt, mert egy főszolgabíró nem járhat közönséges borbélyműhelybe: mindennap rendbe hozta a bajszát, szakállát, haját, mert volt hajnyíró ollója is, és mikor a bodegában elhelyezkedett: a közigazgatásra panaszkodott. Itt ült Privorszky úr! - mondta most mély meggyőződéssel Podolini, és a székekkel koppantott, mintha egy szellemet akarna megidézni, aki mindenben igazat ad előadásában.

- Igen, de barnára festette a haját s bajszát - mond most egy női hang, amely nyilván kötekedni akart Podolini meggyőződéses előadásával. - Csak agyagbarnára, mert egyébként fösvény volt az öreg; a szakállára már nem reszkírozott semmit.

- De a megyei közigazgatás a kisujjában volt - felelte Podolini, mintha a szavakat egyedül a középkorú úriemberhez intézné. - Nehéz kérdésekben mindig tanácsot kértünk tőle, mert személyesen ismert minden embert a járásban. A lublói kovács tán még ma se tudott volna meghalni, ha egy régi bűnét a halálos ágyán be nem vallja Privorszky úrnak. Utasokkal keveredett pörpatvarba... „Mindig tudtam, hogy te vagy a huncut, csak a gyerekeid miatt nem bántottalak” - mond Privorszky, és a kovács megkönnyebbült lélekkel meghalt. Ilyen volt Privorszky.

Vilma kisasszony most nem szólt semmit, csak a hímzésére mosolygott, mintha az egész férfivilág balgatagságát kiérezte volna az alszolgabíró szavaiból. Az pedig egy másik széket vont elő:

- Itt pedig, a megyebeli intelligencia asztalánál, ahol mi a magunk kis lovagvilágát éltük, itt ült: Görgei A. A valódi Görgeiek közül, aki mindennap, télben, hóban, sárban Toporcról begyalogolt Podolinba a maga pohár söréért, no meg talán azért is, hogy a járási asztalnál helyet foglalhasson. Sohase vetette le a kabátját, sohase tette le vadászbótját kezéből, sohase fizetett, csak egyszer egy hónapban, minden napért egy pohár sört. Görgei A. Ennyi volt a neve. Boldog volt, ha átutazó idegenek az A. betűt néha Artúrnak gondolták. Pedig, sajnos, csak Albert volt. Talán ez szomorította néha Görgei urat, ha ugyan ráért szomorkodni. Mert mindig tele volt dologgal. El kellett menni a postára, a városházára, a boltoshoz, a trafikushoz, be kellett szólni a körorvoshoz, akit éppen Csákinak hívtak abban az időben - mégpedig az igazi Csákiak közül való. De hát hogyan is élhetett volna meg egy ál-Csáki a Szepességben a Csákyak hazájában? Csak éppen az y-t mellőzte, mert szabadgondolkodó volt. Hát ezeket mindennap meg kellett látogatni Görgei úrnak, akármilyen időjárás volt. Néha az országúton nem is volt más emberi nyom, mint az ő lépteinek a nyoma a hófűvésben. Ezért nem futotta hosszabb idő az intelligencia asztalánál való tartózkodásra. Így volt, Vilma kisasszony?

A hímzésébe merült hölgy megint csak mosolygott, mintha sokkal többet tudna erről a bizonyos Görgeiről, amit itt nyilvánosan elmondhatna. A nőknek külön véleményük van a férfiakról, de ők rendszerint titokban tartják a mondanivalójukat. Vilma kisasszony is csak mosolygott, mikor Görgei A. hófűvésos gyaloglásairól volt szó. Ő talán meg tudta volna mondani, hogy miért járkált a toporci földesúr mindennap Podolinba?

- Az intelligencia asztaltól természetesen nem hiányozhatott Moos N. János, a helybeli piarista algimnázium igazgatója sem. Tömzsi, energikus férfiú volt, akit éppen azért küldtek ebbe az ősi kolostorba, hogy a rendház ügyeit, bajait, hiányosságait rendbe hozza. Sok mindenféle panasz volt akkoriban az algimnázium ellen, mert hiszen a hagyomány szerint éppen büntetésből helyezik vala ebbe a kolostorba a paptanárokat. Még az is előfordult, hogy egy szőke, kék szemű, huszáros járású, fodorintott hajú piarista szerelemből szíven lőtte magát a kolostorban. Ma sem lehet tudni, hogy ki volt az a podolini lány, aki az öngyilkosságba kergette a matematika professzorát. Nagy szükség volt hát ebben a kolostorban az erélyes, pattogó, szigorú Moos N. Jánosra, aki elsősorban úgy intézkedett, hogy a szerzetes tanárok nem járhatnak minden héten a késmárki gőzfürdőbe, meg kell elégedniük azzal, ha kéthetenként egyszer kocsira ülhetnek. És Moos N. János ezt keresztülvitte.

Podolini Lajos most szünetet tartott, az igazgató székére támaszkodva, elgondolkozva, hümmögve, szinte még most is csodálkozva azon a cselekedeten, amely Moos N. János emlékéhez fűződik.

- Igaz, de Ferencet mégsem tudta megjavítani - mondta most Vilma kisasszony, mintha Moos N. Jánossal se volna végleg megelégedve. (Vannak ilyen nők a világon, akiknek a legerényesebb férfiak se tehetnek kedvükre.)

- Ferenc az itálnak volt a rabja - felelt az alszolgabíró melankolikus hangon, mintha egy jóvátehetetlen dologról beszélne. - Nagyeszű, nagy műveltségű szerzetes, akinek memóriáját az egész kolostor csodálta. Olyan latin költő nem volt, akit ő idézni ne tudott volna. A történelem a kisujjában. Zseni, akihez a Tudományos Akadémia írt leveleket nehéz kérdésekben. Büszkesége lehetett volna a podolini kolostornak, de... Az igazgató éppen azért hordozta mindig magával a Faykis bodegába, hogy leszoktassa az italról. Két üveg sört engedélyezett neki, amelyet a páter gyors egymásutánban megivott, mert pokolbelien szomjas volt mindig.

Nem tudta levenni szemét a pohárról addig, amíg abban a habos sör mozgolódott. Igaz, hogy Faykis protekció révén ugyanazt a minőségű sört kapta a pesti gyárból, amely sört a nemzetközi étkezőkocsikban mérik. Ferenc - mint mondá - a nagyvilági emlékek hatása alá került, mikor a sört megízlelte, mert egyszer étkezőkocsiban tette meg az utat Pesttől Poprádfelkáiig. Ott ült az ablaknál, és a téli tájat nézte, gyönyörködött az állomásokban, amint azok következtek és elmaradtak, két mozdony is volt a vonat elébe fogva, mintha Ferenc tiszteletére volna mindez, és az étkezőkocsi barna kabátos pincérei nagy kitűnőséggel szolgálták ki a főtisztelendő urat. Kínálták kassai sódarrral, amelyhez az édes tormát forgács alakban szervírozták, midőn a kassai állomás elmaradt. Francia dobozt nyitottak tiszteletére, olyan szardíniákkal telten, amilyeneket Podolinban nem is láttak. Még egy doboz orsovai kaviár is akadt, mert úriemberek szoktak utazni ezen a vonalon. És Ferenc a bodegában, miután másként nem segíthetett magán: a legközelebbi kéthetes „kimenőjét”, a késmárki kirándulás napját tette zálogba Moos N. János igazgató úrnál, hogy az engedélyezze a harmadik üveg sört is. „Amit elvesztünk a vámon, megnyerjük a réven” - felelt a szigorú igazgató, és így jutott Ferenc a bodegában a harmadik üveghez is. Sokba került, de megérte. Egy szabadságos napba került, amelyet igazgatójuk nélkül tölthetnek a paptanárok a késmárki gőzfürdőben... Ferenc otthon maradt, és a diákok dolgozatait javíttatta.

- Megérem, hogy Ferencet mondja majd a férfiak ideáljának - szólt most Vilma kisasszony, mintha valami csiklandozta volna.

- Nem akarom őt ideálnak tekinteni, habár sok tekintetben az is lehetne. Szerzetesi lemondása példa nélkül való. Bevallotta ugyanis, hogy a heringsalátát szereti a legjobban a világon. És Faykisnál sohase evett heringsalátát, mert nagyon szomjas lett volna utána, és az igazgatónak tett ígéretét mindenáron meg akarta tartani. Nem ivott három üveg sörnél többet, akármint pattogtak a dugók, habzottak a sörök körülötte. Voltak napok, amikor az újonnan érkezett heringesdobozokat nagy ünnepélyességgel nyitogatta fel Faykis, hogy a nyála csorgott az embernek. Vöröshagyma- és sajszaga volt az egész világnak, a bodega előtt még délután is ott állottak a lublói vendégek szánjai, akik az új szállítmány hírére Podolinba érkeztek. Ládaszámra fogynak a sörök, virágkorát éli Faykis, aki a legjobb tanácsokat adta arra nézve, hogyan kell a heringes, tojásos, hagymás keverékeket elkészíteni - és Ferenc megtartotta fogadalmát.

- Rossz hírű ember volt; nem züllhetett el jobban, mint ahogy elzüllött - mond Vilma kisasszony, és csendesken nevetett.

Vilma kisasszony megjegyzése után Podolini Lajos kitárta a két karját, mintha valamely sorompót zárna le, és mély megindultsággal fordult a középkorú úriember felé.

- Íme, jó uram, most saját fülével hallhatta annak a hölgynek a megjegyzését, akit a Szepességben a legműveltebb, legerényesebb, a legnagyobb kaliberű hölgynek tartottak. Így nyilatkozott ő Ferenc páterről, aki akadémikusokkal levelezett; elképzelheti, hogy mi volt a véleménye a kisebb kaliberű nővilágnak a tudósról, költőről, szerzetesről! Ferenc úgy élt, mint egy elátkozott kísértet, téli alkonyatokon magánosan ödöngött a kolostor bástyái körül, álldogált a befagyott Poprád partján, hallgatta vízmerítő lékek sustorgását, amint reggelre a befagyáshoz készülődtek, messziről elnézegette azoknak a piactéri házaknak az ablakait, amelyek ki voltak világítva, odabent zenéltek, énekeltek, társasjátékkal mulatoztak, nagyokat kacagtak a nők, különösen a Duchon kisasszonyok, akik olyanformán szerepeltek a podolini közvéleményben, mint akiknek kacagással telik el az életük, a fehér függönyök néha táncot lejtő árnyakat mutattak - máskor a gyógyszerészegéd árnyát, mert értett mindenféle bűvészeti mutatványokhoz, de a zongoraszó mindig hallatszott a kisvárosi estben, ahol társtalanul bolyongott Ferenc páter. „Haragszom rád”-ot játszottak az akadémikus nélkül is. Mikor nagy-

kendőikben, posztócipőikben, kézilámpással hazafelé mentek a hölgyek a barátságos, sültalmahéjszagú, a hosszú életre berendezett házakból: megrökönyödtek, ha Ferenc páter görnyedt, fekete alakjával találkoztak a téli estében. „Kis lak áll a nagy Duna mentében...” dúdolgatta a páter. És ezzel növekedett rossz hírneve.

- No, igen - jelentkezett Vilma kisasszony. - Természetes dolog, hogy nem szerettük az eleven kísérteteket, még akkor sem, ha azok ezüsfogantyús ébenfa pálcával sétálnak, és bundagallérban járkálnak a piacon. Ferenc páter egyébként nagyon szeretett hosszadalmasan köhögni, mert a déli sört, a hagymás halat, a citromos kolbászt nem bírta kellően megemészteni a gyomra. Egy akadémikus ne veszítse el az ítéletét, ha heringdobozt bontanak fel előtte.

A középkorú úriember, aki eddig nagy figyelemmel hallgatta Podolini Lajos és Vilma kisasszony szócsatáját, amint szokás szerint a távollevőkről vitatkoztak, nagy nyugalommal mondott ítéletet:

- Az embereket nem lehet megjavítani; úgy kell venni őket, mint amilyenek. Az volna a legfurcsább, ha minden ember egyforma volna a világon. Maguk eljöttek arról a vidékről, ki tudja, mikor mehetnek ismét vissza, hogy megszokott környezetüket újra lássák. Új élet nyílt maguk előtt, amelyben valamiképpen el kell helyezkedni. Mit szándékoznak tenni?

- Igazában még nem is gondoltam erre - mondta most a hórihorgas fiatalember, elpirult, megzavarodott, mintha tetten érték volna. - Én azt gondolom, hogy most szabadságon vagyok, csak éppen tovább tart a szabadság, mint ahogy szokott. Egyszer csak levelet találok a portásnál egy reggel, amelyben visszahívnak Podolinba, mert az én íróasztalomban úgysem igazodik el senki. Mindenkinek megírom az adresszemet, igaz, hogy még senki se válaszolt. Nincsenek ott közelebbi rokonaim, de Faykis megígérte, hogy amint tud valamit: nyomban levelet küld.

- A posta nem megbízható - felelt a középkorú úr.

- Jól tudom, hogy a leveleket felbontják, de járnak Pestre szepességiek, akik magukkal hozhatnak szóbeli üzeneteket. A közigazgatásnak nem lehet megállani, akármilyen történt. Mégiscsak én vagyok a szolgabíró.

- És Vilma kisasszony mit tervez magában? - kérdezte most a középkorú úriember, nagyon csöndes hangon, mintha valamely fájdalmas kérdést bolygatna. De a kisasszony oly élénkséggel, önbizalommal, szinte határozottan vetette fel a fejét, hogy szinte megbánhatta a középkorú úr a kérdés feltevését.

- Én, kérem, jóformán gyermekkorom óta árva voltam, mert így rendelte a sors. Mogorva atyafiaknál és még mogorvább intézetekben töltöttem életemet. Én tanítónő vagyok. Szegény, iskola nélküli tanítónő, de bizonyosan akad egy darab kenyér a számomra - felelt Vilma kisasszony oly végtelen önbizalommal, mintha már titokban tudná is jövődöbeli sorsát. Vidoran nézett hímzésére, barátaira, az ablakokon besötétlő téli éjszakába, mintha leggazdagabb volna az egész társaságban tanítónői oklevele birtokában. - A kassai apácánál szereztem a diplomámat, és a magyar királyi tanfelügyelő írta alá. Ez a diploma a pokolban is diploma.

- Hát tegyük el magunkat holnapra - mondta most a középkorú úriember, aki nyilván ugyanazon a véleményen volt, mint Vilmosi kisasszony. A kassai apácák nem osztogatták érdemteleneknek az okleveleket.

A középkorú úriember elmenőben maga elé eresztette a fiatalokat, és a folyosón való búcsúzásnál kérdezte meg tőlük:

- Most már napok óta van szerencsém ismerni magukat, de még mindig nem sikerült megtudnom, hogy voltaképpen miféle összeköttetésben is vannak egymással. Jegyesek, rokonok vagy jó ismerősök, akik nem hagyják el egymást az idegen városban?
- Egyik sem. Csak podoliniak vagyunk mind a ketten - felelt a szokott vidor mosolyával Vilma kisasszony. - Néha az ember hasznát veszi a szülővárosának is.
- Városkájának - szólt helyreigazítólag a középkorú úriember, mintha bizonytságot akarna tenni, hogy az iskolában valamikor földrajzot is tanult, amely földrajzban súlyt helyeztek a nevekre.
- Igaz, „ez egyszer igaz”, mert más a város és más a városka, mint akár Márton és Mártonka. Téli szentek ők mind a ketten, de Márton napján, novemberben a hízott lúdpecsenyének van értelme, míg Mártonka névnapján, januárban, már a disznótorért se lelkesedik mindenki - szólt az alszolgabíró.
- Ferenc József intézkedett a Márton-napról - felelt a középkorú úriember. - A pozsonyi zsidók legszebb libájukat vitték őfelségének ajándékba.

2

Vilma kisasszony a szálloda második emeletén, az alszolgabíró az első emeleten, a középkorú úriember a földszinten lakott.

Körülbelül egymás fölé esett a szobájuk; ha lyukat fúrtak volna a mennyezetbe, és azon egy zsinórt húznak át: jelt adhattak volna egymásnak, különösen álmatlan éjszakákon. A középkorú úriember álmatlanságban szenvedett, és változatos gyógy módokat talált ki arra nézve, hogy baján segíthessen. Ezért lakott néha a szigeti szállodában is, mert itt egyszer valamikor kellemes, hosszú, álmatag éjszakája volt.

Kacskovicsnak hívták, talán éppen ama Kacskovicsok közül való, akiknek annyi házuk volt Pesten, hogy jóformán minden utcában volt házuk.

Szerencsére, a mi Kacskovicsunknak még a házakkal se volt dolga. Javában élt egyik belvárosi házában az édesanyja, „az én mamácskám”, mint a középkorú úriember nevezgette az öreg asszonyságot, aki már húsz év óta nem hagyta el a lakását, mióta egyszer séta közben eltévedt az újonnan épült Belvárosban, és a konfertáblis bámészkodó szemeket vetett rá, amikor egy utcanévet és egy házszámot diktált neki. Az öreg asszonyság a legkülönbözőbb kalandok után került vissza otthonába, és fogadalmat tett, hogy egyetlen lépést sem tesz többé ebben a városban, ahol tudtán kívül új neveket adtak az utcáknak, új házakat építettek, új boltokat nyitottak, anélkül hogy kellő időben értesítették volna erről a régi bennszülött lakosságot.

Ez a szakállas Podmaniczky Frigyes oka mindennek, mondogatta özvegy Kacskovicsné, mert talán az egyetlen idegen férfi volt a báró, akit a városi lakosságból ismert. Otthonában üldögélt tehát, és elég baja volt a különböző házmestereivel, akik, bár régi, kipróbált emberek voltak, mindenféle új indítványokkal lepték meg a háztulajdonosnőt. Hol a lakók házbéreit akarták emelni (mert „jóformán ingyen” laktak), hol meg mindenféle reparációs tervekkel állottak elő. Különösen az esőcsatornákkal volt baj...

- Ha még egyszer az esőcsatornáról szól valaki, annak kiteszem a szűrét - mond Kacskovicsné, s ezzel jódarab időre felfüggesztette az indítványokat.

A középkorú úriember: Kacskovics, boldognak mondta magát, hogy ilyen édesanyával áldotta meg sorsa. És hogy anyjának kedveskedjen: minden családi házból berendezett magának lakást, ahol hosszabb-rövidebb ideig lakott is, amíg álmatlansága miatt el nem költözött olyan helyre, ahol gyógyulást remélt betegsége ellen. Egy szekrény nagyságú utazóládája volt, amelyet már ismertek minden pesti fogadóban, mert vándorlásaiban leginkább a fogadóban tudott egy-egy éjszakai nyugalomhoz jutni. Ugyanezért az újságokban mindig azt az oldalt kereste, amelyben az Idegenek Névsora helyet foglalt, a különböző fogadók szerint felosztva. Azt lehetne mondani, hogy éppen olyan kíváncsisággal olvasta végig az Idegenek Névsorát, mint némely emberek az étlapokat. Ha megtetszett neki egy név, akár férfi, akár női név, az idegenek lajstromában, amely névnek a viselőjéről feltételezte, hogy az éppen azért szállott meg a bizonyos fogadóban, mert ott jól, nyugodalmasan lehet aludni: habozás nélkül elköltözött darab időre a jelzett fogadóba.

Miután évek óta tanulmányozta a névsort, voltak már kipróbált ismerősei, akiknek bizonyos varázslatot tulajdonított. Volt egy Heringer nevű „ismerőse”, aki mindig a „Fehér ló” nevű fogadóban szállott meg (mivel éppen lókereskedő volt), és a fogadóban mindig rettegve várták, mert úgy hortyogott, hogy egész emeletet nem hagyott aludni. Amikor Heringer nevét (Szabadkáról) megpillantotta álmatlan barátunk az újságban: bárhol volt a világon: nyomban a „Fehér ló”-ba költözött, mégpedig lehetőleg a lókereskedő közelébe.

A félelmetes hortyogó varázslatot gyakorolt Kacskovics álmatlansága ellen. Amint a legkülönbözőbb hortyogási műveleteket végezte, amint megfordult álmában, amint felriadozott, és hangosan káromkodni kezdett, hogy soha életében nem teszi be többé lábát ebbe a fogadóba, ahol nem hagyják aludni: mind olyan altatószer volt Kacskovics részére, amelyért érdemes volt elutazni a „Fehér ló”-ig vagy még messzebb is. Éber állapotban sohase látta Heringert, mert nem akart kiábrándulni a hősiesen, szinte emberfölötti erővel hortyogó emberből, csak hallomásból tudta, hogy nagy bajuszú, tokás, görbe orrú, nagy szemű, kis fekete úriember, aki napközben bocsánatot kér minden fogadói alkalmazottól hortyogásáért. Suttymban lopózik be szobájába, hogy figyelmeztetni se lehessen az éjszakai jó magaviseletre.

Az Idegenek Névsora-ban az „altató cimborák” között ismerőse volt egy Radics nevű borkereskedő is, aki arról volt híres, hogy olyan siket, mint a föld. A saját hangját se hallotta. Ugyanezért éjszakánként nagy ordításokat rendezett, mert rendszerint tűzzel, bikával, betyárral álmodott a bőséges vacsora után; a csizmáját hajigálta az ajtóhoz, felrántotta az ablakot, belerohant a szekrénybe, elbújt az ágy alá, és teli tüdőből nyögött, kiáltozott. Barátunk, ha megpillantotta nevét Radicsnak (Várpalotáról), nyomban beköltözött a budai szállodába, ahol Radics, dunántúli ember létére, rendszerint megszállott. Ha már álmatlanul tölti az éjszakát: legalább legyen oka „errenézve”. De nem. Radics álmában birkózott a bakonyi betyárokkal: barátunk jóízűen fordult a másik oldalára.

Ugyanilyen „ismerőse” volt egy sokszorosán bukott képviselőjelölt, aki a „Pannónia” fogadóban minden alkalommal megjelent Pesten, amikor valahol egy kerület megüresedett. Álmában minden alkalommal elmondta azokat a beszédeket, amelyeket a miniszterhez, a választókhoz intézend. Kacskovics a szomszéd szobában jóízűen aludt.

Nem csodálható tehát, hogy a középkorú úriember, aki az álmatlansága ellen bujdosott az Idegenek Névsora-ban: nyomban észrevette a podoliniak nevét, akik a szigeti szállodába költöztek. Podolini emberrel úgyse volt még dolga életében. Hátha tudnak valamely varázslatot, amely álmot hoz Kacskovics szempilláira?

...De az éj álmatlanul múlt el. Csak néha, másodpercekre vélte hallani Ferenc páter dűnnyögő hangját, amiről annyit hallott az est folyamán. Igaz, hogy most más dalt énekelt, mert a papoknak különös nótáik vannak. Azt énekelte: „Elmegyek a templom előtt, jaj be szépen énekelnek...” De a páter mindig elmenőben és nem jövőben volt, ami nagyon megrontotta az álom megtelepülését.

Semmi rendkívüliség nem történt az éjszaka folyamán, még szórakozott vendég sem akadt, aki idegen lakószobába nyitott volna be, ami ugyancsak hozzájárult volna Kacskovics éjszakai álma nyugalomához. S egyetlen házaspár se lakott a fogadóban, aki éjjél után rendezné családi ügyek megbeszélését; pedig Kacskovics úr, beszélyünk egyik hőse: igazándiban akkor tudott jóízűen aludni, ha a szomszédjában éjszakai edényeket vagdaltak egymás fejéhez az álmatlan házastársak. Felejthetetlenül jó álmokat okozott például Kristófiné, egy jóra való vidéki asszonyság, aki a „Vadászkürt” szállodában éjjél után mindig hosszadalmasan csengetett a szobaasszonynak. (- Adjanak már hamar valami álmoskönyvet, mert a férjem megint valami bolondot álmodott. - És az asszonyság megverte a férjét, ha valamely gyanús dolgot olvasott ki az álmoskönyvből.) A fogyó hold mind másvilágiasabb arculatot mutatott a Duna felett való utaztában, a középkorú úriember dermedten figyelt az éjszakába a legkisebb neszre is, hogy elaludhasson. De senki se vágta a csizmáját az ajtóhoz, az éj álomtalanul telt el.

Szinte megcsaltnak érezte magát Kacskovics, amikor reggel felé észrevette, hogy az éjszaka apró, sűrű hó hullott észrevétlenül, amely behintette a tegnapi lábnyomokat a szigeten. Ha tudtam volna, hogy odakünn havazik - gondolta magában az álmatlan ember.

De a hó nesztelenül jött, és most már nem lehetett hasznát venni.

- Elmegyünk Pestre - mondta az alszolgabíró, aki már elővette mindazokat a ruháit, amelyek nézete szerint egy városi látogatáshoz szükségesek. Nagy csizmát húzott, pálinkát ivott, sós, paprikás kenyeret majszolgatott, elszántan nézegetett maga elé derékig érő vadászkabátjában. Fel és alá járkált az ebédlőben, mint valamely vasúti állomáson.

- Hová készül? - kérdezte Kacskovics.

- A minisztériumba - felelt Podolini, mert már megtanulta, hogy az őhöz hasonló lézengők mindig a minisztériumba készülődnek. (Vidéki ember Pesten általában mindig a minisztériumba jár.)

Ám rövid idő múlva előkerült Vilma kisasszony is, mégpedig komolyan látogatáshoz öltözve, fekete ruhában, amely nyilván a legjobb ruhája volt.

- Vilma kisasszony is a városba megy?

A tanítónőnek változatlan jókedve volt, nemigen álmodhatott semmi rosszat az éjszaka folyamán. Piros táblájú noteszkönyvecskét vett elő, amelyre az volt aranybetűkkel nyomtatva: Tanítók Naptára.

- Három rokonom is él Pesten, akinek a címe itt van feljegyezve. Valamilyiktől csak hallok egy okos szót a sorsomra nézve. Pénzt nem kérek tőlük, tanácsot szívesen adnak a rokonok, ha azzal lerázhatnak a nyakukról.

- Én nem mutatkozom a rokonaim előtt, mert nem akarom őket megijeszteni - felelt szokatlan morvasággal Podolini Lajos. - A rokonok csak addig jók, amíg a távolból lehet beszélgetni róluk.

Miután a jegyzőkönyvecskéből kiderült, hogy Vilma rokonai, bizonyos Klebákék, a terézvárosi templom környékén laknak, a középkorú úriember felkiáltott, hogy neki is azon a környéken van dolga. Legalább megtaníjtja Vilma kisasszonyt az oda való utazásra, ha máskor is megakarná látogatni Klebákékat. Az alszolgabíró elhallgatott a maga minisztériumával, és szót-

lanul csatlakozott, miután néhányszor megnézte csizmáit, mintha nem volna egészen bizonyos abban, hogy a terézvárosi templom környékére is illik ez a viselet...

Lóvasúttal mentek végig a behavazott szigeten.

A kocsis a lovát szabadjára hagyta (amúgy se léphetett volna ki a lovacska a sínek közül), és jegyváltás közben barátságosan elmondta, hogy nagyobb hóeséskor a lóvasút meg szokott állni, és szánkával járnak a szigeten. De a szánkó csak óránként indul az alsó szigetről a felsőre, ezért jó idejében ott lenni a szánkó indulásánál, mert óra hosszáig is lehet várakozni.

- A szánkót is egy ló vonja? - kérdezte hitetlenkedve Podolini, aki apránként visszanyerte kedélyét, miután az aggasztó minisztériumi látogatásról lemondott.

- A szánkót két ló húzza, és csengőt is kötünk a lovak nyakára, hogy a sötétben el ne tévedjünk - felelt a vörös bajszú kocsis, aki láthatólag szeretett beszélgetést kezdeni az utasaival. Csak néha kiáltott a zörgő, üvegtábláit reszkettető jármű belsejéből a gyeplő nélkül futó lovacskára:

- Csillag, te.

És a lovacska megint trappolni kezdett.

Az alsó szigeten, ahol a síneknek nyomuk veszett, a lóvasút véglegesen megállott, a kocsis kifogta a lovát, hogy a kocsi másik végére ragassza: szinte bánatos volt megválni a barátságos alkotmánytól, amelyben az egész világot körül lehetett volna utazni.

A középkorú úriember, miután útítársai vonzalmát a lófogatú alkotmány iránt észrevette, nyomban kijelentette, hogy lófogatú utazásban még lesz részük a nap folyamán.

- Még sohasem utaztam omnibuszon - mondta Vilma kisasszony -, habár már sokszor olvastam az omnibuszokról.

...A szigetről kiérve tehát darab időre villamosvasútra ültek, amelyet bár átmeneti állapotnak tekintettek: Vilma kisasszony indítványára barátságos hangon tudakozódtak arról, hogy hol kell majd a Király utcai omnibuszra átszállani. A kalauz nyájas ember volt, vidékről származott Pestre, és nyilván magának is örömet okozott, amikor eldicsekedhetett azzal, hogy mennyire kiismeri magát ebben a nagyvárosban.

Bizonyos leereszkedéssel jelentette be a társaságnak, hogy most csak a Vígszínház-hoz címzett megállóhely következik. Valóban néhány rövid ruhás hölgy ugrott fel ültéből, miután szemügyre vette cipőjét. „Táncolni járnak ide a fruskák” - mond a kalauz, miután Kacskovics úr vidéki szokás szerint megkínálta a szivartárcájában barnálló Regalitások egyikével. (Kacskovics úr, talán álmatlansága miatt is: jó viszonyban akart lenni mindenki.) A Berliini téren azt mondta a kalauz: itt most a Nyugati-vonattal érkezett vidékiek is felszállnak. Vigyázni kell velük. Vidéki ember nem szeret jegyet váltani. A Podmaniczky utcánál a mindentudó villamoskondoktor arra figyelmeztette kis társaságunkat, hogy ezen a helyen szállnak le azok, akiknek a törvényszékeken van dolguk. Lehet, hogy nem mindenki jön vissza, hogy egy régi szakaszjeggyel megint körülutazza a várost. Az Andrássy útnál a megkedvesített kalauz a földalatti vasutat is figyelmébe ajánlotta utasainknak. „Én, a magam részéről, ha szabadnapos vagyok: szívesen utazom a földalattival.” De már közelgett a Király utca, és Kacskovics úr indítványára utasaink mozgolódni kezdtek. Az alszolgabíró láthatólag nagyon jól szórakozott a villamoskalauz előadásán. - Történetesen én is szépeességi vagyok, valaha állami „tisztviselő” voltam, és szabadjegyem volt Felka és Podolin között - szólt búcsúzás közben a villamoskalauz.

- Locsárek, a finác - kiáltott fel az alszolgabíró, amint alaposan szemügyre vette új barátját. De a villamoskocsi továbbment. Csak egy vidám, felvidékies üdvözlés válaszolt a kocsiról.

Minden baj nélkül jutottak utasaink a híres Király utca sarkára, ahol az omnibusz megállni szokott hosszadalmas utazásában, amelyet Budáról Pestre végez.

És a nagy kerekű, hatalmas, sárga kocsi valóban már jött is a forgalmas térségen keresztül, a kocsis bátran hajtott, mintha minden jármű köteles volna respektálni az ő kocsiját. Elég izmos lovak voltak az omnibusz elé fogva, amelyek szinte maguktól lassítottak a megállóhely közelében. Utasaink helyet kaptak a bőrüléseken, amelyek ugyan szakadtak, kopottak voltak, de mégis arról tettek bizonytságot, hogy olyan korban szállítottak pasasérokat, amikor még szokásban volt az utasok kényelméről is gondoskodni. Többnyire idősebb emberek, asszonyok foglaltak helyet az omnibuszban, akik valamely rejtelmes okból Budáról Pestre jöttek, és kiszámították, hogy az omnibusszal tehetik meg legolcsóbban útjukat. Az első percben szinte ijesztőnek látszott, amint a kocsis vakmerően megindította lovait, egyenesen a forgalmas, keskeny utca közepének tartva. Temérdek kocsi volt ebben a szűk utcában; mindenféle kocsi volt, amely a város területén feltalálható. Nagy málhásszekerek mentek vagy jöttek, mintha itt keresnék azokat a raktárakat, ahol szállítmányuktól megszabadulhatnak. Minden bolt előtt kézikocsik voltak felállítva, amelyekre reggeltől estig pakoltak, mintha egyetlen nap alatt akarna elköltözni az egész utca helyéről. Postakocsik állongtak, amelyek kifogyhatatlanul ontották belsejükből a csomagokat, amelyekben talán a földkerekség minden portékáját ideszállították. Citromos-, narancsos-, fügládák tornyosultak a nyitott kapus udvarokon. Megszakítás nélkül következett egyik boltajtó a másik után, mindegyikben más portékát árultak, csak a boltosok voltak egyformák, akik ernyős, puha sapkáikban itt jöttek a világra, és itt öregedtek meg. És az omnibusz úgy haladt ebben a zűrzavaros, látszólag fejvesztett utcában, mintha nem is törődne az emberekkel, akik keresztül-kasul mászkálnak az úton, átbeszélgettek egyik oldalról a másikra, terheket cipeltek, kocsikat igazgattak, gyerekeket vezettek, kirakatokat nézegettek, tettek-vettek, serénykedtek, mintha ez a nap volna az utolsó, amikor a Király utcában vásárolnak. De most, döngő döcögések után, megismerkedve ruhásboltok, heringkereskedések, fűszerekek, vászonüzletek, udvarok látványaival, amely udvarokra, raktárakra, műhelyekre szinte meggörbedve hajoltak a vasrácsos gangok, az ablakok, mintha úgysem lennének az emeleteken emberek, akiket szolgálni kellene: mindenkinek az utcán, a boltban, a raktárban van helye: a Király utcai utazás után kifújta magát az omnibusz a terézvárosi templomnál, s a többi utasokkal a mi ismerőseink is leszállottak, szinte elfáradva a látnivalóktól, amelyeket e rövid pesti utazás nyújtott nekik.

- Azt hiszem, legjobb volna megpihennünk valahol, mielőtt utazásunkat folytatnánk - indítványozta most a középkorú úriember. - Tudok itt a közelben egy sörházat, ahol emberemlékezet óta a legjobb villásreggelivel szolgálnak.

Podolini Lajos kérdő pillantást vetett Vilma kisasszonyra, és a legnagyobb meglepetésére Vilma kisasszony nem mondott ellent. (Mint később bevallotta: korainak tartotta még az időt a viziteléshez, az embernek az élet minden körülménye között tartani kell magát bizonyos társadalmi illemszabályokhoz.) „Sohase mennék haza Podolinba, ha Minka néni megírná az odavalósiaknak, hogy Pesten nevetlenül viselkedtem.”

A templom előtt álló társaságot különben sem vette figyelembe senki más, mint azok a borzalmas koldusok, akik itt a város környékéről, a város legkülönbözőbb részeiből tolókoksikon, zsámolyokon, háromlábú székeken a Teréz-templom környékén összegyülekeztek. Valóságos kolduskiállítás volt itt, mintha Budapest legszázalomraméltóbb emberei találkoztak volna a szabadon álló templom környékén. Valami titkának kellett lenni, hogy a terézvárosi templom

környékén volt a legtöbb koldus, szörnyű gyűjtemény a nagyváros nyomorából. Vilma kisasszony szinte megrettenve nézett körül a rátámadó szörnyű szemek között. „Borzasztó elgondolni, hogy ezek az emberek valaha fiatalok is voltak” - mormogta a kisasszony, és aprópénzecskéket osztogatott a koldusok között, amely pénzecskéket azok jóformán meg sem köszöntek.

- Elkényeztetett koldusok ezek - magyarázta a középkorú úriember -, a terézvárosi koldusok a legszemtelenebbek az egész világon. Szinte követelőznek, mert ebben a városfertályban kötelező a jótékonyság. Annyi mindenféle jótékonysági egyesület van itt, mintha az embereknek egyéb dolguk se volna az adományozásnál. Másrészt ezen a környéken laknak a színésznők, táncosnők, a mulatóhelyek dámái, akik babonások a koldusok átkai vagy áldásai iránt. Ül itt egy borzasztó csúnya öregasszony, fűzve-varrva, mozdulatlanul egy kerekesszékekben. Ha ez megátkozik valakit, abból nagy baj szokott lenni. A közeli Operaházban hamisan énekel a primadonna, a boldog szerelemben pedig bizonyosan bánat következik. Kinek volna kedve ilyen vén boszorkánnyal kikezdeni?

- Szerencsére, nem vagyok énekesnő - mondta végre Vilma kisasszony, miután visszafojtott lélegzettel elhaladt az utolsó koldus mellett is, aki mankójával éppen arra törekedett, hogy az úttestre vonszolja magát, hogy a kocsin járókat is megadóztassa. „Frankli!” - integetett neki a hosszú bajszerű rendőr messziről, aki vasalt ruhájában, fehér kesztyűjében méltóságosan állott a templom előtt.

Néhány lépést mentek a Király utcában; a cipőkereskedés kirakatából ragyogtak a lakkcipők, a kalaposnők, a fűzőkészítőnek háziasan, fehér zubbonyokban, de fodrázskéztől alkotott frizurában állongtak boltjuk küszöbén, jókedvük volt, pedig vevő se látszott a boltban. - Nem kell féltetni őket, ebben az utcában mindent eladnak - dörmögte Kacskovics úr, amikor vendégeit bekormányozta egy nyitott kapualjba, amelynek kövezete domború volt, mert pince húzódott alatta. Az udvaron ugyancsak ládákat szegelték vagy bontogattak, mint minden Király utcai udvarban, de a forgács, a gyanta szagán át már érezhető volt egy másik illat is, amelyet kocsmaillatnak neveznek a hozzáértők. Valahol kocsmának kellett lenni a házban, mert csak a kocsmái pörköltnek van olyan hatalma, hogy mindenféle más szaggal megbirkózzék. Csinálhatnak a szardíniás-, datolyás-, fűgésdobozok, amit akarnak, de a déli fertályórákban a pörköltszag az úr minden udvaron, ahol kocsmá van.

Az udvarra egy kopott, az időtől immár reszketeg üvegajtó nyílt.

- A törzsvendégek bejárata - mondta Kacskovics, és a sörház belsejébe igazította társaságát.

Mindjárt nyilvánvaló volt, hogy ezen az ajtón csak azok szoktak bejárni, akiknek bizonyos jussuk van hozzá, mert a kék kötényes sörmérő és legényei, a legkopottabb és legöregebb pincérek barátságosan néztek az udvari ajtó felé, habár a barátságosság nem volt természetük. Nem, sehogy sem vidultak fel, ha az utcai ajtó felől benyomakodott valamely idegen arc, amely nyilván először mutatkozott e helyen. De Kacskovics urat szemlátomást ismerték. A vendéglős megtörölte kezét kötényébe, amikor régimódiasan kezét fogott vendégével.

- Én vesevelőt ettem reggelire - mondta, mielőtt a vendég megkérdezte volna.

- Mi is azt eszünk, Vájsz úr - felelt a középkorú úriember. - És a sörrel hogy állunk?

- Rendes porciómat már megittam - szólt a kék szemű, szőke, széles vállú vendéglős, mintha egy német lugasból lépne elő. - Nekem mondhatnak a doktor urak, amit akarnak, délelőtt nem lehet mást inni, mint sört. Ha valami gusztust csinál az élethez, az mégis a frissen csapolt sör. Úgy bizony, uraim.

És figyelmessége jeléül egy füles korsóban saját kezűleg csapolt a középkorú úriember részére, a világosság felé tartotta a habzó sört, mielőtt az asztalra tette volna.

- Régen nem láttam a „kedves mamát” - mondta bizalmasan. - Hallottam, hogy felmondott egy lakójának, a belvárosi madárkereskedőnek. Káromkodásra tanította a papagájokat ez a bolond madárkereskedő, persze hogy nem tűrhették a házban.

A középkorú úriember kissé megzavarodva hallgatta a vendéglős szavait, nem szerette, ha háziról, lakóiról beszéltek, mert nem akart az ügyekbe avatkozni. Mintha szégyellte volna, hogy háziúr. De a vendéglős folytatta:

- Az én madaramat, a Matyit meghallgathatja bárki, soha egyetlen szó nem hangzik a kalitkájából. Utóvégre nem is szereti mindenki, ha az ebédjébe belekotyognak. Hess, te cudar! - szólt a vendéglős, és egy szalvétával a falon függő nagy, fekete kalitka felé legyintett.

- Betyár! - felelt a madár a kalitkából, s ezzel el volt intézve a produkció.

Jó, régi vendéglőnek látszott ez a hely, barna fatáblák fedték benne a falakat embermagasságnyira, és a fogasok is fából voltak. Nehéz, bőrrel párnázott székek, pamlagok sorakoztak az asztalok mellett, amelyek olyan nagyok voltak, mintha egész családoknak készültek volna. Annak az asztalnak a lábai, amelynél a középkorú úriember társaságával helyet foglalt, a padlóhoz voltak erősítve. Ez a vendéglős család asztala mellett volt, ahonnan könnyűszerrel figyelni lehetett a sörshordója mellett összefont karral állongó csaposlegényt, aki nemigen szenvedhetett valamely lelki bánatomban, mert bajusza szabályszerűen volt pederve, halántéka mellett haja előre kifelé, szőkés hajzata pomádésan megfésülve, tarka inge könyökön felül szabályosan, vasalt fehéreneműként felgyűrve; jobb karjában kéken L. F. betűk tetoválva, miután éppen Ludvig Franznak hívták. Nem csalódhatott senki, aki a „Bécs városá”-hoz címzett sörház csaposát valahonnan fotográfia után ismerte.

Vilma kisasszony, akinek kedves természete szerint hamarosan volt megjegyzése „Bécs városá”-ról: azt indítványozta, hogy vegyék át a kocsmárosságot a fentebb említett Vájsz úrtól, ha az netán unná magát. Podolini megrökönyödve nézett rá, hogy szinte megakadt a friss sütemények tapogatásában, amelyek drótfonatú kosárkában helyezkedtek el az asztalon. Volt ott császárzsemlye, vizeszsemlye, köménymagos zsemlye, sóskifli és percc is, amely mind pillanatnyi önfeledkezést jelentett az élet bajaiban.

- Nem hallottam még arról életemben, hogy egy diplomás tanítónő kocsmárosné akart volna lenni - dörögte az egykori alszolgabíró, aki darab ideig tartotta komolyságát az úgynevezett „ringlisskatulya” mellett is, amelyet az Öregpincér frissen bontott fel számukra.

- Más itt a bökkenő - mond most Kacs Kovács úr, aki nyájasan tekingetett az öreg pincérekre, akik gazdájuk magatartását látván: ugyancsak barátságos buzgalommal siettek a vendégek kiszolgálására. - Nem lehet akárki vendéglős „Bécs városá”-ban. Vájsz úr, a mostani vendéglős fiatal korában sörfőzőlegény volt az Öreg Dreher Antal sörgyárában. Igen rendesen viselkedett, munkája ellen senkinek kifogása nem volt, de jött a szerelem, amely a sörfőzőlegényt is elkapja. A szerelemmel mindenféle kívánságok járnak, és Vájsz úrnak eszébe jutott, hogy kocsmát nyit Pesten, ahol azt a sört méri, amelyet Schwechátban segített főzni. Esküvője előtt jelentkezett gazdájánál, hogy ő elmegy Pestre, és schwecháti sört mér. Schwechater Lager-Bier-t, mint abban az időben nevezték. Nászajándékkul azt kérte gazdájától, hogy ő legyen az egyetlen pesti vendéglős, aki ezt a sört mérheti. Miután a schwecháti sörnek amúgy se volt nagy népszerűsége Pesten, a sörfőző beleegyezett munkása kérelmébe. Azóta mér Vájsz egy-magában olyan sört Pesten, amely máshol nem kapható. A sors megjutalmazta a sörfőző-

legény hűségét, és Vájsz úr manapság tekintélyes adófizetője a városnegyednek (mert valahogy úgy vagyunk manapság is, hogy a tekintélyességet az egyenes adó után osztogatják).

Miután a középkorú úriember ilyenformán megdicsérte a kék kötényes kocsmárost vendégei előtt, időszerűnek látta, hogy az Öregpincérnél a vesevelő után érdeklődjék.

- Csak tessék rám bízni. Nálunk a konyhából nem adnak ki semmit, amit esetleg visszautasítson a vendég. Mi tudjuk, hogy a vesének nem szabad keménynek lenni, mert bizonyos életkorban nem lehet élvezni. Az „Asszony” kinézett a konyhaablakon, hogy lássa, kinek kell a vese velővel. Most már tessék rábízni a dolgot.

Az Öregpincér, miután a gazda a csapossal elegyedett némi megbeszélésbe, felhasználta az alkalmat, és mintha csak véletlenül tenné, egy sarokba ment, ahol a deszkafal kis kiugró párkányzatára háromdecis pohár volt a részére elrejtve. Titkon, de szertartásosan hörpintett a borospohárból, valamely krákogásfélét is hallatott, mint ezt már a régi borivók szokták, akik csak kis kortyokban nyelték boraikat, de az apró kortyokat is megbecsülték. Vájsz úr, a vendéglős ugyanakkor a csapos bádogasztalánál kóstolt meg valamely borfélét, amelynek élvezete után hangosat csettintett nyelvével, mintha ennél a bornál jobbat sohase ivott volna életében. Az ilyen nyelvcsettintésnek varázshatása szokott lenni; - a csap körül levő asztalok egyikénél, ahol a szakértők szoktak elhelyezkedni, egy szomszédos művirágkészítő nyomban tudakozódni is kezdett a bor után.

- A legjobb rizling, amit valaha mértem - felelt odavetőleg Vájsz úr, és a pohárban levő maradékot áhítatosan hajtotta gégéjébe.

A művirágkereskedő, aki felesége, Lorsi Emilné néven vezette a közelben levő üzletét: láthatólag sokat adott volna azért, ha ugyanolyan jóízű kortyokat tudott volna nyelni, mint a vendéglős. Minden vendéglőben, különösen a csap körül előfordulnak Lorsi E.-hez hasonló emberek, akik egész életükben azt lesik, hogy valakitől megtanuljanak jóízűen enni és inni. A kocsmában a maguk „fütyty”-je vagy „féldeci”-je mellett üldögélnek, s ezalatt mindenre van megjegyzésük, mialatt sokszor felemelik poharaikat, mintha azzal végezni akarnának. De szerencsére közbejön valamely új téma, amely miatt meg lehet hosszabbítani a kocsmában való tartózkodást. (De hiszen mi is várja otthon az embert egy Király utcai művirágkészítő boltocskájában?)

Lorsi E. éppen az új témát csípte el, amikor a bormérőnek a tavalyi tolcsvai borát kezdte emlegetni, amelyből ő maga annyit ivott, „mint egy marha”. Vájsz úr ugyan jól tudta, hogy a művirágkészítő takarékos ember lévén tavaly se lépte túl a megszokott határokat, de nem akart udvariatlan lenni a hízelgő vendéghez:

- Igen, a borok nem tartanak örökké.

- Pláne az ön borai, Vájsz úr.

Vájsz úr gondolkozóba esett, hogy egy deci ingyenborral (az új rizlingből) vajon megkínálja a művirágkereskedőt, de valamely okból elállott ettől a tervétől.

Ám ugyanakkor (a sovány macskaként lesben álló művirágkészítő szerencsétlenségére) a legbelsőbb szobába nyíló ablak felől rövid, parancsoló csengetés hallatszott, a tolóablak is megzörrent, mintha a szakácsné tenné rá a pontot befejezett művére. Az Öregpincér ott hagyta a poharát a sötét sarokban, mint egy régi balerina perdült elő, mintha eddig magában dúdolgatta volna a taktust, amint az öreg táncosnők a hátulso sorban szokták, hogy nyomban beugorhassanak a karmester intésére. A kellner olyan melodikusan, ringatózva tudott megjelenni a konyha ablaka előtt, mintha nem is tartott volna stációt, amióta innen utoljára elment. - Kezét csókolom - mondta, és szalvétáját úgy helyezte el bal karján, mint a mesebeli „terülj,

kendőcskémét”, amely a konyhai csengettyű ütéseire a földkerekség legfinomabb falatjaival telik meg.

A „Bécs városá”-hoz címzett vendéglőben becsületes porciókat adtak, a pincér karja valóban megtelt a „három adag vesevelővel”, amelynek hagymás, borsos, paprikás párolgása, végigvonulása, az asztalon való elhelyezése bizonyára azt a holt vendéget is felébresztette volna, amely holt vendéget, a hagyomány szerint, a régi pesti kocsmárosok minden vendéglő falában elhelyeztek, hogy ne maradjon vendég nélkül az „üzlet”.

Kacskovics úr, aki bizonyára már sokszor megpróbálta az ilyen villásreggelik ünnepélyességét, amelynek a hatása alatt az ember darab időre hajlandó elfelejteni, hogy még delet is húznak valamikor a pesti tornyokban: ezzel a szelíd kérdéssel fordult az alszolgabíróhoz:

- Szeretném a véleményét hallani, Lajos úr, a vesevelőről, mielőtt eszükbe jutna a podolini Faykis magasztalása! - Annál időszerűbb volt a középkorú úriember kérdése, mert a hórihorgas úriember már visszavonta nagyon hosszú csontos ujjait, mozgékony csuklóit, és a szűk, kályhacsőszerű kabátujjban türelmetlenkedő karjait annak a műveletnek az elvégzésétől, amellyel a szalvétát kezelte az evőeszközei tisztogatásánál. Keresztülnézett a villa fokán, ám Vilma kisasszonyt választotta ki látványosságul, megfelelően csóválta a fejét, amikor a kés-penge fekete foltokat hagyott a fehér asztalkendőn, a tányér repedéseiben kitaratóan kereste azt a hajszálát, amely ott alattomban elrejtőzött, s ugyanezt a műveletet végezte el Vilma kisasszony felszerelésével is, amire Kacskovics úr önkéntelenül, csendes mélabúval megcsóválta a fejét. Podolini a középkorú úriember felszólítását csendes mosollyal tudomásul vette, villáját evező módjára merítette a sokat ígérő ételestálba, mert alaposan tisztába akart jönni a dologgal. A villa eltűnt a fiatalember szájában, majd újra előjött, és a tálka szélére dombocska módjára elhelyezett krumplicsomóban tett felfedező kirándulást.

- Ezt a krumplit megkóstolhatja, Vilma kisasszony, egészen kedvem szerint van elkészítve - mondta az alszolgabíró, de mint elbeszélésünk folyamán kiderül: nem nyegleségből, hanem azért, mert ennél nagyobb dicséretet nem tudott mondani.

Vilma kisasszony erényei közé tartozott, hogy bizonyos dolgokban, így: az ételek elkészítésének a módjában, ízében: szentírásnak vette a férfiak szavait. (Ki tudná azt jobban: hogyan kell elkészíteni egy ételt, mint egy férfi?) Igaza volt tehát Podolini Lajosnak, bár az erősen fűszerezett ételtől az orra, halántéka, feje búbja apránként verejtékes lett. Hiába minden; vannak vérszegények, akiket felhevít bizonyos ételek élvezete.

- Ha ismerném a vendéglősnét: megkérdezném tőle ennek az ételnek a receptjét - mondá Vilma kisasszony elismerése jeléül.

A középkorú úriember lelkesen felkiáltott:

- Ó, ennél mi sem könnyebb, nagy mester vagyok az ételreceptek gyűjtésében. Azt előre is megmondhatom, hogy itt a vöröshagymát finom szitán törik át.

3

De mielőtt Kacskovics úr a maga tudományával előrukkolhatott volna: újabb vendégek érkeztek, mégpedig ugyancsak a „bizalmasoknak” fenntartott udvari bejáraton át, mintha bizony elhitte volna valaki e téli napon a Király utcában, hogy ezek az újabban jött úriemberek az udvarban levő szalmakalapműhelybe igyekeznek, nem pedig a kocsnába.

Illusztris társaság érkezett, amelyet talán még Vájsz, a vendéglős se várt ezen a napon, mert a kalendárium nem mutatott olyan „hivatalos” lumpidót, amikor ez a társaság valamely ceremonionális okból ébren szokta tölteni az éjszakát, de még a rákövetkező nappalt is. Csak a farsang végére eső Dorottya-napot mutatta a kalendárium, amolyan „félhivatalos” lumpolási időt, amelyet leginkább családi körben szoktak megünnepelni. A „durchmarsnak” tehát lát-szólag nem volt értelme, de egy bámulatosan dörgő, szinte emberfeletti hang (amely karriert jelentett Magyarországon) már a küszöbön igazolta magát:

- Dorottyának hívták a legjobb gazdasszonyomat, az ő emlékezetére vagyunk itt, Vájsz úr - mondta most félig tréfásan, félig komoly hangsúllyal az úriember, aki a bevonuló vendégek élén haladt. Legalább százötven kilós férfiúnak látszott - no de volt is megfelelő termete ehhez a rengeteg teherhez. Bármely részében járhatott az Andrássy útnak, mindenütt egy fejfel magaslott ki az emberek tömegéből.

Ősz arca volt, mint a vidám télnek.

Bölcsesség, részegség, kajánság és jámborság váltakozott ezen az arcon, ilyen lehetett volna Shakespeare Falstaffja, ha történetesen Pesten születik, és öregségére királyi tanácsosnak és „adóbizottsági” elnöknek nevezik ki a fővárosban, a hatodik kerületben, Ferenc József idejében.

- Én félig-meddig, „hivatalosan” is éjszakázom, mert szemmel kell tartanom a polgároknak a költekezését, akiknek van pénzük mindenféle haszontalanságra, de adót nem akarnak fizetni - szokta volt mondogatni a nagykedvű Pista úr (akit az egész városban így neveztek), de hát mi már csak maradjunk meg annál az első szavánál, hogy régi gazdasszonya, Dorottya kedvéért folytatta a nagy érzelmű férfiú másnap is az éjszakát.

A középkorú úriembert vállveregetéssel üdvözölte:

- Hogy állunk az alvással, Kacskovics öcsém? Engem bezzeg nem kell ringatni, ha elszánom magam az alvásra. Már hetvenegy esztendő vagyok, félek, hogy kevés idő van hátra, amit az alvásnak szentelhetnék. Rendbe kell hozni a kerület dolgait, mielőtt végleg elbúcsúznék.

Természetesen dörgő, valóban elnöki hangon mondta ezt Pista úr, és közben olyan ármányos ravaszsággal pislantott szelídséget mímelő kék szemeivel, mintha csak pajkosságból vallaná magát hetvenegy esztendősnak.

A középkorú úriember felállott a tekintélyt követelő ismerős előtt.

- Csak ne zavartassa magát, öcsém. Adja át kézcsókomat a „kedves mamának”, mindig különös figyelemmel veszem elő az aktáit.

Kacskovics úrnak nem lehetett mondanivalója a tekintélyes úriember részére, ugyanezért közönyösen foglalta el régi helyét az asztalnál. A szomszédos vendégszobába, a konyha közelébe ezalatt gyülekezett Pista úr társasága, amely állandóan vele, nyomában, mellette szokott járni. Vannak olyan emberek, akiknek mindig ott vannak a követőik, mint a bolygó csillagoknak apró bolygói. A Terézvárosban, ahol Falstaff Pista az adókvetítő bizottság elnöki tisztét töltötte be: a nagy hatalmú férfiú nem tehetett egy lépést sem, hogy társaságát ne keresték volna gavallérok, akik Falstaff úr népszerűségében vagy népszerűtlenségében akartak sütkérezni. Így kísérik a híres tenoristákat, a nagyon erős embereket, de a nagyon gonoszakat is. Pista úr társaságában éjszakánként azok a pesti gavallérok jártak, akiknek a vasalt kabát viselésén kívül semmiféle foglalkozásuk nem volt a világon; akik ugyan az öreg Dumas testőreivel tartottak atyafiságot, de Pista úrtól mindenféle goromba nevetlenséget eltűrték, hogy a kocsmárosok, vendéglősök, kávéfőzők, mulatóhelytulajdonosok előtt a Terézvárosban az adók legfőbb atyaúristenének a társaságában mutatkozhassanak.

A letelepedés után az egyik „lovag”, egy kicsit púpos hátú, himlőhelyes arcú, követelőző modorú gavallér nyomban jelentést tett Pista úrnak:

- Vájsz el akar térni a régi szokástól. A söröshordót nem ebben a szobában, a szemünk láttára fogja csapra veretni, hanem odakünn a söntésben. Talán menjünk a söntésbe, ha magunknak akarunk csapolni, aminél még sincs nagyobb élvezet.

Pista úr eleinte hajlandó is volt e tiszteletlenséget tudomásul venni.

- Vájsz - kiáltotta felhorkanva, de ravaszdi kék szemével ebben a percben észrevette a kocsmáros, aki kötényében, összefont karral, nyugodtan, mint egy búzászsák állott a küszöbön:

- A múltkor egy fél hektó sör maradt a nyakamon, mert időközben megérkezett a pezsgőügynök úr, és rábeszélte az urakat a pezsgőzésre - felelt nyugodtan, igazsága tudatában Vájsz úr. - Én vendégeimnek nem adhatom el az állott sört. A magyar királyi kincstár ezt nem követheti egy adófizetőtől.

- Ne beszéljünk a magas kincstárról egy hordó sör miatt - dörrent közbe az elnök, aki még nem akarta cserbenhagyni a panasztévő „lovagot”, de láthatólag bosszankodott, hogy társasága tekintélyét a kocsmáros előtt védelmezni kell. - A kárvallott fél hektó sör árát majd valamiképpen behozza Vájsz úr ebben a kocsmában, a melynek jövedelmezőségéről mindenki tud, aki itt valaha megfordult. Nem kell ahhoz fináncnak lenni - mondta Pista úr, mintha nem is a kocsmároshoz, nem is a „lovagnak” válaszolt volna, hanem a korommal bőven barnult bolthajtásnak, miután szemét mindig a magasba szegezte, amikor valamely határozatot mondott ki.

Vájsz úr azonban még mindig gondolkozva állott a küszöbön. (Nem tetszett neki a panaszos púposága vagy kihívó tekintete; ki tudna eligazodni az ilyen megmakacsosodott sörmérőn?) Tanácsot tartott magában:

- Hát így is jó - mondta végre, mintha az utolsó szóhoz ért volna egy fontos alkudozásban. - Megtisztellem az elnök urat és társaságát, hogy egy friss hordót csapoltatok, pedig még csak az imént csapoltunk, amire tanú vagyok magam, Kacskovics úr és mindenki a vendéglőben. Megcsapoltatok egy hordót, amelyből másnak nem mérek ki egy pohárral se, csak a társaság tagjainak. Erre becsületszavamat adom.

És már közelgett is kinyújtott kezével Pista úr felé, hogy fogadalmát kézfogással is megerősítse. A nagy tekintélyű elnök már-már hajlandó volt a szerződést a maga kézfogásával is helybenhagyni, amikor a púpos lovag elrikkantotta magát:

- De idebent a szobában...

Az elnök és a vendéglős egyszerre vonták vissza a kezüket, mielőtt azok elérhették volna egymást.

- Megmondtam, hogy a vendégszobában nem csapolok többé, erre való a söntés - szólt bús szemrehányással a már békére hajlamos vendéglős.

- Gondoljuk meg tehát alaposan a dolgot - szólt Pista úr, aki a régi politikusok mintájára ugyancsak nem akart semmit se elhamarkodni.

A vendéglős visszadugta a kezét a kötényébe, szilárdan állott a helyén, a küszöbön az öreg-pincér kezében szinte szélfuvalomtól rengett a leeresztett szalvéta, a belső szoba vendégei, akiknek száma időközben nyolctagúvá szaporodott vállas, megtermett, sőt frakkos és egyenruhás urakkal is, akik valamennyien Pista úr társaságában akarták folytatni a Dorottya gazdasszony emlékezetére rendezett ünnepélyt, tanácstalanul várták a dolgok lefolyását. A

legkésőbbben érkezettek, egy mulatós huszárkapitány és egy Jenőke nevű robusztus úriember (az ötvenedik éven túl), akik egy nyilvános telefonállomásnál maradtak el, ahonnan a huszárkapitány arról küldött értesítést az Állatkertbe, hogy az ott gondozásban lévő farkasait, medvéit az ő szokásos jelenléte nélkül etessék meg az örök, mert fontos teendői miatt nem mehet az Állatkertbe - Jenőke viszont a nővérének telefonozott, hogy ne várja őt az ebéddel, mert Dorottya napja miatt nincs abban az állapotban, hogy a családi illedelem szerint pontosan megjelenhetne fürdött, frizérozott, vasalt állapotban: - mondom: e legkésőbbben érkezettek csodálkozva integettek a falevél módjára remegő Öregpincérnek, mintha nem értenék, hová maradnak szokásos sőreik és egyéb élvezeti cikkeik, amelyeket már több ízben fogyasztottak e barátságos helyen.

Ám a legnagyobb feszültség közepette parancsolóan csendült a csengő a tolóablak megett, és elvárásolt helyzetéből felelevenedett az Öregpincér:

- Pár virsli zaftban - kiáltotta egy női hang a tolóablak mögül, és a pincér szinte primadonna-léptekkel ügetett a művirágkészítő felé, aki így akarta tanújelét adni annak, hogy a „piszkos” kocsmáros kínálása nélkül is a hasznos hajtó vendégek közé tartozik.

- Legjobb volna elmennünk - szólt Vilma kisasszony olyan titokzatos hanghordozással, amint azok a nők szokták, akik félénkségükkel is tetszeni tudnak a férfiaknak. (Ugyan hol van olyan férfi a világban, aki cserbenhagyna ilyen megfélemledett nőt?)

Kacskovics úr félig-meddig beleegyező hallgatással nézett Vilma kisasszonyra, míg az egykori alszolgabíró válasz helyett kinyújtóztatta az asztal mellett lábszárait, amelyek csaknem megközelítették a vendégszoba küszöbét. Vidéken szoktak így elterpeszkedni az urak, akiknek nincs hajlandóságuk hamarosan búcsút mondani a székek, amelyen megtelepedtek:

- A magam részéről meg vagyok elégedve a sörrel, amelyet itt felszolgáltak, meg vagyok elégedve a vendéglős magaviseletével, konyhájával, helyiségével, pincérével, sőt a fogpiszkálójával is, amilyent még nem találtam pesti vendéglőben. Valódi keményfából készült fogpiszkálók ezek, amelyek nem mondanak csődöt akkor sem, ha az ember a fájós zápfogának feszíti őket. Az én nézetem szerint arról is meg lehet ítélni egy vendéglőst, hogy milyen fogpiszkálót adnak a vendég keze ügyébe - mond Podolini Lajos.

A szomszédos vendégszobában ezalatt bizonyos megállapodás jött létre az elnök és társasága és a makacs sörmérő között.

Egy hordó sört valóban előgurítottak, de a söröshordót Vájsz úr előbb krétával megjelölte, ugyancsak megjelölte krétával azt a helyet a vendégszoba küszöbén, ahol a söröshordót két tölgyfaszéken el lehet helyezni, hogy az elnök társaságának tagjai maguknak csapolhassanak.

- Ludvig szabályszerűen megcsapolja a hordót, aztán semmi köze nincs tovább az egész ügyhöz, mert Ludvignak a söntésben van dolga - mondta ki a vendéglős a határozatot, amelyet néma csendben hallgattak végig, mert voltaképpen senki se volt megelégedve a békés elintézésel. Hogyisne, amikor gyönyörű verekedésre volt itt kilátás, amelynek végeztével vagy a kocsmáros, vagy vendégei maradnak alul...

- Kolhaus Mihály óta nem történt ilyen igazságtalanság - uszított az amúgy is bosszús művirágkészítő a söntésben. - A feleségem eredetiben olvassa a német költőket, és vasárnap délután, a függöny mögött mindent elmesél nekem, amit a költőkből olvasott.

- Hogy hívták azt a vendéglőst? - kérdezte a „Bécs városá”-hoz címzett vendéglő tulajdonosa.

- Kolhaus Mihály, aki a porosz császárral szállott szembe.

- Nem ismerek ilyen vendéglőst a környéken - felelt Vájsz úr, aki végeredményében szeretett volna már megnyugodni ama vízkereszti fél hektó sör után, amelyért komoly szemrehányásokat kapott a konyhában hallgatkozó feleségétől. Meg kellett esküdnie, hogy „kidobja” legközelebb az elnököt és társaságát, holott ez egyenlő volt a lehetetlenséggel, de vajon mire ne esküdne meg egy szegény férfi, akinek ágya szélére, meztelen lábait lógázva, odatelepedik a felesége, a meghűlés veszedelmének téve ki egészségét, miközben fáradhatatlanul bizonyítja, hogy az elnök jóakarata nélkül is meg lehet élni a kerületben. Vájsz megesküdtött ama fél hektó sör állítólagos elvesztése után (amelyet igazában el sem veszített, mert a „Bécs városa”-hoz címzett vendéglő előtt stációt tartó régi bérkocsisok anélkül is az „állott sör” miatt szerettek idejárni, mert az igazi sörivók nem hisznek abban a babonában, hogy csak a frissen csapolt söröshordó érdemes a megízlelésre; az okos emberek megvárják, amíg a sör némileg leülepedett). Vájsz megesküdtött a családi béke kedvéért, de most már elég legyen a szemrehányásokból. Ugyanezért a művirágkészítőnek darab idő után megmondta véleményét, kijelentette, hogy cseppet sem bánkódna azon, ha a művirágkészítő megvonná pártfogását vendéglőjétől, mert utóvégre mindennek van „határa”. Lorsi E. talán manapság se tudja, hogy miért sértette meg őt a kocsmáros, akinek ügyes-bajos dolgaiban annyi esztendőn át részt vett.

A vendégszobában pedig ezalatt, miután az „éjszaka lovagjai” félig-meddig győzedelmeskedtek a makacs vendéglősen: a söröshordó valóban a küszöbön állott, és a gavallérok egymás után járultak a helyhez, hogy poharaikat megtöltsék, a vendégszobában az öregpincért vették munkába az elbizakodott uraságok. (Ugyan, kinek ne volna kedvére megtáncoltatni egy szolgálatkész öreg embert, aki a sors kiszámíthatatlansága következtében a „Bécs városa”-hoz címzett vendéglőbe került, és ott a vendég nélküli, hosszú délutánokon, valamely homályos sarokban arról álmodott suttyomban, hogy nagyúri vendégek érkeztek a „házhoz”, akiket fiatal korában kiszolgált - eljött a velszi herceg Pestre, vagy legalábbis a fia, hogy átnyújtsa azt a melltűt, amelyet valaha az Öregpincérnek a „Kékmacská”-ban ígértek, ha a vendégeket figyelmesen kiszolgált!)

Az elnök, miután azt vélte, hogy közmegelegedésre intézte el a goromba kocsmárossal való összeütközést, megingatta magát a tölgyfából készült széken, és a pincér kérdezősködésére így felelt:

- „Zikellner”, maga talán nem ismer engem, hogy olyanformán akar velem elbánni, mint valami zónás atyafival? Barátom, a „parasztfogdosás” Thaisz főkapitány alatt volt divatban Pesten, azóta nem járnak a kellnerek fiákeron a lóversenyterre. Nem, barátom, a kellner már nem azon töri a fejét, hogyan előzze meg a Stefánián Aczél Béla báró hintóját. „Zikellner”, haptákban kell állni és megvárni a vendég parancsolatait.

Az Öregpincér már évek óta ismerte Pista úr erkölcsprédikációit, amelyeket a hatodik kerületben a vendéglői és kávéházi „alkalmazottaknak” szokott mondani. Fanyaran mosolygott az öregúr zsémbelődésén, mire az hirtelen lecsapta az étlapot:

- „Zikellner”, maga nevet, barátom, amikor én beszélek? Hát még egyszer tudomására adom, hogy már vége annak az időnek, amikor a kellnerek voltak a legnagyobb urak a városban, nincsenek már Freystädter Flórák, Karola Cecíliák, Berger Málcsik, akik a pénzüket a kivaszt kellnerekre költötték. „Zikellner”, hol vannak a maga gyűrűi, amelyeket a nőktől ajándékba kapott? Mért nincs fodrozva a haja? Mikor borotválkozott utoljára? Hiszen már köszönni se tud jóformán! Egyenesen, összechapott bokával állani és csak a fejet meghajtani!

És Pista úr, amit a multságok programjából sohase mulasztott el: felállott helyéről, mintha egy télikabátokkal megrakott ruhafogas emelkedne fel, és néhány percig azzal foglalkozott, hogy az illedelmes köszönésre megtanítsa az Öregpincért.

Aztán bágyadtan visszahanyatlott elnöki székébe, és így szólt:

- Ferenc József idejében ez így volt, azóta felborult minden rend a világon. Hozzon nekem egy pájslit... elég egyelőre kisporcio is, majd meglátjuk, hogy mit tud az a pájsli. Mondja meg a „gnédigének”, hogy nekem kell a pájsli. Bő lében legyen, hogy kanállal lehessen fogyasztani, mert ez a pájsli első titka. Második titka, hogy apróra, köröm nagyságú szeletekre legyen vágva a tüdő, mert akkor fő puhára az étel. A harmadik titok, hogy ne csak egyfertálynyi citromot adjanak az ételhez, mint a modern vendéglőkben, hanem egy felébe vágott citromot. Nem szeretem az olyan vendéglőket, ahol mindent hosszadalmasan kell magyarázni.

(Pedig talán csak ezt szerette Pista úr.)

A „kiokosított” pincér egy lépéssel hátrált, a konyhába nyíló tolóablakhoz. Azt megkocogtatta körmével:

- Kisporcio savanyú tüdő - mondta, és a kocsmárosné már kiadta a tálkát az ablakon.

- Hm - mondta Pista úr borongós arccal, miután semmi kifogásolnivalót nem talált sem az ételen, amelyet elébe helyeztek, sem a nagy terjedelmű asztalkendőn, amelyet rövid, egyenesen álló gallérjába nyomkodott, s amely kendőt a nyakán hátul alaposan megcsomózott, hogy elvesse a gondját. Még az evőeszközöket nézegette darab ideig oly figyelemmel, mint a mérnökök műszereiket, és könnyed mozdulattal vette kezébe a kanalat, mint egy legyezőt. A kanálban monogram volt. W. J. betűk ölelkeztek a szokott helyen. „Ki az a J.”, mormogta magában Pista úr, de rájött, hogy a J. betű Johannát jelent: Vájszné lánynevét, amelyet egyébként meg szoktak ünnepelni esztendőnként - egy János-napon.

- Megismerkedem ezzel a Johannával, aki még az elnök úr előtt is tekintélyt tud tartani - rebegte Vilma kisasszony, szinte apácás alázattal, mert méltányolta azokat a példás nőket, akiknek főztjére nem mernek megjegyzést tenni a férfiak. Nem nagy kunszt ugyan vendéglősnének lenni, aki számon tartja a férfiak mellénygombjait, de viszont nem hálátlan feladat.

A látszólagosan megjuhászodott elnök azonban még nem végzett az Öregpincérrel, bár látszólagosan nem volt más gondja, mint a savanyú tüdőre simult tükrötjást a hegyezett füllel hallgatózó babérlevéllel, valamint az itt-ott úszkáló mócsingos darabokkal összeegyeztetni, miután kanálával néhány szabályszerű kört írt le az ételben. Mindent látó kék szemeit végigfutamodtatta az asztalra állított süteményes, fonott kosarakon. Nagy kezével bizonytalankodva nyúlkaált egyik kosárból a másikba, miközben a sósikfliket, császárszemlyéket, vizeszsemlyéket, kenyérdarabokat megropogtatta, és minden ropogtatás után elborultabban csóválta a fejét.

- „Zikellner” - kiáltott fel végre -, én tudom, hogy a forradalmak mindig a pékek miatt törnek ki. De én nem vagyok nihilista, se anarchista, se bolsevista, engem nem kergetnek forradalomba a pékek, még ha sikerült is nekik megölni az öreg Ferenc Józsefet. Érti? Én tudom, hogy a pékek milyen gézengúzok, van velük elég dolgom a hivatalomban, valamennyit felakasztanám... Hozza ide a kenyeret, és hadd vágok magamnak belőle egy darabot.

A „Bécs városá”-hoz címzett vendéglőben a kenyér megtisztelő helyen állott, mégpedig a pohárszék orgonája alatt, hófehér vágódeszkán, piros csíkos abrosszal leterítve, mint az áldozati bárány, amelyet mindennap ünnepélyesen bemutatnak. Felső ujjízületével szokta itt kimérni a vendéglős személyesen, hogy milyen darabokat vágjon le a vendégeinek. Ősi szokás volt ez. A söntésben tartózkodó Vájsz csaknem eszét veszítette, amikor az elnök újabb kívánságáról értesült az Öregpincér útján.

- Nem, inkább meghalok - mondotta Vájsz, amikor félig-meddig magához tért, és a homlokáról letörölte a verejtéket.

Az elnöknek ez a kívánsága túlment minden kocsmásfantázián... Reménytelenül hordozta körül vérbe borult tekintetét a „Bécs városá”-ban időző vendégeken. A művirágkészítő már elotródott, közömbös emberek üldögéltek söröspoharaik mellett, akik Isten tudná, milyen okból vetődtek be a mai délelőttön a sörház bolthajtásai alá. (Vájsz sohasem kérdezte meg, hogy mely okból isznak vendégei korsóból vagy pohárból sört: bizonyosan mindennek megvolt a maga oka.) Ám könnyes, elkényszeredett tekintete ekkor találkozott Kacskovics úr nyugodt, bátorító, megértő tekintetével - mint ahogy a keresztre feszített vértanúnak jólesik a részvét. Kacskovics úr valamely titokzatos okból alig észrevehetőleg biccentett fejével, Vájsz úr, mintha lidércnyomástól szabadult volna meg: visszatérőben lévő nyugalommal így szólt az öregpincérhez:

- Vigye oda a nagyságos úrnak az egész kenyeret, és hagyja ott az asztalán.

A pincér így cselekedett, az elnök úr szemügre vette a hosszú kenyérvágó késsel és friss szalvétában megérkezett kenyeret, megforgatta: vajon elég feketére sült-e a kenyér feneke; megszagolta: mennyi köménymag van benne; mennyi krumpli és mennyi élesztő és mennyi rozs használtatott fel a kenyérhez...

- Nincs már igazi „sercli” a világon - mondotta, amikor a kenyér végét kiszemelte arra a célra, hogy véle magát megjutalmazza. - Hol van az a világ, amikor Ferenc Józsefnek külön dagasztottak, sütöttek kenyeret Pesten a pékek? Amikor titkosrendőrök ügyeltek arra, hogy a péklegények se a fülüket, se a lábujjukat ne vakargassák a műhelyben? Kampec. Bolond mindenki, aki túlélte Ferenc Józsefet.

No de most végre mégis elérkezett az időpont, amikor a citromot utoljára dörzsölte a tálka széléhez az elnök, és komolyan nekilátott a villásreggeli fogyasztásának, miközben a kenyérhéjakat itt-ott levagdosta mellényzsebéből elővett penicilusával, mintha megjelölni akarná azokat a kenyérdarabokat, amelyeket érdemesnek talált az elfogyasztásra. Megjegyzése közben csak annyi volt: „Gusztus dolga az egész élet. Van egy öreg tyúkszemvágóm a Rudasfürdőben, aki mindig megmutatja azokat a nevezetesebb tyúkszemeket, amelyeket híres emberek lábából kivágott. Eddig Szilágyi Dezsőé volt a legnagyobb, no de olyan ember is volt.”

A szomszéd szobában, ahonnan az elnök megjegyzéseit csendes áhítattal figyelték, most halk lánynevetés hangzott fel. Vilma kisasszony volt a jelentkező, mire Pista úr csendesen, szinte kiszámított lassúsággal az idegen hölgyre gurította jámborságról tanúskodó kék szeméit, és szelíden ismételte:

- Becsületemre, akkora tyúkszeme volt Dezsőnek, mint az orosz cár Orloff-gyémántja.

Menyecskés, turbékoló, halk női kacaj volt a válasz, amire Kacskovics úr csendesen megszólalt a maga asztalánál:

- Úgy kell venni e dolgokat, hogy az elnök úr azért beszél ilyen históriákat, hogy megszabadítsa asztaltársait étvágyuktól, miután ő maga már megtalálta étvágyát a huzamos zsémbeledések árán. Talán akkor ízlene neki legjobban az étel, ha Vájsz, a vendéglős, a szeme láttára felakasztaná magát az ajtószegre.

- A jó pap holtig tanul, talán ezt is megéri Pista úr - mond Vilma kisasszony, és most már nem jutott eszébe, hogy távozást indítványozzon. Mintha a nagyszerű Pista úr védelme alatt érezte volna magát, aki szavait nagy részben hozzá intézte.

Ámde az Öregpincér nem elégedett meg Pista úr megnyugtatóásával, bár a „Bécs városá”-hoz címzett vendéglőnek nagy érdeke lehetett a rendbontó öregurat darab időre elhallgattatni. Másik vendéghez fordult tehát az Öregpincér, akinek homlokán szabályszerűen kettéválasztott, ritkás, őszes frizurája már borzolódni kezdett az eddigi „megerőltetések” miatt. A soron

következő vendég éppen Nikodémi úr volt, egy Pesten született olasz, aki bár még életében nem mozdult ki Pestről, mindig arról ábrándozott, hogy bizonyára minden másképpen, kedvezőbben történt volna, ha nagyatyja, aki kövezőmunka végett állított be valaha a magyar fővárosba: otthon marad olasz hazájában.

- A római szenátus tagja lehetnék, és itt ülök egy pesti kocsmában - mondogatta Nikodémi úr, ugyanezért szakálla keféltetésén kívül nem is igen foglalkozott komolyan egyébbel életében.

- Maga az? - kezdte a pincérrel való megbeszélést. - Örülök, hogy végre szerencsém van magához; egy olyan ember, mint én, aki hazáját elhagyta: valóban nem érdemel más bánásmódot a vendégszerető magyarok között. Mi az? Mit mond? Borjúpörköltöt ajánl, vagy talán ajnspennert tormával, amit a vándorlegények szoktak enni? Vagy talán makarónival akar megkínálni, mint szerte az egész városban? A Szűz Anyára! Egyszer mégiscsak előveszem azt a tört, amelyet állandóan a zsebemben sejtene az emberek! Hát nem bánom: legfelsőbb beleegyezésemet adom a borjúpörköltöz - szólt a fekete szakállú, félelmetes arculatú, olajbarna Nikodémi úr olyan leereszkedően, mintha valóban tagja volna az olasz szenátusnak.

Az Öregpincér megkönnyebbülten adta át a rendelést a tolóablak mögött rejtőzködő gondviselésnek. Ettől a sötét képű úriembertől mindig babonásan félt, különösen a pénteki napokon, amikor a kocsmaiban a veszekedések szinte elkerülhetetlenek.

A soron következett volna Kriptai úr, aki ugyan csak egy pesti nyolcadik kerületbeli kéményseprőmesternek volt a fia, de valamiképpen mégis sikerült elérnie, hogy szülei, rokonai gondnokság alá helyezték, mint valamely pazarló mánásfit. Ebben a társaságban egyedül ő volt gondnokság alatt, amely körülmény bizonyos tekintélyt kölcsönzött neki. Először is azért, mert most már sohase lehetett belőle kerületi kéményseprő, amivel barátai fenyegették; másrészt senki se csodálkozott, ha vasalt ruháiban, vadászmellényeiben, régimódiasan szabott (mint mondogatta): „boldogult úrfikorából” való kabátjaiban egyetlen fillér sem akadt meg hónapokon keresztül. Gondnoka, egy budai nagybátyja, kifizette érte a szállodai szoba árát, amelyben Kriptai úr a korabeli gavallérok módjára meghúzódott, egyébként nem törődött vele. Ugyanezért Kriptai úrnak (egy kis termetű, mindig gondosan borotvált arcú, pedrett bajuszkájú, uszkarforma úriemberkének) mindig alkalmazkodnia kellett a viszonyokhoz, és rendelkezés előtt megvárnia, amíg szomszédai befejezik a nagyérdékű vitatkozást, amely közöttük felmerült. Vajon mikor legjobb borotválkozni? Gőzfürdőbe való menetel előtt, vagy gőzfürdőből jövet? Két komoly úriember, Plac és Kesthelyi (s betűvel, kérem) vitatkozott erről a kérdéstről, és a gondnokság alá helyezett gavallér nem mert addig állást foglalni egyiknek igazsága mellett sem, amíg a pincérnél rendelkezés nem történik afelől, hogy voltaképpen kinek a vendége lesz? Kriptai úr tehát figyelmeztetőleg köhécselni kezdett, amint a pincért közeledni látta, de Plac (akit még senki se nevezett úrnak, mert származására nézve alföldi zsidó volt, aki csak azért kapott helyet a társaságban, mert mint a Wenckheim grófok árendása ment tönkre) öblös, Békés megyei, földzsiros, parasztos hangján kimondta, amit gondolt:

- Nézze, Kesthelyi úr: én böcsületemre mondom, hogy sohase jutott az eszembe, hogy a nevemet ötven krajcárért megváltoztassam, tudják a hitelezőim, hogy ma is Plac vagyok, aki majd megfizeti a tartozását, ha lesz neki pénze - de én minden negyedik nap nullásgéppel lenyíratom a hajamat, levágatom a szakállamat a budai szerb borbélynál, mielőtt belépnék a gőzfürdőbe. Én fürdőzés után nem engednék a pofámhoz nyúlni, még annak a borbélykisasszonynak sem, akinek a kedvéért mostanában sorfalat állnak a Váci utcában a gavallérok.

Kesthelyi úr (aki nem volt kisebb ember, mint Festetich herceg nyugalmazott fővadászának a fia, ugyanezért azzal is gyanúsították elegáns fellépése miatt, hogy természetes fia a hercegnek, és azokon a helyeken, ahol ismerték, röviden „Taszilló” néven emlegették) türelmesen végighallgatta Plac kifakadását:

- Szerencsére még nem tartunk ott, hogy csődbe ment izraelita árendások dirigálják Pesten a divatot. Én a magam részéről kijelentem, hogy sohasem fogom nullásgéppel nyíratni a hajamat, mert a fegyenceket szokták így nyíratni, hogy szökésük közben nyomban felismerhetőkké váljanak a polícia emberei előtt. Kijelentem, hogy sohase teszem be a lábamat ahhoz a szerb borbélyhoz, ahol krétával van kiírva az ajtóra, hogy a borotválkozás tíz krajcárba kerül. Kijelentem azt is, hogy mindig fürdő után fogok borotválkozni, mert minden okos ember tudja, hogy a meleg vízben megpuhult szőrszálakat könnyen lehet eltávolítani a bőrről. Egyébként...

Kesthelyi úr az utolsó szónál már jobb kezével keresgélni is kezdte zsinóron függő, kabátján elhelyezett, aranykeretűnek tetsző monokliját, hogy azt egyetlen mozdulattal helyezze el a szemén, hogy a baljában tartott étlap tanulmányozásába kezdjen, mialatt udvariasan, leereszkedően, szinte főúri bágyadtsággal szólt Kriptai úrhoz:

- Mily irányban intézkedtél, Aladár?

A gondnokság alá helyezett úriemberke, miután állapotát némileg biztosítva látta, szolgálatkészen így felelt:

- Én az egyszerű káposztalevesnél maradnék, mert hiszen az én helyzetemben ez volna a legmegfelelőbb.

Kesthelyi úr (olyan életkorú úriember, akinek már mindig igen komoly, ceremoniális, sőt lovagias arculatot kellett viselnie, hogy az embereknek eszükbe ne jusson megkérdezni, hogy voltaképpen: mi a foglalkozása?), Kesthelyi úr (akinek koromfekete bajszában a délelőtti világításnál már valóban feltűnedeznek olyan szálak is, amelyek a Váci utcai borbély figyelmét elkerülték, a halánték ráncai pedig pókhálósodnak, bármily önuralommal küzd tulajdonosuk a megöregedés ellen) - mondom: a Kriptai úr által kiszemelt vendéglátó feltette monokliját, és bizonyos elgondolkozás után így szólt:

- Nem akarok ellentétbe kerülni igen tisztelt barátom véleményével, a káposztaleves bizonyára megteszi a magáét, de a rend kedvéért néhány kövér, bő olajban úszó francia szardíniát ennék, mégpedig olyan dobozból, amelyet itt az asztalnál bontanának. Megmondhatom azt is, hogy van itt egy üzlet a közelben, ahol ezek a bizonyos francia halacska kaphatók. Vörös oldala van a doboznak, és legfeljebb két-három, esetleg négy halacska fér el bennük. Ezek a legjobb halacska, mint Löwenstein úr egykor közölte velem - csak olcsóságuk miatt nem tartják raktárunkban a pesti boltosok...

Az elnök, aki titkon figyelemmel kísért minden szót, amely asztalánál elhangzik, most idejét látta annak, hogy az előtte érintetlenül álldogáló és így habja vesztett söröskancsót felemelje, miután barátságos elismeréssel bólintott Kesthelyi úr felé. Elnökségének diadalmát látta abban a körülményben, hogy a társaság más tagjai is megfigyelik a kocsmárosok „manipulációit”.

A söröskorsó felemelése azonban más teendőt is jelentett az elnök számára. Az ablak felé tartotta a sört, hogy megvizsgálja igazi színét, bár nem kételkedhetett abban, hogy a sör valóban a csapról került egyenesen elébe:

- Ja, lieber Freund - mondta most az elnök dörgő hangján a vendégszoba küszöbén pillanatnyilag megjelent Vájsz úr felé -, én már láttam olyant is, hogy Zichy Jenő gróf sörébe beleköptek a „Weinbursok”, mert az excellenciás úr nem adott két krajcárnál több borraivalót.

Az elnök haragos kék szeme azonban szinte cimboráskodó pajkosságúvá szelídült, amikor a söröskorsó mellett a szomszéd szoba felé is irányított egy pillantást, ahonnan Vilma kis-asszony szinte megbűvölt arculattal figyelte a leghatalmasabb embert. A „leghatalmasabb ember” ezután ősz arcát a söröskorsóba dugta, és a vendéglős kibékítésére pontosan száz másodpercig tartotta a korsót szájában.

- Ami jó: az jó, még „Bécs városá”-nál is - mondta most, mintha valamely határozatot hirdetne ki. De mielőtt Vájsz úr a küszöbön végleg kiegyenesítette volna a derekát, az elnök kimondta ítélete indoklását is: - Nemhiába egyik legnagyobb adófizetője az öreg Dreher Ausztriának.

Talán mindenki meg lett volna elégedve az elnök szavaival: csak Plac, ama nullás hajnyíró gépet használó bukott árendás elégedetlenkedett az asztal vége felé, aki legyőzve érezte magát a fürdőügyi vitában:

- Tóni, egy pacalt kérek - mormogta rőfögő hangon, mintha már az egész életét megunta volna ebben a társaságban. - Pacalt és sört, ami egy falusi zsidónak dukál a restaurációban.

Plac hangos kijelentése bizonyos időre megbénította a társaság kedvét, már abból a szempontból is, hogy Plac magatartásában tiszteletlenséget lehetett észrevenni. Bizonyos animozitás volt észlelhető Plac ellen, habár feje, hajtalansága miatt láthatólag több helyen ujjnyi mélységűre be volt verve, homlokán szúrások nyomai, az egyik húsos füle tépett, amilyen nyomokat nem lehet mindennapos verekedéseknél szerezni. E nyomokból ítélve a vállas, szuszogó, kemény tekintetű, százkilónyi egykori földbérő már más alkalommal is megállotta a sarat, ahol a verekedések nem mennek tréfaszámba. Nagyon szép lyuk volt a Plac feje búbján, amelyet bizonyára nemhiába adtak neki emléke. A keze ugyan reszketett néha, de ez attól a sok visszafojtott mérgelődéstől eredt, amelyet Placnak élete folyamán elszenvedni kellett. „Mellőzött” ember volt, mint mondogatta, míg az ostoba szerencsések meggazdagodtak körülötte. „Egy Sósberger!” - emlegette, ha néha sikerült lerészegednie...

- Pacal jár az ilyen pasasérnak, nem pedig muszka kaviár - ismételte, és valamely babonáságnál fogva a mellénye zsebében rejtegetett ezüstforintossal halkán megkocogtatta az üvegpotharat. Mintha így is bizonyítani akarná, hogy számláját személyesen óhajtja kiegyenlíteni.

Nem volt boldog embernek mondható még itt, a „Bécs városá”-hoz címzett vendéglőben sem, ahová azért szerettek járni az úriemberek, hogy az elnök fennhatósága alatt a kocsmárost megkínózzák, hogy az darab ideig eszét veszítse. És már-már sikerült is ez a kísérlet, amikor egy városi, piros sapkás hordár állított be a vendégfogadóba, egy nagy kakassal a hóna alatt - a legnagyobb kakassal, amely Pest piacain ezen a napon eladásra került.

A tréfáról még maga az elnök sem tudott, amely tréfa a hordár megjelenésével kezdődött, ugyanezért nagy érdeklődéssel, gonoszkodva figyelt, amikor a cukorspárgával meggyeplőzött, körülbelül fél méter magasságú kakast a hordár bekormányozta a vendégszobába...

- Kapitány úr parancsolatára megérkeztem a kakassal - jelentette sapkáját kezébe véve a hordár, akit egyébként kiálló fogairól, vörös bajuszáról s egyéb „hőstetteiről” sokan ismertek Pesten az Andrássy út járókelői közül. „Fogas” hordárnak nevezték, és mint víg kedélyű ember, rendszerint nem ácsorgott sokáig megbízatás nélkül. Még az Andrássy úton is akadtak zsebórák, gyűrűk, karperecek és egyéb holmik, amelyeket valamely kapu alatt kérdés nélkül átvett tulajdonosuktól, hogy a Vasvári Pál utcában levő zálogházig egyetlen iramodásban tegye meg az utat, mintha attól félt volna, hogy a zálogoló úriember megbánja közben cselekedetét. Míg olyankor, amikor komolyabb értékű tárgyak, így például családi ezüstök, szőnyegek, tálak, tálcák, bundák stb. kerültek a „Fogas” hordár gondjai alá, ő jóakarattal indítványozta, hogy ezeket a dolgokat Darvasnál helyezendi el, akinek a Király utcában volt

megfelelő intézete. „Darvas” régen meghalt, de emlékezetére sokáig így emlegették a zálogházat, mintha valamely felejtethetlen cselekedeteket követett volna el. Nagy zálogháza volt, ahol nemcsak a zsebórára, de a frakkra és menyasszonyruhára is kölcsön adtak; s ezzel ismertté tette nevét a fővárosban.

A „Fogas” hordár titokzatossága, amellyel a már említett huszárkapitánynál jelentkezve, leszámolt előtte a kakassal, annak vételárával, valamint a megmaradott bankókkal, azt a gyanút ébresztették, hogy a „Fogas” hordár a kakasvásárláson kívül egyéb teendővel is meg volt bízva. Valóban, egy apróra összehajtogatott cédulát is átadott a kapitánynak, amelyet a kapitány tüntetőleg zárt ezüst cigarettaszelencéjébe, amely szelence körülbelül egy fertályt nyomott, és ércbe vésett aláírásaival volt ellátva mindazoknak, akik a kapitány baráti köréhez tartoztak. A szelence zárja rendszerint nagyot pattant, mintha pisztolyt sütöttek volna el.

- Gyer ide - mondta a huszárkapitány a kakasnak, megkapta a két szárnyánál fogva, felemelte, és kék szemével mereven a kakas szemébe nézett, miután néhányszor tenyerével meglegyintette a kakas kopaszodó fejét. A kakas darab ideig küzdött a kapitány állatszelídítő tekintete előtt, de csakhamar bágyadozni, fáradozni kezdett, majd álmosan lehorgasztotta a fejét.

- Tedd a sarokba, és vigyázz rá - mondta most odavetőleg a katonatiszt a hordárnak. - Rendelj magadnak egy pohár sört.

A hordár a sarokasztalhoz telepedett, a kakast és a vörös sapkát az asztal alá dugta, és várta a további parancsokat.

(Mi történt? - rebkent fel Vilma kisasszony a szomszéd szobában.

- Semmi nevezetes - felelt Kacs Kovics úr -, a kapitány így szokott tenni az állatokkal, emberekkel, ha útjában vannak; darab időre elaltatja őket az ördögös tekintetével.)

...No de még volt két tagja az asztaltársaságnak, akit eszmecseréjében nem zavart meg egyetlen produkció sem, amely a délelőtt folyamán bemutatásra került. Nyilván már régebben megkezdtek az eszmecserét valamely vidámabb helyen, ahol talán a túl hangos mulatozás elől menekültek a tudományos vitába. Az egyik úr papképű volt (persze: civil ruhába öltözve), aki valamely kideríthetetlen okból ráért arra, hogy együtt járjon a mulató társasággal, és a társaságban „Esperesnek” címezték. Valóban felszentelt katolikus pap lett volna az illető: erről komolyan sohase vitatkoztak, mert az Esperes minden tudományos, egyházi, nyelvészeti kérdésben olyan jártasságról tett bizonyosságot, hogy akkor is a főtisztelendő urak közé kellene őt sorolni, ha írásbeli dokumentuma nem volna kéznél. Az Esperes az éjszaka folyamán jó találkozást „csinált”; valahol a vidám barangolások közben a társaság megcsípte valamely sarokasztalnál a „Szerkesztőt”, aki cigányzenés, mulatozó, parfümös tánchelyeken, korhelykedőktől zsongó kocsmákban, női kacajtól füledt éjfél kávéházakban tudott csak istenigazában dolgozni, Shakespeare műveit fordítgatta angolból magyarra, most éppen a Szonettek-nél tartott. Az Esperes öblösen, itt-ott gombok kinyitásával könnyítve magán: üldögélt székében, szelíden, megértőleg bólongatott tokájával, mint akinek bőségesen van ráérő ideje arra nézve, hogy vitatkozó társát meghallgassa. Nem ingerelte, nem hajtotta, sőt néha még áhítatos pillantást is szánt kerek, bagolypápaszeme alól társának - csak néha, mint valamely föld alatti morajlás: köhögni, fuldokolni, rázkódni kezdett, mintha valamely titkos bűnbánattól vonaglott volna gallérja és mellénye. S ugyanekkor keserves, szemrehányó pillantást vetett az elnökre - egyedül csak az elnökre, és nyögősen megszólalt:

- Ugye, mondtam, hogy attól a hurkától mindnyájan megbetegszünk? - Miféle hurkára célzott az Esperes, azt az elnökön kívül nem tudhatta senki. Az elnök se tulajdonított sok fontosságot az Esperes szavainak, mert egész egyszerűen, de elkomolyodva, vezetékeven szólította az Esperest:

- Jobrincs - mondta, és az Esperes állapota láthatólag javult.

Nem a teátrálisság kedvéért kell felemlíteni, hogy az Esperes vitatkoztársa sovány, kovászképű, kapa után ültetett bajszú, súrolókeféhez hasonlatos hajzatú úriember volt, akinek akkor is olyan ódon könyvszaga lett volna, mint egy antikváriusnak, ha nem hordoz hóna alatt állandóan ócska könyveket. (Volt egy időszak Pest éjjeli életében, amikor az ilyen könyvcsomaggal érkezett vendégeket az éjjeli órában a pincérek „doktor úrnak” szólították, a legkényelmesebb asztalokat kínálták nekik, amelyeket egyébként disznóságig lerészegedett bácskai náboboknak tartogattak, tintát és tollat tettek az asztalra, megelégedtek annyival, hogy a vendég csak feketekávét rendelt, amelynek az árát nem is várták pontosan a fogyasztás után, a kávé messziről köszönt, mert tisztelője volt ő is a tudománynak, költészetnek, kultúrának. Egy-egy Ady Endrét vagy Bányai Elemért sejtenek még akkor is a könyves vendégben, amikor a nevezettek már régen halottak, és az életrajzuk közközen forog: hol és mikor, mely bormérőhelyen fordultak meg?)

Az Esperes vitatársa: bár normális emberként ült a széken: legfeljebb csak néha billentette fel a szék hátulsó két lábát, hogy nagyobb nyomatékot adjon szavainak. Betegesen sápadt ruházata volt, amelynek igazi színére talán már senki se emlékezett Budapesten. Vannak olyan emberek, akik gyermekkoruk óta megszokják az úgynevezett praktikus színű ruhák viseletét, amely ruhákon sem gyűrődöttség, sem keféletlenség „nem látszik meg”; a foltok elbújnak a porréteg alatt, amely az ilyen ruhákat apránként belepi. Ha megmondjuk a „Szerkesztő” ruhájáról még azt a titkot, hogy a kabátja gallérjának bélésében varrótűk voltak elrejtve, amelyekkel a fogyatkozásokat, gombhiányokat, meglepő szakadásokat nyomban helyrehozhatta: körülbelül minden élményét elmondtuk a „Szerkesztő” köntösének: S kaucsuk mandzsettái voltak, mégpedig tarka színűek, amelyek fel és alá vándoroltak csuklóján, anélkül hogy ingéből egy darabka is látszott volna. Heveskedve magyarázott az Esperesnek, nyilván abból a szempontból, hogy a tétova pincérnek ne jusson eszébe megzavarni őt.

- Ha így marad Magyarország: bizonyosan el kell pusztulnia, mert ennyi magyart nem bír eltartani ez a darabka föld. Régi elméletem, hogy egy csomó magyarnak fel kell kerekedni és visszatérni az őshazába, hogy ott megélhetésüket megtalálják. Valamikor a csángókkal volt hasonló próbálkozás, de nem sikerült a kísérlet. Vissza kell mennünk, kérem, Ázsiába, hogy legelől kezdjük az egész dolgot. Vadászoknak, halászoknak, „leegyszerűsített egyéneknek” kell lennünk, hogy a faj megmaradhasson. Vissza az őshazába, Esperes úr.

- Igen, de mi lesz a civilizációval és sok mindennel, amit itt hagyunk Európában? - kérdezte az Esperes szelíd hangon, mintha valóban ez volna a legnagyobb gondja (pedig titokban máson törte a fejét).

- Pogányoknak kell lennünk megint, hogy fennmaradhassunk. Nincs kegyelem... Pogányoknak kell lennünk, hogy a mostani európai konstellációban komolyan vegye valaki a magyarságot - felelt a „Szerkesztő”.

Az Esperes még darab ideig bólogatott, de már csak gépiesen, mintha lassan megérlelődött volna agyában az az eszme, amelyet a tétlenül üldögélő hordár ébresztett benne. Néhányszor körülhordozta a tekintetét a kapitányon, a hordáron, az elnökön, aztán kenetes hangon szólt a kapitányhoz, aki éppen egy nagy darab hideg tormát reszelt, mert meleg ételt fogai épségben tartása szempontjából sohasem evett. A vadállatoknak minden foguk megvan, mert nyersen eszik a húst.

- Kapitány úr - ismételte az Esperes, amint az a reszelt tormáról az üvegfedőt felemelte, és megkóstolta, hogy valamiképpen mozgásba hozza kövé válott arcvonásait. - Kapitány úr, engedje meg, hogy néhány percig rendelkezem a hordárával.

A reszelt torna élvezete miatt darab időre megsiketült kapitány nem értette mindjárt a dolgot, de aztán annál nagyobb grandezzával parancsolt rá a hordárra, hogy az Esperes úrnak rendelkezésére álljon.

- Stecc! - Fogas! - Stern! - vagy Hogyhívják!

A hordár már barátságos, huncutkás tekintettel ugrott az Esperes úr közelébe, mert elképzelése szerint most következett el az az idő, amikor a tiszteletre méltó Esperes valamely egyházi tárgyat Darvashoz fog küldeni, mert aprópénze az éjszakai költekezés folytán megfogyatkozott. Vajon mit szólna a Darvas, ha a nagy fogú hordár egyszer egy püspöki bottal állítana be? (Minden embernek a maga foglalkozása szerint működik a fantáziája.) De az Esperes, bár elég ügyetlenkedő, reverendazsebbez szokott kézmozdulattal keresgélt ruhájában, mégiscsak egy asszonyos formájú, több rekeszes, rézgombokrajáró bugyellárisal jelentkezett, amelynek egyik rekeszét felnyitván: abból bizonyos keresgélés után egy gondosan összehajtogatott, szinte egyénivé alakított bankót vett elő, amelyet a hordár elé tartott.

- Ezt a pénzt tegye a sapkájába, mert nem szeretném, ha azzal jönne vissza, hogy a pénzt elvesztette. Ezt mondhatja azoknak, akik lóversenyfogadások lebonyolítására küldik ide a szomszédos Szerecsen utcába; mondhatja azoknak az ostoba nőknek, akik még mindig a hordárok útján leveleznek a kedveseikkel - de ne mondjon nekem semmiféle hazugságot, mert én ott voltam, amikor Regulát felakasztották. Végigmegy tehát a Király utcán, a harmadik utcában a Vasvári Pál utcától számítva, amely utcának most neve sehogy se akar eszembe jutni, mert feledékeny vagyok az utcanévek dolgában: lát egy vörös szakállú zsidót, aki ilyenkor bizonyosan boltja előtt ácsorog.

- Minden zsidó a boltja előtt áll - felelt a nagy fogú hordár, aki már bizonyos kényelmetlenséget érzett az Esperes megbízatására. (A legjobban szeretett a zálogházba járni.)

Az Esperes ellenben nem vette figyelembe a hordár megjegyzését - nem az „ő hordárja” volt az illető, szívességből kapta kölcsönbe a kapitánytól -, flegmatikusan folytatta tehát:

- Abban az időben fogházlelkész voltam, amikor azt a szerencsétlen Regulát felakasztották. Tempi passati. Szeretnék jó, tiszta, valódi szilvóriumot inni, amit a zsidók húsvétjára szoktak előkészíteni. Ezt mondja meg annak a vörös szakállú zsidónak, aki innen a harmadik utcában a boltja küszöbén áll, három lépcső vezet felfelé a boltjába, az apja hitközségi elnök volt Tolcsván, a Fürstök közül való, akik a zsidók mendemondái szerint: híres borkereskedők voltak a Hegyalján. Volt valami rokonuk, akit Teitelbaumnak hívtak, és mint csodarabbit emlegettek. No hát most már tudja a többit. Innen hozzon nekünk „Brandtweint”. Nincsen rendben az egészségem, alig győzöm magam szódabikarbonátával.

S az Esperes az utolsó mondatnál ismét szemrehányó pillantást akart vetni az elnökre, de legnagyobb meglepetésére az elnök tekintetével találkozott, aki arckifejezéséből ítélve immár hosszabb ideje figyelte az Esperest, amint titokzatos megbízatását a hordárnak átadta.

- Ördögöd van, Esperes. Erről az égetett borról már magam is hallottam, pedig soha életemben nem voltam barátja a pálinkának, mert aki pálinkát iszik, két év alatt meghal - mondta Pista úr, miután a söröskancsójában levő maradékot szakértően meghintázta, mint takarékos emberhez illik, huncutkás tekintetét összeesküvő módjára vetette Vilma kisasszony felé, sörét kiürítve, majdnem hivatalos hangon jelentette ki:

- Én a magam részéről egyetlen akasztásnál se vettem részt, pedig Thaisz főkapitány idejében rendőrügyész voltam. Sohase tanultam meg azt, hogy miért kell szíverősítőt inni annak, akinek amúgy is helyén van a szíve. Csak a gazemberek félnek az akasztófától. Emlékszem, hogy Spangát, az országbíró gyilkosát láttam egyszer a hivatalomban. Ugyanolyan természetű,

alamuszi, vöröskés ember volt, mint ez a hordár. Mintha ikertestvérek volnának. Hogy hívták a maga testvérét, hordár?

A hordár előbb a földre helyezte sapkáját, szájába vette az Esperestől kapott bankót, felgombolta télikabátját, és mindkét kezével mindenféle iratok után kezdett keresgélgni.

- Itt van a hordár-ipartársulat engedélye... - kezdte, de a hatalmas elnök már csak bal kézzel legyintett, mint aki amúgy is tisztában van az efféle védekezéssel. - „Mein Freund”, én rendőr-ügyész voltam; a Síp utcában volt egy iroda, ahol huszonöt krajcárért mindenféle írást hamisítottak; én vettem véget a dolognak, mert Pesten minden második kávéházi vendég már idegen országbeli trónkövetelő volt. Hagyjuk a papirosokat, „mein Freund”. Menjen a dolgára.

A hordár megkönnyebbülve hajolt le sapkájáért az asztal alá, de most az Esperes kihívóan kopott ruházatú barátja, az úgynevezett „Szerkesztő úr” is tett kezével egy bizonytalankodó mozdulatot, mégpedig egy bankjegy kíséretében, amelyet isten tudná, honnan varázsolt elő koleraszínű öltönye láthatatlan zsebeiből. Észrevétlen maradt a kézmozdulat, amellyel a „Szerkesztő” kabátjának úgynevezett „szivarzsebéhez” nyúlt, mert hiszen senki se gondolhattott arra, hogy a szivarzsebből bármit is elővarázsolhatna. És hangja se fejezett ki különösebb ünnepélyességet, amint a hordárral röviden elintézte:

- Ha már amúgy is útra kel, kedves 128-as, térjen be egy nagyobb csemegeüzletbe is, és hozzon nekem egy dobozka valódi orosz halikrát. Kaviárt, mint oroszul mondják.

A hordár átvette a bankjegyet, aztán eszeveszetten futamodni kezdett, mintha attól félt volna, hogy megbízói valamely tréfát akarnának elkövetni vele, mert hiszen már volt ilyenben része.

- Buta hordár - mondta most ajkbiggyesztéssel ama hatvanesztendő forma, jól vasalt, jól táplált, angol ruhaszövetekbe öltözött, bőftökképű úriember, akit Jenőke néven már elbeszélésünk folyamán felemlítettünk. Ősztelen, sűrű hajzata, amely még mindig szőkés színű volt, mint egy katonatiszté, aki nem akar idő előtt nyugdíjba lovagolni: a homlokától a nyakszirtjéig egyetlen vonalban volt elválasztva. Talán a legkorrektebb mozdulatú és magatartású férfiú volt a mulatozók között, nemcsak frizura, de komolyság szempontjából is. Bizonyos megvetéssel nézett mindazokra, akik haszontalan fecsegéssel töltötték itt az időt, és olykor nagyokat sóhajtott:

- Az ördög vigye el azt a telefont, nem jutott eszembe megkérdezni a nővéremtől, hogy voltaképpen: mit is főzetett ma ebédre? Mégiscsak más dolog: családi asztalnál ebédelni, amikor az ember ebéd után mindjárt lefeküdhethet akár a kanapéra, akár az ágyba, mint ebben a léghuzamos kocsmában ülni, mielőtt az ember komolyan megmérgeződne. Senki nem tudja úgy csinálni a szilvás gombócot, mint Fruzsinné nővérem, Andersonné önagysága. Én anya nélkül nőttem fel, engem Fruzsinné nővérem nevelt, Andersonné nélkül sohase lett volna belőlem semmi. Ó, hogy fog sajnálni holnap Andersonné, amikor megtudja, hogy azért maradtam el a mai ebédre, mert nem voltam elég frissen megfürödve, megborotválva, megfésülve, és ruháim bűdösek voltak a dohányfüsttől. De hát „noblesz-oblíz”. A barátainak is tartozik az ember valamivel. Hozzon nekem káposztalevest, Tót úr - mondta Jenőke, aki valamely különcködésből a főváros pincéreit mindig a vezetéknevükön szólította, igaz, hogy annál takarékosabb volt a borra való osztogatásánál.

Az elnök figyelmét nem kerülte el „Jenőke” magaviselete, midőn titkon mindig simogatta beretvátlan arcát, mintha azon törné a fejét, hogyan lehetne beretvátlan orcával is elszökni Fruzsinné nővéréhez.

- Nem, kedves barátom, ez nem élet... - kezdte méltatlankodva az elnök.

- Igazad van - felelte hirtelen Jenőke. - Az embernek meg kell tanulni, hogy szükség esetén maga borotválkozzon. Sajnos itt, a „Bécs városá”-nál nincsen szeparé, mint az orfeumban vagy más európai helyeken, ahová az ember elhívhatná a legjobb borbélylegényt a Kishíd utcából, hogy újév napján, a szokásos szilveszteri éjszaka után frissen megberetválja, hogy még az új esztendei ebédeken megjelenhessen. És május elsején, amikor a pesti fodrászok sztrájkolnak: csak az orfeumban, a szeparében lehet jó borbélyhoz jutni, aki az embernek a haját tavasziasan megnyírja. Ugyan ki mutatkozhatna úriember létére téli frizurával május elsején?

- Igen, igen - mondta még mindig fenyegetőleg az elnök, aki már évek óta „pikkelt” Jenőkére azok miatt a panaszok, szemrehányások, sóhajtások miatt, amelyeket Jenőke rendszerint hangoztatott, amikor az „elnök kedvéért” elmulasztott egy-egy családi ebédet, és még hetek múlva is szóvá tette, hogy ekkor meg ekkor az „elnök kedvéért” kénytelen volt megelégedni káposztalevessel vagy tormás bécsi virslivel, holott nővérénél ugyanakkor ludas kása (lúdgégével) vagy becsinált kakas (nokedlivel), képviselőfánk vagy rácpite szerepelt az ebéd műsorán. („De hát mit nem tenne meg az ember a jó barátság kedvéért?”) - Igen, igen - folytatta az elnök villámló tekintettel -, Fruzsit magam is tisztetem, mindig én emelem meg előtte legmélyebben a kalapomat, amikor a téli reggeleken a diákmisére siet a piaristákhoz. A legtiszteltetreméltóbb dolog, ha egy úrihölgy a hópelyhes hajnalokon, amikor a „Kaszinó”-ban vagy a „Kürt”-ben rendszerint véget érnek a becsületbírósaági ülések, amelyeken kénytelen vagyok részt venni: a legtiszteltetreméltóbb egy rókamálás bundába öltözött úrinő a reggeli utcán, amint anyáink, nagyanyáink erkölcsi szerint a piaristák templomába siet. Meg is mondhatod neki, Jenőke, hogy kezét csókoltatom; nincsen az életnek olyan körülménye, hogy ne „csókoltatnám” a kezét. Becsületszavamra: a magamfajta, régimódi úriember már csak azért se vonulhat a megérdemelt nyugalomba, mert nem tudna helyetteséről gondoskodni, aki a régi divat és erkölcs szerint öltözött hölgyeknek a templom előtt vagy mise után kalapot emeljen. Menj, kedves barátom, ez már „sveineráj”.

Ki tudná, meddig folytatta volna az elnök erkölcsös előadását, ha ebben a percben egy új alak nem jelentkezik a vendégszoba küszöbén.

A borbély volt.

De ez csak későbbben tudódott ki, miután ennek a történetnek a szereplői nem olyan emberek, akik inkognitójukat mindig a megjelenés alkalmával elárulják... A borbély is jó darab ideig állott a küszöbön, mint egy fehér bőrűvé vedlett cigányprímás, aki a hegedűtok helyett egy sokkal kisebb viaszosvásznas csomagot tartott a hóna alatt. Ám pepita ruhába volt öltözve, mint a cigányprímások szoktak olyan időben, amikor délután a pesti lóversenytérre készülődnek. De ettől eltekintve, titkon lehetett volna még házasságközvetítő, állás után járó ispán, levitézlett földesúr vagy pénzért biliárdozó egyéniség is az ipse. De borbély volt, mint ez történetéből kiderült.

...Bár az elnök korholó, vigasztaló, meggyőző erővel, dörgedelmes modorban elhangzott szavai látható hatással voltak Jenőke kedélyállapotára (mind kevesebbet tapogatta borotvátlan arcát azon a bizonyos helyen, ahol a férfiak azt hiszik, hogy „legerősebb” a szakálluk), az elnök a megszorodott hallgatóságra való tekintettel nem mulasztotta el, hogy még egy pohárral eresszen magának a szoba közepére rukkolt söröshordóból, amely művelethez teljes terjedelmében előbb székéről felemelkedett, aztán a székekre helyezett söröshordóhoz leguggolt, miközben figyelmesen elolvasta a hordóra ragasztott kék cédulát, mintha most látta volna először életében.

- Igen, valódi schwecháter lágerbier - mondta megelégedetten. És eresztett a csapból, majd visszaült helyére. A borbély figyelemmel kísérte a tekintélyes öregúr minden mozdulatát, mintha tanulás szempontjából érkezett volna a városba. Ugyancsak a hordóhoz lépdelt, megnézte a kék cédulát, és egy üres pohárba ugyancsak eresztett magának a sörből. Aztán visszavonult asztalához.

(Az elnök úgy viselkedett, mintha semmit se látott volna az eseményből, mert az ő bölcsessége se mérhette fel ésszel, hogy erről az eseményről még évek múlva is beszélnek a törzsvendégek a „Bécs városá”-hoz címzett vendéglőben. Csak Kacskovics úr mondotta Vilma kisasszony felé hajolva a szomszéd szobában:

- Azt hiszem, az unalmasnak látszó tárgyalás új mederbe jutott. - Az alszolgabíró, aki darab idő óta az asztal alatt hosszant elnyújtott lábszárait nézegette, mint ez a vidéki urak szokása, akik néha órák hosszáig szemlélik kinyújtóztatott lábaikat, és végiggondolnak az élettörténetükön, az alszolgabíró Podolini úr révedezve így szólott:

- Ennek az új vendégnek se jósolok hosszú életet a „Bécs városá”-hoz címzett vendéglőben.)

4

Burg báró - ama bizonyos huszárkapitány, aki feltette magában, hogy pont tizenkét óráig egyetlen falatot, egyetlen kortyot, egyetlen cigarettát nem fogyaszt, mert csak így tudja rendben tartani az egészségét -, Burg báró a hipnotizált kakas után nézelődött kék szemével. A nagy kakas félig kiterjesztett szárnyakkal, égbe meredett lábakkal, megüvegesedett szemekkel a helyén feküdt a sarokban, de a „Fogas hordár” helyén egy idegen ember ült, aki a fogpiszkálókat egyenként próbálgatta fogai között, hogy vajon igazán bükkfából vannak-e azok, mint barnaságuk mutatta, vagy pedig csak fenyőfából, amelyeket a sokszoros használat megbarnított? A kipróbált fogvájókat természetesen visszaeregette előbbi helyükre, mert nem akart a tüzelő arculatú Vájsz fogadóssal „kikezdeni”.

- Ez a „spéci” engem borotvált - mondta a huszárkapitány pár pillanatnyi szemlélődés után, és tenyerét a padlóba ásott tölgyfa asztalra eresztette, hogy poharak, tányérok, evőeszközök, sótartók, amelyek amúgy is „nőneműek” (femininek), társasjátékot kezdtek játszani; talán éppen azt, amely a társasjátékok nagykönyvében „itt az olló, hol az olló” cím alatt van beiktatva.

A nőnemű kanalak, borsmalmocskák, francia-, magyar- és angolmustáros üvegek, a „leves-ízeltők” barna orvosságos palackjai, a szivarvágóval is ellátott bádoggal gyufatartók, a budapesti Mentők kék perselyei, amelyeket a „Bécs városá”-hoz címzett vendéglő tulajdonosa apránként előhordott valamely rejtékhelyről, hogy vendégei asztalát díszítse: azonban hiába járták táncukat az asztalon a kapitány mozdulatára, zajgásukon átdörrent az elnök hangja:

- Fricl.

(Az elnök azonban most az egyszer tévedett, de véleményében nem ingott meg végleg, abban a felfogásában [olvasóim megnyugtatóására], hogy minden borbélylegény Bécsből származik. Az a bizonyos révedező idegen zavartalanul hajtotta fel söröspoharát, és az elnök poharát vette a távolból szemügyre, vajon nem érkezett-e el ideje az újabb csapolásnak. A hatodik kerületi adókiadó bizottság elnökét, Ferenc József királyi tanácsosát, „Pista urat” csaknem szíven döfte „Fricl” tiszteletlen pillantása, mert pillantásában buzdítást, biztatást vett észre a további sörözéshez, amely biztatást röviden: P. úr „parasztfogdosásnak” nevezett, és még

józsefvárosi kocsmárosoktól sem túrt el, pedig azok régi, hírneves kocsmárosi foglalkozásuknál fogva, valamint saját tulajdonukban levő házaik, kertjeik, pincéik, szőlőik, részvényeik birtokában nem szorultak arra, hogy a vendéget akkor is itassák, amikor annak már elment a kedve...)

- „Zikellner” - kezdte tehát Pista úr -, a hordómaradékot ki kell innen vinni, és a bérkocsisok között széjjelosztani, hadd emlékezzenek ők is, hogy farsang volt Pesten. Társaságom „a magunk részéről” bort fog fogyasztani.

(A borbély ebben a pillanatban felemelkedett helyéről, hogy a hordó felé tartson, de az Öreg-pincér mégis az „urak” pártján volt, és gyenge testalkatától fel se tételezhető erővel ragadta el a lötyögő sörshordót, hogy azt ama bizonyos, jelentőséges sarokban a párkányon álló „spricceres” pohár alatt kellő fedezet alá helyezze.)

- A „magunk részéről” - hangsúlyozta az elnök, amikor már a legválasztékosabb tepertős pogácsák, a sódarra együtt főtt hideg tojások, a „ringlik” bádogskatulyáikban, a valódi perecek és az asztalkendők megjelölésére szolgáló faperecek is elfoglalták előbbi helyüket a maguk kosaraiban, tartóikban az asztalnál, és csupán egyetlen darabka, gömb alakú, félfonnyadtsági állapotban levő piros paprika ingadozott, amelyet a kocsmárosné azért helyezettett a huszárkapitány elé, hogy megtudja véleményét arra nézve, hogy gusztusára volna-e, ha ebből a mérges gyümölcsből a kapitány részére néhány üvegecskével félretenne... Mondom, ebben a nyugalmi időszakban kezdte el az elnök mondanivalóját:

- A „magunk részéről” bort innánk, csak hogy a borban nem olyan könnyű annak a kérdésnek az eldöntése, mint az Esperes úr kérdésében, aki még mindig hiába várja a húsvéti szilvóriumát a Rumbach utcából. Véleményem szerint vagyunk itten hatan-heten borivók, akik korántsem abból a szempontból rágják meg fogaikkal, kóstonlatják nyelvükkel a bort, mint némely kereskedőemberek, akik végül a legjobb bort is kiköpi szájukból, hogy annak igazi ízét érezhessék. Megmérhessék. A borkereskedelemben várható hasznót kiszámítsák. A borszállítást kispékulálják, az eladó egyéniségét kifürkésszék, és vagyoni helyzetét mérlegre vessék, mert más ára van a bornak, ha azt készpénzért veszik, és más az ára, ha váltóra adogatják. - Igaz, Plac? - csapott le hirtelen az elnök, miután a megnevezett úriember „a maga pacalját és pohár sörét” elfogyasztván: néhány keménykalapot vett mustra alá a fogason, hogy a kalapok közül a „maga Habigját” nyomban kiválaszthassa a „Pórfiak” közül.

- Igaz - válaszolta a jól megtermett Plac harsány hangon az elnök felé, miután egy kalapot kiválasztott a fogason, és azt fején megpróbálta. - Ugyan ki a fenének van ilyen jó kalapja az itteni „ó”-társaságban? - kérdezte félhangon, amint a kalapot próbálgatta fején. Plac kérdésére az a bizonyos borbély emelkedett fel a maga asztalánál:

- Az én kalapom, Plac úr.

Plac, bár szíve mélyén demokratikus férfiú volt, bizonyos ijedtséggel akasztotta vissza helyére az idegen kalapját (de többé nem tehetette „meg nem történtté” az eseményt, mert a „Bécs városá”-hoz címzett vendéglőben még évek múlva is emlegették, hogy: ő volt az a bizonyos Plac, aki a borbély kalapját próbálgatta), igen előkelő úriember kalapjának látszott...

- Hát bevallom: borkereskedéssel is foglalkoztam. Eladtam a bort ahelyett, hogy lenyeltem volna. Az embernek valamiből élni kell. Sok huncutsággal jár a borkereskedelem, mert a bor olyan portéka, amelyet érteni kell. Csak egyetlen fajta bor került egyszer a kezem alá. Tolcsvai újbor volt, és húsz esztendeje nem termett olyan bor a Hegyalján. Ebben az esztendőben házasodott meg másodszor Mezőssy Laci, a híres bortermelő. Ő hetvenesztendő volt, a mátkája, ugyancsak egy borkereskedő lánya: tizenhat éves. De már önállóan vezette az üzletet, nem volt olyan hegyaljai zsidó, aki túljárt volna az eszén, de még a furfangos Mezőssy Laci se

bírt vele másként, mint hogy feleségül vette. Szegény asszonyka még nem töltötte be huszadik életévét, mikor harmadik gyermekét is a világra hozta, meghalt gyerekágyi lázban. No de a vén Mezőssy is utánament nemsokára az asszonynak. Hát itt vettem én azt a tolcsvai újbort, amelyet soha életemben el nem adtam. Megittam magam, s ezzel vége is lett az egész borüzletnek. Azóta sört iszom.

- És utána jött egy kis bírósági eljárás - csapott le hirtelen az elnök, mielőtt a vidám társaságban valakinek eszébe jutott volna Placot megdicsérni könnyelműségéért.

- Biz igaz, mindenemet elvitték a hitelezők - mondta egykedvűen Plac, és sehogy se akart tudomást venni az elnöknek kaján szemhunyorításáról, amellyel Plac felé integetett, sőt kézmozdulatáról sem, amellyel azt jelezte, hogy egy kulcsot megforgatnak a zárban. „Krr-krr”, dörögte az elnök, de Plac most már hátat fordított. A borbélyt nézegette, mintha azt szeretné kitalálni, honnan tudja ez az ember nevét, és honnan vette megtévesztésig elegáns kalapját?

Az elnök kénytelen volt visszatérni a bor megrendeléséhez, bár takarékos ember lévén szerette volna, ha más asztaltársasági tag is tesz javaslatot ebben az ügyben. De az emberek úgy szeretnek lustálkodni: átlumpolt éjszaka után, télben, egy meleg kocsmaszobában, hogy szívesebben átengedik a szót másoknak. Az elnök tehát egyedül küzdött a témával, miután Plac minden közösséget megtagadott: rendelve ismételt egy füles pohárral a „söntésben” levő sörből, amelynek árát mellényzsebében rejtőzködő hatoskákból és rézkrajcárokból nyomban a pincér keze ügyébe helyezte. Így szólt Pista úr:

- Ha „boldogult úrfikoromra” gondolok (mintha ez a kifejezés e társaságban a magyar históriának a legszebb lapjait jelentené, amely lapokra aranybetűkkel van felírva mindazoknak a neve, akik ebben a korban szerencsések voltak élni), ha „boldogult úrfikoromra” gondolok - ismételte az elnök némi merengő hangrezgéssel -, emlékeimben azt kell látnom, hogy a legszebb volt az élet, amikor karcsú, hétdecis butéliákból, körülbelül egy decit tartalmazó sima, egyszerű poharakból iddogáltuk borainkat. A butéliákon, a kupakban a magyar állam pecsétje volt látható, a kisujj nagyságú, pompás, sohase porladozó dugókon ugyancsak tüzes vassal volt billogozva a magyar állam neve. A vörös borokra zöld pecsétviaszt tettek, hogy ne kellessen soká válogatni, ha az ember egri bikavért vagy villányit vagy szekszárdit keresett a butéliák között, amelyek egészségügyi szempontból igen hasznosak voltak. A pecsenyeborokon olyan szépen piroslottak a pecsétek, mint akár a pénzesleveleken. Diplomája, oklevele, hitelessége volt a magyar állam borainak. Mondhatom, hogy a leves után előírt harminc cseppet ezekből az üvegekből igaz áhítattal lehetett meginni, mert az ember a butéliát világosság felé tartván: jó előre kiszámíthatott magában minden kortyot, amelyet a különböző alkalmakra tartogatott. Nem volt tévedés a tartalmában. Jó előre számot vethetett az ember, hogyan ossza be a butéliát, hogy kellő mennyisége maradjon a zsíros sült után, amelyhez a krumplit hiába fogyasztotta volna, mert a használatban lévő, kis növéssű ecetes paprikákat ugyan egyetlen harapással nyakon kaphatta az ember, a nyelvével, fogával is megdolgozhatta hirtelenében, mint akár a forró levest, de az igazi, kellő módon savanyított, harapásra nevelt paprika ízét nem lehetett se a pecsenyével kevert krumplis kanállal, se a fidibusz alakjára vágott kenyérdarabokkal, de még az öregek által javasolt száraz zsemlye rágásával se enyhíteni. Néha két pohárral is kellett egymás után felhajtani (amikor az ember mentesítve volt a szertartásos koccintgatás alól), hogy a gomba nagyságú és szerencsésen gyomorba elnyelt paprika tüzet enyhítsük. Ezért kellett a hétdecis butélia tartalmát okos előrelátással beosztani, hogy a zsíros sültnél (akár makarónival, akár valamely hamis tésztával kínálják) elegendő bor maradjon a butéliában... Mert elveszett ember az, aki már evés közben is parádi, szolyvai, bikszádi vagy pláne nőnemű ásványvizekkel kezdi kevergetni borát. Evés közben tiszta bort

szabad inni; az ásványvizek csak az ebéd utáni időben szolgálhatják azt a célt, amelyért az orvosdoktorok beleegyeznek fogyasztásukba.

Az elnök most egy másodpercig szünetet tartott, hogy meggyőződjön arról: vajon nincs-e valakinek kifogása az ellen, hogy a küszöbön hallgatózó Vájszot, a vendéglőst, az említett, bálkirálynő karcsúságú butéliák előteremtésére serkentse?

Ezt a pillanatnyi csendet használta fel a borbély, hogy a sarokasztalnál váratlanul talpra álljon, s megszólaljon:

- A bajuszos kétszer iszik. Ezt elfelejtette, mélyen tisztelt elnök úr.

Ha valaki a borbély közbeszólását a társaságban érzékeny mérlegre tette volna: a pontos számítás után ott kellett volna kilyukadni, hogy a borbély megjegyzésének éle voltaképpen a fodrászipar érdekében történt, minden bajuszos ember tüntesse el, vágassa le, borotváltassa a bajszát, hogy a butéliák tartalmából több maradjon a gége számára. De a borbély, amint a közfigyelem megállapította: maga is bajszos ember volt, mégpedig olyan bajusz tulajdonosa, amely bajuszt bármely szépségversenyen észrevettek volna (bár talán nem adták volna neki az első díjat).

Az elnök, holott a borbély szavai „direkte hozzá adresszáltak”, még csak kézlegyintéssel sem felelt, de tagadhatatlanul akadtak egyesek, akik a váratlan közbeszólás után iramodásra ösztökélték tekintetüket, amely idáig oly áhítattal függött az elnökön, mint ablakfüggönybe tűzött rubintköves brosz, amely mindig a felkelő és lenyugvó napot kíséri szemével. Így például a szomszéd szobában üldögélő Vilma kisasszony szeme is (bár bizonyos idegenkedéssel és tisztátalansági érzettel) egy pillanatra a borbély bajuszát tűzte ki célul. Vidéki bajusz volt a borbély bajusza, messziről téliesnek is lehetett volna mondani, mintha fehérre fagyott pecsenyezsírban fekete kan disznóból való sörték mutatnák, hogy a bajusz tulajdonosa szereti a jó falatokat is. Festék nem volt ezen a bajuszon, csak keményre, szinte fagyottra volt pederve, kefével, sütővassal is érdekelve, hogy minden szál a maga helyén legyen. Csak bajuszkötővel és harisnyakötőkkel házalóknak van ilyen bajuszuk, akik reklám céljából mutogatják bajszukat. Ez a bakbajusz valóban teljesen függetlenül volt elhelyezve a száj felett, nem akadt meg benne dugó maradványa, de még csak bor sem szívódhatott a bajuszba, amely bort aztán a nyelv mozgatásával kellene visszavenni a bajusztól. A borbély bajuszát valóban kellő szakértelemmel készítette elő arra a célra, hogy az ne lophasson a levesekből, borokból, pörköltlevekekből, a söröknek a habjaiból, sőt a „szifonos” poharakból se.

(Az elnöknek volt ugyan kis bajuszkeféje a mellénye zsebében, amely kefének a hátában tükröcske is volt elrejtve, de e percben méltóságán alul ereszkedett volna, ha lomhuló, hófúvásos bajszát csak egyetlen mozdulattal is megpederte volna. Pedig igen jól tudta, hogy a legtisztéletreméltóbb bajusz is nevetségessé válhat, ha azon bizonyos ételeknek a maradéka látszik.)

- Tehát a magyar állam butéliáiból könnyen kiszámíthatná az ember, hogy mennyi bora marad a hét deciből a Magyarádi, Érmelléki, Gellérthegyi szemelt vagy Csopaki feliratokkal ellátott üvegből: mire a sajthoz érkezik. Igaz, hogy az okos ember télen-nyáron almát vagy körtvét fogyasztott a sajthoz, hogy ilyenformán is segítsünk belső munkatársainknak feladatuk elvégzésében; de ugyan hányan voltak közöttünk olyan okos emberek, akik a butélia elfogyasztása után megelégedtek azzal, hogy csak egy flaskó ásványvizet bontassanak fel az ebéd után következő feketekávéhoz? Külföldön jártamban láttam egyszer a bécsi Rothschildot, aki feketekávéjához egy pohár „giszhüblert” rendelt. Persze, az egész üveget felírták a számlában, mint ezt később a pofaszakállas főpincértől titoktartás mellett megtudtam. De hát ez a bécsi Rothschild volt... Magunkfajta szegény ember nem maradhatott meg az egyetlen butéliánál,

még ha a kegyesrendi atyák dörgicsei terméséből is származott. Pláne, azóta lettek zavarok a borbogyasztás terén, amikor a magyar állam engedett a Wagon Lits ostromának, és háromdecis butéliákat is forgalomba hozott az étkezőkocsik kedvéért. Persze, nyomban akadtak fantáziák, akik elhíresztelték, hogy a magyar állam külön borokat helyez el az idegenek részére készült háromdecis töltésekben. A képviselőházban meginterpellálták ebben az ügyben a földművelésügyi minisztert, aki egyheti terminust kért, hogy a kérdésre lelkiismerete szerint válaszolhasson. S egy hét múlva, tisztelt barátaim, „liberfrájd” Plac, és te, vén bormérő, te Vájsz polgártársam: Szapáry, a gazdaminiszter szégyenkezve bevallotta a Sándor főherceg utcában, hogy maga is meggyőződött arról, hogy a magyar állami pincészet a háromdecis butéliákban jobb minőségű borokat exportál a külföld kedvéért, mint a hétdecis üvegekben a magyar állampolgárok részére. „Bornál borabb”, mondta Vidlicskay József, a nyíregyházi követ, amikor a teremőrtől elkérte a dugóhúzó, és a Ház ülésén megkóstolta a háromdecis állami üveget. Bor mellett hamar kiugrik az igaz, a harmadik napon már megkapta a gazdaminiszter Ferenc Józseftől a szolgálati bizonyítványát, kegyelemmel elbocsátotta... De már eső után köpenyeg volt ez. A publikum a kisüvegnyi borok iránt kezdett érdeklődni, éppen a miniszteri kijelentés után. És ekkor kezdődött Magyarország züllése. De most is szívesen meginnám, Vájsz úr, ha volna mustrába ilyen miniszterbuktató bora a pincéjében! Háromdecis, karcsú bakfis, amely az imént került ki a tánciskolából. A Nemzetközi Hálókocsi Társaság neve is rá van írva, arany betűkkel. A vignétára.

A „Bécs városá”-hoz címzett vendéglő tulajdonosa egy haldokló pillantást vetett Pista úr felé, alig maradt jártányi ereje, hogy valamely láthatatlan zugolyba visszavonuljon, betegbbnek érezte magát, mint valaha életében, pedig sok csúnya betegségen esett át, még a „kolerát is megpróbálta” 1878-ban. A „Bécs városá”-hoz címzett sörház darab időre nélküli vala tulajdonosa jelenlétét, ami kocsmároserkölcsök szerint szinte elképzelhetetlen, amikor ennyi vendég között kellene „rendet tartani”. („Precíz olvasóim” megnyugtatóra mindjárt jelenthetem is, hogy Vájsz vendéglős eltűnése csupán rövid ideig tartott, amíg néhány hatfontos, sváb gorombaságot váltott budai vincellérjével, aki ebben az időben éppen a pincében dolgozott.)

A borbély ellenben, észrevéve a kocsmáros eltűnését: vérszemet kapott, mint mondani szokták. Ismét felemelkedett helyéről a sarokban, és torkát megköszörülte:

- Aki az elnök úr által említett borból akar inni: legalábbis Szabadkáig kell utaznia. Mert az ilyen bort már csak a Nemzetközi Expresszvonatokon árulják a pasasérok. Én tudom. Próbáltam. Utaztam. Piros Józsi cigánybandájával együtt. Amikor Dungyerszky úrral mentem a szabadkai bálba. A bál előtt ugyanis szükségük volt az én közreműködésemre, segítségemre, jelenlétemre úgy a zenészeknek, valamint Dungyerszky úrnak is. Ott táncoltunk kólót másnap a piacon, és heringsalátát ettünk reggelire.

A borbély még néhány emlékezetében maradt zeneszámot is el akart énekelni a szabadkai bálból. Éppen próbálgatni kezdte hangját, de az elnök vérfagyasztó tekintetére hirtelen megingott, és visszaült székére, miközben tenyerébe dörögött arról a körülményről, hogy józan ember létére azt hihette, hogy a kocsmában mindenkinek egyforma joga van, mint akár a villamoson.

- Menjen a villamosra - szólalt meg most ördögi kajánsággal az a púpos, szakállas pokoli úriember, akiről már egyszer szó volt ebben a történetben, amidőn a sörshordó elhelyezése miatt veszekedni kellett a kocsmárossal. A krakéler mindaddig hallgatott, mert az Öregpincér már többször fenyegetőleg közeledett felé azzal a kéréssel, hogy rendelkezésével tüntesse ki a „Bécs városá”-hoz címzett vendéglőt. De íme kéznél volt a kötekedő úriember, amikor a

szemtelen borbélyt megfelelő helyére: a demokratikus villamosra utasította, amelyre tudva-levőleg nem illik úriembernek felszállni.

Az elnök kegyes, beleegyező pillantást vetett a kis krakéler felé, majd miután szeme színét zsonglőri tempóban tudta változtatni: hamiskodó, titkolózó, várakozásteljes tekintet lövellt Vilma kisasszony felé, mintha csak azt akarta volna bejelenteni, hogy most jön ám a java a történetnek, ami eddig elhangzott: az csak bevezetésül szolgálhat.

- Nem fejezhettem be szavaimat, mert némelyek megzavartak mondanivalómban, amellyel valóban csak ritkán untatom a hozzám legközelebb álló társaságot. Én a fecsegést mindig rábízom azokra, akik órák hosszáig eldisputálnak azon a kérdésen, hogy lefekvéskor vagy felkeléskor dörzsöljék be testüket a Brázay-féle sósborszesszel. Vagy igaz-e, hogy minden embernek galandféreg lakik a beleiben, ugyanezért havonként meg kell próbálkozni azzal a kúrával, amelyet Fejér Jenő népdalköltő és gyógyszerész hirdet az Egyetértésben? Csak fecsegjenek a fecsegők, amit akarnak, rendszerint azért teszik ezt, mert az ebédidőt vagy vacsoraidőt agyon kell ütni a kocsmában egy pohár sör mellett vagy a kávéházban egy pohárka likőr mellett. Én mindig komolyan vettem az életet, a szavakat, az embereket, a tennivalókat, és ha vittem valamire az életben, azt Ferenc József királyunk jószágos, atyai szeretetén kívül annak köszönhettem, hogy léhaságokon, bajuszokon, bajuszpedrőkön, hajkenőcsőkön nem járattam az eszemet. Amint mindenki láthatja: szakállamat ollóval vágatom, mégpedig csak hetenként egyszer, igaz, hogy megkövetelem a borbélylegénytől, hogy órákulcsa is legyen az officinában.

A vakmerő borbély most elszántan felemelkedett, mint aki végleg leszámolt az életével, a jelenével, sőt másvilági üdvösségével is. Így szólt:

- Nem hallgathatom tovább. Az órákulcs már nem divat.

- Kiugrott a nyúl a bokorból! - dördült most olyan hangon Pista úr rengeteg mellénye, hogy még régimódisan szabott gallérja (amely egykor bizonyára az úgynevezett „császárszakállhoz” készült, hogy a szakáll két szárnya közé elhelyezkedett tokát szabadon hagyja), de bricsesz-formára szabott hosszú pantallója is megreszketett.

Lehet, hogy a borbély még mondani akart többet is, de Pista úr már csak legyintett felé, mintha egy elintézett vádlottal több lett volna a világon.

- Hajtsunk tovább, Sáterl „fárma vájta” - ismételtette bomba hangon azt a pesti szólás-mondást, amelyet a kackiás fiákeresek hoztak divatba.

De most közbesüvített a púpos krakéler hangja is:

- Uraságod talán idegen? - kérdezte a kötekedő a borbélytól, amely kérdéssel egykor Kossuth Lajos halála napján a jogászok kitessékelték az operaházból a színházlátogatókat.

- Ez a „spéci” engem borotvált - mormogta megint maga elé az állatszeliidítő huszárcapitány, mert voltaképpen még mindig nem vette észre, hogy az elnök kivédhetetlen csselfogással elintézte a borbélyt.

- Sáterl, Sáterl! - kiáltotta az elnök örömteljesen több ízben a láthatatlan bakon ülő fiákeresnek, mintha e képzeletbeli kocsisnak volna köszönhető, hogy a szemtelen borbélyt sikerült elgázolni. - A lyukas órákulcs pedig mindig divatban lesz Magyarországon, amíg ebben az országban finom úriemberek élnek, akik szívesebben viselik apjuk, nagyapjuk zsebóráit, mint azokat az órákat, amelyeket pontos ébresztőkészülékekkel látnak el a modern órák. Egy vérbeli úriembernek akkor sem kell másodpercnyi pontossággal felébredni, ha netán megint a vérpadra vinnék őket, mint a francia nagy forradalom idejében. Arra való a

hóhér meg a pribékjei, hogy pontosak legyenek. Az órakulcsos zsebórák legfeljebb egy gavotteot vagy egy régi keringőt tudnak eljátszani, amely muzsikájukkal elősegítik az édes szendergést, ha az úriember az éjszekerény márványára helyezte óráját, lehetőleg a gyászfátyolos női fotográfia alá, amely a másvilágról mindig vigyáz az álmatlan úriemberre...

(A szomszédos szobában Vilma kisasszony szemébe hirtelen könnyek tódultak, és váratlanul Kacskovicsra, az álmatlanságban laboráló úriemberre nézett. A középkorú úriember, bár nem osztotta Vilma kisasszony meghatottságát, valamely beleegyező mozdulatot tett a fejével, és egy pillanatra engedelmet kért, hogy az asztaltól felállhasson.) Hol és merre volt teendője Kacskovics úrnak azon idő alatt, amíg távol volt: ezt majd a következményekből tudja meg a mélyen tisztelt olvasó, az elnök és társasága, de még a borbély is, ha ugyan bevárja a viszonzásokat, amelyek rá leskelődnek.

5

- Az órakulcsra pedig szükség van az arcon jelentkező pattanások kinyomkodásánál is - mondta bizonyos, regényes elhallgatás után Pista úr, miután darab ideig szünetet tartott ama gyászfátyolos női fotográfia emlékeztére, aki a magányos, gazdasszonyokkal vesződő úriemberekre végeredményében igazándiban vigyázni szokott; - néha egy fekete rámába, üveg alá helyezett gyászjelentés is megteszi a magáét, amely pártécédulára egy felejthetetlen név van nyomtatva: de próba után mégiscsak a fotográfia az a csodaszer, amely a nőket igazán felejthetetlenné teszi. (És nem szükséges, hogy az „udvari fényképész” a csillagkeresztet is megörökítse káprázatosan. Azoknak a nőknek amúgy is megvan a csillagkeresztjük, akiknek emléke a férfiak párnáin borong - akik valaha az órakulccsal az imádott férfit is csinosították. Néha persze, másnak.) Az elnök szava:

- Bármennyire igyekeznénk is versenyt tartani a tisztaság kérdésében a legműveltebb külföldivel, amely statisztikáiban: képecskékben is bemutatja ama tehervonatokat, amelyek a kellő mennyiségű szappant szállítják az illető országok lakosainak; - bármit mond Kneipp páter, a wöriszhófeni plébános úr a hideg vízről, a harmatos fűben való mezítlábas sétálgatásról, az erdei fákon való mászkálásról, a frissen esett hóban való fürdésről; - bármit ígérnek Csillag Anna orvosságai a különböző megfiatalodásokról, az üde arcszínekről, a ráncatlan ábrázatokról, a sima arcokról: a lyukas órakulcsra mindig szüksége lesz a magyar úriembernek, mielőtt bálba, mulatságba, lánykérőbe vagy más ünnepélyekre elindulna hazulról. - A legtöbb úriembernek ragyás az arca, ha már bizonyos tapasztalatokat szerzett, amely tapasztalatok észrevétlenül, a legjobb szappanok, a különböző orvosságok használata mellett is nyomokat hagynak az arcán, amelyeknek egyetlen gyógyítója az órakulcs.

(Az elnök ekkor olyan megrázó hangon beszélt, mintha valamely emlékiratot diktálna, amelynek e fejezetéhez többé nem akar visszatérni.)

- A legtöbb úriembernek, sajnos, ragyás az arca, még akkor is, ha nem esett át hólyagos himlőn gyermekkorában; akkor is, ha nem okolhatja a felrobbant puskaporos hordót ragyáiért, mint ifjúkoromban a boldogult Andrássy Gyula tette, mielőtt komolyabb szerelmi vallomásra készülődött volna; - fülem hallatára mondta egy fehér harisnyás asszonykának a budai lövöldében, amikor a hölgyek a krinolin alól még a cipőjük orrát se merték mutogatni. - S ezeket a ragyákat néha bizony el kell távolítani, mielőtt azok megfeketednének, megkeményednének, megsajtosodnának, örökre megtelepednének az arcon - olyanforma eljárás ez, mintha női csókokat tüntetne el az ember arcáról, holott legszívesebben a női csókok emlékével szeretne

járkálni a városban. Száján, bajuszán, szakállán, szemöldökén, fülén, sőt szempilláin is érzi az a bizonyos ember a női csókok nyomát; a mosdótáltól irtózik; parfümírozott zsebkendőcskéket szagolgat; örvendez a lázas pattanásoknak; a fogai közé tévedt női hajszáknak; a zápfogakban megtelepedett női bajuszkáknak, amelyek szinte felbecsülhetetlen értékűek, amíg szőkén, barnán, feketén, titkosan, lopva, szinte felfedezésre várakozva találhatók a nők ajkai körül... Az órakulcsra azonban minden körülmények között szükség van az arcpattanások kinyomogatásakor még abban az időben is, amikor porcelán arcú, kék szemű, szinte oxigén-leheletű hercegnők csókolták meg Roykó tiszafüredi gyógyszerész pedrőjét a bajszyok hegyén.

- Ez anno ajncban volt divatban - mondta most valaki a „Bécs városá”-hoz címzett vendéglőben. Lehet, hogy az elkeseredett, tenyereibe temetkezett arcú borbély volt, de lehetett a mátyásmadár is fekete kalitkájában.

- Fel kellett a pedrót kenni, különösen ilyen időben, amikor szürke fellegek fedték az égboltozatot, és az ember nem tudhatta, hogy az utcán jártában, esetleg talán a Váci utcában, Neruda illatszerész boltja előtt (ahol városunk úrnői mindig lassították a lépést) hózivatar vagy sűrű esőzés teszi tönkre bajsza formáját. Nincs szájalomra méltóbb bajusz a világon, mint az a bajusz, amely például spanyolos, óhabsburgi, Kolonics bíboroséhoz hasonlatos bajuszformában - a száj széléig szálanként simára keféltén, aztán hirtelen gácsérfark módjára torzonborzra penderített formában: elhervadna az esőben, hóban, mielőtt célját elérte volna. Az illető hölgy még csak Calderoni kirakatánál tartott mindennapi sétájában, ahol „lorgnyettáján” Ney Dávidot nézegette legújabb szerepeiben. Mikor a Kolonics-bajusz az illető arcán már elhervadt, és a kellő helyen elfelejtődött! Ki tudna az operai fodrásszal konkurrálni? - Némely ember azt hihette volna, hogy Ney Dávid, az Operaház mély hangú énekeese mindennapi elvarázsolt állapotban tartja kirakatba függesztett arcképével szívünk hölgységét, és az a hölgy sohase juthat el a varázslat folytán az illatszerész bolt elé: de én már akkoriban is tudtam, hogy legjobb igen egyszerű zsiradékot venni a boltban, amely zsiradékkal egy éjszakán be kell kenni arcunkat, hogy a szerelem ragyáitól végleg megszabaduljunk.

- Tehát nem az órakulcs!...

Hang volt ez, amely származhatott volna az asztaltársaság bármely álmodozó, bólogató, álmosodó, kényelmeskedő, magába merült tagjának torkából is, de az elnök hirtelen, mint Tell Vilmos, mielőtt utolsó nyilat kiröpténe, felemelte a hangját, mintha hattyúdaltát mondaná el a világnak, amely közélről vagy távolról (a szomszéd szobából esetleg) figyelmezné őt.

- Igenis, az órakulcs, mert én arcom pattanásait, ha ugyan voltak ilyenek, nem a hölgyek csókjaitól kaptam emlékebe, hanem a jó barátság, a férfiak örök szövetségének emlékére viseltem arcomon. A pattanások, amelyek boldogult ifjúkoromban jelölik halántékomat: többnyire azoktól a jó szándékú koccintásoktól származtak, amely jó szándékokkal barátainak és hozzátartozóiknak boldog, hosszú, meglegedett, derék életet kívántam - szívemből és ésszerűségéből, mert jó barátok nélkül nem élhet meg az ember a földön. Én mindig feláldoztam magam, ha valamely barátom megszólított a „Kürt”-ben, a „Pipá”-ban, a „Koroná”-ban, hogy így meg úgy, segítsék neki bizonyos dolgok elintézésében, mert közbenjárásom nélkül egy lépést sem tehet tovább az élet promenádján. Pista úr mindig a helyén volt; Pista úr nyomban felemelkedett a nagy, kerek asztal mellől a „Kürt” kávéházban, nyakába vette a felöltőjét, kezébe esernyőjét, belebújt sárcipőibe, és szóltanul elindult, hogy barátainak segítségére legyen. Ugyanezért még kánikulás nyárban sem lépett ki otthonából felsőkabát nélkül (a legnagyobb urak se szégyelltek übecsiherjüket a karjukon lógatni, pedig csak ide, a szomszédba mentek, a „Kürt”-be vagy a Zugligetbe). Pista úr...

A borbély halált megvető vidámsággal szólalt meg:

- Hol volt az a bolond, aki a Zugligetbe felöltő nélkül rándult ki hölgyével?

- Hagyjuk, hagyjuk - intett némi idegességgel az elnök, mert a borbély valóban kezdett elviselhetetlen lenni, és a szomszéd szobából se mutatkozott Kacs Kovics úr megértő arca, Vilma kisasszony pláne fáradozva pillantgatott a nagy ablakok felé, amelyek embrenyi magasságban homályosra voltak fűjtatva, hogy minden járókelő ne nézegethessen be a Király utcából. Az elnök láthatólag „tartogatta kártyáit” Kacs Kovics úr visszatértéig, ezért bizonyos recitáló hangon folytatta, mintha olyan dolgokról beszélne, amelyeket amúgy is tud mindenki a városban.

- A nevezett Pista úr tehát ott volt a helyén, amikor Pest csillaga, az éjfélű üstökös: Karola Cecília a „Beliczay” szeparéjában nem találta meg kézitáskába zárt ékszereit, amelyeket az orfeumi előadások után Plac gondjaira szokott bízni. A művésznő kétségbeesetten ment haza, a „Hungária” szállóbeli lakására ékszerestáskája nélkül, éppen csak az jutott eszébe fatális helyzetében, hogy névjegyecskéjén néhány sort küldjön Pista úrnak, amely sorokat a szállóbeli „tigris” nyomban el is vitt Pista úrnak, aki abban az időben a Próféta utcában lakott, földszint, numero kettő alatt, és olyan szerkezet volt az ajtaján, amelyet csak ő tudott kinyitni és bezárni. A „tigris” azonban az utcára került, és az ablakon át mászott be Karola Cecília üzenetével Pista úrhoz. És Pista úr nagy nehezen kibetűzte a művésznő sorait, amelyek lelkiállapotában valóban nem hasonlítottak egy zárdában nevelt kisasszony írásához. Inkább egy bécsi mosónőjéhez. De Pista úr is nyomban megértette a helyzetet, elővette a prémes köpenyegét, amelyben rendőrügyész korában járt, és a Próféta utcától nem messzire eső „Beliczay” különszobájában meg is találta Placot egy piros bársony díványon horkolva, fuldokolva, hörögve, szinte eszméletlen állapotban. A jéggel bélelt pezsgősvederben, az úgynevezett „kübliben” még egy felbontatlan flaskó állott, Pomery és Greno urak franciaországi szőlészetéből, amely flaskót nem vittek magukkal valamely érthetetlen okból se a reggelig muzsikáló cigányok, se az amúgy is lerészegedett pincérek. Pista úr tudta azt, hogy pusztán kézzel is ki lehet húzni a pezsgődugót, ha az ember a megfelelő fogást alkalmazza. Pista úr ugyanis régi tapasztalatok alapján mindig gyanakodott azokra a pezsgősbutéliákra, amelyeknek a dugójuk eltörött, és szerszámmal kellett az elporladt dugót eltávolítani. Olyan eljárás ez, mintha a házasság megkötése előtt sebészprofesszorral vizsgáltatná meg a vőlegény a menyasszonyát. (Ízetlen dolog; hallom, a németeknél divat.) A „Beliczay” szeparéjában vödörben felejtett pezsgősüveg dugója azonban engedelmeskedett Pista úr kézcsavarintásának, szinte pukkanás nélkül nyílt, mint az inkognitópáholyokban felszolgált butéliák, amely inkognitópáholyokban valóban nem akarnak azzal tüntetni a jelenlevő urak, hogy az orfeumban a publikum fogadásokat kössön egymás között arra nézve, hogy milyen márkájú pezsgőt szolgálnak fel a pincérek. - Amúgy is tudtuk, hogy kik hordanak a frakkjuk zsebében amolyan acélból való perselyeket, amelyeket csak a Takarékosági Bankban, az Andrássy úton tudtak megfelelő kulccsal felnyitni. A forgalomban levő aranypénzeket, a tíz- és húszkoronásokat volt szokás ezekben a perselyekben elszámszírozni, mielőtt a történetesen jelenlevő hölgyek komolyabban érdeklődhettek volna, hogy Ferenc József hány esztendősen öröközte meg magát aranypénzein. Kézbe és szemügyre kellett volna venni a megállapítás végett az aranypénzeket, mert a tallér hátlapján levő K. B. és más évszámok nem sokat jelentettek. Ferenc József urunk arcképét csak szemügyre kellett venni az aranyakon, hogy a könnyelműeknek, léháknak, ostobáknak mondott hölgyek is ráeszméljenek arra, hogy a Ferenc Józsefhez hasonló férfiaknak az arcképét meg kell őrizni, akár a vállfűzőben, akár a harisnyában. De, mondom, éppen a női kíváncsiság miatt kezdenek Pesten az úgynevezett gavallérok ugyancsak acélstrimpfliket hordani a frakkjuk zsebében, hogy Ferenc Józsefnek minden aranytallérját, amelyet a jó király szétszórt Pesten: elhelyezhessék nyomban a perselyben, amely perselyt se baltával, se fészítővassal, se álkulccsal nem nyithatnak fel sehol az éjszakai fővárosban, csak másnap a

Takarékossági Bankban, délelőtt, öreg bankpénztárosok és más száraz kedélyű emberek társaságában. - Az acélperselyeknek az idejében kezdődött, hogy a magyar nővilágnak számos apró csillaga tanulmányozni kezdte a Nagy Európai Konduktort, hogyan csatlakoznak a vonatok Moszkva, Szentpétervár, Varsó felé, ahol a Takarékosági Bank még nem állította fel leányintézetét.

(Olvasóim engedelmével be kell vallanom, hogy Pista úr előadását már csak azért sem kurtíthatnám a kellő terjedelemben, mert a legfigyelmesebb hallgatói: a borbély és asztaltársa, a sarokban alvó kakas, a messziségre nézdelő Vilma kisasszony (a szomszéd szobában) és Podolini Lajos, az egykori alszolgabíró (ugyancsak a szomszéd szobában) már hallgatólag beleegyeztek Pista úr mondanivalójába. A Király utcára nyíló ablaktáblák mögött ugyanis mind sűrűbben rengő-ringatózó hóesés keletkezett, néha olyan nagy pelyhek is mutatkoztak, amelyek bizonyára valamely meggondolandó üzenetet is hoztak magukkal a szép másvilágról. Ugyanilyen hólakodalom mutatkozott a „Bécs városá”-hoz címzett helyiség udvari ablakain át; ott is, itt is bőségesen havazott; de lehetséges, hogy valaki mindjárt felnyitja a kocsmajót, és csendes káromkodással közli a csaposlegénnyel, hogy még vannak kerületek Pesten, ahol nem ismerik az ily mértéktelen havazást, ahol a háziurak, házmesterek és más hivatalos állomásba, felelős rangba előrukkoltatott személyek tudják a módját, hogy mit kell a havazás ellen tenni. Dallosi D. Adolf, a Folies Caprice igazgatója énekelheti a maga népszerű dalait a havazásról, de a Belvárosban a „házfelügyelők” mégiscsak seprővel fenyegetőznek a járóke-lők felé, mintha azok hoznának magukkal havazást és egyéb veszedelmet. - De a „Bécs városá”-hoz címzett vendéglő ajtaja, se az utca, se az udvar felőli részen fertályórája nem nyílt; elvarázsolt állapotba jutottak a fogadó vendégei, megbecsülhetetlennek látszottak az elnök mondókái, mintha valaki még mindig keresgélne az elveszett dugóhúzó - amellyel bizonyos, régi pókhálóval bevont palackokat ki lehetne nyitogatni. Egyik hősünk, az alszolgabíró, fogpiszkálót rágott, és nadrágja zsebeibe dugván kezét, azon mesterkedett, hogy a szájából kiröpített fogpiszkáló darabkákkal is eltalálhatná „bergsteiger”-cipőjének az orrát. „A háborúban egy fogságba esett muszka tiszt - ezért főbe lőtte magát” mond Podolini, és egyik hosszú karjával olyan mozdulatot tett, mintha valamely láthatatlan óramutatót keresne, amellyel az időt előre szeretné igazítani.)

...Miután a borbély az eddigi balsikerek után nem szólalhatott meg nyomban, abban a másodpercben, amint az elnök szavai elhangzottak, az elnöknek félig hátat fordító és az udvari ablakon át kitekingető Plac szólalt meg.

- Sokkal nagyobb baj az, hogy ilyen későn jön a havazás, amelyet már novemberben meg kellett volna kapnunk. De hát, mondja, mit is akar már megint azokkal a harisnyába dugdosott aranyakkal. Én kapcát hordtam, kapcát hordok ma is a cipőmben, igaz, hogy a legfinomabb selyemből, mert a fagyos lábam nem bírna ki egyéb viseletet. Ez az én dolgom. Mi közöm van nekem a strimpflik aranyaihoz.

Lehetséges, hogy Plac, akinek homlokán, halántékán is éppen elég ránc volt, amely ránc mindig jelent valamit, amikor valaki megszokja, hogy csak fél könyökkel támaszkodjon a kocsmában, ne akarjon „hótig” az asztalnál maradni - lehetséges, hogy Plac a szokásos ingerkedés végett tette ezt a nyilatkozatot „Bécs városá”-nál. De az eredményt nyomban elérte, mert az elnök szinte magánkívüli állapotban kiáltott:

- „Brúderkáim”, Plac szemünk láttára, jelenlétünkben vetette fel ezt a témát. Én szándékosan kerültem, hogy egy jelenlevő, félig-meddig társaságunkhoz tartozó úriemberről kellemetlen-ségeket mondjak. Abbahagytam tehát a történetet, ahol az sikamlóssá kezdett válni. Utóvégre nagyon ritka ember szereti, ha a társaságában előforduló egyének kék, bűnügyi idézéseket viselnek a kabátjuk szivarzsebében. - Mert ugyanakkor, amikor Karola Cecília engem mint

legmegbízhatóbb barátját értesített ékszerestáskája elvesztéséről, ugyanakkor a rendőrséget is értesítette, ahol éppen Szombathfalvy Albert barátom és a titkosrendőrség főnöke aludt az inspekciósok díványán. A „tigris” felköltötte a detektívkapitányt, mert az ilyen portásfiúnak van magához való esze: Karola Cecília neve varázsszó volt, talpra ugrott a rendőr, bakra ugrott a fiákeres, éjszaka is felnyitotta a boltját a belvárosi ékszerész, mégpedig maga az öreg Bachruch, ha Karola Cecíliának gusztusa támadt valamely ékszerre. Tehát jött a helyszínére az én Albert barátom is: mégpedig Pest leggyorsabb fiákerén, amelyen a művésznő szokott kocsizni, nem pedig azon az ócska batáron, amelyen a titkosrendőrök jártak nyomozni. De bármilyen gyorsan hajtott a fiákeres, ott voltam már én, és kezemben az ékszertáska. „Mi történt?” - kérdezte elámulva Szombathfalvy Albert, amikor a „Beliczay” különszobájában körülnézett. Ekkor én Placra mutattam. „Előadta a táskát, miután álmából felébresztettem, és erőszakkal egy üveg pezsgőt öntöttem a torkába!” - feleltem én. „Hol volt a táska?” - kérdezte Albert barátom. „A táska a bársonypamlag alatt volt” - feleltem én. „Le kell tartóztatnunk ezt az embert?” - kérdezte ismét Albert barátom a már megint hortyogó, öklendező Placra mutatva. „Azt hiszem, éppen elég, ha a táskát elveszjük tőle” - feleltem én. „Úgy tudom, hogy bejelentett lakása van Budapesten.” Mondhatom, minden tekintélyemet latba kellett vetni, hogy a pesti detektívfőnök szabadon eressze Placot.

Mikor a történetnek ehhez a részéhez érkezett az elnök, valaki felordított az asztalnál:

- De már a jégenkopogóját, nem hagyom magamra mondani, hogy ékszertolvaj vagyok. A művésznő éppen azért bízta rám ékszereit minden előadás után, mert én voltam csak úriember a városban.

Mielőtt valaki észrevette volna, az elkékvült arcú Plac már a szoba közepén termett, mégpedig olyan lábdobbantással, amely azt jelentette, hogy Plac is részt akar venni a pádimentum görbítgetésében, amiben már annyi régi úriember serénykedett - ugyanakkor jobb kezével felkapott egy széket, amely éppen súlyosságánál fogva nem szokta meg, hogy mindennap megemelgessék; jó tölgyfa szék volt, nyilván azzal a szándékkal faragták, hogy legalább két-három nemzedéket elbírjon, akár borozgatás, akár sörözgetés közben. A nagyapák helyén jól érezzék magukat az unokák... De Plac meglóbálta a széket a levegőben, és éppen sújtani akart vele az elnök felé, amikor a huszárkapitány egy táncos mozdulattal felugrott helyéről, összependítette a sarkantyúját, és táncra kérte Placot, és nyomban ki is táncolt vele a belső szobából a külsőbe, mert akkoriban az úriemberek között ez volt a szokás. Az elnök csodálatra méltóan megőrizte hidegvérét, és a váratlanul előrohano Vájsz kocsmároshoz így szólott:

- Tegyétek a széket a múzeumba - mondta egy sarok felé mutatva, ahol már több rokkant, törött szék hevert egymás hátán, annak emlékére, hogy a jeles Burg báró vagy mások megfogdosták őket. - Az elnök folytatta: - Szerencsére nem történt egyéb baj akkor sem, amikor az ékszerestáskának megtalálásakor Albert barátommal pezsgőt ittunk. Éhgyomorral voltam, és a pezsgőtől csupán néhány pattanás támadt az arcomon. Bibircsek. „Bibircsókák!” - mondta Karola Cecília felejthetetlen, bécsies humorával, és a maga orvosságát ajánlotta fel a pattanások gyógyítására. De én már csak megmaradtam a lyukas órákulcsnál, amely azóta is mindig bevált, ha arcom gyöngyeitől meg akartam szabadulni.

- A kiütéseknek másféle okai is lehetnek - mondta most szinte kötekedve a borbély, mintha csak abban a kitüntetésben akart volna részesülni, hogy őt is megtáncoltassa a kapitány. (Plac ugyanis baj nélkül ült a söntésben, és a legzamatosabb bécsi németiséggel tárgyalt valamely kérdést Vájsz úrral, és sértődöttségi állapotában, szinte tüntetőleg, egy üvegből való söröscsizmát állíttatott maga elé, amilyenből a másfél liternyi söröket ünnepnapokon szokták fogyasztani.)

Benn a borbély:

- Azok a szakállszőrök is okai a pattanásoknak, amelyek befelé szoktak nőni a bőr alá. Amely szakállszőröket a visszafelé való borotválással se lehet eltávolítani, már csak azért se, mert nem minden úriember bírja ki a visszafelé való borotválást. Az elnök úrnak talán ilyen szőrei vannak?

- Csak vizsgálja meg, mester - harsogta most egy váratlan szövetséges a szomszédból; Plac volt, aki a karzatról belekiáltott az előadásba.

A borbély éppen bontogatta viaszosvásznas csomagját, amelyből egy fénylő csípőkészüléket vett elő, amelyet bemutatni akart a jelenlevő társaságnak. Esetleg gyakorlatilag is bemutatván, hogyan kell a pattanást okozó szőrszálakat gyökeresen kiirtani.

- A szemölcsszőrök ellen is jó - hangoskodott a borbély, mert akadt valaki a társaságban, aki a borbély szerszámát megtekintés végett a kezébe vette. Jenőke volt, aki évtizedek óta minden portékát megfigyelt, megtapogatott, kialkudott, amely portékát az éjjeli házalók kínálgatnak. Alkudott inggombokra, bajuszkefákra, harisnyakötőkre... Végül is eszébe jutott nővére, Fruzsín, Andersonné önágyása, aki bizonyosan olcsóbban tud vásárolni, mint ő. És ezen megakadt az alkudozás.

6

A borbély nyilván ismerte Jenőkét, mert még az árát, az utolsó árát se mondta meg a szőrtépő készüléknek, és minden figyelmével a bekövetkező események felé fordult; bár most már nem távolodott el az asztaltól, de az üresen levő helyet elfoglalni nem merészelte.

Hátikosaras, zöld kötényes, sapkás teherhordó nyomakodott be aztán, amilyent Pest utcáin százat is láthatunk, anélkül hogy figyelemre méltatnánk őket. Csak az elnök arca mutatott valamely érdeklődést. Szemét kerekre nyitotta, amikor a hátikosaras ember a legbelső szobába lépett, és sapkáját illetudóan levette, és a küszöbre dobta:

- Bandi legyenek, ha ezt a vörös bajszú embert nem láttam már valahol életemben. Hopp, a Szerviták terén, ahol özvegy Kacskovicsné házának kapuját támogatja - mondta az elnök, de véletlenül senki se hallgatott szavaira.

- A méltóságos urat keresem.

- Maga az, Löffelmann?

- Köszönöm, hogy nem felejtette el a nevemet, méltóságos elnök úr, habár most sem mondhatok egyebet, mint legutolsó találkozásunk alkalmával, hogy nem vagyok még csak távoli rokonságban sem a híres pesti vendéglőssel, Löffelmann úrral, ahol a legjobb evőeszközöket adják a legjobb tányérok mellé.

- Kár - mondta az elnök. - Nagy kár, „brúderkám”, mert Löffelmann talán az utolsó komoly vendéglős Pesten, ahol a tormás virsliben nem találhat a vendég emberi ujjról való körmöt, amit tévedésből belevágnak a virslibe. (Persze, ez utóbbi mondat Vájsz vendéglősnek szólt, aki nyomban visszavonult erre a küszöbről.) S Löffelmann, mint hűséges küldönchöz illik, ezalatt földre helyezett hátikosarából kirakosgatta a küldeményt. A különböző színű, sárga, zöld, kék, vörös selyempapirosokból egymás után bontogatta ki a hétdecis és háromdecis butéliákat, amelyekről egyik előadásában (talán éppen fertályóra előtt) az elnök megemlékezett.

- Özvegy nagyságos asszonyunknak tudomására jutott, hogy a méltóságos elnök úr hiába keresi Pesten ezeket a bizonyos palackokat. A mi pincénkben maradtak ezekből a régi butéliákból, parancsot adott tehát, hogy a butéliákat ide elszállítsam.

Így szólt a házmester, bokáját összezsápta, és mint régi urasági házból való cselédhez illik, szabályszerű köszönés után eltávozott. Az elnök minden kísérlete hiábavaló volt, hogy némi ajándékot keressen elő bugyellárisából a házmester részére. Az eltűnt. Az elnök tehát kénytelen volt az asztalra helyezett tárgyak közül: a Budapesti Önkéntes Mentők kék zománcú perselyét maga előtt elhelyezni, amelyet először megrázott, hogy meggyőződjön a benne zörgő nadrággombokról, aztán a további intézkedés végett keze ügyében tartott.

- Ócska nadrággombokat adnak a derék mentőknek - dörmögte magában, mintha még mindig nem akarta volna észrevenni az asztalon elhelyezett „butéliabatériát” (amint később a hagyományok a váratlan küldeményről megemlékeztek).

De kéznél volt a borbély - sohase lehet tudni előre, hogy hol és mely körülmények között hasznosítják magukat a leghaszontalanabb emberek -, kéznél volt a borbély, aki valahol mégiscsak megtanulhatta a rendet, mert nyomban csoportosítani kezdte a borospalackokat.

- Így volt elrendezve az étkezőkocsiban is, amikor a szabadkai bálra meghívást kaptam - mondta a megrökönyödött társaságnak, és minden teríték mellé egy kisebb és egy nagyobb butéliát helyezett. A zsebébe nyúlt, zsebkést vett elő, amelynek nyitott dugóhúzóját éppen Jenőkének kínálta.

- Tudja mit? - felelt Jenőke azzal az úri fensőbbiséggel, amelyet kortársai sokszor megcsodáltak e lomha férfiúban. - Ha már itt van, akkor inkább borotváljon meg. A borosüvegeket bízza Tót úrra, a pincérre.

A borbély kissé megdöbbenett Jenőke odavetett szavaira, de most már nem akarta feladni pozícióját, amellyel az úri társaság közelébe juthatott.

- Ha borotválkozni parancsol, azt is nagyon szívesen - felelt fogai között szűrven a szót a megsértett borbély.

- Itt is borotválhat - hangzott most a külső szobából a száműzetésben ülő Plac csúfondáros szava, mert a vendéglőssel folytatott beszélgetésből Plac határozottan megtudta, hogy a pepita nadrágos vendég igazi foglalkozása a borbélymesterség, csupán idegenekkel szokta elhitetni, hogy „turfember”, akinek versenylova fut valahol valamerre a pályán.

A borbély nehéz helyzetében már éppen arra gondolt, hogy végleg visszavonul előbbi sarkába, az elaltatott kakas mellé, amikor újabb mozgalom kerekedett a csendes „Bécs városá”-ban. A hordár érkezett meg, csizmáján topogáshoz való hószállítmányt, ajtónyitásával déli harangszót (a terézvárosi toronyból) hozott magával, nem beszélve az ócska télikabátzsebből előkandikáló csomagocskákról, amelyek a havas téli utcákon oly kedves jelenségekké teszik a pesti hordárokat.

- Mintha karácsony volna, úgy érkeznek a küldemények - suttogta a borbély Jenőke fülébe.

- Borotválj meg! - felelt a legnagyobb egykedvűséggel Jenőke. - És fogd be a szádát.

A hordár, miután közfigyelmet keltett megérkezésével, darab ideig zavarodottan állott helyén. Az ilyen foglalkozású emberek jobban szeretnek félhomályos kapuboltozatok alatt diszkrécióval tárgyalni ügyfeleikkel, mint a nagy nyilvánosság előtt. Az Esperes kénytelen volt tehát segítségére lenni a hordárnak, amikor a fülét csaknem a hordár bajuszához tartotta:

- Ő ismeri főtisztelendő urat, ő nagyon tiszteli főtisztelendő urat, mert azt hiszi, hogy tud héberül. Itt van a pálinka.

A hordár az asztal alatt suttymban akarta átadni az üveget, de az Esperes hirtelen rákiáltott:

- Érzem, hogy megkóstolta, maga gazember. (Gyors pillantást vetett az üvegre, amely telinek látszott.) Nemcsak megkóstolta, de a hiányzó pálinkát valamely vízvezetéki csapból pótolta.

Az Esperesnek éppen lila színűvé kezdett sötétülni az arca a méltatlankodástól, de a hordár nyugodtan állott helyén.

- Ő megkínált engem, de nem ebből az üvegből; ő azt mondta, hogy mielőtt elvinne a halál angyla, igyak egy pohár pálinkát útravalónak; ő... (A hordár beszéd közben titokzatosan integetett a háta mögé ama bizonyos harmadik személy felé.)

Az Esperes azonban nem nagyon figyelt a hordárra, az üveget szemlélgette, amelynek dugója szabályszerűen le volt pecsételve. Valamely héber betűs kézírás is látszott az üvegen, valamely jel arra nézve, hogy az mással össze ne tévesztessék. Az Esperes azonban még egy próbát tett a hordárral, előkérte annak dugóhúzóját, mire a hordár bevallotta, hogy nincs dugóhúzója.

- Kitanult gazember - dörmögte az Esperes, és ugyancsak amaz ismert kézmozdulattal kabátja zsebén át benyúlt nadrágzszebébe, és onnan elefántcsontból való megsárgult penicilust vett elő szarvasbőr tokban, a penicilusra ráfűjt, és a megfelelő helyen kipattantotta a dugóhúzót.

- De még küldött valamit ő. Küldött egy doboz halat. Ez a hal lopott, csempészett hal, azért nincs semmi gyári felírás se a dobozon, se a papiroson. Ez vámon kívül, titokban érkezett, mert nagy adót kellene utána fizetni.

- Csempészett szardínia! - kiáltott fel az Esperes örömteljesen, amikor a bádogdobozt jobbról-balról megforgatta a kezében.

- Még ilyent sem láttam - szólalt meg most az elnök, és kinyújtotta kezét a titkos holmi után. Arany pecsétgyűrűs ujjával úgy tapogatta a bádogdobozt, mint valami ritkaságot. Az Esperes folytatta előadását:

- Én már hallottam erről a szardíniáról. Portugálok készítik, mert csak egy valódi portugálnak jut eszébe ilyen huncutság. A szardíniához szükséges olajra ugyanis nagy adó van vetve azokon a telepeken, ahol a szardíniát halásszák. A portugálok tehát, hogy nagyobb üzleti haszonra tegyenek szert, egyszerűen lopják az olajat, lopják a szardíniát. Ugyanezért nincs semmi felirat a dobozon sem, mert nem bolond senki se elárulni magát.

Pista úr az előadás alatt nagy megértéssel, helyesléssel bólogatott, mintha a pesti hatodik kerület adókiivető bizottságának elnöke a legtermészetesebb dolognak tartaná, hogy a portugál fináncokat sikerült kijátszani.

A hordár eközben kézbesítette a szerkesztő csomagját is, ama pléhdobozkát, amelynek cirillbetűs felirata garantálta, hogy az áru valóban Oroszországból származik.

Az elnök arany pecsétnyomás gyűrűjével ugyancsak megkopogtatta a dobozt.

- Bizonyos - mondta -, hogy a kaviárnak is megvannak a maga tolvajai, csempészei, mert a lopott holmi, mint tolvajnyelven mondják: a szájre, mindig jobb minőségű szokott lenni. Sajnos, ezen a dobozon nem látszik, hogy valahol valamerre lopták vagy csempészték volna.

Az Esperes eközben halkan, mint egy fütttyentés: eltávolította a pálinkásüvegecske dugaszát. Megtermett, szimatoló orrában a szőrszálak a pálinka szaglálása közben megborzolódtak, hogy nem kellett nagyobb szakértelem annak a ténynek a megállapításához, hogy az Esperes

önkezüleg szokta arcán a borbélyi teendőket elvégezni, mert még egy falusi borbélyról sem tehető fel, hogy e bozontos szőrszálakat a helyükön hagyta volna. A szolgatás után az Esperes egy rövid, hirtelen mozdulattal kortyintásra emelintette a kis üveg kis száját széles ajkaihoz.

- Azt hiszem... azt gondolom... Habár határozottan nem merek még se igent, se nemet mondani... De mégis inkább igen, mint nem...

- Majd én megmondom - felelt jóakarátú leereszkedéssel az elnök, amikor az Esperes bizonytalan szavait végighallgatta.

És nagy tekintélyű mutatóujját, mintha ez a hatalmas mutatóujj jelentené a bölcsességet, csalhatatlanságot, a tiszta józanságot: most az egyszer egy vádlottként szereplő szilvóriumos üveg után nyújtotta ki. Az Esperes átvadva palackját az elnök mutatóujjának, nem minden szorongás nélkül várta a döntést. Az elnök megcsípte az üveget jobbjaival, baljaival egy pohárkát (borospohárkát) emelt fel az asztalról, hogy annak tisztaságáról, szagtalanágáról meggyőződjön.

- Igaz, hogy sohase voltam pálinkaivó, sőt, „kimondott ellensége” vagyok a pálinkaivásnak, mert az viszont olyan színeket, foltokat, égéseket hagy az arcon, amelyeket még az angol poéta, Shakespeare se tud megmagyarázni másféleképpen, mint csak abban a formában, hogy azok a foltok az epe működésével vannak összefüggésben, de az én szerény véleményem szerint a jó pálinka elsősorban az öregembereknek való, akik füttyörészést, melodikus dörmögést, a magános helyeken való önkéntelen dúdolgatást tanulnak bánatukban a pálinkából... Mondom, bár ellensége vagyok a pálinkaivásnak, amelytől az ember arca vére úgy is elfehéredhet, mint a hóember arca az udvaron: talán valamit mégis értek a pálinkához. - Így szólt az elnök, és a kezében tartott pohárba néhány cseppet töltött az üvegből, ha számolta volna, se lehetne több száznál, az igaz, hogy megfelelő ceremóniával, ünnepélyesen nézegette darab ideig a poharát. Előbb a tenyerébe vett néhány cseppet a pálinkából, és tenyerén oly gyorsan kezdte dörzsölni, mintha legalábbis tüzet akarna csíholni. Aztán megszagolta tenyerét, mindegyiknek külön és külön orrlyukat szentelve; sőt a szomszédainak is felkínálta tenyerét szaglás végett.

- Mi? - kérdezgette jobbról-balról, mielőtt a szilvóriumot felhajtotta volna. Majd így szólt:

- Van benne valami zsidónóta. Hiába, az embernek van memóriája. Zsidó lakodalom jutott az eszembe, ahol a sátor alatt valamikor nagyokat táncoltunk. Kár, hogy már a lakodalmak kimentek a divatból! Most már alig kapok meghívást lakodalomba, pedig régebben mindig násznagy voltam, hol a Szent Terézia templomában, hol meg a Rumbach utcai zsinagógában: Ferenc Józsefre való tekintetből is. Ne érhesse gáncs őfelsége személyét, amíg bölcs tanácsosai vannak. Mindig felköszöntőt mondtunk Ferenc Józsefre, mielőtt a lakodalom igazándiban elkezdődött volna...

Amíg az elnök szavait itt-ott valamely láthatatlan karzathoz intézte (mintha még most is kémeektől lehetne tartani, akik a közéleti férfiak szavait följegyzik), az Esperes visszakapta üvegét, még egyszer megkóstolta:

- Igen, a Goldstein Számi nótája is benne van... De annak a szakállas karmesternek az operettjei is, aki a Népszínházban dirigált... Nevét elfelejtettem, de a *Suhanc*-ra meg a *Királyfogás*-ra jól emlékszem, habár csak a kakasülőre jártam akkoriban.

Az Esperes néhány hangot dúdolt, amit eddig nem mert volna róla feltételezni senki: „A szokás párosan, ó, mi édes, ó, mi szép - szerető pár előtt utat egyenget a magas ég...”

- A *Gerolsteini nagyhercegnő*-ben van - mondta az elnök ünnepélyesen, mert az operettekben is szerette feltüntetni járatosságát („udvari ember” volt).

...Ámde ekkor a borbély, akit Jenőke gorombaságaival mindeddig távol tudott tartani az asztaltól, most végre helyre tett szert (a hordár helyét szerezte meg, miután Burg kapitány egy szórakozott tekintettel az alvó kakas mellé parancsolta a hordárt), a borbély az asztalhoz furakodott, és váratlanul dalolni kezdett: „A gránátos szép ember volt, és Nürnbergből jött lovon...”

- Brúderkám! - mondta az elnök, amikor a borbély bevégezte a dalt. (Akik Pista urat ismerték, nem sok esélyt jósolhattak a borbélynak további fellépéseihez. Igen érzelemtelen, száraz hangon szólt az elnök.)

A borbély vízbe füló mozdulatokat tett.

- Csak éppen a *Gerolsteini nagyhercegnő*-re óhajtottam emlékeztetni excellenciádat - igyekezett a borbély. - Én tudniillik darab ideig pártfogója voltam a hazai színművészetnek is, az ember mindent megpróbál, ha nincs özvegy édesanyja, árva testvérkéje, aki a jó útra, a takarékosagra, a téli tüzelőfára, a stafirungra emlékeztesse. Az ember úgy él, mint őfensége, a velszi herceg.

- Brúderkám - szólt ismét az elnök, de most már olyan szelíd hangon, mintha zsebében volna a borbély halálos ítélete, amelyet az imént hozott meg valamely láthatatlan kurír. (Talán éppen a becsületes hordár, aki éppen az ajtó mellett helyezkedett el, hogy az „idegen vendéget” szemmel tarthassa.)

- Brúderkám - ismételte az elnök, miután az Esperes az asztalon át a különböző edények között szolgálatkészben az elnök keze ügyébe sanzsírozta dugóhúzóval ellátott penicilusát, amely szolgálatkészségét az elnök megértő fejbólintással fogadta.

- Brúderkám - folytatta az elnök, szemügyre véve az Esperes szarvasbőr tokba zárt kését, pecsétnyomós, gyűrűs ujjával megpróbálgatván a penicilusban elrejtett különböző szerkezeteket, a körömpiszkálótól kezdve a fülpizskálóig, amilyen fölszereléseket csak egy misszionárius zsebképe rejtegethet magában. - Brúderkám, ha két perc alatt meg nem borotválja a nagyságos urat, Jenőke barátunkat, akkor nagyon rossz következménye lesz helybeli vendégszereplésének.

A hordár, aki már némi tapasztalatot szerezhetett e nemes társaság körében, az alvó kakast elhagyván, sapkáját fejére tette, és hirtelen a vendégszoba küszöbére állott, mintha őrhelyet foglalna el a borbély esetleges menekvés kísérletei ellen.

- Jól van, Stecc - szólt az elnök, akinek mindenre kiterjedt figyelme.

- Kóricnak hívnak - felelt a hordár -, régi uraknak legrégibb alázas szolgája.

- Ért az akasztáshoz? A nyakon való zsinegeléshez? Vagy mint Pesten mondják: a „strangulírozáshoz?”

A hordárt meglepte az elnök kérdése. Nem felelt nyomban.

- Azért kérdelem, mert ha maga, kedves fiam, nem értene az akasztáshoz, van itt a közelben egy idősebb szakember, aki mostanában abból kénytelen megélni, hogy muzsikos cigányok után cipeli a nagybőgőt vagy a cimbalmot, itt van nem messzire, a Vasvári Pál utcában szundikál Fritz csárdájában. Ez a bizonyos valaha akasztásokat végzett a boszniai hadjárat alatt. Basákat is felakasztott, nemcsak a borbélyait. Kéznel legyen, kedves fiam, ha szükség lesz magára. Tudniillik régi tervem, hogy ezt a borbélyt felakasztjuk.

A legnagyobb nyugalommal hirdette ki ítéletét az elnök, és tekintetét egy kampósszegre vetette, amely a „Bécs városá”-hoz címzett vendéglő vendégszobájának falából pókhálóval megrakodtan feketéllett, még abból az időből, amikor a kampósszegen függő tükröt valaki valamely okból le nem verte helyéről.

A nagy fogú hordár nem volt elrontója a jó tréfának, és széles mosolyra idomított arcát még barátságosabb mosolyra vonta. A rongyos hordárköpeny zsebéből zsinegeket, „cukorspárgákat” kezdett előszedegetni, amelyek emlékebe maradtak zsebében különböző megbízatásai után.

- Ez is már alulról szagolja tavasszal az ibolyát - mondta a hordár, amikor végre egy megfelelő vastagságú zsinegre akadt zsebeiben, amely zsineggel talán éppen utolsó ruhadarabjai voltak csomagba kötözve valamely szerencsétlennek.

A borbély most így szólt:

- Bármilyen történések velem, nem mondhatok egyebet, mint amit már többször is hangsúlyoztam, én a szerelem áldozata vagyok, engedjék elmondani tanulságos történetemet, azután akár fel is akaszthatnak.

- Adta borbély, még valami disznóságot fog a fülünk hallatára hazudni, de akkor a lábánál fogva akasztjuk fel - mond az elnök, és biztosította szempillantásával Vilma kisasszonyt, hogy szavát megtartja.

- Egyszer egy este, éppen úgy, mint más estéken, a Stefánia úton sétáltam, ahol az előkelő, gondtalan úriemberek szoktak, mert senki se szereti a szegényszagot, ami a város többi részében tagadhatatlanul érezhető. Egy-két utas kivételével Pesten mindenkinek csak harmadik osztályú jegy van a zsebében, de azért az első osztályba szeretnének beszállni azon a címen, hogy a harmadik osztályon már nincs hely.

- Mondom, hogy ez a borbély valami elcsapott kondoktor - szólalt meg ismét ama kis termetű úriember, aki fullánkossal megjegyzéseivel már többször feltűnést keltett.

- Tehát a Stefánia úton történt, hogy így szólott hozzám egy előkelő hölgy: „Mondja, kedves báróm, mikor fogunk ismét kikocsizni azon a két remek pejen, amelyen a múltkor a Kamaraerdőben jártunk?” „Amikor parancsolja, nagyságos asszony” - feleltem. Mire ő így szólt: „Szólíthat nyugodtan Szibillnek, mert nincsenek kémek a sarkamban, sikerült észrevétlenül távozni a palotából.” Én kérdeztem: „És egyenesen idejött, kedves Szibill?” A dáma csodálkozva nézett: „Természetesen, kedves báróm, hiszen így beszéltük meg.” A hölgy ezután mellékútra lépett, ahová én követtem, mert az emelje fel a széket először, aki nem azt tette volna az én helyemben. A mellékúton, éppen arrafelé, ahová az ügetőversenyterre szoktunk járni, ahol az eldobált versenyprogramok és eldobott tikettek hevernek az úton (amely tikettek között már találtam jót is, különösen, ha óvás volt az utolsó verseny után, de most nem értem rá egyetlen tikettet sem szemügyre venni a hölgy miatt), a dáma a karomba kapaszkodott: „Látom, kedves báróm, hogy csodálkozik ruhámon, kalapomon, harisnyámon, kesztyűmön, amelyet eddig még nem látott rajtam. Nos, be kell vallanom, hogy ma a kertésznő öltöztetett fel a saját ruháiba, miután a francia kisasszony Hortenzia nagymamához, a hercegnőhöz ment látogatóba a testvérekkel.” Én most szemügyre vettem az ismeretlen úrhölgy ruházatát. Milyen ház lehet az, ahol még az egyszerű kertésznőnek is ilyen pompás toalettje van! De a hölgy nem sokáig engedte, hogy cipőszalagjait babráljam, az Irányi Dániel szobra alatt üldögélve, hirtelen felvetette a kérdést: „Mondja, kedves báróm, elhozta azt, amit a múltkor ígért?” No, gondoltam magamban, ott egye meg a fene azt a bizonyos bárót, aki nevemben mindenféle ígéreteket tesz. Most már nyomban vége lesz a tündéri találkozásnak. De a lélekjelenlétem nem hagyott el. „Elhoztam, de nem merem magának odaadni, kis Szibill” - feleltem.

„Miért?” - kérdezte ő csodálkozva. „Azért, mert az nagyon veszélyes dolog, nem kislányok kezébe való” - feleltem. Közben azon törtem a fejemet, hogy mit ígérhetett az az akasztófára való báró a kis hercegnőnek.

- Hercegnőnek? Brúderkám, vigyázz szavaidra!

Az elnök intelmére a borbély egykedvűen válaszolt:

- Tizenegy ágú korona volt a zsebkendőcskéjébe hímezve. Elloptam, amint tehettem.

- Erre a kérdésre még visszatérünk - szólt az elnök, aki már némileg türelmetlen volt, hogy a borbély hosszú, folyamatos hazugságaival percekig nem enged „mást szóhoz jutni”. - Tudtommal nem szoktak a zsebkendőkbe tizenegy ágú koronákat hímezni, az ilyesmi csak a fodrászok fantáziájában lehet. Már a kilenc- vagy hétágú korona se divat, legfeljebb öreg arisztokrata batárokon, lószerszámokon. A zsebkendőkbe félreérthetetlen, úgynevezett „angol betűket” hímeznek.

- Női zsebkendőről van szó - felelt a borbély, és a bal lábszárát kedélyesen tapogatni kezdte álltában, mintha unná az asztalfőn ülő elnök okvetetlenkedéseit. Ám a lábrázogatást észrevette a borbély közelében ülő Jenőke, aki csendesen kinyújtotta az asztal alatt lábát, és megrúgta a pepitanadrágost azon a helyen, ahol az legjobban rázkódott. A borbély megvadult tekintetet lövellt a támadóra.

- Borotválj meg! - intette Jenőke, és hatalmas, nyakig választott hajzatát megint gondosan tenyerébe csúsztatta, hogy tovább szundikáljon.

Az elnök ezalatt tanácskérő pillantásokat vetett asztaltársaira, már csak azért is, hogy közben egy alattomos tekintetet („röppentyűt”, mint később mondogatta) vethessen Vilma kisasszonyra a szomszéd szobába, mint az egyetlenre, aki a felséges női nem részéről, úgy a tizenegy-ágúak, mint a kilencágúak részéről méltóan eldönthetné a kérdést, de a felséges női nem jelenlevő képviselője látszólag a fogadósneval váltott mind barátságosabb mosolyokat, a fogadósne ugyanis a tolóablak mögül, egy kis résen át hallgatózott, amikor a borbély hazugságai elkezdődtek.

A tolóablak résén át finom, tavaszias zöldségszag áramlott e percben, mintha a fogadósne egészséges, telt arcából jönne.

Az elnök végül is csak megtette kijelentését:

- Sajnos, nincs a társaságunkban jelen Nagy Alfréd, aki valamikor annyira rajongott a pesti nőkért, hogy álnév alatt segítséget vállalt egy Váci utcai selymesboltban, hogy a dámák kezét legalább megérinthesse. Nagy Alfréd megmondaná, hogy milyen koronákat, címereket vagy betűket szoktak hímezni a hercegnők zsebkendőibe. Alfréd most az amerikai viszonyokat tanulmányozza. Női név nem volt a zsebkendőbe hímezve?

- Nem, ha nyomban kettéhasítanak is - kiáltott fel a borbély, aki észrevette az elnök ravaszkodását, amikor az a bolthajtás bizonyos pontjára szegezte a tekintetét, hogy „kiugrassza a nyulat a bokorból”.

- Tudom, hogy nagyon könnyű dolog volna egy női nevet kiejteni az urak előtt, hogy örökre megbélyegezhessenek azért, hogy a nők titkait kifecsegetem. A nők titkai előttem éppen oly szentek, mint egy középkori lovag előtt. A nők titkai...

A borbély a tolóablak felé még néhányszor ismételte volna szavait, de a fogadósne becsapta az ablakot, az elnök mogorván dörmögte:

- Hajtsunk tovább.

- Ha Irányi Dániel beszélni tudna: ő volna a megmondhatója annak a zsenialitásnak, amelynek segítségével kihámoztam a hercegnőből, hogy „Doppelgängerem”, a báró mit is ígért az úrnőnek. A szobor azonban nem szólalhat meg, s így örök titok fedi a pillanatot, hogy mily nehezen vallotta be, hogy az ördögös „alteregó” egy különös szerkezetet ígért, amelynek segítségével a hercegnő nemcsak képzeletbeli bajuszszálaitól, szakállkájától szabadulhatna meg, hanem a karjain és más fedett testrészein is rejtőző hajszálacskáktól is. Mielőtt tovább folytatnám, excellenciás uraim, akik amúgy sem mentenének fel a büntetés alól, ha bármit mondanék - még akkor se, ha a mennybéli összes szentekre megfogadnám, hogy soha többé nem teszem be a lábam a „Bécs városá”-hoz címzett fogadóba, hogy nagyjó uraim mulatozását nyugtalan észjárásommal megzavarjam - mielőtt tovább folytatnám: ünnepélyesen, férfibecsületemre mondom, hogy se bajuszkája, se szakállkája nem volt a hercegnőnek, és ugyancsak így lehet a dolog a többi alkalmatlan hajszálakkal is.

- Gyakori képzelődés ez ideges, fiatal nőknél - szólalt meg most egy hang az asztalnál, amelyet eddig jóformán alig hallott valaki, részben unott, egykedvű fáradtsága miatt (mintha a hangtulajdonos mindig otthon felejtette volna a hanghegedű húrfeszítő kulcsait), részben azért se volt hallható a hang, mert közben elfogyasztotta kávéskanalanként a csaknem farkassörét nagyságú kaviárgyöngyöket, anélkül hogy felpillantott volna a dobozból. Nyilván ez a halikraszerelem volt az egyetlen szenvedélye a kopott ruházatú, kovászarculatú úriembernek (akiről később ördögös dolgokat meséltek a „Bécs városá”-hoz címezett fogadóban).

- Gyakori... Én még sohase hallottam róla - kapta fel az elnök a „Szerkesztő” ritkán hallható szavát.

- Sok dolog van a világon, amiről még Shakespeare se beszélt, pedig talán ő volt az egyetlen ember a világon, aki körülbelül mindent tudott - felelt a szerkesztő, és a kiürített halikrás dobozra visszaillesztette fedelét, mintha az üres dobozt valakinek ajándékba akarná adni. És ugyanakkor megkopogtatta a doboz fedelét egy kék köves, vékonyka aranygyűrűvel, amilyen gyűrűt bérmláskor vagy első áldozáskor szoktak ajándékba kapni a fiatal katolikus lányok. A szerkesztő a gyűrűsujján viselte az ártatlan ékszer. (Majd később, „amikor már mi nem leszünk”, a „Bécs városá”-nál megfejtik ennek a gyűrűnek is titkát. A rosszkedvű „Szerkesztő” halott kislánya ujjáról vette emlékebe a gyűrűt, mielőtt arra a koporsófedelet rászögezték volna.)

A „Szerkesztő” kopogására az Öregpincér a szokott andalgó tánclépésekkel jött elő (mintha valakinek, egy láthatatlan gazdának vagy talán egy képzeletbeli fogadósnénak tiszteletére illegetné magát a szolgálatban, mindaddig, amíg egy lépést tud tenni életében. Az élet eliramlik, de az etikettet megtartja az ember).

- Minek állnak itt ezek a borosüvegek felbontatlanul? - kérdezte a „Szerkesztő” az asztalon álló butéliákra mutatva.

(Még egyetlen üveget sem nyitottak fel, mert az elnök nem indítványozta.)

Az Öregpincér súgott valamit a „Szerkesztő” fülébe, amit az bizonyára nem értett, mert még szárazabb hangon így folytatta:

- Különben sem tudnék bort inni. Ellenben innék egy kis üveg - tudja, olyan „félcilinderes” francia pezsgőt, amilyent ugyancsak a Nemzetközi Hálókocsi Társaság restaurációs kocsijai-ban kezdtek először szervírozni, amikor az Orient-Expresszt bevezették Magyarországra. Az okos franciák találták ki, hogy az ember megihasson egy korty pezsgőt anélkül is, hogy a cigányprímás nyomban az ölébe ülne.

- Miért nevezte azt a pezsgősüveget „félcilinderesnek”, szerkesztő úr? - kérdezte most az elnök.

- Nevezhettem volna Pityi Palkónak is - felelt a megszólított úriember. - Magyarországon vagyunk, mindenki úgy hamisítja a történelmet, ahogyan akarja. Az én véleményem az, hogy Magyarországon akkor kerekedtek felül a „snassz emberek”, amikor a nemes, karcsú, londoni cilinderkalapok után az úgynevezett félcilindereket kezdték viselni papok, kurátorok, kántorok. Akkor jöttek divatba a kis terjedelmű, olcsójános-palackok is. Nem is lehetett ez másképpen Ferenc József idejében, aki kálvinistákat meg lutheránusokat nevezett ki Magyarországon miniszternek. Bezzeg, vigyázott Ausztriában, ott nem lett hercegérsek a csizmadia fiából. Hát csak hozzon, pincér, abból a demokrata pezsgőből.

- Milyen név alatt ír maga, „Szerkesztő” úr?

- Én Polkásiné Nagy Edit néven írok - mondta a legtermészetesebb hangon a „Szerkesztő”, miután a mellényének felső zsebéből halcsontból való fogpiszkálót szedett elő. - Mert nem akarok Ferenc Józseffel pereskedni.

A borbély, aki most már mind a két nadrágszárát hintázta, hogy Jenőke nem győzött feléje rugdosni, persze, anélkül hogy eltalálta volna, még mindig a helyén állott. Úgy látszott, hogy nem is kerül rá a sor ebben az életben, mert a „Szerkesztő” szavai a legkülönösebb hatással voltak az elnökre, ami arculatán is meglátszott.

- Mi ez? Felségsértés?...

- Nem, tanácsos úr. Nálam nagyobb tisztelője nem volt Ferenc Józsefnek, akire úgy gondolok most is, mint halott apámra. Az apámnak is császárszakálla volt, pedig csak foltozó szabó volt Kispesten. De Ferenc József helyében mégse engedtem volna, hogy egy kisésti szabó császárszakállt viselhesen. Itt kezdődött a baj Magyarországon.

Az elnök darab ideig úgy ült helyén, mintha megszólalni se tudna... („Mintha hirtelen befelé nőtt volna a bajsza azoktól a mély lélegzetvételektől, amelyekkel önuralmát szabályozta”, mondták évek múlva a „Bécs városá”-hoz címzett vendéglőben a megfeketedett, megnémult madárkalitka alatt, amikor a kalitkából többé senki se válaszolt az incselkedésekre - még akkor sem, ha a szomszédos művirágkészítő hópelyhes házisapkáját vágta a kalitkához, ha szokott decije miatt átszaladt üzletéből.)

...A borbély tikkadtan állott helyén, mert nem tudta, hogy mit csináljon befejezetlen történetével, amelyet idáig oly lelkesedéssel mondott, mintha sorsa megjavítását remélné. Egyetlen biztató szó sem hangzott fel arra nézve, hogy a borbély folytatta előadását, sőt az asztaltársaság valamennyi tagja úgy viselkedett, mintha Vájszné, született März Johannával együtt becsapta volna a tolóablakot. Az asztaltársaság egyetlen résztvevője sem csodálkozott azon, hogy a borbély még mindig a helyén áll - mintha az emberi kor kezdete óta mindig ott állott volna a borbély pepita nadrágjában hintázva. Csak Jenőke rúgott néha félálmában a borbély felé. „Borotválj meg!” - dörögte, és már eléggé hallhatóan horkolt. Megkezdte a barátkozásokat azokkal az angyalokkal, akik álmában az embert a kocsmasztalnál szokták meglátogatni. Mily jó volna egy kövér kocsmárosné vállán nyugtatni a nehéz fejet, mondja az álom, és nem törődni tovább az egész világgal. És álmában Jenőke mindig azt a fehér szakállú, piros arcú, papucsos lépésű, hangtalan öregurat látta, aki bormérő lett az Andrássy úton, Jálics úr borait méregette, miközben megelégedett azzal, hogy szódavizes borral néha felfrissítse magát. „Pedig valamikor nagy fűszerkereskedése volt a Belvárosban...” - horkolta Jenőke. „Nem, csak üzletvezető volt, ami nagy differencia” - igazította ki az elnök Jenőke álmában mormogott szavait, miután az elnök nagy eszénél fogva azt is tudta, hogy barátai mit

álmodnak körülötte másnap délelőtt a kocsmasztalnál. Ekkor a borbélyra is vetett egy pillantást, mint valamely ügyes-bajos adófizetőre, akinek a dolgát már régen elintézte.

Csaknem azt mondta a borbélynak, hogy: aktái már az iktatóhivatalba kerültek, hagyjon fel tehát e helyen mindenféle szajaskodással, mert amúgy sincs ráérő ideje a bizottságnak, hogy régen elintézett ügyeket újabb vizsgálat tárgyává tegyen, az előszobában ezer borbély tolong, hogy mondanivalóját a bizottság elé terjessze...

- Pedig a szerkesztő úrnak nincs igaza. A hercegnőnek valóban volt egy másfél méteres hajszála, amelyet kioperáltam - szólalt meg a borbély, és lesújtó pillantást vetett az egykedvű „Szerkesztő” felé, aki megakasztotta őt elbeszélésében.

Az elnök jóindulattal vette a borbély szövetségét, hátha valamely irányban felhasználhatná azt a cinikus „Szerkesztő” ellen. Az élet reménytelenül hosszú.

- Folytassa, barátom - mondta az elnök, de meg kell adni, hogy rá se nézett a borbélyra; annak a Magyaradit tartalmazó butéliának a feliratát tanulmányozta, amelyet kiválasztott arra nézve, hogy megkóstolja. Szótlanul nyújtotta tehát a butéliát az Öregpincér felé, aki nyomban tiszta szalvétába csavarta a palackot, vadonatújnak látszó acél dugóhúzóval vett elő zsebéből (amely dugóhúzóról egyszer kiderült, hogy éppen egy konkurens borkereskedő cég osztogatta a pincérek között), két térde közé helyezte a palackot, hogy az többé el ne menekülhessen. A dugóhúzóval a palack nyakába srófolta, és meghajlása közben láthatóvá lett kopasz feje búbja, sárga, fonnyadt, korán megöregedett feje búbja, amelyre valaha a pesti pincérek büszkék voltak. Sok átvirrasztott éjszakának kellett elmúlni, amíg egy különben egészséges ember (a pincéri szolgálatban) ilyen „mágnásos” kopaszságra szert tehetett. A velszi hercegnek volt ilyen kopasz a feje, amikor Pesten járt.

- Imperiál. Romadour - mond elismerőleg az elnök, amikor az Öregpincér szinte nesztelenül végzett a dugóhúzással. - Ez nem kvárglimunka volt. Egy Kerkápoly-féle gellérthegyi szemel-tet se lehetett volna szebben felnyitni.

A borbély ezalatt folytatta történetét:

- Életemnek ezen végzetes találkozása okozta, hogy ki kellett tanulnom a borbélymesterséget, hogy hölgyemnek szolgálatára lehessek. Tudniillik, hogy a meghatározott napon és órában másodszorra már teljesen esztelenül vártam a hercegnőt Bartha Miklós szobránál a Városligetben. Lehet, hogy az imént Irányi Dánielt emlegettem, de ez megzavarodottságomnak tulajdonítható, mert halálosan szerelmes lettem a hercegnőbe - és egyébként se vagyok járatos a politikában. Amíg a hercegnőre váraкоztam, százszor és százszor megfogadtam magamban, hogy mindent megvallok a hercegnőnek, én nem vagyok az ő kedves bárója, nem vagyok az a bizonyos Doppelgänger, akivel titkait közölni szokta... De a hercegnő mindig csak besötétedéskor érkezett, igaz, hogy nemegyszer olyan fogaton, amelynek lámpásai megvilágították az egész Stefánia utat. „Mily vakmerő a hercegnő néhány képzeletbeli hajszál miatt!” - gondoltam magamban, és eszem ágába sem jutott, hogy a lámpásoknál mutatkozzam. Az Előkelő Világ című folyóiratból ugyanis döntő ismeretekre tettem szert időközben egy budai kisvendéglőben, ahová a lap szerkesztőnöje tiszteletpéldányt küldött. Mindig pontosan tudtam, hogy merre vadásznak a hercegnő rokonai, ismerősei, barátnői, ilyenformán magam is az „öreg Lipi”-nek emlegettem az uralkodó herceget, akivel imádoztam atyafiságban volt. Tehát a gyónással még mindig késlekedtem, nem volt lelkierőm felvilágosítani a hercegnőt, néha oly botor voltam, hogy azt hittem magamban: halálunk napjáig együtt sétálgatunk nyári estéken Irányi Dániel szobra körül.

Az elnök:

- Sok haszontalan fecsegést hallottam már a borbélyoktól, tyúkszemvágóktól, amikor körmeik közé kaparinthattak a budai fürdőkben, de ennyi haszontalanságra még a híres Svábi Leó, a Rudas fürdő tyúkszemvágója se vetemedett, pedig Leó Szilágyi Dezsőt és Polónyi Gézát is megneveltette előbb, csak aztán fogott hozzá a benőtt körmök kivágásához. Keményebbek voltak azok a márványnál. Meddig akarja még folytatni védekezését?

A borbély:

- Csak azt akarom még excellenciád figyelmébe ajánlani, hogy a borbélyság azon tudományok közé tartozik, amelyet nem lehet könyvből megtanulni, mint nem lehet megtanulni az úszást és a biciklizést sem. Én pedig, elvakult szerelmes lévén megfogadtam magamban, hogy eleget teszek a hercegnő kívánságának, megszabadítom őt képzeletbeli hajszálaitól, amelyek néha olyan idegessé tették, hogy éjszakánként nem hunyta le szemét. Hiába tartott szigorú böjtöket, hiába látogatta a templomokat, a legbuzgóbb imádkozás közben is eszébe jutott, hogy karja olyan szőrös, mint egy majomé. Sírógörcsöket rejtegetett hálósobájában, párnájában s mindazonokon a helyeken, ahol nem látták. Tehát gavallérkötelességem volt, hogy alaposan megtanuljam a borbélyművészetet, ha már a vak sors így rendelkezett felőlem. Nem állhattam be tanoncnak, mert hiszen eleget láttam, hogy a segédek mily gorombák szoktak lenni az inasokkal. Segéd se lehettem volna, még ha kiteszem a lelkemet is; igen nagy ára van annak, hogy az ember Louis (francia), vagy Fricl (osztrák) néven ismert fodrászsegédje legyen Budapestnek. A híres Frohner Bécsben szállodás volt, versenyistállót tartott, a legjobb „telivéranyagot” válogatta össze, de lóversenytippek dolgában mégis többet tudott nála a szőke Vili, a bodros fodrászlegény, aki fütyörészve járt fel s alá a Frohner szálloda emeletein, mert ő tudta, hogy Frohnerné önagysága mely versenylovakra küldött pénzt fodrászával a délutáni versenyekre. S ugyanazért a gőgös Szemere is, a turfpápa néha szobájába hívatta Vilit, hogy szakállát vele ritkíttassa, és működés közben megkérdezze: „Hogy légolná lovamat a mai Kisbér-Rennenben?” Vili mosolyogva felelt: „Amilyen hosszú odszot csak parancsol, méltóságos úr.” És a turfpápa Vili szavaiból már tudta, hogy délután büszke paripája nem nyerheti meg a Kisbérrel elnevezett versenyt, amelynek jutalma a Jockey-Club bilikomán kívül háromszáz császári és királyi arany volt... Hát én holt embereken tanultam meg borotválni, ha megengedi excellenciád.

...A borbély szavaiban volt valamelyes fölényesség, szemtelenség, gúnyolódás, amely más alkalommal talán azt is eredményezhette volna, hogy az elnök egy hordó mosogatóvizet hozat, és abban megmártatja a kihívó vendéget, amint ez már történt egyszer a városligeti (hatodik) kerületben levő Druskau vendéglőben, éppen egy vándorszínésszel, május elsején, tehát hivatalos lumpolási napon. Igaz, hogy Druskau adóját a májusi nap óta a legkegyelmesebben kezelték a kerületben.

Az elnök úgy viselkedett, mintha oda se hallgatna a borbély szavaira, a karcsú butéliából gyöngyözve, szinte ifjúkori emlékekkel megszínesedetten előbuggyanó bort emelgette az udvari ablakon beszüremelő világosság felé, örömmel nézett bele, mint egy régi vidámbarát viszontlátott szemébe, akinek társaságában soha semmiféle kellemetlenség nem történt, és csak mosolyogni tudott álmában is az ember, ha e régi, ördögös fickó tréfái eszébe jutottak. S az elnök nézegetés után megkóstolgatta a poharából a bort, nem csóválta fejét még azon a körülményen sem, hogy az iménti szilvórium szaga zavarja a bor aromáját, igen meglepődten nézett szomszédaira, Nikodémi és Kriptai urakra, miközben orrcsontját pecsétgyűrűs ujjával simogatta, dörzsölgette, mintha ezen a tájon valamely változást, esetleges bőrhámlást érezne.

- Mondjátok, barátaim, nem vörösödik az orrom, itt, az orrcsont tájékán, ahol a vörösségnek semmi köze sincs a vérszegénységhez, a gyomorhoz, a hideghez, a tüdőhöz? Ne az orrom hegyét nézzétek, mert annak vörössége egészségtelen, visszataszító, gyanús, rossz emlékű, ugyanezért festik meg cinóberrel az orruk hegyét a komikus színészek. Ide nézzetek, barátaim, ahol a két szemgödör, a két könnygödör, a szomorúság árcai között a kiemelkedő orrcsonton a jó bornak, a ritka önfeledkezésnek, a megnemesedett jókedvnek, az aranyos bölcsességnek kell jelentkezni, pirosan, mint a nap... Úgy érzem, hogy ennek a bornak az élvezetétől megint elkövetkezett életemben egy új hetedik esztendő, mert hisz tudvalevőleg rendes ember minden hetedik esztendőben változik kívül és bévül. Azok az esztendők a legjobbak, amelyek héttel szorozhatók. Én most kilencszer is megforgathatom a hetest éveim számában. Nem derült fel az arcom?

Az elnök felkérésére Nikodémi és Kriptai urak felállottak helyükről, hogy alapos vizsgálat tárgyává tegyék az elnök orrcsontjának a színét. A mogorva Nikodémi semmit sem talált, de a gyámság alatt szenvedő Kriptai úr a szokott kedveskedő szolgálatkészségével közölte az elnökkel, hogy a jobb oldalon egy kisebb, fejlődésben levő pattanást vélt felfedezni, nem ártana az órakulcsot előkészíteni. „Itt van” - felelte az elnök, és bő, csaknem combig érő mellényére ütött tenyerével. Ezt hallván a borbély az asztal túlsó oldalán: változtatott modorán, és az elnök segítségére akart sietni. Az elnök mintha csak ezt várta volna:

- Háromlépésnyire el a testemtől. Maradjunk a halottak borotválásánál.

- Hát igen, sok szép szakállt leborotváltam, úgy a Rókus-kórházban, mint a Szvetenay utcában, a boncolóban, ahová egy szigorló orvos barátom révén jutottam. Sok szép szakállt és bajuszt, amelyet nagy gonddal nevelt tulajdonosa, amíg élt, de miután meghalt: a boncolóasztalról vagy a jeges kemencéből többé nem tiltakozhatott, hogy én az ő szakállán vagy bajszán tanulom meg a borotva forgatását. Nagyon szerettem azokat a kuncsaftjaimat, akiknek arcán, nyakán szemölcsöket fedeztem fel, mert így tanulmányozhattam a szemölcsökben növekedő hajszálak természetét. Manapság már nem emlékszem pontosan, hogy mily hosszadalmas utazásokat tettem meg abból a célból, hogy egy-egy szép szakállt lelhessek, amelyet levághassak. A Duna-parti matrózkocsmákban ingyen borotváltam a hajósokat, hogy megismerkedhessem azokkal a szakállszőrökkel is, amelyekbe belecsorbul a városi borbély beretvája. Ha egy-egy nagyon szőrös fülű embert láttam: napokig jártam utána, amíg elcsíphettem. De ugyan mit meg nem tenne az ember a szerelme kedvéért? És a hercegnő arcán egyszer valóban felfedeztem egy lencse nagyságú bőrkeményedést, amelyet Bartha Miklós szobrának környékén, a nyári alkonyatokon beretvámval faragni kezdtem, mint egy tyúkszemet. Faragtam, faragtam, míg végre a bőrkeményedés engedett, és ujjnyomásra egyszerre csak előkerült az a bizonyos hajszál, amely mint egy kígyó, gyűrűs alakban rejtőzött az arcbőr alatt. Másfél méternyi hossza volt, amikor megmértem, csípővasammal napvilágra hoztam, a sebet kitisztítottam, a hajszálat pedig egy szív alakú medálionba elhelyeztem, amelyet vékony láncon a nyakamba akasztottam. Itt van a hajszál örök emléke, de a hercegnőt ezután hiába vártam a városligeti szobor környékén. A hercegnő többé nem jött felém, holott a kedvéért borbély lettem.

A borbély előadása vegyes érzelmeket keltett a hallgatóságban, nem mindenki tudta méltányolni azt az áldozatot, amelyet a borbély szerelme kedvéért hozott, itt még ültek olyan regényes férfiak, akik véleményük szerint külön módját is tudták volna annak, hogy a boldogtalan szerelem miatt szenvedjenek. Így például talán Jenőke úr, aki a borbély meghatott hangon befejezett előadása után is tovább rugdosott széles orrú, lapos sarkú, úgynevezett gavallércipőivel a borbély felé az asztal alatt, ugyanazt ismételvén: „Borotválj meg!”

Csak egyetlen ember akadt a társaságban, aki ugyan közömbös arccal hallgatta végig a borbélyt, de a végén így szólt:

- Tessék nekem megengedni, hogy igazat adjak a borbélynak Genovéva hercegnő ügyében. („Nem Genovéva” - tiltakozott a borbély. „Mindegy” - felelt a szerkesztő.) A modern orvostudomány, különösen az ideggyógyászat ismeri az efféle tüneteket, nem történt Genovévával semmi csoda, amikor arcbőre alatt másfél méter hosszú hajsza nőtt. Már Kraft-Ebing is tud hasonló esetről, pedig mily messzire esik ő a modern ideggyógyásztól, ha például Freud professzor eseteit figyeljük. Ez az izzadt talpú osztrák még külön dolgokat is kisütött a Genovéva hercegnő eseténél.

Az elnök látszólag lehunyta szemmel ült helyén, mintha pusztán ábrándjai foglalkoztatnák, váratlan volt tehát megszólalása:

- Mondja, szerkesztő úr: mi is az ön írói álneve?

- Szonett Zsanett.

- Az előbb mintha más nevet mondott volna.

- Természetesen. Hat-hétféle álnevem segítségével tudom csak megkeresni mindennapi kenyeremet. Leginkább női nevek alatt írok, mert ha sikerült az álnév: még a méhesekben szundikáló falusi uraságok is azzal a gondolattal ejtik ki a hírlapot kezükből, hogy levelet írnak Zlotényi Lenkének, aki arról okoskodott a hírlapban, hogyan kell meghódítani a nőket. Más álnévre van szükségem, ha szakácskönyvet írok, ha álmoskönyvet írok, ha lelki klinikát tartok, ha verseket írok, ha legyezőnyelvet tanítok, ha a legújabb párizsi divatról küldök hírlapomnak levelet, ha politizálok, ha a nők „egyenjogúságáért” harcolok, ha a kézimunka hasznosságáról értekezem. Nem csodálkoznám, ha az Esperes úr egyszer Villeroy grófnőnek szólítana az éjjeli kávéházban, mert ez is egyik álnevem, mikor az újságban tanácsokat adok a vidéki hölgyeknek szerelmi nyavalyáikban. Az igazi nevemet már régen elfelejtettem, pedig három diplomát is szereztem valaha arra nézve, hogy nevemet e hazában felejthetlenné tegyem. Doktora vagyok az egyháznak, a technikának és a filozófiának. Adjanak még egy palackkal ebből a pezsgőből, az ember legalább azt hiszi, hogy az akadémiai pályadíj száz aranyával megint a francia határ felé utazik, rózsaszínű ibolyák integetnek a svájci havasokról, és mire a száz arany elfogyott, az utazó visszatér hazájába: legalábbis azt tapasztalhatja, hogy mindenki kifényesített cipőkben járkal a vasúti állomásokon, mert a subickos skatulyák nagyobbak lettek.

- Igen - szólalt meg most váratlanul Jenőke (mert hiszen ez a farsang végi nap csupa meglepetéssel szolgált) -, én harminc év óta Pörschauban töltöm a nyarat, Ausztriában, mert ott olcsóbb a sör, jobb a kolbász, tisztábbak az utak, azonkívül nővérem, Andersonné önnagysága is ott szokott nyaralni. Mikor visszatérek nyaralásomból, mindig Pozsonyban tudom meg, hogy mi újság van Magyarországon. Ha a pozsonyi állomásfőnök igen kifényesített cipőben és hajdúsági bajuszedróval kiviaszkolt bajusszal sétál a peronon: tudom, hogy Tiszának rosszul áll a szénája, mert nyaralásomban újságot olvasásra valóban nem érek rá.

Jenőke nyilatkozata után ismét tenyereibe temette fejét, az elnök korholó tekintete már nem érthette utol, ezért az elnök teljes egészében a cinikus szerkesztő felé fordult:

- És most mondja meg, szerkesztő úr, hogy hangzik az az álneve, psze-u-do-nimja, amelyet leginkább ismernek az olvasók.

- Gerolsteini nagyhercegnő.

- Miért?

- Mert ezen a néven szoktam levelezni egyik lapomban azokkal a házmester kisasszonyokkal, akik arra nézve kérik tanácsomat, hogy vajon megpróbálják előbb a színésznői pályát, mielőtt a Dunába ugranának.

Az elnök egy vendéglői számlacédulát vett elő mély mellényzsebéből, amely cédulát valahol, valamerre olyan okból tett el, hogy még visszatér a számlában szereplő árakra. Felírta: Gerolsteini nagyhercegnő.

7

- Sehogy se tetszik nekem ez a Gerolsteini nagyhercegnő. Francia pezsgőt iszik, és mellé Stinkadóreszt szivarozik.

Nikodémi, az elnök szomszédja, így felelt:

- A legolcsóbb, legbüdösebb cigarettát füstöli, ami ebben az országban kapható. Talán éppen Magyarka vagy Dráma cigarettát, vagy Jenigét.

- Ugyan, menj már. Ezek a trafikárak régen kimentek a divatból.

- Tévedsz, elnök úr - felelt Nikodémi -, az Andrássy úton van egy szemüveges, szakállas trafikos, akit egyébként igen jól ismernek az éjszakázó lumpok világában. Ez még mindig régi Hölgy, Szultán, Sport és más hasonló cigarettákat tud szerezni a vevőinek. Szultán cigarettákat kék nyomású betűkkel, kerékjegy nélkül. Ez a szakállas trafikos, akit az éjjeli hölgyvilágban való népszerűsége miatt Irma néven emlegetnek, arról is híres, hogy bármikor elszív egy saját boltjából való Britanika szivart, hogy a szivarnak a hamuja mindvégig megmarad. Irma többször produkálta magát az orfeumi télikertben, hogy néha még a zenészek is elhallgattak, amikor a Britanika hamuja kritikus helyzetbe került. A Virzsínia szivarral ugyancsak megtette ezt a kunsztot, de csak ebéd után, a régi Petánovics-féle vendéglőben, az Andrássy úton, az ablak melletti asztalnál. De az nem igaz, hogy a szemüveges trafikos pénzért szivarozott volna.

Nikodémi úr (amint ez történetünk folyamán tapasztalható) néha fertályóráig kénytelen hallgatásba burkolózott, lakat alakú bajszát „rákulcsolta” a szájára, mint a társaságban mondogatták, most nem könnyen vált meg az olyan beszédtemától, ahol hozzáértéséről tanúságot tehetett. (Sajnos, a „márványcsiszolásról” ritkán esett szó a társaságban, pedig ez lett volna kedvenc témája. Nikodémi úrnak, miután vagyona javát éppen azért veszítette el, mert sírkömhelyt állított a Kerepesi temető környékén.)

- Nem ártott, ha az embernek volt egy-két trafikos ismerőse a városban, ugyanezért keveredtem ismeretségbe én is Irmával. Ezek a trafikosok jóformán mindent tudnak. Mennyi bélyeget kell ragasztani a különböző levelekre, okmányokra, kérvényekre, beadványokra, amelyek a magamfajta úriember életét amúgy is elkeserítik. Szenátor lehetnék Rómában, és itt arról kell kérdezősködnöm, hány krajcáros váltóblankettát vegyek, hová kell írnom a nevemet, az anyámét, a sógoromét, akik kényelmeskedő emberek, és legfeljebb levelezőlapot vettek még életükben trafikban. De hát éppen itt jön Irma. Ugyan hogy került ide? - szólt Nikodémi úr olyan ámulással, mintha a világ végén találkozott volna a nevezetes trafikossal. (Pedig azzal találkozni igen könnyen lehetett az Andrássy út közelében levő kocsmákban.)

A trafikos hangja a söntésből hallatszott:

- Az urak idegenek itt Pesten, és jól szeretnének ebédelni, enni, inni, mindenből a legjobbat, a legfinomabbat, a legderekabbat... Erről beszélgettek, amikor üzletembe beléptek az Andrásy úton. Ajánljak nekik egy jó vendéglőt. Erre én kaptam a kabátomat, a kalapomat, a botomat, és ide vezettem a kedves idegeneket magához, Vájsz úr.

A „Bécs városá”-hoz címezett vendéglő tulajdonosa tagadhatatlan meghatottsággal nézett az önkéntes idegenvezetőre.

- Maga mindig jóakarattal volt irántam, Irma úr.

- A jó szomszédoknak össze kell tartani, ez már kötelessége a magunkfajta „régieknek”
- felelt az Andrásy úti trafikos. Aztán körülnézett a vendéglőhelyiségben, mely asztal volna legalkalmasabb arra a célra, hogy ott idegenjeivel megtelepedjen. A trafikos megpillantván az elnököt, Nikodémi urat és társaságát, természetesen a belső szoba felé irányozta lépteit, mert hiszen ő is szerette a válogatott urak társaságát.

- Ugyan miféle üzlete van megint a doktor úrnak? - hallatszott most Plac gúnyolódó hangja, amint a trafikos köszönés nélkül elhaladt a száműzött Plac asztala mellett. - Talán megint nagybányai aranybányákkal spekulál?

A trafikost láthatólag kellemetlenül érintette a söröscsizmája mellett üldögélő Plac megjegyzése, mert néhány év előtt valóban belekeveredett neve egy különös ügybe, amelyet az újságok „szellőztettek”. Különböző pesti úriemberek abból a célból szövetkeztek, hogy nagybányai aranybányákat adogassanak el jóhiszemű külföldieknek. Akkor még új volt ez a spekuláció Pesten, és országgyűlési képviselőkön kívül trafikosok, fehérnemű-kereskedők is foglalkoztak vele a várható haszon reményében. Az eladott aranybányákban azonban nem találtak aranyat, egy angol vállalkozó ezért lármát csapott, visszakövetelvén jó sterlingjeit, mire a pesti policáj is megmozdult. Az Andrásy úti trafikosnak tehát nem volt ínyére, hogy ezt a félig-meddig feledésbe ment vállalkozását a „Bécs városá”-hoz címzett sörházban valaki felemlgette, holott bizonyára a legártatlanabb szándékkal hozta ide az idegeneket. Meggyorsított léptekkel haladt tehát a belső szoba felé, ahol valóban már megürült akkorára a sarokasztal: a borbély a szundikáló Jenőke mögé húzta székét, hogy közelebb legyen a társasághoz, és most már engedelmesebb lett.

- Vakard meg a hátam a két lapocka között - mormogta Jenőke félálmban, és a borbély teljesítette a hatalmas gavallér és pártfogó kérését, legfeljebb csak ennyit súgott Jenőke fülébe:

- Én tudom, mert kitanultam a kozmetikát, hogy nemcsak a teherhordóknak a háta szokott viszketni, hanem azoké az uraké is, akik bolyhos, szűrös törülközővel dörzsölik naponta a hátukat. Ezek a mostani divatgallérok, ezek a kikeményített „Prince of Wales”, „Lord Derby”, „Exotique”, „Takova” és más nevű gallérok ugyanis csak a szakállát dörzsölik az embernek, de arról nem gondoskodnak, hogy a nyakat teljesen elzárják, a gallérrésen át minden bacilus, por, piszok, légy, pók, bolha bemászhat az ember ingébe. (Jenőke negyvennégyes számú „Girardi”-gallért viselt abban az időben, és nem tartotta érdemesnek, hogy feleljen a borbély szavaira.) De már elhagyta a sarokasztalt az ott üldögélő hordár is, aki sapkáját egy szék alá rejtve, ugyancsak kiszemelt pártfogója, az „Esperes” háta mögött foglalt helyet, és kerekre nyitott szemével azt figyelte, hogy az „Esperes” mily rendkívüli ügyességgel, szinte észrevétlenül vonja elő felöltője belső zsebéből azt a bizonyos üvegecskét, ha szükségét érzi annak, hogy néhány korttyal javítson közérzetén. A hordár ilyenkor mindig előrehajolt székén, mire az „Esperes” tartózkodva intett. „Menjen egy kicsit szellőzködni az udvarra, hordár, nem vagyunk a *Kalabriász-párti*-ban.” Ugyanezért az elől haladó trafikos nyomban lefoglalta a

sarokasztalt, mintha az elaltatott kakast észre sem vette volna, amely kakas még mindig mozdulatlanul hevert a sarokban.

Hogy néhány szót mondjunk a trafikos külsejéről is: pápaszemes, szakállas, komoly férfiú volt Irma, mint akárcsak Jäger professzor, akinek gyapjú alsónadrágjait abban az időben a tanár arcképének kíséretében hirdették az újságok. Egy rafináltabb pesti szem a trafikos láttára gondolhatott volna egy bírósági végrehajtóra, aki ócska, számozatlan batárjával a Pest környéki községeket, falvakat járja napközben, de nem megvetője a kocsmalátogatásnak sem. Csak éppen arra az egyre nem lehetett gyanakodni a trafikos megjelenésében, külsejében, elváltozottságában, hogy ez a szabályos, pödrött, korrekt, kis termetű úriember nemrégiben, a kislutri idejében: lutriszámokat írt ki a boltja előtt függő fekete táblára, azokat a számokat, amelyeket a linzi, temesvári, budai, zágrábi lutrikban a dob forgatása közben kihúztak az árva gyermekek... Nem, arra sehogy se lehetett gondolni, hogy azért hord zsebében aranyvégű, nemrégiben divatba jött töltőtollat, hogy azzal a váltók kitöltésére tanítsa Nikodémi urat, aki talán még Itáliában maradt egész atyafiságát is felírta volna a váltóblankettára, ha a trafikos ezt tanácsolja, az Andrassy úton. „Kár, hogy nem szaporítják az ilyen embereket” - mondta most a Gerolsteini nagyhercegnő, amint átkozottul sercegő, kapadohánnyal töltött szivarkája mögül szemügre vette a trafikost.

Annál nagyobb figyelmet érdemeltek azonban a már sokszor látott trafikos vendégei, azok a bizonyos idegenek, akiket Pest legjobb sörházába szándékozott vezetni az önkéntes kalauz. (De hiszen éppen azért vagyunk itt, hogy megismerkedjünk velük. Hogy szigorúan ítélkezhessünk az évek múlva keletkezett legendák felett, amelyeket Hermin vagy Alisz kisasszony mesélgettek azoknak a Király utcai és környékbeli hölgyeknek, akik régi kalapjaikat hozták, hogy azokat divatossá formálja Hermin vagy Alisz. Tartsunk tehát sorrendet elbeszélésünkben, mint akár Vájszné, született März Johanna, aki okos asszony létére sohase ivott máskor sört, mint akkor, mikor az öreg Dreher „márciusi” sörét a tekintélyes söröskocsik ünnepélyes lassúsággal, meggondoltsággal kezdték hordókban szállítani a városban - mint akár ez a flegmatikus asszonyság, aki „kötelességét” elvégezte a konyhán, de a tolóablakot egy „collal” se tolta ki bővebben, bármilyen vendégekkel érkezett az Andrassy úti „hamiskártyás”, miután Irma egyszer kártyázott a „Bécs városá”-nál, és egy kártyát, éppen a makk disznót, emlékken ott felejtette az asztal alatt.) A trafikos tehát (miután a legnagyobb ünnepélyességgel meghajtotta magát az asztaltársaság előtt, amely példát követték az idegenek is - „talán Tiller, a katonaszabó szabászaik érkeztek meg?” - dörmögte az elnök egy későbbben felmerülő esemény bevezetéseként) - a trafikos tehát Vájszné miatt akár a kánaáni menyegzőt is megrendelhetette volna az Öregpincénél -, a makk disznó óta nem sok becsülete volt a tolóablak mögött.

Az Andrassy úti trafikosnak igen erőteljes, harsány, trombitáló hangja volt, amint Pesten megtanulták vala ezt a hangskálát a hozzáértő emberek, amikor a hatodik kerületi kávéházakból kezdték kormányozni a világot. Tänzer Pálnak lehetett ilyen hangja, amikor a kávéházi asztal mellett védte a kispolgárság érdekeit. Ezenkívül az Andrassy úti trafikos a pápaszemét is levette arcáról, mintha kicserélni akarná önmagát az elkövetkező teendőkben - amint a középkori lovagok is sisakot változtattak a különböző alkalmakkor. Igen fényesre, szinte kihívó élességűre csiszolt egyes üveget (monoklit) vett elő mellénye felső zsebéből, amely szemüvegnek már a szerkezete is érdemes volt arra, hogy szemlélődés tárgya legyen: aranyhoz hasonló rugók tartották a monoklit a szemgödörben, mint védelmezők. (A szerkezetek korában éltünk, a monoklis emberek jobban láttak az épszemüeknél, a sánták acélrugóikon gyorsabban haladtak az éplábúaknál, a ferde csipőjű nők karcsúbbak voltak Vénusznál, ha megfelelő „szalonban” rendelték meg a fűzőjüket. Egy suszter nagy aranyérmet nyert azért, mert olyan cipőt készített, amely cipőbe nem is kellett emberi láb. Azt lehetne mondani, hogy az emberszeretővé, szabadkőművessé, liberálissá idomult Budapest: a „testi fogyatkozású”

polgárság vigasztalódására használta fel minden találékonyságát. Nagy divat volt kézikocsin járni az Andrássy úton, amely kézikocsit napsütéses délből „Zsán vagy Dzserome” vasalt cilinderkalapban tolt hátulról.)

A trafikos tehát feltette monokliját, és e változás által természetesen újabb sikerhez jutott. Arcának összevont izmai egy korabeli „mágnáséhoz” is hasonlítottak; bátran lehetett volna őt „Gráf fon Pejácsovicsnak”, vagy „Gráf fon Bombelesznek” szólítani, de a trafikos ezt nem akarta. Inkább az étlapot vette kezébe, amelyet az Öregpincér kézbesített neki, miután a sarokasztal terítőjéről szalvétájával levergette a hordár és a borbély ott maradt emlékeit, felébe tört fogpiszkálókat, dohányhamvakat, ráncokat az asztalterítón.

- Ebédelni méltóztatik? - kérdezte az Öregpincér az új vendégektől azzal a komolysággal, amellyel bizonyos megkülönböztetést szokás tenni a rendesen ebédelő és a tréfásan villásreggeliző vendégek között a polgári vendéglőkben. Az Öregpincérnek (ha ez lehetséges) ünnepelesebb, szolidabb, tisztességesebb lett a fellépése is, a tánc lépéseket végleg felejtve: egy hátrasimított hajú, vizes kefével fésülködő, szinte felfrissült arcú embert példázván: megfelelő komolysággal állott helyén, és sörről, borról említést se tett. Nagyon meglepődött tehát, amikor a trafikos az akkori Andrássy út humorával szólalt meg az étlap tanulmányozása közben:

- „Szenyór, Sie sind ein Halunke.” A céklát elfelejtette az étlapra felírni, pedig a céklának kedvéért Vájsz barátom vendéglőjében már annyi marhahúst megettem, mintha „speciálisan speciel” az én számomra sütnének egy ökröt a budai Vérmezőn. Micsoda „speizcetli” ez, amelyből hiányzik a marhahúshoz való körités pontos felsorolása? Nem akarom se Vájszné önagyságát, se Vájsz urat, igen tisztelt barátomat megzavarni békés, csendes, családi együtt-létükben az asztaluknál, amint a familiáris levesestáblából, a mély zöldségestányérből, a velős csonttal is garnírozott levesaprólékból villáikkal, késeikkel, kanalaikkal kiszedegetik a nekik megfelelő falatokat - habár sehogy se tudom megérteni, hogy mit keres asztaluknál az a Plac nevű tőzsdeügynök, aki éppen az öreg Davidovics doktort vitte a tönk szélére, amikor helyette adta a bankot, „leszedte” a kártyákat a „Japán” kávéház kártyaszobájában? De elsősorban nem látok levespótléket az asztalon, pedig én és ismerőseim nem azért jöttünk ide, hogy szemtanúi legyünk annak az esetnek, hogy Plac „gibicelés” közben, miként tölti meg bendőjét a tiszteleltre méltó házaspár ebédjéből. Én jól hallom, amint mondja: „ugyan, nagyságos asszony, a velős csontnak éppen a legjobbját méltóztatik ott hagyni?” És Plac kiszopogatja, megrágja, megropogtatja a legnagyobb velős csontokat is, mert a legsürgősebb üzleti útjait is elmulasztja, ha valahol egy terítékre került velős csontot vesz szemügyre a városban. Nem mozdul meg addig, amíg a csontokról a leghitványabb „mócsingos” darabkákat is le nem szedegette késsel, foggal, ujjal, borssal, paprikával, még ha maga az öreg Kohner Adolf várná is őt valamely üzleti megbízatással.

- Megnyugtathatom a doktor urat - felelt most déli ünnepélyességgel az Öregpincér -, hogy „Baron fon Kohner” nem várja ebben a percben irodájában Plac nagyságos urat.

- „Vlaszeng” - felelt most régi pesti humorral az Andrássy úti trafikos - „valószínűleg”... Amint látom, Plac ráér arra is, hogy a zöldségestáblán válogasson, nem hinném, hogy maradt volna petrezselyem, fiatalhagyma vagy más efféle télvégi delikátesz a konyhában, ha Plac csak „srégen” ül is az asztalnál; szerencsére, még nem dugta nyakába a szalvétát, hogy a kamarában levő szafaládéfüzérek is előcsalogassa a kocsmárosnétól, mert én láttam őt „boldogult úrfikorában” a Duna-parton, a Braun-féle vendéglőben, amikor a Mária Valéria utcai tőzsdések bosszantására az egész paradicsommártást megette, amit aznap Braunné a főtt marhahúshoz főzetett. Az öreg Deutsch Sándor se kapott már paradicsommártást a főtt marhahúshoz, miután éppen aznap késett a bécsi sürgöny, amely a gabonapiacon a kurzust

jelentette... A szép, császárszakállas Deutsch Sándor paradicsommártás nélkül ült a helyén, míg Plac a szomszéd asztalnál a fogpiszkáló között válogatott, végül azt rendelte, hogy a Redout-ból hozzanak neki feketekávé, mert ott antiszemita-kávé főznek. „A Hangli feketekávéja már nem jó” - mondta Plac, aki a paradicsommártástól ruhájának minden gombját kigombolta, és fertályoráig kínoztatta az öreg, tiszteletre méltó vendéglőst, hogy a ruháján esett foltokat az ő költségén tisztíttatja ki. Mire Braunné egy nagy konyhakéssel jött elő... Egyszóval, mit „erdőzzek itt”: olyan „cirkusz” kerekedett, hogy Deutsch Sándor magához intette a tiszteletre méltó vendéglőst, és közölte vele, hogy hajlandó egy esztendeig is kisebb-nagyobb tőzsdei megbízásokat adni Placnak, ha nem hozatja a Redout-ból a feketekávé. Márkus főpolgármester szidta ott akkoriban a zsidókat egy nagy, kerek asztalnál...

- Már csak azért is - mondta a Hatvany cég megalapítója, ez a bizonyos Deutsch Sándor -, mert nem akarok az oka lenni annak, hogy ez a bolond zsidó kikeresztelkedik.

- Ez Plac - szólott az Andrassy úti trafikos, miután monokliján át egy másodpercig se pillantott se jobbra, se balra, csak az étlapra, mint azok az emberek szokták, akik „étvágycsinálás” szempontjából is szeretnek beszélgetni az Öregpincérrel.

(Ámde a szomszéd szobában üldögélő Plac nagy, hízott füleivel nyilván meghallott egyet-mást az Andrassy úti trafikos előadásából, mire engedelmet kért asztaltársaitól: Vájszné önagyságától, valamint Vájsz úrtól, hogy pusztán „komóció” kedvéért levethesse kabátját, és szegre akaszthassa, miközben a kabátja belső zsebében levő, komoly külsejű pénztárcát átnyújtotta megőrzés végett Vájszné önagyságának, mert az „ember sohasem tudja, hogy mi adja magát elő”, mondván: hatalmas karjain könyökig húzta az ingujjat, hogy a kezelő gombjai megfeszültek. A „legtöbb bajom van ezekkel a gombokkal, néha félóráig is négykézláb sétálok a szobámban, hogy ezeket a gombokat megtaláljam.” Mire Vájszné így felelt: „A legjobbak azok a négylyukas gyöngyházgombok, amelyeket én varrok a Vájsz ingére; hét hónap is elmúlik, amíg fityegni kezdenének.” E párbeszéd után Plac igen komolyan összefonta karjait a mellén, mintha a legközelebbi eseményeket várná.)

Az Andrassy úti trafikos letette az étlapot:

- „Mindenesetre” hozzon nekünk húslevest.

- Igenis, „konzomét”, porcelán csészékben - felelte az Öregpincér, aki ezzel a megjegyzésével bizonyosságot tett arról, hogy van némi járatossága a nagyvilágon.

- Nem csészékben kérjük a levest, hanem valódi családi porcelán tálban, hosszú tézsa legyen a levesben, nem bánám, ha egy kis kakasfejet vagy csirkenyakat, esetleg „zúzáját”, de nem a „kocsmárosné kisangyalom” zúzáját, hanem a baromfiét is megtalálhatnánk a levesben.

(A szomszéd szobában Plac ebben a percben felemelkedett helyéről, és a fali burkolat párkányáról egy kisebb táblácskát és krétadarabot emelt le, amilyen szerszámok a kártyajátékhöz szükségesek, amely kártyajátékot kettesben szokás játszani, és tartlinak, dardlinak neveznek. Plac egy krétavonást húzott a táblán. „Terc a piros ászig” - mondta, és Vájszné önagyságára pillantott, akinek a zúzáját emlegették a szomszédban.)

...A középkorú úriember, akiről időközben jóformán megfeledkezni látszottak, ekkor a maga társaságában, Podolini Lajos alszolgabíró, valamint Vilmosi Vilma állami tanítónő társaságában halkán így szólott:

- Most már magam is úgy látom, hogy verekedés készül. - Az alszolgabíró egy fogai között tartott fogpiszkálóval szinte nyíllövésnyi pontossággal eltalálta cipőjének az orrát. „Nem látom sehol a fütykösöket.” Vilma kisasszony váratlanul hízelkedő tekintetet vetett a közép-

korú úriemberre: „Én még sohase láttam Pesten verekedést.” Ez a mondat bizony nem jelenthetett egyebet, mint kérést az itt maradáshoz. S ugyanekkor hallatszott az elnök hangja:

- Nyúzzanak meg elevenen, ha ezek az emberek nem a Mayer Lexikont árulják. De az is lehetséges, hogy Panama-kalappal is ügynökösködnék. (Bízzuk a jövőre, hogy miért tette az elnök ezeket a megjegyzéseket; az elnökök minden szavukért felelni szoktak, ha nem is e földön, hanem a túlvilágon.)

Egyelőre az történt, hogy Vájszné, a vendéglősné még beljebb, szinte láthatatlan helyre húzódott a „családi asztalnál”, Vájsz, mint engedelmes élettársa illik: elmerengett az asztalterítón, amelyen egy icinyke-picinyke kenyérhéjat vett üldözőbe, amely mindig kiszökött vastag ujjai közül, az Öregpincér elgondolkozva ment végig a középső deszkán, a padlón, mint aki elfelejtette volna, hogy milyen táncfigura is következnek. „Hosszú téstával, kakasfejjel, zúzájával...” sehogy se ébredt fel benne az a melódia, amely lábait ütemre csábította volna. A tolóablakokat Kati, a mindenes szolgáló nyitotta ki, s ezt nyomban észrevette az Andrássy úti trafikos. Felfortyanásához elegendő volt egy másodperc:

- Ó, ti kutyák, meddig akartok élni? Más szóval: „Hunde, wollt ihr ewig leben?” Mit mondana a kocsmárosné önagysága, ha külföldi vendégeim tiszteletére eszembe jutna töltött vadkanfőrt vagy medvetalppecsenyét rendelni? Ezt éppen úgy tudni kell egy budapesti vendéglősnének, aki ebben a városban akar meggazdagodni, mint akár a székelygulyást. Nem mondhatjuk minden világvárosunkba tévedt idegennek, hogy reggeltől estig „Szekeli golást” egyen - Bandi legyen, ha megelégedne ezzel az idegen, aki azért jött ide, pénzét elkölteni, hogy legalább tisztességes kiszolgálásra tegyen szert világvárosunkban. Én, a szegény, megvetett, utolsó trafikos, aki mindenkinek a kapcája az Andrássy úton, én bezzeg helyemen vagyok, amikor városunk nevezetességeit kell megmutatni az idegeneknek, pedig rossz trafikcigarettán kívül nem tudok nekik mást eladni - se szép kilátást, se Duna-parti levegőt, se Sváb-hegyet, se Margitszigetet, se táncosnőt, se Blaháné magyar dalait, se Szapári Palit, se egy pohár sert... legfeljebb egy tucat portorikó, miláresz, regálítás vagy Londresz szivart... én a helyemen, a konyhámon vagyok... De „reszket a báró”. Majd lesz még „Tolle gatyá” a budapesti nagyvendéglős urak között is.

Az akkori pesti nyelvjárást kellett ismerni, hogy mindenki megérthesse az Andrássy úti trafikos szavait, amelyeket olyan hangsúlyozással adott elő, mintha trombitát vett volna a terézvárosi búcsún.

- Akasszanak fel, ha ezek nem valamely nemzetközi betörőtársaságnak a tagjai - mond az elnök, de olyan bajuszhangon, amelyet csak szomszédai hallhattak. Az elnök ugyanis óvatosságot parancsolt magának, amikor észrevette, hogy Plac ugyan csak jelzi a „terceket” és a „kvartokat” odakünn a családi asztalnál; nem akart vele „egy kalap alá kerülni”. Az Andrássy úti trafikos, mint ez előrelátható volt: ebben a percben erkölcsi támogatásért ugyancsak Pista úrhoz fordult, aki most már végérvényesen átvette egyeduralmát a „Bécs városá”-hoz címezett vendéglőben, miután Vájszné önagysága is „renonszot adott”, ott hagyván konyháját, és fehér kötényt letéve igen egyszerű vendégként mutatkozott mindazok előtt, akik tőle várták a csodatételeket.

- Ez a bolond, ideges trafikos pláne megkótyagosodott - mondta később az elnök, de csak fertályórák múlva a bekövetkezett események után. - „Egy igazi vendéglősnét nem volna szabad látni konyháján kívül, mert az ember elveszti illúzióit. Pap és katona civilben...” Éppen azért nem szeretett Ferenc József se mutatkozni civilben. - A figyelmen kívül esett borbélynak ismét „viszketegsége támadt”.

- De igenis járt civil ruhában, amikor egy alkalommal frakkban, cilinderkalapban utazott Nizzába a felesége után. Kikeményített civil gallért is viselt a nyakán, amilyen gallért később „Faur Félix” név alatt árultak a gallérkereskedők, de nem nagy sikerrel - mond a borbély az elnök megjegyzésére, amire Jenőke egyszerűen rendreutasította, valamely olyan szót használva, amelyet sértésnek szokás mondani.

Az elnök azonban még rendületlen volt, mint olyankor mindig, ha adófizető polgárok evickelését látta maga körül, mert alaptermészete az volt, hogy a panaszkodóknak soha egyetlen szavát sem hitte el.

- Akármilyen legyek, ha ezek nem „Miskájerek” - mond az elnök a szomszédjának. - Nézd csak meg a cipőjüket, ezeket az alapos cipőket, amelyekhez a tulajdonosok maguk válogatták ki a bőrt és a talpat, papirosba csomagolva vitték el azt a suszterükhöz, a kaptafán maguk is fűrtak-faragtak. Fogadni mernék, hogy a cipőjükben talpbatét is van parafából az átázás ellen, de „féderveisz” is. Csak egy „Miskájér”-nek lehet ilyen cipője.

Az asztaltársaság tagjai már tudják vala, hogy „Miskájerek”-nek kiket szokott nevezni az elnök. Többnyire azokat a furcsa embereket, akik kettesével járkálnak a magyar országutakat, és kutyabőr táskájukon mindenféle rézkarikák, drótok, kések csörömpölnek, s foglalkozásuk szerint megfosztják az állatokat a nemüktől. Csikók és bikaborjúk örök ellenségei... így nevezte az elnök a bizonytalan idegeneket.

- Nem, kérem - szólt most a szemüveges trafikos. - Én kora fiatalságom óta a Nemzeti Párthoz tartozom, ahová Apponyi, Horánszky és az egész magyar úri társadalom. És hogy nem viszem a vendégeimet a Király utca túlsó sorára ebédelni, azt csak abból a szempontból teszem, hogy megmaradhassak az elnök úr kerületében, jól tudván, hogy a Király utca túlsó sora, a páratlan numerusúak már az Erzsébetvároshoz tartoznak. Engem hatvanhatszor földhöz vághat még a sors, hatvanhatszor „kimehetek a divatból”, hatvanhatszor trombitálhatják a fülembe, hogy a demokráciáé, a radikalizmusé, Vázsonyi-Weiszfeld Vilmosé a jövő: én megmaradok a Nemzeti Pártnál és a Cornevillei harangok-ban inkább vagyok a szegény márkai pártján, mint a Brief pártján, aki nem messzire a trafikomtól a legfinomabb libapecsenyével látja el a gazdag budapesti polgárságot. Én Bessenyei hentesüzletében szoktam a vacsorámat venni, ha nincsenek vendégeim.

- Sokat utaztam, sosem haboztam... - kezdett énekelni a hallgató borbély az asztalvégen, éppen a Cornevillei harangok című operettből véve a textust, mielőtt az elnök álláspontját bevárta volna.

Elsőnek Jenőke mordult rá:

- Ha valami hangos dolgot akarsz művelni, menj a hordárral együtt az udvarra, és kapard meg az ajtót, mint a kutya.

Hát bizony ez elég megalázó rendreutasítás volt a borbély részére, de annál lesújtóbb a borbély szempontjából az elnök most következő magatartása, aki a már többször említett pecsétgyűrűs mutatóujját karmesteri mozdulattal rázta meg a borbély felé, mintha valamely hamis hangot észlelt volna, ugyanakkor mutatóujját a trafikos felé szúrta, mintha ennek következett volna a „szólója”.

A trafikos „élt az engedelemmel”, és félig felemelkedett ülő helyzetéből:

- Mielőtt előterjesztésemet megkezdeném, nagyon kérem mindazokat az urakat, akik már javában készülődnek úgy a helybeli díszteremben, mint a külső lokalitásban, hogy szavaimat erőteljes közbekiáltásokkal megzavarják, mint ez manapság szokás gyűléseinken, anélkül hogy Thaisz Elek konstáblerjei élén és lóháton vonulna fel a tüntetők ellen (az elnök az egyik

kezét mély mellényzsebébe dugta, mintha valamit emlékébe tenne el az eddig elhangzott szavakból), nagyon kérem az urakat, hogy ne mondják nekem, hogy „gut gebrüllt, Lövi”, vagy „jól ordítottál, Lövi”. Miért? Mert nem tartozom a Lőviek igen tisztelt családfájához, atyám zenész volt a magyar királyi Operaház zenekarában, sokszor kísérte el Ney Dávidot azon a helyen, ahol most az én trafikom áll, és Wissendorf, aki most legnevezetesebb zenésze Operaházunknak, atyámat kísérte el gyakran egy közeli sörházba, ahol Kneipp páter tiszteletére esténként söröző társaság szokott összegyűlni, megvárták az előadás végét, még a Wagner-előadásokét is, és mindennap megígérték egymásnak, hogy a kora reggeli órában a városligeti víztoronynál a harmatos gyepen és mezítláb találkoznak, mint ezt a wörishofeni plébános, Kneipp páter elrendelte mindazoknak, akik az ő gyógy módja révén hosszú életkort akarnak élni, mindenféle galand bélférgektől megszabadulni és késő öregségükben is elsőnek akarnak megmaradni a nyolc nagybögös között, aki Nopcsa báró intendáns idejében voltaképpen a zenekar elitjét jelentette, mert a nagybögös tartja össze a bandát, amit mindnyájan tudunk, akik valamit is konyítunk a zenéhez.

Az elnök ekkor valamely emberfölötti cselekedetet vitt véghez, tudniillik összeszorított ajkai közül kinyújtott nyelvével tökéletesen olyan hangot adott, mint a nagybögő, ha annak húrján végigvonják a lószörből készült vonót. A trafikos felkiáltott örömeiben:

- „Gemacht, lukatos”, vagy magyarul: „jól csináltad, kedves mester!” Itt töltöttem tehát én boldog ifjúkoromat a nagy zenészek társaságában, mindennap elsétálva azon operaházi szobrok alatt, amelyek Liszt Ferencet ábrázolják különböző külsőben, amint az egyes álarcosbálokon megjelent. Mert a zene mindig ugyanaz, csak éppen a szabásminta változik - mondta maga Nopcsa intendáns, akit trafikomban Operasz szivarokkal szolgáltam ki -, csak arról van szó, hogy a vendégtenoristának nagyobb köpőládát kell felállítani a kulisszák mögé, mint a helybeli tenoristának. Igaz, hogy szegény atyám más véleménynel volt erről az egész dologról, mint ezt keringőjében meg is írta. Azt írta meg keringőjében, hogy a honvédzenekar Bachó karmester vezénylete alatt azért örvend népszerűségnek a Wampeticsben, mert a karmesternek sikerült bajszát a pesti publikum ízlése szerint „alakítani”.

- Kaiser Wilhelm-bajsz volt - mond most a borbély.

- De hát a filharmonikusok mégiscsak különbül tudták Grieg románcát előadni, mint Bachó zenekara, akár mint fúvatta a kürtösöket a kellő helyeken, hogy a Városliget egész környékéről összegyűjtse a publikumot az állatkerti vendéglőbe, a zenekari emelvény közelébe az ezredeseket, akik elismerőleg bólintottak a nagydobos felé, a távolabbi asztaloknál a többi pesti előkelőségeket, akik az idei liba és zöld saláta fogyasztása közben azzal mulattatták delnőiket, hogy a „kontrapunktot” jobban ismerik, mint Wampetics. Atyám, soha előadásra nem került keringőjével zsebében, ezen idő alatt a városligeti tó környékén sétált velem. És később, amikor Wekerle Sándortól megkaptam a trafikengedélyt: üzletzárás után, a redőnyök mögött, késő estén elhegedülte nekem a keringőt a zöld függönyök mögött, amely függönyök a trafik háttérében voltak.

- De hát mondja meg, kedves barátom, hogy kedves atyjának mi volt a neve, talán előveszem keringőjét, ha éjszaka, a különböző extraszobákban, kedvem kerekedne megint a zongora mellé ülni, természetesen csak a hölgyek és barátaim felvidulására - szólt most az Esperes igen jószágosan, szinte atyai hangon, mintha együtt érezne a trafikossal, akinek arca mind szenvedőbbé vált előadása alatt.

A trafikos tompa hangon válaszolt:

- Atyámat hol Hévvizinek, hol Balatoninak, hol Badacsonyinak hívták zeneszerzeményei után, mert különböző álneveken próbálkozott meg a zeneszerzés terén. Keringőjét Balatoni ábránd-

nak nevezte, és Serly Lajos, hír szerint, többször is előadta Amerika nagyvárosaiban, amikor a barna bőrű muzsikások rojtos gatyában és piros mellényben muzsikáltak.

- És jelenlevő barátai? - kérdezte még jószágosabban az Esperes. - „Szintén zenészek?”

Az előadó, miután éppen Andrassy úti trafikos volt, nyomban megértette az Esperes patriarkális célzását. A „Szintén zenész?” kérdés alatt meglehetősen gorombaságot is gondoltak magukban azok a pestiek, akik Ferenc József alattvalói voltak. Akkoriban gyorsan terjednek a város jelszavai, Pest önmagába merült város volt, azt hitte, itt laknak a legokosabb és legszellemesebb emberek a földkerekségen, különösen a hatodik kerületben. (Tiller, a katonaszabó, aki melléig erő vörös szakállát csupán abból a szempontból vonta néha földre, hogy a kellő ünnepélyeken Ferenc József-kabátjára felrakott rendjeleit is megmutassa a publikumnak: az Andrassy út torkolatán a Fürdő utcából jövet - bekanyarodott, és keménykalapját derékig érő kézmozdulattal leemelte az egész Andrassy út előtt, akár látott ismerőst, akár nem. Köszönt a cégtábláknak, a palotáknak, a Liget felől áramló jó levegőnek, mint ahogy Ferenc József is mindig köszönt, amikor kocsija az Andrassy útra fordult.) Ugyanígy köszönt most az elnök jó bánásmódja miatt elkényeztetett Andrassy úti trafikos, akit előadásában megzavart az Esperes megjegyzése. Ebből a célból, a köszönés céljából levette a fogasról fekete szalagos, szürke, cylinder formájú kalapját, fejére illesztette a kalapot, majd ünnepélyesen emelve azt, így szólott:

- Most pedig van szerencsém bemutatni az uraknak asztaltársaimat, miután felhatalmazást nyertem arra nézve, hogy inkognitójukat felfedhessem. Az idősebb úrnak az a szerencséje van, hogy Esterházy néven írták be abba a sematizmusba, ahol azoknak az uraknak a neve ragyog, akik öfelsége gárdájában vállalták a szolgálatot. Vendégurunk neve mellett egy kis jel jelenti, hogy ő egyike ama gárdatiszteknek, akik az „idegenek fogadtatására” vannak kiszemelve a legmagasabb udvartartásban. A másik jelenlevő úr nevét elhallgatom, még akkor is, ha erre öfelsége nekem engedelmet adna. Bár csak egy rongyos Andrassy úti trafikos vagyok, akit azzal is szoktak gyanúsítani, hogy azért keresem a vidám társaságokat, hogy reggelenként francia pezsgő maradványaitól könnyítsem meg gyomromat, holott rendelésemre még nem bontottak egyetlen pezsgősüveget sem a fővárosban: mégse mondom meg az idegen herceg úr nevét, aki véletlenül a magyar székesfővárosba utazott az itteni viszonyok tanulmányozására, s véletlenül üzletemet látogatta meg...

- Hogy Stinkadóresz szivarral ellássa magát - mondta most Plac a szomszéd szobában, mert érezte, hogy ebben a percben végleg csődbe jutott ember lett itt, ahol ilyen uraságok keveredtek a játékba, nincs többé semmi értelme annak, hogy köröcskéket és vonalakat jegyezzen a fekete táblácskára.

8

Az élet néha megismétel ilyen meglepetéseket az álruhás hercegekkel és kíséreiikkel, akik a közvélemény szerint már csak a nagyon régi színdarabokban játszhatnak szerepüket, ha még akadna színház, ahol ily színdarabokat játszanak - pedig ebben a percben még komolyabbra fordult a „Bécs városá”-hoz címzett vendégfogadóban ismétlődő régi színdarab. A Király utcai ház kapuboltozata alatt ugyanis kerekék döngése, lovak dobogása dongott, mintha kocsi érkezett volna, holott Vájsz úr ebben az órában semmiféle bor- vagy sörszállítmányt nem várt, mert hiszen úgy a borszállításoknak, valamint a sörfuvarozásoknak is vannak speciális napjaik, amely napokhoz régivágású vendéglőtulajdonosok ragaszkodnak. És mégis kocsi jött

be az udvarra, mégpedig egy „omnibusz”-nak nevezett kocsi, amelynek üvegablakai a kutya-fejű kövezeten rázkódtak, dideregtek. Az omnibusz oldalán olvashatóan nagy betűkkel volt felírva, hogy Mattoni Henrik Erzsébet Sósfürdőjéből jött az omnibusz, mégpedig üresen, utasok nélkül. Az omnibusz párnáiról azonban mégiscsak szállott valaki, mégpedig egy aranyzsinóros sapkát, szalonkabátot és tekintélyes „cvikkert” („csíptető”) viselő úriember, akinek minden mozdulatán látszott, hogy alaposan kitanulta a szállodai portásságot, mielőtt „a kocsira szállott” volna. Lábszárai kályhacsőhöz hasonló nadrágszárakba voltak bújtatva. A lábszárait egymáshoz szorította, miközben beszélt. A megtestesült illedelem volt, amint ősz kakadufrizurájáról leemelte sapkáját, és az udvarra lépő Vájsz úrtól megkérdezte, hogy ebben az épületben volna-e valóban az a híres Gasthaus, amely „Bécs városá”-hoz van címezve? Vájsz úr igenlő válaszára: az illedelmesség mintaképe, az öreg hotelportás komoly, tárgyilagos szavakkal elmagyarázta, hogy azért tartotta célszerűnek omnibuszával az udvarra állani, miután vendégei, a Princ és a Generális hosszú ebédelésű emberek, és ebéd után se nagyon szeretnek mutatkozni az utcán, az emberek között. „Ezért intézkedett az igazgatóság, hogy a szálloda omnibusza egy megbízható »személyzet«-tel mindenütt az előkelő vendégek rendelkezésére álljon, ha azok leülnek ebédelni.” Vájsz úr természetesen házigazdai udvariassággal megkérdezte a portás urat, hogy volt-e ma már ráérő ideje arra nézve, hogy önmagára is gondoljon? A portás azt felelte, még nem, de „ők” különben is svájci időszámítás szerint élnek. Vájsz úr elhárító kézmozdulatot tett, mondván, hogy ismeri ő is azokat a bizonyos Reding Iteleket és Tell Vilmosokat, de úgy tudja, hogy azok is megisszák a frissen csapolt söröket, márpedig a friss csapolás ideje nyomban megérkezik, amint a portás úr megtisztelti családi asztalát, hogy annál helyet foglaljon. A portás ígéretet tett, és néhány intézkedést végzett ezután a kocssal az omnibusz kényelmes elhelyezése szempontjából, hogy a vendégek azonnal beszállhassanak, ha kedvük kerekedne tovább utazni. Ezalatt a „Bécs városá”-hoz címezett vendéglő tulajdonosa láthatólag minden különösebb felindultság nélkül tért vissza vendéglőjébe családi asztalához, és csak hangja remegéséből lehetett megítélni, hogy nem mindennapi mondanivalója van a felesége számára:

- Te, Jancsi, most pedig menj vissza a konyhádba, és ha az aranylakodalom napjáig kitolod onnan az orrod: előveszek egy békanyúzt, és levágom az orrodat.

(Természetes, hogy utólag, évek múltán a hagyományokból, mesemondásokból és más léha, könnyűszerű teendőkben éldegélő emberek különböző megjegyzéseket fűztek az eseményekhez, amelyek ezen a napon a „Bécs városá”-hoz címezett vendégfogadóban történtek. Minden vendéglőnek vannak legendái: a legtöbb fogadóban befalazott emberek, utasok, lókupecsek, kereskedők hallgatóznak, de a vendégek hazugságaiba bele nem szólhatnak. Tehát mi se sokat törődjünk azzal, hogy mit beszélt erről a farsang végi, böjt eleji napról évek múltán a fekete, kemény öklű szíjgyártó, aki társaságával vasárnaponként idejárt sörözni, és jókedvében még a pádimentumot is megdöngette, hogy a régi vendégek után tudakozódjon. Mi csak maradjunk az egyszerű tényeknél, amelyek egymás után következtek.)

- Mindjárt vecsernyére harangoznak, mint Verdi ama felejthetetlen színdarabjában, amelynek ez a címe: Szicíliai vecsernye, és még mindig nem történik intézkedés ügyünkben - kezdte az Andrassy úti trafikos, mert csak ő „rendelkezett” annyi szemtelenséggel, hogy a történetek, a Mattoni-féle omnibusz megérkezése és Vájsz vendéglős feleségének mondott megjegyzése után: ugyanott folytassa a maga nótáját, ahol elhagyta.

De most nagy csörömpöléssel felpattant a tolóablak, és mögötte megjelent Vájszné, született März Johanna arca, amely arcból eszébe juthattak volna az embernek (nyugodt elgondolásaiban) mindazok a remek céklák, amelyeket a különböző sütek mellé elmulasztott villájára tűzdelni, s ugyanezért későbbben különböző bajok érték az életben.

A hallgató kocsmárosné pörgette nyelvét.

- Mi már nagyon régen tudjuk, hogy mennyi hatszor hét, hétszer hat, de azt még nem tudja ezen a kerek világon senki, hogy mit rendelt ebédre az Andrássy úti nagyságos úr. Rendelés nélkül pedig nem tudja a konyha a maga dolgát elvégezni.

Csak egy asszonynak lehet annyi bátorsága, hogy inkognitóban utazó uralkodó hercegek és tábornokok jelenlétében így „kinyissa a száját”. Még a rettenthetetlen elnök, aki „ebben az életben” mindig Vájszné pártján volt: se merészelte az asszony szavait helyeselni, sőt pecsétgyűrűs mutatoujját oly mélyen eldugta mellénye zsebébe, hogy azt (a legenda szerint) csak akkor találták meg, amikor az egész előadásnak vége volt, és a páholynyitogató asszonyságok ismét szerepelni kezdtek, mintha még mindig az „első négyesben” táncolnának a színdarabban. Igen, az elnök pecsétgyűrűs ujját már Vájszné sem láthatta, bár nagy, de szabályos orrával (amilyen orr ebben az időben egy világhírű operaénekesnőnek díszítette az arcát) néha az elnök felé pillantott. Az Andrássy úti trafikos persze nyomban észrevette a helyzetet, mert hiszen okulás nélkül sohase nézegette boltjából a világot: a szoba közepére állott, és így szólt a tolóablak mögött könnyes szemmel figyelő fogadósnéhez:

- Én nem rendeltem vadkanfőtet, pedig éppen a jelenlevő Palkonyainé önagysága szakácskönyvéből olvastam, hogy a vadkanfőnek most van az ideje.

(Palkonyainé nevének említésekor az Esperes mellett ülő „Szerkesztő” némi idegességet áruolt el magaviseletében - mert hiszen éppen Palkonyainé álnév alatt írta konyhareceptjeit egy családi újságban. Ezért idegességében így szólt a hordárhoz:

- Én demokrata ember vagyok, de ha továbbra is itt akar helyet foglalni: menjen az udvarra darab időre, hogy megbocsáthassam, hogy fokhagymás pirítóst evett reggelire. - A hordár szegénységével védekezett, de most már senki se hallgatott rá, csak jéggé dermedt szemek, amelyek nem értették a hordár különös mozgódását.)

- Mondom, nem rendeltem vadkanfőtet, holott Palkonyainé önagysága, akit az „éjjeli világból” van szerencsém ismerni, de Shakespeare se, akinek én is éppen úgy vagyok tisztelője, mint Palkonyainé: nem gondolhat el ebédet vadkanfő nélkül, amelyet álruhában fogyasztanak el a királyok, fejedelmek, hercegek. Mégpedig abból az egyszerű okból nem rendeltem vadkanfejet, mert nem akartam zavarba hozni az általam nagyra becsült vendéglős családot. Hátha éppen, pillanatnyilag, hiányzik a konyhából a kakukkfű, amely nélkül a vaddisznófejet főzni amúgy sem érdemes. De nem rendeltem medvesonkát sem, pedig Palkonyainé egyik receptjében különösen ajánlja ezt a finomeledelt előkelő vendégek fogadtatásakor. „Nem lehet teljes az ebéd füstölt medvecomb nélkül, ha előkelő vendégeket várunk”, üzeni „Bácskai gyógyszerészné”-nek Palkonyainé 19** február havában.

Így szólt az Andrássy úti trafikos, és belső zsebéből váratlanul újságból kivágott papírszeletet vett elő, amelyet a meglepett elnök elé helyezett.

- Csak az a jó Isten tudja a magas egekben, hányszor gondoltam életemben, elfüggönyözött boltom háttérében, sovány ágyamon a Bácskai gyógyszerésznére! Miért kell nekem Trabukkó szivarokat árulni az Andrássy úton, amikor vendégségbe járhatnék a Bácskai gyógyszerésznéhez, ha például a postamesterséget tanulom meg, és ugyanabban a faluban pedergetném a bajuszomat, ahol a gyógyszerészné a medvesonkával várja vendégeit?

(A „Szerkesztő” ízetlennek vélvén a trafikos előadását, megbízást adott a hordárnak, hogy az bizonyos ideig az Esperes széles hátának támaszkodjon, és ő maga személyében az udvarra ment sétálni, hogy némileg felejtse, mert még az egykedvű embereknek is van felejténi-valójuk.

„Bácskai gyógyszerészné” olyan szőke asszony volt, mintha egy regénykönyvből „vágták volna ki”, és érzelmes magyar dalokat is énekelt. De most már három órára harangoznak a terézvárosi toronyban, az ördög tudná, hogy múlt el az idő.

Vajon lehet-e minden harangozónak hinni, aki az idő múlását jelenti? - vetette fel magában a kérdést a „Szerkesztő”, illetőleg a kocsmá szobájában emlegetett Palkonyainé, beszállott a kéznél levő omnibuszba, és miután már régen élvezte az alvás gyönyörűségét, kedves ebéd utáni szendergésbe mélyedt az omnibusz sarkában.)

Az Andrássy úti trafikos némi szünetet tartott előadásában, de miután meggyőződött arról, hogy „Palkonyainé önagságához” már nem lesz „szerencséje”, mégiscsak folytatta előadását (holott ennyit egy trafikos még abban az időben se beszélhetett, amikor Vázsonyi Vilmos volt a polgármester Pesten, és minden utcasarkon népgyűlést lehetett tartani, mondták évek múlva a „Bécs városá”-hoz címezett vendégfogadó vendégei).

- Nem - nem volt semmi különösebb kívánságom az ebéd megrendelése körül, legfeljebb csupán az volt a kívánságom, hogy a dunai fogast balatoni fogással együtt főzzék meg - mondta az ördögös trafikos a szoba közepén állván, és zsakettjének a hátulsó zsebéből akkor egy étlapot vont elő, amelyet valamely célból ott suttymban elhelyezett. Az étlapon virágkosarak, halastálak, disznófők képecskéi között valóban ott szerepelt „Bécs városá”-nak a neve, a háttérben kéklő Szent István-tornyával egyetemben, amint az étlaprajzoló a maga idejében elgondolta az életet. Az étlapot elővette, és körülbelül félméternyi távolságban tartotta szeme előtt, mintha abból olvasta volna mondanivalóját.

- Azt magam is tudom, hogy vannak bizonyos halászcsárdák Pesten, ahol nyári időben olyan halat főzethet az ember, amilyent a szeme láttára fogtak ki a Dunából. És azt is bölcsen tudom, hogy most tél van, a csárdák zárva vannak, vagy legalábbis nélkülözik azokat a „posztulátumokat”, amelyek miatt végeredményében ezeket a csárdákat látogatni szokás. Kénytelen a halszerető ember megelégedni a bizonytalan származású halakkal, amikor jégkéreg borítja a nagy folyamot, amely fővárosunk mellett előmlik. De azért jó halat még mindig lehet kapni Pesten, ahol tudják a módját. Nincs annál nagyobb passzió, mint marokkal mérni azokból a mérges fűszerekből, amelyekhez máskor kávéskanállal se mer közeledni az ember. Kipaprikásodik még a szeme, feje búbja, homloka is az embernek, ha csak ránéz egy jól készített halra. Hátha még megkóstolja! Van itt egy vén rabló, Újpest felé egy csárdás, az tud legjobban halat főzni. Azt mondja, hogy magával viszi ezt a titkot a sírba, mert még nem találkozott olyan emberrel, akivel érdemes volna közölni a receptet. Egyszer nekem annyit elárult, hogy kétféle ember van a világon. Az egyik fajta ember halevés után fogpiszkálót dug a szájába. Hát az ilyen emberrel csak a bolond áll szóba. A másik fajta ember az ujját dugja a szájába, az ujjával tisztítja meg evés után a fogát, ínyét, néha még a torkát is, ha ott valami fennakadt. Az ilyen embert arról is meg lehet ismerni, hogy körmével tisztítja a körmeit, mert végeredményben mégiscsak az embertől függ, hogy mit csinál a körmével. Van aztán még egy fajta ember, de ez már a ritkaságok közé tartozik, aki olyan ügyességgel tudja forgatni a nyelvét, hogy egyszerűen mindent kitakarít a szájából, fogából, garatjából, pedig megakadnak néha csontocskák az ember szájában, amely csontocskákat reggelig is el lehet szopogatni, harapdálni, mulatva fogyasztani. Ebbe a harmadik rendbe, a ritkaságok közé tartoznak a mi szeretetre méltó külföldi vendégeink.

Bár az Andrássy úti trafikos most már a legnagyobb közfigyelem mellett szónokolhatott, senki se ütközött meg szavain, mert a trafikos kíséretében érkező idegenek megérdemelték, hogy egy nagyszájú dohányárust is megtűrjenek a kedvükért.

A „tábornok” (akit az imént Esterházy néven említettek, mert a pestiek ez idő tájt még nem tudták könyv nélkül a Bécsben székelő udvari méltóságok neveit, mindenki lehetett Esterházy, ha a gárdánál szolgált), a „tábornok” kerek fejű, borotvált arculatú férfiú volt, akinek más időben igen kemény tekintete lehetett, de most civil ruhában volt, készen vásárolt nyakkendő tarkállott álla alatt, fekete ruhájához sárga, cügos lábbelit viselt, és zergeszakáll volt vadászkalapja tenyérszerű széles szalagjához tűzve. Ebben a pillanatban éppen azzal foglalkozott, hogy kerekded tenyerével kerekded fején tapogatta rövidre nyírt, vörhenyeges haját, mintha talán azon gondolkodott volna, hogy Pesten mulatása alatt megvágatja haját. Azt mondják, hogy az ideges állapotnak egyik jele, ha az ember a feje búbját fogja, simogatja, nyugtatgatja. Holott egyébként a „tábornok” a legnyugodtabb, legpróbáltabb, a leghiggadtabb férfiúnak látszott, aki valaha a „Bécs városá”-hoz címzett vendéglőben megfordult. Nyilván azt gondolta magában, hogy Pesten úgy szokás, hogy a trafikosok a legböbeszédűbb emberek a városban - hagyta tehát a trafikost beszélni, miután amúgy sem sokat értett annak szónoklatából. Igen, a „tábornok” pompásan elsajátította azoknak az inkognitóban utazó hercegeknek, fejedelmeknek a megrendíthetetlen nyugalmát, akiket élete folyamán Ausztria-Magyarország területén kísérgetett.

A „tábornok” akkor ötven és hatvan esztendő között „laboráló” úriember volt, mint azok a nyugdíjazásuk felé közelgő öreg katonatisztek mondogatták, akik a katonai műkifejezések mellett a polgári életben szükséges kifejezéseket is tanulatják már. Nem lett volna csodálatos, ha a „mi tábornokunk” azt a mondatot, amelyet először kiejtette száján, így kezdené:

- Praktikusság szempontjából...

De a „tábornok” nem szólt, és nem szólt asztali feljebbvalója, a „herceg”, a „Princ”, a „fenség” se (mert a „Bécs városá”-hoz címezett „Gasthausban” a vendégek még mai napig se tudják, hogyan is szólították volna az idegen urat, ha azok a vendégek akkoriban itt tartózkodtak volna). A Princ nem volt fiatal ember, egyszerűen felfelé fésült haja, bár még elég tömörtnek látszott, feketén és fehérén tarkállott, mint egy erdő, ahol tél is, tavasz is van. Ugyanilyen volt a Princ elég hosszúra sodort, talán csak reggelenként kefélt bajsza, mert valóban nem látszott olyan embernek, aki a bajsza miatt akar szándékosan tetszeni vagy nem tetszeni. Ez a férfias, öntudatlan hanyagság látszódomott ugyancsak feketével fehérlett, tarkázott szakállán is. Szabályos volt az arca, mint egy törvénykönyv. Ha nem lett volna „Fürst” a maga országában: ugyanott lehetett volna járásbíró is, aki dióbarna, egykedvű, változatlan tekintetével nyugodtan hirdeti ki az ítéleteket, és ugyanekkor papírgombóckát morzsol a mutatójára és hüvelykujja között, mint ezt már a legflegmatikusabb embereken is megfigyelték. A „herceg” egyébként sötétkék, „felselyemmel” bélelt, igen egyszerűen szabott „zakóba” volt öltözve, amilyen öltönyöket a készruhákat árusító berlini áruházakban ezrével kaphat a vevő, ha van kedve a liftbe ülni. Nem volt feltűnő ruházatán még a vasalásnak nyoma sem. Nyilván hideg vasalóval vasaltatta a ruháját. A cipője (szintén „németes” szabású cipő) olyan kényelmesnek látszott, mintha egy bajor tanfelügyelővel tapostatta volna ki „használat előtt”.

És fejedelmi volt. „Külföldi fejedelmi” volt. Még a legsötétebb éjszakában se tévedhetett volna el a pesti rézkrajcárok között, amelyek magyar vagy német felírást viseltek. Pedig csak szóltanul ült helyén, olyan egykedvűen, mintha nem is lélegzett volna.

A „Bécs városá”-hoz címezett fogadó „inkognitós vendégei”, mint az előadottakból látható, mindketten olyan férfikorban voltak, amikor az ízlés, a gyomor, a kedv már átalakul amaz érettségben, amelyre szüksége van mindenkinek, aki a halat műértően szeretni akarja. Komoly emberek voltak a vendégek, amely komolyság talán első feltétele a halfogyasztásnak (mondta később az elnök, amikor erre a februáriusi napra visszagondolt, és meghányta-vetette az eseményeket). „Az életnek csak bizonyos éveiben szabad halat enni, mint ahogy a katolikus

egyház kalendáriuma is bizonyos napokat, hónapokat jelöl meg a halak fogyasztására.” (Az elnök szavai.)

De most néma csend lett a vendéglőben, mert Vájszné, született März Johanna egyszerűen félretolta az ablakot, és egyszerűen így szólt:

- Itt a hal.

Mint már annyi mindenféle dolgot, bízzuk Vájszné csodatételét ugyancsak az utókorra: hadd maradjon beszélgetnivalójuk arról a vendéglősnői csodatételről, amellyel Vájszné konyháján előteremtette a halat, bár ez az étlap műsorán mind ez ideig nem szerepelt. És nyomban tányérokban szolgálta fel vendégeinek - mély, kiadós, kék karikával is díszített porcelán tányérokban, amilyeneket a családi ebédeknél szoktak használni, ismétlem, mély tányérokban: a halat, amelyet neveznek halpaprikásnak, paprikáshalnak vagy halászlének is, akinek milyen a gusztusa. Mély porcelán tányérokban vitte az öregpincér a „fejedelmi” asztalhoz a halat.

- A királynak - mondta Vájszné, midőn az első tányért Mátyás pincér kezébe adta a tolóablakon át. Nem - a rózsaszínű, a munkálkodástól, konyhatüztől és ambíciótól megfiatalodott „Jancsi” nem mondott többet ennél az egy szónál, de a tányér tartalmáról amúgy is nyomban meg lehetett állapítani, hogy nem mindennapi vendég számára helyezték el ott darázs-fészek alakjában az ikrás részeket, amely ikrás részek az ötkilósnál is többet nyomó halakban találhatók. Az Öregpincér olyan tekintettel nézett az ikrasapkára, mintha még sohase látott volna életében hasonló csodát.

- Az adjutánsnak - mondta most Vájszné a konyhában, és a tányérban azokat a halrészeket helyezte el, amelyek véleménye szerint a legjobbak: így a potykának a farkát is, amely a legízletesebb, mert a hálnak a farka dolgozik és izmosodik úszás közben.

- A trafikosnak - szólt a kocsmárosné, kiosztván a harmadik halporciót is.

(Nyomban meg kell azonban jegyeznünk, hogy az Andrassy úti trafikos, aki eddig olyan könnyen megsértődött a bánásmódok miatt, a tányérjára vetett tekintet után örömteljes hangon felkiáltott:

- Látom, drága Johanna asszony, hogy nem felejtett el. Csuka is van a hal között. - A trafikos valóban a csukát szerette, pedig ez nem mondható el minden halfogyasztó vendégről. - Remélem, maradt még odakint.)

A „fejedelmi” asztalnál ezután bizonyos ünnepélyes csendesség támadt, mert halfogyasztás közben nemigen szoktak beszélgetni még a szószátyárok se. És éppen ezt a gyönyörű kocsmai csendet használta fel odakünn a söntésben Vájsz úr, a vendéglő tulajdonosa, hogy intézkedést tegyen új söröshordó megcsapolására. Nagyot puffantott a csaposlegény... Némelyek azt mondják, hogy nem szeretnek olyan vendéglőkbe járni, ahol a vendéglős és pincérei tolokodóan udvariaskodnak. „Nem azért megyünk a »Fogas«-ba, a »Kék Duná«-ba vagy az »Adria hajó«-ba, hogy a vendéglős addig bosszantson kérdéseivel, amíg egy halszáлка szerencsésen a torkunkon akad” - mondják az ilyen vendégek, akik még azt sem szeretik, ha a dologtalan pincérek szélvészkként sürgölődnek, hogy használhatóságukról mindennap tanúságot tegyenek. De még nem akadt olyan vendég, aki idegességében lármát csapott volna azért, hogy váratlanul nagyot puffant a söröshordó valahol a szomszéd szobában. A „Bécs városá”-hoz címezett vendéglő tulajdonosa tehát nem követett el ostobaságot, amikor előkelő hallgatásba merült vendégeit ily kellemes módon riasztgatta: „Nálam nincs zenélőóra, hogy a Radetzky-marsot játsszam” - mondta ugyancsak évek múlva.

A „király” komoly arcán ugyan nem történt semmi változás, de poharának sörmaradékát felhajtotta.

Az „egész világon” ilyenkor csapolnak - mondta most Plac odakünn a söntésben, éppen olyan egykedvűséget színlelvén, mint a „király” a pufogó hangokra. - Az egész világon - ismételte nyomatékkal Plac. - „Boldogult úrfikoromban” megbüntették Bécsben azt a „restoratőrt”, aki nem csapolt, amikor a Szent István-toronyban delet harangoztak; a rendőrség bezárta az ilyen kocsmát, mert mi célból legyen nyitva egy kocsmá, ha ott még a déli harangszóra se csapolnak? Az ilyen vendéglős menjen el - borjúszeletnek.

Az omnibusz régebben említett, tiszteletre méltó portása, aki időközben a „családi asztalhoz” telepedett: váratlanul a csődbe jutott kereskedőnek adott igazat, miután annak az elszenvedett, méltatlan bánásmódoktól (amelyeket napközben kellett elszenvednie) amúgy is mély hangja most már úgy elmélyült, hogy csak szakértő fül hallhatta meg minden szavát. (A „trafikos” azt mondta volna erre a basszus hangra, hogy ezeket a „hangokat” állítják a színpadon a legközelebb a kulisszákhöz, hogy hamarabb ériék a köpöcsészéket. De a portás nem volt ismerős a színpadi világban, csupán a maga „szolgálati” világában. A „méltatlanul” megbántott „személyzetnek”, az oktalanul leszidott „személyzetnek” szokott ilyen hangja lenni, mert a portás valamiképpen a „családi asztalnál” üldögélő Placot a „személyzethez” számította, és ugyan-ezért bizalma volt hozzá, mint majd későbbi szavaiból kiderül.)

- Igen - mondta tehát kellő fontoskodással a portás -, az „úrnak” teljesen igaza van: Wienben senkinek se jut az eszébe, hogy csodálkozzon a friss csapoláson, már csak azért sem, mert minden „bécsi gyerek” tudja, hogy őfelségének, a császárnak, Franz Józsefnek is ugyanekkor csapolnak egy félhektós hordócskával abban a kisvendéglőben, amelyet a császár „tart fenn” a maga személyes használatára. Csak vasárnap szabad ebben a vendéglőben a bécsi polgárságot is kiszolgálni, mert vasárnap amúgy sincs a császár a Burgban, hogy az irodájában figyeljen, amikor a vendéglőben csapolnak. Mert ilyenkor, a friss csapoláskor kezdődik a déli szünet, a hadsegédek, udvarmesterek kidobják Herr von Wekerlét meg a többi magyar minisztereket, akik a császár előszobájában mindenféle spirituszgyárok licenciáival, a kislutri eltörlésére vonatkozó kérvényekkel várakoznak. Menjenek a haszontalanságaikkal, mikor még maga a császár őfelségének édesanyja, nagynénje, sógornője is mindig megrakja a kislutriban a számokat, ha valamit álmodnak. Mária Jozefa hercegnő egyszer száz forintot nyert egy ambójával, persze, mert ezek a dámák nemcsak hatoskákat küldenek a lutrisboltba, ha valami nagyon jó álmuk volt, hanem egy huszonötkrajcárost is megreszkiroznak. Hagyjatok tehát nekünk békét a kislutri megszüntetésére szolgáló indítványokkal, Herr von Wekerle inkább arra ügyeljen, hogy jobb szivarokat küldjenek a magyar dohánygyárakból a császár őfelségének - saját fülemmel hallottam egykor a legmagasabb udvartartáshoz tartozó „személyzettől”, hogy senki se volt megelégedve legutóbb Wekerle szivarjaival. Hagyjátok meg a császárnak legalább azt a fertályórácskát, amikor íróasztalánál csupán egy szalvétán a zöld posztó felett elfogyaszthatja „gábliját”, „gábelfröstökét”, pohár sörét, tormás kolbászát, ami a legszegényebb „bécsi gyerekeknek” is dukál, ha az István-toronyban delet üt az óra.

Vájsz úr, aki végighallgatta a portás szavait, kissé elszomorodni látszott, már amennyire a Vájszhoz hasonlatos szorgalmas polgár érdemesnek tartja a szomorúságot, amely amúgy sem jövedelmez.

- Én pedig most igazában a maga kedvéért csapoltattam, portás úr.

- Nevem Holcwart Ede, nagyon távoli rokona ama Holcwart famíliának, amely itt, Pesten a „Continental” szállodát „bírja” - mondta most a portás felemelkedve ültéből. - De más az üzleti élet, mint a magánélet. Mi, szállodai emberek, annyi sokat beszélgetünk üzletileg az uraságokkal és az uraságokhoz tartozó dámákkal, hogy a fehér asztalnál néha jólesik egy-két szót a magánéletünkben is beszélgetni. Éppen így történt a napokban Brunyovszky Bélával,

aki a „Pannóniá”-ban már negyven esztendeje főportás, és csak a fehér asztalnál árulta el magát. Kezembe vettem a dolgot, megtartjuk a jubileumot. Köszönöm, Vájsz úr, hogy az én kedvemért csapolt, mert valóban már elmúlt az az idő, amikor Ferenc Józsefnek csapoltak.

- Már temetésekre harangoznak a Teréz-templomban.

- Igaz - szól most Holcwart Ede, miután nadrágján alkalmazott óratartó zsebéből elővette pontosan járó óráját. - És én még mindig itt ülök, és nem tudom, hol jár az igazi herceg, akinek szolgálatára ide rendelték.

A portás meglehetősen halkán mondá ezeket a szavakat, de a szavak tartalmának hatásossága még az egyébként vasnyugalmú Vájsz vendéglőst is megingatták álltában. Plac keze váratlanul reszketni kezdett, amikor egy sajtóhéjat szedett fel az abroszról. De megszólalt:

- Hát akkor kicsodák ott ezek a „trafikossal”?

- Ez csak a „személyzet”. A kíséret - mond Holcwart Ede, és nyugodt arcvonásai ebben a percben aggodalmat fejeztek ki.

De ekkor nyílt a „Bécs városá”-hoz címezett vendéglő ajtaja, mint már annyiszor a történet folyamán, előzetesen és később is: - és egy „arkangyal” lépett be rajta, mint későbbi években erről az eseményről megemlékeztek azok a nők és férfiak, akik a jelen szenvedései elől a múlt idők képzelt örömein vigasztalódnak.

- Nyílt az ajtó - mond 19** esztendő egyik böjti napján Spatz, a kéményseprőlétra hosszúságnyira megnyúlt kesztyűs, aki talán az egyetlen volt a környékbeli kereskedők közül, akinek „üzemét” nem kellett a modern kor követelményei szerint átalakítani, mindvégig csak női kesztyűket varrhatott, anélkül hogy férfikézre való kesztyűt is kellett volna szabnia. Nyílt az ajtó, és a kilincset egy olyan kesztyűs kéz fogta, amilyen nagyságú kesztyűkre már nincs is szám a mi iparunkban. A női szakmában sem. Külföldi kesztyű volt, nyomban látszott rajta, holott véleményem szerint Pesten, a Párisi utcában vannak a legjobb kesztyűsök. Pest mindig büszke lehetne az ő kesztyűseire és cipészeire, akkor is, ha az egész Párisi utcában nem tudtak egy ötvenforintos bankót felváltani, amellyel az idegen vevő fizetni akart. Néha a főpostától az Első Hazai Takarékpénztárig kellett szaladnom fiatal segéd koromban egy nagyobb bankóval, amíg azt valahol felváltani merészelték...

Azt hiszem, az olvasók megértését, helyeslését érdemlem, ha Spatz visszaemlékezéseinek a közlését abbahagyom, mert Spatz is ember volt, aki vasárnap se tudott olyan előadást mondani - még életében látott legnagyobb eseményekről sem, hogy a saját élményeit elhallgathatta volna. Bizonyosan igen érdekesítőek lehetnének Spatz visszaemlékezései egy másik beszélyben, amely beszély a világhírű pesti kesztyű történetét mondaná; sajnos, nekünk követni kell az eseményeket. A herceg lépett be a kocsnába.

Az igazi herceg, amint őt a világon mindenfelé elképzelhetik.

Körülbelül százkilencven centiméteres ifjú - ha ugyan az ilyen kivételes ifjakat valaha katonamértékre állítanák -, testi alkotásuk valamely varázslat folytán lehet pár centiméterrel magasabb vagy kisebb, mint a pálmaké, amelyek bizonyos időszakban változtatják külsejüket. A kertészek véleménye szerint „teher alatt nő a pálma”, de ez a szabály nem felel meg minden fára nézve. A fák többnyire csak tavaszkor nőnek, a köznapi, mindnyájunk által ismert fák kurrognak, pattognak, nyújtózkodnak a téli dermedtségből való ébredésük után, így minden útszéli akácfa is. De vannak olyan ritka fatörzsek, amelyek az évszakok kedvezése nélkül is: lelki, benső, nemes indulatokból növekednek. Így növekednek a királyi vérből eredett utódok is, hogy a legtudósabb és istentagadó tanulmányokkal is foglalkozó doktorok se tudnak

eligazodni végleg e dolgokon, mint ahogy végeredményében még mindig nem tudják, hogy miért nem egyformák az emberek az egész földtekén.

A herceg polgári ruhájában, bár a legnagyobb egykedvűséggel lépett be a „Bécs városá”-hoz címezett vendéglőbe: ellenállhatatlan varázst sugárzott maga körül (mondták régen), a szeme barnán is, kedvtelten, szinte a csalódás ismerete nélkül, szinte emberfölötti bizalommal ragyogott, mintha azt akarná példázni, hogy mindenkinek ilyen szeme legyen, aki „valamire vinni akarja” sorsát ebben az életben. Az ifjú herceg belépett, mint egy vidám fiatalember, aki előre tudja sorsát: öregségére próféta lesz, nem kormányozhatja többé lépteit fővárosunk kirakatai, látnivalói felé, megváltozik élete menetrendje: ugyanezért ez órában nyílt tekintettel örvendezett, hogy könnyű léptekkel vehette a „Bécs városá”-hoz címezett vendéglő utcai bejáratához a három kőlépcsőket (ahonnan már annyi részeg embert gurítottak le a csaposok és a vendéglősök).

A herceg mögött Dallosi, az ismert éjjeli pincér jött.

Ez a Dallosi arról volt nevezetes Pesten, hogy ő volt a legmulatságosabb ember a fővárosban. Ő „megelőzte korát”, mint mondani szokás, pincéri minőségében olyan műveltségre, olvasottságra, intelligenciára tett szert, hogy az éjjeli zurnaliszták, akik kínjukban, pénztelenségükben szeretik a groteszk ötleteket: már többször felvetették azt a kérdést, hogy miért nem választja meg valamely irodalmi társaság tagjai sorába Dallosi D. Adolfot. A pesti pincérek már abban az időben is Európa legjobb pincéreinek neveztetnek a szakértők között. Könnyen tanulják meg az idegen nyelveket, beutazzák az egész világot, Párizsban, a nagy mulatóhelyeken vagy az óceánjáró gőzösök fedélzetén mindenütt találkozni magyar származású pincérrel, akit gazdái megbecsülnek társadalmi modoráért, előzékenységéért, becsületes-ségéért. Míg akad külföldön olyan magyar pincér, akinek megélhetési forrása az „alagér” nevű biliárdjáték vagy az ugyancsak kezügyességet igénylő makaójáték volna: szívesen látják őket olyan helyeken, ahol becsületes munkával kereshetik meg a kenyerüket. Dallosi, az ismert éjjeli pincér, az egész világot bejárta, mielőtt Pesten véglegesen megtelepedett... Szinte természetesen dolog, hogy a „herceg” pesti kíséretéhez tartozott.

- Nézd csak: a főtáncmester! - szólalt meg a hosszabb idő óta hallgató elnök, és mutatóujjával a „herceg” háta mögött lépdelő Dallosi D. Adolfra, az ismert éjjeli pincérre mutatott, aki szokásos nyájasságával köszöntetett jobbra-balra, mintha a „Bécs városá”-hoz címezett vendéglőben éppen olyan otthon volna, mint azokban a vendéglőkben, kávéházakban, amelyek hajdanában az ő tulajdonában voltak.

- Áldás, békesség! - köszöntetett jobbra-balra Dallosi D. Adolf. - Hál’ istennek, megint együtt vagyunk valamennyien, mi, régi jó pestiek, mert sohase hagyjuk el egymást. A jó testvérek összetartanak. Áldás, békesség - ismételte Dallosi, az „ismert éjjeli pincér”, alázatosan, bibliás alázatossággal és szinte emberfölötti szeretetreméltósággal, mintha néhány perc előtt megvette volna Vájsz úrtól vendéglőjét, hogy ezentúl ő igazgassa az álmosodó kocsmavendégeket.

A herceget egy másodpercig a hónaljáig se érő víg ember mellett szinte alig vette észre valaki. Csak egy női hang sóhajtott:

- Mintha glória volna a feje körül: olyan szikrázó haja van.

Talán mondanunk se kell, hogy Vilma kisasszony sóhajtott, mintha váratlanul valamely harangkondulást hallott volna, amely szívében, lelkében azt jelentette, hogy most következik az ő órája.

A „király” és az „adjutáns” felállottak helyükről, amikor a herceg a szobába lépett. Vájszné a tolóablak mögül nagy szemet meresztve nézte a jelenetet, és most már komolyan zavarba jött az idegenek felett, s bőségesen átkozta magában a „hamiskártyás” trafikost, aki ilyen megkezdést hozott a nyakára. „Még megérem, hogy a trafikosról is kiderül, hogy valami álrúhá báró!”

A herceg körülbelül harmincesztendő lehetett, tehát olyan életkorú, amelyben valahol messzi hazájában legszebbek, lombosabbak a hársfák, és legotthonosabbak a mezei lakok, mert már egy előzetes nemzedéknek volt alkalmuk kipróbálni, hogy hol kell a lúgasokat, filagóriákat, pavilonokat felállítani a kertben, honnan minden egyes hársfát szemügyre lehet venni, még a messziségben is, ahol meghajlik az országút, mint az íj. Harmincesztendő volt, mint azok a kényelmesre, familiárisra, csendes, boldog életre épített falusi házak, amelyekben már minden szobának ismerik a maga titkát, mikor hallatszik benne diócsörgés, és mikor érezhetni falai között az északnyugati szelet. Vannak azonban egyes szobák a házban, amelyekben télen-nyáron egyformán kellemes a tartózkodás, nem betegszik meg soha a kanapé, a kályha vaseszségű, és az ablak nyájas. Ilyen szobában lakhatott a herceg, amikor nem ült a „Bécs városá”-hoz címezett sörházban. Harmincesztendő volt, és boldogtalan szerelem miatt utazott a világban...

(„Papirosai gróf Pádúai Antal névre szólnak” - mond ebben a percben Holcwart Ede, a szállodai portások atyamestere a külső szobában, a maga társaságában. Plac felkapta a szót:

- Pádúai tudtommal egy szent volt. - A portás összehunyorított szemmel nézett Placra:

- Én nem szólnék bele olyan dolgokba, amelyekhez nem értek, még ha a világ minden kincsét is nekem adnák. De ehhez a dologhoz véletlenül értek valamiképp, mert volt szerencsém személyes szolgálatára lenni gróf Takovának, aki nem volt más, mint exkirály Szerbiában, volt szerencsém gróf Herbersteinhez is, aki később király lett Dániában vagy talán éppen Svédországban. A mi szállodánkban szívesen fordultak meg ezek az urak, mikor Wienben mulattak. Nem mindenki szerette Sacherné almáit vagy a világszép Frohner Jánosné bécsi frizuráját a fehér hajporral... Ó, du lieber Augustin! A királyok rendszerint onnan választották inkognitó nevüket, ahol találták. Valamely tartományuk, megyéjük, városuk vagy rendjelük után. Takova: egy rendjel volt Szerbiában és egyúttal a király álneve utazásai közben. Herberstein... Azt hiszem, az egy várkastély volt messzi északon. De megvallom, arra sohase jártam, mert én sohase füllentek, mint némelyek a mi szakmánkból. Véleményem szerint a herceg országában van egy rendjel, amelyet pádúai Szent Antaltól neveznek, amellyel bizonyára csak hitbuzgó katolikus főurakat szoktak kitüntetni.) - Eddig a portás... S gondolhatjuk, hogy előadását senki se zavarta meg; még Podolini alszolgabíró úr is abbahagyta a cipője nézegetését. S egy kis női szív úgy dobogott, mintha valamely katonai indulót hallana a távolból.

- Anyám, anyukám - szólt a belső szobában Dallosi a tolóablak elé állva s halkán kopogtatva.

Vájszné März Johanna ugyan nem tűrte a bizalmaskodást, lángvörös arccal dugta ki fejét a tolóablakon, de az ügyes Dallosi hátralépett, mielőtt Vájszné befejezte volna azt a mondatot, amelyet megkezdett, s amelyben lesújtó véleményt akart mondani arról a nőszemélyről, akit Dallosi „anyukájának” nevezhet.

- Nagyságos asszony, ha megengedi, van itt egy úr, aki sonkás omlettet szeretne fogyasztani, mégpedig parmezánnal.

Vájszné lángolása elaludt, mintha egy sajtár vízzel öntötték volna le. Hiszen az eddigi események menetéből következtetve alig várhatott volna egyebet, mint azt, hogy a főváros-szerte ismert éjjeli pincér és mulattató legalábbis teknősbékalevest akar megrendelni a herceg

részére. A magdeburgi szakácskönyv, amely Vájszné konyhai fiókjában az álmoskönyv mellett foglalt helyet: már kéznél is lett volna, hogy a „teknősbékalevest” ott hirtelen átolvassa a gazdasszony. Ám Dallosi csak sonkás omlettet rendelt. „Bezzeg, ha a trafikusra bízzák a dolgot!” - mormogta Vájszné, mielőtt laboratóriuma ablakát becsukta volna.

Odakünn a belső szobában pedig a következő dolgok történtek.

Dallosi ügyességéből kifolyólag az Andrassy úti trafikos egyszerre csak azon vette magát észre, hogy egy eddig láthatatlan asztalka mellé került, és ugyanakkor Dallosi barátságosan a fülébe dörögte: „Mi itt fogunk helyet foglalni, már csak azért is, hogy közelebb legyünk az uraságokhoz.” A herceg, a Pádúai, már ezalatt az asztalfőn ült, balról mellette a „király” (akiről persze csak később derült ki, hogy minden fejedelmi ünnepélyessége mellett se volt más, mint a herceg titkára, aki minden járásában elkísérte), jobbról „Esterházy”, akiről most már ugyancsak megmondhatjuk, hogy valóban bécsi gárdatiszt volt, aki általában „Nachtmeister”-nek (éjjeli mesternek) neveznek vala a régi katonáéknál, aki a bécsi udvari szokások szerint a külföldi előkelőségek éjjeli és nappali mulatozásáról gondoskodik. És azontúl senki más az asztalnál, ahol néhány perccel előbb az Andrassy úti trafikos még lovaglólóhelyzetben ült a széken, és minden mondatánál egyet emelkedett, mintha a hazugság paripáját sarkantyúzná maga alatt. Dallosi, mint kis termetű, fürgé, nyugtalan, de mégis szertartásos férfiúhoz illik, nem sokat üldögélt a trafikos társaságában, mert nyilvánvalóan régen tisztában volt a trafikos mondókáival, hiszen az Andrassy úton nőtt fel ő is. Ellenben annál többször pillantott át a „Pádúai”-asztalhoz, majd a trafikos nagy bámulatára elvegyült a szomszédban ülő és eddig némaságra, dermedt hallgatásba borult „elnöki” társaságba. (Mert, mint később kiderült, nem akarta a „pádúaiakat” jelenlétével zavarni.)

És még az elnök is kezét fogott Dallosival, bizonyára zavarában, amikor a „híres éjjeli pincér” az asztalhoz lépett:

- Brúderkám, nem tudom mire magyarázni ezt a dolgot...

- Világváros lettünk, elnök úr, nem történt semmi, csak észrevétlenül világváros lett a kis Pestből, a kamasz Budapestből, a hamupipőkéből királyné... A külföldi kíváncsi lett arra, hogyan éneklí Dallosi a „Casino” mulatóban azt a nótát, amelyet az egész vendégsereg együtt énekel vele:

...És azóta mindig csak havazik.

Hiába, az ember nincsen fából: néhanapján jólesik az én imádott pesti közönségem mellett láthatni egy-egy idegen arcot is, aki fővárosunkban megtanult mosolyogni, derülni. Mindig irigyeltem magamban az öreg Somosit, akinek állítólag az van a sírkövére vésve, hogy itt fekszik az a jeles férfi, aki a tapasztalatlan Pestet lumpolni tanította. Én a Pestre vetődő idegeneket akarom megtanítani, hogy mulathatnak pestiesen, olcsón, zamatosan, kellemetesen fővárosunkban. Életem hátralevő részét annak szentelem, hogy fővárosunk minden irányban kifogástalan hírnevet szerezzen.

Az elnök, mintha a hatodik kerületi adókidetű bizottság elnöki székében ült volna ebben a percben, bizonyos gyanakvással vágott közbe:

- Szép, szép, brúderkám, de a jelszavakból meg nem élünk. Hajtson tovább.

Mielőtt azonban Dallosi felelhetett volna, az Andrassy úti trafikos ugyancsak az asztalhoz „tolakodott”, és fél szemmel a herceg felé intett:

- Csukát, mégpedig töltött csukát ajánljon, Dallosi, ahogyan csak Pesten, a Terézvárosban tudják tölteni a csukát. Semmi közöm sincs az izrealita konyhához, de a csukáját szeretem. A

vásárcsarnokban nem ritkaság nálunk a csuka, amely néha százesztendős korában kerül a halászok hálójába. Mert a csuka mindig annyi esztendős, ahány kilót eleven állapotában nyom.

Megfogadta-e Dallosi a trafikos tanácsát?

Nem lehet tudni, mert Dallosi tiszteletteljes kopogtatás után oly halkán beszélt a „nagyságos asszonnyal”, hogy abból senki egy szót se hallhatott.

A tolóablak bezárult, az Öregpincér távolról lesbe állott, Dallosi elfoglalta helyét az elnök mellett:

- Brúderkám, nem tudom mire magyarázni ezt a dolgot.

- A hercegeket, a királyokat, akiket volt szerencsém Pesten felismerhetni? Ezek „igazi linci fiúk”, elnök úr, és tegnap óta egyik sem hunyta le a szemét, mert utóvégre nem aludni jönnek Pestre az idegenek - felelt könnyedén, de azért kellő respektussal Dallosi. - Ámde van itt egy fontosabb kérdés, amelyet nem tudok magamnak sehogy se megmagyarázni. „Amit nem tudok magamban összeadni” - mint Pesten mondanák. Elnök úrnak és nagybecsű társaságának az itteni kedves tartózkodását nem értem sehogy se, hisz a kalendárium nem mutat hivatalos „durchmarsot”. Nincs se újesztendő, se vízkereszt, se hamvazószerda, se zöldcsütörtök, se pünkösdi hétfője, se május elseje, se húsvét keddeje, se Medárd napja, se Szent István után következő hétköznap, se Lőrinc napja, se zsidó újév, se halottak napja, se András napja, se aprószentek napja, amelyek a mi életünkben a hivatalos lumpnapokat jelentenék, amelyet megtartanunk éppen olyan kötelességünk, mint az adófizetés.

- Fontosabb, sokkal fontosabb, brúderkám - felelt gúnyosan, de nevetve az elnök a hízelkedő szavakra. - Utóvégre az adófizető polgárságnak a szórakozásáról is kell gondoskodni. Ördög vigye a kalamárist és a porzót... Mi most Dorottya napját is beiktattuk a hivatalos „durchmarsok” közé.

Dallosi oly örömteljesen hajolt meg az elnök előtt, mintha ez szavaival egész életére boldoggá tette volna. Nyomban kis zsebnaptárt vett elő zsebéből, és megjelölte a napot. „Mindig a helyemen leszek Dorottya napján!” - fogadta ünnepélyesen. „Az ember csak egyszer él, és a túlvilágon amúgy se tarthatja meg az ünnepeket.”

Az elnök elismerő pillantással kísérté Dallosi jegyzetét.

- De hát még mindig nem tudom megmagyarázni magamnak ezeket a „linci fiúkat”. - És átható tekintetet vetett Dallosira, mintha valamely szélhámossgot sejtene a „főtáncmester” viselkedése mögött.

- Pedig ezek valódi „linci fiúk” - mond Dallosi -, amint látni méltóztatik, odakünn a söntésben már Plac úr sem ül többé ingujjban, ahogy a „durchmarsok”-on szokta. Változnak az idők. Siksági nagyságos úr nem veri ki többé egy széklábbal az egész zengerájt. Hegyvidéki úr nem lövöldözhet többé kedvére revolverpisztolyából a tükrökbe, menjen a szeparéba, ha ilyesmit akar. Botrányi urat csak józanul eresztik be a „Casinó”-ba.

- Azt szeretném én látni - felelt most hirtelen Jenőke, aki váratlanul felserkent álmából, mikor huzamosabb ideig „a híres éjjeli pincér” rekedtes hangját hallgatta, anélkül hogy az elnök beledördült volna. Majd a háta mögött ülő borbélyra tévedt a szeme:

- Borotválj meg - nyögte, de már csak álombéli hangon.

- Azóta folyton csak, folyton csak havazik - felelt most Dallosi, azon értelmetlenül ostoba nótából idézve, amelyet Pesten ez idő tájt énekeltek részeg grófok és éjjeli pincérek. (Senki se tudta, mely okból. Így akarta Dallosi fénykorában.)

A tolóablak ebben a percben felnyílt:

- A trónörökösnek - hallatszott most Vájszné hangja, aki konyhai foglalkozásában ezt a címet találta ki az új vendég számára. S az Öregpincér ismét elindította rugóit, mint a Hoffmann meséiből való baba. A „trónörökös” valóban csukát „kapott”, és a trafikos a maga asztalkájánál lelkesedésében felkiáltott:

- Most már aztán elszívom azt a virzsínia szivart, amelynek egy darabban maradt hamvát a Nemzeti Múzeumnak szántam.

- Úgy látom magam is, hogy áldásos, békességes emberek közé kerültünk - mond Dallosi némileg megnyugodva, amikor most leült a trafikos mellé, és szinte észrevétlenül „saját töltésű” cigarettát vett elő, amelyre oly lopva gyújtott rá, mint egy szolgálatban levő férfiúhoz illik. Diákosan nagyot szívott a cigarettából, és a füstöt az asztalterítő alá fújta.

...A portás odakünn, a családi asztalnál megszólalt:

- Nem ismerem ugyan ezt a Dallosit, de modoráról úgy ítélem meg, hogy a „Roter Stadl”-nál is megfordulhatott valamikor, annál a „Roter Stadl”-nál, amelyről Springer báró elnevezte versenylovát, ahol a princeket igazándiban mulatni tanították. Mert igaz, hogy az útba eső kalksburgi kolostorban mindent tudnak a jezsuita atyák, amely tudományok egy előkelő családból származó ifjúnak a korrekt neveléséhez szükségesek. Idegen nyelvet, zenét, vívást, görögöt, latint és vallásosságot mégiscsak a kalksburgi kolostorban tanítanak a legjobban Európában, de mulatni és táncolni a közeli „Roter Stadl” nevű országúti csárdában lehet megtanulni. Nem, uraim, százszor nem. A kolostorban nem lehet táncolni tanulni, még ha a leghíresebb bécsi táncmesterek járnak oda hetenként, mikor a leckerend táncórát mutat. De a „Roter Stadl”-ban, a kocsmá kertjében Ottó főherceg rendezte a francia négyest, és Károlyi Pesta volt a legjobb csárdástáncos. Ó, du lieber Augustin. Ó, te kőrösi lány! Ó, te szép világ, amelyet többé sohase látunk.

- Csak csendesedj, te jó öreg szív - mond most Plac, miután cigarettát sodort a kabátja zsebében, amely cigarettát csupán nyálazás szempontjából vett elő. - Dallosi egy pesti gézengúz, akinek semmi köze sincs a „Roter Stadl”-hoz. Én általában utálom az éjszakai embereket, utálom a lumpokat, utálom a táncmestereket. Utálok mindenkit, aki esti harangszóra nincs odahaza. Az embernek „rezón” szerint kell élni, korán feküdni, korán felkelni, mert csak így maradhat meg a becsület útján. Legboldogabb napom a hétfő, amikor vasárnap jól kialudtam magamat, egy lépést sem tettem a szobámon kívül, egy-két doboz szardíniát eszem, hozzá megiszom egy-két korsó csapolt sört a közeli kocsmából, a szobában sétálgatok, lefekszem, felkelek, rágyújtok egy cigarettára, aztán hétfőn reggel a gőzfürdőbe megyek, mégpedig Budára. Énmiattam minden gazember korhely, éjszakázó lump, gyűrött bitang felfordulhat Dallosival együtt. Én így gondolom az életet, kedves Holcwart úr - így szólt Plac elmerengve programján, mint valamely Eldorádón, amelyre vasárnapig kell várni.

- És a kirándulásokkal hogy vagyunk? Pest környékén nincs valamely „Roter Stadl”, ahová az úriemberek fiákeren járnak?

- Egyetlenegyszer voltam Nagymaroson, a legócskább emberek között, akiket valaha az életben láttam. A „Kék Duná”-ban éppen egy pesti mérnök úr „vitte a hangot”, aki télen már huszonöt esztendő óta a „Markóban” szokott időzni, mert valahogy úgy intézi, hogy nyaranta mindig a nagymarosi strandon sétálhasson krémszínű nadrágban. Ahogy engem „megnéz”

Holcwart úr: nekem sohase volt krémszínű nadrágom, de a Markóban se voltam egyetlen napig se.

A portás most elismerőleg bólintott Plac felé. Intett Vájsz vendéglősnek is, mintha valami nagy titkot akarna közölni. A három férfi feje összehajolt, mint az összeesküvők. A portás vitte a szót:

- Most már látom, hogy mindnyájan egyformán rendes emberek vagyunk, és a gondolkozásunk sok szempontból megegyezik. Vájsz úr éppen úgy utálja Pestet, mint Plac úr, s ugyanígy utálok én is ezt a várost, amelyben laknom kell. Miért? Magam sem tudom, miért hagytam ott a „Matschaker Hof”-ot, ahol legutoljára teljesítettem szolgálatot Wienben, úgy a vendégeknek, mint a gazdának megelégedésére. Valami ördög bújt belém, már a víz sem ízlett Bécsben, pedig ott van a világ legjobb ivóvize. Csak Pestre menni, mondogatta bennem az ördög. És most itt vagyok, és szeretném magam mindig felpofozni, amikor a tükörbe nézek. Te számár, te vén számár, te számárfülű portás.

A vendéglős és Plac olyan hevesen helyeseltek, mintha már régen ugyanezt gondolhatták volna magukban.

- Én már kérdezni akartam - szólt a kevés szavú Vájsz. - Az ember nem cseréli fel ok nélkül Wient Pesttel.

- Nos, hát bevallom, egy Anna nevű szobaasszonynak sok része volt ebben a dologban. Krámer Anna, a szobaasszonyok gyöngye, akiért vetélkedtek a szállodaigazgatók, de ő mindig csak azon a helyen érezte jól magát, ahol én voltam a portásfülkében, mert hiszen egyedül bennem bízott, nem pedig a semmire se való igazgatókban. Krámer Annának addig írogattak mindenféle leveleket a pesti rokonai, amíg bevallotta, hogy már nem bírja tovább. Haza kell menni Pestre Máli nénihez, Szidi nénihez, Berci bácsihoz. Csak olyan nővel ne ismerkedjen meg az ember, akinek rokonai vannak Pesten. Már komolyan kezdtem félni, hogy Anna is kiugrik a 18-as ablakból, ahonnan már annyian ugrottak ki. Leteszi egy napon a „kulcsokat”, és lesz megint írnivalójuk az újságíróknak. De ez nem következett be, hanem Anna a gőzhajóval egyszer Pestre jött, és itt maradt Szidi néninél, Berci bácsinál. Szégyen ide, szégyen oda, azt kezdtem hinni magam is, hogy már többé sohase lesznek lóversenyek a Freudenauban, a bevételek sohase fognak növekedni, és megmondtam ezt egyszer az igazgatónak. Innen már csak egylépésnyire volt a gőzhajóállomás, és mikor Budapest felé harangoztak: egyszer csak ott találtam magam a hajófedélzeten. És most itt vagyok, megmondhatják az urak véleményüket.

- Tragédia egy pohár vízben - felelt Plac, maga se tudná megmondani, hogyan jutott eszébe ez a kifejezés.

A vendéglős részvétellel csóválta a fejét.

- Ezek az Annák már sok bajt csináltak.

De a tragikus portás csak most tért rá igazi mondanivalójára, amikor ismételten felhívta barátait, hogy hajoljanak közelebb. Hangja suttogóvá ereszkedett:

- Mindezek után, mit gondolnak magukban az urak, hogy ezek a vendégek, akikre az udvaron az omnibusz várakozik, miért vannak itt, amikor választhattak volna Wien és Pest között? Amikor mehetnének a világ bármelyik nagy városába mulatni, pénzt költeni, táncolni, szórakozni? Nem gondolkoztak még ezen, uraim? Nem lappang emögött valamely titok? Nem kell gondolkozóba esni minden okos embernek, aki már látott valaha valamit az életből?

Lehetséges, hogy Vájsz úr ugyancsak az okos emberek közé számította magát, mert egy gyors pillantást vetett vendégeire, akik elé, a „király” és az „adjutáns” elé éppen ebben a percben helyezett el az Öregpincér két hatalmas böftököt, amely jelentékenyen nagyobb volt a szokásos porciónál. Indítatva érezte magát, hogy az udvaron keresztül a konyhába menjen, hogy ott néhány szóval takarékosagra figyelmeztesse élete párját, miután a szokásos árnál többet ezek a vendégek sem fizetnek a böftökért.

9

Az olvasó bízást azt gondolná e helyen, hogy most már elérkezett az az időpont, amikor többé egyetlen üres szék se maradt a „Bécs városá”-hoz címezett vendéglőben, együtt vannak mindazok, akikről Pesten általában beszélni szokás, más szóval azok a vendégek, akiknek névsora azt mutatná, hogy emeljék a díszét, hírnevét egy vendéglőnek. De nincsen olyan szénásszekér, amelyre még ne férne egy villával. Így nem csodálható, hogy lovag Tokió megérkezése nem okozott semmi különösebb kényelmetlenséget a vendéglőben. Ki volt lovag Tokió? Pesti úr, akit mindenfelé ismertek a városban, mint az olyan úriembert, aki egész életét azzal töltötte, hogy kedélyes helyeken segített a kedélyes hangulat ápolásában. Fiatalabb éveiben, „boldogult úrfikorában” ő volt a legjobb valcertáncos a városban, ünnepélyes jelenet volt, ha a Vigadó-beli álarcosbálok egy-egy hölgyet karjára vett; később, korunkban, miután lábait fájlalni kezdte, és ugyanezért „kamáslit” viselt a lábán: hírnevét azzal a tudományával tartotta fenn, hogy ő volt az a bizonyos úri zenész, aki baráti körben zongorán legjobban tud valcerhez való zenét játszani. Lovagi címét a rossz nyelvek szerint (mert hiszen Pesten mindenkinek van ellensége) Fridolintól, a régi „Korona” kávéház púpos markörjétől nyerte, mert a bécsi származású pincér a kávéház ablakán kipillantva: a közelgő vendég láttára mindig elkiáltotta magát:

- Lovak!

Ez a kiáltás azt jelentette, hogy nyomban előkészítendő a kávéházban azok az újságok, amelyek a lóversenysporttal szakszerűen foglalkoznak, amelyek a mindennapos vendég kedvenc olvasmányai voltak. A „lovak”-kiáltásból idővel „lovag” lett, s történetünk idejében alig volt már Pesten olyan ember, ki lovag Tokió igazi, családi nevét is tudta volna.

- Milyen kár, hogy nincs a vendéglőben egy zongora! - kiáltott fel Dallosi, amikor az új vendéget közeledni látta, mert képzeletében nyomban hallani kezdte azokat a bécsi valcereket, amelyeket a lovag tucatonként játszott a zongorán, mindaddig, amíg minden hallgatója megszerelmesedett, és a legöregebb vendégek is azt kezdték hinni, hogy szívüket voltaképpen egy szőke bécsi szépnél hagyták zálogban.

A lovagot minden asztalnál megünnepelték. (Talán éppen azért, mert ajándékot sohase fogadott el közreműködéséért. „Én meg vagyok jutalmazva, ha barátaimnak jókedvet okoztam” - mondogatta a lovag.) Jobbról-balról kézfogásokat nyújtottak felé, megmelegedtek a hangok, elmosolyodtak a szemek, gargalizáltak a torkok, mint az olyan vidám férfiú láttára, aki ingyen osztogatja a kedélyt, anélkül hogy eszébe jutott volna valaha tudományát anyagilag is gyümölcsöztetni.

A lovag, mint régi kocsmajáró vendég: természetesen Vájsz vendéglős asztalánál foglalt helyet, miután körülbelül mindenkivel kezét fogott a belső és külső szobákban. Az Öregpincér tánc lépésben közelgett a gyűrött déli étlappal, de az újonnan jött vendég azt egy pillantásra se méltatta:

- Mondja meg, barátom, a nagyságos asszonynak, hogy csókolom áldott kezeit. Ha volna még a konyhán egy darab főtt marhahús, például a fartőnek a vége, amit serclinek is mondanak, csak egy akkora darabka, mint az ujjam, inkább kisebb, mint nagyobb, inkább szaftosabb, mint szárazabb, jó barátsággal: küldjön nekem egy ilyen darab húst, ha lehetne lencsefőzeléssel, mert már sokszor megpróbáltam, itt van a legjobb lencse Magyarországon.

A kívánt dolgokat a népszerű lovag akkor is megkapta volna, ha a jelenlevő egy-két király helyett egy fél tucat király időzött volna a „Bécs városá”-hoz címezett fogadóban. A lencséstálhoz még citromnedvet is mellékelte Vájszné, mégpedig egy törpécske, hólyagos palackban, amint ez akkoriban divatba jött Pesten.

- Sehol se fogadnám el a citromlét ilyen alakban, mert magamban azt gondolnám, hogy a citromnedvet a patikából hozzadják. De ezen a helyen, hál’ istennek, olyan biztos vagyok, mint vasárnap délből a nagymama asztalánál. Mint a Grószmutterkámánál - hangsúlyozta a lovag, és ritka jó étvággal kanalizta a lencsét, amelyre pecsenyészir is volt öntve. (Vajon igazán élt még a lovag nagymamája, akire hivatkozni szokott? Csak néhányan, a „régikamerádok”, mint például az elnök, Jenőke és a mindentudó Plac mosolyogtak, amikor a lovag a nagymamáját emlegette. A nagymama egy elég fiatal hölgy volt, és arról volt nevezetes, hogy a legszebb magyar nótákat énekli egy éjszakai mulatóhelyen.)

- És a sör dolgában, lovag úr? - kérdezte ugyancsak kedélyesen az Öregpincér, mert voltaképpen az egész társaságból a lovag mellett érezte magát a legkellemesebben. (Vannak ilyen fajtájú vendégek, akik az első látásra vonzzák magukhoz a pincéreket. Mindig akad valamely megbeszélési közös témájuk; ha más nem: egy lóversenyűrség a zsebekben, amelynek hírmondásait megbeszélési lehet. Úgy vagyunk az ilyen pincérszerellemmel, mint bizonyos nők a macskákkal, amelyek az egész környékről felkeresik a bizonyos nőket, ha valahol megtelepednek.) - És a sör dolgában hogyan intézkedik, lovag úr?

- Ne csodálkozzon, kedves Tót mester, ha a sör dolgában még mindig ragaszkodom régi szokásomhoz. Magas legyen a söröspohár, karcsú, keskeny, amilyenben a limonádét adják a budai majálisokon a rózsaszínű kisasszonyoknak. Csak egy „slukk” legyen a pohár tartalma, mert a sör akkor jó, ha frissiben, egy hajtásra, habosan, mozgolódó, „musszírozó”-állapotában egy kortyra meg lehet inni. Szóval: egy hajtás sört kérek.

Plac felelt:

- Én már csak akkor szeretem igazán a sört, ha egy darab ideig előttem állott, kissé megáporodott, megérett, karcosabb lett. Falusi úrfikoromból azt az országúti csárdát sajnálom, ahol a tavalyi márciusi sört az idei márciusban bontja ki ládájából a csárdás.

- Lehetséges, hogy ilyen egészséges embernek, mint Onkel Plac (Plac bácsi), éppen azok a szerek használnak leginkább, amelyek a magamfajta beteg embernek ártalmára vannak. A sör nyomban a lábomba száll, az én szegény, befáslizott lábomba - mond könnyű, szeretetre méltó melankóliával a lovag.

...Ámde Dallosi, aki a lovag megérkezésekor láthatólag felvidámodott, összedörzsölte a tenyerét, nyugtalan lett, majd nem a bőréből bújt ki: ekkor valamely különös meglepetéssel kedveskedett a királyoknak, hercegeknek és „a többi grófoknak”. (Pesten ez idő tájt arra az utcai kérdésre, amelyet az emberek legtöbbször intéznek egymáshoz: „Hogy vagy?” - akkoriban így feleltek: „Mint a többi grófok.”)

Dallosi, ez a hírhedt éjjeli pincér ugyanis összebeszért a dologtalan omnibuszkocsissal, valamint a vendégfogadó „házmesterével” - a vendégfogadók házmesterei minden huncutságra kaphatók -, és az udvarról az omnibusz észrevétlenül eldöcögött, miután senki se törődött az

omnibusszal, a „király” és az „adjutáns” a kiválóan sikerült, félig nyersen, de végtelen zamatosan, bő zsírban és friss tükörtojással, vele sült krumplival, új petrezselyemmel készített böftökök után - mintha e böftökök puhítása, sütése, forgatása alkalmával Vájszné Márz Johanna azért imádkozott volna a konyhájában, hogy bebizonyíthassa, miszerint a szakácsnék még mindig jobban értenek a komoly marhahúsok sütéséhez, mint a férfiszakácsok - mondom, a fejedelmi böftök után, amilyent álmában sem láthat a közönséges pesti vendég: - egy nagy tál túrós csuszában gyönyörködtek. (Hogy milyen volt a túrós csusza, annak elmondását bízzuk azokra a vendégekre, akik esztendőik múlva jöttek erre a helyre, és erről a napról legendáikat elbeszélték.) Az omnibusz tehát észrevétlenül elment, benn az alvó „Palkonyainé”-val, az úgynevezett „Szerkesztő úrral”, aki úgy dőcögött végig a városon, mint Boz-Dickens álmodó vigéce. Mikor az omnibusz visszajött a „Bécs városá”-hoz címezett vendéglő udvarára: egy rövid zongorát emelt le róla a kocsis, a házmester, az időközben értesített „Hausknecht”, és a zongorát a vendégfogadó külső szobájában helyezték el.

- Maga nagy ördög, Adolf igazgató úr - mond most a lovag, aki, mint már észrevehettük, Pesten jóformán mindenkit olyan néven szólított, amelyet részére ő saját maga kitalált.

- Csekélység - felelt Dallosi. - Nálunk, a „Casino”-ban annyi zongora van, hogy nyugodtan kölcsönözhetek az én megbízható Vájsz barátomnak zongorát, még akkor is, ha a mai naptól kezdve Szilveszterig tartana a multság.

- Nos és mit csinálnak most azzal a szeparéval, ahonnan a zongorát elkölcsönözték? - kérdezte Plac, aki alapos ember létére szeretett a dolgok mélyére tekinteni.

- Azt a szeparét ne méltóztassék féltetni, Plac úr. Van nekem egy különös társaságom, amely amúgy is mindig vadászkiert zenéje mellett szeret mulatni, és a nőket amúgy se szívelheti.

- No hát itt voltaképpen magunk is úgy vagyunk, mintha a térdnadrágos hegymászók szektájához tartoznánk. Itt sem látok senkit, aki a Hölgy utcából jött volna - elégedetlenkedett Plac. - Pedig én nem bírom el a zenélést női társaság nélkül. A fene jobban tudja. Egy másik Plac bújik a ruhámba.

- Csak áldás és békeség, Plac úr - felelt Dallosi. - Aki a mezők liliomairól gondoskodik...

- Ha az életben még egyszer sikerül valamely üzletem: megcsináltatom a fogát a lovagnak - mond most Plac, amikor a lovag felkelt az asztaltól, hogy szemügyre vegye a zongorát. - Mégpedig a francia kártya szerint, ahogyan Gály Lajos csináltatta meg a fogait, hálából, mert Carlóban szép nyereségre tett szert a bakaránál, még az egyiptomi kedive is adós maradt neki. A kedive bonjait éppen most váltogatja be Gály Lajos a pesti uzsorásoknál, miután a kedive elismerte adósságát.

- Francia kártya szerint? - kérdi a portás.

- Igenis - bólongatott álmodozva Plac. - Mert ha már hamis fogsorokat rakat az ember a szájába, legalábbis megérdemli, hogy több foga legyen, mint bármely közönséges halandónak. „Antrekót” kell enni egy férfinak, aki már annyit „mitmacholt” az életben, mint a lovag.

Mielőtt azonban Plac elmélyedhetett volna az „Antreko” nevű pecsenye magyarázatába, megszólalt a zongora a lovag ujjai alatt.

Ez időben a zongoristák vagy talán éppen maguk a szeparézongorák mindig valamely divatos operett megnyitójával kezdték műsorukat. Szabály volt ez, amelyet minden zongorás megtartott, még ha egyetlen hallgatója se lett volna abban a percben, amikor a zongorához ült. A zeneszerzők, mint mondják: a lelküket szokták beleönteni a megnyitóba. Ám a lovag már

ekkor megmutatta specialitását. Mozarttól játszott egy darabot, amelyet Szöktetés a szerájból cím alatt ismernek a zenebarátok.

- Au, yes, yes, yes - dúdolgatott magában Dallosi valamely néger dalt, amelyet éppen abban az időben táncoltak a fekete-fehér cipős néger és papagájszoknyás néger nők az orfeum színpadán.

A portás rosszállóan csóválta meg a fejét:

- Bocsánat, tévedtem, ez az ember nem volt soha a „Roter Stadl”-nál. Én ezt a zenét a wieni Operaházban hallottam.

A zongorajáték alatt azonban varázslatos változás történt a „Bécs városá”-hoz címezett sörházban, amely varázslatról leginkább azoknak lehet fogalmuk, akik a daltalan, csendes rendjével tüntető, legfeljebb pohárkoccintástól élénkülő, szolid vendéglőket látogatják. Ebben a polgári, pedáns, puritán kocsmában talán még sohasem hangzott zene, mert a tulajdonos szégyellte volna magát, hogy ő muzikaszóval csalogatja be az utcáról a vendégeket. Nem, még maga az elnök se merte megreszkirozni, hogy akár terézvárosi búcsú napján például harmonikást hozott volna magával és társaságával... Meglehetős feltűnést keltett tehát a zongoraszó, amely egy „valódi művész” kéznymására felkavarta itt az aluszékony rendet, csendet, nyugodalmat, amelyben legfeljebb az evőeszközöknek, tányéroknek, söröspoharaknak volt szabad megszólalni. „Ahol zene van, ott veszekedés van” - mond Vájsz úr, mint annyi más régi vendéglős még Pest városában. - A borjúpörkölt nem lesz jobb a muzsikától.

- És aztán egy mellényt is veszek a lovagnak, ha üzletileg rendbe jövök - folytatta ábrándozását Plac. - Ilyen mellényben nem lehet járni egy lovagnak. Csak a biliárdmarkőröknek van zöld posztómellényük. Én boldogult úrfikoromban mindennap friss fehér mellényt vettem ki a szekrényből...

- Ó, azok a régi szép fehér zsilék! - rajongott fel hirtelen a portás, és váratlanul csukló zokogás hallatszott keménygallérba préselt nyaka felől.

A zongora éppen egy valcerba kezdett...

Valódi bécsi valcerba kezdett, mire az elnök a belső szobában hirtelen asztaltársaihoz fordult:

- Mi ez, barátaim? „Wasz isz mein Freund?” A régi Somosiban vagy a Ronacherben ülünk?

- La-la-la - felelt az asztal végéről a borbély, aki szemtelen hidegvérét még ez ünnepélyes zene alatt se veszítette el.

Az elnök a borbély tisztelettelenségén felháborodott - mintha az odakünn, zongorájánál működő lovat akarná megvédelmezni -, így szólt tehát:

- A kötekedésből elég volt, hallod-e, te borbély. Ha magadhoz való cimborával akarsz mulatni, ülj ki a söntésbe, Plachoz. Ha énekelni akarsz, menj az üllői kaszárnyával szemközt lévő „Paradicsom kabaré”-ba. Ha illetlenkedni akarsz: bezáratlak egy helyre, a ház hátulsó részében, ott illetlenkedhetsz. És most: kuss.

- Borotválj meg - szólt Jenőke, aki az elnök hangjára kissé felébredt.

- A kabátom a harmadik fogason van - felelt a borbély, de már abban a másodpercben úgy ugrott fel helyéről, mint a nyúl és a külső szobába menekült Plac védelme alá.

- Most kezdődik végre a verekedés - szólt Kacs Kovics úr a maga társaságában, ahonnan eddig szótlánul figyelte a lejátszódó jeleneteket, mert láthatólag örömet okozott neki, hogy a társaságában levő Vilma kisasszony úgy izgul minden szóra, mintha a legérdekesebb színházi előadásnál mulatna.

- Csak verekedjenek - felelt Vilma kisasszony olyan egykedvűséggel, mintha egész életében azt látta volna, hogy a férfiak egymás fejét lyukasztják ki.

Hát egy-két percig valóban kritikus volt a helyzet.

Az elnök arca sötétvörös lett, mintha gutaütés környékezné.

- Miért nem akasztottuk fel? - kérdezte a borbély után meredve.

Az Esperes, mintha csak véletlenül tenné, könyökével mellbe taszította a háta mögött ülő hordárt, mintha az lett volna okozója mindennek.

- Milyen kár, hogy nincs nálam a kétesövű pisztolyom, engem úgyse büntethetnek meg, mert gondnokság alatt vagyok - mond Kriptai úr, akiből amúgy se lehet kerületi kéményseprő-mester.

- A torkát kell elvágni a saját borotvájával - indítványozta az a púpos gavallér, akinek vészomjáról már többször volt szó ebben a történetben.

- Egy pesti vagabund - jegyezte meg Nikodémi úr.

Csak Burg huszárkapitány ült nyugodtan a helyén; ő katonatiszt létére nem tudta megérteni, hogy miféle sérelmet követett el a borbély, amikor ama végzetes szavakat kimondta („arcába vágta a társaságnak”, mint később, évek múlva emlegették).

- „A kabátom a harmadik fogason függ” - mondta a borbély a belső szobában, de mire a külső szobába ért, hogy Plac védelme alá helyezkedjék, a pátrónusnak kiszemelt úriember egy hatalmas pofonnal fogadta, amelyet a borbély arcára mért. (És talán ez az idejében eldőrdült pofon volt az elintézője annak, hogy a „Bécs városá”-hoz címezett vendéglőben, a királyok és hercegek jelenlétében nem kezdődött nyomban olyan verekedés, amelyről évekig beszéltek volna.)

- És most üljön a legsötétebb sarokba - mondta Plac, miután a dolgot a borbéllyal elintézte, és régi népszerűsége ismét felragyogott. Mert az elnök bizonyos idő múlva a maga társaságánál felvetette azt a kérdést, hogy tulajdonképpen miért is vonult „Plac barátunk” száműzetésbe, vajon érdemes-e arra ez a rövid élet, hogy jó emberek egymással haragot tartsanak?

- De hát mit mondott a borbély, amiért ebben az embertelen büntetésben részesült? - kérdezte Vilma kisasszony a maga társaságában, amikor a verekedésnek vége volt.

Kacs Kovics úr felelt:

- Én magam sem tudom pontosan és biztosan annak a mondatnak a jelentőségét, amelyet a borbély oly vakmerően kivágott. „A kabátom a harmadik fogason függ.” Igen régi pesti embernek kell lenni annak, aki nyomban megérti ezt a sértést, amely a mondatban rejtőzik. Állítólag még abból az időből származik ez a mondás, amikor az Újvilág utca és a Rostély utca sarkán levő „Ferenczi kávéház”-ban a hamiskártya-játékosok tartózkodtak. Eleinte a hamiskártyások használták egymás között a mondást, ha idegen került a körmeik közé. „Kabátom a harmadik fogason függ”: jelentett tercet a kártyajátékban. Jelentett hiszékeny vidéki embert, akit hölgyismerősei a „Ferenczi kávéház”-ba kormányoztak. De a mondás is ama pesti mondások sorsára jutott, mint a legtöbb pesti kitalálás. A találmány a pincérek,

kávésok, kávéfőzők és kocsmárosok nyelvén későbbben jelentette azt a gyanús vendéget, akitől idejében meg kell szabadulni, mert előbb-utóbb valamely huncutságot csinál. Ezért sértődött meg az urak társasága, amikor a borbély azzal búcsúzott el tőlük, hogy kabátja a harmadik fogason lóg. Csak egy borbély lehet ilyen szemtelen.

Így tehát, midőn Kacskovics úr szokott nyugodt hangján elmagyarázta a dolgot, a gyors észjárású Vilma kisasszony nyomban megértette és méltányolta az elnök és társasága felháborodását, ugyanekkor elismerő pillantást vetett az elnök felé, mintha kék tekintetével azt akarná jelezni, hogy mindenben igazat ad az elnöknek, s kéri, hogy őt szövetségeseinek tekintse.

...A valcerek azonban egymás után jöttek a zongora felől, mintha valamely régi szellemalakok lengenék körül a lovagot, akiknek mulattatására ezen zenei áldozatot hozza. Az Uff király, a Bőregér, a Hoffmann meséi valcerei közben olyan valcerek is elandalognak, amelyekhez csak egy „zöld bécsi kocsmát” lehet elképzelni, ahol még mindig petróleumlámpások világítanak esténként, és kucséber várja, mikor kerül végre a sor az ő kosarára is, amikor előléphet.

És a kucséber belépett a kocsmájtón.

Teljes valóságában, amint a kucsébert a fantáziában el lehet képzelni.

- Végeredményben kezdünk megkedvesedni - jelentette ki ugyanaz a Plac, aki az imént még verekedésre szánta itt töltendő idejét.

Az elnök, a belső szobában, őszinte örömkialtással üdvözölte a közelgő kucsébert.

- Na, Hubert - kiáltotta biztatólag a kucséberre, aki az elnök láttára bizonytalanul kezdett lépegetni, és láthatólag szorult helyzetben érezte magát, amikor a hatalmas elnököt megpillantotta a „Bécs városá”-nál, ahová gyanútlanul belépett.

- Ez az utolsó kucséber, aki valóban Gottséből jött Pestre, a többi pesti kucséber már mind hamisítvány - csalogatta az elnök maga felé a szurkoló déligyümölcsárust.

És ha most a részleteket akarnánk elbeszélni arról, hogyan szónokolt az elnök, amíg a kucsébert sarokba szorította, hogy kosarának a tartalmát (kosarastul és szíjastul együtt) egy „számon” megreszkírozza... hányszor ismételte buzdításul ama szólásmondást, hogy: „Reszkírt kucséber”... hányszor vizsgálta meg a kucséber zacskóját, amelyből a nyerőszámot kihúzni akarja, hányszor tapogatta meg a kucséber zsebeit, vajon nincs-e ruhájában egy másik zacskó is elrejtve... hányszor figyelmeztette a kucsébert másvilági üdvösségére, amíg végre saját kezével, adókvető kezével a zsákba nyúlt: akkor tán sohase lenne vége ennek a történetnek.

Az elnök a zsákba nyúlt, kihúzott egy összesodrott lutriszámot, és a következő pillanatban a legutolsó valódi kucséber elveszítette egész üzletét az üzleti felszereléssel együtt.

- Vigye ahhoz a dámához a kosarát, és helyezze előtte a földre, viszonzásul azért az ajándékért, amellyel Kacskovics barátom meglepett bennünket - mond az elnök, és a kucséber szótlanul engedelmeskedett, mert hiszen igen jól tudta, hogy a főváros hatodik kerületében kinek kell engedelmeskedni.

- Azoknak az egészségére, akik nem szeretnek csorba pohárból inni - szólt most az elnök poharát felemelve, amikor az utolsó kucséber elhelyezte kosarát Vilma kisasszony lábánál.

- Szegény, családos ember vagyok, legalább a kosaramat adja vissza a nagyságos kisasszony.

Kacskovics úr felelt:

- A kosarát majd megkapja, barátom, addig is üljön le oda a sarokba, ahol a kontómra ebédelhet.

A zongora most a Gasparoné-ból játszott, és a zongorás maga is énekelt néhány taktust.

...Jár a grófnő, Meláni.

Rezes, recsegős, mély hangja volt a zongorásnak, amelyért akkoriban nagyon sokat adtak volna a fiatalemberek, mert a fagyos káposztáéhoz hasonlatos hang volt divatban. Szerelmet vallani, krakélereskedni, komolyan „tárgyalni” nem lehetett más hangon, mint azon, amelynek ércét átlumpolt éjszakák hurutjai marták ki. A „lumphang” volt divatban a magyar fővárosban, a jogász savanyított paprikát evett, hogy hangját tökéletesítse...

...Jár a grófnő, Meláni,

andalgott a zongorás hangja, és ebben a másodpercben olyan esemény történt, amilyenre nem emlékezik senki, mióta a hatodik kerületben adót fizetnek. Az elnök felemelkedett asztalától, és kimondhatatlan ünnepélyességgel lépdelt át a küszöbön egyik szobából a másikba. A fehér elefánt Sziámban se lépdelhet ügyesebben, rutínírozottabban, amikor a szultánt viszi hátán, amidőn az elnök táncra kérte Vilma kisasszonyt, és az derűs, felvidékiek mosollyal, „jóleány” módjára engedelmeskedett az elnök felhívásának.

Hogy táncolt Vilma?

Csak hallgassatok, ti hagyománytiprók, ti vakmerő újítók, akik a táncfigurák közül mindenáron kihagyni akarjátok a szertartásokat. Vilma úgy táncolt, mint ahogy Ferenc József idejében a legjobb balettmeisterek tanították a táncot, ha az Operaház műsorán a Bécsi keringő volt előadásra kitűzve. Kalapban, ködmönkében, rövid, úgynevezett „trotór”-szoknyában volt, amely lódenszoknya alól jól kilátszott perdülő nyergeslábának nemes formája. Nem volt kicsiny ez a láb, nem is nagy; ha hasonlítani lehetne valakinek a lábához: Kaffkáné Hegyesi Mari lábához lehetne hasonlítani, aki 1890-ben a Magyar Hírlap pályázatán első díjat nyerte, mert a versenybírók szerint az ő lába volt a legszebb Magyarországon. És Vilma könnyedén, szinte ajándékozva mutatta lábait, amint a trotórszoknya ütemesen, boszorkányos szabályossággal lendült körülötte, hogy a néző minden fordulónál előre tudhatta, hogy hány ujjnyit fog láthatni Vilma csíkos harisnyával fedett bokájából, ha a zongorista is úgy akarja.

Igen, ott, ahol a kocsmaszoba fala következne, ahol természetesen fordulni kell a valcernek, hogy a hatalmas táncos visszakormányozhassa táncosnőjét a tánchelyre: ott Pista úr mindig biccentett egyet bal lábszárával, mintha véletlenül megbotlott volna, mire a táncosnő nagyobb fordult a szokottnál. Csak valódi táncművészek tudják ezt a táncfigurát, a műbotlást produkálni... S az így létrejött perdüléskor még bokán felül is látszott Vilma kisasszony harisnyája. Az elnök kérdi:

- Hol tanult ily pompásan táncolni, kisasszony?

- A kassai apácánál. Magam is táncitanítónő vagyok. De az elnök úrnak se kell szégyenkezni.

- Ó, én csak a fiákeresektől tanultam táncolni. Legtöbbet Braun Karcsitól - felelt az elnök, és olyant biccentett a bal lábával a megszokott helyen, hogy ugyancsak meg kellett kapaszkodnia a táncosnőnek, hogy kiparírozza a botlást, s a zene taktusához tarthassa magát továbbra is.

Vilma kisasszony tehát, mint mondani szokták: fényesen kiállotta a vizsgát, igaz, hogy megfelelő táncosa is volt hozzá, aki nem mindennapi lelkesedéssel, szinte ifjonti rugalmassággal vitte a taktust, s ugyanekkor nem szabad megfeledkezni a lovagról, aki kettőzött figyelemmel tartotta az ütemet, szinte a „láb alá” zongorázott.

- Becsületemre, a legjobb táncosnő, akivel valaha életemben valcert táncoltam - mondta dörgő hangon Pista úr. - Még a „térdfhajlást” is tudta már a harmadik menetben, pedig Carolát egy hétig kellett rá tanítani. Bal lábbal biccenteni! Barátaim, nem mindennapi kincs van a hölgyben - szólt az elnök, és a legnagyobb meglepődöttséggel foglalta el helyét, mint aki valóban megérdemelte azt a pohár sört, amelyet csaknem fenékgig felhajtott. (A valcerhez sört kell inni.)

És Vilma kisasszony még alig helyezkedett el a bőrkárpén, hogy szelíd, megadó mosollyal enyhítse némileg azt a páratlan bámulatot, elképedést, szinte emberfölötti csodálkozást, amelyet megmerevedett tekintetével az alszolgabíró kifejezett Vilma kisasszony tánca felett, mondom, még alig volt annyi ideje az alszolgabírónak, hogy csak egyetlen szót is szólhasson a feltűnő valcerről, midőn egy úriember rövid eltökélés után hivatalos szertartással felállott helyéről, és civilbe öltözött katonatiszt módjára, kellő merevséggel meghajtotta magát Vilma kisasszony előtt. A „Nachtmeister” volt, az adjutáns volt, a pontytekintetű, beretvált arcú és kaucsukgallérba pakolt, duzzadt tábornok volt, aki talán éppen hivatalos állásánál fogva nem mellőzhette adandó jelentésében, hogy táncra kérte azt a hölgyet, akit a „Bécs városá”-hoz címzett vendégfogadóban a legjobb valcertáncosnőnek mondanak. Igen, erről szabályos jelentést kellett tenni az adjutánsnak, mint akár a jól sikerült böftőkről. És Vilma kisasszony oly nyájassággal engedett a felhívásnak, mintha valamely felvidéki bálban volna, ahol érzékeny sértés nélkül nem adhatna kosarat.

Az adjutáns kitűnő táncos volt, bal lábával ugyan nem biccentett az előbbi táncos modorában, ellenben bal lábával szabályszerű félkört írt le a valcer fordulójánál. Így csak azok az előkelő urak szoktak táncolni, akik inkognitójukat meg akarják őrizni. És a bécsi valcertáncban a lábbal formált félkörrel jelzik, hogy korántsem udvari bálon vagyunk, hanem csak egy kedélyes vadászkastélybeli mulatságon. És a szakértő zongorista, a zseniális lovag, valóban a Madarász című operettből játszotta azt a keringőtaktust, amely így kezdődik:

Benn a herceg úr csupán...

Az adjutáns meglepő félköreit Vilma kisasszony a második fordulónál már oly pompásan tudta, mintha Schönbrunnban tanult volna táncolni a nyári társulatnál.

- Hát ez igazi „linci gyerek” - mondta most végtelen elismeréssel az elnök, amikor Vilma kisasszony táncát kalapban, kesztyűben, ködmönkében figyelte, mintha legalábbis kosztümben lett volna... De nem, mégsem, mert az operett-táncosnők nem nélkülözhetik a rózsaszínű, berakott tarlatán szoknyácskát, amely nélkül operettet elképzelni nem lehet. Csak egy utcai ruhába öltözött kis tanítónő volt, aki a kassai apácáknál végzett.

A kaucsukgallér, a böftök és az elfogyasztott sörök később arra indították az adjutánst, hogy jobb tenyerét ismét rövidre nyírt feje búbjára helyezze, mintha azon a jelentősen gondolkozott volna, amelyet estére a futárral küldend a bécsi főudvarmesteri hivatalhoz, amikor a teremben váratlan esemény, szinte kiszámíthatatlan esemény történt, amilyen az adjutánsok jelentéseiben talán még sohase fordult elő.

A vendégfogadás megbolondult. A vendégfogadósné megbolondult... Mert ezek a kitűnően fegyelmezett, a nyugodt élethez, a messzi számításokra berendezkedett emberek: a fogadós és a fogadósné szinte váratlanul termelt a vendéglőben, és összefogódzkodva táncolni kezdtek a zongora hangjaira.

A tudósok azt mondják, hogy minden embernek van valamely titka, amelyet élete végéig sem hajlandó elárulni, de néha váratlanul meglepődik magáról, elárulja a rejtett kincs helyét, bevallja titkos szerelmét, ledobja magáról az álarcot, amelyet reménytelenül viselt.

A fogadás úgy járta a valcert, mintha többé nem törődne semmivel, se vendéggel, se Öregpincérrel, se csaposlegénnyel, csak azzal a bolondsághoz hasonlatos hangulattal, amely az ördögös lovag tánczenéje után meglepte. Mintha hirtelen megbánta volna munkában töltött ifjúságát, az ördögbe kívánt minden üzleti elfoglaltságot, söröshordót, tormás virslit, vendégeket, de tán még magát az elnököt is. A fogadás azt akarta megmutatni, hogy tud úgy valcert táncolni, mint bárki a társaságban, pedig évtizedek múltak el anélkül, hogy eszébe jutott volna csak egyetlen taktus is a múlt időkől. A fogadás megtermetten, megüledetten csak egy percig látszott a régi fogadónak. Még a nadrágszára is szűkebb, legényesebb, ruganyosabb lett, mintha valóban az ördög bújt volna belé. Olyan lett a nadrágszára, mint a szűk kéményekhez szokott kéményseprőké, akik tudvalevően sohase híznak meg az életben.

És a fogadóné, ez a rózsaszínű, de komoly arcú asszonyság, aki valóban csak ritka ajándékképpen mosolygott egyet-egyet, mert igazándiban arra volt büszke, hogy homlokán ráncok vannak, és a ráncokkal elmúltak az élet bolondságai, a fogadóné belekapaszkodott az urába, s éppen úgy táncolt, mint talán huszonöt esztendő előtt egy schwecháti bálon, amikor a hórihorgas lábú öreg sörfőző, Anton Dreher, talán éppen März Johannával nyitotta meg a majálist, amint ez a régi sörfőzőknél divatban volt. A zongora a Rip van Winkle című „színdarabból” játszott, és a fogadóné tán az ifjú Lisbethnek képzelte magát a Slósszteáterben.

A vendéglőspár voltaképpen oly szabályszerűséggel táncolt, mint amilyen szabályszerű volt az életük, de a második fordulónál Vájsz „megveszett”, és a valcer közben a levegőbe emelte Vájsznét, született März Johannát, mint valami bitang harmonikás, aki amúgy is „füttyöl az életére”. Vájsznét önkéntelenül megmutatta telt lábszárait, amelyeken piros gumiszalag feszült a fehér harisnya felett, természetesen térden alul, amilyen fehér harisnyával a kamaszok szoktak álmodni. S ezzel a valcerfigurával körülbelül el is dőlt Vájsznét további sorsa, mert a hízott fogadás még az ördögös lovag zenéje mellett is csakhamar rövid lélegzeteket kezdett szedni, és az úgynevezett „családi asztalhoz” telepedett, hogy a portással és Placcal néhány megértő fejbólintást váltson. De már akkor ott voltak az újabb táncosok, akik a „kellemetesen molett” fogadónét újabb valcerekért ostromolták. Így az adjutáns, aki igazándiban most találta meg szolgálati beosztását, amikor a teli fogadónét táncolni látta. „Ez aztán kedélyes!” - emlegette az adjutáns osztrák nyelven, és Vájsznét oly fontoskodással vitte táncba, mintha csak azért utazott volna Budapestre.

- De - Herr Baron - védekezett a fogadóné, amikor az adjutáns a legszebb félkört vágta ki a valcertáncban, miután a lovag már zongorájánál behunyt szemmel és rekedt hangon énekelt.

És sorakoztak a többi táncosok is, akik a fogadónét akarták valamennyien megtáncoltatni, mert ki tudja, mikor lesz megint szükség a fogadóné jóindulatára. Nem lehet cserbenhagyni egy asszonyt, amikor második fiatalságát éli. Az elnök, talán abból a szempontból is, hogy némileg reparálja a dolgot, amidőn Vájsznét helyett az ismeretlen hölgynek küldött kucséberkosarat: Pista úr dörgő hangon jelentkezett, mikor a bőftökképű adjutáns a „családi asztalhoz” kormányozta a fogadónét. Pista úr talán többet biccentett térdével a valcerben, mint valaha életében. Talán azért, mert előzetesen gyakorolta magát, talán éppen azért, hogy a fogadónét végleg kiengesztelje... Ki tudna eligazodni a férfiak furfangján?

És már csatarendben állott az elnök társasága, hogy a fogadónénak hódolatát bemutassa, mint valamely bálkirálynőnek - csak az egyetlen Plac volt oly szívtelen, hogy gonosz megjegyzést kockáztasson. „Hja, az úrfiak szeretik a kispörköltet bő lében és bő garnírunggal.” (A garnírun g ugyanis a világ fennállása óta a kocsmárosnék gondjaira volt bízva, míg a húsok mennyiségét, minőségét a férfiak szabják meg.)

A táncosok: Nikodémi úr (oly sajátoszerű táncmozdulatokkal, amelyekről azt állapította meg a bál utáni közvélemény, hogy Nikodémi úr tánca hasonlított a vándor kutyadudások mozdulataihoz, amikor dob, cintányért vernek, sípot fújnak, és csörgőket ráznak); Kriptai úr (aki táncában leginkább azt akarta bizonyítani, hogy méltatlanul helyezték őt gondnokság alá, mert olyan józanul, szabályszerűen táncolt, mintha a józsefvárosi előljáró bálján volna); felkelt álmából Jenőke (kidöcögött a belső szobából, és kijelentette, hogy Pörschach óta nem vett táncosnőt a kezébe, ott is csak egy családias jellegű mulatságon, és ezért már előre engedelmet kért, ha nem tudná a legdivatosabb táncfigurákat); a púpos kis krakéler mindenáron Vájsz úrral akart kezet fogni, hogy szentesítse a békét, de Vájsz úr azt ismételte, hogy csak maradjunk meg a régi állapotban, legalább most már nem bántjuk egymást; az Esperes is előballagott, persze nem táncolási szándékkal, hanem széles mosollyal, mint valami örömapa, aki a fiatalok hancúrozását nézi. Csak Burg báró, az osztrák-magyar katonatiszt nem mozdult helyéről, mert önkéntelenül feljebbvalóit sejtette az idegenekben, akik a kocsmárosék vigadását láthatólag kissé meglepetten nézték, mintha ilyesmit csak Magyarországon tapasztaltak volna. A kedélyesség éppen azoknak az érzékenységet bántja meg a legérzékenyebben, akik nem szeretik, ha mások is kedélyeskedni kezdenek jelenlétükben. A „páduaiak” láthatólag visszahúzódtak a mulatság további folytatásától. Pláne akkor, amidőn a táncos urak után a polgári erkölcséből szinte kivetkezett Vájszné hirtelen a közelben lábatlankodó Öregpincér vállára csapott.

- Tíz esztendeje szolgál nálunk, megérdemli, hogy megtáncoltassam - szól, és az Öregpincért megforgatta. És ezzel az utolsó táncsal, e szokatlan produkcióval szinte megállott a bál. A zongorás lovag szinte álomba merülve ült hangszere mellett, az Öregpincér csaknem összeroskadott egy sarokban, Vájszné fehér blúzáról két gomb is lepattant, és szinte másvilágias hangon pihegte:

- Aki tudni akarja: ma volt az ezüstmenyegzőnk igazi napja, mert ma van valóban huszonöt éve, hogy Vájsszal megismerkedtem.

A fogadósne kijelentése talán egy félóra előtt is: bizonyára kellő ribilliót idézett volna elő a „Bécs városá”-hoz címezett sörházban, minden vendég felugrott volna, hogy határtalan örömeinek kifejezést adjon - de most a táncról, a tánc „nézéséről”, mindnyájan fáradtak voltak, és így, természetesen a borbély került elő valamely sarokból, hogy egy kisebb szónoklattal nyomban megpróbálkozzék. Mintha ő lett volna az egyetlen férfi, aki talpon maradt a gárdából.

Ámde a váratlan elcsendesedésben most ismét olyan dolog történt, amelyre senki se volt elkészülve, mint általában ez a nap a meglepetések, az ördögösségek napja volt; a leereszkedő alkonyati félhomályban, amikor voltaképpen a legkedvesebbek a percek a kocsmákban, lámpagyújtás előtt, amikor a hagyomány szerint maga a szanta ördög is abbahagyja a templomok körül való leskelődést, és elbújik valamely kocsmasarokban, hogy az abroszra hajtja a fejét: ebben a percben harsány kakaskukorékolás hangzott a belső szobában. Felébredt az elaltatott kakas, és sarkantyús lábaival, kinyújtott szárnyaival, szinte kísértetiesen közelgett Burg báró felé, mintha bosszút akarna állni az állatszeliidítőn. Mondják, hogy azok az állatok, amelyek dresszúra alá kerülnek: néhanapján végképpen elfelejtik az engedelmisséget, amelyet az állatszeliidítő iskolájában megtanulnak, és vadabbak tudnak lenni az őserdőben élő állatoknál. A felébredt kakas, mielőtt a báró észrevehette volna: egyetlen ugrással a katonatiszt fején termett, és harci sikollyal csapott le Burg báró homlokára, mintha állatszeliidítő szemeit akarná kivájni. A báró talpra ugrott a kakas támadása alatt, de a veszett madarat nem bírta egykönnyen fejről lerázni, átkozott kísértetként kapaszkodott az hajában. Végre a

hordár szabadította meg az állatszelídítőt a vagdalkozó kakastól, hátulról elkapta azt, és nyomban megbilincselte a zsebében levő kötőfékkal.

- Most vidd ki az udvarra a kakast, büntetését majd később kapja meg - mond Burg báró, és azon vette magát észre, hogy meglehetősen kimerült a kakassal való küzdelemben.

- Mint egy barom... - dünnyögte az állatszelídítő, és vérző homlokát zsebkendőjével nyomogatta.

...A kakasviadalt, mint későbbben mondogatták, nyilván az az ördög rendezte, amely már huzamosabb ideje a sötétedő sörházban tartózkodott, ahová észrevétlenül besurrant a terézvárosi templom mellől. És a kakas állati ösztönével megérezte az ördögöt. És mégse jutott eszébe senkinek lámpavilágot gyújtani, mintha valamely varázslat lepett volna meg mindenkit a fogadósne táncja után. (Ugyancsak a fogadósne váratlan táncát is már ez a bizonyos belopózkodott ördög idézte elő, mert Vájszék ezüstitakodalmát hivatalosan, a schwecháti plébánia pecsétje szerint, ünnepélyesen csak kilenc hónap múltán tartotta az érdemes házaspár, amikor is a kerületi előljáró is jelen volt, aki azokat az embereket is ismerte, akik nem fizetnek adót a kerületben, tehát ördögi machinációjukat nem követhetik el észrevétlenül. Az előljárónak a jelenlétében nem is történt semmi rendetlenség. Bebizonyult, hogy az elnökön kívül van még egy nagyobb hatalom a hatodik kerületben.)

És a félhomályban most felállott helyéről a herceg.

A valódi herceg, akiről eddig csak annyit beszélhettek a történet szereplői, hogy itt volt, itt van, itt ül a „Bécs városá”-hoz címezett vendégfogadóban, de senki se tudja, hogy mely okból, mely szándékkal, mely mondanivalóval, mert hiszen a hercegeknek is van bizonyosan valami szándékuk, amikor egy vadidegen, sohase látott sörházba belépnek. A hercegnek mondani-valója volt. Mintha egy ezüstnyárfa indult volna meg Vilma kisasszony felé.

10

És az alkonyi órában megint megszólalt a „Bécs városá”-hoz címezett vendégfogadóban a zongora - de egy másik zongora és egy másik zongorista, aki tán még az ördögös lovagot is felülmúlta művészetével. A herceg meghajolt a megszentelt Vilma kisasszony előtt, táncra kérve őt... Több zenebarát tartózkodott ebben az időben a sörházban, de bizony egyik se tudta volna megmondani, hogy mely keringő vagy valcer hangzott akkor a zongora felől, talán egy olyan zeneszám, amelyet többé a zongorás sem tudna még egyszer eljátszani.

Vilma kisasszony tehát észre sem vette, hol és merre kering a herceg karjaiban, mert hiszen vannak kábulatok, amelyekről a legokosabb nők sem tudnak beszámolni, ha azok elmúltak. De ne sietessük a pillanatot. Vilma kisasszony ekkor az ég és a föld között lebegett, mint egy szárnyas csillag. (Flammarion Kamill könyvei voltak akkor divatban, és az ifjú nők szívesen képzelték magukat szárnyas csillagoknak.)

Vilma kisasszony az űrben lebegett, mint egy mennyország felé közelgő lélek, és ebben a percben csak a magasba nézett, mert ugyan kinek volna kedve ilyenkor visszatekinteni a földre, a múltba? Mindenkinél van külön mennyországa, amelyet valaha valamely álmában talán láthatott is egy pillanatra. Vilma kisasszony ébrenlétében is úgy érezte, hogy azt a mennyországot látja, amely végre eljött érte, hogy most mindörökké ölébe fogadja. Mi van a mennyországban? Dal a daltalanoknak. Látás a vakoknak. Boldogság azoknak, akik örökké

szenvednek. Otthon azoknak, akik örökké bujdosnak. Hit a szerencsétlen hitetleneknek. Az Isten csókja azoknak, akiket sohasem csókolt meg senki.

Ne kérdezzétek, hogy még mit gondolt magában Vilma kisasszony e táncban, e röpülésben, e végtelen dallamban, e boldog félhomályban, amely talán csak a gyermekkor félhomályaihoz hasonlíthat, amikor a holt édesanya visszatér, és az árva leánykának mesét mond a hideg kályha mellett, hogy az felmelegedjék. Ne kérdezzétek, hogy a szerelem üdve lepte meg valóban Vilma kisasszony szívét, amely szerelmi üdvöt igazándiban csak egy percig lehet a kiválasztottaknak is érezni, bármit regéljenek a költők a hosszú szerelemről. Ne kérdezzétek, hogy emlékezett élete folyamán tovább Vilma kisasszony arra a csókra, amely a percenként sötétedő szobában egyszerre csak ajkán volt? Ő csókolta meg az ezüstnyárfát, amint kis termetével váratlanul kiegyenesedett a tánc közben, vagy pedig az ezüstnyárfa hajolt le hozzá, hogy egy felejthetetlen csókot adjon, amely csóknak többé nem lesz folytatása? Csak csendesedj, szívem... A csók elmúlt. A lámpásokat a „Bécs városá”-hoz címezett sörházban felgyújtották.

Igaz, hogy ennek a táncnak, ennek a csóknak az emlékére némely szeplőcskék keletkeztek Vilma kisasszony arcán, amely szeplőcskéknek eredetét némelyek az alkonyati táncnak mondják majd, de hiszen gonosz és irigy emberek mindig lesznek a világon, különösen ama férfiak között, akik korgó gyomrukba keserű sört öntenek, és azt szeretnék, ha az Úristen is csak előljárósági tisztviselő volna Pesten. Hagyjuk tehát az irigyeket, az emberiség e tehetségtelenebbjeit, maradjunk a „Bécs városá”-hoz címezett vendégfogadó vendégei közül azoknál a tehetséges embereknél, akik ezt a vidám napot szereztek nekünk.

A lámpák felgyújtásakor nyilván kisurrant az ajtón valaki, mert hűvös légáramlat jött valamerről a kocsma levegőjébe. Vannak ilyen alattomos „cúgok”, amelyeknek magyarázatát senki se tudja megmondani.

Leginkább akkor érezhetők e titokzatos léghuzamok a vendéglőkben, amikor a nap lenyugodott, este lesz, a lámpák világítani kezdenek, és a nappali kedvek muladozóban vannak, hogy helyet adjanak új kedveknek; amint az öregeket kinyomják helyükből a fiatalok. Új utasok jönnek a világ minden tája felől; valahol már a hold is mutatkozóban van, mert a kalendárium éppen újholdat jelent. Mit hoz az újhold? Talán szerencsét, amely elé megütögetik üres bugyellárisukat a babonások; vagy pedig szerencsétlenséget, amelyet csak hátulról, a bal vállán át akarna látni az ember, ha annak a szerencsétlenségnek immár okvetlenül el kell következnie... A léghuzam végigfutamodik a kocsma levegőjében, pedig csak Stranzki úr jött meg mindennapi korsó söréért, és Király utcai öreg kereskedő módjára elhelyezkedett megszokott asztalánál. Tenyerével akkor is lesöpörte az abroszt maga előtt, ha egyetlen morzsa se volt előtte, a sótartót és paprikatartót akkor is megváltoztatta helyzetében, ha az a legszabályszerűbben volt elhelyezve, alattomosan figyelt, hogy merről áradna valamely „léghuzat”, maga elé készítette tokba zárt szemüvegét és esti lapját, mielőtt végleg elhelyezkedett volna. Vérfagyasztó pedantériával próbálgatta a tölgyfa széket: vajon nem szakad-e le alatta? Üvegkereskedése volt ebben az utcában, és 18**-ban, amikor a jogászok tüntettek Pesten, megfogadta, hogy már alkonyattal bezárja az üzletét.

A legjobb akarattal se mondhatok többet Stranzki úrról; talán még azt említhetném meg, hogy „különszabású” korsóban szállították elébe sörét, hiszen üvegkereskedő volt. A csapos tette elébe a sört, egy „magyarka” cigarettát kapván minden alkalommal jutalmul, amely cigarettát a csapos természetesen a füle mellé tűzött. A törzsvendég egy darabig farkasszemet nézett a sörrel, mintha valamely titokzatos kérdéseket tenne fel. Talán levizsgáztatta a sört, megkérdezvén tőle, hány lába van a kecskének, hány lába van a csirkének, hány lába van Stranzki úrnak... Ki tudná, milyen kérdéseket intéz az ilyen konok sörházi törzsvendég a

söröskorsóhoz?... Ki tudná, hogy néhanapján a söröskorsótól nem kérdezősködött-e Jozefin után, akivel a régi budai „Sörösköcsi”-hoz járt vacsorázgatni, amikor holtig tartó szerelem fűzte Jozefinhez? Stranzski most itt ült megöregedetten, mint egy régi főkönyv, számon kérte mindennapi sörét, és a második korsónál rendszerint felhajtotta a mellette álló széket, az asztalhoz döntvén azt, amely jeladás az egész kerek világon azt jelenti, hogy vendéget vár az üvegkereskedő... De most még az első korsónál tartunk, sőt Stranzski meg sem kóstolta sörét, ellenben kezével simogatni, egyengetni, vasalgatni kezdte az esti lapot, mintha azzal fenyegetné a sört, hogy újságolvasásba mélyed, mielőtt megkóstolná... Ugyancsak ezzel az esti lappal fenyegette valaha Jozefint, ha szegénykének valamely bánata volt, és néha szótlanabb volt a vacsoránál. Az ilyen esti lappal nem konkurrálhat a Jozefinek bánata, Stranzski beledugja az orrát, egykedvű lesz, flegmatikus lesz, nem érdeklődik többé Jozefin iránt, ha az elfelejt mosolyogni vagy pörlekedni vacsora közben... Még rabszolgájával, mindennapi sörével is ugyanilyen bánásmódot akart tanúsítani Stranzski úr, de az élet haladt, Stranzski úr öreg üvegkereskedő lett, és valóban nem tudta volna eltölteni idejét a korai zárás miatt söröskorsója nélkül. Megfogta tehát a korsó fülét, megfogta, de még mindig távol tartotta magától „Jozefint”, mintha azt vizsgálná, hogy nem történt-e rajta valamely csorba a legutóbbi találkozás óta? Üvegkereskedő volt, és valószínűleg féltékeny természetű, bár ezt sohasem mutatta abban a bolthelyiségben, ahol a plafonra akasztott függőlámpák csörögtek, zúgtak, csilingeltek felette, kőolajhoz (petróleumhoz) való függőlámpák, söréttel töltött nehezekekkel, porcelánból vagy bronzból való lámpaernyőkkel, cifra láncokkal, habár a városban már senki sem vásárolt ilyen függőlámpákat. Megfogta, megemelte a söröskorsót, és lassan szájához vonta, hogy ugyanarról a helyről, a pohár fülével egyirányban eső helyről igyon a söröskorsóból, ahonnan már tizenöt esztendő óta ivott... „No, Csicsóné!” - mond szokás szerint, mintha élete párjával diskurálna. Jót húzott a söröskorsóból, szinte félig ürítvén a korsót, mert a sörivásnál mégiscsak az első korty a legfontosabb. „No, Csicsóné! - mond -, de most már elég legyen egy darabig” - és elsimította az esti lapot, hogy azt végigolvassa mindaddig, ahol a nyomda neve bezárta az utolsó sort.

Most veszem észre, hogy voltaképpen többet beszéltünk Stranzskiról, erről a jelentéktelen, konok törzsvendégről, aki ezerszámra terem a városban, aki talán meg is sértődne azon, hogy az ő sörözését, újságolvasását valaki figyelemmel kísérné - mert ehhez aztán igazán nincs semmi köze se az előljárónak, se az adókiivető bizottság elnökének, hál’istennek, még nem tartunk ott, hogy valakit megbírságozzanak sörfogyasztás miatt. Ha tán a kocsmárosnak vagy kocsmárosnénak nem tetszene Stranzski sörözése: csak tessék szólni, csak tessék valami megjegyzést tenni: másnap már százszámra akad kocsmá, ahol az embert szívesen látják. És mégis, mégis az történt, hogy a konok törzsvendég megérkezéssel, letelepülésével, elfogyasztott sörével vége lett a kedélyességnek a „Bécs városá”-hoz címzett vendégfogadásban.

Stranzski megitta a jókedvét mindenkinek. Ő volt a végzet embere. Ő volt a balsors, a bánat, a kiábrándulás. Okozója mindennek, ami ezután még történt.

Legelsőnek Burg báró távozott el, aki különben is szégyellte magát ama kakasviadal óta.

- Két kiflit fogyasztottam - mondta tüntetőleg a hatalmas katonatiszt. Emberül megállotta, hogy átkoplalta a napot, mert nagyobb dorbézolások után így hozta rendbe a szervezetét. Felcsatolta a kardját, katonásan köszönt, „a viszontlátásra, uraim”, mondta, és egy bankjegyet felejtett az asztalon. (Mondják, hogy az udvari ajtón eltávozván: ugyancsak bőkezűen megajándékozta a hordárt, aki kakasára vigyázott. A sarkantyúk elcsörögtek, az egyfogatú kereke dobogott, a kakas megkötözve feküdt a báró lábánál. Most következik a kakas dresszúrája. „Talán még az ábécére is megtanítja a százados úr” - mond a hordár.)

Másodiknak Jenőke távozott el, mégpedig olyan formában, mintha fel se ébredt volna voltaképpen álmából. Régi szokása szerint alvajárási módjára ment végig az utcákon, ösztönszerűleg kerülte ki az akadályokat, a kocsikat, a targoncákat, a gödröket, a felásott utcákat. Harminc esztendő óta nem tudta megmondani, hogyan került épen, baj nélkül ágyába. Ébredéskor egyszer vörös volt az arca, máskor fehér volt arcszíne, de ruhái mindig a legnagyobb rendben feküdtek ágya mellett, a széken, ugyanezért csak ritkán kellett gondoskodni vasalásokról, tisztításokról. Leginkább a cipőivel volt baj, mert súlyos ember lévén cipősarkai átkozottul koptak. Egy harangot lódított meg tehát, amely feje felett lógott, amelyet valamikor a vonatok indulásakor használtak. A harangkondításra előjött a házmesterné, akivel kialkudta, hogy mennyiért csináltatja meg cipőjét. Néha még a házmesterné is keresett néhány krajcárt az üzleten. Jenőke egyébként sohase beszélt a „durchmarschokról”, mintha általában nem emlékezne semmire. (Nagyon csodálkozott ugyanazért, amikor hetek múltával valaki szóba hozta az elmulasztott ebédet. Mert a drága jó nővér sohasem tett szemrehányást Jenőkének a kihágások miatt. Okos asszony volt; igen jól tudta, hogy a szemrehányás fáj legjobban a férfiaknak. „Eleget szenvednek ők, szegények, önmagukban.” S így a borbélyt is örökre elfelejtette Jenőke.)

Harmadiknak az Esperes ment el. „Szökik a vagyonos osztály” - jelezte Kriptai úr, aki mind reménytelenebbnek látta helyzetét, amint az első kalapot levették a fogasról. Az Esperes azonban hajthatatlan maradt, említette azt a bizonyos disznósajtot, amely mindennek az oka volt, lehetséges, hogy ezért még rosszullétben is lesz része, mert az ember nem lehet elég óvatos a füstölt hússal szemben. A sajttal pláne vigyázni kell, mert a hentesek még mindig azt hiszik, hogy a gömböc elbír mindenféle disznóságot, pedig a kövér emberek csak látszólag egészségesek, a sírásók a megmondható, hogy hány kövér embert temetnek el ideje előtt. A disznósajtot különben is nyers hagymával, lehetőleg fiatal hagymával kell fogyasztani, védekezett az Esperes, és igen gyorsan eltávozott, nehogy az elnöknek eszébe jusson azt a varázsszót (vezetéknévét) kiejteni, amely varázsszót e történet folyamán már alkalmazta az elnök az Esperes megjuhászosítására. Karikalábai olyan gyorsan vitték tova az Esperest, mintha állandóan valami dalt mondtak volna magukban:

Ring, ring ringerei...

Ha történetesen találkozott volna valakivel az utcán, bízvást megszólíthatná: „Mondja, kérem, nem látták erre az Esperest?” - kérdezhetné, mert felejtetni akarta a múltat, a történeteket, a disznósajtot. Nem minden ember szereti, ha a lámpások Pest utcáin másodszor is rávilágítanak mosdatlan arcára, gyűrött kalapjára, bánatosságára.

Ellenkező természete volt az Esperesnek, mint Kriptai úrnak, aki éppen akkor élénkült fel igazában, amikor a lámpásokat újra felgyújtották. „Mintha újra születtem volna” - kacérkodott Kriptai úr, de az elnök gyanakodva, szótlánul nézett a szemébe, és most az egyszer nem lehetett tudni, mit gondol magában.

Hogy ki távozott el a „Bécs városá”-hoz címezett vendéglőből negyediknek: azt pontosan megállapítani nem lehet, mert például az a névtelen krakéler, akinek hangját történetünkben többször hallottuk: nyomtalanul tűnt el. Vannak ilyen vendégek, akik az asztal alatt, a kéményen át tudnak megszökni, anélkül hogy bárki észrevenné távozásukat. Hipp-hopp, üres marad a székük, ahol előbb még feszengtek, fontoskodtak, nyugtalankodtak, bajt csináltak, szemükkel, hangjukkal, magaviseletükkel sértegettek, szomszédjaikat elkeserítették, és még a távoli asztalnál üldögélőt is erre a gondolatra serkentették: „Én ugyan békességes szándékkal léptem be ebbe a kocsmába, eszem ágába sincs verekedni, de ha az az úr a maga pohár söréért azt hiszi, hogy megváltotta jogát ahhoz, hogy szemtelenkedhessen velem, hogy megjegyzéseket tehessen rám, mint valami utcanőre, ha célzásokat repít felém szemével, szájával,

grimaszaival; a kötekedésével, nem hagy fel: bizony isten eltöröm a nyakát...” Így keletkeznek a kocsmai verekedések, amelyeket utóbb senki se tud megmagyarázni. A kocsmában mindenki bátornak hiszi magát... A kis krakéler eltűnt, anélkül hogy „szokásos pofonjait” megkapta volna, mond később Plac, amikor visszaemlékezett a mulatságra. Mert Plac szerette a kínai közmondást, amely szerint: vakarózni nagyon jó, de verekedni a legjobb.

Most felállt Nikodémi, és ünnepélyes fogadalmat tett az elnöknek, hogy a sírkőcsiszolda ügyeit végre rendbe hozza, hogy többé ne mondhasson róla rosszat senki. „Befogom a szájukat a gazembereknek”! - ismételte Nikodémi, de az elnök egyetlenszer se hunyorított felé a szokásos biztatással, de még csak kaján „heccmeisztárséggel” sem, pedig az elnök gyakran felhasználta a komor Nikodémi urat, hogy embergyűlölő hangulatokat oltson tudatlan szívébe. Nikodémi úr vásott, kemény, gyűlölködő arcára helyezte fekete keménykalapját, s midőn villogó, fekete szemével, varangyosbéka hangjával, gyűlölködésével végre eltávozott: maga az elnök is megkönnyebbülni látszott, mintha inggallérja egy számmal megnövekedett volna.

...Ez történt abban az időben, amikor Stranszki úr, a konok törzsvendég szokott helyén az első krigli sörét megitta, többször ismételvén ez idő alatt Csicsóné nevét, mintha ennek a nőszemélynek valamely köze volna sörözéséhez.

Második söréhez Stranszki perecet is rendelt.

Száraz perecet, ropogtatni való, válogatni való perecet, amelyért a péket vagy megdicsérni, vagy megátkozni szokás. „Virslit csak azért nem eszem, mert hallottam, hogy a pesti virsliben egy emberi kisujj körmét találták nemrégiben - mond Stranszki úr elég hallható hangon -, de azt igazában nem gondoltam, hogy a pékek is sztrájkoljanak a fővárosban. Tegnap, tegnapelőtti perecet adnak ide az embernek, holott a pékek még mindig katonai regula alatt vannak, mint akár az én fiatal koromban. Hatvankilencben voltam én önkéntes, amikor az Üllői úti kaszárnnyában napiparancsban olvasták fel az önkénteseknek, hogy a szakáll középütt kiborotvtálassék, a feljebbvalóknak szalutáltálassék, a káplár le ne itattassék. Csak a péket szabad pofon ütni, ha rossz a prófunt. Hol van az a pék, akit ezért a perecért nyakon verni lehetne?”

Nem mondott se többet, se kevesebbet Stranszki, miután a dáridó után megérkezett, amely dáridóban senkinek se volt ideje törődni a friss pereccel, amelyhez utóvégre joga van minden törzsvendégnek. Stranszki nem szólt többé egy szót sem, egyetlen pillantást sem vetett a kocsmáros párra, csupán a csaposlegénynek mondotta el véleményét, aki ebben az időpontban az Öregpincért helyettesítette. (Azután következett az esti lap második számú oldala, amelynek olvasásához oly komolysággal kezdett az üvegkereskedő, mintha ezentúl ez volna az egyetlen teendője. Szidhatjátok az esti lapot, kedves olvasóim, mert néha nem mindenkinek „ír kedvére” az esti lap, de magánosan söröző vendéget az esti lap nélkül alig lehetne elképzelni. Zörrent a papiros, a szabályszerűen összehajtogatott újság messziről tán olyan érdekesítőnek tűnhetett fel, mintha ezt az újságot Stranszki úr számára külön nyomtatták volna. És Stranszki úr valóban irónt vett elő mellényzsebéből, amelynek alkalmazásával különböző jeleket, megjegyzéseket, aláhúzott sorokat, felkiáltó- vagy kérdőjeleket jegyzett az újság szélére.)

És ez az elmélyedt újságolvasás megint elegendő volt ahhoz, hogy valaki elbágyadjon a konok Stranszkitól; hogy lehulljon valaki a fáról, mint a bódult tyúk, pedig estében is jól tudja, hogy a róka várakozik odalent. Kriptai hajtotta le a fejét, és néhány horkantást merészelt, mintha

csak próbálgatná a dolgot, vajon beleegyezik az elnök az alattomos horkantásokba? Kriptai bizonyára más alkalommal is megpróbálkozott már az elnök félrevezetésével.

- Ne aludj, kedves barátom.

- Dehogyan alszom - felelt Kriptai úr. - Eszem ágában sincs aludni, csak éppen egyet szundítottam. De jó itt a kocsmában ülni.

- Ne aludj, kedves barátom - ismételte meg darab idő múlva az elnök. - Ha aludni akarsz, menj innen, ne hozzá! szégyenbe.

- Gazember, hitvány, aki alszik.

Ám az elnök most felemelte méltóságos kezét, és minden további megjegyzés nélkül oldalba döfte Kriptait. A gondnokság alatt levő úriemberke álmosan, keservesen, szemrehányólag nézett rá:

- Hát te is bántasz engem, elnök úr, nem elég, hogy már annyiszor megtaposott a sors fekete bikája? Jól van. Kimegyek az udvarra egyet járni, de azt ne kívánd tőlem, elnök úr, hogy hazamenjek, mert ha ma hazamennék, totáliter az ajtókilincsre akasztanám magamat, ha azt esetleg a szállodás feledékenységből zárva találnám. Az a gazember le szokta zárni a szobámat, ha a gyámom pénzküldeménye késlelkedik.

- Menj, ahová akarsz - felelt keservesen az elnök, amikor egyedül maradt az asztalnál, ahol nemrégén még oly szép számban voltak összegyűlve hadai. És az elnök éppen elmerengeni készült egy régi barátján, azon a felejtethetetlen Ferkón, aki sohase aludt el az asztalnál, sohase ment haza, az igaz, hogy nem is lehetett bizonyosan tudni, hogy volt-e általában lakása. De valamiképpen kiment a divatból Ferkó, mint a magyar nadrág, amelyen annyit toldozták-foldozták a pesti szabók, hogyan lehetne azt hús kracjárral olcsóbbá tenni, hogyan lássák el ellenzővel (Schlitz-cel), hogyan sózzák végül a szegény katonaság nyakába: hogy végtére senki se hordott többé magyar nadrágot, gondolta magában a hatalmas elnök, és azon kapta magát, hogy egy hatalmasat horkantott, mintha a horkantással együtt az asztal alá esett volna valaki. De nem, csak a szék billent meg az elnök alatt, nagyobb baj egyelőre nem történt. Az elnök, hogy visszanyerje régi tekintélyét, nyomban előparancsolta Vájsz vendéglőst, számolási műveletbe kezdett, amely számolást a vendéglős még mindig régi szokás szerint, palatáblán végzett. Máskor tán csinos veszekedésre adott volna alkalmat a vendéglős számolása, amint keresztül-kasul adta össze a felkrétázott számjegyeket, de a mai napon a vendéglős is bizonyos kimerültséget érzett arra nézve, hogy az elnökkel újabb csatát vívjon. Az elnök se mert Vájsztól gorombaságokat zsebre tenni, hiszen hadai elszéledtek. Pista úr tehát kimondván egy számot, amelyet pénzüsszegben kifizetett, kezét fogott Vájsszal, aztán újra kezét fogott, de valamely okból még nem kelt fel az asztaltól. (Mint a következő években a mesemondók megállapították: az elnök ez alkalommal nem bírt felállni székéről, olyan mértékben tört ki rajta a részegség.)

És elment még valaki a kocsmából, aki ugyancsak nem szokott máskor hazamenni, mert a „nagyamát” akármikor megtalálhatta, a „nagyamama” mindig otthon volt, éjjel és nappal, mindig készen arra, hogy ágyat vessen a lovagnak, mindig megígértette a lovaggal, hogy utoljára történt „egészségtelen kimaradása”, akár reggel jött haza, akár este, de mindenesetre olyan időben, amikor a lovag már elérkezett ahhoz az időponthoz, hogy álomba boruljon, s ne töltse haszontalan gondolkozással az időt... Mert ha ő egyszer úgy istenigazában gondolkozni kezdene... ha leülne az ágy szélére, és elkezdené hosszadalmasan nézegetni „bandázsírozott” lábait, amelyek már akkor megrokkantak, mielőtt bármely „klasszikus versenyben” megpróbálkozhatott volna velük... ha forgolódni kezdene az ágyban, hogy megtalálja azt az oldalt, amely oldalon a legtöbb levegőt kapja a szíve... ha úgy tenne, mint más szerencsétlenek, akik

a faliszőnyeg cífraságait kezdi nézni, és apránként megállapítják magukban, hogy felkeléskor is gyógyíthatatlan fáradtak lesznek, mert halálosan betegek már évek óta... ha csak egy-két percig megfeledkezne a lovag például a „Vörös Májerről”, akinek csövekből van összerakva a gégéje, a tüdeje, a gyomra és a többi része, igaz, hogy ezüstcsövekből, és a Vörös Májér mégis tud örömezni a lovagnak, amikor majd megint futni fognak a lovacsák a pesti gyepen, és az ember személyesen láthatja Batthyány Elemért, Csekonicot, és Pejácsovicsot, mint ahogy az ezüstcsövű Májér ezért gyűjtögeti már télen a forintcskákat, ezért keresi a zálogházi emberek barátságát, ezért kártyázik hamisan a kávéházban... mondjuk, ha nem gondolna a lovag a vörös Májerre lefekvéskor: megtölthetne egy vadászpuskát a legfinomabb francia pezsgővel, és úriember módjára a szájába lőhetne a Kamaraerdőben. Szerencsére a „nagyamának”, mindig volt valamely házi teendője, a lovagnak nem kellett átesni semmiféle tortúrán, belebújhatott az álomba, mielőtt végigolvasná a paplangombokat. („És még a lovagot is irigylem, mondá egy alkalommal Kriptai úr, van neki egy nagyamája, aki vigyáz arra, hogy égő cigarettával a szájában ne aludjon el a lovag.”)

Hát a lovag is elment, mégpedig búcsúszó nélkül, nehogy utólag azzal gyanúsíthassa valaki, hogy ajándékot várt a hercegtől, pedig az ilyen hercegeknek mindig van egy-két felesleges nyakkendőtüjük, mandzsettagombjuk, valami csecsebecsékjük, amelyet emlékbe szoktak osztogatni. „Bécs városá”-hoz 19** - mond a véset az emlékdarabban. (Elmenetel előtt természetesen elszámolt az Öregpincérrel a zongoramester. Az apróságokra jobban kell vigyázni, mint a nagy dolgokra, mert apróságokból van összetákolva az ember élete.)

És a konok törzsvendég még mindig olvasta esti lapját, olyan eltökéltséggel, hogy azzal „megölné a rézkígyót” is, ha az még mukkanni merne az iménti vidám kocsmaházban. Olvasott, és néha kancsalítva nézett sörére, hogy valamely tréfás vendég közben meg ne tréfálja. Gyanakodók lettek a törzsvendégek Pesten, amikor divatba jött a törzsvendégek „maltretirozása”, amikor beleköptek a sörükbe. És most a „páduaiak” asztalánál is valamely mozgolódás volt észlelhető, mert az „adjutáns”, amikor a lámpások felgyulladtak: az első mozdulatával a gyűrött étlap után nyúlt, majd reménytelenül tette vissza előbbi helyére.

(Vajon mire lett volna még gusztusa az adjutánsnak, ha nyilatkozott volna? - kérdezték még évek múltán is a „Bécs városá”-hoz címezett fogadóban, de a fantázia azt ki nem találhatta. Csak Plac megjegyzése szolgált némi támpontul: „Én úgy nézem, hogy még egy bőftököt enne a tartományi gróf, mégpedig magyarosan készítve, valamivel vékonyabbra vágva, körülbelül hüvelyknyi vastagságúra sulykolva, de mégse megsulykolva, petrezselyemmel, tormával, céklával, borsosan, hirtelen tűzön, zsírban és aztán húslevesben is megforgatva. Sóval...” De a legenda szerint Plac nem fejezhette be apostolkodását, mert a kocsmárosné olyant rúgott az asztal alatt Plac térdébe, hogy azt nem minősíthette szerelmi jeladásnak. Ez volt az ördög utolsó megszállása a „Bécs városá”-hoz címezett fogadósné környezetében. Sohase tette többé lábát az asztal alatt senkinek ölébe, se nyájaskodásból, se haragból. „Mars a konyhába” - mondta Vájsz. „Az aranylakodalomig.” Pedig a férjek ritkán vesznek észre az asztal alatti lábakat. Az utolsó bátor férj, aki az asztal alá nyúlván: elkapta az udvarló lábát, és arról levonta a csizmát, nőszabó volt Pesten, de Werndl-fegyverrel célpontot talált a budai lövöldében, azóta nem bírt vele senki.)

Mozgolódás keletkezett a „páduai” asztalnál, és a következő dolgok történtek.

Megszólint az Andrassy úti trafikos, aki hosszabb idő óta visszavonult történetünk színpadáról; és akár hiszik, akár nem, a trafikos hangja kellemetes volt, mint az elcsendesedett, boldogtalanságba merült kocsmában még néhanapján az is örömet okoz, ha egy hatvanhatos

frizurájú házaló nyit be, és bajuszkefét kínál, amelyet nyomban a saját szőrzetén próbál ki. Az Andrassy úti trafikos megszólalt, és azt kiáltotta:

- Fizetünk, Vájsz úr!

Talán valamely bánata volt a trafikosnak, hogy ilyenformán akart megkönnyebbülni? Tudják azt jól a régi kocsmajárók, hogy vannak a borongásoknak olyan percei, amikor valamely nagy kő nehezedik az ember szívére, és valósággal megkönnyebbülést okoz a fizetővel való értekezés? Azt mondják, hogy különösen jótékony hatású az ilyen elfoglaltság azoknak a bánatos embereknek a részére, akik darab ideig mellőzöttek érzik magukat. Vájsz megjelent, és az Andrassy úti trafikos így kezdte:

- Volt nekem egy daruszőrű paripám.

Az elnök a szomszéd asztalnál, magányában, egyedülvalóságában, most így szólt:

- Tulajdonképpen Kerkápoly államtitkár volt az oka, hogy a magyar nadrág kiment a divatból. Bezzeg Amerikában, ahol a „knikebokkerek”-ről a legelőkelőbb szállodák vannak elnevezve, ragaszkodnak az első honalapítókhoz. Itt nálunk egyetlen fogadó sincs, amely a magyar nadrágról volna elnevezve.

Mintha valakivel vitatkozott volna az elnök, valakivel, akivel álmában találkozott.

- Volt nekem egy daruszőrű paripám - ismételte meg a maga mondanivalóját a trafikos, mintha figyelmeztetni akarna mindenkit, hogy ő tette le a garast -, volt nekem három porció halam, három porció böftököm, három porció ökörszemem, három porció túrós csuszám, három porció kolozsvári töltött káposztám... De az mégse volt, csak szerettem volna.

- Ami nem volt, az még lehet - szólt közbe Dallosi atyáskodó hangon, mintha utólag kedvében akarna járni az Andrassy úti trafikosnak. Utóvégre a pestieknek össze kell tartani, hiszen az idegenek bármely percben elutazhatnak a városból. Miért legyen két jó ember egymással ellenséges viszonyban három idegen miatt? - „Mi már csak abban a jó pesti sárban fogunk nyugodni mind a ketten, Irma bácsi. A pestiek nem lehetnek el egymás nélkül. Béküljünk ki, Irma bácsi.”

- Jól van, de bediktálom még az omnibusz számláját, hogy minden rendben legyen a végítélet napján. Kíváncsi vagyok Plac úr kontójára is, ő se maradjon ki, ha már fizetésre kerül a sor. Ő is a mi kutyánk kölyke - szólt zamatosan az Andrassy úti trafikos.

- Ne tessék félni - csillapítgatta Vájsz úr a nyugtalan kis embert.

- És a hordár és a borbély és a táncmester? Mért ne emlegetnék meg ők is a mai napot, amikor szerencsésen kihorgásztam az Andrassy út forgatagából nemes barátaimat? Nincs semmi célja, Vájsz úr, hogy egy szegény hordárral fizetessük meg azt a néhány pohár sört. Legyünk jók. Hogy is mondta Kanyurszky főtisztelendő úr? Csak arra vigyázzunk, hogy ne legyünk rosszak.

- Ne tessék félni - ismételte a vendégfogadós.

- Én nem félek, Vájsz úr. Pesten vagyunk, nincs mitől félni az embernek, hogy tán lehúzzák az übercihert a hátáról. Nemcsak a műbirkózók lehetnek főpincérek Pesten, de legyünk lehetőleg emberségesek. Itt vagyok én tanúnak, ha valaki sokallná például Plac számláját. Mért ne pakolnánk a Plac gyermekei számára például egy csomag diós és mákos süteményt, a kedves gyermekek részére?

- Úgy tudom, Plac úrnak nincsenek gyermekei.

- Az mindegy - kiáltotta könnyekig elérzékenyülve az Andrassy úti trafikos. - Lehetnek kedves gyermekei a háziasszonyának, a ház mesternéjének, a rokonának. A jótékonytságot Pesten

gyakorolni kell, hogy az embernek a lelkiismerete mindig nyugodt legyen. Talán tétessünk az idegenekkel a mentők perselyébe is valamit, legalább a szegény mentőknek legyen valami hasznuk.

- Ne tessék félni, a számla már össze van állítva, akármilyen bolond asszonynak látszik Vájszné, a konyhakiadásokat már összeállította.

- Mért nem mondta ezt nyomban, vén kujon? - kiáltott fel nagy megkönnyebbüléssel az Andrassy úti trafikos, és a mutatójával hasba döfte a vendéglőst. - Ki fogok békülni ön nagyságával, becsületemre. Bocsánatot kérek tőle, ha valamivel megbántottam az életben. Mért haragítanék magamra tovább is ilyen derék asszonyságot, akiről mindenki csak a legnagyobb tisztelet hangján beszél Pesten? Kibékülünk, Vájsz polgártársam, és egyek leszünk valamennyien a hatodik kerületben. Ne legyünk rosszak.

A „páduaiak” közül az adjutáns fizetett. Szabályszerűen hozzáíratott a számla összegéhez tíz százalék borraavalót, habár ez még egészen új szokás volt Pesten. Éppen olyan duzzadt bugyellárist vett elő hátsó nadrágzsebéből, amilyen duzzadt volt nyaka és minden egyéb testrésze. („Én csak Plac barátom számlája miatt aggódtam egész idő alatt” - mondogatta az Andrassy úti trafikos.) És fizetés után a herceg, az adjutáns és a „király” ünnepélyes menetben vonultak ki a szomszéd szobába, ahol Vilma kisasszony foglalt helyet a maga társaságával és a kucséberkosárral lábánál. A „páduaiak” megállottak az ajtónál, merev katonai állásba helyezkedtek, mintha valamely nagy ceremónia készülődne. A háttérben megjelent a portás, a hordár, a borbély, a trafikos, a „hírhedt éjjeli pincér”. (Csak az elnök maradt helyén, mert a mennyezetre bámult szinte megüvegesedett szemekkel. És most igazában olyan volt, mint Falstaff János.)

A herceg egy gyűrűt vont le ujjáról, és megfogván Vilma kisasszony kezét: a gyűrűt némi próbálgatás után Vilma kisasszony középső ujjára húzta. A gyűrű éppen Vilma kisasszony ujjára illett, mintha rá szabták volna. Aztán megcsókolta a herceg a felgyűrűzött kezét. A kézcsókban a herceget követte az adjutáns, majd az ősz „király”, aztán természetesen Dallosi, a trafikos, a portás... Éppen Plac járult kézcsókra Vilma kisasszony elé, amikor az udvaron felhangzott az omnibusz ajtajának csapódása, készülődése, a lovak dobogása a fogadó udvarából. Kacs Kovics úr és az alszolgabíró tanácstalanul néztek egymásra.

Lehet, hogy némely férfiak megkívánják hébe-korba, hogy a nők színpadi jelenetekkel járuljanak hozzá az életük boldogításához. Ha netalán ilyen természetű férfiú lett volna a herceg is: nagyon csatlakoznia kellett Vilma kisasszonyban. Vilma kisasszony visszaült helyére, az arcán semmi változás, mintha elfelejtett volna mosolyogni, könnyezni, csodálkozni. Igaz, hogy hosszadalmas pillantást vetett az ujjára húzott gyűrűre. Fejedelmi címer volt az óarany gyűrűbe vésve, szárnyas öszvérek és zászlók... Aztán levonta Vilma kisasszony a gyűrűt a mutatójáról, és a még mindig ünnepélyesen álló herceg felé nyújtotta azt:

- A mi hazánkban más ujja szokták a gyűrűt húzni - mondta, és fölemelkedve megfogta a herceg kezét, és visszahúzta a gyűrűt a herceg ujjára. Egyszerűen, szinte kedveskedve, mintha csak valamely ártatlan tévedésről világosítaná fel a herceget.

A herceg mindvégig szótlan maradt. De észrevehetőleg most egy könnyű sóhajítás hagyta el a mellét. Ismét szertartásosan meghajolt Vilma kisasszony előtt; követte példáját az adjutáns és a „király”. Aztán lassan kifelé hátráltak a szobából, kifelé a „Bécs városá”-hoz címezett vendégfogadóból, az udvaron megint hallatszottak azok a hangok, amelyek a kocsik készülődéseit jelentik, különösen a terjedelmes omnibuszkocsikét, amelyek üvegcsörömpöléssel, lármával, fékek, kerékkötők nyikorgatásával szoktak helyükről megindulni. A kocsisnak mindig van valami mondanivalója lovaihoz, a buzgolkodó portásnak az utasokhoz, mielőtt

rájuk zárna az omnibusz ajtaját, hogy aztán felkapaszkodjon maga is a bakra. Némely portás egyetlen ugrással tudja helyét elfoglalni a kocsis mellett, de a mi portásunk bizony többször nekikészülődött, amíg sóhajtván a bakra ért. De aztán kényelmesen elhelyezkedett, és a sípjába fűjt, amely hanggal nyilván az utasait akarta mulattatni. A lovak elindultak, a kerekek gurulni kezdtek, az alapincézett udvar döngött, a házmester régi, nagy, négyszögletes lámpással mutatta az utat az udvaron, határozottan érezni lehetett az utazásokkal járó izgalmat, mintha a levegőnek is más szaga lett volna.

Stranszki, a konok nyárspolgár, még mindig árasztotta maga körül a kiábrándító hideg légáramlást.

(Mondják, persze évek múltán, hogy a gyűrűváltás is másképpen történt volna a herceg és Vilma kisasszony között, ha Stranszki nem tartózkodik e napon véletlenül a „Bécs városa”-hoz címezett vendégfogadóban. De hát az ördög sohase visz el ilyen üvegkereskedőt, hogy távollétében boldogulnának egymással azok, akik szeretik is egymást! Nincs senki, aki mondaná: „Menj már, Stranszki, a te életed amúgy is napról napra félelmetesebb lesz, bármiként menekülsz lámpagyújtáskor a kocsmába. Inkább aludni kellene egyet a kanapén, amint délután szokott aludni minden rendes ember, aki ad valamit az életére. Csak a fenének van kedve mindig az esti lappal törődni, az ilyen embert előbb-utóbb felakasztják. Menj, Stranszki, aludj egyet a kanapén, a délutáni álom is lehet kellemes, ha az embernek tiszta a lelkiismerete, ha rendben van a gyomra, kedves a kedve. Elismerem, Stranszki, hogy az ebéded, amelyet az üvegesinas olyanféle szerkezetben szállít a közeli vendéglőből, amilyen szerkezetből szegény szobafogságra ítélt katonatisztek szoktak enni: elismerem, Stranszki, hogy ez az ebéd nem változatos. A húsdarabot marhából, sertésből vagy borjúból, a változatlanság kedvéért, egyszer a levesben főzik meg, máskor a lencsében, paszulyban, kelkáposztában. Az embernek elmehegy kicsit a kedve az élettől, amikor az aranyszínű, sáfrányos, hosszú tésztás levesekre gondol, amelyeket rokonai körében szokott felkanalazni vasárnaponként. Stranszki igen jól tudja, hogy ezeket a rokon leveleseket azért szűrik az asszonyok ilyen aranyárgára, mert Stranszki mégiscsak felfordul egyszer, végrendelettel vagy végrendelet nélkül, addig is itt vannak a születésnapok, karácsonyok, névnapok, amikor Stranszki lekaszt egy függőlámpást a mennyezetről, és saját kezűleg megtörli azt a portól és piszoktól, hogy a rokonoknak ajándékba küldje... De hát nincs mindig vasárnap, se névnap, se karácsony. Igazad van, gazember volt, aki az évfordulókat kitalálta. Többnyire az üzletben kell maradni déli harangszókor, mert mégiscsak figyelik az embert a szomszédok, a konkurrencia, s mindig beállíthat egy vidéki vevő, akinek függőlámpára van szüksége ott, a messzi pusztán, ahol még családi körben szeretnek élni az emberek. Egy régi kereskedőhöz nagyon illik az, ha üzletébe hozatja az ebédjét, a tészta rendszerint jéghideg, mire rákerülne a sor, de hát ott van az üvegesinas, aki segít a főnöknek. Igaz, hogy megsavanyodik a kenyér a fiókban, élettelen színe lesz a sónak, paprikának a tartóiban, az asztalkendő előbb-utóbb olyanná válik, mint egy piszkos törülköző, ételszaga lesz a legszebb lámpaernyőnek, amelyen angyalok szálldosnak. De mégis ott kell maradni az üzletben, még ha két krajcár árú ecetet is kell hozatni a lencséhez, hogy annak valamely íze legyen. Teljesen igazad van, Stranszki, ha üzletzárás után a sörházba menekülsz, hiábavaló vevő, kölcsönkérő szomszéd, haszontalan üvegesinas miatt - de azért még sincs igazad. A kocsmalevegő a legártalmasabb, pláne, az ilyen kisebb sörházakban, ahol nem sepregetnek, szellőztetnek, takarítanak eleget, mert mindig akad egy vendég, aki a sepregetés ellen tiltakozzon. Bár a csapos személyesen hozza a sörödet: mégse láthatsz pontosan a söntésasztal alá, hogy mikor kevernek maradék sört a csapolt sörödbe, mert a csaposoknak már a világ fennállása óta ez a szokásuk. Hát a pékért tán tűzbe tennéd a kezed? Egy pékért, egy pesti pékért, akinek az a legnagyobb ambíciója, hogy a tegnapi süteményét eladja?... Menj már, Stranszki, az esti sörözéseiddel, ezekkel a hasznóvesztő szerekkel, amelyek előbb-utóbb okozói lesznek mindenféle betegségnek. A „sörhas” így

keletkezik, amely „sörhassal” aztán szaladgálhat a beteg a doktorok nyakára. Menj, Stranszki, az örökös újságolvasásoddal. Mi közöd van végeredményében a politikához? Bikával akarsz álmodni mindenáron? Menj sétálni esténként, Stranszki, mégpedig mindig abba az irányba, amerről a harangokat hallod. Nem kerülhetsz rossz helyre, ha a harangok után mégy, mendegélsz, ballagsz, nézdelődöl, és az életeden gondolkozol. Hány esztendő lehet még az ilyen ember élete, mint a tied? Egy, kettő, három... És ezt a rövid időt is kocsmában akarod eltölteni?” - Nem akadt senki, aki mindezt elmondta volna a konok törzsvendégnek, aki mind elszántabban ült söröskorsója mellett, mintha eltökélt szándéka volna, hogy nem mozdul helyéről mindaddig, amíg mindennek nem jár a végére.)

És már Plac is, ez a változatos korhely, menőfélben volt, már csak egyszerű kocsmai szer-tartásosságból üldögél helyén, mintha nem akarna azon „futóvendégek” sorához tartozni, aki azért szalad el egyik kocsmából, mert a nap folyamán egy másik kocsmát is meg akar látogatni. Talán ott jobb a sör, porhanyósabb a pogácsa, valami étel fő a konyhában, amelyet okvetlenül meg kell kóstolni.

Nem, Placnak nem volt semmi különösebb terve az elmenetelével, nem volt programja arra nézve, hogy valahová elmenjen friss marhatokányt enni (mert a marhatokány mindig csak „egy másik” kocsmában jó). Nem szédítette magát azzal a szemfényvesztéssel, hogy útközben még betér Péterhez vagy Pálhoz, hogy még egyetlen fröccsöt megigyon, mielőtt hazamenne. Plac öntudatos ember volt, tisztán látta a helyzetet, hogy ő már innen csak egyenesen hazamehet, haza, abba a reménytelenségbe, ahol nem várakozik rá senki, legfeljebb a halál. Nincs levél az asztalán, nincs üzenet a számára, nincs egy hang, amely szemrehányást tenne neki elmaradásáért. Ülhet az ágy szélén, fújhatja maga körül keserű cigarettafüstjét, bámulhatja a négy falat... És Plac mégis elmenőben volt, a cigarettacsutkát nyomogatta a hamutartóhoz, néha egy pillantást vetett a feje fölött lógó kalapjára, el-elgondolkozott, mintha még várna valamire, hátha történik valami, hátha jön még valaki, aki leülne melléje... De semmi se történt. A vastag, vállas ember kedvetlenül krákogott, mondott valamit az élet haszontalanságáról, aztán életuntan belebújt télikabátjába. Nem volt melankolikus, nem volt mérges, csak olyan egykedvű, aki már leszámolt mindennel a világon. Kedvetlen, kemény lépésekkel fog az utcán menni, bár néha nagyot kortyint az esti levegőből. Csak a Teréz-templom mellett tart némi stációt, amikor a kivilágított ablakokra veti fel fejét, és darab ideig szórakozottan néz.

És most indulóban volt Vilma kisasszony és társasága is.

- Hét óra - mondta Vilma kisasszony. - Hét óra van, este. Mennünk kell, uraim, a Sziget messzire van.

Az alszolgabíró olyanformán hajtogatta össze kinyújtott lábszárait, mint valami fotografáló masina szárait.

Kacskovics úr nyájasan, kedvesen, szinte frissen intézkedett mindazokban a dolgokban, amelyeket elintézni akart. Megértőleg bólingatott Vájsznak, a vendégfogadósnak, aki most nagyon szomorú arcot vágott, amikor vendégei sorra eltávoztak. „Nem kell búsulni, Vájsz barátom, még hosszú az élet, még várnak ránk vidám napok is.”

Vilma kisasszony a kesztyűjét igazgatta, mintha azon gondolkozna, hogy vidéki szokás szerint néhány szóval elbúcsúzik a fogadósnétól. Hátha még egyszer az életben látogatóba jön ide, az embernek udvariasnak kell lenni, sokat kell vizitbe járni, jóakarátú emberekre szert tenni, ha boldogulni akar az életben. De a fogadósné nem mutatkozott sehol se. A pesti fogadósnék nem szoktak a vendégeiktől elbúcsúzni.

- Hát ezzel mi legyen? - kérdezte most Vájsz a földön heverő kucséberkosárra mutatva, amely kosárnak a belsejéből érintetlenül, tükrösen, színesen pillantgattak ki a kucséberskatulyák. Mennyi datolya, füge, cukor lehet a kosárban, és Vilma kisasszony valaha kedvelője volt ezeknek a csemegéknek.

- Mi legyen a kosárral?

- Vissza kell adni a szegény kucsébernek - mondta Vilma kisasszony, és a hangja most remegett meg először a „Bécs városá”-hoz címezett vendéglőben.

A fogadós az ajtóig kísért vendégeit, aztán így szólt a konok törzsvendéghez, aki most először ütötte fel fejét újságjából:

- Nem, sehogy sem szeretem azokat a vendégeket - mond a fogadós -, akik minden ok nélkül táncolnak a vendéglőben.

És egy darab krétával karikákat rajzolt a kocsmasztalra. Felrajzolta őket, letörölte őket, elnézegette őket, végre egy karikát hagyott emlékebe a kocsmasztalon. Ez a karika egy nőt jelentett.

Végszó

Kacskovics, mint régi belvárosi úriemberhez illett: magyar újságok mellett mindig megnézett egy Budapesten megjelenő német nyelvű újságot is, mert ő is babonás volt; a hivatalos és megbízható üzleti hírek még mindig német nyelven, a német napilapban jelentek meg. (Bizonyára mindaddig él ez a babona, amíg azok a pesti úriemberek életben lesznek, akik még a múlt századból jöttek át a jelen századévbe.) A német újságban a „Bécs városá”-nál töltött mulatságos nap után a következő hirdetés jelent meg:

Családi körülmények miatt: régi vendéglő a főváros egyik legforgalmasabb helyén és megbízható törzslátogatókkal azonnal átvehető. A mostani tulajdonos üzlete átadásánál megelégszik megfelelő kezesssel is arra nézve, hogy a régi személyzet nem veszi kenyerét. Címünk megtudható az adminisztrációban, a főnök úrnál.

Kacskovics úr, aki álmatlan éjszakáin megszokta, hogy az újságok hirdetési részében néha érdekesebb olvasmányok találhatók, mint az olvasmányos tartalomban: valamiképpen elgondolkozott ezen a nem mindennapi hirdetésen. Vajon miért adja át vendéglőjét a mostani tulajdonos, ha megbízható törzslátogatói vannak, akik nem hagyják cserben a főváros legforgalmasabb pontján? Miért elégszik meg a kellő kezeséssel is a napjainkban legfontosabb készpénz helyett? Miért bízta címét az adminisztráció főnökségére, holott annak bizonyosan más teendője is van napközben, mint a kocsmák címét emlékeztetésben tartani? No és végül milyenek lehetnek azok a családi körülmények, amelyek olyan komoly helyzetbe sodornak egy vendéglőst, hogy üzletétől megváljon?

Kacskovics úr külön ember volt, és csakhamar kinyomoztatta, hogy a „Bécs városá”-hoz címezett vendéglőről van szó az újsághirdetésben, ahol barátaival oly élvezetes mulatozásban volt része.

- Ez a Vájsz megbolondult, el akarja csapni maga mellől a vendéglőt - mondta barátainak, midőn a legközelebbi órákban találkozott velük. Vajon mi történt Vájsszal és Vájsszéval?

Vilma kisasszony, csendes mosollyal ajkán, így felelt:

- Hát önnek nem tűnt fel, hogy a vendéglős pár unja már a mesterségét, miután elég vagyona van, és örökösre többé nincs kilátás? Miért dolgozzanak tovább ezek az emberek, akik már annyit szereztek, hogy akkor is megélhetnének vagyonukból, ha kétszer kellene élniök?

- A szorgalmas Vájsz? A még szorgalmasabb Vájszné? - tűnődött Kacs Kovics úr. - Sehogy se értem ezt a dolgot.

- Én pedig már akkor tudtam, amikor a kocsmárosékat, ezeket a derék, kedves embereket, táncolni láttam a saját vendéglőjükben, hogy ez a tánc igazában azt jelenti, hogy Vájszék búcsút mondanak a „Bécs városá”-nak és a velejáró különböző fáradtságoknak. Csak nem gondolja, hogy Vájszné még egyszer tétlenül nézze a konyhaablakból, hogyan dugdossa vissza egy bevetődő borbély a régi helyükre a kipróbált fogpiszkálókat? És Vájsz úr beleegyezik abba, hogy idegen helyről hozott borokat igyanak az ő vendéglőjében, amikor a feleségén kívül tán a boraira a legbüszkébb?

- Hm, lehet valami a dologban, Vilma kisasszony. Majd benézek Vájszékhoz, miután amúgy is a városban van dolgom - felelt Kacs Kovics úr, és nagyon elgondolkozott arccal vett búcsút két podolini pártfogoltjától.

Estére, vacsorához érkezett vissza. Csendesen mosolygott magában, mint már az ilyen furcsa természetű, középkorú úriemberek szoktak.

- Vilma kisasszonynak valóban nagy emberismerete van, csak éppen abban téved, hogy a borbély visszasanzsírozott fogpiszkálói vagy pedig az elnök különössége okozták azt, hogy Vájszék visszavonulni akarnak az üzleti világtól...

- Márpedig én kipofoznám azt a vendéget, aki a fogpiszkálókat a földről felszedné - kiáltott Vilma kisasszony váratlan erélyességgel.

- Hát a borbély rendreutasításához nemsokára alkalma lehet Vilma kisasszonynak, ha Vájszék ajánlatát elfogadja. Az utolsó szegig, tormaeszélőig, sáfránytartóig átadnak mindent az utódjuknak, de vállalni kell télvíz idején a régi vendéglői személyzetet is. Így az Öregpincért, Ludvig csapost, a pincemestert, a szakácsnét, a konyhalányt, szóval mindenkit a régiek közül, mert a Vájsz házaspár a visszavonulása, a budai villájába való végleges megtelepedése révén nem akarja kenyerét elvenni senkinek. Elvállalja, Vilma kisasszony? Stranszkit és az elnököt?

- Várjon csak, Kacs Kovics úr...

- Nemigen lehet sokáig várakozni, mert akár a mai vacsoránkat is ott költhettük volna el, a „Bécs városá”-hoz címezett vendéglőben. A ház ugyanis, amelyben a vendéglő van: anyám vagyonához tartozik, és később talán az enyém lesz, ha az anyám is azt akarja. Én vállaltam kezességet azért, hogy megfelelő vendéglősnéről gondoskodom.

- És vendéglősről? - kérdezte az egykori alszolgabíró szokatlanul mély hangon. - Azt hiszem, hogy Cipcériában, Faykis bodegájában elég időt töltöttem, hogy Pesten egy vendéglőt ellátni tudjak a tudományommal.

- Nagy szerencsémnek tartom, hogy a „Bécs városá”-hoz címezett sörházról ilyen gyorsan sikerült gondoskodnom. Most már akár mehetünk a paphoz - mond Kacs Kovics úr, és egymásba tette a szerelmesek kezét.

...Hosszú idő óta nem volt oly kedvére való éjszakája Kacs Kovics úrnak. Az összeboronált fiatalok legalábbis annyi sokszor kopogtatnak ajtóján, mint az apósnál szokás, hogy még egyet-mást megtudjanak a jövőre nézve. Kacs Kovics úr jóízű horkolással felelt.

(1929)

Etel király kincse

ELSŐ FEJEZET

Amelyben néhány lábfájós úriembernek az elindulását tárgyaljuk

Szabolcs vezér - egy úriember a tizenkilencedik század végén és a huszadik század elején, aki utoljára kereste és megtalálta Attila kincsét - hozzátartozóival, hadaival még azon a fahídon átvitt a Tiszán, amely Tokajnál a ködös, mesemondásos Tiszántúlt a Tiszán inneni tájakkal összekötötte. Utána már senki se lépett a múlt századokból való fahídra, mert az újkor mérnökei építeni kezdték a tokaji vashidat, amelyen a vonat járt, és megváltozott lelkű és ruházatú magyarok kezdtek utazgatni a Tisza egyik partjáról a másikra. A tokaji fahíddal bontották le a régi Magyarországnak jó részét.

Szabolcs vezér a mondabeli kincsek feltalálása végett kelt útra a vele egyívású, hasonló gondolkodású férfiakkal. Tudta, hol van elrejtve Attila kincse, csak éppen érte kellett menni, mint már egykor Álmos és Árpád vezérek is elindultak még messzibbről, legendás Ázsiából örökségükért.

Az új vezér hadakat is toborozott magának, akik a „népséget és katonaságot” jelentették volna, ha erről a történelmi eseményről valaha színdarabot írnának.

Részt vettek a felvonulásban olyanok is, akik idáig életükben csak a szivattyúknál szerepeltek, amikor a tűzoltóparancsnok elordítja magát: „Minden ember a fecskendőhöz!”, vagy azt kiáltja teli tüdőből: „Új erőket a szivattyúhoz!”

Ezek a névtelen, de buzgó férfiak kapaszkodnak a szivattyú karjaiba, amikor tüzet kell oltani, és ugyancsak ők követték Szabolcs vezért nevezetes útján, amikor ennek a mostani szegény világnak a megváltására kincskereső útján megindult.

S mindegyik névtelen vitéz hozott magával annyi lelkesedést az útra, amennyi legalábbis ahhoz kell, hogy például a képviselőválasztáskor a zászlót egyik faluból a másikba vigyék: minden különösebb megbízatás nélkül, csak éppen azért, mert a zászlót mindig vinni kell valakinek.

De a „népségen és katonaságon” kívül voltak Szabolcs vezérnek hadnagyai, akik bizonyos tiszti rangot viseltek ebben az utazó társaságban, egymással néha olyan szolgálati hangon beszéltek, mint a puszkaporos tornyok őrségei, amikor a kebelbarátok is hirtelen önnel, magának szólítják egymást, és zsebórát tartanak a kezükben, vagy a tenyerüket a nadrágjuk varrásához szorítják.

Geszteréd, Buj és Kótaj volt a három sarzsi neve, mégpedig azért, mert ez a három község bizonyította eredetét a magyarok honfoglalása óta. Sőt a geszterédiek még azt is mondták néha, hogy már a magyarok bejövetele előtt ott laktak, ahol most, csak akkor gazdagabbak voltak. (Ugyan ezt senki se „írja alá”, nehogy Geszterédnek véletlenül nagyobb legyen az étvágya a megtalálendő kincs szétosztásakor.)

Szabolcs vezér rosszkedvében néha „tizedeseknek” szólította hadnagyait, mert véleménye szerint azok a tiszti rangot nem érdemlik meg. A hadnagyok duzzogtak a megszólítás miatt, de a világért se maradtak volna el a csapattól.

- Majd ráérünk akkor a helyesbítésre, ha a kincs a kezünkben lesz - mondták bölcsek férfiak módjára, és sohase vették le a szemüket Szabolcs vezérről és vezérkaráról, nehogy a tudtuk nélkül történjen valami, mert pénz dolgában a legjobb atyafiak is kötve hisznek egymásnak.

Szabolcs vezér közvetlen hozzátartozóihoz kell számítani az útra kelt seregben először is Kálnay László köz- és váltóügyvéd urat.

Talán pereskedés szempontjából vitték magukkal a nagy útra a kincskeresők az ügyvédet?

Lehetséges, mert hiszen Magyarországon vagyunk, az „ügyvédek országában”, ahol nemhiába osztanak ki évenként annyi fiskálisdiplomát: per van bőségesen. Könnyen megeshetik, hogy Attila kincsét is el akarják perelni az orvosok és szegény rokonok, akik a gazdag ember halálakor a világ teremtménye óta jelentkezni szoktak. „Sohase árt, ha egy ügyvéd van a családban” - mondták az akkori Magyarországon.

Lehet, hogy Kálnay László ebből a szempontból került a seregbe, de valószínűleg voltak más érdemei is.

Így történelemben való járatossága... Mint híres memóriájú férfiú, oldalakat tudott Nagy Iván könyvéből, amelyben a magyar nemesség ügyét tárgyalja, de oldalakat tudott idézni ama nevezetes Horváthból is, a Magyar Nemzeti Múzeum első igazgatójának könyvéből is, aki az első praktikus észjárású tudós volt honunkban. Csak úgy fogadta volna el az akadémiai tagságot, ha azzal fizetés is jár. Miután fizetést nem kínáltak az akadémikussággal, Horváth múzeumi igazgató úr sohase lett akadémikus.

- Ámbátor ő is szegényen halt meg, csupán egy szekrény könyvet írt össze, a többi kézirata kiadatlanul maradt, és a Nemzeti Múzeumban ma is feltalálható - mond Kálnay László.

Nagyon csodálható az ilyen életpéldák mellett, hogy Kálnay László ügyvéd úr ingyenesen vállalkozott az utazásra Attila kincsei végett.

Kis termetű, császárszakállas, bozontos külsejű férfiú volt. Néha, ünnepélyes alkalmakkor, azt a szalonkabátját vette fel, amelyben Eperjesen jogászkodott, de egyébként az üldögélő emberek fajtájához tartozott.

Igen, mindig üldögélni szeretett a könyvtárszobában vagy kocsmában. Amott tudományt szívott magába, amelyet emitt magából kiadott, mert a legtöbb hallgatója a kocsmában várta a molyos, régiségtől, avultságtól szagos, öreges ügyvéd urat. Néha egy jó hallgatója kedvéért, akinek szíve szerint beszélhetett: elment a legtávolabb eső vendégfogadóba, pedig nem a gyalogjárásra született, a turisztikát mint feleslegest: őszintén megvetette. A megyében azonban az volt a híre, hogy valahol kocsmában verik majd egyszer agyon, mert más hiányában kocsmároskisasszonyoknak magyarázta a történelem tudományát - de Kálnay László csak legyintett szakállpedergetés közben e balhíszeműeknek. „Mezítláb fogok meghalni, mert mindig megtartom a mértéket.”

Kálnay László szekéren, szürke porköponyegben (amely eső ellen is jó volt), kis táskával, mint egy szuplikáns, orrára biggyesztett, csiptetős szemüveggel, mindig kedélyes hangulatban utazott együtt a sereggel.

Néha felvett maga mellé valakit a szekérre, többnyire a féllábú gesztelyi papot, akinek az ismeretlen, sohasem látott tájon haladva megmutogatta a nevezetességeket.

- Itt kell lenni valahol annak a tanyának, ahol az ősmagyarok „fecerunt magnum áldomás”-t, ahol Tokaj borából először itták le magukat, amikor a Tiszát megpillantották - mond Kálnay László, amikor útjukban a tokaji hegy mind közelebb jött az utazó társasághoz.

A gesztelyi pap - az egyik lába fából volt a reverenda alatt - értett valamit a históriához, mint minden kabátos ember Szabolcs vármegyében, megjegyezte, hogy itt valami tévedésnek kell lenni a krónikákban, mert ha túl a Tiszán, Tokajban tartják meg a honfoglaló magyarok nevezetes áldomásukat: egy se tudott volna átaljönni a Tiszán. Mégiscsak úgy lesz az, hogy ideát, a Nyírben, csak nyíri vinkóval ünnepelték megérkezésüket. Ezért is maradtak itt, és egy tapodtat se mentek tovább, akik nyíri vinkóval leitták magukat.

Kálnay borúsan legyintett:

- Nem szabad feltételeznünk ezt az ízléstelenséget az ősokról, mikor itt van egy ugrásnyira a Hegyalja az ő legnemesebb boraival, hogy éppen nyíri vinkóval ünnepelték volna a honfoglalást. Nem lehet mindenféle badarságot rákenni az ősökre. Volt azoknak magukhoz való eszük.

De a gesztelyi pap tovább is megmaradt álláspontja mellett, mert a történelem világosan beszél. Az első nagy áldomást, amit a honfoglaló magyarok rendeztek: a Nyírségben tartották, azért is maradtak el ezen a tájon a honfoglaló magyarok közül, mert sem kedvük (sem erejük) nem volt már ahhoz, hogy továbbmenjenek az új hazában szemlélődni.

...De mi még ráérünk Kálnay László és a gesztelyi pap vitatkozásait hallgatni a legközelebbi kalandokban, nézelődjünk tovább az útra kelt sereg érdemesebbjei között, így semmi esetre se felejtjük Lányi Antalt, akit közönségesen csak „Anti bácsinak” neveztek, aki Oroson volt jegyző, és Orost, a Szabolcs megyei kisközséget jelentette a kincskeresők között. Orosnak mint honfoglalás korabeli alapításnak ugyancsak igénye volt Etel király kincséhez, ezért kelt útra a nevezetes jegyző, hogy az osztozkodásnál a község nevében tartsa a zsákot.

Magyar ruhás, pörge, sarkantyús emberke volt a nótárius, híres arról, hogy mindenét a községre költötte, mert soha egyetlen gyűlésről, névnapról, összejövételről nem maradt el a vármegyében.

Az orosi jegyző fényes, testhezálló és szűknek látszó csizmáiról volt nevezetes, amelyekben úgy járt-kelt, mintha tojások között lépegetett volna.

- Ennek is minden este úgy vágják le a lábáról a csizmát bicskával - mond Kálnay László, aki egész életében papucsban, botosban vagy legalábbis éberlaszting cipőben járt volna, mert leginkább a lábfájástól félt, mint minden ötvenedik évét betöltött férfiú.

A gesztelyi pap, bár féllábú volt, jártas volt a lábtyűk dolgában:

- Lányi Anti is úgy járt a csizmájával, mint az egyszeri ember, felhúzta az új csizmát, de többé nem tudta levenni, mert a lába beledagadt. Húzta azt már három ember is a lábáról, de nem bírt vele. Így maradt Lányi Anti csizmában egész életére, majd holtaiban metszik le lábáról.

Pedig Lányi Antinak is fájhatott a lába, mint mindazoknak, akik csaknem egy félszázad időről visszamenőleg nyíri vinkóval éltek, amerre megfordultak. Régi tulajdonsága a vinkónak, hogy legelőször a lába fáj meg, erőtlenedik el tőle a fogyasztójának. Sehol annyi lábfájós ember (férfi és asszony vegyesen), mint a puha homokú, selymes tapintású Nyírben!

Ámde mégis sok történelmi érdeme volt Lányi Antinak, amely érdemek miatt az expedícióból nem maradhatott volna ki. Ő volt az, aki az orosiakat megtanította a „gyűjtésre”. Ahány ócska vasdarabot, törött edényt vagy csorba lábast találtak az orosiak a föld alatt (tavaszi vagy őszi szántáskor), azt nyomban Nyíregyházára, a vármegyei múzeumba vitték. Egy hatost kaptak a gyűjtők Lányi Antitól a régiségekért. Hordták is egy darabig kocsiszámra, amíg Lányi Anti meg nem unta a dicsőséget, amikor már a tegnap még ép cserépkorsókat is földhöz vagdosták, hogy „Anti bácsitól” piculát csaljanak ki érte a falusiak.

...De volt még egy híres, fájós lábú ember az útrakelték között, akiről valóban senki se tette fel, hogy híres fájós lábaival valami országos dolog nélkül akár tíz lépést is tenne.

Ez a nagyon fájós lábú úriember pedig nem volt más, mint pazonyi Elek Gusztáv, őfelsége szolgálaton kívüli huszár ezredese, aki ebben az időben éppen azért költözött Szabolcsba, a szülőfalujába, mert ott puha volt a homok. (Talpa már nem bírta a pesti flasztert.)

Igaz, hogy a lábfájás Pazonyban is rá-rátört Elek Gusztáv ezredesre, amikor olyan állapotba került, hogy senki se bírt vele se a faluban, se a vármegyében, csak régi tisztiszolgája, az is csak olyanformán, hogy reggeltől estig töltött... Vajon mit töltött a kiérdemesült kutyamosó? - kérdezné a nyájas olvasó. Port és ólmot, mégpedig a régi lovassági pisztolyokba, ezekbe a disznóláb nagyságú mordályokba, amelyeket a régi lovastisztek a nyeregkapán viseltek.

Amikor a pisztolyok töltve voltak: a tisztiszolga halálmegvető bátorsággal nyúlt az ezredes lábához, mégpedig először a jobb lábához, amelyet egy széken igyekezett elhelyezni, olyanformán, hogy az az ezredes szeme előtt legyen, céltáblául szolgáljon.

Ezután nagy óvatossággal szétfeszítette az ezredes lábának ujjait, ezeket a köszvénytől, tánctól és más kalandoktól összegémberedett lábujjakat, és a szétfeszített ujjak között egy-egy réz suszterallért helyezett el. (Ünnep- és vasárnapokon a négykrajcárosok helyett ezüst huszonöt krajcárosokat nyomott a lábujjak közé, lapjukkal az ezredes felé.)

Ez a művelet persze nem történt minden megbeszélés nélkül, sőt némely napokon az ezredes úr úgy ordított fekvőszékében a falusi ház tornácán, hogy a harangozó félreverte a harangot a toronyban, mintha legalábbis elevenen égették volna őfelsége szolgálaton kívüli ezredesét.

Ámde a régi kutyamosó a négykrajcárosokat (vagy huszonöt krajcárosokat) mégiscsak elhelyezte a lábujjak között, mert igen jól tudta, hogy ez az eljárás gyógyítja meg gazdáját.

S azután kezébe adta a pisztolyt Elek Gusztávnak.

Aki összeszidta fájós lábát, ahogy csak egy öreg ördög szidhatja a lábát, amelynek hasznát többé nem veheti.

Elmondván a lábát mindennek: a pisztolyt felemelte és elsütötte.

Minden lövésre egy-egy négykrajcáros (vagy huszonöt krajcáros) repült ki a lábujjai közül, mert híres céllövő volt.

A jobb láb után a bal lábra került a sor, mindaddig, amíg az ezredes lábfájása nem csillapodott. Néha alkonyatig durrogott a pisztoly, de végre is a gyógymód használt, és az ezredes visszavonult hálósobájába.

...Hogy történt, hogy a lábfájós ezredes is csatlakozott Szabolcs vezér kirándulásához?

Úgy történt, hogy Pazony ugyancsak a honfoglalás kori községek közé számított, és nem maradhatott tétlenül, amikor az ősi juszt kellett szétosztani.

MÁSODIK FEJEZET

Asszonyi varázslat használ a lábfájás ellen

Szabolcs vezér, az expedíció vezére, maga is a lábfájós emberek közé tartozott, miután az ötven esztendőre, mely háta mögött volt, keresztet vethetett; semmit vissza nem csinálhatott a múltjából.

- Talán kezdetett volna új életet, új szokásokat, új rendet az életmódjában, mint sokan teszik, miután ötven esztendőt betöltötték, és már csak azért is új szokásokra van szükségük, mert a régi szokásokat már nagyon is ösmerik? Másképp kell kopogni ablakon, ajtón, asszonyszíven, községházán, istenházán, hogy az embert meg ne unják e keserves világon? - mond Kálnay.

- A láb megfájdul az örökös járásban; görcsök, keménységek, dudorodások támadnak rajta. Ezt úgy mondják, hogy egy kicsit megsántul mindenki, amikor ideje elkövetkezett. Nem lehet büntetlenül mindvégig járni azokat a girbegurba, kacskaringós, kert alatti, szövevényes utakat, amelyeket a férfi ötvenesztendős koráig járogat. Ez az az állomás, ahol irányt kell változtatni, többször kell papucsban ülni, mint lakktopánban táncolni, a jérce püspökfalatja mellett a tejes eledelekre is szemet kell vetni, alkonyatonként jó előre kell gyakorolni a sóhajtásokat, hogy megszokjuk a jajokat, amikor azok valóban megérkeznek hozzánk. Többször kell a heverő kanapénak azt mondani, hogy „kedves barátom”, mint például azt, hogy „kedves barátném”. És ugyanígy vagyunk a pincével, ahová nem csupán a magunk mulattatására megyünk a kulcsot előretolva, hanem ürügyet kell rá találni valamely jó barát látogatásakor, akiért úgyse kár - tódította meg Kálnay.

És a lábfájós Szabolcs vezér mindezen tennivalók helyett arra vállalkozott, hogy utazni indult, mint valami fiatalember, akinek most kell megismerkedni a világgal.

Igaz, hogy nem egykönnyen szánta rá magát az útra, tíz esztendeig gondolkozott rajta, amikor évről évre halogatta az utazását azzal a kijelentéssel, hogy talán mégiscsak megváltoznak az idők, az emberek, a viszonyok... azok a mindent kifejező „viszonyok”, amelyek a gondolkozó ember életében az egész világot jelentik: megváltoznak a „viszonyok”, és nem kell Attila kincséhez nyúlni, mert hiszen a nagy király se azért gyűjtögette azokat, hogy a maradékai könnyelműen elpazarolják.

Tíz év alatt sok atyafiát, jó barátját, régi cimboráját utasította vissza Szabolcs vezér, aki arra akarta rávenni, hogy nyúljon a kincshez, amikor csak egy rongyos árverés volt kintűzve a fejére adóhátralékért vagy ilyesmiért, amiért ebben az időben a magyarokat zaklatni szokták.

Tíz év alatt sokszor akarták arra kényszeríteni Szabolcs vezért, hogy vegye elő a tudományát, amelynek révén birtokába lehet jutni Etel király hagyományának, ha például csak arról volt szó, hogy elfogyott az „alkotmányos költség”, amely alatt a mindenkori követválasztásoknál szokásos kiadásokat kell érteni.

Tíz év alatt sokszor akarták kényszerhelyzetbe hozni Szabolcs vezért, hogy nyissa ki a lakatot a kincs felett, mert ennek vagy amannak a jó barátjának a váltóit vagy adósságait kellene sürgősen rendezni, valamely atyafi-kisasszonyt férjhez adni, vagy megakadályozni Pétert vagy Pált abban az elhatározásban, hogy Amerikába szökik, és ott evőeszköz mosogatásával tölti majd életét, mint a legtöbb magyar úriember cselekedte, aki ez időben az Újvilágba zónázott.

Szabolcs vezér mindvégig szilárd maradt, bár néha már úgy látszott, hogy hosszas ostromlások után: hajlandó is volna valamit tenni a kincs előadására nézve... Különösen estefelé volt látszólag megtéríthető Szabolcs vezér, mert az ember úgy van alkotva, hogy estefelé kifárad, megunja az ellenkezést, vagy könnyen rabja lesz hangulatainak. Leginkább az ötven esztendeje felé ballagó emberre nézve kritikus időszak az este, amikor maga is belátja, hogy

az ő élete is éppen úgy besötétedik, mint a nappal. Az ember elgyengül, félni kezd az éjszakától, az éjszaka történhető eseményektől, a rosszullétektől, a halálos érzetektől, amikor nincs kéznél se patika, se orvos, se olyan alkalom, amelytől méregbe jöhetne az ember, hogy dühében elfelejtené a testi és lelki kínszenvedést... Estefelé már csaknem rávették néha Szabolcs vezért, hogy előadja a kincset.

De aztán virradni kezdett, a zsalugátereken bejöttek azok a fehér hidak a sötét szobába, amelyek egyik napból a másikba átalvezetik az embert. A csatangoló éji szél céltalan suhogása helyett megint madárhangot lehetett hallani a kertből. Mire lassan elhaloványodtak az álomalakok, a múlt idők alakjai, akik nappal halottak szoktak lenni, és csak álmatlan éjszaka ülik körül az ötvenéves ember ágyát. Nem álmodott többé elmúlt életével Szabolcs vezér, amikor a reggel hangjai beköszöntöttek az álmába, hanem felnyitotta a szemét, és újra a jövőre, a holnapra, a tennivalókra, a célokra, a rendeltetésekre kezdett gondolni, és a kincset megint csak nem adta elő.

Tíz évig kellett Kálnay Lászlónak „dolgozni”, hogy Szabolcs vezért rávegye arra, hogy most már itt volna az ideje a kincs elővételének, mert végleg el talál múlni az élet, és többé nem lesz rá idő. Főleg pedig Linda néni nem ad időt arra, hogy Szabolcs vezér akár a kincs felvétele szempontjából is kimozdulhasson a házból, mint ahogy az őszi eső (amely miatt Szabolcs vezér utazását mindig elhalasztotta) nem szokott kedvezni az ifjonti vállalkozásokhoz.

Linda néni valóban kezdett olyan lenni, mint az őszi eső...

Ki volt Linda néni?

Linda néni volt az, aki a lábfájást mindig eszébe juttatta Szabolcs vezérnek.

Vannak Linda nénik a világon, akik a Szabolcs vezéreknek nagy célok kitűzésében segídeknek, akik nem hagyják a férfit örökös tervezgetés, programkovácsolás nélkül; akik még éjszaka is felkeltik az embert, hogy elmondják azt, amit álmodtak... Vannak Linda nénik, akik mindig akarnak valamit a holnaptól, a legközelebbi vagy messzebb jövőtől, akik mindig tartogatnak valamely ábrándot a begyükben, és azzal nyugtalanítják a mellettük, körülöttük levő lelkeket.

Linda néni (Szabolcs vezér Linda nénije) nem akart semmit, csak azt, hogy Szabolcs vezér mindig otthon üljön, és még Kálnay László látogatásait is megbocsátotta, ha azok a látogatások nem végződtek azzal, hogy Szabolcs vezért valamely gyűlésbe, értekezletre vagy egyéb haszontalanságra csábították.

Linda néni nem rosszalkodásból, sem zsarnoki hajlandóságból akarta, hogy Szabolcs vezér mindig a ház belsejében legyen, bizonyos széken üljön, vagy bizonyos kanapén feküdjön, hanem azért, mert biztonságban akarta tudni Szabolcs vezért. Azt gondolta, hogy mellette nem érheti Szabolcs vezért semmi különösebb baj, meglepetés, kellemetlenség, de még olyan ismeretség sem, amely ártalmas lehet egy férfira nézve.

Linda néni barátnőit hívta a házhoz, ha Szabolcs vezérnek némely napon női társaságra volt szüksége. Ezek a barátnők szemügyre vették Szabolcs vezért, kikérdezték, mint valami orvosok, és csókolóztak is vele, persze Linda néni jelenlétében, mint jó barátnőkhöz illik.

Linda néni mindenféle dívánpárnákat szerkesztett, hogy Szabolcs vezérnek mindig legyen hová tenni a lábát, a fejét, a derekát.

És ugyancsak e hosszú orrú, gyermektelen, de ábrándos hajviseletű asszonyság, aki mindig inkább szőke volt, mint őszi hajú, pirosas arculatú, mint az október végi reggel, és kemény,

mint a kökény, az alsószoknyából és a slafrokból a piros színűeket kedvelő, de erkölcsében oly tiszta, mintha porcelánra volna festve: ez a ritka asszonyság mondogatta mindig, hogy azok a legbolondabb férfiak, akik egész életükben csizmát hordanak, holott az életnek éppen azok a szebb részletei, amelyeket papucsban vagy komót cipőben tölt el az ember. Példát kell venni az élemedett, úgynevezett megállapodott úriemberekről, az öreg törvényszéki bírakról, főmérnökökről, ügyvédekről (de nem a Kálnay-félékről), akik igen puha cúgos cipőket viselnek, de nem restellik néha a feleségük éberlaszting cipőjét sem felhúzni, mert a jó házastársak között ez is lehetséges.

- Az urak mind papucsban járnak keleten, mert a lábnak legalábbis annyit kell pihenni, mint a kéznek - mond Linda néni.

S ezt az elméletet, amelyet minden olyan úriember elfogadhatna, aki hivataloskodása idején éppen eleget koptatta a kezét mindenféle akták írásánál, éppen ezt az elméletet nem fogadta el Szabolcs vezér.

Persze külső befolyás volt az okozója, hogy Szabolcs vezér még mindig csizmában és útra készen szeretett lenni akkor is, midőn más korabeli urak legfeljebb azzal töltik napjaikat, hogy kimennek az udvarra, bemennek az udvarról, sétálnak a ház körül, és visszasétálnak a házba, nézdelődnek az egyik szobájukban, hogy ugyanazt a nézdelődést a másik szobában folytassák...

Szabolcs vezér egy nő miatt akart örökké talpon lenni. S ez a nő nem Linda néni volt.

*

Van az úgy néha, hogy a férfiakkal olyankor is előreláthatatlan dolgok történnek, amikor a valóságban alig húzzák ki lábukat otthonukból.

Szabolcs vezér mezővároskájában, M.-ben, ahol hősünk legfeljebb az ablakon át láthatta volna, hogy milyen divat szerint öltözködnek a többi nők, akik még Linda nénin kívül ezen a világon vannak; megjelent és megtelepedett egy hölgy, kisasszony, férjes vagy özvegy, szóval egy bizonytalan családi állapotú hölgy, aki azzal kezdte itteni szereplését, hogy a talpon álló férfiakat számba vette, kiismerte, és az ujjai körül tekergetni kezdte, amint már ez némely ráérő nőknek szokásuk.

A férfiak sorozásából nem maradt ki Szabolcs vezér, és éppen őrajta akadt meg a hölgy szeme, ami azután következményekkel járt.

Ennek a hölgynek igazi nevét senki sem tudta. Hívták őt Szegilongi Arankának, nevezték Kovácsnének, mondták Üdvöskének, persze a férfiak; míg az asszonyok rövid időn belül más neveken emlegették, amilyen neveket mérgükben találnak ki. S ugyancsak ők találták ki, hogy Szegilongi, mielőtt nagybátyjától azt a zöld zsalugáteres, kúriaszerű falusi házat örökölte volna a helybeli templom környékén: Pesten lakott, és idejét azzal töltötte, hogy randevúkra járt.

Asszony módjára kell tudni gondolkodni, hogy az ember megérthesse, mily különös jelentősége van annak, ha egy nő randevúkra jár. Miért bűn az, ha délutánonként egy nő felöltözik szép ruhájába, megnézi az óramutatót, és elindul a város különböző tájai felé, lehetőleg mindig más és más vidékekre, ahol a legkülönbözőbb férfiak várakoznak rá, akik a sétájában elkísérik, kedvére igyekeznek lenni, megvárják a postahivatal előtt, ha feladni való levele van, és cukrászdákba ülnek be vele uzsonnázni, miközben mindig azon törik a fejüket, hogyan is mulattatnák legváltozatosabban a hölgyet, hogy annak emlékében maradjon a találkozó...

Szegilongi M.-ben is randevúzni kezdett.

Hihetetlen ügyességgel súgta meg a kiszemelt férfiaknak, hogy a nap bizonyos órájában hol lesz található.

Kijárt a vén, ordas nagybácsi sírjához a temetőbe.

Elment levegőzni az elhagyott Bujdos-ligetbe.

Megfordult a régi várromnál.

Járt kertek alatt alkonyattal.

Az alvégen és a felvégen.

A szélmalomnál.

A régi szőlőben, ahol a présházát nézte meg, mert mindig azon törte a fejét, hogy majd újonnan befödeti náddal.

De talán ugyanabban az időben nem lehetett elmenni a háza mellett, a sarok zsalugátere alatt, hogy Szegilongi ne könyökölt volna az ablakpárkányon egy piros plüsspárnán, és meg ne szólítaná azt, aki erre járt. Nagyon szerette néha órákig is ott marasztalni a férfiakat az ablaka alatt, és kipróbálta rajtuk mindazokat a kacérságokat, amelyeket ablakból el lehet követni. Nem hazudunk, ha azt mondjuk, hogy ebből az ablakból számon tartotta összes férfi-ismerőseit. Mindegyiknek el kellett menni erre a nap bizonyos órájában, és ott megállni, hogy Szegilongi kikérdezhesse.

Ennek a nőnek a büvkörébe került valamiképpen Szabolcs vezér, holott éppen az volt a dolga, hogy mindig otthon üljön, és vigyázzon a lábára, hogy az soha meg ne dagadjon.

Eleinte persze csak Kálnay László hozta a postákat, ha Szabolcs vezért felkereste, és hosszasan elüldögélt vele szemközt.

- Kovácsné azt kérdezte, hogy mikor húzol cipőt, Szabolcs vezér?

Máskor:

- Kovácsné kérdezte, hogy melyik a nótád, Szabolcs vezér? Vajon az a nótád, hogy „Fáj a kutyanak a lába - Megütötte a szalmába...”?

Majd azzal a hírrel jött Kálnay, hogy Kovácsné nem akar szóba állani egyetlen idevaló férfiúval (még vele, Kálnayval se) mindaddig, amíg Szabolcs vezérrel meg nem ismerkedik.

- Fel kell áldoznod magad a közjóért, Szabolcs vezér. Le kell csillapítani ezt a szerelmes menyecskét - mond Kálnay László, és császárszakállával olyan komolyan bólogatott, mintha csakugyan hinné, hogy Kovácsné sohase áll többé szóba férfiúval.

Linda néni, bár nem volt olyan természetű asszony, aki fülét a kulcslyukon tartja, amíg az urak az „irodában” egymás között bizalmasan beszélgetnek, mint az némely asszonyok szokása: tudott arról, hogy a bőrében nem férő Kovácsné, másként Szegilongi, azaz a helybeli férfiak Üdvöskéje az ő nyugodalmas, légynek se vétő urának az elcsábításán töri a fejét. De csak sírt, sírdogált, ott, ahol senki se látta, mert a legszelídebb asszonyok közül való volt. Azt hitte, hogy Szabolcs vezér majd amúgy is megállja a helyét, ha rákerül a sor, nem enged a randevúzó asszonyság csábításainak.

De Szabolcs vezér engedett...

Kálnay László Szabolcs vezér engedékenységet azzal az egyszerű magyarázattal intézte el, hogy az „ember esendő”, már Ádám sem tudott ellenállani Éva ügyeskedésének a paradicsomban. A jó ló is botlik néha, nincs olyan vár, ami bevehetetlen volna, nincsen olyan

férfi, akit egy ügyes asszony le ne kapna a lábáról, mondogatta ez a filozófus férfiú, aki másoknak a dolgait mindig nagy bölcsességgel ítélte meg, de hát ez már nem sokat segített a dolgon.

Szabolcs vezér engedett, mégpedig nem is titokban vagy alattomosan vagy gonosz fondorlattal, hogy például Linda nénit egy nyári vasárnap a közeli Sóstó fürdőhelyre küldte volna, mint a környékbeli úriembereknek szokásuk, akik a feleségüket egy-két napra el akarják távolítani a háztól, és eszükbe jut, hogy a Sóstó-fürdő vize elsősorban az asszonyok egészségének szokott használni. Jó ez a víz az epekőnek, a máj- és vesebetegségek, de derékfájások ellen is. A női szervezet - szegény - sokkal gyengébb, mint a férfi szervezet, inkább ki van téve a némán, panasz nélkül tűrt, alattomos betegségeknek, amelyekről a nők legfeljebb csak egymás között beszélgetnek titokban, míg a férfiak már akkor is hangosan jajgatnak, éktelenül káromkodnak, ha az időváltozás miatt köszvényes rohamot éreznek a lábukban.

Mennyivel nagyobbak a nők a szenvedések elviselésében! Hol van az a férfi, aki például csak egy gyerek világrahozatalára vállalkozna, nem pedig tizenkettőre, mint ezen a vidéken lépten-nyomon megteszik az asszonyok?

...Tehát még Linda nénit sem távolította el a háztól Szabolcs vezér, mint más környékbeli férfiak, akik atyafilátogatóba, sőt még Pestre is elküldik az asszonyaikat, ha kedvükre ki akarják magukat mulatni; nem ment ki még a Bekötő-tanyára se Linda néni, ahol évek óta a legjobb tanácsokat adja egy százesztendő asszony, hogyan lehet a hűtlenkedő, csapodárkodó férjeket visszahódítani, mert Szabolcs vezér nem küldte őt a Bekötő-tanyára.

Linda néni javában itthon volt, amikor Kálnay László duruzsolására végre cipőt húzott Szabolcs vezér, és elment a megbeszélt találkozóra Kovácsnéval.

Hol volt a találkozó?

Ki tudná? Szabolcs vezér sohase mondta el, Kovácsné ugyan beszélt róla, de az ilyen asszonynak, aki egész életét férfiakkal való találkozásokban tölti, már csak azért se lehet hinni, mert végül összetéveszti, összezavarja a férfiakat, akikkel életében találkozott. Lám, még Szabolcs vezérre is ráfogta, hogy az a szilvalekvár főzésénél lepte meg a kert végében, és Szabolcs vezéren ennek nyoma is maradt.

Akárhol volt a találkozó - a Bujdos-ligetben, a temetőben vagy a régi szőlőben, a törkölyös présházban, ahol Kovácsné találkozni szokott -, Linda néninek biztos tudomása lett róla, mert abban a percben, amikor Szabolcs vezér a kacér asszonysággal találkozott: egy képráma, benne Linda néni arcképével, leszakadt a falról, és üvegje nagy csattanással tört össze.

Ezt a képet egy vándorpiktor festette, soha senki nem nyúlt hozzá, esztendők óta a falon függött, ama kanapé felett, amelyen Szabolcs vezér komótizálni szokott. És a kép abban a pillanatban leszakadt szögéről, amikor akár a lekvárfőzésnél, akár az ordas nagybácsi sírhalmánál Szabolcs vezér Kovácsnéval találkozott.

Linda néni könnyes szemmel állott az üvegdarabok felett. Csakhogy a kép nem sérült meg, hiába vizsgálta azt a legtüzetesebben, s így mégiscsak azt kellett hinni, hogy azon a bizonyos titkos találkozáson a hitvesi hűségen nem esett csorba.

Ámde Szabolcs vezér e naptól fogva nem feküdt a kanapéra, nem álmodozott ott félig behunyt szemmel azokon a dolgokon, amelyeken az ő korabeli férfiak álmodozni szoktak: nagy változásokon, hosszú őszökön, egészségen, sok pénzen, váratlan látogatásokon, a kapun belépő ismerősökön és ismeretleneken, boldog viziteken és régen látott nőkön, akiknek az emlékezetben még szebbeknek kellett volna lenni, mint hajdanában voltak... Szabolcs vezér

talpra állott, és komolyan gondolkozott azon, hogy utazni megy amaz Etel király kincsének feltalálása érdekében.

- Itt van az idő, hogy megmentünk az úgynevezett „hét szilvafás” magyar birtokos osztályt! - mondogatta Szabolcs vezér.

Vajon ki súgta meg ezt Szabolcs vezérnek?

- Keresd az asszonyt! - vélekedett Kálnay László, amikor hírért vette Szabolcs vezér készülődésének, és már ki is tűzte az indulás idejét.

- A vándordarvakkal együtt elutazunk! - jelentette ki M.-ben, mindazokon a helyeken, ahol az ilyen korhelyhangú, szakállát rezegetető, komolykodó férfiú megfordulni szokott.

Linda néni az összetört kép felett álldogált, és az épen maradt üvegdarabokat félrerakta, hogy majd az üvegdarabokkal ablakokat foltoztat az üveges tóttal, amikor az szokás szerint kiáltozni kezd, ha őszre fordul az időjárás.

HARMADIK FEJEZET

Cigány nélkül kár utazni Magyarországon

Tokajtól nincs messzire Miskolc, csak éppen Borsodban fekszik, és itt az Avas-hegyet mondják a világ első hegyének, ahonnan az ígért földje meglátható.

A Nyírből Miskolcra valaha vásárra, bálba, szüretre jártak, amikor kölcsönadták a cigányukat, kedvüket, pénzüket, néha meg férjhez is adták a lányukat a borsodiaknak. Ha nem tudta volna Miskolcra az utat Szabolcs vezér, bizonyosan akadt volna valaki a társaságban, aki már legalábbis verekedni volt Miskolcon.

De nem tévesztették el az utat, egyenesen eltaláltak a „Koroná”-hoz címzett vendégfogadóba, ahol az udvaron letelepedtek. (Karácsony felé járt az idő, az udvarról a hideg időjárás miatt elhordták a máskor itt tanyázó vendégeket zártabb helyiségbe, mert nem állottak a szabad levegőt, mint Szabolcs vezér népei.)

Göczögő úr, a vendégfogadás nagy lelkesedéssel sietett a vendégek fogadására, mert ez a vendéglős mindenféle jövevénynek nagy nyájassággal nyitott kaput. Vajon miféle előadást fognak tartani a nyíriek (mert eleinte vándor komédiásoknak nézte a társaságot), de Szabolcs vezér komoly szavaiból mindjárt megértette, hogy miről van szó.

- Csak átutazóban vagyunk Miskolcon, eszünk ágában sincs itt hosszabb időt tölteni, csak éppen annyit, amíg megpihentünk. Ugyanezért nem sokat okoskodunk a kosztal, olyant főzünk, amelyből mindnyájan ehetünk és jóllakhatunk, mert nem jó, ha az egy úton járó társaság különféle eledelekkel tölti meg a gyomrát. Ha rossz, hajó, mindnyájan egyformán emésszük meg az ételt, italt, mert ez a harmónia - felelt komolyan Szabolcs vezér, és hozzáfűzte, hogy éppen ez volt a titka az ősmagyarok vándorlásában mutatkozó kitartásnak is, mert egyformán táplálkozott az egész nemzetség. Ugyanazt ette a fejedelem, mint a közember.

- Az lehetett az igazi testvériség, kevesebb gondjuk volt az asszonyoknak - szólt közbe Göczögőné, aki a konyhaajtóból végighallgatta Szabolcs vezér szavait.

A fogadás ezalatt szemügyre vette Szabolcs vezér hadait, ahogy hozzáértő ember szokta vizsgálat alá vetni az elébe került korgó gyomrokat.

- Azt hiszem, akkor járunk a legjobban, ha három bornyút levágotok a mészárossal, és pörköltnek főzetem meg. A pörkölt sohase lehet olyan eledel, amely útonjáróknak ne ízlene.

- Különösen, ha bikabornyú húsa is van benne - szólt közbe Kálnay, hogy ő is segítsen a tervezetésben.

- A pörkölt leve az asszony gondja, az adja meg savát, borsát - felelt kitérőleg a fogadós, mert a bikaborjúról más véleményrel volt, mint Kálnay. (A maga gyönyörűségére nevelte a bikabornyúkat, nem pedig a vendégei táplálására.) Különben felkérte Szabolcs vezért, hogy vendégszobái közül az úgynevezett Művész-szobát foglalja el, ahol az éjt éppen Fedák Sári színművésznő töltötte, és csak néhány perc előtt hagyta el a Művész-szobát, hogy a vonattal Pestre utazzon.

Mindenki más, aki férfiembernek számított Magyarországon, kapott volna az előzékeny fogadós ajánlatán, csak Szabolcs vezér komolyodott el:

- Bármily megtisztelő volna rám nézve, hogy ugyanazon a helyen pihenhessek, ahol az általam nagyra becsült művésznő társalkodott az álom angyalaival, kénytelen vagyok a kitüntetésről lemondani.

Bővebben nem indokolta szavait Szabolcs vezér, de később majd megismerjük őt közelebbről is, hogy megértsük jellemének ezt a sajátosságát. Csak Kálnay, aki más fából faragott ember volt, kapott az ajánlaton, hogy körülnézhessen a művésznő szobájában. Ott lepihenhessen a kanapéra, mielőtt a szobalányok a mosdóvizet kivitték volna a művésznő után.

Szabolcs vezérnek és néhány hívének azonban más dolga volt:

- Egy úrnő lakik Miskolcon, aki Szabolcsból származott ide, akinél tiszteletünket tesszük, hogy úgy ne járjunk, mint a debreceniek, akik Rómában jártak, és nem látták a pápát. Itt lakik az öreg Kalló Bandinak férjezett lánya, Jolán báróné, aki tőlünk származott ebbe a girbegurba városba. Már csak megnézzük, hogyan érzi magát itt az idegenben a hazai leánysága után.

Mikor Szabolcs vezér ezeket a szavakat mondotta; komoly megindultság érzett hangjában, mintha szívből sajnálná mindazokat, akik a sors és véletlen játéka folytán elkerültek a Nyírségről.

A vezér csak szakállát, haját hozta rendbe, mielőtt útnak indult volna a hazai földből elszármazott virágszál udvarlására.

Egy félhomályos, hegynek kanyarodó utcában állott a báróné háza, beépítve a többi közé, mint általában Miskolcon a házak úgy szorulnak egymás mellé, mintha nem volna elég helyük arra nézve, hogy tagjaikat kinyújtóztassák.

- Nem ér ez semmit - mondta Szabolcs vezér, míg az itteni építkezést szemlélte. - Nálunk minden udvar olyan tágas, mintha kocsigyár volna benne. Itt még a lovat se tudná patkolni egy kovács, mert a ló szétrúgná az idevaló udvarokat.

Minden ház réGINEK, idejét múltnak látszott, mert ritkán meszeltek a városban. Nem volt, aki elkezdje, így aztán a házak egyformán bámultak, öregedtek. „Ez a kőházaknak a bajuk, nem tudnak minden évben megfiatalodni, mint a vályogházak, amelyeket kitapasztanak, kimeszelnek, és minden esztendőben olyanok, mintha újonnan születtek volna” - dörögte Szabolcs vezér. „Ahányszor gyerek születik a nádfödél alatt: az új élet jöttével a házat is megújítják.”

Jolán bárónénak nem volt gyereke, ugyanezért olyan sötét volt még nappal is a házban, hogy a kanyargós lépcsőn Szabolcs vezér kénytelen volt többször emlegetni azt, aki valaha ezt a házat építette.

Az úrnő szokva volt már Szabolcs vezér dörmögéséhez, mert régen ismerte az úriembert.

- Persze, könnyebb ott hajtani, ahol nincs országút, az ember mindig kedvére mehet torony-irányban, de itt nagyvárosi élet van, megüti az ember fejét a falban, ha nem tartja nyitva a szemét - mond Jolán báróné, amikor Szabolcs vezér mégiscsak feltalált a lépcsőn, és a felvidékiek, színes bútorokkal és friss virágokkal díszített szalonban helyet foglalt.

A báróné hagyta egy darabig ülni Szabolcs vezért, nem tett fel semmi kérdést, nem várta, hogy a vendég megszólaljon, mert lánykorában nagyon válogatós volt a férfiak között, jól kiismerte őket, tudta, hogy komoly embernek időt kell adni arra, hogy összeszedje magát, amíg érdemes dolgot kiereszt a száján, vagy pedig alaposan felel a hozzá intézett kérdésekre.

Fejedelmi termetű hölgy volt. Árpád-királyoknak lehetett ilyen a feleségük, amikor még a magyarok beleegyeztek abba, hogy leányágon is öröklődhetik a királyság, mert az Árpádok leányai is az uralkodásra születtek.

- Hogy van barátnőm, Linda néni? - kérdi az amazon, midőn Szabolcs vezér kifújta magát.

- Bizonyosan most is nyomja a gond nem nekivaló férje miatt - felelt komolyan Szabolcs vezér.

- Az a szerencse, hogy már harminc esztendeje ezt csinálja - válaszolt Jolán báróné. - Az én uram is a csavargó férfiak közül való. Gyűlés, tanácskozás, okoskodás nem múlhatik el nélküle, pedig ő is jobban tenné, ha idehaza maradna. Nincs szükség az okos emberekre, a világ megy a maga útján előre. Hát apámuram hogy érzi magát?

- Méltóságod apja ura, az én nagy barátom eljött velünk a Tiszáig, de mikor meglátta a folyót, hát nem volt kedve átjönni rajta. Csak beleköpött a Tiszába, és azt mondta, hogy az is bolond, aki átmegy rajta, mert túlhan se találhat kedvére való világot. Már inkább csak ott marad, ahol megszokta.

- Nem csodálkozom apámuramon. Engem is mindig szívből sajnál, hogy Miskolcra mentem férjhez; nincs élet a Tiszántúl.

- Hát az már igaz. Én is inkább laknék Kótajban, mint Miskolcon - mond Szabolcs vezér, majd némi gondolkodás után hozzáfűzte: - De mégis inkább Gégényben laknék.

- Ugyan menjen már Gégénnyel! Én csak annyit tudok Gégényről, amennyit a nótában tudnak róla:

*Meghalt a kis Fűtyöri,
Nem fog többet fűtyölni;
Fűtyölve ment az égbe,
Nem jó lakni Gégénybe!*

Szabolcs vezér erre a versre nem tudott nyomban felelni, mert vannak versek, amint közmondások is, amelyek határozott jelentésükkel megakasztják a legsrófosabb észjárását is. Ha már a nóta azt mondja: akkor kell valami igazságnak lenni a dologban. Azért Szabolcs vezér nem is időzött tovább a tárgynál, hanem bejelentette a maga mondókáját.

- Vagyunk itt átutazóban néhányan, nyíri bicskások. Geszterédről, Kótajból, Bujból, innen-onnan. Ha valakivel nem volna megelégedve Miskolcon a méltóságos báróné, csak mondja meg nekünk. Mielőtt tovább mennénk: rendbe hoznánk a dolgot.

- Hogy értsem ezt, vezér, csak nem verekedni jöttek Miskolcra?

- Nem éppen, de ha volna valami haragosa a méltóságos asszonynak, hát azt is kibékítjük, hogy arról koldul. Csak tessék nyugodtan megmondani, és ránk bízni a dolgot. Mi, nyíriek, összetartunk, ha már más nem is szeret minket.

A báróné elnevette magát:

- Most éppen nincsen különösebb bajom senkivel. De mindenesetre köszönöm a hozzám való jóindulatot, nem felejttem el, ha szükségem lesz rá.

- Csak azért mondom, mert mi tudjuk, hogyan kell valakinek véletlenül a tyúkszemére lépni, hogy az még álmában se eszméljen rá, hogy miért kapott egyet-mást emlékébe. Akkor jó a madarat megfogni, mikor énekel. Nem mindenki ért a kutyaütéshez. Még a nagy erejű buji patikárius se tudott rendet tartani a maga portáján, a komáját, a postamestert kellett elhívni, ha verekedni kellett.

- Ugyan ne izéljen már - kiáltott fel Jolán báróné, mégpedig olyan hanghordozással, hogy nyomban meg lehetett ismerni, hogy születésére nézve kállósejéni. - A buji patyikus meg a buji postamester ugyanaz a személy.

- Csakhogy a patikus kötötte be azokat a fejeket, amelyeket a postamester kilyukasztott.

Szabolcs vezér nem tágitott addig, amíg Jolán báróné ígéretet tett arra nézve, hogy felmerülő ügyeiben a nyíriek lovagiasságára igényt tart. Mert legalább ennyit kell a bárónénak elfogadni a földijeitől, ha már az idő rövideje miatt Benczi Gyula cigánybandáját nem hozták magukkal, hogy azzal éjjeli zenét játszassanak az ablakok alatt.

- Most látjuk csak, hogy cigány nélkül nem lehet utazni Magyarországon - mond Szabolcs vezér, amikor elbúcsúzott az asszonyságtól.

NEGYEDIK FEJEZET

Miért álmodnak Miskolcon többet, mint máshol?

A „Koroná”-ban nagy horkolás hallatszott, amelynek meghallgatására sokan összegyülekeztek a fogadó körül.

Kálnay horkolt a Művész-szobában.

- Ez is valami? - kiáltott fel Szabolcs vezér, amikor a horkolást egy darabig füléhez emelt kézzel hallgatta. - Télen, új esztendő után hallgatnák, amikor mindaz a sok álom kijön belőle, amelyet a virrasztva töltött ünnepi esték miatt elmulasztott!

A fogadós, aki meghallgatta Szabolcs vezér megjegyzését, a maga részéről Kálnay úr ünnepi hortyogásához azt fűzte, hogy a fent említett úriemberben a még ki nem forrott újborok is dolgozhatnak, amely újborok szódavízzel keverve tudvalevőleg a horkolások előidézői.

- Inkább a disznók rőfögnek, amelyeket a szokásos torokban Kálnay úr nagy bőségben fogyasztott.

- No, a töltött káposzta is tud rotyogni, ha azt miskolci módra csinálják - vetette fel a fogadós, mire némi gasztronómiai vita keletkezett, amelyet legjobban úgy vélt megoldhatónak a fogadós, hogy Szabolcs vezért meghívta délutánra az Avason lévő pincéjébe, ahol majd a konyhászati vitát tovább folytatják néhány szakértőnek a jelenlétében.

- Van a városban egy rajztanár úr, aki európai hírű szakértő bizonyos dolgokban - ígérte Göczögő.

- Szeretem a szakértőket - felelte egyszerűen Szabolcs vezér, amely kijelentésével egyszer és mindenkorra beigazolta, hogy távol áll tőle az elfogultság, amellyel ellenségei vádolták. Nem önmagát tartotta a legokosabb embernek a világon.

Kálnayt ezalatt néhány kellő helyen alkalmazott kézrintéssel sikerült felébreszteni a Művésznő ágyában, ahova nyomban lefeküdt, miután azt még felvetetlen állapotban találta.

- Miért bánts, vezér? - kérdezte Kálnay, szemét dörzsölgetve.

- Förtelmes, amit művelsz. Ha a kórházban így horkolnál: gyereket szülnének a beteg asszonyok - mond feddőleg Szabolcs vezér.

Kálnay kibújt a takarók alól, és ekkor láthatóvá lett kajánul vigyorgó arca:

- Éppen azért horkoltam, mert észrevettem, hogy a Művész-szoba fala, ajtaja tele van fúrva mindenféle lyukacsokkal, amelyeken át az amatőrök a művésznőket szokták megfigyelni, hogy vajon mit is csinálnak négy fal között? Nem hiszem, hogy bármely művésznőnek volna annyi szoknyája, nadrágja, amellyel a lyukacsokat be lehetne tömni. Ezért gondoltam, hogy horkolással riasztom el a leskelődőket.

- A művésznők, mikor a közönség előtt fellépnek, amúgy is többet mutatnak meg magukból, mint amikor öltözködnek. Céltalan tehát a művésznőket lesni - mond Szabolcs vezér.

Kálnay kezében egy harisnyakötő volt. Selyemkötő, amelyet az eltávozott művésznő felejtett a fogadó ágyában.

- Ha van benned egy kis becsületérzés, összepakolod a holmicskát, és nyomban utána küldöd a művésznőnek - szólt Szabolcs vezér.

- Majd meggondolom a dolgot - tétovázott Kálnay. - Ki tudja, hol veszi hasznát az ember a hasonló találmánynak? Igaz, hogy már egyszer volt szerencsém Kisvárdán egy művésznő után aludni a szobában. Börzsönyi Böskének hívták az énekesnőt, és a szoba tele volt szivarcsutkákkal és pipamaradványokkal. Vajon a szivarvégeket is a művésznő után küldtem volna?

Ezalatt a pörkölt is elkészült, és a fogadós megkondította egy harangot, amely a szálloda kapuja alatt függött régi idők emlékeként, amikor a városba érkező idegeneket még harangozással fogadták, ha máshol nem: a szállásukon. Az öregebb bérszolgák, régi szobaasszonyok, az omnibusz személyzete a harangszóra összeszaladt, a hátulsó udvarban a gyöngytyúkok, pulykák kiáltozni kezdtek, mert ők nem felejtették el, hogy mit jelent az, ha a harang a fogadóban megszólal.

- No, lássuk azt a miskolci kocsonyát! - szólott Kálnay.

De a pörkölt igen ízletesnek bizonyult.

Először már az illatával meghódította mindazokat, akiknek alkalmuk volt megérezni azt a bizonyos pörköltszagot, amely felejthetetlenül tesz egyes vidéki fogadókat, amelyekről késő vénségéig azt hiheti a vendég, hogy ott főzik legjobban a pörköltöt Magyarországon.

Másodszor az ízével hódította meg az étel mindenkit, akinek sejtelve van arról, hogy milyennek kell lenni téli napokon, mikor a fagy a levegőben lóg, a borjúpörköltnek. Paprikában és borsban nem volt hiánya, de tejfelnek is kellett benne lennie, mert az üst, amelyben a pörkölt készült, ezt bizonyította.

Persze voltak Szabolcs vezér hadain kívül más vendégek is a fogadóban, akik nagyon sajnálták, hogy már ebédelték.

Csak egy gyomorbajos, ecetszínű utazó kiáltott fel, amikor megérezte a friss bornyúpörköltet. „Lesz, ahogy lesz, én megebédelek újfent.” Igen, így mondta: „újfent”, amelyből nyilvánvaló volt pesti származása.

Söröshordót csapoltak, és harmatos, hosszú nyakú üvegeket sárga borral töltve raktak a vendégek keze ügyébe. Elhangzottak a szokásos megjegyzések a szerelmes szakácsnőről; a borjúról, amely tegnap még nem hitte volna, hogy milyen úri gyomrokban fog felébredni; a kenyérről, amelyet természetesen nem lehet egy napon említeni a hazai kenyérrel, és a pörköltben főtt krumpliról, amely inas lehetne ott, ahol a szabolcsi krumpli terem. De általában mindenki megtalálta a maga mócsingos, csontos vagy húsos falatját, mert a pörkölt adagolásánál az okos szakácsnőnek mindenkire kell gondolni. Könnyebb egy borjúcímerrel elbánni, mint a pörköltnek valóval.

- A hazáért! - mondta Szabolcs vezér egyszerűen, mikor étkezését befejezte, és a poharat szájához emelte.

Itt-ott tompán, helyeslően ismételték szavát, de a legtöbben csak mély érzéssel bólintottak és hörpintettek, mert ezek a magyarok nem ittak lármával a hazáért, sokkal jobban szerették azt, mint hogy nevét minduntalan a szájukra vették volna.

Miután idegenben voltak, az ebéd utáni ejtőzés nagyon rövid ideig tartott, egyet-kettőt fordultak az udvaron. Kipiszkálták a fogukat, kinyomták a szódásüvegeket, az üres parádivizes palackokat megszagolgatták, hogy miért is tartják meg szagukat azután is, hogy a vizet kiitták belőlük, nagy körültekintéssel szerkesztettek egy képes levelezőlapot, amelyet mindnyájan aláírtak, és Szabolcs vezér tudta nélkül az aggódó Linda néninek szántak.

Még Lányi Anti, az orosi jegyző se volt pirosabb, mint máskor, elég veres volt ő magának akkor is, ha nem ivott bort. Huncutnak is huncut volt józan állapotban is, azért arról kezdett példálózni a szomszédjainak, hogy jogász korában így, ebéd utáni állapotban vagy biliárdozni volt szokás a kávéházban, vagy pedig megvizitelni a hölgyeket.

- Régen volt az! - legyintett a falábú gesztelyi pap Lányi Anti beszédére (mert a pap, bár egyik lába fából volt, nem maradt el semmi nevezetesebb összejevetelről.)

Mások még abban is kételkedtek, hogy Lányi Anti jogász lett volna valamikor.

- Így jár, ha az ember Oroson megvénül a község dolgában - szólt tréfás elkeseredéssel Lányi, amikor senki se hallgatott szavára.

- Ellenben, ha már itt vagyunk, mérjük meg, hogy milyen mély az a híres Sajó, amelynek mentén IV. Béla királyunk a tatárokkal megütközött - mond Ibrányi Barna, aki bár csak ibrányi ember volt: nagyon szeretett a történelmi dolgokkal foglalkozni.

Öregember volt Ibrányi, inkább csak csúfolták már Barnának, mint nevezték, de indítványára összeszedelőzködtek a nyírségiek (akik különben is fogadalmat tettek otthon, hogy huzamosabb ideig fehér asztalnál nem töltik drága idejüket, azaz nem részegednek le minden adandó alkalommal), nagy mehetnékjük támadt a Sajóhoz, amelyet a történelemből ismertek.

- Én a temetőbe látogatok el - mond Szabolcs vezér, amikor hívei készülődését látta. - Hadd társalogjak egy kicsit a holtakkal.

Kálnay darab ideig tanácstalanul ült az asztalvégén: vajon mely párthoz csatlakozzon?

Ha Szabolcs vezér azt mondta, hogy a temetőbe kívánczik, akkor minden bizonnyal oda irányítja lépteit, míg a Sajó megméréséhez indulók esetleg valamely mulatságos kalandba, esetleg kocsmalátogatásba is keveredhetnek.

De a falábú gesztelyi pap, akitől egy kicsit mindig tartott Kálnay, mert a pap nem szerette a hazug embereket, a Sajó-mérőkhöz csatlakozott. „Megnézem én is azt a folyót, amelyet a régi írás szerint Sajou-nak írtak” - szólt a pap, és Kálnay Szabolcs vezér nyomában ballagott az Avas oldalán levő régi temetőbe.

A temető látnivalói közül Szabolcs vezért természetesen az ódon, elhanyagolt sírhantok érdekelték. Leginkább azok, ahová a 48/49-i honvédeket temették.

Sokáig állott egy kőbálvány előtt, amely Szemere Bertalan hamvait földte. Merengésében Kálnay kabátráncigálása zavarta meg, aki mindenféle ócska kalapok és a kalapok alatt kopott emberek emelkedésére figyelmeztette Szabolcs vezért.

Azoknak, akiknek nem volt más helyük: szívesen szolgált pihenőhelyéül a régi, avasi temető. Őszi délután ködében nem voltak túlságosan barátságosak ezek a mozgó fejfák, amelyek a fakó fűből figyelő szemmel kísérték a temető látogatóit. Egyiknek-másiknak gallér helyett avatag koszorúszalag volt a nyakában, mintha ez pótolta volna a ruházatot. A fűben lakók vezérének, egy keshedt képű, bajusztalan, rossz tekintetű fiatalembernek pláne nemzetiszínű szalag volt a nyakában, amelyet valamely koszorúról őrzött. Ez tetőtől talpig végigmérte Szabolcs vezért egy szomorúfűz mögül.

- Úgy látszik, hogy még Miskolc is ama kisebb vidéki helyek közé tartozik, ahol sokkal többet álmodnak az emberek, mint élnek - mond közömbös hangon Szabolcs vezér. - Ezek a céltalan fiatalember nyilván arról álmodnak, hogy valakit megvernek, kirabolnak, mint a bakonyi betyárok. Pedig nagy gyakorlat kell a haramiáskodáshoz, nem lehet azt csak úgy egyszerre megtanulni, mert hében-korban megijesztettek egy vénasszonyt, aki itt felejtette a kendőjét a temetői rablóknak. A betyárságot éppen úgy kell tanulni, mint a harangöntést vagy a végrehajtóságot.

Ezt mondván Szabolcs vezér nem is sokat törődött az avasi csirkefogókkal, akik többnyire elhasznált kemény, fekete kalapot tettek a fejükre, amikor előjöttek a sírdombok mögül. Némelyiknek még gyöngyházgombos sárga felöltője is volt, amilyent a muzsikus cigányok szerettek viselni. Volt közöttük egy pepita nadrágos is, aki nyilván ezt a nadrágot választotta a zsákmányból, mikor valakit a temetőben levetkőztettek.

Volt valami Szabolcs vezér magatartásában, amire a csirkefogók meggondolták dolgukat, és visszafeküdtek aludni a fűbe.

Kálnay felbátorodva vetette fel a kérdést:

- Miért álmodnának Miskolcon többet, mint más városokban?

- Általában azt mondtam, hogy vidéken álmodnak többet, mert itt nincs alkalma az embernek megismerkedni az élettel. Vidéken mindenütt illúziója van az életnek, senki se hiszi, akármennyit élt, hogy nem hagyott valamit a tányérjában, amelyen elragicsálhat. Illúzió, illúzió, Kálnay. A szomszédasszonyt egy egész életen át nézi az ember, mégse megy vele semmire. A legkacérabb lányt is előbb-utóbb feleségül kell venni, ha az ember komoly engedelmességet vár egy lánytól. Nincs alkalom a rosszalkodásra, mert az emberek mindig látják egymást. Az élet megmarad álomnak. Az ember nem tudja elveszteni a hitét a nőkben. Nem úgy, mint a fővárosban...

Kálnay éppen pedergetni készült a szakállát, mint minden olyan alkalommal, amikor nőkre fordult volna a beszélgetés. De a fogadós mutatkozott a temető kapujában, aki kövér ember lévén lihegve és homlokát törölgetve futamodott Szabolcs vezér után, amikor meghallotta, hogy az a temetőbe ment andalogni.

- Nem mintha a sétát nem helyeselném pincelátogatás előtt, mert szüksége van az embernek a levegőzésre, hogy magát rendbe szedje, de sok a jóból is megárt - mond a miskolci fogadós, aki szívesen ragadta meg az alkalmat, hogy pincéjét a nevezetesebb utasoknak bemutassa.

A pince Aranykönyvébe sok híres ember írta be nevét, amíg bírta.

A fogadós Kálnay figyelmeztetésére szemügyre vette az iménti csirkefogókat, akik a fogadós láttára igyekeztek úgy eltűnni a láthatárról, mint a szélben a falevél. De a fogadós még bujdosásukban is hívogató szavakkal illette őket.

Többek között ezt mondta:

- No hát ti, madárijesztők, éppen jól választottátok ki azt, akit szokott füttyülésekkel, morgásokkal, káromkodásokkal megijeszteni akartatok! Hát nem tudjátok, hogy ez az úr senki más, mint a híres Szabolcs vezér, aki egymagában jobban tud káromkodni, mint egész Miskolc városa, hozzászámítva Diósgyőrt és Ózdot?

De hol voltak már akkorára a temetői leskelődők! Szégyenletükben tán a régi családi kriptákba rejtőzködtek, mert csak föld alatti dörögés hallatszott, amikor a fogadós kijelentette, hogy a szokásos vacsoramaradékért és hozzá való borért majd küldjék el az avasi betyárok a megbízottjukat a pince vakablakához, amikor a pincebeli összejövetelnek vége lesz. De addig ne merészeljen mutatkozni senki se...

- A régi betyárvilágban volt így, amikor a konvenciók szegénylegények az uraságtól kapták a kosztjukat, a ház végébe készített elemózsia alakjában - szólalt meg Kálnay.

- A mai világban is úgy élünk, ahogy tudunk. Annyi bizonyos, hogy az én avasi pincémet még sohase törték fel, bár különösebben nem őriztetem - felelt a fogadós, és megint csak nevetett, mintha ő mulatna leginkább a betyárok hozzá való hűségén.

Szabolcs vezérnek azonban mindig komolyabb dolgokon járt az esze, mint a fogadósnak, ugyanezért Szemere Bertalan síri obeliszkje előtt a fogadós vállára tette a kezét:

- Ön miskolci ember, fogadós úr, de aligha tudja, hogy ennek az úriembernek, aki itt fekszik a föld alatt, egykor a fején volt a magyar korona?

- Nem hallottam róla - felelt őszintén a fogadós.

- Ez pedig Orsován történt, egy piszkos, kis török fogadóban, ahol Kossuth Lajos az országból való kimenekülése előtt egy napig megpihent, és a magával hozott poggyászok közül egyszer csak a magyar szent koronát vette elő. Orsova a magyar határon volt, és Kossuth itt megállva elbúcsúzott a magyar koronától, amely ezer esztendő alatt még sohase hagyta el a haza földjét. Szemere Bertalan éppen akkor nyitott be a szobába, amikor Kossuth a tükör előtt fején megpróbálta a koronát, amely az övé lehetett volna, mint akár Szapolyaié, akár a Habsburgoké. „Nagy neked ez a korona, Kossuth! - mond Szemere Bertalan. - Inkább illik az én fejemre, aki származásomnál fogva Árpád véréből vagyok.” Szemere Bertalan levéve Kossuth fejéről a koronát, a saját fején próbálta, vajon hogyan festene az rajta. Kossuth ekkor elgondolkozott. És látnoki tekintetével meglátta, hogy hányan próbálgatnák még fejükön a koronát, ha azt szabadjára hagyná. Ezért elhatározta, hogy elássa a koronát olyan helyen, ahol majd csak az találhatja meg, akit a sors arra kijelölt. Szemerével együtt ásták el Orsova közelében a koronát. Mármint ki árulta el a korona rejtékhelyét: arról gondolkozhatik az

ember, tekintve, hogy Szemere Bertalannak megengedte Ferenc József, hogy hazájába visszatérjen. Kossuth pedig csak haló porában jöhetett vissza a haza földjére.

Tekintettel arra, hogy a nap már lemenőben volt, a fogadós tisztelettel kérte Szabolcs vezért, hogy a miskolci temetőben fekvő ismerőseit egyelőre hagyná, és tisztelné meg látogatásával pincéjét, ahol elevenebb úriemberek várják, akikről esetleg hozzászólásra is lehet számítani, ha megfelelő téma vetődik fel. Ott van például László János úr, aki a gazdasági dolgokban már a régi Felső-Magyarországon is legjobban kiismerte magát.

- László János? Ismerem. Valamikor Nyíregyházán lakott, és ő rajzolta le a Nyírvidék újság betűit, amelyet ma, ötven esztendő után is használnak. Jó, kiadós nyírségi betűkkel rajzolt, amelyek akár száz esztendeig is eltartanak.

ÖTÖDIK FEJEZET

Miért szoktak sikerülni a pincebeli uzsonnák?

A fogadós pincéje olyan volt, mint maga a terjedelmes, széles vállú, jókötésű, mellben, hasban legalább másfél méter kerületű fogadós, akin elfáradt a szabó, míg mértéket vett, ugyanúgy elfáradhatott a vendég, amíg a gombnyomásra kivilágosodott pincét és annak folyosóit bejárta az Avas oldalában.

- Nem tudom, hogy a villanyvilágítás nem árt-e vajon a boroknak? Régente, mikor a legjobb borok termettek Magyarországon: őseink méccsel jártak a pincébe - mond Kálnay.

- Gyertyánk nekünk is van arra az eshetőségre, ha a világítás elromlana - felelt megnyugtatóan a fogadós. - Ami pedig a villanyvilágítást illeti, mindenesetre megszívlelendő dolog, mert a jó bor olyan kezelést igényel, mint akár a leggyengébb kisasszony. Lehet, hogy mécses mellett jobb a bor is.

- Igen, így lesz valahogy a dolog, mert a napsugárral jóllakott szőlő, mikor borrá váltott, már csak homályos helyen érzi jól magát, akár a pincében, akár a bendőben - erősítette Kálnay.

A kipádimentumozott pince tágas előcsarnokában, amelyben elfért volna egy kisebb falu temploma híveivel együtt: már többen üldögéltek a miskolci úriemberek közül, mégpedig olyanok, akik mindig megállották a helyüket, amikor a Miskolcra tévedt vendégeket mulatgatni kellett. A fogadós nevelt magának néhány terjedelmes és tekintélyes városi polgárt, akik Európa legnagyobb borivóival is felvehetnék volna a versenyt, még csak a szemük se rebbent meg odáig, amíg a kezükbe került vendég megadta magát.

A pincelátogatásnak első felvonása akkor kezdődött, mikor Szabolcs vezér belépett a pincébe, és megismerkedvén a jelenlevő urakkal: a fogadós vezetésével a pince folyosóinak bejárására indult.

Komoly volt Szabolcs vezér, és megfelelően komolyan vették a kezükbe a jelenlevő urak poharaikat, amikor a szertartás elkezdődött.

Elöl egy zöld kabátos és bőrkötényes pincemester lépkedett, aki bár közelebb volt a hetven esztendőhöz, mint a hatvani állomáshoz, arról volt nevezetes, hogy még egy pohár bort se nyelt le életében, mégis az első rágásra, ízlelésre, szaglásra nemcsak a bor minőségét, de korát is megmondta. Őtöle sohase kérdezte a bor, mint a kacér leány udvarlójától: ugyan, hány esztendőnek gondol, bácsi?

A pincemester elől ment, és mondott valamit a hordóknak, mint az állatszélidítő vadállatainak, s úgy tűnt fel, hogy a legnagyobb hordók is barátságos morgással üdvözölték mesterüket.

Nyomban a fogadás következett, mégpedig egy kis, vas gyertyatartóival egyik kezében, amelyben a gyertyát 17..-ban gyújtották meg először, és a gyertyadarab még a tizenkilencedik században is használható állapotban volt, mégpedig azért, mert közben elfűjták a lángot. A fogadás másik kezében pohara volt, az a varázspohár, amelyet a vasúti menetrendben is megörökítenek bizonyos állomások neve mellett, amely pohár egész országrészek felvidítésára is alkalmas lehet.

A pincemester megállott egy hordónál a folyosó közepén, mint gárdistái előtt megáll az őrmester.

- Somlai. Magyarország legjobb bora.

- Tisztelegjünk őfelsége előtt - mond a fogadás, és a nyomába következő társasághoz fordult.

A hordó a kisebbfajták közé tartozott.

A pincemester úgy ölelte meg, mint valamely báránycsókát a juhászgazda. Közben kihúzta dugóját, amelynek előbb szagáról ő maga győződött meg, majd az illatos dugót a fogadás orra alá tartotta.

- Igen, ő az! - kiáltott fel a fogadás, és nagy, mozgékony orra felragyogott, mint vadászebé, amely nemes vad szimatjára bukkant.

A pincemester üveglopóját a hordóba eresztette, és körülbelül egy iccénnyit felszippanzott a föld alatti folyékony aranyból, amelyet kiosztott az elébe került poharacskába.

Legelsőnek a fogadás ivott, olyan néma áhítattal, mintha szentségtörésnek vélné még azt is, hogy egyetlen hangos szóval megdicsérje borát. Utána Szabolcs vezér kóstolta meg a bort:

- Tudtommal az a hegy, ahol e bor terem, Magyarország egyik tűzhányó vulkánja volt az ősidőkben. Talán még a hunok látták őt füstölögni a többi, Balaton környéki hegyekkel egyetemben, ugyanezért Attila nem szívesen időzött a Dunántúl.

- Kisfaludy énekelt róla sokszor - mond egy hang a Szabolcs vezér után következők közül.

- Ismerem Kisfaludy költeményeit. Nem képzelhető ő máshová, mint a Dunántúlra, a lovagok, várurak, kolostorfőnökök földjére. Nálunk, a Nyírben semmi talaja sincs - felelt Szabolcs vezér.

Mindazonáltal mindnyájan ittak Somló véréből, akik talán sohase jártak a Dunántúlon, mert miskolci embernek nagy út lett volna odáig.

A következő hordó, a pincemester bevallása szerint, vadkerti, Vác környéki borral volt megtöltve, amelyet ugyan a második klasszisba soroznak hazánkban, de csak tessék megkóstolni, hogy tiszta ítéletet mondhasson róla az ember.

- A váci püspök úrtól vásároltam személyesen, akihez fáradságot nem kímélve elutaztam - mond a fogadás.

A pincemester a hordó mellett állva mérte a bort a jelentkező poharakba. Szabolcs vezér a hordó oldalán észrevett egy számjegyet.

- 1909 - olvasta a vezér. - Éppen hatvan esztendeje, hogy azon a tájon csata volt, Görgey vívta váci csatáját. Sok jó magyar a fübe harapott, talán azóta teremnek ilyen kiváló borok e helyen.

- De a vadkerti csárdásné se utolsó. Sok olyan ember csapott fel betyárnak a kedvéért, aki szolgabíró is lehetett volna, mert a csárdásné csak a betyárfajtát szerette - mondta az előbbi hang Szabolcs vezér háta mögött, mintha egy mindentudó lexikonból olvasná ki valaki a feleleteket Szabolcs vezér szavaira.

- Vadkerti bor, vadkerti csárdásné! Igen emlegették a nógrádi urak, akik cigányokat jártak sorozni Szabolcsba - dörögte a vezér. - De sok dolgot beszélnek fehér asztalnál Magyarországon, amelyet nem lehet ellenőrizni a történelemből, ugyanazért nem kell mindig készpénznek venni az anekdotákat.

Ezután egy közeli vidékről való hordócskát közelítettek meg.

Hegyaljai, mégpedig filoxéra előtti időből származott bor foglalt helyet a hordóban.

- Ötputtonyos aszú, amelyet kétszer fejtettek napvilágnál, hogy a levegő is megérinthesse. Aztán a további fejtéseknél egy mákszemnyi levegőt se kapott többé a bor, hanem úgy ment át egyik hordóból a másikba, mint a föld mélyében olvadó arany - mond a fogadós. - Csak betegeknek és királyoknak szoktunk belőle adni. De most, a vezér kedvéért, kivételt teszünk.

És néhány cseppet eresztett Szabolcs vezér poharába, amelyet az kellő áhítattal kóstolt meg.

...Habár a fogadós kedveskedésének az volt a célja, hogy a meghívott társasággal a „pincézés” ürügye alatt valamennyi borát végigkóstoltassa, emígy elmulattatván Szabolcs vezért és társait, a mi célunk nem lehet az, hogy már útközben lerészegedjünk azoktól a különböző évjáratoktól: 1878-tól 19.-ig termett kecskeméti rizlingektől, amelyeknek termését éppen a buckák között találták ki; a magyarádiaktól, a szekszárdiaktól, az ungi szamorodniaktól, amely utóbbiak éppen Berzency úr szőlőjéből származtak. Tartsunk stációt annál a hordónál, amelyre nem volt más írva, csak ez:

Az enyémből.

A fogadós is megállott itt, mintha mélyebb lélegzetet venne az eddig bejárt pincefolyosók után, és a következő beszédet tartotta:

- Lehetséges, hogy akadnak jobb, nemesebb borok ennél a bornál, de aligha termett ennél zamatosabb hazánk földjén. Én legalább úgy vagyok vele, hogy ez az a bor, amelytől mindig megtalálom a kedvemet, az egészségemet és a gondolkozóképességemet. Tessék megkóstolni és véleményt mondani, melyik borból igyunk tehát azon uzsonna után, amelyet a pince előcsarnokában már terítenek.

- Az enyémből! - hangzott a miskolciak kiáltása, amikor a hordó tartalmát megkóstolták.

Szabolcs vezér időszerűnek látta, hogy mondjon valamit:

- Fogadós úr úgy lehet ezzel a névtelen borral, mint Zathureczky Vilma volt a férjeivel, mikor negyedszer is férjhez ment. Meg kell adni, hogy ez a dáma mindvégig szerette a férjeit, amíg szét nem váltak útjaik, és azután olyan neveken emlegette őket, amely nevekről csak ő tudta, hogy igazában melyik férjét is jelentik a beszédben. Emlegetett valami „a németet”, „a hosszút”, „a csirkefogót”, amely nevek mind férjeit, egykori imádoztait jelentették, akikhez önző asszony módjára akkor is jogot formált, sőt akiknek üzent, parancsolt, akikkel mindig rendelkezett, miután elvált tőlük. Az utolsó férjét „az enyém”-nek hívta.

- Igen, magam is többféle bort végigkóstoltam, amíg rájöttem, hogy melyik tesz jót nekem - felelt szerényen a fogadós, mert jó házigazda módjára hálás volt minden szóért, amelyet vendégei hozzá intéztek.

Az „uzsonnához” a pince előcsarnokába tehát már meglehetősen jó kedélyhangulatban érkeztek a fogadás vendégei. Akkorára mindenkinek elmúlt a fogfájása, a csizmaszorítása, annak a gombnak a nyomása, amelyet szűk mellényén szokott érezni az ember, sőt még azok az apró bánatok is eloszlottak, amelyek hétköznapi mindenkit meglátogatnak Miskolcon is, mint a világ minden tájékán. Nyájasak voltak egymáshoz az urak, mert a fogadás szívélyesége átragadt vendégeire. Nem volt itt rossz ember, aki magában dörgicsélt volna. Mosolyogtak az arcok, mint az almák. Csak „János bácsi” mondogatta tréfás aggodalommal:

- Istenkém, ha nekem szabad volna mindezekből enni! - mikor a terített, uzsonnához felszerelt asztalon végignézett.

A pincebeli uzsonnák többnyire mindig sikerülni szoktak, a férfiak egymás között vannak, és nem kell udvarolniuk másoknak: csak az elegeknek.

Nincs itt asszony és szövetségesei, a szolgálók, akik leginkább evés közben figyelik meg a férfiakat, és évtizedekre szóló véleményt alkotnak felőlük. Csak sonkacsontok, bádogdobozok, lipthói túrók figyelik az embert. Azok se sokáig. Borra csúsztak, és mikor elvégezték a táplálkozással járó teendőjüket: bort kaptak jutalmul. „János bácsi”, akinek általában az orvos tilalmára nem lett volna szabad enni, ugyancsak megtalálta a maga libamájpástétomát, amelyet elfogyasztott nagy csöndben. „Pedig biztosan beteg leszek holnap, mint a kétszerkettő” - mondta.

Szabolcs vezér a körülötte lévő úriemberek társaságát szemlélve, azt szerette volna eltalálni, hogy ki mondja majd az első pohárköszöntőt, mert szinte lehetetlenségnek látszott, hogy ennyi jóra való férfi között ne akadjon valaki, akinek a szíve megtelik a kiöntésre vágyó érzéssel. Hogy valakinek el ne dongjon a füle mellett a szőlőlég, amely a boroshordók és borivók közül szokta a maga nótáját dúdolgatni.

Szabolcs vezér nem találta volna el a felszólaló személyét. Senki más nem volt az, mint a társaságban immár többször is emlegetett hetvenhat esztendőes nyugalmazott királyi ügyész, akinek régi hatalmánál fogva mindig erős szava lehet a társaságokban, s élt is az alkalommal:

- Indítványozom, hogy ürítsük poharainkat a távollevő hölgyekért!

- A nőkért! - hangzott többfelől, mikor a poharak összekoccantak, mintha lelkes fiatal emberek mulatoznának egymás között. Ez azért volt, mert a fogadóson kívül: mindenki agglegény volt a társaságban, s ilyenformán éppen olyan kevés alkalmuk volt megismerhetni a nőket, mint akár az élet kezdetén álló fiatal embereknek. Ők voltak azok az úriemberek, akik életüknek nagyobbik részét a fogadás vendégszeretetében töltötték, mintha családtagjai lettek volna. A fogadóban ettek, ittak, aludtak beláthatatlan esztendők óta. Itt teltek el ünnepnapjaik, valamint itt múltak el betegségeik is. Kerek asztaluk volt az étterem egyik sarkában, amely külön párnázott székekkel volt körülvéve, szinte légmentesen elzárva a világtól és a léghezamoktól. Külön pincér szolgálta ki őket, és ebéd után kéznél volt külön pipájuk. A kerek asztal közelében volt egy faliszekrényke, amelyben dohánydobozait és orvosságos üvegeiket tartották. Agglegények voltak, a legfiatalabb is elmúlt közöttük hatvanesztendő. S lám, mégis a nőkért ittak!

Szabolcs vezér látván a lelkes hangulatot, a felcsillanó szemeket, az arcok elmosolyodását, indítva érezte magát a következő szavakra:

- Igen, barátaim, magam is helyesnek tartom, hogy poharainkat a honleányokért ürítsük, mert hiszen megérdemlik ők, hogy a férfiak távollétükben is szenteljenek nekik időt. De tegyük különbséget nők és nők között, amikor szívünk felemelkedik a mindennapiságból, és a nők eszményi világához közeledik. Ürítsük poharainkat a régi magyar nőkért, akik fenntartották és

gyarapították a magyar nemzetet. Itt elsősorban Árpád-királyaink feleségeire gondolok, akik nélkül sohase lett volna a hon az, ami lett. Ürítsük poharainkat az első Árpád-királynékra, akik a nemzet nagy háztartásának gondját viselték, akik Attila kincsét őrizték, akik a fiúutód nélkül elhalt Szent István után a magyar koronát örökölték, és annak a férfinak a fejére illesztették, akit méltónak tartottak nemcsak a maguk, de a nemzet királyának is. Ürítsük poharainkat a legnagyobb magyar nők emlékére.

Szabolcs vezér felhívásának megvolt az eredménye. Csak a poharak kiürítése után vetette fel a kérdést a nyugalmazott királyi ügyész:

- Attila királyunk kincséről méltóztattál szólni. Nem tudom, hogy mennyiben érdemelnek ezért dicséretet az asszonyok?

HATODIK FEJEZET

Az első komoly szó Etel király kincséről

- Nagyon egyszerű a dolog. Magyar eleink megtalálták Attila kincsét a honfoglalás folyamán. Addig tán le se telepedtek volna, amíg a reájuk örökségbe maradt kincset ki nem nyomozzák. Hiszen azért jöttek Ázsiából annyi viszontagságok között - felelt Szabolcs vezér komoly, csendes hangon, mintha nem tulajdonítana nagyobb fontosságot szavainak, miután az volt a véleménye, hogy olyan dologról beszél, amit amúgy is sokan tudnak az országból.

Miután azonban a hallgatók arcára tovább is kérdőjelek rajzolódtak, Szabolcs vezér elhatározta, hogy bővebben fog erről a tárgyról nyilatkozni, mert amint látszik: Miskolc elesett a honfoglalók útjából, hogy még erről az ügyről se tudnak itt.

Csend lett az avasi pincében, miután olyan kincsről volt szó, amelynek létezése vagy nemlétezése egyformán érdekelheti azokat, akik a pincében vagy a toronyban töltik az éjszakát. Mert bizonyára a tornyokban virrasztó éjjeliőrök is felfigyelnek, amikor valami kincsről hallanak, amely itt vagy ott van elásva, amelyhez az utat már megtalálták mások is, de régi dolog, hogy a kincset nem viheti el egy ember, pláne Attila kincsét, amelyet a hun király egy egész nemzetre hagyományozott. Maradt ott valami aprópénz, ahol egykor annyi nagypénz volt... Ilyeneket és hasonlókat gondolnak mindig az elmék, amikor kincsekről hallanak.

Szabolcs vezér pedig így folytatta:

- Az örökkön való Hadúr, a magyarok Istenének jóvoltából teljes bizonyossággal ismerjük azt az utat, amelyen Árpád népeivel az új hazába bejött. A honfoglalók ezer mérföldes vándorlásának első útja a Tisza forrásainak megtalálása volt. A Tiszát mindig Tiszának hívták, és ez olyan szent, jótékony folyója volt a magyar Alföldnek, mint a Gangesz folyam Indiának vagy a Nílus a régi Egyiptomnak. A Tisza nélkül nem volt elképzelhető Magyarország. Mit is kerestek volna eleink egy olyan földön, ahol még lovaikat sem itathatnák meg?

- Amikor a Kárpátokon átaljőve: megpillantották a Tiszát, eleink nyomban tudták, hogy elértek az ígért földjére. Ez az a föld, amelyről a hagyományok, mendemondák, sohase felejtett regék beszéltek otthon, Ázsiában. Itt váltakoznak a hegyek a síkságokkal, az erdők a nádasokkal, a legelők a vízi területekkel, hogy vadász és halász nyomban megtalálhatja a magának való települési helyet. Azért is „fecerunt magnum áldomás”, amikor a Tiszán átkeltek őseink, mert tudták, hogy helyben vannak, Attila apánk örökségébe értek, ahol most már minden fűszál az övék az öregkirály után, aki nekik ezt a földet először elfoglalta.

- De nem állott meg ám Árpád a maga válogatott hadaival, amelyhez a sereg legjobb vitézeit válogatta. Hagyta a Tisza forrásainál, a tokaji hegy környékén, a nyírségi tájakon letelepedetteket, ő maga tovább ment, mindenütt a Tisza mentén, és tovább ismerkedett az örökségbe kapott országgal.

- Körülbelül a mai Szolnokig követte Árpád a Tisza folyását, ahol a folyó kezd embernői lenni, ahol nem tévesztheti el többé az utat, hanem megy a maga emberségéből, szélesedve, derekasodva, gazdagodva, mint ahogy az ember szokott, ha az ifjúságnak búcsút mond, és a férfikorba lép.

- Hát csak menj, Tisza, a magad dolgára - mond Árpád, kegyelemben elbocsátván hűséges útmutatóját, amelyben annyi öröme tellett, amíg forrásaitól idáig kísérette. A táltosok megáldották a folyamatot, hogy az továbbra is bővelkedjen minden jóban, amellyel örömet okozhat a körülötte letelepedett vitéz magyaroknak. Árpád pedig elhagyván a Tiszát: nyugat felé lovagolt seregével, hogy a másik, mondabeli nagy folyamat is megkeresse, amelyet ugyancsak Attila apántól kapott örökségbe.

- Mentek a magyarok, mindig csak a Nap útját követve, amerre az vezette őket. Amikor a nap leszállott estenden, ők is megpihentek, és megvárták, amíg a nap megint felkelt, hogy az égboltozatról tovább irányítsa őket. A nagy síkságon, ahol a magyarok találták magukat: nem lehetett eltéveszteni az irányt. Eleink különben se voltak olyan fából faragva, akik valamilyen akadálytól megriadtak volna. Kóbor népekkel találkoztak, cigány módra tanyázó sátoraljakkal jöttek össze, akik nyomban leborultak a magyarok lovai előtt, és jó találkozásnak mondták a magyarokkal való találkozásukat. A vándorlók öregjei pedig elmondták mindazt, amit Attiláról a hagyományok alapján tudtak, és a magyarok nem fukarkodtak a jutalommal, amikor ősüket vándorok regősei magasztalták.

- Vajon mikor érünk el ennek az országnak a közepére? - kérdezték a magyarok a kóborló népeket, akiket tétlenségükben megleptek.

A kóborlók aztán elmondták, amit az ország közepéről tudtak. Ott van az ország közepe, ahol egykor már a rómaiak is várost építettek, amelyből Attila kihányta őket. Ott van egy nagy, kopasz hegy, amelynek lábánál a nagy folyam elfolyik, amely hegynek a csúcsáról jó darabon körül lehet nézni a tájon, a folyamon, a hegyek között és az ott kezdődő nagy erdőn, amelyet hívnak Bakonyrak, amerre az idevalósi emberek még sohasem jártak, csak hallottak rengetegéről.

- Ennek a hegynek irányába igyekezett Árpád vezér hadaival, amint az ősmagyarok útját már sokszor lerajzolták a hozzáértő emberek. Ezen az országúton közelegünk mi is az ország közepe felé, én és hadaim - mond Szabolcs vezér darab ideig szünetet tartván előadásában, hogy a jelenlevőknek legyen idejük megrágni azt, amit idáig mondott.

- Hát Gyöngyösön is megfordult Árpád vezér? - kérdezte a miskolci társaságnak egyik tagja, akinek valami oka volt Gyöngyösről tudakozódni, minthogy az ember szeret azokról a városokról hallani, ahol darab ideig boldog volt.

- Bizonyosan megfordult Árpád vezér Gyöngyösön vagy legalábbis a helyén, amint Szerencsen is stációt tartottak, akiknek Tokaj felől az ország közepébe kellett menni. Szapolyai János, aki hosszú idő után, a mohácsi vész után lett nemzeti királyunk, éppen azon az úton ment Buda felé, amelyen valaha a honfoglaló Árpád vezér haladt, mert néki is újra kellett elfoglalni az országot. Szapolyai János közelebb van vagy ötszáz esztendővel, mint Árpád, azért csak azt kell nézni a mostani hazafiaknak, akik Árpádról szeretnének tudni, merre ment ugyancsak Szapolyai. A honfoglalók útja hasonlít. A tokaji hegy alól kiindulva, a mi járatunk

immáron a harmadik honfoglalást jelenti. De mi az országút miatt kitértünk Miskolcra is, csak meg ne bánjuk.

- Isten hozta nálunk az új honfoglaló magyarokat - zendült fel a kiáltozás az avasi pincében, és a pihenő poharak megint összecsendültek, mert jó alkalom volt ez a szomjúság csillapítására.

A nyugalmazott ügyész, aki logikusan gondolkozott, közbevetette:

- De ha ilyen lassan haladunk, nem jutunk el Attila kincséhez.

- Az ősök se egy nap alatt járták meg az utat - felelt Szabolcs vezér. - Az ősöket különben is jellemezte az óvatosság. Nem voltak olyan hebehurgya emberek azok az ősmagyarok, amint némelyek tán a kódös történelemből hinnék. Amerre Árpád elhaladt: mindenütt gondoskodott arról, hogy nyomán magyarok maradjanak, akiket megtalálhat, ha valamely véletlenségből visszafordulni kellene Ázsiába. Már messze, a manapság úgynevezett Kis-Oroszországban kezdte, ahol a magyarokkal nem ugyan egyenrangú, de hasonló atyafiságot telepített le a hadra kelt honfoglalók közül. Még manapság is büszkén viselik az atyafiság emlékére az idetelepített magyarokonok a „vengerka” nevű kabátot, amely nem jelent mást muszka nyelven, mint: magyarkát. Ugyancsak Árpád hagyta hátra Bukovinában a csángó magyarokat, akik még manapság is emlékeznek ősainkra, és ha valamely árvíz vagy gyújtogatás fordul elő a falujokban: nyomban Magyarországra küldenek segítségért. Ugyancsak a magyarok visszavonulásának biztosítására telepítette le Árpád vezér a Tisza forrásainál a magával hozott ruténokat, akiket odáig arra használt, hogy az erdőket vágják a hét sátorlójával bevonult magyarok előtt. A ruténok hűségében megbízott Árpád. Jól ismerte ezt a ragaszkodó fajtát, amikor a határokat bízta rájuk az új haza földjéből. Csak meg kell hallgatni a rutént napjainkban is. Ha valami nagyurat akar mondani, aki az Isten után következik, akkor mondja, hogy: „magyar”. - Hát ilyen körülmények között nem lehetett kellő gyorsasággal haladni, akármint fúrta oldalát a kíváncsiság Attila kincsei után egyik-másik magyarnak.

- Hát ez mind igen helyes volt. De vajon nem akadt valaki, aki a kincsásásban Árpádot megelőzte, mint ahogy nagyon jól tudjuk, hogy az ősi avar, hun, gepida, római sírok is kifosztott állapotban kerülnek napvilágra. Van eszük a régi sírok feltalálójának: maguk néznek körül előbb a holtakkal együtt eltemetett ékszerek között. Mikor elvitték a javát a sírok aranymarháinak: akkor hívják oda a tudósokat a puszta csontvázakra. Régi időkben is értettek az emberek a hullafosztogatáshoz - mond a királyi ügyész, aki, úgy látszik, a régi emberek becsületességében se bízott egészen.

Szabolcs vezér megcsóválta a fejét:

- Attila sírját nem foszthatta ki senki, mielőtt Árpád odáig nem érkezett volna, mert a nagy király titkát csak az asszonyok tudták. Árpád felesége és utána a mindenkori fejedelemnők őrizték a titkot, annál is inkább, mert ez volt a hozományuk. Úgy volt ez valahogy, mint az egyiptomiaknál, ahol Cleopatrán kívül is sok királynője volt a mitológiai tartománynak. Az egyiptomi királynők a fáraók kincseinek a rejtékhelyét őrizték, és akkor nyúltak a kincshez, amikor szükségük volt rá, mert hiszen Egyiptom nem volt hódító állam, önmagának, önmagából élt, a fáraók kincsére tehát hében-hóban szüksége volt, hogy önmagát fenntarthassa. A magyar királynők titkához hasonló még Erzsébet angol királynő titka a spanyoloktól elrabolt kincsekről, de Katalin cárnőé is, aki ugyancsak mérhetetlen kincseket vitt férjének hozományba, de a kincseket megőrizte. Sőt, amikor a cárnő férje hozzá akart nyúlni a kincsekhez: habozás nélkül megfojtotta. A magyar királynők hozománya volt Attila kincse, azért Árpád bőven ráért a honfoglalással járó biztonsági berendezéssel, az úgynevezett államalkotással foglalkozni: a felesége őrizte ezalatt az ősapa kincsét.

- Nem egészen rossz politika, már amennyire én a házasság dolgához értek - szólalt meg most az agglegények asztaltársaságának egy másik nevezetes tagja: Himen úr. - Az asszony kezelte a pénzesláda kulcsát, így aztán a férfi előtt mindig megtartotta a kellő respektust.

Szabolcs vezér azonban komoly maradt:

- Nem is lehetett az másképp abban a zűrzavaros időben, a honfoglalás, a népvándorlások idejében, amikor a férfiaknak mindig nyitott szemmel, életre-halálra vigyázva kellett élniök, örökös harcok közepette. Az asszony jelentette az otthont, a békét, a gyermekeket, de hát ebben nagy ritkán lehetett részük a honfoglalóknak. Jó, biztonságos helyen, távol a harcoktól, szinte eldugva tartogatták asszonyaikat, amíg ők minden percben találkozásokat rendeztek a vitézi halállal. Szükségszerű volt az asszonyokra bízni a fontosabb tudnivalókat, mert sohasem lehetett tudni, hogy mit hoz a holnap a harcban álló férfi részére. A mi keleti fajtánknál az asszony osztozott a férfi méltóságában. Mesebeszéd az, hogy az ősmagyarok többnejűségben éltek. Erkölcös, józan, családtartó emberek voltak. Dehogyan temették el a feleségeket a férfiakkal együtt, mint némely badar történetíró mondja. A férfiak, az urak mindig különváltó sírokba temetkeztek, mégpedig egymagukban, legfeljebb a lovukat vitték magukkal a föld alá. Az asszonyok tovább intézték a sorsokat. Nem is maradhatott volna talpon az a nemzet, amely ne bízott volna a nők nagylelkűségében, áldozatkészségében és virtusaiban. Aki nőtlen maradt az ősmagyarok közül: az rendszerint nem sokat számított a nemzeti fennmaradás szempontjából. Az elment betyárnak, kalandornak, a szél játékának. Biztos tudomásunk van arról, hogy Árpád nemzeti tanácsában csak a sokgyerekes családapáknak volt szavuk, mert hiszen az országot nem is annyira maguknak, mint maradékaiknak foglalták. Hogyan is lehetett volna a százezernyi honfoglaló magyarból két-háromszáz esztendő alatt, például Hollós Mátyás király idejére, amikor legtöbben voltak a magyarok: ötmillió magyar? Szaporodni kellett fajtánknak a dombok és síkságok országában, hegyek közé amúgy se szívesen költözött vérbeli magyar.

Az agglegények pincéjében nagyot hallgattak Szabolcs vezér gondterhelten elmondott szavaira. Valamiképpen a régmúlt történelem szele fűvott végig a társaságon, amit olyankor éreznek magyar társaságokban, amikor a nagy időközön tűnődnek az elmék, mert nincsen nemzet a földön, amely jobban szeretné ősei dicső történetét, mint a magyar.

- Korábban kellett volna Szabolcs vezérnek erre járni - dörögte „János bácsi”, aki jószívűségénél fogva mindig arra várt az életben, hogy valamely felsőbb parancsolatot kapjon a házasságra nézve. Azok közé az emberek közé tartozott, mint annyi sok, aki elfelejtett megházasodni, holott meggyőződése szerint az lett volna a legjobb, ami történhetett volna vele. De éppen a „legjobb” nem történik meg némely emberrel.

Az ügyész sóhajtott:

- Vajon Attila kincse már Árpád vezér idejében előkerült?

- Okvetlenül - mond természetes hangon Szabolcs vezér. - A kincs megtalálása nélkül múlhatatlanul akadtak volna megcsalattatott, méregbejött magyarok, akik fellobbanásukban nyomban itt hagyták volna az új országot, és visszatértek volna nagy káromkodással a hiábavaló utazásért: Ázsiába. De senkit se jegyez fel a történelem, aki cserbenhagyta volna Árpádot, aki elkíváncozott volna Magyarországból, ahol ugyanazok a síkságok, laposok, tágas puszták terültek el, és ugyanolyan párducok bőréből varrták a vitézi kacagányokat, mint Ázsiában, mégpedig, mint az a vitézeknek dukált, egy állatbőrből, kettőből vagy háromból, mert a párducok bőrének mennyisége jelentette a nemeseket, a grófokat és a hercegeket. Miért mentek volna vissza Ázsiába? A kincset megtalálták. Majd mindjárt elmondom, hogy hol és miként.

Ha idáig érdekes volt a más vármegyéből (más világból) idecseppent Szabolcs vezér jelenléte a miskolciaknak, most még a legflegmatikusabbnak közülük is kidagadt a szeme a kíváncsiságtól. Ilyen határozottsággal még nem beszélt senki Miskolcon Attila kincséről.

Szabolcs vezér pedig nem sokáig kérte magát, mert komoly ember vagy elmond valamit, ha kedve van hozzá, vagy pedig harapófogóval sem szedik ki belőle, mint ahogy példa volt már erre a Nyírségen Kancsár, a híres betyár alakjában, aki önmagát csipdeste tüzes harapófogóval, és önmagának kiáltozott: „Vallasz-e már, Kancsár?” Mintha csak a csendbiztost utánozná. De Kancsár még magának se vallott. (Ezt a betyáros hasonlatot persze jóval Szabolcs vezér távozása után találták ki a miskolciak, ennek a komoly férfinak a jelenlétében olyan illedelmesen hallgattak, amint több tudású férfi előtt szoktak férfiak.)

Szabolcs vezérnek kedve volt beszélni:

- Attila király kincse ott volt elrejtve a nagy folyam medrében, ugyanott, ahol a nagy király sírja volt. Ez a hely pedig volt Óbuda tájékán, ahol a szigetek vannak. A mostani Margitsziget és az óbudai sziget egy terület volt, míg nem választotta el őket a Duna egymástól. Ezen a szigeten ásatta meg Attila a maga és kincseinek való rejtékhelyét, mégpedig olyan mélyre, mint egy bánya. Mélyebbre, mint a folyam medre, tágasabbra, mint Óbuda, mert hely kellett Attilának, hely kellett a legnagyobb mennyiségű kincseknek, amelyeket európai király valaha összegyűjtött. Tudhatta azt Attila, hogyan kell a föld alatt építeni, mert Egyiptomban már századok óta nem tettek egyebet az ottani királyok, akik a Nílus völgyébe temetkeztek. Embere pedig volt annyi, hogy új medret ásathatott a Dunának, amint azt meg is cselekedte, amint a föld alatti sír elkészült. Átvágatta a szigetet olyanformán, hogy új Duna-ág keletkezett, amely Duna majd sírja felett folyjon, hogy azt meg ne találhassák azok, akiknek nem volt egyéb foglalkozásuk, mint az avar, hun, gepida síroknak a kirablása. Egész néptörzsek éltek akkor Európában, akik az akkori temetőket felkeresték, és harc nélkül, kockázat nélkül jutottak a holtak kincseihez. Ezekkel a sírrablókkal vette fel Attila a harcot, amikor a Duna medre alá temettette magát. Meg kellett őrizni a kincset a magyaroknak, amíg azok Ázsiából hosszú tusakodás, okoskodás, meggondolás után útra keltek, hogy valahol, valamerre nagy rokonuk sírját megtalálják.

- Megálljunk csak - mondta az ügyész. - Honnan tudta Attila, hogy kincseit a magyarokon kívül más nem lelheti fel?

- Voltak arra nézve szerek - felelt habozás nélkül Szabolcs vezér. - Ott volt mindjárt az a szer, hogy Attila mindazokat legyilkoltatta, akik kincseskamráinak építésében részt vettek. A másik szer volt pedig az átok, amely a kincseket elrejtette. Ez az átok tette, hogy a Duna Attila találmánya folytán minden esztendőben előntötte ezt a tájat, mindaddig, amíg a hegyek kezdődnek, az Alföld felé pedig körülbelül Pusztaszerig. Víz volt ott, ahol a mai Rákos van. Ezért is tartották első „rákosukat” az ősmagyarok a távolacska Pusztaszeren, amíg a Dunát lecsapolták, hogy Attila kincséhez jussanak.

- Feltevésem igazolja, hogy erdő volt itt mindenütt a vizes talajon, mégpedig többnyire mocsári tölgyből való erdő, ahol pedig az erdő megszakadt, az iszapok engedtek a talajon, ott következtek a tölgy után a cserfák, bükkfák, kőrisfák, nyírfák, fehér, szürke és rezgő nyárfák, az ezüst nyárfák, a fekete jegenyék, a bíbor fűzfák, a fehér és a szomorúfűzfák. Az erdő és a fák nyugat felé vándoroltak, a Bakony felé, de itt maradtak a nádasok, a fák rokonai, amelyek éppen olyan jó útvesztők voltak, mint az erdők országa. Ez mind úgy keletkezett, hogy temetése miatt Attila új medret ásott a Dunának, azt a medrét, amely ma a Margitszigetet az óbudai partoktól elválasztja.

Az ügyész régi vallató ember volt, nem elégedett meg Szabolcs vezér feleletével.

- A fák, a kákák, a nádak nem tudnak visszaütni, az ember keresztülmegy sértetlenül a rengetegen, ha valami húzza.

- Ezen a rengetegen nem lehetett sértetlenül keresztülmenni, mert Attila gondoskodott arról is, hogy az tele legyen megfelelő őrséggel. Mégpedig vadállatokkal. Mindenki tudja, hogy a rómaiak megszelídítették az oroszlánokat, és őriztették velük magukat, mint a házi ebekkel. Mi volt az Attilának néhány oroszlánt szerezni, amelyeket szabadjára bocsátott az erdeiben? Tartott párducokat és leopárdokat Attila, de nevelt bölénycsordákat is. A farkas pedig mindeütt megterem, ahol nem bántják. A vén fák úgy haltak meg, hogy a vaddisznó vakarta hátát derekuknál, amíg kidőlték. A mocsarakban bivalyok tanyáztak, amelyeket a hunok teherszállításra is felhasználtak. Vadlovak, vadszamarak, vadkecskék is laktak az erdőket, a nyulak, a mókusok, patkányok, egerek mellett. Hiúzt még húsz esztendő előtt is lőttek Magyarországon, rokona, a vadmacska, bőségesen tenyészik a bakonyi falvak körül, nyávogását minden holdvilágos éjszaka hallani, mintha nőstény tigris nyávogna. Attila erdejében bömbölt a sárga oroszlán, míg a magasban kányák, hollók, varjak, vércsék, karvalyok, sólymok, baglyok keringtek, és a zsákmányt várták. A gémek, darvak, gólyák, kócsagok, hatyúk, tűzokmadarak, hasisok, vadludak Attila idejében szoktak Magyarországra.

- Szóval oroszlánok őrizték Attila kincsét? - vetette fel az ügyész.

- Nyilvánvalóan voltak oroszlánok egykor a mai Magyarországon, mert hiszen fejedelmeink oroszlánbőrben jártak, amely még a három párduc bőréből készült kacagányos hercegektől is megkülönböztette őket.

- Ennek a nagy gazdagságnak pedig az volt az előidézője, hogy a nap és a hold közelebb volt még Magyarországhoz, mint napjainkban - mond Szabolcs vezér, és pihenőt tartott beszédében.

HETEDIK FEJEZET

Szemere Miklós jelentkezik a kincskeresők megsegítésére

Nem is folytatta egyhamar szavait Szabolcs vezér, mert éppen az az időpont következett el, mikor a pincelevegőben megüledett urak célszerűnek látták, hogy forduljanak egyet-kettőt a szabad levegőn.

- Gyerünk, mielőtt megaszalódnánk - mondta éppen „János bácsi”, aki egyébként - „teoretice” - nagyon tudott vigyázni az egészségre, és sohase volt híján a jó egészségügyi szabályoknak.

- Magam se kívánok aszú lenni, már csak inkább megmaradok nyíri vinkónak - tódította Kálnay, aki leghűségesebb hallgatója volt Szabolcs vezérnek, már csak abból a szempontból is, hogy az „otthon” nem szokott annyit beszélni. Úgy látszik, Miskolcra kell neki mindig jönni, hogy jól kibeszélje magát, ami ugyancsak nagyon fontos a jó egészségre nézve.

A pince előtt, a szabadban, a karácsony felé járó időjárás mellett is nagyon kellemes volt a darab ideig való tartózkodás. Jól kitalálták azt, hogy ajtót kell építeni a legnagyobb pincére is, mert a tiszta levegőnél nincs nagyobb orvossága az embernek.

A hegy sötét volt körül, de a sötétségen át is hallatszott valamely elfojtott nóta, félbemaradt asszonykacagás, amely néha sikoltásba akart csapni, amikor eldugaszolták nagy hirtelen. A zenét valamely síp játszotta, amelyet hében-korban a torkára fojtottak fűvójának.

- A kísértetek mulatnak rendes szokásuk szerint, szombat van, az ő napjuk - mondták a miskolciak minden különösebb meglepetés nélkül.

- Hm - dörmögte Szabolcs vezér, a föld alatti mulatozásra figyelve. - Aztán nem folytatják el a kísértetek a bort?

- Inkább megisszák. Néhány kuruc rekedt itt Rákóczi fejedelem korából, amikor éppen Lőcsére voltak menendőben. Azok kísértének bánatukban, mert cserbenhagyták fejedelmüket.

De Szabolcs vezér nem volt megelegedve az egyszerű magyarázattal, kíváncsiság ébredt fel benne, hogyan mulatnak a háromszáz esztendő vitézek (mintha nem látott volna odahaza a Nyírségben akár ezeresztendő vitézeket is bokázni, ha rákerült a sor).

Szellőzködő útját úgy irányította, hogy a pince mellett elhaladjon, amelyből a dörömbölés hallatszott. Csakhogy a pincebelieknek jó fülük volt, idejében meghallották Szabolcs vezér lépteit az avaron, a télies harasztban, és a pince régi magányossággal, mint egy odvas fog, hallgatott. Sőt a távolból dülöngöző lépések is hallatszottak.

- Én azt hiszem, hogy ezek az éjféli borivók nem egészen háromszáz esztendősek - mond Szabolcs vezér, amikor egy női fésűvel kezében visszatért.

- Lehet, hogy fiatalabb kurucok is voltak közöttük - feleltek a miskolciak csendes mosollyal, amikor Szabolcs vezér találmányát megszemlélték. Olyan fésű volt az, amilyent nyírott hajú nők viselnek.

Szabolcs vezér, ha már benne volt a levegőzésben: a szakállát is megszellőztette, mert meg kell adni, hogy ez a bozontos fekete szakáll szeretett részt venni a társas összejöveteleken. Felcsípett magába lecsurgott bort, ételmaradékokat, pipafüstöt, hamut, talán még a hahotákból is ragadt belé valami. Amint így fésülgetné szakállát, éppen a kuruc boszorkány fésűjével, mellé lépkedett Kálnay, és úgy viselkedett, hogy nem titkolhatta, mennyire megártott neki a pincebeli zárt levegő. Valamit akart mondani, de a szó sehogy se forgott a nyelvén, csak hallhatóan nyelegetett valamit.

- A mindenit az ádámcsutkádnak. Mondd már ki, mit akarsz? - mordult rá Szabolcs vezér türelmetlenül.

De Kálnay tovább is csak arra gondolt, hogy a bekebelezett borokat visszafojtsa magába.

Szabolcs vezér ekkor a hegy tövében kivilágított Miskolcra mutatott, mégpedig jócskán a távolba, egy sok lámpással bővebben kivilágított épületre.

- Az ott a miskolci vasútállomás. Két órákor érkezik oda egy vonat Kassa felől, amely nyomban továbbmegy Pest felé. Ezzel a vonattal kell neked Pestre menned, hogy idejében átadhassad a rád bízott levelet.

Kálnay vérbe borult szemmel nézegette a hegyoldalról a messzi állomást. Hiszen, ha toronyirányban mehetne: nem is esne az olyan messzire, de ki tudja, hogy miféle akadályok merülnek fel az éjszakába takart hegyoldalon, amíg a kivilágított állomást eléri, miután tudomása szerint azelőtt sohase járt Miskolcon?

- Én se jártam még Miskolcon, mégis itt vagyok - ütötte el a kérdést Szabolcs vezér. Aztán a rábízott levél dolgában adott Kálnaynak mindenféle utasításokat.

Kálnay, mint már más alkalommal, most is azt a furfangosságot találta ki állapotának eltitkolására nézve, hogy olyan feszes „vigyázz”-állásba helyezkedett, mintha az imént tért volna vissza a boszniai okkupációból. Véleménye szerint ilyen szolgálati állásba merevedve: emberi szem nem veheti rajta észre, hogy többet ivott a kelleténél. Még nyeldeklőjének is

„halt”-ot tudott parancsolni, hogy így megmutassa respektusát elismert feljebbvalója előtt. Vannak némely emberek, akikre hatással vannak az ilyen civilben előadott katonai szereplések. Szabolcs vezér komoly ember lévén azonban tovább is folytatta:

- Vállalkozásunk érdekében kell Pestre indulnod a levéllel. A mi ügyünkről van szó. Egyetlen ember van Magyarországon, aki megérti misszióinkat, mert ezeknek a miskolciaknak, nézetem szerint, hiába beszélek. Ezek csak azt szeretnék tőlem megtudni, hol van a kincseknek a maradéka elrejtve, amelyet a régi magyar királyok meghagytak. Aztán ásót, kapát ragadnának már holnap reggel, hogy a kincsásásban megelőzzenek bennünket.

- Az ügyész is? - kérdezte Kálnay a legnagyobb erőfeszítéssel.

- Senkiért se teszem tűzbe a kezemet - csak azért az egy emberért vagyok hajlandó kezeskedni, akinek a levelet küldöm általad. Ez az ember pedig senki más, mint Szemere Miklós császári és királyi kamarás, földbirtokos, aki minden nemzeti ideának az egyedüli pártfogója, mióta Széchenyi István behunyta a szemét. Ő minden bizonyossággal majd intézkedik ügyünkben érdemlegesen, mikor megtudja, hogy országos ügyünkben már Miskolcra érkezünk a szabolcsi sátoraljával.

- És ha azt találná mondani, hogy semmi köze sincs hozzánk?

Szabolcs vezér ekkor Kálnay füléhez hajolt:

- Megsúghatod neki, hogy elfogyott az útiköltségünk, enélkül pedig nem folytathatjuk akciónkat. Ezért kell még az éjjeli vonattal elutaznod.

Kálnay nagy szemeket meresztett Szabolcs vezérre, aztán csaknem ünnepeelve kiáltotta:

- Mindig tudtam, hogy zseniális ember vagy, de ilyen zseninek mégsem mertelek volna gondolni. Ha megengeded, a nagyobb nyomatek kedvéért még azt is hozzáteszem leveledhez, hogy mi a magunk részéről még útiköltség hiányában is szívesen folytatnánk expedíciókat Attila sírjához, de zálogban vagyunk az avasi pincében.

Szabolcs vezér elgondolkozott Kálnay szavain.

- Nem, ezt talán mégse kellene mondanod. Kár volna rossz hírért költeni a fogadónak, aki mégiscsak emberségesen bánik velünk, semmiféle kontónak az árát előre nem kérve, amit a nyírségi fogadósok, különösen az országutak mellett fekvő fogadókban, aligha mulasztának el.

- A helyrajzi viszonyok! - sóhajtotta Kálnay. - Utóvégre a nyíri vendéglősök és főpincérek már a honfoglalás óta ismerik megszokott vendégeiket.

Körülbelül így folyt le az a beszélgetés, amelynek végeztével Kálnay úgy ott hagyta a pincében mulató társaságot, mint Szent Pál az oláhokat. (Nem is győzték eléggé sajnálni a miskolci urak, hogy egy ilyen kitűnő hazafival megfogyatkoztak.)

- Legalább a kocsimat várta volna meg, amely mindjárt értünk jön - sopánkodott a fogadós.

- Biztosabb így - felelt Szabolcs vezér. - Lehet, hogy jármű esetén fiákeren vitette volna magát Pestre barátom, és a fiáker nem jött volna vissza. Itt ragadtunk volna az Avason.

- Az sem lett volna valami nagy baj, enni- és innivalónk majd csak akadt volna még ebben az esztendőben. Én a páros éveket szeretem.

- Nálam a páratlanok jelentenek valami felfordulást. Rendszerint az egészségi állapotomban szokott valami fordulat bekövetkezni.

- Maradjon itt, Szabolcs vezér, a páratlan esztendőben, mi majd vigyázunk az egészségére, kikúráljuk betegségéből - felelt a nyíltszívű fogadás. - Ha már ezer esztendeig várakozott az a kincs az újabb felfedezésre, egy-két esztendeig még kibírja türelemmel.

Szabolcs vezér a fogadás nyájas szavaiból azt következtette, hogy holnap reggel, mikor felnyitja a szemét: tán mégse kopogtatnak ajtaján a számlával, amitől legjobban rettegett, mert az ilyen napja halálosan el volt rontva. Ezért bizonyos mértékig megnyugodva itta ki a Szent János-áldást, ami a pincéknél, búcsúzásoknál néha hosszadalmasabb, mint városi helyen, mert a pincében nem kell attól félni, hogy nem jut már bor az áldás elmondására.

A megnyugodott Szabolcs vezér ismét a szabadba érkezett, most már észrevette, hogy fogyó hold sápadozik az égboltozaton, s ezért megjegyezte:

- Viharos időre van kilátás.

- Csak addig hallgasson a szél, amíg a városba érünk. Ott már dudálhat kedvére - válaszolta a fogadás, akit komoly magaviseletével láthatólag megnyert Szabolcs vezér. (Nem dicsérte túlságosan borait, de nem is panaszkodott miattuk. Mindig gyanús az a vendég, aki nyelvet csettint mindenféle bornak, amit elébe adnak; még gyanúsabb, aki a bornál is borabbat kíván.)

A messzeségben vonat füttyülése hangzott fel az éji tájon.

- Ez az éjszakai pesti vonat, amelynek indulásáig a kényelmesebb emberek le szoktak feküdni, és ágyból költetik fel magukat. Brr! A hideg borzongat, ha csak arra gondolok, hogy vannak emberek, akik éjszaka kelnek fel az ágyból, éjszaka borotválkoznak, mosdóznak, öltözködnek. Milyen lehet az: éjszaka egy szűk cipőt felhúzni, amikor az ember egymagában káromkodik az egész szállodában. Reggel: az más, akkor legalább minden szobában káromkodnak - jegyezte meg „János bácsi”, akinek az volt a híre, hogy szereti praktikus szempontból nézni a dolgokat.

- Most utazik Kálnay! Neki nem kellett ágyból felkelni, csak a borosüveg mellől!

- Nem is lehet józan fejjel utazni éjszaka - duplázott „János bácsi”. - Meg kell előbb ágyazni az alvást a szűk vasúti kupéban, hogy az embernek legyen bátorsága letolni a cúgos cipőjét, akármilyen szomszédságban. Cipőben aludni csak a halálraítéltek szoktak.

- Csak el ne vigye valami nő a cipőjét, mint ezt már megtette egyszer egy útitársnője Kálnay-nak, mégpedig a csapi vonalon. És Kálnay nem mert még a konduktornak se panaszkodni.

- Ejnye, észre se vettem volna a kis mokány emberről ennyi udvarlást - fejezte be „János bácsi” Kálnayról való elmélkedését.

...Mikor délelőtt, a hosszas pincézés után Szabolcs vezér még a másik oldalára akart fordulni, hogy valahogy eltöltse az időt Miskolcon, kopogtattak a vendégszoba ajtaján.

- Hát mégis hozzák a kontót! - sóhajtott magában Szabolcs vezér, és hallhatólag hortyogni kezdett, ami pedig nem volt szokása.

De a kopogás ismétlődött, és egy hivatalos hang jelentette:

- Táviratot hoztam a nagyságos úrnak!

Erre már Szabolcs vezér felugrott az ágyból, mert biztosra vette, hogy Kálnay ismételte meg a csapi esetet, valamely útitársnőjével elvitette a cipőjét, és most mezítláb áll Szolnokon az állomáson. Vagy tán Cegléden?

Káprázó szemmel nyúlt a sürgöny után, és az ablaknál a következőket olvasta a sürgöny tartalmából:

„Útiköltség táviratilag megy. Senki se maradjon el. Szemere Miklós.”

- Kálnay! Kálnay! - kiáltotta háromszor önfeledten Szabolcs vezér.

Megcsípte a jobbjaival a bal tenyerét. Nem álmodott, javában ébren volt.

NYOLCADIK FEJEZET

Piros mezőben zöld macska

A hunok zászlaja

- Hát most már nincs más hátra, mint csak az, hogy valódi hunok módjára tartsuk bevonulá-sunkat a nemzet fővárosába. Egyikünket-másikunkat a származásánál fogva is megilleti ez - mond Szabolcs vezér. - Zobolu, az én ősapám olyan hun ivadék volt, hogy még a szentgalleni csatában, ötszáz évvel Attila halála után is összetévesztették őt az ellenségek Isten ostorával. Pedig Isten ostora már századok óta a Duna fenekén feküdt hun sírjában.

- Legelőször is egy igazi hun lobogóról kell gondoskodnunk, mert anélkül egy tapodtat sem tehetünk. Eddig is sajnáltam, hogy a fogadó kapuja fölé ki nem tűzhettük a zászlót, holott azt minden lehető alkalommal megteszik Miskolcon, de Magyarország egyéb részeiben is.

Az útrakeltek nagy helyesléssel hallgatták Szabolcs vezér szavait, mert útközben, idegen tájakon, a legtöbb ember szereti, ha más gondolkozik helyette, és más gondoskodik róla. Ezért van az, hogy utasemberrel mindenütt könnyen elbánnak, ahol tudják a nyelvét.

Kótaj, Buj és Geszteréd tizedesek, valamint Lányi Anti, az orosi jegyző, akik a tegnapi Sajó-parti kirándulásnál alaposan összevesztek a muhi csata megbeszélésénél, hogy talán még most is ott állnának vala a Sajónál, és egymásnak magyarázzák, hogyan kellett volna IV. Béla királyunknak a tatárságot meggyőzni, minthogy bizonyára a mohácsi csatamezőn is disputálnak magyarok, ha odavetődnek, mint kellett volna Tomorinak védekezni a török ellen, amely a tatár után a legnagyobb pusztítást vitte végbe hazánkban...

Tegnap egy országúti csárdában folytatták a vitát a kunok árulásáról (szerencsére egyetlen kun se volt közelben-távolban), a szekértábor feleslegességéről, amikor is sok jó magyar kocsi jutott a kétkerekű talyigákon érkezett tatárság zsákmányába, általában a muhi csata elhibázottságáról, mert a magyarok száz esztendők múlva is bírálat alá vették minden csatájukat, Attila katalaunumi csatája óta (amikor a hibák kezdődtek), Görgey Artúr világosi fegyverletételéig (amikor a hibák befejeződtek).

Nem akadt még olyan magyar ember, aki jobban ne tudta volna a dolgot a régi hadvezéreknél, talán az egy Hunyadi Jánosnak nem támadt vetélytársa a késői vitatkozók között.

Mikor Lányi Anti, a kötekedő orosi jegyző sóhajtván megszólalt:

- Habár nem lehessen tudni, hogy végeredményben nem érdemelték-e meg a magyarok a muhi csatát?

Persze ezt már akkor mondta Lányi Anti, amikor már többször is megtöltették a hosszú nyakú üvegeket a zsidóval, és a józan ész elkalandozott, legjobban a jegyzőé, aki szeretett mélyebbre hatolni a történelemben, mint ahogy a különböző felekezeti iskolákban tanítják, és tagja volt a Budapesten székelő Történelmi Társulatnak. (Beküldője volt az évi tagsági díjnak.)

- Mert a tatárok, a magyarok vérrokonai nemhiába jöttek ide Ázsiából. Bosszút állni jöttek a magyarokon, mert azok kijátszották őket Attila kincsenél, mint ahogy mi se visszük el szárazon, hogy Attila kincseinek maradványát megtalálva: nem számolunk el róla az országnak.

...Ez volt az a mondat, amelyet Lányi Anti a Sajó-parti csárdában kiejtett, amelynek kiejtése után éppen úgy menekülnie kellett neki, mint IV. Béla királynak a muhi csatából, azzal a különbséggel, hogy nem voltak mellette Rudacs fiai, Don és Barnabás, a Fáy nemzetségből, akik védelmezték a menekülő királyt, de még a Gyenes nemzetségbeli Iwánka András sem, aki a saját lovát adta át a királynak, amikor a tatárok csaknem utolérték.

Lányi Antit utolérték, és csak azért nem húzták fel az első fára, mert Szabolcs vezér helybenhagyását várták az ítélet végrehajtásához.

- Méreg a magyar történelem, ha boros fővel magyarázzák! - mond Szabolcs vezér, a fogadóban ülve a hívei között, és összeráncolt homlokkal hallgatta az előterjesztést.

- Várjuk meg a nyugodtabb időket, függesszük fel az ítélet kimondását, most úton vagyunk, és ezer más teendőnk van... - próbálta csillapítani a kedélyeket Szabolcs vezér. A hadnagyok látszólag engedtek is volna, de a kis termetű, mokány Lányi Anti az engedékenységre láttára még jobban pattogott.

- Egy óráig se viselhetem tovább a hazaárulás vádját, amellyel illetnek!

- Magam is úgy „zsuzsírozom” a helyzetet, hogy döntés kell - vélekedett Geszteréd, aki túl a Tiszára érkezve, különböző olyan szavakat vegyített beszédébe, amelyet otthon nem tudott használni.

- Miről kell döntés? - horkant fel Lányi Anti.

- Arról, hogy gazember vagy, vagy nem vagy gazember - kiáltott a tegnapi tűzzel a másik két tizedes, pedig már aludtak egyet a dologra, de hát Attila kincseről is szó volt IV. Béla király esetében. És itt szorított a csizma, mint Szabolcs vezér nagy bölcsen fölismerte a tényállást. Ugyanezért intett Lányi Antinak, hogy mondaná el mindazt, ami a történelmi tudomása szerint Attila kincseivel történt.

- Nagyon egyszerű a dolog, csak némely községben kell kidobolni az ilyen egyszerű dolgot, ahol az előjárók ésszel nem érik fel a dolgokat. Az én szerény, de több történelmi kútforrás által is támogatott nézetem szerint az ősmagyarok elindulásának kiindulási pontja Attila kincseinek a feltalálása volt.

- Ne ismételjünk dolgokat, amelyeket mindenki tud - vágott közbe Szabolcs vezér, hogy a kis jegyzőt az indulat paripái a sértegetés terére ne ragadják.

- Így állván a dolgok, bizonyosnak látszik, hogy az odahaza maradt ázsiai rokonok, így a tatárok is türelmetlenül várták a magyarok üzenetét a Duna mellől, hogy mit végeztek a rájuk bízott dologban. Főként, megtalálták-e a kincset? Mennyi a kincs? Hozzák-e Ázsiába az örökséget, vagy az örökség felosztása végett személyesen fáradjanak ide a szegény otthon maradt rokonok? Posta nem járt abban az időben, s így nem csodálható, hogy csaknem háromszáz esztendő telt bele, amíg az ázsiai rokonok megtudták, hogy az örökség felvételére küldött magyarok a kincset nemcsak megtalálták, hanem országalapításra, kereszténység felvételére et cetera el is költötték. Ha számlát kértek volna tőlük: ők is csak azt mondhatták volna, mint az egyszeri ember, hogy jöttünk-mentünk száz forint, ittunk-ettünk száz forint és így tovább. Hát ennek megbosszulására kerekedtek fel a tatárok mint büntetők, és Ázsiából a Muhi-pusztáig jöttek, anélkül hogy valakit bántottak volna útközben. Nekik csak Magyarországon volt dolguk, Magyarországgal volt elszámolásuk az elprédált Attila-kincs miatt,

amelyből már nem jutott a kunoknak se, akik a tatárokat megelőzték, és akik békességesen akartak megegyezni IV. Bélával legalább az ország birtokán. Ehelyett a kun királyt Pesten úgy megverték, hogy belehalt. Vigyázzunk mi is, hogy hová nyúlunk, amikor örökséget megyünk keresni az idegenben.

Szabolcs vezér, hogy a beszédnek ilyen fondorlatos élet vegye, szelíden közbeszólt:

- Hogy hívták azt a kun királyt, aki örökségét kereste?

- Kuthennek hívták - vágta ki az orosi jegyző.

- Még ezt se tudnánk! - dörmögte Geszteréd tizedes az ujját pattogtatva.

- Tudják, nem tudják, az most már egészen mindegy. A tatárok nem is akartak mást Magyarországon, mint büntetni, ezért koncoltak fel mindenkit, férfit, asszonyt, gyermeket kíméletlenül, ezért lett tatár, emberevő, gyilkos az a sok magyar, aki mindjárt kakastollat tűzött a süvege mellé, hogy a tatárokhoz hasonlóvá lévén: a legyilkolástól megmeneküljön. Ezért nem talált egyetlen menedéket se IV. Béla az ország belsejében, mert a tatárnak csak őrá fájt a foga: a királyt akarta Ázsiába vinni láncok között. És nem restelt az adriai szigetekig menni IV. Béla után, mikor meghallotta, hogy a király odamenekült az idegen népekhez. Így büntetett Ázsia háromszáz esztendő múlva az elsikkadt Attila-kincsekért. Csak ezt akartam mondani.

Szabolcs vezér türelme, amellyel az orosi jegyzőt hallgatta, átragadt a többi jelenlevőkre is, akik a sörház asztalára könyököltek. Lányi Anti ezért közbeszólás nélkül bevégezhetette mondókáját, sőt még abban a megtiszteltetésben is részesült, hogy Szabolcs vezér kérdést intézett hozzá: vajon nincs több mondanivalója Attila kincséről?

Lányi Anti méltósággal, de tagadólag rázta a fejét.

Szabolcs vezér ekkor nagyot fohászkodott:

- Hát abban igaza van az orosiak igen tisztelt főjegyzőjének, hogy mi nem kényszerítünk senkit arra nézve, hogy velünk tartson hazafias vállalkozásunkban, amelynek véghezvitelére elindultunk. Nem kényszeríthetjük Lányi Anti barátunkat se, mint ahogy boldogult nagy Jósza Andrásunk, a vármegyei múzeum megalapítója sem kényszerítette az orosiakat arra, hogy minden törött ibriket, fazekat, régiséget, amit tavaszi és őszi szántáskor a föld alatt találtak, beszoigáltassanak a megyei múzeumnak. De aki beszoigáltatta: egy piculát kapott fáradságért. Azt hiszem, hogy ezt éppen Lányi jegyző úr doboltatta ki a kisbíróval Oros községben.

- Kidoboltattam - felelt mokányul a jegyző, mintha állná a felelősséget ezért a cselekedetért is. Mint ahogy általában az élete nagyrészt azzal telt el, hogy mindig a felelősséget állta, mint olyan ember, akire egy község ügyei vannak bízva.

- Hát csak azt akarom úgy barátilag mondani, hogy utánunk nem jönnek a tatárok! - mond most Szabolcs vezér magasra húzva a szemöldökét, és azok alól tiszta, sohase vérbe borult vagy zavaros szemével hosszant a jegyzőre nézett. - Ne keressük a történelemben a csodabogarakat. Azt hittem, hogy érdemlegesebb mondanivalód van a szóban forgó kincsről.

- Mi is azt hittük - erősítette meg Kótaj Szabolcs vezér szavait. - Régi mondás, hogy pénz beszél, kutya ugat.

Buj is tudott valamely, az esetre alkalmazható mondást:

- Olyan ez az egész dolog, mint a bécsi suszterinas esete, amelyet akkor hallottam, amikor utoljára Bécsben jártam.

Buj tizedes adomáját nem hagyták befejezni, mert azt ismerte már az egész vármegye. De különben Jolán báróné váratlan megjelenése amúgy is véget vetett volna minden beszédbeli tekergésnek.

A báróné kötelességének tartotta, hogy meglátogassa a vármegyéből való férfiakat, ha már egyébként nem lehetett a háziasszonyuk.

- Isten hozta, báróné - kiáltott fel nagy megkönnyebbüléssel Szabolcs vezér. - Az ősmagyarok Istene küldte önt segítségünkre. A hunok lobogójáról van szó, amelyet aligha szerezhethénk meg az ön tanácsa nélkül. A zászló elkészítéséhez mégiscsak jobban értenek az asszonyok. A férfiaknak a zászló tisztaságára kötelességük vigyázni.

- Mindig így volt, mióta férfiak élnek a világon - mond Jolán báróné, aki azt a szót, hogy „férfi”, mindig olyan hangsúllyal ejtette ki száján, mintha legalábbis az Atyaistenről volna szó. (Vannak olyan derék női teremtmények, akiknek kedvéért érdemes férfinak lenni. A báróné ezek közé tartozott.)

- Hát uraim, ha megengeditek, a zászlótokról majd én gondoskodom, itt lesz pontosan az indulás percében. Nem lehet olyan kicsiny, se olyan nagy Miskolc városa, hogy egy darab piros selymet, zöld selymet ne találják benne.

- Piros mezőben zöld macska: ez volt Attila jelvénye, annak az álmának emlékezetére, amelyet nagybátyja sátrában álmodott. Egy kis párducölyökhöz hasonló macska egy aranygombot gurított a lábaihoz, mintha a földgömböt helyezte volna az uralkodásra készülő ifjú hun lábaihoz. Ezek a zöld macskás lobogók mutatták a hun király hatalmát a Brentától a Rajnáig, Rómától Galliáig. Ahol ezek megjelentek: ott másképpen zúgott a szél, más színe lett még a fán függő piros almának is, nemcsak az emberi orcának.

Jolán báróné elismeréssel bólintott, mint mindig, ha a férfiak hibátlanul mondtak el értelmes szavakat.

- A zászló itt lesz, mintha maga Érika varrta volna, aki a legvitézebb volt a hun leányok között.

- Mintha Ildikó, Attila felesége varrná - tódította Szabolcs vezér.

- És miután nagyon megtetszettek nekem, kedves uraim, akik erre az ősi virtusokhoz hasonló utazásra vállalkoztak, elhatároztam magam, hogy én is Szabolcs vezér csapatával tartok, ha ugyan helyet adnak ott egy asszonynak, aki életében még nem ismerte a kényességet. Akire nem kell különösebben vigyázni, mert magánosan is átal tud menni a kocsíúton. Engem gyerekkorom óta nem hordott ölben senki.

- Elég rosszul tették - felelt Szabolcs vezér Jolán báróné szavaira. - Tessék velünk parancsolni, mint már tegnap is jelteni bátorkodtam, azért vagyunk Miskolcon, hogy méltóságodnak szolgálatára legyünk. Ha már az ördög se szeret minket, nyírieket, legalább mi szeressük egymást. Ha igazán megtenné a báróné azt az áldozatot, hogy velünk jöjjön, mint Érika ment együtt valaha Ellákkal és a többi hunokkal, mikor azok a Rajnához kirándultak?

- Nemcsak magam megyek, hanem a szobalányomat is magammal hozom, mert egy asszonynak mégiscsak kell néha valakivel pörlekedni - ígérte Jolán báróné. - Engem már úgy nevelt az uram, hogy vele sohase tudtam veszekedni. Olyan áldott ember, hogy nyomban zsinatba, gyűlésbe, papválasztásra, egyházi ügyekben utazik otthonról, ha észreveszi, hogy bal lábbal keltem fel. Most is esperesekkel zsinatol valahol a Dunántúl, ahová én nem mehetek utána, mert a papokkal, papnékkal csak Tisza Kálmánné tudott kijönni. Hát én tekintetes úrékkal tartok, már csak azért is, hogy kiválogassuk a kincsek közül az asszonyi holmikat, kar-

pereceket, fülönfüggőket, hajtartó abroncsokat, deréköveket, amihez tekintetes úrék tán nem konyítanak.

- Szentigaz. Szemere Miklós sürgönyében világosan benne van, hogy senki se maradjon odahaza, akinek valami köze lehet Etel király kincséhez. Az útiköltséggel nem takarékoskodunk, olyan ez, mint a követválasztási költség. A másvilágon is számon kérik az embertől, ha az utolsó fillérig el nem költötte arra a célra, amelyre adták.

Okosabban nem beszélhetett Szabolcs vezér, a báróné meg is dicsérte szavaiért. „Bár sohase jöttem volna el Szabolcsból, ahol az urak még mindig tudják, hogyan kell a nőikkel bánni.” Aztán elment, hogy a lobogó dolgát elintézzze, amely lobogónak az ügyében majd a már említett szobalány segítségét is igénybe veszi, mert az kitanult varrónő.

- Hál’ istennek, akkor a gombjainkat se kell féltetni, ha azok útközben itt-ott leszakadnak - reménykedett Szabolcs vezér.

- Az a nadrággomb, amit mi felvarrunk, legalább két esztendeig a helyén marad. Az uram otthon ugyan szelíd ember, de a zsinatokban mégiscsak felhevül néha. De még egyetlen mellénygombja se pattant le.

Embere válogatja - gondolta Szabolcs vezér. Igaz, hogy ő se adott otthonában Linda néninek sok dolgot az indulatosan leszaggatott gombokkal.

KILENCEDIK FEJEZET

Az igazi nő mindig úgy szeret, mintha először szeretne

Késő őszi nap volt, amikor Pest alá érkeztek.

Az utolsó stációt a „Sárga csikó” vendéglőben tartották, de itt már több cikória volt a fekete-kávéban, hogy azt a kutyákon kívül más örömmel fogyaszthatta volna.

A nap csak délfelé bújta elő a felhőkből, amely felhőkről a legjobb szem se állapíthatta meg, hogy mi több bennük: füst vagy hó, mintha a pestiek már a felhőket is hamisítanák.

Szabolcs vezér a csapat élén lovagolt, mégpedig jobbról, ahol a vezérnek a helye, míg bal oldalra Jolán báróné esett a maga kancájával, holott gyalogszerrel más lett volna a sorrend. Szabolcs vezér ezt így magyarázta:

- Két eset van, mikor a hölgy a férfi bal oldalára kerül. Az egyik eset a templomi esküvő, amikor ősi szokás szerint a férfit térdepelteti a sekrestyés jobboldalt az oltár lépcsőjére. A másik eset pedig lovaglásnál fordul elő, amely szokást Ferenc József kezdte. Erzsébet királyné félt jobboldalt lovagolni, holott jól ült a nyeregben.

A vezér után hozták a lobogót.

Keskeny, kétszárnyú, dárdanyélre tűzött hun lobogó volt, piros mezőben zöld macska. Talán csak a zászlóhordó nem volt egészen azonos Attila király zászlótartójával. De a vitézek, amennyire tőlük tellett, állatbőrökbe öltöztek. Rövid, kacagányszerű farkasbundákba, bárány-bekecskebe, vadmacska mellényekbe.

Csak Henter várnagy jött a megyei hajdúk viseletében, mert ő mindenütt a világon Szabolcs vármegyét jelentette; még a másvilágra se akart más ruhába menni, mint aranyos várnagy-öltönyben.

És hogy a jelenleg uralkodó, Habsburg-dinasztia se panaszkodhasson a kincskeresőkre, Pest megyébe érve, az előcsapatba vették Gödöllőn W. grófot, a nyugalmazott udvari lovászmestert, aki testhezálló zöld redingotban, sötét Pejacsevics-pantallóban, fején fényesre vasalt cilinderkalapban ült a nyeregben, ami feltűnt a hunok rókaprémek kalapjai között.

De azért álombéli volt a csapat, amilyent nem mindennap látnak Pest felé közeledni, habár így, késő ősszel még divatban vannak a falkavadászatok, rókadászatok a főváros környékén, amelyhez a résztvevők a régi ceremóniassággal öltözködnek. De hát jól meggondoljuk: mégiscsak nagy különbség van akár a legöregebb Pest megyei agarász, a százestendős Podmaniczky Geyza és az ezrestendős hun vitéz között.

A pesti vámnál az odaállított pénzügyi akart alkalmatlankodni, mert ezek a kivételes hatalommal felruházott vámosok sohasem tudnak megfelelő különbséget tenni az utasok között. De Szabolcs vezér csak feléje rántotta egy kantáryomással harapásra is idomított lovát, s ezzel a vámvizsgálatnak nyomban vége lett. De különben is három sastoll lengett Szabolcs vezér süvege mellett, erről Pesten is tudhatják, hogy nem minden ember viselheti.

A báróné, bár tudta volna másként is, asszonynyeregben ült a lovon, mert egy dámának mindig nőiesnek kell lenni, hogy kiérdemelje azt a kivételes hódolatot, amelyet irányában a férfiak tanúsítanak. Uszályos ruhája még fényes csizmájának a hegyét is eltakarta, mert abban az időben, amikor a nők harisnyás lábukat mutogatják a bálkon: imponál a férfiaknak, hogy egy nő, bár kifogástalan lába van, inkább elrejtene azt, mint közszemlére tenné, hogy minden pesti hordár gyönyörködhesse benne.

És még kancája se volt ama rövid farkú kancák közül való, amelyeket öregségükre a pesti kalaposnéknak adnak kölcsön a lóistállókból, hogy a Váci utcában bemutathassák hátukon a legújabb divatot, de hosszú farkú, hosszú sörényű paripa volt, amilyen legfeljebb a cirkusz-igazgató felesége járja körül a manézszt, miután a lovárnők elvégezték produkcióikat a karikákon való átugrásban, és elég mennyiségű csókot dobáltak tenyerükkel a nagyérdemű publikum felé. Nem szabad professzionátusnak lenni egy nőnek, akármilyen pályán működik. Az az igazi nő, aki mindig úgy szeret, mintha először szeretne.

Jolán báróné lovagfátyla és öltözte ugyan nem egészen illett be a hun lovasok csapatába, inkább a fellengzős, misztikus középkort példázta, amikor a várúrnők lóháton néha kirándulást tettek a jobbágyaik közé, de ugyan mit meg nem kellene bocsátani egy úrnőnek, aki vállalkozott arra, hogy egy lovas csapatot Miskolcra a fővárosba kísérjen?

- Huj, huj! - kiáltotta Szabolcs vezér, amikor a sarki bolthoz értek, mert minden város egy sarokkal kezdődik, akármint építenék is azt a köművesek.

Egy sarok és egy kocsmá: így van a világ fennállása óta, mintha az élet utasai jobban szeretnék a sarokkocsmákban megpihenni.

Fehér arcú, göndör, fekete hajú, kövéres asszony állott az első ajtóküszöbön, mint a város címere, és bátor, de mosolygó tekintetével, amilyen a kocsmárosnék tekintete, tetőtől talpig végigmérte az idegeneket.

- Valami komédia érkezett a városba! - mondta a tagbaszakadt kocsmáros, és a fiához így szólt: - Menj csak, Berci, nézd meg, hoztak-e aprópénzt ezek magukkal, vagy vinni akarnak?

Ez volt az első megjegyzés, ami Pesten fogadta a vendégeket. Nem nagy tiszteletben részesült itt fellépésük.

- Huj, huj! - ismételték a vitézek, amikor gyorsabb ügetésre nógatták lovaikat, mert megfelelő módon akartak bevonulni Pestre.

A vámnál a pénzügyi még mindig a vadállatokkal megrakott, ketreces kocsikat várta, amikor az előhad már elérkezett a Keleti pályaudvarhoz, ahol a térségen a hunokéhoz hasonló zászló volt a földbe tűzve, és körötte embercsoportosulás látszott.

- Talán mégiscsak jobb lett volna otthon maradni a szilvafa alatt, bundán feküdni, subával takarózni, mint itt mindenféle sokadalomba keveredni - dörögte Buj tizedes Kótaj tizedesnek, bár látszólag mindketten büszkén ültek lovaikon.

A pesti levegő azonban először is megfélemlíti az embert, és a pesti kövezetre érve, a faluról jött kutyák, akármilyen nagy vitézek otthon, igyekeznek a szekér alá bújni. Olyan lármával él ez a város, hogy egy vidéki eb hangját senki se hallaná meg. Más dolog otthon káromkodni, és más Pesten káromkodni.

A Keleti pályaudvarnál, ahol szinte kellős közepébe pottyan a fővárosi életnek az idegen: nyomást érzett a szíve tájékán az az utazó, aki Rákospalota vagy Cinkota táján még javában fogadkozott, hogy nem száll az inába a bátorsága, bármely csodálatos dolgokat is látna a hazai fővárosban.

- Erre, komák, erre! - integetett volna a földbe tűzött zászló mellől Kálnay, mint otthon az állatvásáron.

De a szakállas embert elnyomták a pestiek, akik valahogy mégis másként szándékoztak fogadni azokat, akik a Tiszántúlról jöttek.

A báróné is hátrarántotta a lovát, amikor Kálnay nagyon is otthonos hangját hallotta. „Úgy látszik, két-három nap alatt kiismerte magát Pesten a titkár úr” - dörögte még Szabolcs vezér is, mert nagyon megszokta már a respektust, amellyel őt útjában fogadták másfelé.

De most előállott egy széles vállú, mélyen benn ülő szemű, horgas orrú, himlőhelyes forma ázsiai arcú ember, akinek olyan ritkás szakállá volt, mint a keselyűnek. Csak éppen a haja nem volt csimbókba kötve, de a szemei olyan távolságnyra feküdtek egymástól, mint egy született mongolnak. Mindennapi értelemben véve: ritka csúnya férfi volt, miután a férfiszépségek Pesten a borbélyok cégéreire festett lovagokhoz idomultak.

- Ilyen lehetett Huba vezér - mond Szabolcs vezér, amikor először szemügyre vette a Keleti pályaudvar kertjében állongáló férfiút.

Huba vezér fanyalogva tartotta szája előtt zsebkendőjét, mintha abba köpdösne, hogy hangja megjöjjön.

A ruházata ugyan akkor készülhetett, a millenáris kiállítás idejében, amikor magyar díszruhát varratott magának mindenki, akár pénzért, akár kontóra, de a párduckacagány valódi volt, a kazuársüveg mellett gyémántforgós kócsagtoll lengett, és a derekán kard volt, amelyet ezerszázéves sírban találtak, és köszörűkövek hasadtak el alatta, amíg megtalálták a hozzá való köszörűkövet. Olyan kő kellett a kifestéséhez, amely kőben egy béka ült, és eleven szemmel nézett.

- Ritka ember, mint a bélyegek között a Mauritius, a gyémántok között az Orloff-gyémánt, a madarak között a fehér holló - dörögte Szabolcs vezér Jolán bárónénak, és meghúzta lova fejét, amelyet addig a főváros utcáin szabadjára engedett, hogy az is kedvére nézelődhessen a felmerülő látványosságokra, amikor a ritka férfi közelébe ért.

- Magyarok! Tiszántúli testvéreim! A felettünk örökké uralkodó Hadúr hozott benneteket a csillagokkal kirakott úton. Tartson meg benneteket az Isten egészségben, és érezzétek jól magatokat nálunk! - mondta fátyolozott hangon Szemere Miklós, mert nem akart kiabálni a piacon. Aztán megint szája elé vette kendőjét, mintha nem szeretne volna a levegőt.

A hun zászló körül még ott álldogált Vasvári Kovács, akinek a legnagyobb szakála volt Magyarországon, ugyanezért minden ünnepélyes alkalommal szívesen látták az öregembert, akinek foglalkozását senki se tudta. Állt mellig erő, széles, deres szakállával és fekete magyar ruhában; sohasem szólalt meg, mert díszlet volt. (Temetés, lakodalom nem ért nála nélkül semmit.)

A hunok kvartélyja az „Arany Sas”-ban volt kijelölve, ebben az Újvilág utcai fogadóban, amelynek udvarán állatoknak való istállók és kocsiknak való színek is találhatók voltak.

Kálnay mutatta az utat egy bérkocsin ülve a menetnek, amely a Kerepesi úton vonult, és a lovak patkói meglehetősen szólottak, mert Pécelen vasaltatták utoljára, ahol az a kovács lakott, akit Pest megyében a legjobbnak mondtak.

A menet végén következő kocsikat viszont már Aszódon megjavították, akár volt bajuk, akár nem, mert Aszódon laknak a legjobb kocsigyártók, a legenda szerint itt találták ki a szekeret. Nem lehet Aszódon áthaladni, hogy valami reperatúra nem akadna a kocsin, hintón, talyigán. Aminthogy Szegeden se lehet időzni anélkül, hogy papucsot és halbicskát ne vásároljon az ember; míg Debrecenben kulacsot keres mindenki... Ezek már az útiköltségbe tartozó kiadások. („Csak Miskolcon szegtük meg a szabályt, nem vettünk ruhát” - mond Szabolcs vezér, mikor útjáról egyszer beszámolt.)

A Kerepesi úton mindig csüng valamely nemzetiszínű zászló, mert az itteni vendéglősök jól tudják, hogy ezzel a jelvénnel lehet leginkább a vendéget becsalogatni.

Az „Arany Sas” különös, régi fogadó volt a Hatvani utca szomszédságában. Jóformán éjjelnappal muzsikaszó hangzott ki a régi, nemesi kúriához hasonlatos, egyemeletes épületből. De nem rikoltó vagy utcamegállító volt ez a zene, amely a vármegyeháza környékén düledező sárga házból hallatszott, hanem amolyan búsongó, egyhangú, végtelen, szinte céltalan muzsikaszó, amelyhez a cigányság a vastagabb húrját használja.

Örökös emlékezés és emésztődés régmúlt szép időkön, még szebb szerelmeken, mintha az ország boldogtalan szerelemben szenvedő úriemberei itt adtak volna egymásnak találkát.

Egy megértő asszonynak, mint Jolán báróné, nem sokáig kellett magyarázni az ilyen dolgokat. De különben is Jolán báróné nyomban megjegyezte:

- Hallottam már uraink elbeszéléseiben sokat az „Arany Sas”-ról. De álmomban sem képzeltem, hogy ilyen minden várakozást felülmúló lovagvárban valaha még magam is vendég lehetek.

Ugyanezért Jolán báróné (és szobalánya) nagyon meg volt elégedve, hogy az emeleten szorítottak neki egy szobát, a Nummer 10-et, amelyben egyébként Kubinyi Pál, Árva megyei uraság szokott lakni az inasával, de Kubinyi Pál (és inasa) most néhány hétre a váci államfogházba záratott, különböző párbajokban való részvétel miatt, és így nem volt szüksége pesti szobára.

- Különben az öreg Kálló Bandi leányának kedvéért akárki kiköltözne darab időre megszokott szobájából, talán csak Besztercey úr vonakodna, de neki nem is lehet, mert ide várja már tizedik éve a feleségét, aki utánajön - mond Kálnay, aki néhány napi pesti tartózkodása alatt körülbelül kiismerte magát azokban a dolgokban, amelyeket ismerni kell.

- Köszöntöm a lovagokat!

- Igen, majd megmondom, hogy csókoltatja őket a báróné - felelt Kálnay alig észrevehető helyreigazítással.

- Szívből köszöntöm az „Arany Sas” összes lakóit - ismételte a báróné.

- Igen, majd megmondom, hogy éjszaka ne rugdossák a Numero 10 ajtaját, mert Kubinyi Palit úgyse költötheték fel, még ha ágyúval lövöldöznenek is. Megmondom, hogy a csizmáikat ne dobálják a folyosóra lefekvésükre, mintha örökre megszabadulni akarnának tőlük. Majd megmondom, hogy kevesebbet dörömbözzenek a szekrényben, a fiókban, az ágy alatt, hová álmukban járni szoktak. Ne káromkodjanak, hogy összedüljön a ház. Talán még arra is rávehetem őket, hogy a szomszédos szobák lakói ne versengjenek azon, hogy ki tud jobban hortyogni. De a muzsika beszüntetése ellen semmit se tehetek, mert Radics szerződött a cigánya az „Arany Sas”-nak.

- Én azt hiszem, hogy nem kell semmit se mondanom, kedves Kálnay, a lovagok csak éljék tovább a megszokott életmódjukat, mert nem venném a lelkemre, hogy egyetlen percüket is elrabolnám, amely perc a vidámságnak vagy az élethosszabbító búsulásnak van szentelve. Az ördög vigyen el minden asszonyt, aki nem tud alkalmazkodni a körülötte lévő férfiakkal. Nem migrálnék jöttem Miskolcra.

Kálnaynak mindinkább csillogott a szeme az asszonyság beszéde alatt. Talán még a szakáll vége is megtüzesedett a sok pedergetéstől.

Jolán báróné sóhajtott:

- Én inkább attól félek, hogy alkalmatlanságot fogok okozni az uraknak. Úgy tudom, hogy az „Arany Sas” negyven szobája közül éppen az egyetlen, amely üres volt: én foglalom el. Vajon hol alszik Szabolcs vezér és a többiek, amikor az álom ideje elkövetkezik?

- Szent igaz, hogy az „Arany Sas”-ban fennállása óta el van foglalva minden szoba, amely apáról fiúra száll, mint valamely örökség. A Pest megyei urakon kívül idegenek nem kaphatnak itt szállást, mert Kommerné, a fogadósné vigyáz a lepedőre, a párnáira, nem szeretné, ha ágyneműjét valamely jött-ment ember égetné ki a pipájával. De majd csak megleszünk mi, nyírségek is valahogy, valamerre. Itt is, ott is akad egy kanapé, amelyen szundítani lehet egyet, de különben se aludni jöttünk Pestre.

(Igaz biz az. A báróné csaknem megfélemedett arról, hogy aludni otthon is lehet a pátriában!)

- Ám, ha valakit nagyon elnyomna a fáradtság, feltörné a lábát ez a kemény pesti kövezet, amely vidéki embernek legelőször is a lábát sántítja agyon, hogy estére mindenki örül, ha megszabadul a csizmájától: hát ne vessék meg az én szobámat - mond nyájasan a báróné. - Majd úgy fogom rendezni a dolgot, hogy gyorsan alszom, napközben meglátogatom a budai rokonaimat, akiket már esztendő óta nem láttam, eljárók a színházba, az országos levéltárba, ahol már az uramnak az apja is keresgélte bizonyos családi iratok után, de Rencz Oceánia, műlovarnő miatt, aki éppen a pesti cirkuszban lépett fel, nem lett semmi a dologból. Érthető, hogy szeretett apósomnak inkább volt ínyére egy lovarnővel tölteni az idejét, mint avas számbőrökkel, amelyekre a régi írásokat írták. Itt, az én szobámban, csak aludhat valaki, ha nem vagyok itthon.

Mikor a báróné elmondott mindent, amit Kálnaynak elmondhatott arra nézve, hogy örökre megszerelmesedjen belé, odalent az udvaron némi mozgolódás keletkezett.

Az történt ugyanis, hogy Besztercey úr, aki tíz év előtt érkezett a fogadóba, azzal a nessel, hogy majd az utánajövő feleségét itt bevárja, s ugyanezért egyetlen percre sem hagyta el szobáját, hogy a várva várt asszonyság a helyén találja: megint kíváncsi lett a lovaira, amelyekkel hajdanán Pestre érkezett, és bekötötte őket az „Arany Sas” istállójába.

Az öreg vendég kívánságának a furfangos fogadói szolgák eleget tettek. Kifogtak a ház előtt állomást tartó komfortáblisokból két lovat, amelyeket a Besztercey úr kocsiszínben álló vén csészája elé ragasztottak. Egy vörös bajuszú londíner felkuporodott a bakra, és körülhajtott a kenetlen bricskán az „Arany Sas” udvarán. Az öreg vendég az emeleti gangról nézte lovait, valamint kocsiját, aztán meglegedetten ment vissza szobájába, hogy onnan ismét ne mozduljon ki egy esztendeig. Szerelmes volt a láthatatlan feleségébe.

- Ugyan micsoda lelketlen perszóna lehet, aki ezt a derék hazafit annyi ideje várhatja? - kérdezte összevont szemöldökkel Jolán báróné, amikor a szomorú öregember végleg eltűnt a szobája zsenília függönyei mögött.

- Mindennap friss virággal várja a feleségét - mond Kálnay, hogy a hatást fokozza.

TIZEDIK FEJEZET

Hány bárányszarvot sütnék meg vagy rántanak ki a hunok tiszteletére?

Az „Arany Sas” étteremben nagy örömmel fogadták Szabolcs vezért és hozzátartozóit.

Szabolcs vezérnek elegendő volt egyszer megmutatkozni a fogadóban, hogy fertályóra múlva mindenki tudja, hogy ki legyen a komoly elgondolkozott úriember, és milyen ügyben jár a fővárosban.

Pest nagy város volt, de az „Arany Sas” amolyan familiáris fészek benne, amelynek lakói már csak azért is ismerték egymást, hogy tévedésből össze ne verekedjenek, ha éjszaka gyertyatartóval a kezükben járnak a léghuzatos folyosón.

- Jeles dologban fáradozik, Attila kincsét keresi a pusztuló dzsentrí megmentése céljából - mond Gullner Gyula, aki Pest megyei alispán létére elnöke volt az „Arany Sas”-beli asztaltársaságnak. Elnöke? Nem. Fejedelme. Mindazoknak, akik az „Arany Sas”-ba betették a lábukat. Ha szőröstől-bőröstől az övé lett volna a „Sas”, akkor se lehetett volna nagyobb úr benne. Akkor főztek bárányszarvot a fogadósék, amikor ő parancsolta. Tatára, az Esterházy uradalomba küldte Kommernét Gullner Gyula, ha eszébe jutott. Néha kétszáz bárányszarvot is rendelt egyszerre, ha vendégei voltak. A szabolcsiak megjelenésekor ugyancsak a rántott bárányszarvokra támadt gusztusa.

- Ilyesmit úgyse esznek otthon, a hazájukban, ahol a tiszai csíkkal vagy varjúval főzik a levest, ha nagyon ki akarnak tenni magukért - mond az alispán, és Kommerné, régi fogadósnek méltó utóda, már készülődött is a tatai utazáshoz.

Lehet, hogy valamikor az „Arany Sas” étterme volt a legszebb Pesten, talán ezért is volt tele éjjel-nappal. Igaz, hogy mindenkinek megvolt a maga pipája, dohányja, szivarja, sőt az öregebb urak itt tartogatták a papucsait és házisipkájukat is az étterem egy szekrényében.

Reggeltől reggelig hangzott a legkülönbözőbb parancsolat.

- János, a pipámat! János, a sláfrókkomat! János, a gyomormelegítőmet. (Két fazékfedő, amelyeket a konyhán megmelegítettek, és asztalkendőbe csavarva Ivánka ezredes mellénye alá tett Kommerné a maga két kezével.) János, a pisztolyomat! (Mikor pazonyi Elek Gusztáv szkv. huszárezredesnek eszébe jutott, hogy fertályforintosokat lövöldözzön a levegőben, vagy a meztelen lábujjai közül.) János, a boromat! (Mert tíz vendég közül kilencnek a saját termésű bora állott a pincében, amelyhez akkor nyúlt, mikor kedve tartotta.) János, a lábzsákomat! (Mondá éppen az újszászi Orczy báró, aki fiatal korában csárdásra tanította gróf Széchenyi

Istvánt, de öregségére könnyen megfáztak országos hírű, táncos bokái.) János, az orvos-ságomat! (Hangzott innen is, onnan is mind sűrűbben, mikor határozatba ment, hogy bizonyos idő múlva az „Arany Sas”-t lebontják, és helyére az Országos Kaszinót építik. Kiöregedtek a régi urak, nem tudták az „Arany Sas”-t tartani.)

De még Gullner Gyula idejében némely úrnak megvolt a maga pincérje, akit azért tartott, hogy csak őt és vendégeit szolgálja. A nagy étteremben megvolt mindenkinek a maga helye, ahová már csak azért se ülhetett más, mert elvitték alóla a széket, vagy nem volt, aki kiszolgálja. Idegen, bevetődő vendég úgy érezhette itt magát, mint a szárazra vetett hal. Csak kapkodott levegő után, de még egy pohár vízhez se jutott, ha nem ment maga érte a konyhára. A régi úrvilág itt élte piros alkonyát, amely tudvalevőleg színesebb szokott lenni a delelésnél is.

Szabolcs vezér az elnöki asztalnál, az elnök jobbján kapott helyet és vadász kürthöz hasonló kelyhet. Szomszédai voltak Don Kalabrézer, Don Gunárosz, Don Camatrabas, Don Kulimázó, Don Diego, Don Gasparone és a többi donok (miután abban az időben a pesti Belvárosban éppen a spanyol hangzású „spitznámék” voltak divatban.) Ezek a kasztíliai és szevillai nemesek öregfiúhoz méltó jókedvvel viselték különös hangzású neveiket, voltak közöttük olyanok is, akik hódolatuk jeléül tán megcsókolnák Izabella hercegasszony ablakba rakott papucsát és kesztyűjét, de legtöbbször a lovagi mulatságokban, az örökös férfitársaságban már csak úgy emlékeztek a hölgyekre, hogy azokkal boldogult ifjúságukban találkoztak valahol, de a sorskörülmények folytán örökre szétváltak útjaik.

Don Kalabrézer (egy pilisi, Pest megyei földesúrnak volt ez „Arany Sas”-beli becéző neve) nyomban felvetette a legaktuálisabb kérdést, hogy mi is volt a hun fejedelem valódi neve: Atilla, Attila, Átilla, Etele vagy Etel? „Mert az Akadémia még mindig nem intézkedett a helyes kiejtés és a helyesírás szempontjából!” Akkoriban ugyanis minden ilyen kérdésnek az eldöntését az Akadémiára bízták.

Don Sebastián (egy régi világbeli táblabíró, akinek magva sohase vész ki, ha magyar megállapításokról van szó), nyomban kijelentette, hogy ő Kézaihoz tartja magát, aki krónikát írt Attiláról. Don Diego (egy fővárosi királyi közjegyző), hogy mindjárt színt valljon, a német Walter-dalra hivatkozott, amelyben az ezereztendő dalnok Etelének mondja a hun királyt. Don Gunárosz (ahogyan itt a vármegyei levéltárost nevezgették, habár az igazi Don Gunárosz, az a híres Lauka Gusztai Nagybecskerekén hivatalnokoskodott) azt bizonyíttatta, hogy miután a hun király maga sohase vetemedett annyira, hogy kard helyett pennát vett volna a kezébe neve leírásához, ez a kérdés mindörökre eldöntetlen marad.

- Vágd ki a farbát! - biztatta az elnök Szabolcs vezért, amikor az elgondolkozott, nagy szemeivel hallgatva nézte a vitatkozókat.

Szabolcs vezér kivágta a farbát:

- A hun királlyal úgy vagyunk, mint azzal a szép leánnyal, akinek sok ismeretsége volt, amíg igazi nevét a férje mellett megtalálta, mondta nekem egyszer boldogult Jósza András archeológus, aki Attila székhelyét Debrecenben, Hortobágyon kereste, mert az állattenyésztő terület volt ősidők óta. Sok nemzetség szerette volna Attilát magáénak mondani. A székelyek, az avarok, a kunok. De még bolgárok, törökök is. Mondták, hogy északról jött, az északi pogányságból, hogy a római pápát megalázza. Mondták, hogy igazában a régi rómaiaktól eredett, mert csak azok közül születhetett olyan hadvezér, mint ő. Hallottam egy bukovinai cigány vajdáról, aki azzal kérkedett, hogy az ő népe volt Attila maradványa, mert az egyetlen néptörzs, amely még most is sátorban lakik, és végleges letelepedésre éppen úgy nem hajlandó, mint egykor a hunok.

- Márpedig a cigányokat letelepítjük, akár akarják, akár nem! - dörrent közbe Don Guzmics, egyébként ártatlan öregúr, aki mindig azzal fenyegetőzött, hogy Tisza Kálmántól a cigányok kormánybiztosává való kinevezését fogja kérelmezni. („Talán jobb volna, ha Ferenc József kinevezné Cigánybáránnak?” - évődtek vele, ha a vándorcigányokról írogattak az újságok, persze olyankor, mikor nem volt más írnivalójuk.)

- Márpedig Attila nem volt senki más, mint hun. Csak hun - ismételte Szabolcs vezér. - Legkülönbje annak a harcos, világhódító fajtának, amely arra volt hivatva, hogy a világ valamennyi népét megrakja, megkorbácsolja, félelemre megtanítsa. A legvitézebb nemzet legvitézebbje volt Attila. Jött a felhőkből, mint a sas. Jött a kiismerhetetlen, beláthatatlan ázsiai pusztákról, mint az oroszán, amelyet kölyökkorában nem látott senki, csak akkor ismerik meg, amikor uralkodni kezd az állatok felett. Jött a föld alól vagy a tengerből. Egyszerre itt volt, Attila volt, Isten ostora volt, mint ahogy az üstökös felfutamodik az ég kellős közepére. Jött, és elvégezvén a maga dolgát: eltűnt. Éppen abban járunk, hogy őt megtaláljuk, mert a mostani világnak is szüksége volna egy Attilára!

Nagy, deres szakállú, széles vállú, atillás, szürke sörényes, kis termetű férfiú emelkedett fel most az asztal végén, mintha egy regés időkből való táltos jelent volna meg váratlanul a szemhatáron. Olyan hirtelen jött, mint a havas eső.

- Attila királyunk pedig magyar volt, mégpedig se nem debreceni, se nem szegedi, se nem vásárhelyi, se nem óbudai magyar. Hanem Szabolcs megyei magyar. Csak ezt akartam mondani! - szólt messze hallatszó, szinte másvilági hangon az ismeretlen táltos, és megint leült az asztal végén, ahová észrevétlenül került.

A Szabolcs megyeiek nyomban felismerték a bozontos, de hetyke magatartása, fokosos, sarkantyús öregemberben Mikecz Józsefet, aki az Ébredjünk! című hetilapnak volt a szerkesztője Nyíregyházán.

- Hogy került ide „Puczer”? - kérdezték egymástól hazai nyelven, mert a nagyszerű táltost hazájában röviden csak „Puczer Jóskának” nevezték, miután senki se próféta hazájában.

Mikecz József is meghallotta a felőle való kérdezősködést, azért foghegyről odakiáltott egy sarokasztalhoz, ahol szabolcsiakat látott szorongani.

- Vonaton jöttem. Azért van a vonat a világon, hogy rajta utazzanak.

És a nyíregyházi lapszerkesztő büszke volt erre a feltalálására.

- Kár, hogy nem vezett ki kendnek a magja! - mond egyszerűen valaki a Szabolcs megyei társaságban, mert nem szerették, ha az újságban írnak róluk. Abban az időben még valahogy vakaróztak a magyarok, ha a nevük az újságba került. Mit lehet írni az újságba? Csak rosszat. Azt pedig írjanak másokról. Éppen elég, ha elköttött lovakról, kiásott vermekről, vásári tolvajlásokról olvasunk az újságban.

Az okosabbak azonban azon tanakodtak leginkább, honnan tudhatta meg Mikecz József, hogy a pesti útiköltséget fedezi valaki, hogy ilyen nagy befektetéshez volt bátorsága: még vasútra is költött? „Résen leszünk!” - mondták a tanácskozás végén, most feleslegesnek tartották, hogy még „Puczer Jóskára” is költsenek, amikor amúgy is annyi kiadása van az embernek.

...Mint már említettük, a cigányok ott laktak az „Arany Sas”-ban. (Ez a fogadó a felgyújtott és porig égetett „Két pisztoly” után volt az a hely Pesten, ahol mindig lehetett muzsikáltatni.) A muzsikosoknak az a természetük, hogy nem nagyon szeretnek tétlenkedni, ha sok úriember együtt van. Mikor az ismeretlen, nagy szakállú táltos elmondta a maga mondókáját: már tuszt akartak húzni, hogy a tussból aztán nyomban átugorjanak valamely szép, hallgató magyar

nótába, amelyből bőségesen volt a hegedűjünkben, de a cigánynak is van szeme, s nyomban észrevette, hogy a pöffeszkedő, hangjával kérkedő táltossal nem nagyon sietnek koccintani még a Szabolcs megyeiek sem, ugyanezért újabb alkalmat kellett várni ahhoz, hogy a zene hangjaival aztán darab időn: elfelejtsék az egész világot, még Attila király öfelségét is.

A cigányok istene úgy akarta, hogy mikor javában vitatkoznának az urak arról, hogy milyen is volt Attila, ki hasonlítana rá arcban, természetben a mostaniak közül, nyílt az ajtó, és belépett az ebédlőszobába Szemere Miklós.

- Ilyen lehetett Attila! - szólalt meg Szabolcs vezér mint legilletékesebb.

Alighogy elhelyezkedett az Attilához hasonló úriember a hosszú asztalnál, amely a „hunok” jövetelére éppen úgy megnőtt egyik faltól a másikig, mint akár olyankor, midőn Pest vármegye tartja közgyűlését, éppen úgy megtelt a legkülönbözőbb alakú poharakkal, üvegekkel, sőt még különböző evőeszközökkel is (néhányik címeres ezüstből, a másik csak szarvasagancsból), mintha minden vendég a maga kosztját, a saját főztjét enné: megint nyílt az ajtó, és Jolán báróné lépett be.

- Ilyen lehetett Ildikó, az Attila királyunk felesége! - mond a szokatlan környezetben fellelkesült Szabolcs vezér, és a fejedelmi természetű asszonyság elé sietett.

- Már ha megengedik: inkább itt eszem maguk között, urak, mint a szobalányommal a szobában - mond kályhameleg tekintetét jobbra-balra vetve az asszonyság.

A simogató szempillantásból jutott a cigányoknak is, mert Radics Béla többé nem várt parancsolatra, hanem rágyújtott arra a nótára, amelynek mindig megvan a kellő hatása. A nóta úgy kezdődik, hogy: „Nem ütik a jogászt agyon”. Ezzel aztán el is volt vetve a gondja a hunoknak és királyoknak.

TIZENEGYEDIK FEJEZET

Mi a különbség az alföldi és a felvidéki cigányok között?

Radics Béla sokféleképpen tudott muzsikálni, hogy mindenkinek eltalálja a kedvét.

Éppen az a cigány művészete, hogy mindenki nyomban megszereti, amint hallja. A jó cigánynak valóban születni kell, mint a költőnek; tanulni nem lehet a cigányságot, sem a költészetet.

A Szabolcs vezér emberei, akik otthon, a Nyírben cigány dolgában nagyon is el vannak kényeztetve, mert van egy Benczi Gyulájuk, akihez fogható nincs ezen a kerek világon, eleinte csak úgy fél füllel hallgattak az „Arany Sas”-beli primás muzsikájára, mintha konyult bajszukkal legalábbis azt mondanák:

- Hát ez is muzsika?

- Ez is cigány? - javította ki a megjegyzést Kálnay, és kétfelé szoktatott császárszakálla felett megigazította vékony selyemzsinóron függő csíptetőjét. - Maholnap mindenki cigánynak hiszi magát ebben az országban.

- Minden diurnista! - tódította Lányi Anti, az orvosi jegyző, aki ezt a foglalkozást nézte le leginkább az emberi foglalkozások közül, ugyanezért néha Sanyaró Vendel-élceket küldött a Borsszem Jankó-nak.

Igaz, hogy Radicsnak alig volt valami cigányos külseje, mint ahogy a cigány lassan „átváltozik”, ha sokáig a városban lakik. Pusztai szél, téli országút, sátor kell a cigánynak, hogy

megmaradjon régi mivoltában. A cigány vadas ízét éppen az adja, hogy ugyancsak nomád emberektől, betyároktól, vándorlóktól tanulja a nótákat. Radicsnak pedig még kótafüzetei is voltak. Némelyek, Radics régi hívei közül, attól féltek, hogy Béla primás majd egyszer csak előveszi ezeket a hangjegyfüzeteket, és belőlük muzsikál, mint valami „német”. (De a hangjegyfüzetek a külföldi vendégek részére voltak a zenekar keze ügyébe helyezve, ha egyszer az „Arany Sas”-ba vetődne valamely angol, aki nem tudja elképzelni másképpen az igazi művészetet, mint kótából; hát Radics Béla azt is megmutatja az angolnak, hogy tud kótából olvasni.) Ám a magyaroknak csak fejből, szívből, „érzésből” muzsikált.

Annyi nótája volt, mint rétnak a virága.

Szálldosott egyiktől a másikhoz, mintha koszorúhoz válogatná a virágokat.

Itt egy piros, itt egy kék.

Rozmaring és rózsa.

Nem tudott elkészülni a virággyűjtéssel, mint ahogy a nótáknak se tudott véget vetni, ha azok elindultak a hegedűjén.

Olyan sorrendben jutottak azok eszébe, mint az arcok, amelyeket maga körül látott, mert minden arcnak megvan a magához való nótája.

Azért nem olyan nehéz vérbeli cigánynak lenni, eltalálni valakinek a nótáját.

Ránéz a cigány a maga emberére, és második, harmadik kísérletre eltalálja a szívet kinyitó nótát. Zártörőfüvet hordtak a régi haramiák maguknál. A cigánynak kincsasók vesseje van a vonójában. Éjfélkor is megtalálja az érzelem forrását a hallgatója szívében.

Szabolcs vezér hadai mind nagyobb figyelemmel hallgatták Radicsot, mert az ördögös cigány apránként jóformán mindenkinek eltalálta a nótáját, amint belemelegedett a hegedülésbe.

Lányi Anti, az orosi jegyző alig vette magát észre, amikor a verbunkos nótánál pengetni kezdte a sarkantyúját az asztal alatt, olyanformán, hogy összeütögette a csizmaszárát, mintha a lábszára hamarabb értette volna meg a nótát, mint az esze.

A gesztelyi pap, aki sokat adott arra, hogy titkolja a jókedvét, amíg lehet: egyszer csak abbahagyta a beszélgetést a szomszédjával, lenézett az asztal alá, ahol falába a reverenda alatt eddig türelmesen hallgatta a váltakozó nótákat. Mintha csak azt mondta volna a gesztelyi pap a falábanak: „Most jön a mi dalunk.” Radics Béla azt a nótát muzsikálta, hogy: „Elmegyek a templom előtt...”

A vérmesebbek, a bujiak, geszterédiak, kótajiak amúgy is már régebben megadták magukat sorsuknak, amikor a nóták kertjeit kinyitogatta előttük a cigányprimás. Őszi nótáik voltak többnyire a tizedeseknek, amelyeket halk, belső, hordóba, ablak közé zárt döngéssel, dongással, mormogással kísértek, mintha pókhálós szívük pincéjéből jönne a hang. Kertek alatti nóták, düledező garádok mellett lányos udvarokból kihangzó dalok, préházak énekei markolászták meg a szívüket; hol simogatva, hol dömöckölve, mint a fiatal kenőasszony bánik a fájó szívvel. Olyiknak vérbe borult arccal csapongtak a gondolatai ismeretlen tájakra, rezgő menyecskeszoknyák ráncaihoz. Így hívogatja a világ más tájain kóborló ördögöt a cigány a hegedűjével; hiába énekelne valaki zsoltárt a gonosz szellem elriasztására, átalhangzik annak nevetése a legszentebb éneken is, ha azt cigány húzza.

Radics ilyenformán eltalálhatta sorban a sohase látott „hunok” nótáit is, amint egyenként szemügyre vette őket, a tekintetével végigmendegélvén a vendégeken, s nem hagyott ki egyet se az előbbi hitetlenkedők közül.

- Mintha Gyula húzná odahaza - mond önkéntelenül pohara felett a gesztelyi pap.

- Nem éppen - vágott vissza Kálnay László, akinek eszébe jutott, hogy ősei, mielőtt a Nyírbe költöztek volna, a Felvidéken laktak. - Van ennek a cigánynak a muzsikájában valami felvidéki íz, amint az őszi reggel más az Alföldön, és más a hegyek között. Mintha a dér csípte volna a nóták kökényét, szőlőfürtjét, amikor Radics húzza. Azért olyan zamatos a nótája.

Rövid tárgyalás után a Pest megyei urakkal: kiderült, hogy Radics Béla valóban felvidéki cigány...

- Születésére nézve Nógrád megyéből származna, és ez megérzik rajta hetvenhét esztendeig - mond Gullner Gyula, az elnök.

- Nógrádból? - kiáltott fel Kálnay László. - Ahol úgy szürcsölik a bort, mintha zöld ásszá változna minden úriember borivás közben.

- Igen, Nógrádból való Bélánk, ahol a legjobb cigány sorozóbizottság működik, amely időnként bejárja az országot, meghallgatja a különböző talpon álló cigánybandákat, és megállapítja időről időre, hogy melyiket illeti meg az elsőség érdeme - felelt némi borúval Gullner Gyula, mert titkon sajnálta, hogy ennek a bizottságnak a megalapításában Nógrád megelőzte Pest vármegyét.

- Béla már Nógrádban megnyerte az elsőégi díjat! - jelentették másfelől, mire Szabolcs vezér elérkezettnek látta az időt, hogy a kérdéshez ő is hozzászóljon:

- Lehet, nagyon lehetséges, hogy Radics Béla úgy is mint primás, úgy is mint zeneszerző érdemes volt az általam nagyon tisztelt nógrádi bizottság elismerésére, amelynek mindenkori elnöke a balassagyarmati árvaszéki elnök szokott lenni, de nem mulaszthatom el annak a megjegyzését, hogy más az alföldi cigány, és más a felvidéki cigány.

- Halljuk! - szólalt meg ekkor néhány öblös hun hang, mert nyilvánvaló volt, hogy Szabolcs vezér azért emelkedett szólásra, hogy az otthon maradt Benczi Gyula védelmét előadja. Ebben a feltevésükben a várakozók nem is csalatkoztak, mert Szabolcs vezér így folytatta szavait:

- Más az alföldi cigány, különösen annak jeles megszemélyesítője: a „mi Gyulánk” már azért is, mert azon a földrészen tanítja és gyakorolja a nótázást, a dalban való életet, a muzsikában való örökös elmerülést, amely földrészen a legnagyobb magyar Lant is ihletet nyert. Petőfi Sándorra gondolok, aki a legszebb dalokat írta Magyarországon, és hazája, az Alföld volt. Ez a különös Alföld a maga csodálatos égboltozatával, az Úristen tekintetere emlékeztető láthatárával, felséges pusztaságaival, amelyeken úgy szálldoshat az emberi hang, hogy az egyenesen a Teremtő zsámolya elé juthat, rejtelmes tájaival, kiismerhetetlen folyóival, ezer és ezer esztendők titkait rejtegető nádasával, a szél rejtélyes útjaihoz hasonló országutaival: ez a földrész szülhetett csak olyan embert, amilyen Petőfi Sándor volt, aki a magyarság legszebb mondanivalóit dalokban közölte az Úristennel, aki szép magyar Alföldjére hajtotta a fülét, mint egy rengő párnára... És azóta is Petőfi lelke él a magyar nótában, amely pacsirtaszóként emelkedik fel az Úristen zsámolya elé. Ennek a magyar nótának a hegedője a mi Benczi Gyulánk, azért nem lehet őt a világ egyetlen cigányához sem hasonlítani. A cigányság Petőfi Sándora!

Mire idáig ért a pohárköszöntőjében Szabolcs vezér, a szép szavaktól fellelkesedett „hunok” többé nem bírtak a kedvükkel! Akárhogy tisztelték Szabolcs vezért, a végső szavaknál már felforrt lelkük a lelkesedéstől, mint a fazékban a víz, és kitört az éljenzés, a hujhujozás, a poharak szinte összeroppantak a markokban, és a koccintástól az „Arany Sas” sok mindent látott ebédlőasztalai és székei ropogtak a terhek alatt, mert minden szív egyszerre megtelt, mint a zsák, a legfrissebb érzelmekkel.

A lelkesedés között csaknem elveszett Szemere Miklósnak az a kijelentése, hogy a „hunokon” meglátszik ősi származásuk, mert ők éppen oly kevésbé tudják a diplomáciát, akár őseik. Ha a vendégségben járó „hunok” értenék a diplomáciát, akkor mindenekelőtt a házi zenekar vezetőjét, Radics Bélát kellett volna felköszönteniök, mint a látogatóban járó császárok és királyok is rendszerint azt az országot köszöntik fel, amelynek vendégei. Lám, a német császár is, amikor Budán volt: Magyarországot köszöntötte fel.

Csak éppen azok hallották meg Szemere Miklós megjegyzését, akik a közelében ültek, de azok eltették maguknak mindörökre a diplomáciának ezt az ábécéjét, amelyet a nevezett uraság kifejtett.

Hallotta Szabolcs vezér Szemere Miklós megjegyzését?

Nem bizonyos, de az bizonyos, hogy állva maradt, mint aki még nem mondott el mindent, amire készülődött. És a lelkesedés csillapodásával csakugyan folytatta is pohárköszöntőjét:

- Ámde ne felejtjük el, hogy Magyarországon vagyunk, ahol a sík Alfölddel váltakoznak az erdő koszorúzza hegyek, a pusztaságokkal a kanyargós felvidéki tájak, a lomha Tiszával az ércnyelvű, csattogó hegyi folyók, az alföldi szilajssággal a felvidéki mélabú...

- Mint a szilvásszekér a búzásszekérrel - szólt közbe Lányi Anti, az orosi jegyző, aki már régebben nem bírt magával, hogy majd szétszakadt rajta a mellény, hogy kedvére meg nem szólalhatott.

- Ismerjük ezt a felvidéki mélabút mi, alföldi emberek, akik szabadságidőnket, a nyári hónapok egy részét a tátrai hegyek között szoktuk tölteni. Már Kassánál hűvösödnek a reggelek és az esték, és a tornyok harangjaiban több az ezüst, mint az alföldi eklézsiák harangjaiban, ugyanezért muzsikusabb az órák ütése. És amint feljebb és feljebb hatolunk a hegyek közé, megismerkedünk a vendéglők különféleségével, a változatos borokkal: tagadhatatlanul észrevevesszük, hogy ezen a tájon működő cigányzenekarok is másként kezelik a vonót, mint a mi honi hangászaink. Divatba vannak az itteni cigányzenekarok előadásaiban a különféle indulók, francia négyesek, német valcerek, amelyeket délelőttönként adnak elő a fürdőhelyek zenepavilonjaiban, miközben a közönség poharával a forrás vizéhez járul, vagy a sétatéren egymásban gyönyörködnek a fürdővendégek...

- És házasságokat kötnek, amikor a fürdőzésnek ideje lejárt! - kiáltott megint Lányi Anti, aki csak egyszer volt életében a hegyek között, de mindvégig emlékezett az ottani szokásokra. Megházasodott volna bolondjában, ha már nem lett volna felesége odahaza.

- A felvidéki cigány tehát kótaismerő cigány, mert a divatos zenedarabokat kell neki tudnia, hogy megélhessen, akár Iglófüreden a nyári hónapokban, akár Eperjesen vagy Rozsnyón a téli bálók alkalmával - folytatta Szabolcs vezér. - Elpolgáriasodott a cigány is, együtt a felvidéki városokkal, elcivilizálódott, mint a természet vad fia, ha a vadonból városba kerül. Csak egyetlen faluban szaladtak mezítelen cigánygyerekek kocsim után, amidőn hajdanában a Felvidéken utazgattam. S ezt a falut Hollólmnicnak hívják, nem messzire a lomnici csúctól. Itt láttam még valóságos cigányéletet, cigány szokásokat, cigány tempókat összes felvidéki utazásaim alatt. De sajnos itt sem a muzsikálás terén, hanem a kovácsság mesterségében, mert a hollólmnici cigányok mind kovácsok.

Lányi Anti megint közbeszólt:

- Holott az alföldi cigányságnak csak az alja, a cigányság parasztsága foglalkozik kovácssággal, míg a vérbeli úri cigány mind muzsikus lesz.

- Ez a különbség az alföldi és felvidéki cigányok között. Ugyanezért nagyon örülök, hogy az önök Radics Bélájában egy oly cigánnyal van szerencsém megismerkedni, aki nem lett kovács, hanem muzsikus, a magyar népzene mellett a magasabb zeneművészet művelője, amiért Isten áldását kérem rá, nagybecsű családjára, zenekarának tagjaira, valamint azok családjaira. Éljen!

Hát mégiscsak győzött a diplomáciai érzék a „hunok”-ban, az első elhamarkodott pohárköszöntő után elhangzott az a felszólalás is, amelyet mindenki joggal elvárhatott a messze földről érkezett, de művelt vendégektől, akik ugyan nem az udvarlás céljából érkeztek meg a fővárosba (hanem sokkal jelentősebb programmal), de íme mégis alkalomadtán eleget tettek az udvariasság követelményeinek is.

Radics Béla és bandája tussal válaszolt Szabolcs vezér üdvözetére, és a tussból ügyes átmenettel rátért szép hallgató magyar nótákra, amelyek nappali társas összejövetelekhez valók, amikor még senkinek se jut eszébe komolyan a búsulás vagy táncolás, de még saját énekművészetük gyakorlása sem (mint az esteli időben szokás), rábízott a cigányra, hogy csendes muzsikaszóval kísérje az emelkedett társalkodást.

TIZENKETTEDIK FEJEZET

A vezér megkísértése

Az „Arany Sas” konyhája felől friss ételillatok tekergőztek azok felé, akik valamely okból hosszabb vagy rövidebb időre elhagyták az ebédlőt, de ez nem jelentett különösebb változást, mert az „Arany Sas” konyháján éjjel-nappal főztek. Volt olyan úriember a lakók között (egy bizonyos Jósika báró), aki este kelt fel szobájában, éjfélkor ebédelt, hajnalban vacsorázott, mert az „Arany Sas” volt az úriemberek utolsó vára, ahol mindenki úgy élt a fogadón belül, ahogyan neki tetszett. A fogadó falai közé nem ért el a főkapitány hatalma, itt nem volt záróra („fájeramt”, mint Pesten mondogatták), itt nem zörögtek reggel, hogy már ideje volna felkelni, itt nem oltották el a lámpákat azon cím alatt, hogy aludni is kéne már. Az „Arany Sas”-ban úgy élt mindenki, mint otthon... A szolgák, szolgálók éjjel-nappal talpon voltak, a konyhán mindig sütöttek-főztek, a cigányok mindig kéznél voltak. Nem csoda, hogy lakott a fogadóban olyan vidéki úriember, aki évekkal ezelőtt egy-két napi tartózkodásra rándult a fővárosba, de valamely véletlen folytán az „Arany Sas”-ba kvártélyozta be magát, és erről a kedves helyről végleg elfelejtett hazamenni.

Itt lakott Szemere Miklós is, aki külföldi utazásából hazatérve darab időre az „Arany Sas”-ban szállott meg (amíg alkalmas szállást talál a fővárosban), de körültekintve a fogadóban, megjegyezte magában, hogy a „Sas”-nál kényelmesebb otthonra sehol se akad. Volt olyan idő, hogy éjfélkor kelt fel, és erre az időre rendelte a kocsiját a fogadó kapuja elé, amikor levegőzés szempontjából kikocsizott a Stefánia útra vagy a budai hegyek közé. Vagy elvitette magát szórakozásai után, elment kártyázni a Kaszinóba vagy színházba, amely a Király utcában volt, „Kék Macská”-nak hívták, s ugyancsak mindig volt benne előadás, mert a pincéernőknek csak fel kellett állni az asztaltól, ahol ültek, harisnyát kötöttek vagy úriemberekkel társalogtak, és lassú léptekkel a színpadra mentek; a karmester mindig tudta, hogy milyen zenét kell vezényelni, ha Waldau Zsanét vagy Purgmájér Stefi, a korabeli híres színésznők a világot jelentő deszkákon megjelentek, akár este, akár hajnalban, akár csak reggel, mert előbb nem értek rá, hogy szerepüket eljátsszák.

...Ezért nem keltett nagyobb csodálkozást, amikor éjfél felé főzni kezdtek az „Arany Sas” konyháján, mégpedig maga a fogadósné, Kommerné, állott neki a főzésnek, amit csak kevés lakójának tett meg ilyen időben, mert az ágyból kellett felkelni.

Csak éppen az volt a megjegyezni való Kommerné éjszakai főztében, hogy az különös lármával járt.

- Mintha kisgyerekeket sütné elevenen Kommerné a konyháján - mondta Szűcs Pátri, az ország legnagyobb ebédelője, akit jó étvágyassága miatt (mindenből dupla porciót rendelt egyszerre) az „Arany Sas”-ban éppen olyan szívesen láttak, mint a „Kispipá”-ban vagy a „Szikszay”-ban, Pest jó kosztú helyein.

Szemere Miklós asztalához invitálta Szabolcs vezért.

- Azt hiszem, csíkleves készül a konyhán - jegyezte meg Szabolcs vezér, amikor a zenebonát hallotta.

- Igen, a te hazai ételleddel akar kedveskedni Kommerné - felelt Szemere Miklós. - Miután a Szabolcs vármegyeiekről azt tudjuk, hogy az első fagyoktól kezdve, a hideg idők beálltával a csíkot kedvelik, Kommerné kötelességének tartotta, hogy a Felső-Tiszáról egy kassal csíkot hozasson, és azt káposztalében megfőzze. Az „Arany Sas”-ban mindenki azt kapja, amit szeret. Mintha otthon volna...

- Tehát a kassaiak sódart, a szegediek paprikás halat, a miskolciak kocsonyát kapnak - vélekedett Szabolcs vezér. - Vajon kiknek süti Kommerné asszonyság mostanában a zsvány-pecsenyét, miután a régi, szép betyárvilág elmúlt?

- Nem kell féltetni a rablólúhust! Még mindig elég fogyasztója van Magyarországon - felelt Szemere Miklós, és nyakába dugta a terjedelmes asztalkendőt, amely egész mellét elborította, miután a tisztaságra mindig ügyelt a nevezett úriember.

Szemere Miklós a kályha közelében volt, mert a meleget nagyon kedvelte, de az ételleket is úgy szerette, hogy azokat mindig szeme láttára, a nagy cserépkályha párkányán helyezze el a tatatóvárosi származású pincér, aki azelőtt lakáj volt Esterházy Miklós grófnál, és tulajdonképpen csak azért vállalt pincéri állást az „Arany Sas”-ban, mert végtelenül unatkozott foglalkozás hiányában. (Az említett gróf meghalt, és új gazdához nem volt kedve Fájt úrnak elszegődni.)

A „Szemere pincére” már akcióba is lépett, amint az uraság nyakán elrendezte az asztalkendő ráncait, keze ügyébe rakosgatta az olasz saláta elkészítéséhez való különböző mustárokat, a folyékonyokat és a pépeseket, az olajokat és eceteket, miközben a kamrából személyesen hozott egy pohárka valódi borecetet, amelyet a saláta megkedvesítéséhez szoktak használni. A salátát Szemere úr mindig maga készítette el, miközben gasztronómus aggodalmával gondolkozott, hogy nem felejtett-e ki valamit a salátából, féloldalra tolta a tálat, és gyönyörködött munkájában. Fájt úr ünnepélyes léptekkel hozta a konyhából a levesestálat, és felemelvén annak fedőjét, megszagolás végett Szemere úr elé tartotta.

- Jöhet! - mond a vendég, és az ebéd ceremóniája ezzel megkezdődött.

(A tűzhely mellől Kommerné ezalatt egy spanyolfal mögé rejtőzve várta a hatást.)

- Azt hiszem, hogy ezt a csíklevest Szabolcsban is megehetnék - mondta a legnagyobb elismerés helyett Szabolcs vezér, akinek véleményére Szemere Miklós olyan kíváncsi volt, hogy néma oldalpillantásokat vetett rá.

A Gyökér asztaltársaságnál, a Pest megyei urak asztalánál, de más asztaloknál is: így Apponyi Albert gróf asztalánál, aki nőtlen korában ugyancsak az „Arany Sas”-ba járt, de mindig csak giszhübli vizet ivott Szilágyi Dezső igazságügyminiszter asztalánál, aki itt ugyancsak mindig egymagában étkezett, mert evés közben nem szeretett beszélgetni, és a legnagyobb sonkacsontot helyeztette maga elé, mikor még csak a hideg marhaszeletnél tartott, amelyet lesóványodás szempontjából fogyasztott; miközben oroszlántekintetével valósággal hallgatásra hipnotizálta azokat, akik az étterem legtávolibb részében is hangosan mertek beszélgetni - tehát az „Arany Sas” asztalainál csakhamar híre futott, hogy az idény első csiklevesét éppen Szemere úr asztalánál tálalták, mire többféle határozatba ment, hogy a levest ugyancsak felveszik a legközelebbi programba. Utóvégre nemcsak Törley úr pezsgőjével él az ember, akármennyire hivatkozik is ez az úriember a hazafiasságra, amely szerint mindenkire kötelező, hogy hazai pezsgőt fogyasszon.

Szemere úr ebéd közben azt a váratlan kérdést vetette fel Szabolcs vezérnek, hogy mit szándékozik csinálni a Pestre vezényelt „hunokkal” mindaddig, amíg Etel király kincsét megtalálja, és a magukkal hozott zsákokat a kincssel megtömheti.

- Ezen a kérdésen már magam is gondolkoztam, mert nem olyan világot élünk, hogy folytonosan mulatozással töltsük az időt, mint eddig töltöttük - felelt komolyan Szabolcs vezér. - Arról pedig szó sem lehet, hogy egyetlen emberemet visszaküldhetném a pátriába, mielőtt valami történne.

Szemere Miklós gondolkozott:

- Ha történetesen képviselőválasztás volna az országban, be lehetne osztani a „hunokat” a különböző jelöltek mellé. De sajnos, csak minden harmadik évben választat Tisza Kálmán. „Addig” is azonban állást kell adni a hunoknak, mert így nem maradhatnak.

- Állás sokféle van Magyarországon, de az én embereim nagyon válogatósak, még otthon se szívesen fogják meg az eke szarvát, mert mind született úriembernek tartja magát - sóhajtott Szabolcs vezér.

- Szerелеmből pedig nem élhetnek felnőtt emberek! - mond most igen elkomolyodva Szemere Miklós, mert akármilyen nagy úr volt, nem szerette a dologtalan embereket magán kívül. „Valamit mindenkinek csinálni kell!” Ez volt az alapelve életének.

Szabolcs vezér borúsán nézett körül. „Hunjainak” egy része az étterem sarkában ült, más része az „Arany Sas” előtt ácsorgott az utcán, a legtöbb azonban, nem mervén Szabolcs vezér mellől elmozdulni, az „Arany Sas” előcsarnokában üldögélt vitatkozó vidéki vendég módjára, és napszámban ásítózott.

- Nem szeretem a kasza-kapa kerülőket - ismételte Szemere Miklós, még összébb vonván szemöldökeit, amikor éppen észrevette, hogy két „hun” (Geszteréd és Buj tizedesek) éppen azon mesterkedik, hogy dresszírozza az „Arany Sas” öreg vizsláját, amelyet valaki egyszer a fogadóban felejtett, azóta a szálloda kutyája lett, és azokat a nyulakat állta, amelyek a fogadó konyhájára kerültek.

- Kutyaidomításból nem élhetünk meg - mormogta Szemere újra, és egy ötlettől felvidámodva, Szabolcs vezérre villantotta a szemét. - Mit szólnál hozzá, ha a hírlapok apróhirdetéseik között keresnénk elfoglaltságot a hadaknak?

Akkoriban még újszerűek voltak az apróhirdetések az újságok hátsó oldalain, többnyire szerelmi ismeretségeket, kalandokat, levelezéseket bonyolítottak le az apró betűk.

Szemere Miklós az Egyetértés című újságot akasztotta le a szögről. Igen nagy, lepedő formájú újság volt ez, és minden olvasható volt benne, ami a világon történik. Szemere Miklós ezt olvasta ki az „apróhirdetések” közül:

Gavallérok! aki hajlandó viszontszolgáltatást egy szenvedélyes nőt pillanatnyi pénzzavarából kimenteni, küldje címét „Cleopatra” alatt a kiadóhivatalba - nem bánja meg.

- No, ez nem egészen a mi fájós lábainknak való! - vélekedett Szabolcs vezér, aki megfontoltan hallgatta a hirdetés felolvasását.

Szemere tovább olvasott:

Felhívás! Létezik-e komoly gondolkodású, éltebb gavallér, aki hajlandó lenne egy fiatal szenvedélyes nővel megismerkedni - tudom, nem bánna meg. Ajánlatok „Nitétis” cím alatt a főpostára poste restante címzendők.

- Bár magam is elég komoly gondolkodású vagyok, de azt hiszem, nem volnék elég „éltes” az említett felhívónak! - vélekedett Szabolcs vezér.

Szemere Miklós tovább böngészett a lepedő nagyságú Egyetértésben, amely újság akkoriban a legnépszerűbb magyar újság volt. Végre talált egy hirdetést, amelynek tartalma elgondolkasztotta:

Melyik gazdag, nemesszívű hölgy volna hajlandó egy szerencsétlen furulyást nem irigylendő helyzetéből legalább 50 forinttal kimenteni, oly feltétellel, hogyha lesz, hálás köszönettel visszafizeti. Ajánlatok „Szerencsétlen furulyás” alatt a kiadóhivatalba.

Így hangzott a hirdetés, de Szabolcs vezér csak a fejét csóválta:

- Nem hiszem, hogy az én hunjaim bármelyike akár kisebb kölcsönhöz is juthatna ilyen formában.

- Talán egyik se érzi magát elég szerencsétlen furulyásnak?

- Nem azért, mintha valamennyien szerencsés flótások volnánk, de nemigen bízunk a nők nagylelkűségében. Minket úgy szoktattak odahaza, hogy a férfiaknak kell nagylelkűnek lenni a hölgyvilág iránt.

- Ezek a felolvasott hirdetések - folytatta bizonyos szünet múlva Szabolcs vezér - az én régi felfogásomat igazolják. Azt, hogy a nagyvárosi élet még nem való a magyaroknak, nem tudnak vele mit csinálni. Hamarabb tanulják meg a rosszat a nagyvárosban, mint a jót.

- Te eszerint nem ajánlanád fel a nagy király kincseit se Cleopátrának, se a másik hölgynek? - kérdezte most váratlanul Szemere Miklós, és éles tekintetet vetett Szabolcs vezérre.

- Még egy kengyelvasat se - felelt egyszerűen a vezér. - Énmiattam az említett hölgyek ítéletnapjáig közölhetik hirdetéseiket az Egyetértésben, a kincsből nem látnak semmit, akármit ígérnek.

Szemere Miklós láthatólag megkönnyebbülve vette tudomásul Szabolcs vezér komoly nyilatkozatát. S darab idő múlva így szólt:

- Őszintén megvallva: néha felmerül bennem az a gondolat, hogy Attila király kincsének rossz vége is lehet. Olyan kezekbe talál jutni a kincs, amelyek nem becsülik őt meg, se történelmi, se érzelmi szempontból, mint ahogy már nagyon sok elrejtett ősi kinccsel megesett, amely méltatlan utódok kezéhez került. Elhányták, elpazarolták, az ablakon dobták ki a kincset, ahelyett hogy a hagyományozó intencióját figyelembe vették volna.

- A könnyelmű örökösök példái elég ismertek előttünk, magyarok előtt, akik jóformán mindent elvertünk, amit ezer esztendő óta az őseink gyűjtöttek. Nagyon megnyugtattál, mélyen tisztelt barátom, hogy nem gondoltál nyomban a Cleopátrával való megismerkedésre, midőn ajánlatát bátor voltam neked bemutatni.

- Amíg élek, egyetlen boszorkánypiszkafát se aranyoznak meg Attila kincsével Budapesten - mond a vezér.

Szemere Miklós e beszélgetés után jogosan gondolhatta, hogy Attila kincsét nem fenyegeti veszedelem azoknak a könnyelmű nőknek a részéről, akik az egész világot beröpdösik, és minden aranytallerra számot tartanak, akár egyházi, családi vagy hadvezéri eredetű. Ezeknek a Cleopátráknak mindegy, hogy honnan veszik az aranyat ördögi életmódjukhoz. Lám, még Attila kincse után is kinyújtánák a kezüket, mert hiszen az Egyetértés hirdetései és a hunok megérkezése között nyilvánvaló az összefüggés - gondolta magában Szemere Miklós, aki egyike volt a leggyanakodóbb embereknek.

De Szabolcs vezér megkísértetett, és a kísértést emberül kiállotta.

TIZENHARMADIK FEJEZET

A budai nő is megjelenik a kincs hírére

Mint előzetes közleményünkben előadtuk: Szabolcs vezér először férfiasan, szinte örök példányképül szolgáló erővel kiállotta a kísértést, amelyet a pesti nők intéztek ellene (igaz, hogy egyelőre csak az apróhirdetésekből), abból a célból, hogy titkát a hun király kincsének hollétéről kitudják.

De hátra voltak még a budai nők, akik már történetünk idejében, sőt tán a történelem előtti időben is mindig mások voltak, mint a pestiek. „Még a budai nők is hátra voltak, mint akár a feketekávé a török basa meséjében”, mondta Lányi Anti, az orosi jegyző, aki valamely rejtélyes okból legjobban féltette Attila kincsét a nőktől, akik majd a kincsre teszik a kezüket, és ilyenformán az sohase juthat el a kitűzött célra.

A budai nők abban az időben még nem az újságok útján (vagy más utakon) ismerkedtek meg a kiszemelt férfiakkal, hanem randevúk révén, amely randevúkra területük, Buda mindig nagyon alkalmas volt.

Itt vannak azok a történelmi nevű utcák, terek, tájak, ahová amúgy is mindig áhítatos lélekkel közeledik egy magyar hazafi, aki tiszteletben tartja a históriát. A budai randevú mindig egy pakli hasznos történelmi ismerettel is gyarapította a férfiak ismeretkörét a feltalált hölgy ismeretségén kívül.

Az ember kalandba keveredett egy „budai asszonysággal” azokon a hegylejtőkön, amelyeken át Budát ostromolták a magyarok, akár a török, akár a német időkben, és mialatt az ostromot

más híján mostanában a „budai asszonyság” ellen folytatta, önkéntelenül megismerkedett azokkal a bátyákkal, várfalakkal, erődítményekkel, amelyeken át valaha magyar vitézek rohantak életmegvetéssel az ostromlott várba. A női szívek bevételéhez, legyőzéséhez segítettek az ősök, akik ezeken a helyeken ugyancsak mindent feláldoztak a győzelem eléréséhez.

Úgy látszik, hogy a hős elődök unokáinak ez a vállalkozása nem közelíti meg virtusban a régi vállalkozásokat, pedig tagadhatatlan, hogy a mai férfiak bátorítására még mindig hatnak a régiek hőstettei. Legalábbis férfiasabb férfinak érezheti magát egy úriember valamely történelmi glóriával megjelölt hegyoldalban (például az 1848/49-i honvédek lajtorjája alatt, amelyen át kézitusával vívták a falakat), mint egy zárda romjai között, ahol mindig csak imádkoztak a szent szüzek, és a küzdelemről, amelyet értük a férfiak folytattak, semmit sem tudtak.

Budának varázsa van. Nem rosszul spekulálnak a „budai asszonyságok”, mikor találkáikat azokra a helyekre tűzik ki, ahol a férfiak a nagy tetteket elkövették.

Szabolcs vezér pláne Óbudára, még a Budánál is öregebb, minden magyar városok nagyapjának, Óbudának tájékára kapott randevút.

Itt lakott ugyanis özvegy Bory Andrásné, egy Szabolcs megyei születésű asszonyság, aki ugyan már harminc év óta elkerült a Nyírből, miután Bory úrhoz férjhez ment, de atyafiságos érzelmeit, hazajáró gondolatait mindig ápolgatta már csak azzal is, hogy Óbudán minden történetét így kezdte:

- Nálunk odahaza „Szabolcsban” másképp van az... - mondta, akármiről is volt szó. Óbudán harminc év alatt, amíg férje az itteni dohánygyárban hivatalnok volt, és mindig vadkacsatollas vadászkalapban, sárga macskanadrágban indult el reggelenként otthonából, mintha nem is a hivatalába lépkedne, hanem valahová vadászatra, csak a vizslakutya hiányzott a háta mögül. Amíg aztán Bory csakugyan elment egyszer vadászni, de a másvilági mezőkre.

Özvegy Boryné azonban megtartotta szokását: mindig „odahazára”, Szabolcsra hivatkozott, ha valamely nyilatkozatot kellett tenni az életben.

Borynének legkedvesebb olvasmánya volt az Egyetértés újságban az Idegenek Névsora. Az újság hátulsó lapján ugyanis mindig felsorolta azokat, akik az ország különböző részeiből a fővárosba érkeztek, és itt az „Angol királynő”, -höz, a „Hungáriá”-hoz, a „Fehér ló”-hoz, az „Arany Sas”-hoz, „Holzvarth Continentál”-hoz, a „Magyar Király”-hoz címzett fogadókban megszállottak...

Épületes olvasmány volt az egy magányos asszonyságnak, mint Borynének, aki annyi mindenkivel volt atyafiságban az országban, de mégis leginkább a Szabolcs megyeiekkel.

Szabolcs vezér és a többi hunok nevei is megjelentek az újságban az Idegenek Névsorában, az „Arany Sas”-ban megszállottak között. Boryné erre nyomban levelet írt Óbudáról Szabolcs vezérnek, amely levélben emlékeztette őt mindenféle közös atyafiakra („akiknek a csizmáját már régen a padra akasztották”), atyafiságos asszonyságokra. („Akiket elégettek, mint boszorkányokat”, mond Lányi Anti, az orosi jegyző, akinek sehogy se tetszett az asszonyi levél, amely Szabolcs vezér címére érkezett.)

Egyben szíves meghívást mellékelte Boryné Szabolcs vezér részére, hogy a régi szép idők emlékét felelevenítsék.

„Azért is kegyednek kell engem felkeresni, mert én, asszony létemre, nem mehetek abba a traktérba, amelyet remélem, hogy nem rosszhiszeműsége miatt, de tapasztalatlanságában választott kegyed. Csak szegény Linda néni meg ne tudja, hogy kegyed az „Arany Sas”-ban vett kvártélyt!” - írta Boryné.

„És vigyázzon kegyed - írta tovább az asszony -, hogy a csibukját ki ne lógassa ebéd után az utcai ablakon, mint Göndöcs Benedek, a vidéki plébános cselekedte az elmúlt hetekben a „Sas”-hoz hasonló rossz hírű házból, amiért Luft Rézit, ama ház tulajdonosnőjét, a kapitányságra citálták, Göndöcs Benedeket, az öreg plébánost pedig országszerte kinevették.”

- No hát ezt az asszonyságot fel kell keresni - kiáltott fel Szabolcs vezér, mert képzeletében már látta előre, hogy Boryné jámborságában talán írja Linda néninek is a levelet, hogy miféle rossz hírű házban ütött tanyát Pesten a vezér.

- Pedig hát az se volna valami nagy szégyen - dörmögte közbe Lányi Anti. - Én fiatalabb koromban sohasem laktam Pesten más házban, csak ott, ahol sok szép leányzó volt. Sok házikisasszony között nem vész el a vendég.

Azonban hiábavaló volt az orosi jegyző minden igyekezete, hogy Szabolcs vezért meggyőzze a női vizitekben való jártasságáról, a vezér mégis úgy határozott, hogy Kálnay urat viszi magával az óbudai látogatáshoz tanúnak. Talán szavahihetőbb tanúnak vélte Kálnayt abban az esetben, ha majd egyszer valahol, valamerre az óbudai látogatásról tanúskodni kell. Vagy talán több járatosságot tételezett fel Kálnayról a nőies természetű dolgokban? Egyik sem. Szabolcs vezér egyszerűen háláját akarta leróni Kálnay iránt azzal, hogy az utazás fáradalmait megosztá vele. Nem zárhatja ki tehát az utazás gyönyörteljes részéből sem, amilyennek az óbudai látogatás ígérkezett.

Kálnay valóban hamarosan kitudakolta az utat, a módot, az eljárást, hogyan lehet megközelíteni Óbudán, a Duna-parton, az úgynevezett „óbudai rakparton” Boryné, aki a levele szerint itt lakott, és Szabolcs vezér látogatását várta az 55-ös számú házban.

- Lehet, hogy veszedelembbe megyünk, de a nők kérése mindig szent volt előttem, és lehetőleg teljesítettem - mondta Kálnay, amikor a Fecske nevű gőzhajóval kikötöttek az óbudai rakparton, és kiélvezték mindazokat az örömeket, amelyek a helyi hajón való utazással járnak. Találkoztak itt különböző öregurakkal, akik a Fecskén azzal töltötték idejüket, hogy azon vitatkozzanak, miszerint betegségeik ellen mely forrásvíz ajánlatosabb és kiadósabb: a Császár fürdő vagy a Lukács fürdő vize? „Mikor jogász koromban erre utaztam, már akkor is erről beszélgettek” - mond Kálnay László, pedig azóta olvasta a Szigeti Séták című folyóiratban, hogy valamennyi budai fürdőnek a vize egy forrásból fakad. „Ezt pedig kár volt kideríteni! - véleményezte Szabolcs vezér. - Az emberek illúzióit nem szabad megrongálni, mint akár a kápolnákat.” Kálnay, miután kálvinista ember volt, másképpen fejezte ki magát: „Azért nem szabad az illúziókat megrongálni, mert ha nincs balhiedelem, csak csupa igazság van a világon: az embereknek nincs többé alkalmuk az érveik felhozatalára a maguk hite mellett. Mi lenne a világból, ha mindenki azt vallaná, hogy a budai forrásvizek egy lyukból fakadnak a Gellérthegyben?”

Argonautáink ilyen és hasonló épületes beszélgetés közben töltötték idejüket, amíg az „óbudai rakpartra” megérkeztek, amelyet nyilván azért neveznek rakpartnak, mert ide sohase raknak ki semmit, kivéve kilyukadt bádogedényeket, törött fazekakat, életunt csuprokat, amelyeket máshol a szemétdombra szoktak vetni. Óbudán ellenben a Duna-partra hordják ki őket. Néhány öreg naplopó is ült itt a parton, és a Dunát nézte, azzal a lustasággal, amely százesztendőssé teszi nyomban azokat a fiatalembereket is, akik véletlenül ezek közé a vizet bámuló naplopók közé telepednek... Volt egy ember Óbudán, aki húszesztendősen korában ült ki a Duna-partra, hogy a szomszédjától valamit megkérdezzen. Talán csak éppen azt, hogy milyen véleménnyel van arról a hídról, amelyet itt emberemlékezet óta terveznek, hogy a pesti és budai oldalt összekössék? A szomszéd megmondta a maga véleményét, vagy tán felelet helyett csak egyet nyújtózkodott, mint ezek a semmittevők szokták. Elég az hozzá, hogy a

fiatalember, aki itt letelepedett egy kődarabra, amilyen a parton van elegendő: még mai napig is ott ül azon a helyen, és a Dunát nézi. Pedig ennek már ötven esztendeje.

Boryné egy zöld kapus, földszintes házban lakott, és mikor ennek udvarába utazóink bepillantottak: nyomban látták, hogy ez az a ház, ahonnan a léket kapott pléhsütőket, öreg kályhacsöveket, használhatatlan kocsikerekeket a Duna-partra időnként kidobják, mert még temérdek ilyen kidobálni való szemét hevert szerteszét az udvaron.

Sőt Boryné maga is olyannak látszott az első pillanatra, mint egy régi csónak, amelynek csak a fakult vitorlája maradt meg, bebizonyítván megjelenésével azt a régi igazságot, hogy Óbuda az a hely, ahol az emberek és dolgok legtovább maradnak meg.

Éppen levelet írt Boryné, amikor hőseink a zöld kapus ház egy ablakánál megtalálták, s az ablak olyan volt, hogy az még akkor sem nézett volna senkire, ha akart volna. Valami csodálatos vénség lepte be az ablakot, mint akár az óbudai öregembereket, akik már csak abból a szempontból sem tartják érdemesnek a külsőségekkel, ruházattal való törődést, mert úgyse mennek el többé életükben arról a helyről, ahol megtelepedtek. Boryné ablakát úgyis ösmerte mindenki, aki akarta. Minek kellett volna tehát az ablakot néha megtisztítani?

- Ha majd a kis örökségemet megkapom, amelyet várok - kezdte Boryné, amikor hőseink letelepedtek a szobájában -, megvalósítom néhány tervemet, amelyet a ház renoválása érdekében kigondoltam.

Szabolcs vezér helyeselve bólingatott, mint mindig, ha különböző tervekről hallott, mert csak azokat az embereket szerette, akik nem töltik céltalanul az idejüket. Ellenben Kálnay kiábrándítóan kérdezte:

- Ugyan, milyen választ vár tekintetes asszony a levelére? - Mert Boryné éppen akkor ragasztotta le a kopertát, amiben láthatólag nagy gyakorlata volt.

- Ez a levél a Közmunka Tanácsnak megy. Azt kérdezem benne, hogy mikor hajlandók végre egy utcát vagy teret elnevezni boldogult férjemről, aki annyi mindent tett Óbuda érdekében? Három temetkezési és betegsegélyző egyletet is alapított, megszervezte a Hadastyán egyletet, összehozta a polgári zenekart, a Spór egyletben még ma is ott áll a pohara szombat esténként, amikor a szokásos befizetések vannak a Raáb-féle vendéglőben. Csak még utca nincs elnevezve Boryról. Ezért írtam levelet a Közmunka Tanácsnak.

Miután Boryné így elmondta a levél tartalmát, megcímezte azt, és bélyeget ragasztott rá. Egy kisfiú már ott állott az ajtó előtt, aki Boryné megbízásait teljesíteni szokta.

- Siess vele a postára, mert szeretném, ha leveletem már a Tanács legközelebbi ülésén felolvassák.

A fiúcska nyilván tudta, hogy milyen nagy fontosságú dologról van szó, azért nyomban a postára futamodott. Boryné ezután vendégeihez fordult, és újólágy biztosította őket arról, hogy minden másképpen lesz, ha azt a bizonyos kis örökséget megkapja. Lehetőleg egy komoly, felnőtt inast tart a kisfiú helyett.

- Vagy pedig a fiú addig megnővekedik - szólalt meg Kálnay László.

- Maguk is valami örökségi dologban járhatnak Pesten, amint megálmodtam - folytatta váratlanul Boryné. - Én mindent meg szoktam álmodni, és bizonyosra veszem, hogy Szabolcs vezér valamely nagy örökség felvétele céljából utazott ide. Nekem megmondhatják bizalmasan a dolgokat, mert ha valaki járatos az örökségi ügyekben: az éppen én vagyok.

- Talán Szabolcsból kapott valamely levelet vagy hírt a tekintetes asszony? - kérdezte most Kálnay László, aki nem is volt olyan élehetetlen ember.

De Boryné ragaszkodott ahhoz, hogy az álom mutatta meg a dolgot, amelynek elintézése céljából a hunok a fővárosba utaztak, nem pedig valamely híradás, amely a messzi pátriából Borynéhoz érkezett.

- De akárhogy van a dolog - fejezte be az asszonyság szavait -, azt ajánlom, hogy tegyük össze az örökségi ügyeinket. Az volt a magyarok baja, hogy mindig egymás között pörlekedtek, és kiszolgáltatták magukat egy harmadiknak, akiről feltették, hogy az majd igazságot tesz az ügyükben. Így lett vége sok örökségnek, amelyet elpereltek a magyaroktól, hogy csak a füstjét látták, de a lángjánál mások melegedtek. Nem szeretném, ha a mai magyarok is a régiék sorsára jutnának.

Folyamatosan beszélt Boryné. Látszott, hogy már gondolkozott azon, hogy mit fog a hunnak mondani, ha az levele vétele után felkeresi.

Szabolcs vezér komoly ember létére csak a fejével bólongatott, mint asszonyi beszédek felett szokása volt, de Kálnay nem tűrtöztethette magát Boryné titokzatos és fenyegető szavaira.

- Ugyan miféle örökséget vár, tekintetes asszony, hogy így bizakodik a dolgában?

Boryné felemelte a mutatóujját:

- Kár volna egy szegény özvegyasszony kijátszására az ügyvédi furfangot mozgósítani, Kálnay úr! Én Attila királyunktól éppen úgy örököltém asszony létemre, mintha férfi volnék, mert az ősi magyar törvények szerint az özvegyasszonyoknak éppen annyi joguk volt, mint a férfiaknak. Örökölték férjeik helyét még a tanácskozásokban is. Tudjuk mi a juszt, legalább annyira tudjuk, mint Kálnay úr.

Boryné szavára először Szabolcs vezér tért magához, mert hiszen úgylátott, hogy ő mint Attila kincstárnoka nyilatkozzon ebben a kérdésben legelőször.

A kincstárnok ezt mondta:

- Igaz, hogy voltak hun asszonyok, akik a csatában három férfi helyett is harcoltak, mint ezt már a Szent Gallen-i csatában a svábok ellen megmutatta Erika, akinek hőstetteit a németek ma is emlegetik. De az asszonyok egyéb jogairól csak annyi van feljegyezve a hunok törvényeiben, hogy joguk volt együtt és elevenen eltemetkezni a férjikkel. Szép jog, kevés nemzetnek az asszonyait részesítették ennyiben a nemzetek, amelyeknek legeleje a hunok voltak.

- A tekintetes asszony nem temetkezett el együtt Bory barátunkkal - vágta közbe Kálnay László.

- Nem tehettem. Értsék meg, uraim, nem tehettem, akármilyen tiszteletben is tartom a törvényeket! - kiáltott fel most Boryné, aki érezte, hogy Szabolcs vezér ellenvetése nagyon komoly forrásból fakadt. Egy valódi hun nőnek valóban együtt kellett eltemetkezni a férjével, mint ezt már Attila feleségei is megmutatták.

- Mért nem tehetette? - kiáltotta Kálnay, aki tapasztalt férfiú létére az asszonyság viselkedésében megint valami szélhámosságot sejtett.

Boryné lesütötte a szemét, és hallgatott, mintha elmerengne valamely régi dolgon, amelyet most az urak az eszébe juttattak.

- Mért nem tehettem? Megmondanám, de nem tartom helyénvalónak, hogy ezt nyilvánosan tárgyaljuk. Ha Kálnay úr lenne szíves darab időre elhagyni a szobát, akkor megmondom a titkot Szabolcs vezérnek.

- Légy szíves, hagyj magunkra, tisztelt barátom - szólalt meg Szabolcs vezér, aki mindig nagyon udvarias volt a nőkhez, ha ez nem került nagyobb fáradságába, mert hiszen a férfiak udvariassága többnyire ezen múlik.

Kálnay tehát darab ideig az udvaron állott, egy összetört kocsikerékre helyezve a lábát, mintha azon gondolkozott volna, hogyan törhetett el ez a kerék, amikor látszólag semmi baja sem volt.

Rövid idő múlva nyílt az ajtó Boryné lakásából, és Szabolcs vezér lépett ki.

- Kérem Kálnay urat egy szóra! - kiáltotta most az asszonyság a küszöbről.

Mire Kálnay lépdelt be a házba, és Szabolcs vezér tartotta szemét az összetört kocsikeréken, de megfejteti ő sem tudta a szerencsétlenség rejtélyét. Pedig talán a koci is felfordult, vagy egyéb baleset is történhetett akkor, mikor a kerék összetört.

Majd Kálnay úr is igen tudós, fontoskodó arccal, szakállát pedergetve jött ki Boryné lakásából, mintha ugyancsak valami titoknak jött volna a nyomára.

Aztán mindkét hun álldogált még egy darabig az óbudai rakparton, miközben szemügyre vették a félig földbe süllyedt házikókat, amelyek rongyosságukban, szégyenletükben évről évre mélyebben bújnak be a veteményeskertekbe. Eltűnni vágytak itt a házak, mint a nagyon szegény emberek, akik legjobban tudnak rejtőzködni gazdag embertársaik elől. Ha az a néhány, száradás végett kiakasztott férfi- és női fehérnemű nem lebegett volna a dunai szélben a veteményeskertek sövényén, azt lehetett volna hinni, hogy innen már régen minden lakó elköltözött. De egy férfi lábravaló, amely egymagában libegett egy ágasfán, világosan azt bizonyította, hogy tulajdonosa javában él odabent a házban, és a lábravaló megszáradását várja.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET

Nem jó hegyre menni

Mit súgott Boryné Szabolcs vezér fülébe, és mit súgott Kálnay László fülébe?

Ezt a nők örök megbízhatatlansága folytán amúgy sem közölhetnénk olvasóinkkal, habár az utóbbi időben divatba jött, hogy a nők megbízhatóságában megint higgyenek a férfiak.

Mi csak kövessük az eseményeket, anélkül hogy megállnánk filozófiai megbeszélésekkel foglalkozni a különböző jellemű embereknél, akik amúgy is mindig másformák, mint első pillanatban megismerjük őket.

Más Szabolcs vezér, és más Kálnay László, amikor eddig ismeretlen női szoknya furakodik közbük, amely szoknyának a világ teremtése óta az a tulajdonsága, hogy a férfiak jellemét megváltoztassa.

Borynének csak egy cikcakkos fehér alsószoknyája volt, amely tán mosás és vasalás közben sohase gondolt arra, hogy még történelmi jelentőségű is lehet ezen a világon. Fodorral beszegett alsószoknyája volt, amelynek a szegélyét, fehér kivillanását, frissen vasaltságát tán éppen Bory úr unta leginkább, amíg élt, mert a férfiakat rendszerint bosszantani szokták a nők azokkal az emlékekkel, amelyek az első szerelem idejéből maradtak meg a memóriájukban.

Ugyan melyik Bory úr nem unta meg azokat az emlékeztetéseket, amelyek arra figyelmeztetnék őket, hogy bezzeg a tó partján vagy az erdőben vagy a kápolnában vagy a még titkosabb régi találkozón egészen mást ígértek a tervbe vett közös életről, a szerelemről, házasságról, miegymásról, amellyel a jövődöt kiszínezgették Boryné előtt? Bory úr, bizonyos esztendő elmúltával, tudni sem akart Boryné fodros alsószoknyájáról; de itt voltak Szabolcs vezér és Kálnay László, akik a hunokkal együtt érkeztek a magyar fővárosba.

...Azon a napon, amelyről történetünkben szó van: úgy tűnt fel a hunok kirándulása, mintha az egész új honfoglalási utazás csupán egyetlen szempontból történt volna, Boryné szoknyája kedvéért, amelyet a ravasz asszonyság Szabolcs vezér és Kálnay László figyelmébe ajánlott a nők örökös kétszínűségével.

Csak bölcs elnézéssel lehetett mosolyogni azon a körülményen, amikor Szabolcs vezér látszólag komolyan nyugtalankodni kezdett bizonyos hatósági iratok miatt, amelyeknek beszerzése véget el kell hagyni az „Arany Sas”-t, hogy az „akciót” tovább lehessen folytatni az iratok birtokában.

Hol lehet megszerezni az ilyen és hasonló hatósági iratokat? Hol van az a hivatal, ahol az akciók folytatásához szükséges iratokat „kiállítják” vagy elutasítják?

Elég az hozzá, hogy Szabolcs vezér is, mint más annyi férfi a régi világban, azon a címen tűnt el egy napon az „Arany Sas”-ból, hogy a hatósággal van dolga, és egy óra vagy két óra múlva láthatjuk őt Borynéval a budai hegyek között, ahová nők és férfiak a világ teremtése óta már csak azért is szeretnek járni, mert azt hiszik, hogy itt nem láthatja őket senki. Hej, sok titkot tudnak ezek a vén budai hegyek a lábuknál fekvő főváros titkaiból! Történetünk idejében pedig minden valamirevaló „ismeretség” a budai hegyek között kezdődött vagy nyert meg-erősítést.

- Tehát ön a királyi szőlőre volna kíváncsi? - szólt Boryné színpadi hangon, amíg az óbudai utcákon jártak, és Boryné azt hihette, hogy szavait mások is meghallhatják.

(Borynének, mint a legtöbb nőnek, ugyancsak kétféle hangja volt. Egy hangja a külvilág számára, amely trillázott és bugyborékol, mint a szobai szökőkút a szalon közepén. Ezt abban az időben a Nemzeti Színház francia színdarabjaiban használták, társalgási hangnak mondták, és a legtöbb úridáma ezen a nyelven beszélt Magyarországon. De volt egy másik hangja is Borynének, amellyel csak bizalmasan és négy szemközt, titokzatosan és szerelmesen tudott beszélni. A nőknek ettől a második számú hangjától fusson minden férfi, aki még a lábát bírja.)

- Tehát ön a királyi szőlőre volna kíváncsi Óbudán, amely amúgy is mindig királyi birtok volt, mióta a történelemből tudjuk? - ismételte Boryné a Kiscelli utcában például, ahol ismerősei laktak az ablakfüggönyök mögött, és nagyon valószínűnek látszott, hogy nyomban az ablakhoz siettek hallgatózni, amikor Boryné egy idegen férfi társaságában az utcán végigmenni látták.

- Ön jó nyomon jár, Szabolcs vezér! Igen, a királyoknak itt szőlőik voltak már Árpád fejedelem idejében. Még megvan a hely a Sas-hegyen, amelyet Árpád vezér szőlőjének mondanak. Amely szőlő mindig, Árpád vezér után is a mindenkori magyar királynak termette a fejedelmi sas-hegyit.

- Nem volt az lehetséges, hogy már Attila is itt szüretelt?

- März, a látszerész, a szőlő mostani tulajdonosa szerint ez nagyon is lehetséges volt. De bizonyosan csak II. Lajos királyról és feleségéről, az osztrák Máriáról tudjuk, hogy ifjú szerelmükben itt bújtak el a királyi szőlőben a haragos magyar urak, Tomori és Zápolya elől,

akik a királyi várban a padlót döngették, és nagy lármát csaptak a király távolléte miatt. Azért sokáig „Szerelmesek szőlőjének” is nevezték ezt a szőlőt, mert a király és királyné idejártak, ha néhanapján kedvükre akartak csókolózni.

Szabolcs vezér megköszönte Boryné útbaigazító szavait.

- Ezt sohasem tudtam volna meg mástól, csak öntől, asszonyom.

- Sajnos, népünk műveletlen. Az óbudai „barnalábúak”, az úgynevezett „braunhaxlerék”, akik térdig felgyúrt gatyában kapálták valamikor az óbudai szőlőket: a történelmi ismeretekkel nem törődtek. A történelemből legfeljebb annyit jegyeztek meg maguknak, hogy az újlakiakat kecskepásztoroknak kell csúfolni és lehetőleg gúnyolni. „Újlak!! - mondják legyintve. - Újlak is akar valamit, ahol a kecskéket őrzik?” Nem is tanácsolom önnek, hogy innen Újlakra menjen, mert megverik nagy jó uramat a szomszédok.

Szabolcs vezér megköszönte Boryné útbaigazítását, és a Sas-hegyen nyomban azokat a szőlőket kereste, amelyekben a híres budai vörösök vagy a hegy túlsó lejtőjén az úgynevezett „sziklaborok” termettek. De bármennyire nézelődött: sem a Sas-hegyen, sem környékén semmiféle szőlőnek nyomát nem találta.

- Érthetetlen, hová lettek innen a szőlők? - kiáltott fel, miután jobbra-balra forgott a hegyen, és tekintetét körüljártatta a látóhatáron.

- Csak jól nézzen meg ön mindent, vezér - biztatta Boryné. - Nekem úgyse hinné el azt, amit most saját szemeivel láthat. Azt, hogy Óbudán és a hozzá tartozó hegyeken egyetlen szőlőszem sem terem.

- Hát hol teremnek azok a híres óbudai borok, amelyekről országszerte annyi szó esik azoknál az asztaloknál, ahol a borokat kóstolgatják?

- Óbudán nem terem egy gyűszűnyi bor sem, azt mind másfelől hozzák ide, amit itt kimérnek. Soltról, Vadkertről, Bajáról, Kecskemétről vagy Csengődről. Néha még a Balatonról is. De itt emberemlékezet óta a szüreti ünnepélyt csak kocsmában tartják, mert itt bor ötven esztendeje nem termett - felelt kérlelhetetlenül Boryné.

Szabolcs vezér nagyot hallgatott, mint olyan ember szokott, aki egy kedves illúziójával lett szegényebb.

- Tehát a királyi szőlőben sem terem már abból a vesszőből, amely régi királyaink kedvét felderítette, ha szomjasak voltak? Ha poharat akartak üríteni a nemzet egészségére? Ha az ég négy tája felé fordulva, kehellyel a kezükben kívántak hosszú életet alattvalóiknak?...

- Íme itt vagyunk Árpád fejedelem szőlőjében - mond Boryné, mikor a Sas-hegy tetejére érkeztek, és ott csak kődarabok mutatták, hogy valamikor e helyen ház lehetett, ahonnan a király akkor is láthatta országának jó darabját, amikor palotájából távol volt.

A hegy lábánál a Duna széles szalagja ölelte át az országot, mint a kardszív a vitézek derekát. Közel és távol hegyek magasodtak, amelyek a királyt mindig arra emlékeztették, hogy mennyi erő van az ország földjében, amelyből ily hatalmas öklök, kezek emelkednek ki, hogy az égboltozat viharfellegeit megfogják, és ne eresszék tovább. Másfelől, Pest felől az ország síkja terült el a király szeme előtt, az a nagy pusztaság, amely tán Ázsiáig nyúlik, ahonnan a magyarok útra keltek.

- Ez lett a sorsa a királyok birtokának s velük együtt a régi Magyarországnak, mióta régi nagy királyaink elköltöztek Budáról! - mond Boryné.

- Az egészben csak az a csodálatos, hogy itt, ahol a múlt idők legnagyobb eseményei, jóformán egész Magyarország ezeréves története, de még az előbbi idők históriái is lejátszódtak: senki sem törődik az elmúlt idővel. Ahol a hun király, az ősmagyar fejedelem és minden régi király lakott, uralkodott, országot kormányzott, népének jólétével törődött: a késő maradékok veszni hagyják a nagy időket és pusztán a jelen tennivalóival törődnek!

- Ne tessék magát felizgatni - mond csillapítólag Boryné. - A római fórumon is látni barmokat, amelyek nem törődnek a hely szentségével.

- Azon gondolkozom, hogy ilyen korszaknak, mint a mai korszak, vajon érdemes-e a múlt idők kincseit feltárni? Vajon ne tegyük-e el egy későbbi, áhítatosabb, érdekesebb időpontra Etel király kincsének előadását? - szolt most lassú, gondolkozó hangon Szabolcs vezér, mintha egy eddig nem hangoztatott gondolatát közölné Borynéval.

- Azt hiszi, hogy a korszak nem érdemelné meg? - kiáltott fel az asszonyság komolyan megrettenve. - Nem, ezt ne mondja, Szabolcs vezér, mert kétségbe kell esnem korszakom felett.

- Pedig alighanem úgy lesz, hogy a századok alatt, amelyek Attilától elválasztanak, egyetlenegyszer sem jött el az ideje, hogy a hun király örökségbe hagyott kincséhez hozzányúlhattak volna a magyarok, mert nem érdemelték meg. Talán ez az idő se alkalmas még a kincs felvételére!...

- Biztosítom róla, hogy sohase volt nagyobb szükségük a magyaroknak az örökségükre, mint napjainkban! - suttogta szerelmes hangon az asszonyság Szabolcs vezér tagadásával szemben, és két kezével megragadta a kezét.

- Ne hamarkodjunk el a dolgot! - mondta Szabolcs vezér, miután kezét az asszonyságéból visszavonta, és fájós lábával, amelyen már alig tudott állani, megindult a hegyről lefelé, miközben mind elégedettebben tekingetett vissza a magaslatokra, amelyeket sikerült örökre elhagyni.

Hová nem csálná egy asszony az embert, ha végeredményében az asszonyok belátására volna bízva a világ kormányzása! - gondolta magában a vezér, és elhatározta, hogy még óvatosabb lesz az asszonysággal szemben, aki nyilván valamiben töri a fejét, amit eddig nem mondott meg.

Mert az asszonyok bizonyos dolgokat sohasem mondanak meg, még akkor sem, ha a tekintetük leplezetlenül elárulná a gondolatukat. Csak néznek, csak néznek... Hogy ember legyen a talpán, aki megrendülés nélkül kiállja a tekintetüket.

Boryné nézett!

Nézett az alsószoknyája fodrával, a tollas kis kalapjával, amelyet valami szentségtartóból vett elő a legnagyobb ünnepeken, hogy rangjához illő külsőben jelenhessen meg.

Ez a tollas kis kalap még mindig a fiatal, szép, érdekes, meglepő Borynét jelentette a múlt időkből, mert a kalapra nagyon vigyázott. Bársony, barett formájú, lovagnői kalap volt, egy villogó kövel és strucctollal, amely sohase megy ki a divatból, mint a régi, szép festmények, amelyek a múlt idők szép asszonyait ábrázolják. Ez a bársonykalap mutatta, hogy Boryné valamikor királynő volt, ha nem is volt több alattvalója, mint az óbudai Dohánygyárban hivatalnokoskodó Bory úr. De annak aztán olyan királynője volt, mint akár Izabella Spanyolországban, bizonyosan mindennap megcsókolgatta a papucsát és kesztyűjét Boryval.

Szabolcs vezér Boryné állhatatosan ráfüggesztett tekintetéből azt következtette, hogy Bory elhunyt után új alattvalóját benne véli feltalálni Boryné.

Vajon hogyan mondja meg ennek a nagy reményű asszonyságnak, hogy benne csalatkozott?

Boryné tehát nézett. Nézett Szabolcs vezér is a Sas-hegyre, amely mindinkább elmaradozott, mint a veszély az utazók kalandjaiban.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET

Két hírhedt korhely megjelenése

A hegy lábánál, éppen a „Barnaláb”-nak (óbudaiasan mondva a Braunhaxlernek) nevezett vendéglőnél egy felhevült úriember állta útját a hegyi látogatóknak, aki bizonyára már huza-mosabb idő óta lesben ült a vendéglő félig földbe süllyedt ablaka mögött.

Kálnay László volt, aki nyilván maga is hozzájárult a nyomáshoz, amely a „Barnaláb” vendéglőt mindig mélyebben és mélyebben nyomta az óbudai föld alá, a mélységbe, amelyben egymás tetején vannak a „Barnaláb” helyén már régebben földbe süllyedt vendéglők és vendégeik.

Legalól a föld mélyében bizonyára Noé ül, aki először volt részeg a világon, és Noé vendéglője felett következnek a föld színe alatt a többi vendéglők és vendégek, akik a bor miatt nem tudnak a süllyedő vendéglőkből kimenekülni.

Óbuda föld alatti része ugyanis telve van régi városokkal; akármilyen mélyre ásnak, mindig régibb és régibb városokat találnak. Az ázsiaiak azt mondják, hogy a Himalája és környéke volt az emberiség bölcsője. Mi, magyarok, csak maradjunk meg annál a megállapításnál, hogy Óbuda a legrégebbi város Európában.

Kocsma legalábbis itt volt legrégebben, mint a rovasok bizonyítják, amelyek vendéglőkben visszamaradtak.

- Tessék besétálni, mert a hegyről jövet amúgy is mindenki ide szokott betérni, mint a temetőből jövet ugyancsak ide gyülekeznek a gyászolók. A Hegy és a Temető vendéglője ugyanis a „Barnaláb”.

Így szólt Kálnay László, kicsit hevülten a földrajzi tudománytól, amit ilyen rövid idő alatt szerzett Óbudán, de Szabolcs vezér nem csodálkozott a jelenségen, mert jól tudta, hogy Kálnay azok közé az emberek közé tartozik, akik mindenütt nyomban kiismerik magukat.

- Nem fog ártani, ha bizonyos megnyugvásra tesznek szert az idegek, mert a vendéglők tulajdonképpen pihenés, felüdülés és szemlélet céljából vannak a világon! - folytatta Kálnay rábeszélését, amin csak Boryné csodálkozott, mert ő eddig úgy tudta, hogy a vendéglők más szempontból vannak a világon. De Kálnay László oly meggyőződéssel ismételte szavait - hogy okos ember nem megy el közönyösen semmiféle vendéglő mellett -, amíg maga is belátta, hogy kell valami igazságnak lenni Kálnay szavaiban.

Szabolcs vezért fájós lába a hegymászás után amúgy is a vendéglői pihenésre inspirálta.

A lépcsők, amelyek nélkül nem képzelhetők óbudai vendéglők, a „Barnaláb”-ban is feltalálhatók voltak, és felfelé vezettek.

- Úgyse sokáig járhatunk a „Barnaláb”-ba - mondták a gyakori vendégek, akik évről évre megfigyelhették a vendéglő természetes süllyedését lefelé a földbe, a régi kocsmák után, amelyek azelőtt eltűntek ezen a helyen a föld mélyében.

Szabolcs vezér nyájasan nézett körül a halálra ítélt vendéglőben. Nem mondta hangosan, de arcán látszott, hogy örül a szerencsének, amely alkalmat ad neki, hogy a „Barnaláb”-at még a föld színén találja. Ha egy-két év múlva jött volna, már talán csak a kéménye füstölögne a „Barnaláb”-nak; a vendéglőse, vendégkoszorúja odalent volna a föld alatt.

A vendéglőben az volt a legfeltűnőbb, hogy senki se rendelkezett a bor porciója felől, hanem mindenki megkapta a magáét, mint a patikában az orvosságot.

Egy kopasz pincér, akinek a haja hátulról előre volt fésülve, és őszintén unta a mesterségét, mert csak házasságközvetítésekkel szeretett foglalkozni valamely rejtélyes vonzalomból: egy kopasz pincér kérdés, felszólítás nélkül járt az asztalok körül, és minden vendégnek a borporciójáról gondoskodott.

A vendéglős volt kivétel, aki ugyancsak egy asztalnál ült, egymagában, és néha fáradtságot vett magának, hogy igen terjedelmes hasát, amely miatt az asztalhoz sem férhetett: a levegőbe emelje, és rábízta magát a hasára, amely vitte, vitte előre, mintha ő járt volna a hozzá tartozó ember helyett. És az egyéni életet élő has mindig megállapodott a mérőasztalnál, a kéz megtöltötte a magával vitt üres poharat borral és szódavízzel, és a has e teli pohárral újra visszament a megszokott helyére, ahová fáradtan hanyatlott vissza, mintha egy nagy kötelességet sikeresen elvégzett volna.

Ebben a vendéglőben körülnézve, Szabolcs vezér azt gondolta magában, hogy itt legfeljebb az a körülmény okozhatna némi nyugtalanságot, ha egy percben elfogyott volna a bor, és a patikáriuspincér közölte volna a vendégekkel, hogy orvossággal nem szolgálhat, menjen mindenki a dolgára - már ha lehet egyáltalán dologról beszélni azok között az emberek között, akik a „Barnaláb”-ot megtöltötték.

Itt ugyanis úgy ült mindenki, mintha semmi dolga sem lett volna egyéb a világon, mint az egészséget a borporciókkal rendben tartani.

Vannak ilyen öreg fürdővendégek a világon, akik például nem messzire innen, a Császár fürdő kertjében sétálgatnak, üldögelnek, beszélgetnek, nézelődnek, spekulálnak, akiknek ugyancsak nincs más gondjuk ezen a világon, mint a fürdőkúra szabályait a legpontosabban betartani. Pontról pontra, rendről rendre, előírástól előírásig, mert már csak abban telik lelki és testi örömük, hogy az előirt szabályokat hiba nélkül betartják. S ez olyan hallatlan megalégedéssel tölti el őket, mint akár a viszonzott szerelem vagy a megértő házaset.

A „Barnaláb” vendégei a bort fogyasztották olyan szabályszerűséggel, mintha csak ez volna a teendőjük. Senki se ivott kevesebbet, de többet se az előirt porciónál... A pincéből mindennap a megfelelő mennyiségű bort hozták fel. Ha elfogyott: többé senki se ment a pincébe a boroskantával, se a vendéglős, se a pincére. Bezárták a vendéglőt.

Amikor mindezekről értesült Szabolcs vezér Kálnay László előadásából: aggodalmát fejezte ki, hogy vajon az ő megjelenésük nem okoz-e valamely zavart a vendéglő menetrendjében?

Kálnay László megnyugtatta Szabolcs vezért, hogy nem kell aggódnia, mert három liter bort „rezerváltatott”, amely mennyiség mindhármuknak elegendő lesz.

- És ha nem lenne elegendő? - kérdezte Szabolcs vezér Borynéra pillantva.

- Tudok még egy másik vendéglőt is Óbudán - felelt Kálnay.

Szabolcs vezér megdicsérte társát előrelátásáért.

- És vajon milyen vidékről származott bort mér a vendéglős? - kérdezte aztán Szabolcs vezér, miután a borosüvegek valóban megérkeztek az asztal végére, és ott egy asztalkendővel letakartattak, amely kendőben meg lehetett volna látni Veronika képét annak régisége miatt.

- A vendéglős fiatal korában műbirkózó volt, és Baján egyszer a vándorcirkusz herculesét földhöz vágta, azóta mindig bajai bort mér - felelte Kálnay László, aki feleletének korrektsége szerint már javában tisztába jöhetett az itteni helyzettel.

- Hm. Földhöz vágta a herculest? - dörmögte Szabolcs vezér. - Veszedelmes ember lehet.

- Nem szoktak vele ellenkezni a vendégei. Ezért van olyan rend a vendéglőjében, mert a herculest legyőzte - ismételte Kálnay László, és elővette a sármányszínű borral teli palackot.

- Mostanában, tél elején: tulajdonképpen a legjobb a bor - mond Kálnay folytatólag, miközben megtöltötte a nyolcszögletű poharakat. - Ez a bor legszebb életkora, mert ekkorára megtisztul mindenféle hibájától, zavarosságától, rossz erkölcsétől, mint az ember, mikor nagykorúvá lesz. Ilyenkor legemberebb a bor, mert egészen hozzá alkalmazkodik az emberhez, aki fogyasztja. Nyáron, melegben a legtisztább bor is okozhat főfájást. Tavaszkor a legtöbb ember hajlamos a pattanásokra, amelyeket a borfogyasztás még jobban fokoz.

- De késő ősszel, mondom, borongós, télhajlamos, bús időben, amikor már érezni a háztetők felett lógó hópelyhek szagát, a legtöbb ember magában hordja az időjárás melankóliáját, mélabúsan kel és nyugszik a nap, korán ébred a hűvös holdvilág, szellő fűjdogál a temető felől, annak is megfájdul néha a szíve, akinek arra különösebb oka nincs: késő ősszel a bor az egyetlen, ami megvigasztal a csalódásokért. Mert a merengő költészet kiment a divatból a tizenkilencedik századdal együtt...

Boryné, aki csodálatos kis kalapjában bizonyos felindultsággal ült eddig a vendéglőben azoknak az asszonyoknak a szokása szerint, akik bizonyos életkorukat elérve, mindig attól félnek, hogy a férfiak valamely tiszteletlenséget követnek el velük szemben: csípősen közbeszólt:

- Azt már hallottam, hogy a savanyított uborkának, káposztának, paprikának, egyéb befőttnek érni kell, amíg az kellően élvezhetővé válik. Vannak üvegjeim nekem is, amelyeket az első disznótör előtt semmi kincsért se bontanék fel. De a borról még nem hallottam, hogy az csak az esztendő bizonyos szakában jó, mert a férfiak sajnos egész esztendőben bort isznak, és pipáznak hozzá. Mit mond például Kálnay úr, mikor májusban bort iszik?

- Ne juttassa eszembe, asszonyom, a májust, mert én azt hiszem, hogy sohasem fogom azt életemben többé megérhetni. Sohasem lehetek többé benne abban a képrejtvényben, amely szerelmespárt rejt, amelyet az erdő fái között kell megkeresni a rejtvényfejtőnek.

Boryné kérdése elől ilyen ravaszkodva akart kitérni Kálnay László, de Szabolcs vezér egyenesen felelt az asszonyság kérdésére:

- Azt kérdezte Boryné, hogy mit mondasz, amikor a májusi bort dicséred? Engedd meg, hogy helyetted azt felelhessem, hogy májusban is kellően meg tudnád indokolni, hogy miért iszol bort - mond Szabolcs vezér, aki sohase volt híján az apró udvariaskodásoknak, amelyekkel a nőknek kedveskedni vél: mindig áhítatos arccal nézett rájuk, és mindig felelt a kérdéseikre.

- Maga nagy farizeus - mond Boryné Szabolcs vezérnek (akiben határozottan csalódott a sas-hegyi séta óta). - El is vinné az ördög az egész világot, ha csupa ily kétszínű férfiakkal volna tele, mint maguk.

Kálnay László szódavízét fröccsentett a nyolcszögletű poharakba, mert ebben az időben, mikor még új dolog volt a szikvíz: igazi kerti bort inkább szódavízzel volt szokás keverni, mint ásványvízzel. („A szikvízgyárosok belekontárkodtak a természetbe”, mondták a borivók,

de még sokáig jön el az idő, amikor a szódavízgyárosok rájönnek, hogy miért kell palackjaik csövét horog alakúra csinálni, hogy azt mindenféle ürgelyukba, füllyukba és szájniyílásokba be ne dughassák, amely szokás a hazai szikvízgyártás iparában darab időre bizonyos pangást hozott létre. De ekkor még élvezettel itták a sustorgó szódavizet, ha az borral keveredett, nem tudtak tisztátalan csövekről.)

A szódavízzel kevert bort egy hajtásra szokás kiinni, és az általános divatnak engedett Boryné is, amikor is kalaptollai kicsit megbillentek, mintha azokat karcolta volna meg a „karcos”, nem pedig Boryné torkát. Ugyanezért reszelősebb hangon folytatta:

- El is vinné az ördög az egész világot, ha a férfiak szavai mögött mindig alattomoskodást, cselszövést, félrevezetést kellene sejteni, mint az önök drágalátos szavai mögött. Az én Borym, amíg élt; az igazmondásra volt nevelve. Nem volt szabad neki valótlanyságot állítani, de nem is gondolt arra, hogy valaha is félrevezetni próbáljon. Megmondta nyíltan: „Anyuskám, vétkeztem ellened, bocsáss meg.” Néha még azt is bevallotta, hogy gondolatban vétkezett.

- Képzelem, mennyi verekedés lehetett otthon! - szólt Kálnay László elválasztva szakállától a poharat.

Szabolcs vezér is mondott valamit arra nézve, hogy az ő tudomása szerint a pap csak örök hűségre esketi össze a házastársakat, de arra nem emlékszik, hogy az esküvői „formuláréban” szó volna arról, hogy az embernek a gondolatait is meg kellene gyónni a feleségének...

- Hát én megbolondulnék olyan férfi mellett, aki órákig nem szólna hozzám! - mond egyszerűen Boryné. - Azok a legkiállhatatlanabb férfiak, akik hallgatnak, vagy egyszerűen nem is néznek az emberre! Az én férjemnek mindig volt mondanivalója. Ha más nem, elmondta azt, amit a borbélyától hallott, aki visszakézzel borotválta mindig az én kedvemért, hogy annak a szőrűeknek, amely a jobb állán volt: semmi nyoma se maradjon a borotválás után. Ott, ahol karikában nő a szakáll. Az én kedvemért borotválta visszakézzel a borbély... Nem is volt annál szebb ember Óbudán, mikor a borbélyától hazajött, és vasárnapi szaga lett az egész lakásunknak.

- Sajnálhatja a megboldogultat - mondta részvétteljesen Szabolcs vezér, mert a részvét ugyancsak a szokásai közé tartozott, mint némely embernek az a szokása, hogy az utcán köszönés közben összecsapja a sarkát.

Kálnay László azonban most is ellenkezett.

- Elhiszem, hogy a megboldogultat úgy borotválta a borbély, ahogyan az asszonyosság parancsolta, az orránál fogva vagy a földön, négykézláb nyúzva, mint a sertést szokták, amikor az kiadta lelkét, mert az óbudai asszonyok azt hiszik, hogy nekik mindenbe van beleszólásuk, a férfiak legprivátabb dolgaiba is. Sehol olyan női zsarnokságot nem tapasztaltam, mint Óbudán.

- Ugyan mire alapítja tapasztalatát, Laci bácsi? - kérdezte meglehetősen élességgel a furcsa kis kalap, bár az olyan egyéniség nyomát viselte magán, mint akinek a többi kalaptulajdonosokhoz köze nincs. De most mégis a többi asszony védelmére látszott kelni...

- Miből következteti, hogy itt női zsarnokság volna? - ismételte a strucctoll, amely bizonyosan a muffskatulyában vagy más hasonló dobozban lakik olyankor, amikor nem jár kirándulásra.

- Arról következtetek, hogy csaknem annyi asszony van a vendéglőben, mint férfi, holott tudvalévő, hogy a vendéglőben tulajdonképpen csak egy asszonynak van dolga: a vendéglősnének, akinek olyannak kell lenni, hogy helyettesíteni tudjon minden asszonyt, aki távol van, vagy úton jár, vagy betegágyban fekszik otthon hasfájással vagy más nőies természetű bajjal.

- Ez azért van így, mert a vendéglős özvegyember. Nem látja rajta, hogy özvegyember?

- Azt látom, hogy nagyon is nyugodtan, minden felindulás nélkül, mint egy bárány ül a saját kocsmája kellős közepén, amíg a rajta kívül itt tartózkodó férfiak folytonos női szekatúráknak vannak kitéve. Az asszonyok miatt senki se teheti azt a vendéglőben, amihez éppen kedve volna. Csak egyedül a vendéglős ülhet nyugodtan a maga helyén, neki nem parancsol senki - mond Kálnay László meglehetősen folyékonyan, mintha bíróság előtt védené a maga igazát.

- Van itt több férfi is, akivel nem törődnek az asszonyok, akik egyedül ülnek az asztaloknál, de úgy is néznek ki! - mond most Boryné mély megvetéssel, két vendégre célozva, akik kis asztaloknál, ahol rajtuk kívül amúgy se férne el senki, mint akár holmi macskaasztaloknál: valóban egyedül ültek.

Kálnay László csíptető szemüvegén, mint valami látcsövön át, véletlenül előbb az egyik magános férfit vette szemügyre...

Véletlen volt-e, hogy Kálnay László a boldogtalanabbik vendéget kezdte nézni?

Nem véletlen, mert a szerencsétlen, elzüllött, sorsüldözte emberek mindig előbb feltűntek Kálnaynak, mint az úgynevezett normális emberek.

Ahogy a koldust észre lehet venni, ha egymagában jön be valami boldog helyre: ilyen volt Flórián a sarokban. Szerencsétlenségére élénkpiros orra volt, amelyet mindennap új festékkel látszott befesteni, hogy legyen valami rajta, amit az emberek nyomban észrevegyenek. Egy sánta lábat vagy egy lyukas nadrágot ideig-óráig el lehet rejteni az emberek tekintete elől, de nem lehet ugyanezt egy piros orral is megcselekedni. Az mindig jelt ad magáról, mint valamely cégér, amely a legkomolyabb időkben is vidáman lengedezik, mintha soha tudomást nem venne az élet hallatlan komolyságáról.

Flóriánnak emberemlékezet óta ilyen piros orra volt, s ez volt végzete. Nem foghatott semmibe a világon, hogy az orra árulkodni ne kezdjen nyomban.

- Az orra miatt mindig kocsmában kellett neki ülni, akár akart, akár nem, mint a zöld ásznak mindig bort kell inni - mondta Kálnay László.

No de úgy is ült Flórián!

Elnyújtott, hosszú lábszárakkal, amely csontokon senki se talált volna Flóriánon kívül semmi látnivalót. Nyakkendője boglyas, szeme zavaros, hajzata, mint a madárijesztőé, és bolond, elkeseredett részegség egész megjelenésében. Mindig úgy ült, hogy mindjárt talpra ugrik, és valami ördögös táncot jár el a vendéglő közepén, amely táncot csak részegségükben tudnak az emberek.

Egy szódavizes üveg állott előtte, és abból néha a poharába fröccsentett, mint valami vén korhely, akinek már nem adnak bort közbiztonsági szempontból sem, csak szódavizet, hogy igyekezzen kijózanodni.

Ha azt kellett volna lerajzolni az iskolában, hogy milyen következményei vannak a borivásnak: Flóriánt lehetett volna példának venni. Ő volt modellje az örök iszákosságnak.

Szerencse, hogy az emberek sohasem ijednek meg az ilyen példától, mert ugyan miből élnének akkor a vendéglősök?

A szemközti sarokban: Flóriánnal szemben egy fekete bajuszú, tokás, rövidre nyírt hajú ember, akinek olyan hasa volt, mint egy vidéki plébánosnak, és mindenben a rendet, megelégedettséget, önérzetet jelentette. Igen feszes mellénye volt, mint olyan embernek, aki nem akar kövérnek látszani, mert még vőlegénynek is szeretne néha feltűnni ezen a világon, ahol az emberek maguk választják meg maguknak a különböző életpályákat.

Konrádnak hívták. Komolyan, visszavonhatatlanul Konrádnak, amilyen ünnepélyességgel, komolysággal ezt a nevet csak ki lehet ejteni ezen a világon.

Konrád volt az az ember, aki mindig tekintélyt tudott tartani polgártársai előtt, mert arca úgy volt alkotva, hogy sohase mozduljon meg, bármi történjen körülötte. Valamely véghetetlen komolyság, az életnek szinte a legünnepélyesebb pillanata, a férfias önérzetnek, a megrendíthetetlen nyugalomnak példája rajzolódott erre az arcra. Igazi „Konrádság”.

Konrádról legalábbis kétszáz lépésnyiről látszott, hogy olyan ember, akivel nem lehet tréfálni, mint valamely lengedező, nevetgélő, kótyonfitty cimborával, aki a magaviseletével, a felületességével, a komolytalanságával szinte maga hívja fel az embereket arra, hogy vele jó vagy rossz tréfákat elkö vessenek. Akik mindhalálíg az élet sarokkövei maradnak, akármelyik kerületbe is költözzenek Óbudáról, a hírük utánuk megy, tiszteletre sehol se tehetnek szert huzamosabb időre. (Mint például Flórián.)

Konrád minden kerületben, minden vendéglőben respektust keltett volna, anélkül hogy megerőltetné magát.

Már csak azért is, mert igen alapos ember volt.

Mindig megvizsgálta a széket, amelyre leült, és a szék ellen előre megmondta a kifogásait.

- Nem hinném, hogy ez a szék mához egy esztendőre is szék lesz - mondta.

Megnézte az ablakot, amelyen többnyire „léghuzamot” fedezett fel.

Majd panaszkodott reumájára, amely mindenhová vele jön, amely sohase maradhat el mellőle, még itt, a vendéglőben sem.

- Mit tudják azt az emberek, hogy mi a reuma? - mondta, mikor helyet foglalt valahol, mintha a világon egyedül csak neki lett volna reumája.

Komoly kifogása volt a bor ellen. Különösen nem tetszett neki, ha az nagyon fénylett. „Nem - mondta meggondolva -, ez más bor volt a termelőnél, mielőtt vendéglőskézbe került volna.”

Szerette rendbe rakni maga körül az asztali apró tárgyakat. Így a sótartót (amely sohase volt a kellő helyen), gyufatartót (amely mindig olyan ember számára volt az asztalra helyezve, akinek „még az öregapja” se pipázott életében), poharát, mielőtt azt először megtöltötte volna: olyan elgondolkozással vette szemügyre, kezébe, mintha nem volna nyomban tisztában annak pohári minősége felől. „Mondja, barátom, azt hiszi, hogy ez az én poharam?” - kérdezte a már említett kopasz pincértől, és miután az biztosította Konrád urat, hogy ez a pohara, amelyből naponta inni szokott: az aggodalmaskodó vendég bizonyos fejcsóválással töltötte meg poharát.

És szótlánul, de mindig gondolkozó arccal, ünnepélyesen, mintha valamely élethivatást teljesítene, ivott Konrád úr.

Kiszámítottan öntött borából, mindig ugyanannyi mennyiséget, mintha valamely titokzatos orvosi parancsot hajtana végre.

És mindig megnézte a bort, mielőtt elbúcsúzott volna tőle, mintha titokban bizonyos utasításokat adna a bornak arra nézve, hogy mi lesz a teendője, ha elindult hosszú, sötét vándor-

útjára, lefelé a torkán, mint valami alvilági alagúton, ahol majd lelkekkel, szellemekkel, kísértetekkel, ördögökkel fog találkozni, akik mind Konrád úr belsejében (valószínűleg terjedelmes hasában) laknak.

A garatnál találkozik a bor útjában a Fojtogató Szellemmel, amely Konrád úr torkát szorongatni szokta. A tüdönél a Köhögés Kísértetével, aki éjszakánként nyugtalankodik, és zavarja a világot. A gyomorban találkozik a Görcs és Égés nevű ördögökkel...

Konrád úr bizonyára megmondta a bornak, mikor azt gallérjába öntötte, hogy külön-külön mit mondjon ezeknek a benne lakó kísérteteknek, hogy azok darab ideig békében hagyják.

Így telt el ideje, amelyet a bor mellett töltött, sohase törődött mással, mint a borozással, de azzal aztán a legnagyobb aprólékosságig.

- A második literbe fogott! - mondták a vendégek, és egyhangú tisztelettel néztek Konrád úrra, míg ugyanakkor korholó pillantásokat vetettek az ő „kontrájára”, Flóriánra, aki zajosan, tüntetőleg fecskendezett szódavizével, és minden fecskendezésével feltűnést keltett, mint afféle korhely emberhez illik, aki a kocsmában féktelenkedik.

- Hát ilyenek azok az emberek, akik nőtársaság nélkül, egyedül, a maguk kedvére járnak a vendéglőbe, hogy itt úgynevezett búfelejtéssel töltsék az idejüket - mond özvegy Boryné, amikor a két korhely embert Szabolcs vezérnek és Kálnay Lászlónak megmutatta, mint a példákat, akik nem érzik jól magukat a női társaságban.

- Hát ezeknek bizony nem nagyon érdemes Attila kincsét megtalálni, mert úgyse vennék semmi hasznát - mond Szabolcs vezér.

TIZENHATODIK FEJEZET

Az asszony, aki kártyából él

- Ha már belenéztünk Konrád úr hasába, nézzünk bele a többi jelenlévőébe is - mond Kálnay László, aki kedvet kapott a nézdelődéshez, mint akár Danténak az a hőse, akit ez a költő valaha az alvilágba küldött.

- Igaz, Óbuda az a hely, ahol jóformán minden érdemleges dolog a vendéglőben történik, mert az embereknek nincs meg a kellő otthonuk, hogy odahaza is történhessen velük valami. Szűk kis odvakban, udvari konyhákban, félhomályos szobákban, rossz szagú kamarákban töltik az otthoni életüket. Itt nincs kert, nincs kastély, nincs szalon, mint a regényekben, ahol a regények történnek - mond Boryné, hogy ő se maradjon hátrább a kalapjával. - Azért sehol oly szükség nincs a vendéglőkre, mint Óbudán. Egy csapásra megváltozna minden ebben a városban, ha itt Attila kincsét megtalálnák, és a lakosság megfelelő jómódhoz jutna.

Szabolcs vezér csak a fejét ingatta, mint általában az utóbbi időben mindig, amikor a kincset elő kellett volna adni. De Boryné nem hagyta:

- Pedig nem hiszem, hogy az óbudaiak beleegyeznének abba, hogy a kincset csak úgy, mindenféle osztzkodás nélkül elvihessék tőlük. Megígérhetem, hogy nyitva lesz a szemünk. Nem engedjük, hogy mások kaparintsák el előlünk a vagyont. Tisztában van itt mindenki az örökségi pörökkel, mert fél Óbuda abból él, hogy örökségekért pörösködik. A régi óbudaiak örökségeiért, akik még valóban gazdag emberek voltak - mond most Boryné, aki asszony léteire így elárulta magát. És Kálnay László nyomban felkapta a szót, mint a kakas a magot.

- Hallottam magam is, hogy itt az a szokás, hogy a módosabb öregembereknek szeget vernek hátul a fejük búbjába, ha maguktól nem akarnának beleegyezni abba, hogy a temetésükön mások kedvükre kisíróják magukat... - kezdte Kálnay, és csíptetője alól gyanakodva nézett Borynéra, mintha erről az esetről feltétlenül kellene tudni az asszonyságnak.

- Ó - felelt Boryné -, nincsen annyi szeg a világon, amely elegendő volna a rossz férfiak elpusztítására, de Óbudán még sohasem szegeztek meg senkit, ahogy megérdemelte volna. Pedig mindent tudnak a férfiak gazemberségeiről, akik még legöregebb korukban sem javulhatnak meg, mert így születtek.

- Csak vigyázzunk, hogy össze ne fusson a tej! - folytatta Kálnay. - Ne legyen egyetlen asszonynak gondja az egész férfinemre. Sokkal jobb az, ha egy férfival foglalkozik több asszony, mert így volt már a világ teremtése óta. Egy férfinak több asszony kell, mint ahány virág nyílik az öreg óbudai ablakokban!

- Miért, miért? - vijjogott Boryné. - Nem inkább egy asszony érdemelné meg, hogy két, három vagy négy férfi is a szolgálatára legyen?

- Ezt nem vezetjük be! - mondta ki a határozatot Szabolcs vezér, aki eddig hallgatott. - Nem vezetjük be, már csak azért se, mert eddig is több volt megengedve az asszonyoknak, mint ami megilletné őket jog szerint.

Olyan határozat volt ez, amilyen csak egy óbudai vendéglőben hangozhatik el, ahol mindig azon régi szokásjogok alapján kezelik az asszonyokat, mint őseink: vitába szállnak velük, holott vitatkozással még semmit nem lehetett elérni ezen a világon.

- Maradjunk csak az örökségeknél - kiáltott fel Kálnay László, aki tudvalevőleg ügyvéd is volt, és néhanapján eszébe jutott a foglalkozása. - Mit akarnak örökölni az óbudaiak?

Boryné az előbbi csatától felhevülten egy darabig gyanakodva nézett Kálnayra, mintha megint valamely cselszövényt sejtene... De asszony volt, nem tudott hallgatni arról, amiről különben is szeretett beszélni: az örökségekről.

- Bizonyos korban meg kell halni mindenkinek, és senki semmit nem vihet a másvilágra - kezdte gyanakodva.

- De vannak végrendelkezések! - szólt közbe figyelmeztetőleg Kálnay László. - Ne feledkezzünk meg a végrendelkezésekről, amelyek mégiscsak számítanak valamit, ha okos emberek okosan megcsinálják.

- Ugyan ki elég okos halála előtt? - felelt Boryné ajkbiggyesztve. - Itt van mindjárt a Pendeliné esete... Ő az oldalági rokon. Nem mutathat neki olyan házat Óbudán, amelynek ő ne volna oldalági rokona. Pendeliné minden végrendeletben benne van, amit Óbudán a halálos ágyán csinál valaki. Így vagy úgy: Pendeliné nem hiányozhatik. Fogadom, hogy Attila király végrendeletében is benne van, ha nagyon utánanézzünk.

Boryné szavaira Szabolcs vezér felnyitotta szelíd szemét, hogy lásson valamit abból a híres Pendelinéből...

Hatalmas asszonyság ült a szomszédos asztalok egyikénél, és éppen kártyázott, miközben komolyan pofonokat ígért azoknak az úriembereknek, akikkel kártyázott.

Abban az életkorban volt, amikor „veszedelmeseknek” mondják az asszonyokat. Ez az életkor az asszonyoknál azt jelenti, hogy körülbelül mindent tudnak a világból, amit egy asszony tudhat.

„Olyan, mint a bolognai kő, amely nappal a napfény minden színét magába szívja, hogy éjjel világítson” - mondták Óbudán Pendelinéről a férfiak, ami érthetően bántotta a többi asszonyt, mert nincsen olyan asszony, aki a másoknak különbségét elismerné.

A „bolognai kő” az úriembereknek néha a kezét is megcsapkodta kártyáival, és olyan hangokat kiáltott, mintha egyedül lett volna a vendéglőben. „A száján, ami a szívén”, mondták Pendelinére éppen azok a férfiak, akiket azzal gyanúsított, hogy hamisan kártyáznak vele. „De olyan kétágú férfi még nem járt Óbudán, aki az én eszemen túljárjon!” - tette mindjárt mondókájához Pendeliné. „Emberek vagyunk mindnyájan” - felelt erre dalolva egy félszemű, sárga mellényes, babos nyakkendős úriember a kártyázók közül, aki nyilván a többiek nevében beszélt. „Majd jön egy verklis, aki a maga nótáját is elverklizi, itt, Óbudán, nagyságos asszony.” Mire Pendeliné nevetett, hogy mind a harminc foga fénylett az egészségtől, az örömtől, az okosságtól. „Azt a verklist magunk is szeretnénk látni, mi, Pendeli?” - kiáltott az asszonyság egy mellette ülő, kis termetű férfira, aki agyagszínű, sörtés bajszával, önérzetes hajfrizurájával és vasárnapi kabátjában csak abból a célból látszott a világon lenni, hogy Pendelinének mindent helyeseljen.

Helyeselt most is, mire az asszonyság nyomban rászólt a közelben lengedező kopasz pincérre:

- Hé, egy rövid szivart a kormányzó úrnak!

De Pendelihez félhangosan odaszólt nyomban:

- Azért nem kell mindjárt rágyújtani. Ráérsz vele vacsora után is.

- Természetesen, szívem - felelt Pendeli.

A pincér előjött szivarosládikájával, amely felett Pendeliné fél szemmel szemlét tartott, és figyelemmel kísérte Pendeli választását a szivarok közül. Miután az bizonytalanul babrált, utasítást adott az asszony.

- Azt a barnát! Amilyent vőlegény korodban szivaroztál, mert nem akarom, hogy házaseletem alatt egy jottányival is rosszabbul érezzed magad, mint boldog jegyben járásunk alatt.

- Itt a vőlegényszivar! - szólt komoly hangon a kopasz pincér, aki ezzel a mondásával elérulta, hogy lélekben híve Pendelinek.

Pendeli a zsebéhez nyúlt, kényelmesen, kinyújtott lábszárral, a katonatisztnadrágja zsebébe, de a pincér szólott, hogy ráér a szivar árával, majd a nagyságos asszony elintézi a dolgot.

- Csak mindent feljegyezni, Józsi, ami az asztalhoz jön - szólt kártyái mellől az asszonyság, mintha valamely nagy traktamentum közepéből intézkedne, pedig Pendeli szivarján kívül mást még nem fogyasztott az asztalnál, mert a kártyajáték óbudai szokás szerint éppen azért folyt, hogy ki fizesse majd az asztalra került boroknak és vizeknek az árát.

- Pendeliné most is megnyeri a maga és az ura számára való bort. De bizonyosan a szivart is, amelyre majd Pendeli rágyújt.

Valóban hallatszott is rövid idő múlva, hogy a félszemű, sárga mellényes úriember kiáltott:

- Egye meg a fene a Dunagőzhajózási Társaságot, van elég pénze. Ide a borokkal, Józsi.

Pendeli pedig rágyújtott szivarjára.

- Kormányzóm, én is kérek a füstjéből! - szólt igen nyájasan Pendeliné, és arcát a bő szivar-füst felé fordította.

- Ez már aztán asszony! - kiáltott fel Kálnay László, aki sűrű szakáll- és bajuszpedergetés közben figyelmesen végignézte a jelenetet.

- Valamit tud, amit nem minden asszony tud - vélekedett Szabolcs vezér is.

- Ilyenek vagytok ti, teremtés urai! Egy ilyen nő tetszik nektek - kiáltott fel Boryné, miután a harmadik pohár bornál tegezni szokta a körülötte lévőket. - Ennek a nőnek is azért bocsátanak meg mindent a férfiak, mert vasárnaponként a plébániai templom karzatán zöld ruhában énekelni szokott az orgona mellett. Azért az egy-két templomi dalért aztán egész héten át kedvére vétkezhet férjével, Pendelivel együtt. Kártyán kinyeri mindennapi borát, férje szivarját, ha ugyan megelégszik majd egy szivarral ez a szemtelen Pendeli!

- Ez aztán a jó feleség! - kiáltott fel elismerőleg Kálnay László, és végigmustrálta az agyag-színű bajuszú Pendelit, aki ilyen rendkívüli feleségre tudott szert tenni.

- Olyan, mint egy kéményseprő! - mondta Szabolcs vezér, aki kevésbé lelkesedett a szivarozó Pendeliért. - Egy civilbe öltözött kéményseprő.

És hogy milyen igaza volt Szabolcs vezérnek: az csakhamar kiderült, amikor Pendeli a társaság mulattatására macskanyávogást kezdett utánozni, mint egy kéményseprő, akinek valóban sok dolga van a háztetőkön járó macskák között.

A nyávogásra és a kandúrpöfögésre, bajuszköpködésre és macskaveszekedésre magános asztalánál méltóságteljesen figyelte azon már említett, méltóságteljes Konrád úr, és komolyan helyeselt spricceres pohara mellől.

- Egy fröccsöt az én számlámra! - intett a kopasz pincérnek, aki Pendeli elébe tette a fröccsöt, olyan ünnepélyességgel, mintha valami ritka rendjelet nyújtana át a kis termetű hangimitátornak. (Konrád úr mindig kéznél volt, ha valamely mutatóváltást kellett megjutalmazni.)

- Szódavizet neki a gallérjába! - jelentette ki ugyanekkor a piros orrú, zavaros tekintetű Flórián, bizonyára részegségében, mikor Pendeli a fröccs láttára kandúrdorombolást hallatott.

- No, majd meglátjuk, hogy otthon is ilyen nagy legény vagy! - szólott frivolán Pendeliné, amire a társaság villongva nevetett, mint általában ennek a részeges asszonynak a legtöbb mondasán.

- Mindinkább kiábrándulok az emberekből - mond most csendben Szabolcs vezér, aki láthatólag kényelmetlenül ült helyén a jelenet alatt.

Nem változtatott felfogásán az semmit, hogy az említett Pendeli igen mértékletesen itta borát, mintha egész estére akarná azt beosztani, és igen félénken és ritkán, takarékosan és aprón szippantott szivarjából, hogy az minél tovább tartson.

TIZENHETEDIK FEJEZET

Mi történt, mikor a lélekharang megszólalt?

A sánta ördög, aki tudvalevőleg legtöbbet a kocsmák és vendéglők körül settenkedik, most is megtette a magáét, mikor olyan szépen „együtt volt” a társaság a „Barnaláb”-hoz címzett óbudai bormérőben.

Először az ünnepélyes Konrádon kezdte játékát a sánta ördög.

A kitartóan ivó úriember ugyanis darab idő óta elnémult, mintha hangját vesztette volna. Megvető tekintete, amellyel a vele szemközt ülő, iszákos hírében álló Flórián urat mind ez ideig nézegette: megaludt, mint a vízbe cseppentett karácsonyi ólom. A keze, amellyel nyolcszögletű poharát szájához emelte, mint nagyobb stációt tartott a levegőben, mintha nem

találná régi svungját, amellyel a poharat a szájához szállította. Fejét mind nagyobb megerőltetéssel tartotta az asztal felett. Aztán egyszerre, mikor a sánta ördög először ment végig az utcán, valami szél meglibbentette a szája két oldalán sodort fekete bajuszát, és ez a szél lesodorta Konrád urat teljes testi nagyságában a székről. Még egyszer felemelte a fejét a padlóról, mintha azt akarta volna mondani, hogy íme igaza volt, a szék, amelyre leült: nem bizonyult kitartónak.

De ezt már csak a földön mondhatta el, ahol a bor hatása alatt elnyúlott.

A „Barnaláb”-ban már szokva lehettek Konrád úr eme mutatványához, mert senki sem csodálkozott a bekövetkezett eseményen. Különben is Konrád úr úgy esett, hogy a sarokban foglalt helyet, hol senkinek se lehetett útjában.

- Requiescat in pace! - mondta a piros orrú Flórián, aki még mindig szódavizével bajlódott. Aztán Konrád úr talpra állítására sietett, és a „kidőlt kuglit” most is, mint annyiszor, hazavezette.

(Hanem ez a latin mondat nem sok hatással volt. Gyakran elhangzott, és Konrád úr másnap újult erővel jelent meg a „Barnaláb”-ban, mintha nem is ő lett volna az, akivel a különös esemény történt. Egy tekintélyes embernek nem sokat árthat az ilyen pillanatnyi megfélelkezés.)

Ezalatt Pendeli is elszívta szivarját, akármilyen takarékosan bánt is e mérsékeltén égő dohányrudacskával. Akárhogyan is igyekezett a sárga mellényes embertől kölcsönkért papírszipkával meghosszabbítani a szivar életét. A szivarból hamu lett, mint már annyi más szivarból a földön. És szivarja nélkül Pendeli megint a régi, jelentéktelen, senki által se észrevett kocsmai vendég lett, aki azelőtt volt. Még felesége se törődött többé vele, miután nem volt füstje, amelyben az asszonyság örömét lelte volna. Pendeli ugyan tett még egy-két kísérletet a macskahangok utánzásával, de az állathangokra olyan különösen néztek rá asztaltársai, mintha megbolondult volna. Mintha valamely régi divatot akarna felújítani.

- Mindent a maga idejében - mondta még Pendeliné is, akit lehangolt ura („a kormányzó”) mellőztetése. Mindenáron „embert” szeretett volna „csinálni” ebből a jelentéktelenségből Pendeliné, de néha belátta ő is, hogy ez nem fog neki sikerülni.

- Legjobb lesz eltenni magunkat holnapra! - szólt végül sóhajtván az asszony.

- Úgy, úgy, boszorkány! - vélekedett Boryné a szomszéd asztalnál, mikor észrevette, hogy Pendeliné elhagyni készül a csatateret.

De ekkor valami olyan történt, ami a félig alvó „Barnaláb”-ban felnyitotta a szemeket és füleket. A plébániatemplom tornyában ugyanis megszólalt a lélekharang, amelyet olyankor hűz meg a harangozó, ha valaki haldoklik Óbudán, és a lélekharang megkondítására nézve intézkedést tesz.

A kocsmárosoknak mindent kell tudni a világ kezdete óta, mert hiszen ez hozzátartozik a foglalkozásukhoz. A „Barnaláb” már említett kövér vendéglőse, anélkül hogy megmozdult volna helyéről, így szólt:

- Az öreg „Bercsényi gróf” rugdossa az utolsókat! Ezért szól a lélekharang.

Mire mindenki (és udvariasságból Szabolcs vezér is) talpra állott a „Barnaláb”-ban, hogy meghallgassa a lélekharang utolsó kondulásait, amely nem tartott hosszabb ideig annál, amely idő alatt egy normális ember meghalni szokott. A harangozók ugyanis az egész világon bizonyos időre szabják ki mindenkinek a haldoklását, amíg a lélekharangot szólaltatják. Nem tarthat ez tovább száz harangkondulásnál, amely idő alatt a léleknek el kell válni a testtől, hogy a harangszó szárnyán a magasba emelkedjen, mint egy léghajó.

- Menjünk az öreg „Bercsényihez” - mondta most hirtelen Pendeliné az urának, mintha most jutott volna eszébe az oldalági rokonság, amely Bercsényivel összeköti:

- Megy már az örökös! - vijjant fel Boryné kis kalapjában, mintha tetten érte volna Pendelinét, akiről tudva volt, hogy minden végrendeletbe beleköt Óbudán. - Menjünk mi is, hátha szükség lesz ott ügyvédre és tanúkra.

És Boryné oly határozottan ismételte kívánságát Szabolcs vezér és Kálnay László előtt, hogy az említett férfiak már csak azért sem térhettek ki az asszonyság kívánsága elől, nehogy anyagilag valamely örökség elvesztése folytán megrövidítsék. Örökösök voltak maguk is, Attila király örökösei, s azért jól tudták, hogy mennyi ügyel-bajjal jár az örökségi eljárás. (Boryné ezenkívül megsimogatta macskahízelkedéssel Kálnay László szakállát is, mintha valami csalékony ígéretet tett volna a gyöngye jellemű férfiúnak.)

- Ki az a Bercsényi gróf? - kérdezte óvatosságból Szabolcs vezér, mert tulajdonai közé tartozott a szükséges óvatosság is az életben.

- Egy vén kincés! Aki a kincset megtalálta, és most a másvilágra akarja vinni - felelt sértőleg Boryné, mintha mindenkinek ismerni kellene Bercsényi grófot erről az oldaláról.

Kálnay László, akiről azt mondta a közvélemény, hogy körülbelül mindent tud a világon: a szakállát pedergette (a szakáll hegyét, mint mindig, mikor gondolkozott). De egyelőre szótlanul követte az elől haladó Borynét a keskeny óbudai utcákon, amelyek olyanformák voltak, mint a jeruzsálemi utcák Krisztus születése idejében. A házak összehajoltak, vagy félig a földre bújtak, mintha mindegyik egy nagy titkot rejtegetne. Ódonság bundaszaga és nőies fodormentaillat váltakozva szálldosott az udvarokból, amelyekből csak többnyire a két kerek lyukkal ellátott házikókat lehetett látni, mert Óbudán drága az ablak, azonkívül az itteni gyakori szeles időjárás amúgy is elbánik az üveglablakkal, míg a kerek lyukakon át szabadon dudorászhat a szél.

Mikor a harmadik utcába értek a zegzugos kalauz vezetésével, akit a szél vitt lobogó szoknyaiban útitársaink előtt, mint valami másvilági lényt: Kálnay László megunt az udvarokba való betekintést, mintha ekkoráig amúgy is tisztába jött volna a lakossággal.

- Csupa melléképületekből áll egész Óbuda! - mondta ki a megállapítást. - Akárhová nézek, mindenütt mosókonyhát, fűskamrát, tyúkólt meg hasonló melléképületeket látok.

- Téved - válaszolt Boryné, és egy még keskenyebb utcába vezette hőseinket, amelyben csupa bedeszkázott ablak, beszegezett kapu, egymásnak hátat fordító ház sorakozott, amelyek semmit sem akartak tudni a külvilágról. Egészen maguknak való életet éltek. S az utcáskában bokáig érő szemét volt, mint egy keleti városban. Ez volt Óbuda legrégibb része, itt talán olyan emberek is éltek, akik a török hódoltságából maradtak meg. Hogyne élhetett volna itt egy Bercsényi gróf, aki mindössze kétszáz, kétszázötven esztendősen lehetne?

- Most már emlékszem a históriából, valóban éltek gróf Bercsényiek Óbudán - csiholt ki hirtelen Kálnay, akinek olyan volt a memóriája, mint a tapló, tüzet kellett neki fogni, hogy használható legyen. - Vajon azok közül a Bercsényiek közül való volna az úriember, akihez most megyünk, miután lélekharangját hallottuk?

- Különc ember volt egész életében, ördögökkel, boszorkányokkal, kincésókkal barátkozott, miután mindig csak éjszaka járkált. Besötétedés után lépett ki a kapun, és virradat előtt vonult vissza házába. De a halál rátalált - mond Boryné, aki a férfiak társaságában olyan bátonak érezte magát, mint sohasem életében. Mind ez ideig, amíg elérkezett ahhoz a bizonyos házhoz, ahol az említett „Bercsényi” lakott: Boryné itt nyomban hátra vonult, mint egy szemérmes asszonyhoz illik, és a férfiakat engedte előre.

„Bercsényi” háza nem volt a legöregebb, de a legfiatalabb sem Óbudán. Amolyan középkorú ház volt, itt, az ódonságok városában, aminek lehetett életkora száz-százhusz esztendő. Látszott rajta, hogy építője java élete korában fogott hozzá építéséhez: abban a férfikorban, mikor általában hajlékot szokás építeni. Férfinemen lévő kísértetnek a háza volt, mert mindjárt az első pillanatra észre lehetett venni, hogy mohos bajusza és szakálla van.

A kapu két oldalán a pince vasrácsos szelelőlyuka, mint valami földalatti börtöné, ahonnan régi emberek hűvös lehelete szállott ki. Vagy legalábbis olyan régi portékák szaga, amilyen portékákkal manapság már nem kereskednek.

Kálnay Lászlónak három szőrszál volt az orra nyergén. Ezzel a három szőrszállal azt is megérezte, amit nem látott:

- Tölgyfagubics van a pincében, amiből a tintát főzik.

A kapuküszöb dongott, mintha valami sűrűreg lenne a küszöb alatt, ahonnan most szökött meg a halott. A szárnyas, zöld kapu mögött bolthajtás, amely visszhangzott, mintha egy csomó láthatatlan hang kérdezné egyszerre, hogy ki az, aki a kapun belépett. És a fal mellé, mint valami múzeumban: a régi rómaiak korából való kövek, sírfeliratok, mérföldkövek, emlékkövek voltak támasztva, mintha erre jártak volna a cészárok légiói.

- Attilát érzem - szólalt meg darab idő után először Szabolcs vezér, amikor a faragott köveket megpillantotta.

De beljebb az udvaron, a sírbolt után, hirtelen falusias, piros tengericsövek nevettek rá a belépőkre, mint rossz álom után az ébredés. Az ilyen, eresz alatt függő piros csöveknek az a tulajdonságuk, hogy felvidámítják az embert, falusi illatot érez. Malacokat lát, amelyeket tengerivel csalogatnak.

És a házban, egy tölgyfa gerendás nagy szobában valóban piros nadrágban ült a szoba közepében a haldokló, akinek a lélekharang szólott:

- Unatkoztam, meghúztam tehát a lélekharangot, egy forintba kerül mindössze a mulatság - mondta a házigazda, amikor szemügre vette Borynét, és régi bizalmassággal kacsintott rá, amikor két lovaggal látta belépdelni.

„Bercsényi gróf” megfelelt nevének, nem is lehetett őt másképpen elképzelni Óbudán, mint így: borpiros arccal, amelyen olyan fekete volt kipödrött bajusza, mint azokon a képeken, amelyeket gyermekek festenek Paprika Jancsíról.

Ha nem szólalt volna meg: fából kifaragott embernek lehetett volna hinni, mert teste a piros nadrágban és ugyancsak piros atillában olyan mozdulatlan volt, mint egy panorámabeli bábué. Így is azt lehetett gondolni, hogy valami mechanikai szerkezet beszél belőle, és „Bercsényi” maga festett fából van. A Borynéra vetett ismerős kacsintás után ugyanis többé nem mozdította se szemét, se arcát. Azt lehetett volna hinni, hogy mindkét szeme üvegből van, a bajusza kócból, az arca cserépből, a két keze ölébe van csak helyezve, amelyet az ember szétbontása után külön akasztanak fel egy ruhafogasra.

S mindennek az volt a titka, hogy „Bercsényi” konzerválta magát.

Mintha már életében egy borszeszes palackba költözött, vagy múmiává vált volna. S emiatt lehetett százötven esztendő, akit egy régi sírban, régi ruhában, régi festékekkel arcán megtaláltak, és a székre ültettek.

Boryné vette át a szót a fából faragott ember előtt.

- Ezek az urak régi ismerőseim, abba a faluba valók, ahova én való vagyok, és Attila király kincseit keresik Óbudán.

A piros magyar ruhás bálvány egyetlen szóval sem felelt. Szeme dermedt üvegeességéből nem változtatott, oly mozdulatlan maradt, mint egy kép.

- Mint egy faszent! - mondta Kálnay László.

Talán igaza volt a lélekharangnak, meghalt az illető, és mi egy holt ember előtt tisztelkedünk - gondolta Szabolcs vezér, mert általában jó véleménnyel volt az emberekről s azok tisztességűdásáról.

De ha ismerte volna „Bercsényit”, tudhatta volna, hogy a piros nadrágos ember egész életében ilyen hallgatag, konok, megátalkodott volt, aki legfösvényebben bánt a szavaival. Néha, minden különösebb fogadalom nélkül: egy esztendeig se szólt egy árva szót sem. Becsukta a száját, és harapófogóval se lehetett belőle kihúzni egy „igent” vagy egy „nemet”.

Csak az óbudai harmonikás tudta megszólaltatni időnként némaságából.

És a lélekharang hívására jött is már a harmonikás, mert óbudai születésű ember volt, aki nem mulasztotta el megkérdezni, hogy kinek csendítenek utolsót, amikor a lélekharangot hallotta. És a hír vételére ő is elindult „Bercsényi” háza felé, mint mások.

Tomasek külsejében olyan furcsa ember volt, amilyennek egy harmonikásnak kell lennie. Szürke, macskafarkbajusza tréfásan állt szája felett, amint a harmonikás bajuszának jelenteni kell gazdája vidám mesterségét. Spanyol szakállkájáért az „Egészségére!” asztaltársaság már pénzt is ígért, de Tomasek nem adta szakállát. És más irányban is olyan volt Tomasek, mint a nótabeli ember. Az élet egy vidám, önfeledt pillanatában jött a világra, mint egy nóta, és valószínűleg ugyanúgy múlik el a világból, mint elhangzik egy nóta.

- Mi a baj? - kérdezte, mintha rá vártak volna.

Boryné fontoskodott és rendezkedett, mintha a „Bercsényi” másvilági üdvössége rá volna bízva.

- Mindenki láthatja, hogy ő nemsokára meg fog halni, ha ugyan eddig meg nem halt... Csak rá kell nézni, hogy mindenki tisztába jöjjön a dologgal, hogy eljött neki is az utolsó perce. Ezt senki se kerülheti el. Ő sem kerülheti el, akármit gondol is magában.

- Értem - felelt a harmonikás, mintha valóban értette volna a dolgot.

Eközben megtelt a szoba vendégekkel. A sárga mellényes ember maga három ember helyét foglalta el. Pendeli valami „szívniivaló” után nézett körül a szobában, mert szenvedélyes dohányos volt. Kihúzott egy fiókot, és hangosan bejelentette:

- Lopok két cigarettát.

És valóban lopott két cigarettát, amelyet a fiókban talált.

Pendeliné egy ülőhelyet talált magának a haldokló közelében, és oda olyanformán telepedett le, mint az, akinek feltett szándéka, hogy nem mozdul addig, amíg valami nem történik.

Boryné sürgött-forgott, mintha valami háziasszonyt helyettesítene. Viselkedésén látszott, hogy egyedül neki van gyakorlata a haldoklók körüli eljárásokban, aminthogy némely asszony mindent tud a világon, a töltött káposzta készítésétől kezdve a kisbaba születésekor végzendő teendőikig.

Boryné lelkesen járt-kelt a házban, itt egy bútort tolt félre, amott egy üres széket tolt Szabolcs vezér alá, majd egy csomó régi könyvet tett a helyéről egy másik helyre. Közben a harmonikást is biztatta, „táncoltatta”, mint ő magát kifejezte:

- Nézze, Tomasek, magának tudni kell valamit, mert éppen eleget bitangolt éjszakánként a megboldogulttal kocsmáról kocsamára, lányokhoz és menyecskékhez. Tudni kell valamit a megboldogult végrendeletéről. Hová dugta a végrendeletet?

Tomasek rázta a fejét.

- Nem volt róla szó - mondta. - Mindig másról volt szó.

- Miről volt szó, ha nem a végrendeletéről? - firtatta Boryné, aki úgy tett, mintha nem értené, hogy végrendelezésen kívül más dolgokról is lehet komolyan beszélni.

- Én azt meg nem mondhatom, hogy miről volt szó köztünk, mert az asszonyság kivájná mind a két szemem.

- Törődöm is én a maga szemével. Ennekem maga sohase harmonikázott. Ne is akarja elhíttetni senkivel, hogy nekem harmonikázott, mert nem hiszi el senki. Nézze meg az ember, még híremet költené.

A harmonikás megtörölte a bajszát, és elhatározta, hogy alkalmilag visszaadja a kölcsönt Borynének.

Pendeliné, akinek vizsgálódó szeme (mint a csókáé) a vitatkozás alatt hol Borynén, hol a harmonikáson járt, most idejét látta annak, hogy a zenésszel szövetségre lépjen, ugyanezért ilyenformán szólalt meg:

- Nem mindenki érdemelte meg, hogy hozzá énekeltek. Idővel érdemtelennek mutatkoztak.

- Leöntötték az ablakból - tódította a zenész, mintha valami nagy igazságtalanság jutott volna eszébe. - „Bercsényi” urat is leöntötték.

- Nem kell szégyellni! - szólalt meg most a haldokló, mintha a körülötte folyó beszélgetésből csupán ez a história érdekelte volna.

A haldokló vékony, másvilágias hangon szólott, ami sehogy sem illett megtermettségehez. Mintha egy szepegő gyermek beszélt volna a piros huszárruhából. Kálnay László közelebb lépett, mintha nem jól értette volna a haldokló szavait. De azonkívül a többiek is elhallgattak, mert a haldoklók szavaira úgy figyelnek, mint a legjobb szónokokéra.

- Itt az ideje, hogy magába szálljon, uram! - mond most Szabolcs vezér is, aki az ünnepélyes pillanatban ünnepélyesen szólalt meg, mint ez már szokása az olyan embernek, aki nem szokott dobálózni a szavakkal.

Pendelinét nem érték váratlanul Szabolcs vezér kellő időben elmondott szavai, nyomban tudta, hogy mit kell cselekednie. Hangosan sírva fakadt. A sírásban követte őt férje, sőt a minden hájjal megkent harmonikás sem akart elmaradni, mert hátha ezen a réven valamely előnyhöz jut. A felhangzó sírás arra ösztökelte Szabolcs vezért, hogy a gyülekezet nevében megismételje a halálraítélt előtt:

- Itt az ideje, uram, hogy magába szálljon. A másvilág mezsgyéjén könnyítenie kell magán, mint már a cigány is mondotta, amikor akasztani vitték.

A Pendeliné vezérlete alatt működő sírók megint sírtak egyet, mint egy szövetség.

Boryné villámló szemmel nézte, hogy „ellenfelei” hogyan nyomultak az előtérbe. Tudniillik úgy tüntették fel a dolgot, mintha a gyülekezetben ők volnának a törvényes örökösök, akiknek a haldoklót megsiratni nemcsak joguk, de kötelességük.

„Mintha már náluk volnának a kulcsok!” - mondta később Boryné, amikor a jelenetre visszagondolt.

A sírás elhangzott, a gyászolók kifújták az orrukat, és feszülten várakoztak a további történendőkre. Senki se akart elmulasztani egy szót sem „Bercsényi gróf” válaszából, amelyet Szabolcs vezérnek adni fog. Ugyanezért a sárga mellényes úriember is előretolakodott, és rézvörös orrát, arcát a központba helyezte.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET

Az óbudai kincsásó története

- Anyai nagybátyám a cigányok vajdája volt - kezdte „gróf Bercsényi”, amikor megfogadta a vezér jóakarató tanácsát, és magába szállott. - Ő még a valódi cigányok szabad életét élte, aki megállás nélkül vándorolt egész életében a Duna-völgyében vagy Erdély bércei között. Mulatságból elment a nagy orosz síkságokig, a szibériai határig, és onnan lova fejét egyenesen Spanyolországnak fordította, és három hónap múlva már Andalúziában volt, hogy az ottani atyafiakat meglátogassa.

Bölcs ember hírében állott nagybátyám, ugyanezért habozás nélkül megfogadtam tanácsát, amely abból állott, hogy telepedjek meg Óbudán, ő majd később megmondja, hogy milyen célból. Addig is átadott egy zacskó aranyat, hogy megélhessek, amíg további sorsomról intézkedik.

Ő meg a cigányaival éppen Németországba volt útba, ahol egy régi kolostor kincsét kellett megtalálni, mert nagybátyám cigányai ahhoz a törzshöz tartoztak, amely törzsnek az volt a teendője, hogy a föld alatti, elrejtett kincseket napvilágra hozza, és azt a rendeltetési helyére juttassa. Ástak kincset az orosz cárnak, a spanyol királynak, a német fejedelmeknek. Legjobb megbízójuk a krakkói érsek, aki a régi könyvekből kikereste az elásott kincseket, megjelölte a kincseknek a helyét, és nagybátyámat cigányaival akármilyen messze földre is elküldte a kincsek elhozatalára. Ugyanezért nagybátyámnak a neve Kincses volt. Kincses vajda! Így ismerték őt a világon.

Mikor már megtelepedtem Óbudán, és felvételtem magam a lakatosok közé, egy cigány jött hozzám, aki elhozta Kincses vajda ökölnyi mentegombjait, amelyek színezüstből voltak. Ebből a küldeményből mindjárt láttam, hogy nagybátyám többé nincs az élők sorában, amit a cigány is megerősített, elmondván, hogy egy beomlott fal maga alá temette Kincses vajdát. Mikor a romok alól kihúzták, a vajdának többé nem kellett sem ennivaló, sem innivaló. Éppen csak az volt a kívánsága, hogy az ezüstgombokat adják át nekem, valamint azt az üzenetét is, hogy maradjak Óbudán, mert ott vagyok a legjobb helyen.

Tudtam, hogy nagybátyám nemhiába küldött ilyen tartalmú üzenetet a másvilágról, azért ellenállottam a kísértésnek, amely vándorolni vitt volna a világba, mert én is olyan ember voltam, aki vándorolva szerette volna eltölteni életét.

Nincs annál dicsőbb dolog, mint egyik városból a másikba menni, mindig új embereket látni, mindig újra meg újra megpróbálni azt, hogy mennyivel vagyok okosabb, különb azoknál az embereknél, akikkel útközben találkozom.

Azért van a vándorlás a világon, hogy az ember mindennap megpróbálja, hogyan élhetne meg munka nélkül, csak éppen abból, hogy utazik.

Mindig irigyeltem azokat, akiknek sohasem volt dolguk tovább egy városban, mint csupán annyi ideig, hogy ott a viszonyokat megismerjék és hasznukra fordítsák, anélkül hogy tőlük kérnének valamit.

De még jobban irigykedtem azután a vándorlókra, akik mindenütt csak a szépet meg a jót ismerik meg, a gonoszt sohasem, mert a rossz viszonyok elől nyomban tovább mennek, miután övük az egész világ.

De a nagybátyám másvilágról küldött akaratának engedelmeskedtem, mert tudtam, hogy valami van a háttérben ennek az üzenetnek.

Aminthogy egy év múlva ki is derült, miután ugyanaz a cigány visszajött hozzám, és közölte velem, hogy a kincés törzs is vele jött, de cigányszokás szerint nem mutatkozik a városban, hanem a határban telepedett meg, az óbudai és csobánkai út mentén ütötték fel sátraikat, mert a hagyomány szerint ebben az esztendőben Óbuda környékén kutatnak a föld alatti kincsek után.

- Azért kellett, hogy itt maradj a városban. Legyen itt egy ismerősünk, aki a rábízott dolgot elvégzi. - Így szólt a cigány, és örült, amikor megmutattam neki házamat, amelynek nem volt utcára nyíló ablaka, a kapuja mindig zárva volt, az udvarára pedig nem leskelődhetett be senki, mert mindenfelől magas falak vették körül. Láncos kutya vigyázott ezenkívül, hogy idegen be ne nyomakodhasson.

- Ez így jól van - mondta a cigány -, de gondoskodni kell egy titkos ajtóról is, amelyen át láthatatlanul jöjjünk és menjünk, hozzunk és vigyünk, ha az ásás eredménnyel jár, mert most olyan kincset keresünk, amelynek elrakásához hely kell. Pincét kell építeni a házba.

- Ez a legkevesebb - feleltem. - Óbudán minden ház alatt van pince, csak az a különbség közöttük, hogy az egyiket befalazzák, mert nem akartak többé a föld alatti emberekkel cimboráskodni, a másikat meg nyitva hagyták ugyan, de nem használják. Bizonyosan az én házam alatt is húzódik egy a sok óbudai pince közül, csak nem értem rá eddig utánanézni.

A cigány meghagyta, hogy a pincének minél gyorsabban nézzek utána. Sőt a legközelebbi zivataros éjszakán, amikor amúgy se mert senki kimozdulni a házából, többedmagával tért vissza a cigány, és felásta a házat. Egy-két éjszakai ásás után ezek a szakértő földásók meg is találták a házam alatt elhúzódó pincét, amelyről kitűnt, hogy minden óbudai pincével összeköttetésben van, a belőle kiágazó folyosók révén. Csak itt-ott kellett kibontani a föld alatti falat, hogy már a szomszéd pincéjében találjuk magunkat. Itt-ott kellett feltörni egy föld alatti ajtót, hogy azon át továbbjuthassunk akár a harmadik utcába is.

Gondoskodtak arról még a sok száz év előtti emberek, hogy úgy jár hassanak-kelhessenek a föld alatt, mint akár a föld feletti utcákon. Csak éppen a szokás ment ki a divatból, az emberek ellustultak a föld alatt járkálni, amikor éppen úgy mehettek, jöhettek a föld felett.

De nem így tettek ám az én cigányaim, Kincses vajda maradék törzse, amely éjszakánként lassanként beköltözött a városba - a város alá az én pincémén át, és odalent táborozott a föld alatt, anélkül hogy valaki sejtette volna, hogy legalábbis annyi ember lakik a föld alatt, mint a föld felett.

Rejtekkutakon szereztek maguknak élelmet, legfeljebb a városon kívül láttak néha csavargó cigányokat, de hát az mindig volt a határban, aki vándorlásában darab ideig megpihent.

Talán még mai napig se tudna senki Óbuda föld alatti lakosságáról, ha nincs Eszmerálda, a szép cigányleány, aki valamely lehetetlenséggel határos úton meg nem szerelmesedik egy föld feletti emberbe, akinek a kedvéért elhagyta föld alatti palotáját, amelynél szebbet elgondolni se lehetett. Ez volt a legtágasabb pince Óbudán, amelyet a cigányok Eszmeráldának, a törzs legszebb leányának berendeztek, mint valami királyi palotát, mert mondanom se kell, az én cigány rokonaim nagyon gazdag emberek voltak, akik éppen azért rejtőzködtek a föld alá, hogy a kincseiket elrejtse az irigy világ elől. És ugyanígy rejtegették Eszmeráldát, amíg az valamely úton-módon az óbudai kántorral megismerkedett, és együtt jártak a hegyek közé énekelni, ahol senki se hallotta őket.

A kántor énekelt a hegyek között, és az énekszóra a föld alól, valamely láthatatlan úton előjött Eszmerálda, a szép cigányleány, hogy a kántor énekét hallgassa.

A legszebb ruháját vette magára, aranytallérokak akasztott a nyakába, drágaköveket bújtatott a haja sűrűjébe, aranypapucsban sétált a hegyen. A kántor énekelt, mert ez volt a mestersége, és azonkívül is tiszta életű ember volt, akit az angyalok rokonának mondanak. Szőke, kék szemű, keskeny vállú fiatal ember volt, akit csak a nők szerettek, a férfiak ki nem állhatták. Leginkább a hosszú haját szerették volna lenyírni, ha egyszer amúgy egy sötét utcában megcsípnék.

De Eszmeráldának tetszett a kántor, mindig előjött a föld alól bűvölő énekére, és nekiadta volna aranytallérait, gyémántjait, ha a kántor kérte volna.

De a kántor nem kért tőle semmit, mert mást szeretett.

Mikor Eszmerálda ráeszmélt, hogy királynői ruhájában nem tudja meghódítani a szent életű óbudai kántort: változtatott a dolgokon, és a kántor énekére egyetlen szál ingben, leeresztett hajjal és mezítláb jött elő a föld alól, ha énekelni hallotta szerelmesét. Ölelésre tárta ki két karját, szemében csábítás és gyönyörigézet, a hangjában pedig a megkíváncsatás cselszövénye dudorászott, amikor megszólította az énekest, és lassan letelepedett mellé a hegyek között a zöld fűbe, hogy egyetlen hangot se mulasszon el az énekből.

De a kántor csak változatlanul ahhoz a távollévőhöz, a láthatatlan, ismeretlen nőhöz intézte énekét, és ügyet sem vetett a lábaihoz kúszó szép cigánylányra, aki talán még az életét is odaadta volna kántoráért, mert nincs nagyobb szenvedés a visszaütött szerelemnél. Nincsen ellene semmi ír, még a mindentudó cigányok tudományában sem. Betegség, amelyet nem lehet meggyógyítani. Halál, amely ellen nincs orvosság.

Ki küldte rám ez átkot? - tűnődött Eszmerálda, a cigányok királynője, amint ősanja, Cleopatra, az egyiptomi királynő tűnődött, amikor a római császárba szerelmes volt.

Mért nem szeret engem a kántor, holott mindenki szeretné, ha csak a körmöm feketéjét nyújtanám felé? Amikor az egész világ azt mondja, hogy én vagyok a legszebb, a legjobb, a leggazdagabb a földi nők között? Ki az, aki elfordítja tőlem a kántor szívét?

Tudni kell ugyanis, hogy Eszmerálda pogány vallásban növekedett fel, és így nem volt tudomása arról, hogy van egy égi asszony, a mi Szűz Máriánk, aki minden földi nőnél hatalmasabb ezen a világon. Szűz Máriába volt szerelmes a szent életű kántor. Ezért nem fogott rajta a szenvedély, amit a szép cigányleány akart felébreszteni benne.

Egy napon azután, amikor már szenvedélyével, kínzó szerelmével többé nem bírta a cigányok királynője, és föld alatti palotájában búsulva töltötte napjait, reggeltől estig sírva járt egyik helyről a másikra, erőszakos cselekedetre határozta el magát, olyan igazságtalanságra, amilyenre csak egy szerelmes leány képes.

Parancsot adott a föld alatt ásó és a megígért kincs után kutató cigányoknak, hogy a hegyek között énekelgető kántort elfogják, és föld alatti palotájába hurcolják.

A cigányok engedelmeskedtek a királynőjük parancsának, és a kántort a hegyek között meglepték, és a lábánál fogva lehúzták magukhoz a föld alá, mintha az ördögök vinnék a pokolba. Hiába ordított a kántor torkaszakadtából a föld alól jövő hatalom ellen, nem védte meg őt senki. Csak arra tért magához, hogy odalent van a föld mélyében, Eszmerálda palotájában, amelyben trónusán ült a királynő aranyruhában és ezüstsoknyában, mert a kincéső cigányok gazdagságukban szebben öltöztették királynőjüket a földi királynőknél. Aranyba foglalták még a lépését is.

- Most már foglyom vagy, többé innen nem szabadulhatsz, mert eleven embernek innen visszatérni a földre nem lehet. Nehogy elárulja titkunkat! - mondta Eszmerálda, és a kántor most már belátta, hogy a csoda nem segíthet rajta, a föld alól többé vissza nem térhet. Mindazonáltal nem felejtette el mennyei Szerelmét, Szűz Máriát, és hacsak tehetné: hozzá buzgón imádkozott, mert az aranyruhában, amelybe Eszmerálda öltöztette, nem volt más vigasztalása az imádságon kívül.

Meddig volt a pokolban az óbudai kántor?

A föld alatt más az időszámítás, mint a föld felett, ott néha egy perc is hosszabbnak tűnik fel az esztendőnél. Néha pedig az esztendő mutatkozik egy percnél, ha az ember például a szeretője mellett tölthetné idejét a föld alatt.

A kántor azt hitte, hogy már tíz esztendőnél is hosszabb időt töltött Eszmerálda poklában, amikor a kincésők jelentették, hogy megtalálták a kincset, amelyet kerestek. A hajak megfehéredtek, az arcok megráncosodtak, az emberek megkisebbedtek természetükben, az ásók, kapák kicsorbultak, az ujjakról leoptak a körmök, de a kincs megvolt, úgy, amint Attila király elrejtette Óbudán, felette a Duna folyt, holt hun vitézek őrizték a kincset, az aranylovakon aranyba öltözött csontkatonák tartották kivont kardjaikat, aranytrónusok várták, hogy valaki beléjük üljön, és aranyteknők ringatóztak, hogy bennük aranylisztből aranykenyeret dagasszanak. Még a sütőkemence is vert aranyból volt. Ez volt a hun király kincse, amelyet a cigányok a föld mélyében megtaláltak, és verejtékükkel illették az aranyágyakat, amelyekben megpihenni lefeküdtek.

Eszmerálda ekkor kézen fogta az óbudai kántort, és elvezette a kincsek közepébe, a kincshalom tetejére, és körülmutatott a drágaságokon.

- Ez mind a tied lesz, imádott rajkóm, csak egyetlen szavadba kerül. Csak azt az egy szót mondd ki, hogy ezentúl engem szeretsz, nem pedig az Égi anyát.

Ebből aztán megértette a kántor, hogy boszorkánnyal van dolga, akit irtózva taszított el magától, és hangosan hívta segítségül Szűz Máriát.

Alighogy elkiáltotta a kántor Szűz Mária nevét, a fekete királyné olyan fehér lett, mint a füst, és eltűnt, a kincéső cigányok pedig mindmegannyi hamurakássá változtak, amelyeket útonjárók is hagyhattak maguk után emlékből az országúton, a rengeteg aranykincs pedig egyetlen lánggá lett, mintha az istennyila csapott volna bele a kincshegyekbe, fekete kődarabokká égtek egy szempillantás alatt Etel király pogány kincsei. Valami föld alatti erő megforgatta a kántort, mint a forgószelet, és a hegyoldali kápolna mellett, amely Mária tiszteletére volt építve: letette a földre, a küszöbre.

Csak éppen megégett a kántor, fekete lett élete végéig az arca, hogy földi nő többet meg ne kísérthesse, el ne csábíthassa, hanem élhesse a maga szent életét.

- Ez volt az én történetem! - fejezte be „gróf Bercsényi” szavait, amelyeket visszafojtott lélegzettel hallgatott az egész társaság, nők és férfiak, akik a kincsásó hírében álló „Bercsényi” kincsére voltak kíváncsiak, nem pedig erre a kegyes történetre.

- Hogy az istennyila, csapjon bele ebbe a bolondba! - kiáltott fel Szabolcs vezér, akinek még ilyen szó nem hagyta el soha életében a száját, ugyanezért meghallgatásra talált a ritka kívánság.

A haldokló egyet-kettőt mordult, mint az agyoncsapott béka. Aztán elnyúlt, mint aki dolgát bevégezte, többé egyetlen szót sem hallott tőle élő ember.

- Nem csoda, hogy eltűnt a kincs, amikor megtalálása tévedésből ilyen emberre bízott - mond Szabolcs vezér, mielőtt a holt házát elhagyta volna a társaságával.

„Gróf Bercsényit” azonban már a lélekharang se érhetette utol, amely ismét megszólalt.

TIZENKILENCEDIK FEJEZET

A kincsásó eltűnése

- Végre meg kell tudni az igazságot ebben az ügyben, bármily kiábrándító lenne az igazság - mond Szabolcs vezér és hadai pártfogója, Szemere Miklós, amikor az óbudai hiábavaló kutatásokról beszámoltak neki.

- Ezer esztendeje keresik Attila kincsét, és kincsek helyett mindig csak mesemondókat találunk - erősítette Kálnay László, aki bölcs ember lévén mindig hajlamosabb volt a lemondásra, mint az újabb és hiábavaló erőfeszítésekre.

Csak Szabolcs vezér hallgatott az „Arany Sas”-ban, ahová az óbudai kirándulásból visszatértek, és elfoglalták megint helyüket a Pest megyeiek asztalánál. „Utóvégre ő nem vallhatja be csalódását, ha kétfelé fűrészelik is”, vélekedett Szemere Miklós, amikor Szabolcs vezér mind mélyebb elmerülését látta, mintha nem is hallaná, ami körülötte történik.

Valami távol eső pontra, csak általa látható csillagra függesztette állandóan a tekintetét, és ügyet sem vetett a körülötte történő dolgokra. Nem szomorkodott a szomorkodókkal, nem vidult a mulatókkal, csak ült, mint egy árnyék az „Arany Sas” boltívei alatt.

- Ez történt Don Kihótéval is - mondta Gullner Gyula, a Pest megyei alispán, amikor szemügyre vette a változást, amely Szabolcs vezérrel történt. - Azt tanácsolom, hogy minél hamarabb haza kell küldeni a falujába.

Tizedesek, Kótaj, Buj, Geszteréd, akik ismerték a nyíri koponyákat, védelmezték vezérüket.

- Nem kell félni. Keményebb ez a koponya, mint valaha.

Lányi, az orosi jegyző az asztal alatt lökdöste Szabolcs vezér lábát, mintha így akarna meggyőződni, hogy a vezér nem veszítette el a józan eszt.

- Nagyon divatban van a megbolondulás. Országunk nevezetességei egymás után adják be a kulcsot. Mondd, vezér, nem érzed, hogy egy kicsit megbolondultál? - kérdezte az orosi jegyző, amikor Szabolcs az asztal alatti jeladásokra nem reagált.

Szabolcs vezér, mintha a másvilágról nézne vissza a jelen világra, csak sóhajtott egyet, és olyan szemrehányással nézett Lányi Antira, hogy annak elment a kedve a további kérdés-ködéstől.

- Minden feltalálással történik valami hiba végül, mert a magyar agyvelő nem bírja ki a nagy megerőltetéseket. A magyarok tulajdonképpen csak vitézségre, harcra, verekedésre születtek, nem pedig a találmányosságra. Ahhoz legalábbis székelynek kell lenni, amely nem a tiszta magyar fajta, hanem még régiebb a magyaroknál - szónokolt a gesztelyi falábú pap, aki minden alkalommal szeretett alaposan a tárgyhöz szólni.

Csak Szemere Miklós nézte még mindig reménykedve Szabolcs vezért. Utóvégre befektetése volt a „dologban”, nem olyan ember volt, aki egykönnyen belenyugodott volna a veszteségbe.

- Ázsiai szokás, hogy az ember elveszti darab időre az esztét, hogy aztán újra megtalálja! - vélekedett Szemere, és különös dolgokra határozta el magát.

- Női kézre kell bízni Szabolcs vezért. Nekem van egy ismerősöm, egy nagyon tiszteletre-méltó hölgy, aki még a kő közé szorult ezeréves békát is galvanizálja a szavával. Nem gondolja, hogy galvanizálni kellene Szabolcs vezért, mielőtt levonnánk róla a kezünket? - kérdezte Kálnay László, akivel bizalmas tanácskozássra elvonult.

- Hm. Ha fiatal nő a galvanizátor, akkor nem lehet ártalmas a dolog - vélekedett az ügyvéd.

- Fiatal és nagyon tehetséges - felelt Szemere Miklós. - Már sokkal több úriembert meggyón-tatott, mint őszentsége, XIII. Leó pápa.

- Hm - ismételte Kálnay László. - Nem is lehet a legrosszabb dolog egy nőnek gyónni, aki méltányolja ezt az áldozatot. Habár magam kálvinista vagyok.

- Nem a vallás teszi - nyugtatta meg Szemere Miklós az örök kételkedőt. És ebéd után, amikor csendesedett az „Arany Sas”-ban a zörgés, karon fogta Szabolcs vezért, hogy gyóntatni vigye.

Nem árt néhány szóval bemutatni a gyóntatópapot, mielőtt tovább mennénk történetünkben.

*

Pilisy (Schumayer) Róza olyan asszony volt, akinek sohasem volt törvényes férje, mégis kora ifjúságától, csaknem attól az időtől kezdve, mióta a Szervita téri virágáruslánya szolgálatát rajta kívül eső okból elhagyta: Madame-nak (Asszonyomnak) szólították Pesten. A korszak udvariassági ceremóniájához tartozott, hogy bizonyos úrnőket a francia nyelvű megszólítással tüntettek ki. Madmoázell lehetett egy kalapvarrónő vagy egy guvernánt, akár élete végéig, de egy szép hölgy, aki gyakran mutatkozik lovagok társaságában, előbb-utóbb Madame lesz a pesti szójárásban.

Így történt Pilisy Rózával is, amikor alakja végleg eltűnt arról a Margittay Tihamér-féle olaj-nyomatról, amelyet az egész világon „Tessék ibolyát venni!” cím alatt árultak minden tavaszkor, a szép virágárusleányt ábrázolta, aki a kikeletet és a szerelmet hozta kézikosárcájában, és helyette egy cilinderkalapos, uszályos, nagyon jó tartású, fátyolos hölgy ugratott ki az Esterházy utcai Nemzeti Lovardából, ahol hátslovát tartotta, s a nyeregben útját a Sugár úti Köröndnek vette, ahol már a Városliget híres lovasai, mint Batthyány Elemér, Podmaniczky Frigyes, Szapáry Józsi gróf, Szapáry Jancsi gróf és mások várakoztak rá lóháton, hogy szokásos napi lovaglósétájukat elvégezzék a nemrég megnyílt Stefánia úton. A lovas nőt sokan Erzsébet királynéhoz hasonlították, mások a nemrég visszavonult női enfant terrible-hez, Szapáry Eliz grófnőhöz, de mindannyian megegyeztek abban, hogy ritka művészettel üli lovát.

Akik a „Stefánián” közelebbről is szemügyre vehették a lobogó fátyolú lovarnőt, megesküdtek volna rá, hogy az ifjú Blahánét látták lóháton, mert ugyanolyan mosoly merengett a lovas nő ajkán, mint akár a nemzet csalogányának híres mosolya, ha szomorkás dalokat énekelt a Népszínházban, és a páholyban ülő Ferenc Józseftől kért kegyelmet a Galiciában halálra ítélt

magyar huszároknak. Míg a cirkuszművészetért rajongók az akkori divatban lévő Renz Oceániával, a városligeti cirkusz igazgatójának leányával mérték össze lovasművészetét.

Ki volt a titokzatos nő, akit öreg mágnások, mint a cigányos külsejű Nákó gróf, Szögyén-Marich, de még a félkarú Pejacsevich tábornok is gardíroztak, ha a Drótszigetre, népies kirándulásra volt kedve indulni, vagy Redout-beli álarcosbálra menni, ahol az ifjú arisztokrácia azzal töltötte néha az időt, hogy birokra ment bérkocsis legényekkel? De nem múlhatott el multság a Nemzeti Kaszinó Szép utcai frontjára néző különszobákban sem, hogy a pezsgő kedvű, de mindig józan dáma fel ne forralja a kékvérűek lappadó életkedvét. Az olvasóból (az emeletről) jöttek le öreg kaszinótagok, akik már csak külföldi sportlapok, a The Field vagy a Der Jockey című lapok olvasgatásával elégítették ki sportszenvedélyüket elmúlt ifjúságuk miatt, ha a divathölgy melankolikus, mélyhegedű hangját a palotában meghallották. Az ifjú Andrassy Gyula, aki nőnek sohasem udvarolt, éjfélig is a Kaszinóban maradt kedvéért. Igaz, hogy szellemdús megjegyzéseknél egyebet nem hallhatott tőle. Míg a Kékmacska- és a Flóratermek akkori hölgyei bécsi disznóságokra és vastag anekdotákra tanították a gondjaikra bízott pesti arisztokrácia süvölvényeit, az új csillag Pest megyei táblabíró-adomákat mondogatott eleinte mulattatásaiban, amely adomák ott születtek a „buckában”, ahogyan Pest megyét nevezik. (Később persze tanulékonyabb lett az új Divat, és a franciás, párizsias esprit sampányerja pezsgette mondanivalóit, mint a fehér ruhát a rózsaszínű alsós szoknya.)

S ugyanakkor jelennek meg „Clarisse” írásai a Vénusz című hetilapban, majd „Gentry asszony” iratai a Magyar Figaróban, amelyeknek igazi szerzőjük senki más, mint az új csillag.

Írónő volt tehát, aki a magyar arisztokráciát megigézte. Előbb virágárusleány, aztán írónő... A virágárusboltban Schumayer Rozália volt még a neve, odakünn a nagyvilágban és az irodalomban Pilisy Róza. Otthonában, ahol, mint „rejtett fészekben” élte napjait, egyszerűen csak Madame Róza volt a neve.

...Már láttuk őt a Stefánián és a Redout-bálon, a Szép utcai Lilaszobában és a Vénusz hetilap hasábjain, de még mindig nem ismerjük otthonát a hölgynek, aki Pest érdeklődését felkeltette, hogy első látásra szerelmes lett belé mindenki, mint Jeanne d’Arcba hajdan a francia katonák.

A mai Semmelweis utcában, az akkori Újvilág utcában volt a „rejtett fészek”, ahol Pilisy Róza hegyes lábú íróasztalkánál, fehér ruhában és térdig érő, kibontott fekete hajjal, hollótollával szerelmes verseit írta. A költészetéhez millió kellett, valamint megfelelő helyzet, amelyben mindig láthassa önmagát, mint valamely tükörben. Mert hiszen mindig önmagáról írt, és ezért is volt érdekes, amit írt.

A „rejtett fészekkel” szemközt az akkori „Arany Sas” fogadó, ahol jóformán éjjel-nappal muzsikáltatták magukat a Pest megyei urak, akiknek itt állandó kvartélyuk volt. Ezt úgy kell gondolni, hogy a fogadónak mind a negyven szobája állandóan le volt foglalva valamely Pest megyei család részére, a szoba tulajdonához, mint valami birtokhoz csak örökség révén lehetett hozzájutni. A Pest megyei urak falujukból a fővárosba hajtattva úgy kocsiztak be az „Arany Sas” istállós, tágas udvarába, mintha egy másik falujukba érkeztek volna. A régi udvarházból egy másik kúriába. Címeres névjegyek voltak a fogadói szobák ajtóira szegezve, akár „otthon” tartózkodott a szoba tulajdonosa, akár nem. Minden vendégnek megvolt a saját evőeszköze, a külön pincéje, istállója, szolgálégye. Ha farsangolni a hölgyvilág is megérkezett Pestre, az otthoni nőcselédeiket hozták magukkal.

A Kommer házaspár, aki az „Arany Sas”-t bérelte, inkább csak vezetője volt a fogadónak, mint tulajdonosa. Akárcsak a megyeházán a várnagy, akit a közgyűlés választott. Némely urak nem is szólították másképpen Kommernét, mint „várnagyné asszonynak”, amikor intézkedést tettek ebédjük vagy vacsorájuk felől.

Nagy befolyásnak kellett érvényesülni, hogy a fogadóval szemközt lakó Pilisy Róza az „Arany Sas” konyhájáról hordathassa kosztját. Legalábbis Gullner Gyulának, a Pest megyei alispánnak beleegyezésére volt szükség, hogy az „Arany Sas”-ban főzzenek olyan részére, aki szorosan véve nem tartozott a társasághoz.

Az alispán megengedte, hogy Róza innen vitethesse a levesét, ez pedig azt jelentette, hogy az írónőért közbenjártak.

- Vigyáznunk kell, hogy kinek adunk enni, mert megérjük, hogy maholnap egész Pest idejár kosztolni! - említette az alispán, amikor Kommernének az engedélyt megadta, hogy az Újvilág utcai kettő szám földszintjén lakó hölgynek ebédet és vacsorát küldhessen.

Élelemmel tehát bőségesen el volt látva Pilisy Róza, amikor otthonába érve levetette a turnért, amely lószőrrel tömött párnácska volt derékon megkötve, letette a midert, amely nélkül nem volt elképzelhető jó társaságbeli hölgy, sámfára verte lovaglósizmáit, mint akár húsz pár cipőjét, hideg vízben megfürdött, és tetőtől talpig átöltözködött, mielőtt írni kezdett volna.

Az írói ihlet jött néha rózsaujjú hajnalon, amikor a gavallérok cigánybandával kísérték hazáig a közeli Nemzeti Kaszinóból, de jött az ihlet akár a színházi páholyban is, amikor a színpadról a művésznök irigykedő, a művészek pedig éhes pillantásokat vetettek az inkognitópáholyban frakkos grófjai között helyet foglaló, viruló „Pest rózsájára”.

És Róza mindennél előbbre valónak tartotta az ihlet percét, mert nyomban elbúcsúzott lovagjaitól, „valami eszébe jutott”, mondta bocsánatkérő mosollyal, talán éppen abban a pillanatban, amikor valamely lovag a régen tartogatott és megfontolt szerelmi vallomást kezdte volna.

Az Újvilág utcai „rejtett fészek” ablakfüggönyeit lebocsátotta, és ezzel jelt adott a külvilágnak, hogy „senkinek nincs otthon”, amint ez természetes is az alkotás óráiban.

A látogatók amúgy sem szívesen látottak voltak a „rejtett fészek”-ben, mert Róza vigyázott hírnevére, egy-egy percnél tovább sohasem engedett maga mellett senkit, és a korszak szokásos kitérő feleletével búcsúzott:

- A többit majd megbeszéljük a lóversenytéren vagy a színházban vagy a Redout-ban, ahol okvetlenül találkozunk!

Csak egyetlen úriember mondhatta volna el magáról (ha ugyan nyilatkozott volna erről az életben), hogy részére Róza asszony mindig otthon volt. Igaz, hogy ez a férfiú már fiatal korában igen bölcs és mértékletes férfiú volt, aki idejét inkább templomban, könyvtárban, a közélet zöld posztós asztalánál szerette tölteni, mint női budoárookban. Az egyetlen nőnemű otthon a Pilisy Rózáé volt, ahová néhanapján belépett, ahol az elkényeztetett és ünnepelt „Pest rózsája” fehér ruhájában térdre borulva fogadta őt mint istenét.

- Ne tegye ezt velem, Rozália, mert megharagszom - mondta a szent gróf, de hiába beszélt, mert olyan galamblelkű és tiszta szívű férfi volt, aki amúgy se tudott volna haragudni. Gyöngéden felemelte lebomlásából Rózát, mire az ezt rebegte:

- Köszönöm, hogy lehajolt értem, Albert.

- Énrám mindig számíthat - felelte a szent életű gróf, aki valamely, keresztes lovagokéhoz hasonló fogadalom (jóság, szánalom vagy szeretet) következtében akkor emelte fel Schumayer Rózát először, amikor az még virágot árult a Szervita téri boltban. Felemelte, és többet el nem hagyta.

Ő volt az a jótékony kéz, aki Rózáról gondoskodott, anélkül hogy a világnak tudomása lett volna róla.

*

- Szólítson anyjának, miután az egész világ Rózájának vagy „Pest rózsájának” nevez! - tanácsolta Pilisy Róza azoknak a fiatal íróknak, akik szalonjában megfordultak, és bizonyos előnyökben részesültek.

- Szólítson anyjának, mint II. Lajos, az örült bajor király Mária Alexandrovnát, az orosz cárnét. Szerelmesebb leveleket még nem írt uralkodó, mint a bajor király. És hangjuk mégis csupa tisztelet. Tiszteljen, fiam, „Bimi”, „Cherubin”, „Zsül”, „Gaston”, „Üszkö”, „Bulánzsé”, amint a korszak divatja szerint a legújabb áramlatokkal együtt úszó dáma a körülötte lévő fiatal írókat elnevezte, mindegyiknek éppen úgy osztogatva egy megfelelő nevet („Spitznámét”), mint a Nemzeti Kaszinó-béli grófjainak, hercegeinek. Bródy Sándort „Bulánzsénak”, Salamon Ödönt „Üszkö”-nek, Szemere Miklóst „Traktárovcicsnak”, Dégenfeld Imre grófot „Dugónak”, Üchtritz Zsigmondot „Okos Zsigának”, a velszi herceget „Bertinek”, Batthyányt „Elemérünk”-nek, Ivanovics József hírlapírót „Pasicsnak” nevezte. Senkit sem szólított az igazi nevén, mert szép asszony volt, aki a szívével gondolkozott, és ugyanezért a szíve szerint el is nevezte azokat, akiket kedvelt.

- Szólítson nénjének, mint Mikes Kelemen a maga tarka rokolyás kalotaszegi menyecskéjét, csak „Szép asszony csillagának” ne mondjon, mert ezt már az álmoskönyvekből tudom - buzdította „Bimit”, „Zsült”, „Ferencet”, akik írók voltak, és így „betéve” tudták a törökországi leveleket.

- Nevezzen Klapkájának, csak Madame-nak ne csúfoljon! - biztatta Türr István tábornokot, amikor az Pesten járt, és nagyvilági szokás szerint Garibaldi-szakállát és hosszú bajsztát francia látogatójegyével együtt bemutatta a „vezető” házaknál.

- Mondjatok „Róza Barátnőnknek”, csak Nagyasszonynak ne szólítsatok, mert Szűz Márián kívül két özvegyasszonyt, Batthyánynét és Damjanichnét illeti meg ez a név Magyarországon - mondta a budai költőknek, az „emigránsok”-nak nevezett hazafias poétáknak, akiket a pipacsképű Erdélyi Gyula mutatott be azokkal a budaiakkal egyetemben, akik a Hentzi-szobor ellen merényletet elkövettek. Erdélyit tejfehér hajáért, a nagymama kendőjéből készült köpenyegéért, bohémesen viselt szegénységéért nevezte „Szilveszternek”. Komája volt, amely rokonságot évekig fenntartotta, még azután is, hogy keresztleánya, a boldogtalan Erdélyi Piroska a faskamrában felzsinegelte magát.

- Nevezz Múzsádnak! - mond Pilisy Róza a legnagyobb meghatottság hangján annak a magyar írónak, akiről abban az időben mintázták a készülő Arany János-szobor Toldi Miklósát.

- Szólítson Ildikójának, kegyelmes Attila királyom - mond Róza Szabolcs vezérnek, amikor kivallatás céljából Szemere Miklóstól átvette a nevezetes férfiút, és helyét a szalonjában kijelölte.

Egy Makkart-csokor alatt foglalt helyet a vezér, és innen nézegette a szalonban jövő-menőket, mint egy viaszfigura. A szeme se rebbent meg, amint Róza sorban és soron kívül végzett látogatóival. Se nem bólintott, se nem tagadott. A társalgásba nem avatkozott. Ült, mintha odafestették volna.

- Mindenesetre nagyon jó, hogy itt van - mond Róza asszony Szemere Miklósnak, amikor az estefelé ellátogatott, hogy valamely eredményt tudjon meg az ügyek előhaladásáról. - Régen szükségem volt már házamnál ilyen tekintélyes, szótlan öregúrra, aki nem akar folyton a szoknyaimba kapaszkodni, nem akar halálos párbajt vívni a gavallérokkal, akik küszöbömet

átlépik, és nem akar felpofozni, ha megkozmásodott a leves. Éppen nekem való Szabolcs vezér! - tódította az okos Róza asszony, és másnapra is meghívta a vezért, hogy szalonjában ugyanarra a helyre telepedjen.

Így múlt egyik nap a másik után.

A gavallérok megszokták a senkinek se vétő vezért, barátságosan köszöntötték, mint Róza asszony valamely jóindulatú rokonát, aki tulajdonképpen felügyel itt, mint egy komoly férfiú, hogy semmi skandalum ne történhessék. Sőt egyik-másik gavallér (amíg Róza asszony a szomszéd szobában volt elfoglalva) Szabolcs vezérrel közölte érzelmeit, amelyeket a ház asszonya iránt táplál.

És azt hitték, hogy Szabolcs vezér ilyenkor jóindulattal, sőt biztatólag nézdel a tekintetével, mintha maga is helyeselné a bevallott érzelmeket.

- Azt kell hinnem, Róza, hogy az öreg vezér ugyancsak beleesett a szerelem vermébe, nem tudott ellenállni a maga varázsának, és éppen úgy elkapta a szerelem bárányműlőjét, mint mindenki, aki maga körül megfordul - vélekedett Szemere Miklós, amikor néhány nap múlva újra eljött tanácskozni Róza asszonyhoz.

Róza mindig elpirult, ha bizonyos varázslatot tulajdonítottak neki a férfiak, és most is tiltakozott azon feltevés ellen, hogy megbabonázta volna Szabolcs vezért.

- Megfelel neki a társaság, azért szeret házamban időzni. Még egyetlenegyszer se vette elő a lábszíját, hogy megbüntessen. Sőt úgy veszem észre, hogy káromkodni is csak titokban szokott, amikor kimegy az udvarra, és körüljárja az ecetfát. Nem szerelmes ez az ember.

- Alamuszi macska nagyot ugrik - vélekedett Szemere Miklós, amikor Szabolcs vezér megint csak összeszedte magát ebéd után az „Arany Sas”-ban, és indult Róza meglátogatására, mint valami hivatalba.

Megint eltelt néhány nap, amikor nem történt különösebb dolog, csak éppen annyi, hogy Róza asszony kezét többen megkérték Szabolcs vezértől, mint a ház öreg rokonától. Szabolcs vezér nagy figyelemmel hallgatta meg a kérők előterjesztéseit. Sőt az egyiktől, egy falusi nótárius-tól, aki levelezés útján ismerkedett meg Róza asszonnyal, megkérdezte, hogy milyen alapon pályázik Róza kezére?

- Mert szeretem - felelt a nótárius.

- Nos, és ön, jegyző úr, azt hiszi, hogy ez elég indoklás egy ítélet kihirdetéséhez? - kérdezte Szabolcs vezér.

A kérők között híre terjedt, hogy Szabolcs vezér rendelkezik Róza keze fölött, ugyanezért mindenki, aki szerencsáját megpróbálni akarta: előbb Szabolcs vezért vette munkába. Elhalmozták udvarlásokkal, bókolásokkal, sőt kézcsókokkal az udvarlók, mint valami szigorú nagybácsit, aki nyilván Róza asszony hozományát is őrzi.

Lassanként Szabolcs vezér lett a legtekintélyesebb férfiú az Újvilág utcában, akit ebéd után, amikor az utca egyik oldaláról, az „Arany Sas” oldaláról Róza lakására átsétált, Róza szerelmes lovagjai vártak, és utána vitték házisapkáját, dohányszitáját és hosszúszerűjét. Némelyek arra is vállalkoztak volna, hogy Szabolcs vezér csizmáját lehúzzák, amikor elfoglalta helyét a karosszékekben.

A Pest környéki falusi jegyzők, akik egy időben mind Pilisy Rózát akarták feleségül venni, szüzdohánnyal, kisüstön főtt szilvóriummal és más hazai csemegékkel kedveskedtek a szigorú nagybácsinak, aki a kulcsot őrzi Róza szívéhez és hozományához.

- Nyilvánvaló valami tévedés lesz a dologban - mondta Szabolcs vezér, amikor a dabasi jegyző egy szűrni való ártányt és egy hordó bort rakott le az „Arany Sas” udvarán szekerekéről Szabolcs vezér részére.

De a szerelmes jegyző nem engedett, tudta ő, mivel tartozik jövődőbeli apósának.

- Majd megtérül a hízó ára Attila királyunk kincséből, ha egyszer az öregúr előadja - dörmögte a dabasi jegyző, aki hallott valamit harangozni, ha egész bizonyosságot nem tudott is.

Nem is illethet meg mást a kincs, mint Pilisy Rózát, ha az öregúrnak egyszer kedve kerekedik Rózát férjhez adni. Igaz, hogy sok lúdtollat elrag a pipaszárban odáig Szabolcs vezér! - gondolták a többi kérők is. Csak Szabolcs vezér nem szólt. Beleegyezett, miután egyéb dolga nem volt, hogy Pest legszebb asszonya fogadott apjának tekintsék, és úgy is bánjanak vele.

- Magyarországon vagyunk. Mindenkinek ad valami hivatalt az Úristen! - mondta Szemere Miklós is, amint észrevette, hogy Szabolcs vezér életkedve kezd visszatérni, sőt már néhány napján odáig megjön a kedve, hogy hamis szemhunyorításokkal biztatja a kérőket az újabb kísérletekre. „Csak az alkalmas perceket kell eltalálni, minden asszony hajlandó és esendő!” - mondogatta egyik-másik türelmetlenkedő kérőnek, aki bizonyos terminushoz kötötte megházasodását. „Nem tartjuk manapság úgy a vallást, hogy farsangban kell esküdni!” - emlegette.

Csak Róza asszony kezdett csendesen füttyörészni magában, amikor Szabolcs vezér végleges elhelyezkedését a házban észrevette.

- Mégiscsak előveszi egy napon a lábszíjat a majszter uram - súgta Szemere Miklósnak. - Jó volna mégiscsak hazavinni a falujába, mielőtt valami erőszakosságra vetemedne. Mert már kezdek magam is attól tartani, hogy szerelmes a vén kincésós.

- Ugyan, ugyan - csendesítette az asszonyságot az uraság. - Már megint a szívével gondolkodik, Róza, holott tudhatná, hogy az nem egészséges dolog.

- Tudok én, amit tudok - felelt Pilisy Róza. - Néha úgy néz rám, mint a baziliszkusz, hogy a hideg borzongatja a hátamat.

Szemere Miklós még reménykedett:

- Talán a kincset akarja előadni.

- Van eszében! Elviszi magával a másvilágra. Én majd csak regényt írhatok a kincsről.

- Hát éppen ez az - kiáltott fel Szemere Miklós, aki néha nagyon praktikusán gondolkozott. - Most már maga is részvényese lett Etel király, kincsenek. Tudniillik, majdnem annyi „befektetése” van ebben az ügyben, mint akár nekem. Nem lehet az öreget úgy könnyűszerrel hazabocsátani. Valamit vallani kell neki a kincsről az eddigi gyermekmesék helyett; valami „konkrétumot” gondolok, Róza.

- Tehát menjek feleségül egy vén kincésósához.

- Ezt annál kevésbé teheti, Róza, mert már van felesége a vén kincésósának.

- Tehát legyen tán a szeretője, a lába kapcája, a gazdasszonya, akit mindennap megrakhat, ha majd a vénség betegségei nyomorgatni kezdik? - kérdezte Róza asszony, és bánatos önfeláldozással nézett Szemere úrra.

- Nem hinném, hogy ilyen messzire kell mennünk az ügyek lebonyolításánál - felelt Szemere úr, szakállát simogatva. - De abba nem nyugodhatom meg semmi körülmények között, hogy titkát magával vigye a vén kincésós. Vallani kell neki, Rozália.

Az úrhölgy jól tudta, hogy akkor, midőn Szemere úr Rozáliának nevezi őt: a helyzet komolyra fordult, a tréfálkozás véget ért, az élet arról az oldaláról mutatkozik meg, amelyet a vigalomhoz szokottak nem szeretnek látni.

Szemere úr megpördített egy Viktória angol aranyat az ujjai között.

- Nos? - kérdezte. - Fej vagy írás?

- Írás. Hiszen író nő vagyok - felelt Róza.

Az aranytallér valóban írást mutatott.

*

„Szabolcs úr”, amint Róza asszony e naptól kezdve nevezni kezdte vendégét, oly pontosan tudott mindent a körülötte történő eseményekről, mintha a saját fülével hallotta volna, miként döntenek sorsa felől. Tudta, hogy ideje lejárában van, ugyanezért lehetőleg mindig utazáshoz készülődött, hogy az ne legyen számára meglepetés. Csizmája mindig ki volt kefélve, inge a testén, kalapja a fején, bajsza kipödörve, mint olyan emberé, aki mindig készen van arra, hogy könnyű szívvel elutazzon a városból, ahol különben sem volt kedvére az ivóvíz, a levegő, az utca és a társaság. „Minden csak átmenet”, gondolta magában, amíg az utca egyik oldaláról átment a másik oldalra. Az lett volna csodálatos, ha elveszíti magát a városban, ahol különben se volt nagy kedve lakni.

Arról persze szó sem lehetett, hogy a szívét-lelkét „angazsírozta” volna bármely eseménynél, amely körülötte történt. „Mindig így kellett volna élnem, végig a hosszú életen. Sehol se elzalogosítani a gondolataimat”, vélekedett a vezér, miközben bölcs ember módjára elutazáshoz készülődött. És magában nagyokat nevetett azokon a kombinációkon, amelyeket „némelyek” hosszadalmas fővárosi tartózkodásához fűztek. Vidéki ember módjára „kiizzadta” testi és lelki fájdalmait, amelyek napközben benne elrejtőztek, azzal a szándékkal tanyát vertek, hogy másnap és harmadnap is szerepet játszanak az emlékezetben, aminthogy az események szentelen legyenek módjára tolamakodni szoktak az emberek életében.

Szabolcs vezér minden lefekvéskor izzasztót vett magához, mert véleménye és tapasztalata szerint ez a teakeverék volt a legalkalmasabb arra nézve, hogy kiadja magából organizmusa mindazokat a benyomásokat, amelyeket napközben összeszedett.

- Ilyen emberrel akarnak elbánni Pesten? - mond reggelenként, amikor a szállodai szoba tükrében megnézegette magát, orrát kifújta, haját a füle mellett előre fésülte, mint régi képeken, mert hajviseletében is különbözni akart a divatos pestiektől. Nyakkendőjét csomóra kötötte, nyakig érő mellényét végig begombolta, mintha egyetlen rést sem akarna engedni a benyomásoknak, amelyek megzavarják az élet nyugalalmát.

- Szabolcs úr - mond Róza asszony egy napon, amikor abbahagyta az írást, és a praktikus étellel is foglalkozni kezdett a regények költése után. - Falusi jószágomat megtekintjük, és a maga bölcs tanácsai figyelembevételével berendezzük.

Szabolcs vezér, ha régebben ismerte volna Róza asszonyt: ebből az indítványból tudhatná, hogy Róza asszony elkövetkezettnek látta az időt, hogy Szabolcs vezért végképpen meghódítsa. Falura nem rándult ok nélkül az asszonyság. (A régi életnek voltak mindenféle ceremóniái, amelyek olyan szentek lettek, mint valami történelmi hagyomány. Róza asszonynak első szerelme falun kezdődött, tizenhat esztendőskorában. Azóta falura, falujába, Pilisre hordta mindazokat a gavallérokat, akikkel „tisztába akart jönni”.)

Szabolcs vezér érezte, hogy döntő elhatározás előtt áll. Magába szállott, és elbúcsúzott híveitől, Kálnay Lászlótól és a tizedesektől.

- Nem kell félni, emberek. Habár nem lesz könnyű ennek a ravasz, minden tudománnyal megkent, okossággal és ravaszsággal bélelt asszonyságnak ellenállni, azt hiszem, megbirkózom a feladattal. Etel király kincse továbbra is rejtve marad a pestiek előtt, bármit próbálnak is velem.

- A hunok Istene segítse nagy jó urunkat a megpróbáltatásban - felelték ünnepélyesen a hívek.

- Csak szegény Linda nénire kell mindig gondolni, aki otthon, a Nyírben, mint viharban a párja nélkül maradt madárka várja vissza párját - intette Kálnay László.

- Majd megerősítem szívemet a reá való gondolkozással - mond Szabolcs vezér. - Nincsen olyan asszony a világon, aki miatt elfelejteném Linda nénit.

- No, csakhogyszébe jutott kegyelmednek az öreg királynő a fiatal királynő búvkörében! - kiáltott fel Kálnay László, miután megszorította a kezét Szabolcs vezérnek. - A mi fajtabéli vidéki magyar férfiak, bármily kalandos néha a kedvünk, a legmesszibb országokból is mindig csak hazatérünk az otthon maradottakhoz. Így tettek már az Európát végigharcoló hunok is... Akármilyen messzire vezette őket a zöld hadi lobogó a világba, akár Róma kapui elé, egy napon csak rá gondoltak az otthon maradottakra, és abbahagyták a hódításokat. Megfordultak és hazamentek, mert mégiscsak otthon volt a legjobb.

- Meghalni hazament Attila király is! - dörögte Szabolcs vezér.

Miután híveitől elbúcsúzott a vezér: elindult utolsó útjára, Róza asszony falujába. A falusi hintó bőrernyőjével, négy lovával, faluról jött cselédeivel már ott várakozott az „Arany Sas” előtt.

Sokan látták ekkor, hogy Róza asszony kinyújtotta két kezét a várva várt férfiú elé, amikor azt, mint valami elnyert zsákmányt: maga mellé ültette a hintóba. Nagyon helyén kell lenni a szívének, hogy ennek a szép boszorkánynak, férfiak és oroszlánok megszelídítőjének ellenállhasson.

*

Pilis Róza, bár jó gazdasszonynak, eszes szalondámának, nagyvilági demimonde-nak látszott: körülbelül hatvanesztendőskoráig olyan rabnője volt a szerelemnek, mint egy mindennapi asszony. Talán még inkább szenvedett a szerelemtől, mint társnői, Éva leányai, mert Róza öntudatos és büszke lény módjára tudta, hogy megérdemli a szerelmet. Joga volt a szerelemhez, mert hisz azért áldozta egész életét. Ha szeretett: meggondolás nélkül, egész szívből, mint köznapi nyelven mondanák: életre-halálra szeretett. Ugyanezt várta attól a férfitől, akit szerelmével kitüntetett, és ezért kisebb-nagyobb csalódásokkal volt tele az élete.

Csak egyetlen férfi bizonyult méltónak szerelmére. „Az én vén bolond öregem!” - mondta Róza erről a bizonyos férfiről, aki harminc esztendőn át mindennap levelet írt Madame de Rosalie Schumayernek Linzből Budapestre, és akinek a nevezett hölgy mindennap válaszolt, mert az élet minden körülménye között, így: szerelmi csalódásokban, szerelmi örömeiben, új ismeretségek kötésénél, régi ismeretségek fájdalmas és gyengéd lebonyolításánál (amelynek Róza mestere volt), vendégfogadásoknál és háztartási gondok közepette akadt egy félórája, hogy Linzbe levelet írjon a nyugalmazott cs. kir. őrnagynak, akit legelsőnek ismert meg a férfiak közül, még hadnagy korában, mikor az Pilisről, a nagyapai házból elszöktette, és a szöktetés után elhagyta.

Róza asszony nemesszívűségét bizonyítja, hogy még ezt is javára írta az őrnagynak.

- Milyen vén kaszárnycseléd lehetnék most Linzben, ha az én vén bolond öregem idejében el nem hagy! Neki köszönhetem, hogy megismerkedtem az étellel - mondta.

Abból a százezer levélből, amelyet Pilisy Róza élete folyamán írt (egyiket se adta alább négy oldalnál), a többség a linzi cs. és kir. őrnagy címére ment, bár az őrnagyot hadnagy korától fogva nem látta, és megtiltotta neki, hogy valaha is eszébe jusson őt felkeresni.

Róza jellemző francia és német szavakat, közmondásokat, aforizmákat, verssorokat, stambuchbeli röppentyűket kevert levélstílusába, hogy az őrnagynak mindent pontosan megmagyarázhasson.

Az egy-két soros aforizmak akkor éltek virágkorukat, mikor Róza élt, és levelei hemzsegték a találó aforizmáktól. Ennek az irodalmi műfajnak Róza mestere volt, és az őrnagyhoz írott leveleiben élte ki irodalmi szenvedélyét, amikor többé nem írt a nyilvánosság számára, miután három könyvét, Pitypalaty, Réz János és A három kadét című regényeket kiadta.

Az őrnagy katonásan, szabályosan küldte jelentéseit a levelek megérkezéséről, megírta a maga élete folyását, a linzi eseményeket, mintha még mindig nem volnának újságok a világon; sohasem lehetett megtudni válaszaiból, hogy megértette-e az őrnagy Róza asszony kivételes szellemességét, jellemző mondatait és leveleinek báját. Mert az őrnagy nem tért ki a levelek méltatására. Ő voltaképpen csak a linzi eseményekkel törődött.

- Szükségem van egy megbízható, állandó címre, ahová mindent megírhaszak, ami velem történik, miután megkezdett naplóimat már többször ellopták tőlem, és abból szemelvényeket közölt a Ciánkáli pesti újság - mondta egyszer Róza asszony, amikor szünet nélküli levelezése iránt érdeklődött nála valaki.

Az őrnagyhoz írott levelek egyikében egyszer ezt írta Róza asszony:

„Rendkívüli vendégem volt néhány napig legutóbbi falusi tartózkodásom idején. Ez a férfiú még a királyok, fejedelmek, hercegek és csodabogarak között is kitűnne megjelenésével, ha nem volna egyébként bizonyos legenda körülötte. Az a legenda veszi körül, hogy neki biztos tudomása van arról a kincsről, amelyet Attila királyunk elrejtett abból a célból, hogy késő maradékait, a magyarokat megsegítse a másvilági kincessel, ha majd igen nagy bajba jutnának a magyarok.

Sokan azt mondják, hogy Attila király kincsenek előadása a mostani időkben következett be, miután már nem győzik az adókat fizetni a szegény magyarok, és különben is végrehajtották és adósok országa lett Magyarország.

Nem csoda, hogy ebben az elszegényedett időben nagy ünnepélyességgel fogadták a fővárosban azt a férfiút, aki tud a kincs hollétéről, amely kincssel egyszer ki lehetne fizetni mindenki adósságait az országban.

Miután bizonyos adósságok engem is nyomnak, különösen, amellyel a Pest megyei takarékpénztárnak tartozom falusi birtokom terheként: célszerűnek láttam, hogy a kincs titkának birtokában lévő férfiút társaságomba vonjam.

Sikerült is vele megismerkednem, és mikor már azt hittem, hogy bizalmát bírom, sőt több jelből észrevettem, hogy jóindulatú pártfogását megnyertem: meghívtam tavaszi tartózkodásra Pilisre.

Ön tudja, őrnagyom, hogy milyen a tavasz nálunk, hiszen fiatal korában varázsát ön is megpróbálta.

Ön tudja, őrnagyom, hogy milyen gazdasszony vagyok falumban, mily gondosan és körültekintően szoktam gondoskodni vendégeimről, akik házamat megtisztelik.

Ön tudja, hogy a pilisi szép napokra mindenkor úgy szoktunk visszaemlékezni, mint az aranjuezi szép napokra.

Vendégem, akit bizonyos okból Vezérnek hívnak, amely rang megelőzte a hercegek rangját az ősmagyar törvényekben, valóban nem panaszkodott a vendéglátás miatt, sőt jó tanácsokat adott a méhészet és borászat terén, amely dolgokhoz asszony létemre nem értek úgy, mint a kiskakasok megkappanozásához, a kamra rendben tartásához, a szobák rendben tartásához.

Tanácsait megköszönve, ígéretet tettem, hogy igyekszem mindenben követni útmutatását, kértem, hogy ne hagyjon el anyagi dolgaim rendbe hozásánál sem tanácsadásával.

Ön tudja, őrnagyom, hogy milyenek a holdas esték Pilisen, amikor még a békák kuruttyolását is áhítattal lehet hallgatni. Természetanyánk ma is pásztornőkké, kertésznőkké varázsolhatná át hölgyeinket, mint a »Nagyfrancia« dámákat annak idején. És nyáját őrizné a herceg, ha Pilisre jönne az unalmas, egyhangú szalonélet után.

Be kell vallanom, hogy emberemben nem csalatkoztam. Nyomban falusi emberré vedlett már az első napokban, még kötényt is kötött maga elé, amikor vincelléreskedés céljából a pincébe leszállott, kast tett fejére, amikor a vadméheket kezelésbe vette, bevezetvén őket az erdőből a méhesbe. A kutyáimnak új, találóbb neveket adott, amelyeket azok jobban megértettek, mint régi neveiket. Sőt új szokásokat indítványozott öreg cselédeknek, amelyeket azok örömmel követtek.

Rá kellett jönnöm, hogy nem mindennapi férfival van dolgom, és azon vettem észre magam, hogy a szívemet és a fejemet kezdem elveszíteni, holott éppen ellenkező célzattal rendeztem a falusi kirándulást.

Mint olyan nő, akinek természetességét, nyíltságát, ösztönszerű igazmondását, szívének közvetlenségét ön, őrnagyom, éppen úgy megtanulta ismerni, mint mindazok a férfiak, akik életük végéig szerencséseknek mondják magukat, hogy velem megismerkedhettek: mint olyan nő, akinek a nyelvén az van, ami szívében, nem sokáig titkoltam a változást a regényhősömmé előléptetett kincsásó előtt.

Mire ő szomorúan rám nézett azon a holdas estén, amikor a bekövetkezett változásról beszélgettem.

- Nem így gondoltam! - felelte.

Megnyugtattam, hogy én se így gondoltam. Én csak a zsákot akartam tartani ott, amikor Szabolcs vezér a kincset ássa, egyéb célom nem volt idáig a megismerésével. Sajnos, hogy az ismeretéből szerelem fejlődött, amelyről kénytelen vagyok beszélni. Mire ő megint csak azt ismételte:

- Nem így gondoltam. Az én szívem nem szabad. Két helyen van az megkötve. Az egyik fele feleségemé, a másik fele Attila királyomé.

Én, az okos nő erre még azt is megcselekedtem, hogy az Attila királynak eső szívrészt kértem a magam számára, holott sohase egyeztem volna bele félszívú férfiakba. Elmondtam neki, hogy a király amúgy is meghalt, nem szegi meg tehát a hűségét, ha nekem adja a szívét.

- Éppen a halál utáni hűség a legfontosabb! - mondta ő. - Könnyű az élőkhöz hűséggel lenni, de a hűség próbája igazában a halál után derül ki.

Gondoltam, talán jobb belátásra bírom, ha abbahagyom a társalgást, és sértődöttséget mutatva, hálósobámba vonultam. Sohase volt olyan nehéz az én sokat szenvedett, beteg szívem, mint ezen az éjszakán. Hála altatóporaimnak: bírtam csak az álom nélküli álmot megidézni, mire természetesen olyan érzéktelenül ébredtem, mint egy kődarab.

Talán éppen ez az érzéketlenség mentett meg az életnek, mert ekkorára vendégem búcsú nélkül eltűnt a háztól. Hajnalban, parasztszekéren elutazott, anélkül hogy bővebben nyilatkozott volna bárkinek.

Mondja, ó, mondja, egyetlen barátom, mit tegyek ebben a sohasem próbált helyzetben?

Nemcsak azt a férfit veszítettem el, akit szeretni kezdtem, de még Etel király kincsét is, amelynek titkát a választott férfiú magával vitte.”

A linzi őrnagy rendszerető katonaember módjára nyomban válaszolt, mert hiszen éppen ez volt a barátság egyik fő feltétele, a határozott pontosság.

„Vettem nagybecsű sorait, és azokat köszönettel nyugtázom. Az ön kétségbeesésével szemközt határozott szerencsének nevezhetem a kincsásó eltűnését, mert az ilyen emberek betegség-hordozók, akik járványt hordanak magukkal, amellyel megfertőznek mindenkit, akinek a közelébe jutnak. Ezek az emberek a bolondság bacilusait hordják magukkal, és észrevétlenül beoltják mindazokba, akikkel szót váltanak a maguk örültségéről. Előbb-utóbb továbbadják a ragályt, mint a pestist vagy bélhurutot. Egész falvakat tudnak megfertőzni, és védekezni alig lehetséges előlük, ön szerencsésnek mondhatja magát, hogy a kincsásótól megszabadult, amit több pesti barátainknak is kívánok. Itt hűvös idő van, mindig esik, és a barométer alig mutat valami javulást.”

(1931)

Purgatórium
vagy
Hogyan küzd az ember az életéért

ELSŐ FEJEZET

Az esték

- Akkoriban nagyon beteg voltam, és egy elmeorvossal volt a legtöbb bajom, valamint a legyekkel - kezdte Szindbád, élettörténetének egyik részletét mesélgetve, meglehetősen szárazon, mint egy statisztikai jelentést: nyugodtan, fásultan és megcsendesedve, mint szent Antal, akin a kísértések többé nem fognak.

Az elmeorvos lakóhelyét a szobám fölé helyezte, ahonnan különböző, mennyezetbe fúrt lyukakon át kihallgatta mondanivalóimat, amelyeket magányos szobámban olyan hangosan recitáltam, hogy csaknem belerepedt a dobhártyám. Elbeszéltem múltamat, emlékeimet, történeteimet - de főleg azokat a dolgokat, amelyek sohase történtek meg, mert csak tervbe vettem őket, a kivitelre sohase került sor.

Az elmeorvos, egy különben sem szimpatikus külsejű, a polgári arcvonásait hóhérképűvé maszkírozott elmeorvos, a falba fúrt lyukakon át hallgatta folyamatos igazmondásaimat, de főleg hazugságaimat.

Mikor észrevettem tetszését hazugságaim fölött, természetesen állandóan hazudozni kezdtem, hogy ellenségemet ilyenformán lefegyverezzem. Ezt az elmeorvost véletlenül Cipésznek hívták... Természetesen „megjátszottam” a játékot az orvos nevével...

- „Cipész” az egy jó versenyló volt a maga idejében. De emberi formájában a Cipész maradjon a maga mesterségénél.

Ez volt például az igazmondásom, amelyért az elmeorvos úr méltán megorrolhatott. S így nem csodálkoztam, amikor mindenféle csendzavaró instrumentumokat szólaltatott meg a fejem fölött, hogy az öklömmel kezdtem verni a falat, de a szerkezetek ellen ez nem segített.

Kedves szerkezetei közé tartozott az éneklő gramofon és az éneklő rádió, mégpedig egyszerre - amit úgy képzeltem el, hogy a főorvos úr egyik fülére a rádió kagylóját helyezi, a másik fülét a gramofon tölcserébe hajtja - s így mind a két fülébe különböző nótákat muzsikáltatva magának: bort iszik szolyvai vízzel, hogy az intézetében lakó betegeket egye meg a fene.

Ezenkívül voltak ébresztőórái, madárfüttyös sípjai, különböző hangú csengői - és rézmozsarai is, amelyeket nagy passzióval megszólaltatott, miközben fetrengtem kínomban.

Nekem semmi hangszerem, még egy árva harmonikám se volt, hogy a főorvos úrnak megfelelő választ adhassak.

Az a válaszadás, hogy néha a szolgálatomra rendelt klinikai edényekkel bezúgtam az ablakot - nem bizonyult elég hatékonynak az emeleten lakó főorvos ellen.

- Majd megfázik! - kiáltott le valamelyik agyafúrt lyukon, a mennyezeten át, mint a propellerkapitányok kiáltoznak le gépészeiknek a mélybe.

Ugyanakkor, hogy a multság tökéletesebb legyen: a pincéből kardok csattogtatása hallatszott. Csak az angyalok és ördögök harcának vélhettem a pincéből hangzó kardcsattogtatást - akik az én lelkemért küzdenek egymással. Többnyire az ördögök győztek, mert életben maradtam.

Csak később derült ki, hogy a betegápoló intézet, ahol napjaimat töltöttem a hóhéreképű főorvos felügyelete alatt, pincehelyiségeit valamely csatározó klub csatározó tagjainak adta bérletbe, akik a pincében esténként a kardvívóleckéiket tartották. Valóban kedvemre való multság volt esténként az ifjú kereskedőjelöltek és más sportbarátok kardcsattogtatásait hallgatni, és találgatni, vajon az angyalok (akik égbe visznek) vagy az ördögök (akik a pokolban vágynak) győznek a viaskodásban?

Rendszerint hóhérom, doktor Cipész győzött, mert esténként kiadta rendelkezését:

- Tekintettel a beteg nyugtalanságára, két pokrócba kell tenni éjszakára, és két ápoló legyen mellette. (Úgyis megfizetik a költséget a hozzátartozók.)

MÁSODIK FEJEZET

A pokróc

A pokróc a legdurvább szövetből volt, kezelője pedig egy tagbaszakadt, rövidre vágott hajú, beretvált arcú, vörös ember, mint általában a műbirkózók.

- Én egyetlen ökölcsapást mérek a szívére, akkor nyomban meghal - vigasztalt Ferenc, aki masszőr, mumus és általában fehér kabátban járó mindenestül volt a háznál. Mert természetesen szembeszálltam Ferencel, mikor pokrócaival megjelent!...

Csak egy szegény, erejét, egészségét, józanságát veszített beteg ember lehet oly báva, hogy egy dromedárral összemérje erejét, aki azért van a világon, hogy gyöngébb embereket maga alá gyűrjön! De mint mondtam, doktor Cipész kínvallató módszere alatt állottam, és tán magam sem voltam elég józan, amikor minden „pokrócozás” előtt birokra keltem Ferencel, aki elég jóindulattal bánt el csontig lesóványodott testemmel. Egyetlen bordámat, se kezemet, se lábamat, se nyakamat nem törte el a pokrócba való burkolás művelete közben, pedig tán gazdájának, a megsértett Cipésznek így szívességet tehetett volna.

A mindennapi vereséggel végződött birkózás után az ágyra teremtett, és a pokrócba (kettőbe) jól begöngyölgetett. Majd még egy hevederrel is átkötött, amilyen hevedert bútorszállító munkások szoktak használni, amikor zongorát vagy egyéb nehezebb tárgyat visznek egyik lakásból a másikba.

- Miért nem ütött agyon? - kérdeztem pokrócaim közül a fölhevült Ferencet.

- Mert még nem adtak rá parancsot - felelt Ferenc a bakásan nyírt, de a küzdelemben felborzolt hajával. (Nagyon avas brillantinszaga volt a kezemnek minden csata után.)

Így aztán a pokrócban maradtam a nyugtalanságok elől...

Mondhatom, hogy kényelmesebb helyzetekben is voltam életemben néhányszor, mint Ferenc pokrócaiban.

Hogy ne is beszéljek az úrnők mennyezetes ágyán kívül (ahol szerelmi meggyógyulás ürügye alatt tartózkodtam) a magam kanapéjáról, ahol elmerengve a világ ostobaságán, elgondolkozva az élet változatosságain - mosolyogva, sőt néha nagyot nevetve egy-egy váratlanságon - töltöttem napjaimat.

De kényelmesebb helyzetben voltam a pokrócoknál akár utazásaimban, szekeren bóbiskolva vagy a vasúti kocsi hátának dőlve, a téli szánkón, lábzsákba és bundába burkolózva a Kárpátok között, vagy a hajón, holdvilágos, nyári éjszakán egy széken elnyújtózva és a fehér hullámos, zuhatagosan morajló Dunán utazva a Vaskapunál.

Még sokkal több kényelmesebb helyet tudtam volna, ahol életemben már bizonyos pihenőket tartottam, mint Cipész doktor pokrócai között, de nincs sok idő a visszaemlékezésekre, mert a csatavesztés után a pokrócokban, mint egy múmia, mély álomba merültem, és azt álmodtam, hogy megint egészséges, szabad ember vagyok, akinek nem parancsol Cipész doktor bérenceivel - a vér habosan száguld az ereimben, szívem kihagyások nélkül dalolja a maga nótáit, azokat a boldog megkönnyítő szerelmi vallomásokat, érdeklődve figyelő hölgyeknek, visszamosolygó marha-, disznó- és ürüpecsenyéknek, felejthetetlen ízű kenyereknek, szőlőknek, almáknak, asszonyosan megérett körtvéknek, a szűzi hamvasságú szilváknek; az őszi és a tél álmodozó lekvárainak; a csörgő méznek és a hideg tejfölnek - tojással habart májgombóc húslevesnek; a forró szerelemmel színt valló baracklekváros palacsintának, a pirosposzsgás császárszemlyének; de még a közlegényi sorban levő szemes paszulyinak is, amely megadóan omlik el a fogak között, mintha feláldozná magát egy áldásos célért; - a jó szerencsével rokonságban levő ecettel és pecsenyézsírral megbarátkoztatott lencsének és borsónak és krumplilevesnek...

Dalol a szív nótákat a petrezselyemnek és az egészségesen teli női bokának; a kalarábának és a női csipőnek, amely a kalarábé gömbölyűségével kedveskedik; a piros répának, amelyhez télidőben a vérszegény nők orrát hasonlítják; a máknak, amely úgy csörög ilyenkor a mák fejében, mint akár a nők gondolatai csörögnek fejecskéikben.

A múmia aludt a pokrócaiban, és szépeket álmodott.

HARMADIK FEJEZET

A halálvágy

- Minden álmokon azonban túltett egy másik álom, amely a halálesetet jelképezte - mondta Szindbád, kissé letompítva a hangját.

- Ez az álom a halált jelentette. A pokrócok közé préselt, kábítószerekkel elaltatott, a kimondhatatlan testi és lelki gyötrelmekről megkínzott ember részére a halált, mely úgy jelent meg a pokrócban, mint aki végeredményesen rendet fog csinálni az összes zűrzavaros érzések között.

Örök nyugalmat biztosít doktor Cipész hallgatólyukacsái, a vekkerórák és társai ellen.

Az a jó halál, amely kijátssza az ördögöknek az angyalokkal való csatározásait, és elviszi az arra megérettet egy másik világba, ahová csak tátott szájjal nézhetnek az orvosok, ápolók, injekciós tűk és csonttá fagyott testrészek, kimenőt élvező gyomrok és belek, rendetlenkedő szívek, megkergült agyvelők és az élettől megiszonyodott érzések.

- Meghalni! Meghalhatni!

Ez volt a leggyönyörűbb érzésem mindazok között, amelyeket a pokrócokban való beburkolásom alatt éreztem.

- A halálnak nincs képe, sem árnyéka, sem fénye, de még megtapintható alakja sem - ellenben van valami cseppnyi rozmaringszaga, amelyet külvárosi vagy vidéki templomokban történő

esküvőkön érezhetni a menyasszony és kísérete társaságában, mikor az ember elhiszi, hogy valóban ártatlan hajadon lép az oltár elé a mirtuszkoszorúval a fején, nem pedig valamely olyan asszonyszemély, aki már életében többször örök hűséget és engedelmességet esküdött férfiakkal.

- A halálnak tehát szűzies illata van, mint egy új életnek, amely akkor kezdődik, amikor meghúzzák a toronyban a lélekharangot. Végre... végre... megszabadultunk egy korhadttól, alaposan leromlott csizmától, egy jól kilyukadt zsíros kalaptól, egy kopott nadrágtól, elnyűtt mellénytől és rajta a nikli óraláncától, amelyen kis csengőket, csecsebecsét viseltünk a zsebtolvajok bolondítására, de egyiknek se volt kedve a rossz óralánc felé kinyújtani kezét. Egyszerre megszabadulunk a földi élet összes kellékeitől, a köszöntgetésektől, a hazug szavaktól, az udvariaskodásoktól és a házalók jókívánságaitól. Senki se mondja, hogy „szerencsés utazást kívánok”, mint a pályaudvarok körül lézengő bajuszkeféárusok szoktak; senki sem lobogtatja a zsebkendőt, hogy az utazónak kimarjul a csigolyája a visszaköszöntgetésekben; senki se tartja a markát, hogy még utoljára egyetlen pengőjét elcsalja az utazónak...

A halál véget vet a hitelezők csámpás támadásainak, azoknak a mérges lármáknak, amelyet a pénzbeszedők, ügyvédek, megbízottak, ezek az inkasszálsra kiküldött emberek szoktak végezni, természetesen a legkíméletlenebbül, hogy eljárásukkal gusztust csináljanak az adósnak a fizetéshez.

Egy halott fölött hiába csikorgatja hamis fogsorait Grószman, aki öt krajcárért vett hitelezői követelést. Ugyancsak hiába átkozódik Zombori, aki közgazdasági tevékenységét úgy kezdi az országban, hogy cipészek és férfisabók követeléseit vásárolja meg a lehető legolcsóbb áron, és olyan rohammal tör be a házba a végrehajtó kíséretében, mintha legalábbis kivégzéshez, akasztáshoz érkezett volna. Ezek a hízásra hajlamos, szimatolóan nagy orrú fickók, akik elszántan rohannak a lehetetlenségbe (mert valahol megfogadták, hogy ezentúl az adósokból élnek meg), hiába trombitálják a halott felett szokásos becsületsértő szónoklataikkal. (Én ugyan felfogadtam magamban, hogy bambuszbottal megyek neki Grószmannak vagy Zomborinak, ha spektakulumot rendez még egyszer a lakásomon, ahol nincs semmi lefoglalható portéka, de halott koromban nyilván enyhébb leszek, és csak a hátamat fordítom színpadias megjelenésük felé.)

...A pokrócban mindig úgynevezett kellemes halálvágyat éreztem, mint aki egy-egy zűrzavaros világból, az ördögök ordításaiból, a tébolyodott pénz- és embervérszomjasok közül: egy égő házból menekedni ki, amikor nem jövök ki többet a pokrócokból, hanem szökevény módjára eltűnök mindenféle üldöztetés elől, azaz meghalok.

Sőt a jó Ferenc ügyességéből (akinek ezt a másvilágról meghálálni készültem) mindig volt annyi helyem, hogy a két kezemet összetehettem a pokrócok között is a mellemen. Szabályszerűen, mint sokszor láttam a holtaknál.

NEGYEDIK FEJEZET

Talán titokban örült?

Másvilági pokrócaim között rendszerint két órát töltöttem doktor Cipész rendelkezéséből, Ferenc a hevedernél fogva fölemelt, kibontott és visszaadott az életnek, amelynek nem mondhatnám, hogy nagyon örültem volna.

(Miután az illető belenyugszik abba, hogy meg fog halni, és a legközelebbi találkozásait majd csak a másvilágon bonyolítja le az ottan található esetleges étellel: nehéz visszatérni újra erre a világra, a mindennapi munkába, mert a nagybetegnek, amilyen én is voltam, rettenetesen fárasztó teendői vannak, részben önmagával, részben a környezetével. Emberfeletti teendők, amelyeket egy egészséges ember el se tudna talán végezni.)

Nézzük például, mik voltak az én teendőim, amikor az elég boldognak mondott félhalottságból visszatértem megint a földre, a betegszobába, akkori eszméletemhez, amely mindennek volt mondható, csak rendesnek nem!

Amikor még az egyszerű dolgokon való gondolkozás - például ujjaim megnövekedett körmei fölött való gondolkozás is olyan sziszifuszi teendőnek látszott, hogy visszarettentem tőle.

(Abban a furcsa betegségben voltam, amikor fizikai fájdalmat okoz a gondolkozás.)

Hát először is figyelnem kellett a velem foglalkozó orvosokat, akik a nap bizonyos óráiban fehérkabátosan jöttek be a szobába, és helyet foglaltak elég távol tőlem, hogy jól megfigyelhessenek.

Körülbelül úgy tartották bevonulásukat, mint egy bíróság, amely az élet és halál kérdése felett dönt. „Elég érdekes vádlott vagyok!” - gondoltam magamban, amikor a széken elhelyezkedtek az orvosok, és jól szemügyre vettek.

Itt ült a szanatóriumi főorvos, egy igen jóindulatú, zömök, katonáskodást és háborút végzett úriember, akitől nem lehetett félni, mert leginkább anekdotákat mondott el betegeinek. Még a neve is olyan jó békehangzású volt, hogy csak jóindulatot lehetett róla föltételezni a betegeivel szemben. Azt hiszem, hogy fanyar orvosságok helyett leginkább töltött káposztát szeretett volna rendelni a receptjein. Jó emésztésre, a gyomor örömeire tanította leginkább a keze alá került pácienseket. Némelyiknél sikerült is eljárása, mert idők folyamán jókora csacsihassal távozott az intézetből. Horkaynak hívták, mint egy régi regénybeli urat.

Az én gyomrom azonban nem áhítozott se a böftökök, se a halpecsenyék után - halott volt ökelme: legfeljebb némi leveske vagy hasonló tudott benne darab időre helyet kapni - Horkay remek tanácsai a pompás elegelektől tehát hatástalanul hangoztak el.

A másik orvos fiatalember volt. Teendője az injekciós tű alkalmazása körül foglalkoztatta. A leglángolóbb rohamokban is mindig talált egy helyet a testemen, ahová tűjét beszúrhatta. Nem volt rossz embernek mondható. Csak egy rossz szokása volt: kis acélkalapácsot hordott a fehér kabátja zsebében, amellyel a szanatórium porcelán falait megkopogtatta, mielőtt a beteg kedve szerint meghalt volna. Ő, hányszor átkoztam ezt a kalapácsot, amely megszólalt, mintha szeget készülné verni zavaros agyvelőmbe!

A harmadik orvos: asszonyi teremtség volt. Nevetős szemű, kövér és lármás leányasszony, de mégis szomorkás, mint a palackjában felejtett és nyitott pezsgő. Leányasszony létére volt gúnyos és ábrándos, elmerengtető és ordináré. Félbemaradt nő, mint az orvoskisasszonyok többnyire, akik ismerik a halált és a betegséget, de az életet és annak örömeit nem ismerhették meg a maguk kötelességteljesítő napirendjében. Éjjel inspekciózni betegek rossz álma, nyavalygásai, rémlátásai fölött - reggel korán kelni, hogy idejük legyen a lépcsők, mellék-helyiségek, konyha és betegek bejárásához. Szerette a szép könyveket, amelyeket második emeleti szobácskájában olvasott, és hozzáértő betegeivel tartalmukat megbeszélte. Sárinak hívták a szentemet. Nagyon szívesen áldozott volna bőséges véréből, hogy egyik-másik betegét megmentse. Visszagondolva rá, inkább tanítónőnek látom, mint orvsnőnek, aki leginkább az illedelem szabályaihoz szoktatta a nagybetegeket. Nem szabad zajosan szenvedni... Nem szabad ordítózni, még a legnagyobb fájdalom esetén sem... Főleg nem szabad az emeleti

ablakokból fejest ugri az utcára. Szerettem őt, mert nem tartottam valószínűnek, hogy mérget keverjen az ételembe. Kérte, hogy egyszerűen Sárinak nevezzem, amely udvariasság akkoriban nagyon megkönnyítette mindennapi tennivalóimat, mert csak hosszú tépelődés után találtam el látogatóim nevét, rangját és a rangjukhoz illő megszólítást.

Doktor Cipészt, aki az orvosok látogatása alatt rendszerint a hátam mögé került, és onnan integetett a vizsgálat tartama alatt - állandóan csak főorvos úrnak tituláltam, holott tudnom kellett volna, hogy már megszerezte az egyetemi magántanári méltóságot, s így legalábbis tanár úrnak kellett volna szólítanom. Ám haragban voltam vele, nagyon kefélt arcával, feltűnő kézmozdulataival, nyugtalanító magaviseletével, amelyet nem tartottam megbízhatónak egy orvos részéről, aki élet és halál fölött rendelkezik... Elmeorvos volt. Hátha utolérte őt is az elmeorvosok gyakori betegsége - gondoltam magamban. - Talán titokban örült?

ÖTÖDIK FEJEZET

„A veres” megjelenése

De az orvosdoktorok társaságában ott ült „A veres” is. Ez „A veres” a betegségem kezdetén valahol külföldön járkált, idegen kórházakat, külföldi orvosokat és más, tudománya továbbfejlesztéséhez való dolgokat nézegetett: csak arra az időre került elő messzi utazásaiból, amikor még javában huzigáltak a földön az ápolók és ápolónék, néha a hevedernél, néha a hosszúra nőtt hajamnál fogva.

„A veres” megbízható, kövér ember volt, már a külsejénél fogva is.

A régi századokban lehettek ilyen megnyugtató külsejű orvosok, akik pontosan tudták az életnek és halálnak titkait, de nem találtak arra való embert, akire rábízhatták volna tudományukat, és ezért jóformán névtelenül múltak el... holott leginkább ők voltak azok, akik belenéztek az élet és halál regényeibe.

- No, most minden rendben van, ha „A veres” is megérkezett életem elmúlásához, mert neki van a legjobb tenyere a világon, amelyet a beteg szívére elhelyez! - gondoltam magamban, amikor „A verest” orvosaim között megpillantottam. Civil ruhában, mint egy fenség üldögélt ott, mintha csak véletlenül került volna a betegszobába, mint valamely érdeklődő, aki egy érdekes „orvosi esetet” akar látni.

A szemem azonban felfogta „A veres” rám vetett tekintetét az első másodpercben - tetőtől talpig valamely gondolatnak se mondható sejtelem futamodott tagjaimon keresztül, tetőtől talpig vagy még tovább is, ahová csak a reszkető érzések érnek egy beteg ember párnái közül, mint akár a láz eszméletlenség, a sebzett galambként lebukó álom vagy a megfeszített tépelődés érzetei. - „Itt »A veres« meg vagy mentve!”

„A veresnek” kék szeme volt, és az mindig nevetett, mint a nagyon okos embereké, akik tán mindent tudnak a világon, úgy a földi, mint a másik világot, mert „A veresről” föl lehetett tételezni, hogy az orvosi tudomány kimélyítése szempontjából már egyszer-kétszer meg is halt, hogy a maga személyén, így a legnagyobb megbízhatósággal: kipróbálja a halál titokteljes pillanatait, lelki és testi érzeteit - de mindig gondoskodott arról, hogy vissza is jöhessen a földre, mielőtt valóban a másvilágra menne. Csak éppen az utat akarta jól kiismerni odáig, hogy mindent tudjon azoknak a megmentésére, akiket komolyan szeretett betegei közül.

Mondom, civil ruhában, ahogyan az utcáról jött be: - a fehér kabátos szanatóriumi orvosok között egy napon megjelent „A veres” is (régis ismerősöm), jó darab ideig némán nézegetett,

anélkül hogy közelebb jött volna ágyamhoz ez a százkilós, cirkuszi birkózóhoz hasonló, kopasz és még kopaszabbra nyírott fejű, az opulens táplálkozástól kissé hízottnak látszó, de roppant erőyes és mégis nevetős külsejű úriember...

- Szálljon ki az ágyból! - indítványozta Horkay doktor, akivel meglehetősen bizalmas viszonyban voltam.

Hosszú hálóingemben, csontig lesóványodott tagjaimmel, még mindig riadozó, helyükön alig megnyugvó gondolataimmal (habár „A veres” jelenléte sok tekintetben megnyugtató), kiléptem az ágyból, és egy székre ültem, háttal az ablaknak, a tisztes gyülekezettel szemben. Így ült a vádlott a „tízek tanácsa” vagy az inkvizíció elnöksége előtt, akik bűneit keresték. Ez a tanács testem bűneit keresgélte, mert büntudatom révén igenis rájöttem, hogy testileg sokat vétkeztem a fennálló erkölcsi törvények, de még a büntető törvénykönyv paragrafusai ellen is, amely szabályok éppen a nők és férfiak egymás közötti érintkezését szabályozzák. (Sokszor becsukhattak volna egy-egy női följelentésre.)

Engedelmesen kimásztam tehát az ágyból, és lesütött szemmel helyet foglaltam a kar nélküli széken.

Megannyi nyílként fűrődött rám minden orvosi szem a szobában. Legfigyelmesebben nézett rám „A veres”, aki tetőtől talpig végignézegetett, mintha sohase látott volna (pedig éppen eleget látott régebbi gyógyításai alatt).

Nem is nagyon csodálkoztam, amikor doktor Cipész hangját a hátam mögül hallottam:

- Most fogja meg a két kezével a széket - mert erőszakot nem akarok alkalmazni -, egy kis operáció jön, mely megszabadítja a kínjaitól.

- Akár a fejemet is levághatja - feleltem a hátam mögött lengedező fehér kabátosnak, mert amúgy is tudtam, hogy „A veres” jelenlétében nem történhetik velem semmi baj. Ott ült az orvosok között a maga mázsás alakjával, emberfeletti erejével minden gyilkossági kísérletet megakadályoz.

Valóban „A veres” hipnotizáló tekintete alatt, a kék szemek biztató sugárzása közben ügyet sem vettem a szúráshoz, amely nyakszirtemen ért... Azt gondoltam magamban, hogy doktor Cipész nyilván az agyvelőmre, véremre kíváncsi, amelyet majd vegyvizsgálat céljából megvizsgál laboratóriumában.

(Később azt mondták, hogy az ilyen szúráshoz rendkívüli kezűgyesség szükségeltetik, mert hiba esetén a helyszínen maradhat a páciens. Meg kell adni doktor Cipésznek, hiba nélkül döfött műszerével - az orvosi gyülekezet meg volt elégedve működésével, amíg én ügyet sem vettem rá.)

Én csak „A veres” mosolygó arcát néztem, aki olyan jókedvűnek látszott, mintha neve napja, Lajos napja volna!... Mintha egy kedvére való beteg került volna elébe, akit passzióval lehet majd gyógyítani!... Mintha tudósi állapotának legkedvesebb idejéhez érkezett volna, amikor halálos csontvázamat, megzavarodott magaviseletemet, élettelenységemet szemügyre vette!

- No - mondta, mikor felállott, mintha gyürkőzni kezdene a viadalhoz, amelyet az ágyam fejénél ülő Halállal akarna megvívni. (Az álmoskönyv szerint a halál akkor elkerülhetetlen, ha a lábánál áll meg a betegnek. Amíg a fejénél áll, addig csak meg lehet vele küzdeni valahogy.)

Odalépett az ágyamhoz, és olyan kézmozdulattal, amelyet csak ő tudott: nagy, fehér kezét, párnás, kimondhatatlanul jóleső tenyerét a szívemre helyezte. Közben a szemembe nézett, komolyan, tűnődve, elgondolkozva... Orvos, aki áll a beteg fölött, és gondolkodik. Vajon megmenthető, vajon érdemes megmenteni még erre az életre?

Éreztem, hogy ez az a pillanat, amikor meg kell szólalnom:

- Lehet? - kérdeztem suttogva.

- Lehet! - felelt darab idő múlva. Igen csendesen, mindenféle orvosi fontoskodás nélkül, mintha csak egészen egyszerűen megengedett volna valamit. Nem nagy dolgot... Csak éppen annyit, hogy tovább élhessek.

A keze még mindig bolond, háborgó, nyargaló, bukdácsoló, koronként megtébolyodó szíven pihent, hogy annak minden megmozdulását megfigyelje:

- Somlai majd csinál fotográfiát a szívéről. Aztán majd meglátjuk, hogy hogyan fogunk a dolognak.

- Félek, hogy addig meghalok - feleltem rebegve.

- A haláltól nem kell félni, minden bizonnyal én is meghalok - mondta egyszerűen „A veres”, és szeme úgy ragyogott, mint a legtavasziabb égboltozat, a legreményteljesebb tavasz, amely valaha a földön járt.

- Még ön is, főorvos úr? - kérdeztem hitetlenül.

- Én is, barátom, de erről most ne vitatkozzunk.

HATODIK FEJEZET

Különös betegápolók

- Hogyan viselkedjem látogatókkal szemben? - kérdeztem „A verest”, miután némi reménység mégiscsak támadt szívemben, hogy néhány emberrel beszélni fogok, mielőtt beadnám a kulcsot.

„A veres” elkomolyodott... Látszott, hogy nincs ínyére, hogy ennyire mohó vagyok az élet folytatására.

- A magam részéről azt szeretném, hogy ne nagyon fárassza magát látogatókkal, akik különben sem lesznek tekintettel az állapotára. Még egy darab utat kell megtennie egészen magányosan. Nem ruházhatja át szenvedéseit senkire, mint ahogy titkon szeretné. Senki se lesz bolond maga helyett meghalni vagy szenvedni, az ilyesmi az ember egyéni teendője.

(Valóban, titkon azt gondoltam, hogy a meghalás esetére valakit fölkérek, hogy helyettem megtegye. Vállalja ezt az áldozatot is, mint más egyebet is az életben. S titkon néhány hozzám közel álló szellem alakja suhant el előttem. De erről majd később beszélünk.)

„A veres” így folytatta:

- Ellenben rendelek maga mellé ápolókat - nem az ön kedvére való kövér asszonyt, aki a díványon nyújtózkodott eddig, amíg maga a szobában járt éjszaka, vagy a gangon kereste azt a helyet, ahol kiugorhatna a második emeletről. Én nem szeretem a kövér ápolónőket, mert azok miatt akár az ágyból is kieshetik a beteg. Megnyugodhatnak benne, hogy rendes ápolók lesznek, még ha nem is nyerik meg nyomban tetszését.

- Szóval börtönőröket, főorvos úr?

- Olyanokat, akik vigyáznak nagybecsű egészségi állapotára.

Ezzel elment „A veres”.

Kicsit megrendültem komolyságától, és újra mérlegelni kezdtem a helyzetemet. Mégiscsak az a sejtelmem, hogy csinálhattam valamit azokban a napokban, amelyeknek történetére sehogy se tudok visszaemlékezni, amely napok oly titokzatos homályba vesztek emlékezetemben, hogy bennük minden megtörténhetett - még egy gyilkosság is, amelyet valaki ellen elkövettem. Igen, nagyon könnyen lehet, hogy ezekben az eszméletlen napokban legyilkoltam valakit, aki utamba került azok közül, akikre a betegségem előtti időben valamiért megharagudtam. Talán a motorbiciklistát fojtottam meg, aki mindig megszólaltatta gépe összes hangszereit az ablakom alatt... Talán egy vendéglői pincért, aki nem szolgált ki megelégedésemre? Vagy egy járókelőt, aki tiszteletlenül nézett rám, holott, beteg ember lévén főleg tiszteletben akartam legelsősorban részesülni...? Valamit tehettem, ami törvénybe ütközik, mert különben nem volna kurázsijuk velem szemben ilyen eljárást tanúsítani, mint egy fegyencsel, aki hatalmukban van. Valami szörnyűséget követtem el, amely miatt a rendőrség keres... Mintha detektív járt volna a szobámban néhány nap előtt, és olyan kérdéseket tett föl, amelyekre nem tudtam válaszolni. Rokonaim, különösen férfi rokonaim hangját is többször hallottam az ajtó előtt, mint azelőtt. Különösen Sárival, az orvosnővel vitatkoztak, aki ugyan nem volt kimondott ellenségem, mint a többi doktorok, de barátom se mert lenni. Hallottam például tekintélyes nagybátyám kissé palócos ízű beszédét, amint arról vitatkozik Sárival, hogy miért burkoltak pokrócba, ha nyugtalan vagyok. Nagybátyám úgy beszélt, mint egy ügyész, de Sári se hagyta magát.

- Bár már tudnám végre, hogy mit csináltam e szörnyű napokban! - morogtam magamban olyan fogcsikorgatva, hogy a fogaim megfájdultak, sőt az állkapcsom is.

- Ki a fenét öltem meg, hogy ennyit kell szenvedni? - jajgattam, mikor esteledni kezdett.

Ekkor lépett be a szobába „Pista bácsi”, aki egyik ápolóm lesz.

Zömök, széles vállú, vörhenyes bajszú, némileg himlőhelyes férfiú volt, aki külvárosi micisapkát viselt a kobakján, nem sok jó biztatott a szeméből, amikor az ágyon végignézett.

- Én vagyok a Pista bácsi, maga pedig a beteg, aki nekem engedelmességgel tartozik. Főleg ordítani nem szabad.

Így szólt fölényes hangon, mire nyomban a fejéhez vágtam az ágy mellett álló villamos lámpát.

- Én beteg vagyok, téled tiszteletet követelek, te bugris paraszt! - volt a szóbeli feleletem.

S magam is elcsodálkoztam hőstetemen.

- Maga egy kötni való gazember - felelt ugyancsak Pista bácsi a villanykörte darabjait összeszedve. - Majd lesz gondom magára, innen élve ki nem szabadul.

- Maga az én emberem, Pista bácsi, úgyse akarok mást, mint meghalni - szóltam, és a fal felé fordultam, hadd üssön hátulról agyon az ápoló, csak jót tesz velem, megszabadít elviselhetetlen kínjaimtól.

Ám úgy látszik, Pista bácsi egyedül nem merte végrehajtani a gyilkosságot, bevárta az estét, amíg a mellé rendelt ápolónő is megérkezik, hogy majd ketten elbánnak velem.

Ez az ápolónő a fővárost környező falvak egyikében lakott, és külsejére nézve valóban olyan félig városi, félig falusi volt. Igen ócska ruhaszagot hozott magával, mintha az öreganyja ruhájában jött volna be a szanatóriumi szobába, aki (az öreganyja) bizonyosan maga is ápolónő volt, és már ő tanulta meg, hogyan kell a beteget halálra kínozni.

De akkor riadtam csak meg igazán, amikor a hangját meghallottam. Mintha a holló szólalt volna a holttetemem fölött! (Mert még mindig a fal felé fordulva feküdtem, alvást szimuláltam, hogy így kiismerhessem azokat az embereket, akikkel halálomig egy szobában kell élnem.)

Az őszi táj fölött, a lombtalan bokor alatt didergő betyár fölött kárognak úgy a varjak, mint Zöldné megszólalt fölöttem, az ágy lábához állva:

- Ez volna hát az a disznó beteg?

- Ez, a gazember! - felelt Pista bácsi, akivel (ha tán nem ismerték volna egymást) nyomban összebarátkozott a ráncos képű, csontos, boszorkány külsejű Zöldné.

Álltak egymás mellett, és nézték alvásomat.

Éreztem, hogy olyan vademberek, akikkel egyetlen közös szavam, közös gondolatom vagy közös érzésem se lehet. A civilizáció legalsó fokáról való emberek, akik a betegek körüli piszkos tennivalókat elvégzik ugyan, de ezzel szemben gyűlölik a rájuk bízott beteget, akit csupán azért nem ütnek agyon, mert hetipénzt kapnak utána.

Ezután megbeszélték, hogy hogyan helyezkednek el körülöttem éjszakára, hogy kéznél legyenek.

Pista bácsi a díványon alszik, miután ő napközben is szolgálatban van.

- Bizony kifárad az ember az ilyen akasztófára való mellett - mondta bizalmasan Zöldnének. (Holott egész idő alatt, mióta mellettem volt, nem tett egyebet, mint a folyosóra járt pipázni egy rettenetes szutykos kis fapipából, amelyet könnyen zsebre lehet dugni az orvosok előtt.)

- Nekem is sok házi teendőm van otthon, mióta a lányom férjhez ment. Most már nemcsak órá kell dolgozni, hanem a vömre is. Nem tud állást kapni a szerencsétlen.

- Mi a foglalkozása a vejének? - kérdi Pista bácsi.

- Utazó kereskedősegéd, aki jó időben a ruhásokkal, bazárosokkal, sőt a panorámásokkal is együtt járta a vidéki vásárokat. De ennek most vége. A gazdák maguk árulnak - mond Zöldné.

- Nem lehet a parasztnak egy nadrágot sem eladni.

Pista bácsi ugyan részvéttel hümmögött, de mégse mondott le a díványról, miután az ápolók között ez így volt szokásban.

- Két nagy széket, ezekből a béleltekből, teszünk majd ide, szembe egymással, maga ott is pihenhet, Zöldné, legalább közelebb van a beteghez, ha az éjjel nyugtalankodik.

Zöldné méltatlankodva kérdezte:

- A fekete fene egye meg, azt is szokta?...

- Szokott ez az alávaló mindent! - felelt Pista bácsi.

...Magamban néha azt gondoltam, hogy ez a megbecstelenítő bánásmód ugyancsak doktor Cipész találmányai közé tartozott, mint egyéb kínzó szerkezet, és ilyenformán akarta az aluszékonyságra, testi és lelki lemondásra hajlamos beteget ébren tartani, ha trombitái nem szóltak.

HETEDIK FEJEZET

A szerelem eljön a szörnyetegek közé is

Az előadottakból körülbelül azt lehetne következtetni, hogy a díványon horkoló Pista bácsi (mindig a nagy lábujjait mutatta), valamint az ágy mellett rossz szagúan fekvő és feltörekvő gyomorsavait hallható kortyokban nyelegető öreg Zöldné társaságában a mindenható Szerelem amúgy is elhagyta volna a halni vágyó Beteg embert...

Ellenben ez nem történt meg, abban az időben sem, amikor úgy utáltam magamat testi romlottságomért, lelki katasztrófámért, tökéletes megnyomorodásomért, hogy mindenáron szabadulni akartam önmagamtól. A teljes megsemmisülés, a legforróbb halálvágy, az életből való tökéletes elszabadulás idejében, amikor Pista bácsi fenyegetőleg fel-felhorkantott díványáról, mint egy vadember a zsákmányába jutott fehér emberre - amikor Zöldné borzasztó csontos, szinte már a klinikai spirituszos üvegeket is megtapasztalt lábával az arcom felé rúgott (miután szemközt feküdt velem az ágy mellett), még ebben a kritikus időben is megjelent a Szerelem a halotti szobában, ahol a haldokló már csupán abból a szempontból tengette-lengette életét, hogy megtudhassa, hogy mit követett el eszméletlen napjaiban, mivel is vádolja őt az ügyészség?... Mert egy idő óta inkább fogház- vagy fegyházbüntetésének tett volna szívesebben eleget, mint itt, a szanatóriumi fehér szobában az ápolók és orvosok társaságában élni... (Esetleg valami olyant is tett, amiért a bíróság elrendeli azonnali felakasztását. Ez lett volna a legkedvesebb a beteg részére.)

És a Szerelem mégis eljött.

Meg kell adni, hogy zavaros idő volt a beteg életében. A napnak huszonnégy órájából húszat rendszerint a másik világon töltött dr. Bihari injekcióinak segítségével, egy órát csatázott doktor Cipésszel, egy órát a saját kínzóival, Pista bácsival és Zöldnével, egy órát hozzátartozóival, akik kegyetlenül meglátogatták, és kegyetlen híreket hoztak a világból - a hátramaradt órát a Szerelemnek szentelte...

A múlt időből jött a Szerelem tíz-tizenkét nő alakjában, akiket Betegember véleménye szerint: mind szerencsétlenné tett, mert sokkal előbb elhagyta őket, mielőtt észrevették volna magukat. A Betegember azzal kínozza magát, hogy tulajdonképpen ezeknek a nőknek összefogott, egyesített, az eget komprimáltan ostromló átkozódása volt megindítója a betegségének. Ha ennyi nő átkozódik, sír, dühöng, alkalmatlankodik egyszerre egyetlen emberért, akkor lehetetlenség, hogy ki ne nyíljon előtte a börtön kapuja, ahol majd valami címen felakasztják. (A törvénykönyv telve van paragrafusokkal és büntetésekkel, valamelyik majd alkalmazható lesz Betegemberre, aki összetörtségében, megkínzottságában, tehetetlenségében valóban és komolyan bűnösnek érezte magát - mint majd az alábbiakban pontosan kiderül.)

Persze a nők nem sorszám szerint jöttek, mint a divatlapok és a kirakatok modelljei, mint egy Zichy Mihály-féle rajzban, ahol nem tudja az ember, mikor kezdődik az örület.

Minden rendszer nélkül - mint egy foszlány az élettörténetéből -; nagy mazurt táncolt egyszer Gyöngyivel, egy lelkesen hervatag, többet próbált és az élet örömeit már ugyancsak megbecsülő kis asszonnyal, aki hálás volt minden szerelmi vallomásért, mert tapasztalatból tudta, hogy reggelre elfelejtik. Valami kámforszagú orvosságot használ Gyöngyi, egy Szatmár megyei orvos szokásban levő felesége. Ez a kámforszag megzavarta a Betegembert az újonnan kezdett csókolódzásaiban. Idegbeteg vagy gyomorbeteg asszony volt Gyöngyi, de roppant hajlamos a szép szavakra, amelyeket akkoriban, eddigi szomorú élete kárpótlásául intéztek hozzá.

- Ó, már el is felejtettem, hogy kék az égboltozat. Ön juttatta megint eszembe - mond Gyöngyi a csalódott, de mégis szerelemre termett asszonyok szentimentalizmusával.

Gyöngyi, mint finom lelkű nő, hamar észrevette a helyzetet, és eltűnt a Betegember életéből, bizonyára sok sírással egybekötve, mert azok közé tartozott, akik sírdogálnak magukban.

Íme, a könnyekért, az egyfogatú kocsiban hazug szerelmi szavakért, az étteremben biztató pillantásokért, az erdei sétáért és az utána következő élményekért most fizetni kell a Betegembernek, mint valami könnyelmű adósnak, aki azt hitte, hogy adósságait elfelejtették. Jó és derék nő volt - szenvedni érte nem is volt fájdalmas.

Az ajkáig érő fátyolkája volt, amelyet elleptek a hópillék, és kék szeme végtelen bizalommal sugárzott a fátyolka cirádái alól, mintha egész életét rábízta volna Betegemberre.

- Bocsásson meg, Gyöngyi, hogy nem voltam érdemes a bizalmára! - ordított a beteg kínjában az elsuhanó látomány megjelenésére, mire Pista bácsi egyet, mérgeset horkantott a díványon.

- Ez az akasztófára való még éjszaka se hagy nyugodni? - kérdezte megfordulva fektében.

Zöldné, aki ugyancsak felébredt: a lábát, a talpát igyekezett a beteg nyitott szájába nyomni.

Így elmúlt Gyöngyi a világból...

- Csak még egyszer találkozhatnék jóságosságával, engedelmességével - súgtam a fal felé fordulva, mert hála istennek, úgy feküdt az ágyam, hogy nem kellett a szívemre feküdni, mikor a fal felé akartam fordulni.

NYOLCADIK FEJEZET

„Fischerin, du Kleine...”

Érdekes, hogy éppen Gyöngyi, a huszonnégy óráig sem tartó ismeretség (és szerelmi vihar) jött elő a múlt időből elsőnek a sok szenvedélyes, hosszadalmas és valóban lelket és gondolatot kínzó szerelmek közül...

(Talán éppen azért, mert jó volt, mint egy húsvéti bárány, egyetlenszer sem esketett meg, hogy örökké fogom szeretni, mint a legtöbb asszonyság, aki életre-halálra vette a dolgokat, és minden délután meg kellett esküdni egyik-másik előtt. - „Ó, én gazember” - gondoltam magamban, és a halálokat kívántam, mint ami mindent jóvá tesz.)

„Fischerin, du Kleine” egy olyan éjszakán jött, amikor Zöldné méltatlankodva ordított éjfél tájban ágyam fölött, hogy a gyomrába rúgtam fektében, s ezzel nagy fájdalmat okoztam neki.

- No - mondtam elég világos ésszel -, azért az áldozatért, mert Erzsébetfalváról vagy Kistepestről idejár esténként aludni az ágyam mellé, nem is érdemel többet, mint egy hasbarúgást! (Holott soha életemben nem rúgtam meg senkit, még egy kutyát se.)

De nem így Zöldné és később Pista bácsi, akit talpra állított bő magyar gatyájában a kanapéről, ahol horkolni szokott...

Törvényszéki tárgyalást tartott fölöttem az ápoló és az ápolónő, miközben a hajamnál fogva néhányszor végighúzogattak a szanatóriumi szobán, majd a tárgyalás végén Pista bácsi kijelentette, hogy az ilyen gazember, aki ápolóit nem hagyja aludni, nem érdemel egyebet, mint azt, hogy hosszú szeget verjenek a feje búbjába, a haja alá, ahonnan nem látszik a szeg feje.

De Pista bácsi még be sem fejezte a kispesti és erzsébetfalvi ápolók és ápolónők nevében mondott szónoklatát - miközben egy nehéz vasdarabot tett a lábamra, hogy azt többé nem mozdíthattam -, midőn már félálomban, kínjaim és megaláztatásaim közepette megjelent „Fischerin, du Kleine...”, olyan közről, hogy csaknem elérhettem.

Most is vörösszőke, kék szemű és hallatlanul ábrándos, mindig ábrándok kellős közepén úszó dáma volt, mint mindig az életben. Kis termetű volt, és a lila színeket kedvelte kalapban, ruházkodásban, cipőben és tintában, amelybe tollat mártva néha levelet írt. Talán a legfinomabb nő volt, akit valaha ismertem, soha egy köznap, másokéval is megegyező gondolata. Egy testmozdulata sem volt hasonló egyéb hölgyekéhez, akik mégiscsak életízűek, élet-szagúak, életverejtékesek voltak néha-néha a szerelem óráiban... „Fischerin, du Kleine” mindig olyan volt, mint egy kottajegy a hangversenyénekesnő füzetében. Zendült, mint a csiga, amelyet a szalonsztről bármikor fölveszünk, és fülünkhöz tartunk. Zene volt a vére lüktetésében és az utcai lépéseiben is.

Tehát ez a nagyon finom, szalonjában is zongorája mellett, új és régi zenedarabjai között élő énekesnő jött el megvigasztalni a testileg és lelkileg megalázó jelenet után... Mikor vele voltam ismeretségben, tetőtől talpig selyemben jártam. Nemcsak a frakkomat, mellényemet béleltem a legfinomabb selyemmel, hanem még nadrágszáraim is, amiről beszélni ugyan illetlen, de meg kell magyarázni, ki volt Fischerin, du Kleine, aki a nehezen elviselhető, becsstelen percekben elémbe lépett a falból.

- A cselédség nem számít, majd kirúgjuk! - mond minden hosszadalmasabb vigasztalás helyett a betegszoba falából, ahol titkon valamely kis lyukat fűrt, hogy velem társaloghasson (mint akár doktor Cipész a mennyezetbe, hogy fölöttem levő szobájából szemmel tarthasson).

- Hogy került ide? - kérdeztem kínjaim között.

- Nagyon egyszerűen. Maga ugyan már évek óta nem törődött velem, mint akár a keresztes lovag elfelejti a mór nőt, akivel hajdanában dolga volt. Aki talán az életét mentette meg a lovagnak...

(„Igen - suttogtam -, egyszer...”)

Könnyelműseim miatt kínos zavarban voltam, és az énekesnő abbahagyta a nagyoperák áriáinak éneklését, s az ékszerait tette értem zálogba... Különös időszak volt, amely valóban csak egy életre-halálra elszánt lovag életében fordulhat elő - hogy a fene egyen meg érte.

- Hogy került ide? - ismételtem ellágyulva.

- Kibéreltem az önével szomszédos szobát a szanatóriumban, és most már mindig magánál leszek, ha szenved.

Így felelt a hang a tragikusnak indult éjszakán.

Mielőtt a szokásos mély álmomba (eszméletlenségembe) merültem volna, teljes pontossággal hallottam a „Fischerin, du Kleine” című német dal zenéjét, amelyet hallhatatlan cimbalom-húrokkal ellátott hangszeren játszottak volna rövid ujjú, kis kezek (amilyen „Fischerin, du Kleiné”-é volt), és énekelt hozzá egy szoprán hang, mint a hajnal ébredése (amilyen hangja ugyancsak „Fischerin, du Kleiné”-nek volt).

Hát eljött a legzavarodottabb, a legfurcsább, a legérthetlenebb azok közül, akiket ismerni szerencsém volt. Csak gyermekeire való állandó hivatkozással lehetett őt visszatartani attól jó darab ideig (egy vagy két évig), hogy meg ne öljön engem és magát, mert a teljes egyesülést csak így tudta elképzelni.

„Fischerin” kopogott a falból, és halkán dalolt egész éjszakán, mert másképpen nem tudta az életemet megmenteni.

KILENCEDIK FEJEZET

„A veresnek” nem tetszenek a dolgok

„A veres” naponta - néha kétszer is, délelőtt és délután - meglátogatott, mert ambícióját, orvosi hírnevét tette föl arra a tételre, hogy a menthetetlennek látszó beteget meggyógyítja.

(Egypárszor már, mint a regék mondták: más betegek ágya mellett is birokra kelt a csontemberrel a haldokló érdekében, és úgy odateremtette a csontembert, hogy az még a tájékon se mert esztendőig mutatkozni. Igaz, hogy izmai is voltak a birkózáshoz.)

Nekem csak az nem tetszett, hogy mindig a szokásos, fehér kabátos, nagy, orvosi kísérettel jött. Nem tudtam vele bizalmasan beszélgetni a másvilági eseményekről, amelyekből már kóstolóba kaptam egy-egy jelenetet.

„A veres” még csak közel se jött az ágyamhoz, csak messziről figyelt, mint egy vizsgálóbíró, persze mindig civilbe öltözve a fehér kabátos szanatóriumi orvosok között, mintha nem akadt volna a házban az ő természetfölötti természetéhez alkalmas köpenyeg.

Vagy vidor mosollyal, vagy unottan nézte a velem való eseményeket. Az úgynevezett láztáblákat és más ápolói jelentéseket tartalmazó híradásokat nem is igen nézte, csak ült többnyire a háttérben, néha olyan egykedvűen - mondom -, mint aki véletlenül vetődött volna a szanatóriumba, a betegszobába, akit alapjában véve nem is nagyon érdekel az egész eset - vagy olyan vidor tekintettel, mint valami cirkuszban, ahol kedvére való előadásokat rendeznek ápolók, ápolónők, orvosok és hozzátartozók.

„A veres”, mikor hírét vette a női látogatásoknak, kicsinyt elfintorította húsos, nagy orrát:

- A nők közül csak az ápolónőt szeretem a beteg körül - mond elég megrovó hangon (hál' istennek, nem volt jelen az újpesti vagy rákosligeti vasorrú bába, hogy „A veres” megjegyzését hallotta volna - odakint volt a perifériákon, ahol bizonyosan koraszülött gyermekeket ástott el a szemétdomb alá, mint általában gondoltam erről a hölgyről, aki jó darab ideig megkeserítette az életemet).

- Az ápolónőjével aztán levizsgázott, tisztelt főprofesszor úr - szóltam az ágyból olyan elszántan, mint akinek már „minden mindegy”. - Ha a londoni és svájci kórházakban, ahová tanulni jár, ilyen ápolónőket adnak a betegek mellé, akkor sem angol, se svájci állampolgár nem szeretnék lenni. Megmaradok inkább alföldi betyárnak.

„A veres” tündöklő kék tekintetével rám nézett, mintha nagyon tetszett volna neki megjegyzésem. A körülötte üldögélő szanatóriumi, azaz helybeli orvosokhoz fordult komolyan, mint valami tanácsadással.

- Szeretném, ha az a bizonyos ápolónő valamivel korábban jönne be esténként. És szigorúban ügyelne arra, hogy az előírt szabályok pontosan betartassanak a beteg körül, mert a szabályok megtartása nélkül a mi közreműködésünk hiábavaló. Nagyobb rendet és szigort javaslok betegünkkel szemben.

Szinte felordítottam kínomban, amikor barátom, pártfogóm, minden reménységemnek szavait meghallottam:

- Tehát főorvos úr kevesli eddigi szenvedéseimet? - kérdeztem kétségbeesett hangon.

- A szenvedéseknek csak az elején vagyunk. Két kézzel kell tartanunk önt, tisztelt barátom. Reméljük, hogy akkor siker koronázza munkánkat - felelt „A veres”, és többet nem válaszolt hozzá intézett szavaimra.

Szokása szerint erős szivarra gyújtott, és vidáman pőfékelve ment ki az ajtón.

TIZEDIK FEJEZET

A házvételről általában

Ezekben az istentől, embertől elhagyott napokban, amikor igazában olyan egyedül éreztem magam, mint egy halott érezheti magát egy idegen temetőben - mély kábultságaimban, a fal felé fordult vagy pokrócok között töltött állapotaimban, mint egy fehér kísértet a rengetegben: átvonult néha egy női alak, aki néha valóban szólott is hozzám emberi nyelven, akinek a kezét megfoghattam és megsimogathattam.

Barcsainé volt a neve a barna szemű, kreol arcú asszonyságnak, valami kulcsárnői vagy hasonló minőségben működött doktor Cipész szanatóriumában, hol általában „Madám”-nak hívták.

Estéknént, amíg Pista bácsi a pipáját szívta a folyosón, a „Madám” fehér köpenyeges alakja megjelent a szobámban a borzasztó Zöldné mellett, és megszólalt kellemes hangján.

Mindig házvételekről, telekvásárlásról beszélt Zöldnével, aki nyilván minden megmozdítható telket ismert a főváros környékén, a házikóknak még a régi tulajdonosaira is emlékezett. Bizonyosan sok erzsébetfalvi, újpesti, óbudai házikót közvetített életében, amint beszédéből kivettem. Úgy tudta dicsérni a szentlőrinci házakat, mintha ott volnának a legszebb házak kerek e világon.

Azt hiszem, a legjobb barátságba keveredhettünk volna, ha magam is házvételt tervezek Cinkotán.

A „Madám” komolyan házat akart venni, és erről estéknént hosszan ábrándozott, szinte földöntúli hangulatban elbeszélgetett Zöldnével. Mintha a mennyországról tudakozódott volna a „Madám” olyantól, aki már megjárta a mennyeknek országát... Ültek egymás mellett, és órákig beszélgettek egy erzsébetfalvi házikóról, amely alkalmas volna árban és helyzetben a „Madám”-nak.

- A sarokra boltot lehetne töretni, mert ez nagyobb jövedelmet hoz, mint a mostani lakás. Fűszeresnek igen alkalmas volna a bolt, mert a környéken nincs fűszeres. Az udvaron egy kocsiszint lehetne építeni, ahol a fűszeres tartaná kocsiját. Hátul van a házban egy raktárnak való épület, ahol a fűszeres portékáját elzárhatná, habár ezeknek a kisebb fűszereknek nemigen szokott raktárra szükségük lenni, hetenként vásárolnak a fővárosi nagykereskedőtől.

Az angyal „Madám” mélyen, szerelmesen sóhajtott:

- Én mészárosnak szeretném bérletbe adni a boltot, mert a mészáros megbízhatóbb ember rendszerint, mint a fűszeres. És nagy kényelem, ha a mészáros ott van a házban.

- A fűszeres is nagy kényelem - felelt Zöldné.

...Rendszerint ilyen és hasonló szavak hangzottak a kanapéről, ahol a két asszony egymás mellett a legnagyobb bizalommal üldögélt. Fűszeres és mészáros, az adó és a bérlet, fizetési módozat és valami Kersánc érdekelte őket, akinek adásvételi irodája volt Cinkotán vagy Erzsébetfalván.

Hál’ istennek, velem ilyenkor nem törődtek, hagytak nyugodtan feküdni, legbambább vagy legkirályibb gondolataim, alig elviselhető testi és lelki fájdalmaim vagy a közelgő halál örömeivel foglalkozó gondolataim közepette az ágyon, a fal felé fordulva, mintha nem is volnék a világon. Ilyenkor még kezemet is kinyújtottam valamely fali árnyék, rendszerint a rám leskelődő szörnyeteg után, amely majd éjjel megfojt, vagy a puskás rendőrök felé, akik odakint a házereszen üldögéltek, és azt várták, hogy mikor tartóztatnak le. Nem ütött a

kezemre Zöldné, mert élete boldogságairól, a külvárosi kis házikóról beszélhetett, ahol tulajdonosként élni egyetlen boldogság.

A „Madám” fuvolázva sóhajtott, amikor arról hallott, hogy még egy kétszemélyes mellék-épületecske is tartozik a ház végéhez.

- Az egyik kulcsot átadnám a bérlőnek, a másikat magamnak tartanám - mondta a kis épület felől.

- Ez így szokott lenni mindenütt, ahol bérlő is van a házban. A háztulajdonosnak külön hely dukál, nem járhat együtt mindenféle piszkos bérlővel - kontrázott Zöldné.

Ő tulajdonosnő volt.

TIZENEGYEDIK FEJEZET

Egy furcsa szerelem keletkezése

Ezek az estéim általában a legelviselhetőbbek voltak, amikor Zöldné elmélyedt a mátyásföldi házikók dicséretébe, aktivitását másfelé értékesítette, mint szegény személyemen.

De valahol a folyosón az óramutató fáradhatatlanul haladt, Pista bácsinak fogytékán volt a dohánya és ásítózva (ahogy csak az ápolók tudnak ásítani a beteg körül) be-benyitott a szobába.

A „Madám”, ez a fehér, drágalátos tündér, aki házvételi szándékával kegyes-kedvesen el-
térítette rólam Zöldné figyelmét, indulóban volt. Jaj, gondoltam, mint egy elkárhozott...

(Valóban, egy éjszakán Zöldné egy ki nem elégült beszélgetés után a fogaimat akarta kinyomni az ujjával, mert Pista bácsinak korábban elfogyott a dohánya... Ki tehessen erről más, mint a nyomorult beteg?)

De a hófehér „Madám”-nak szerelmesen sóhajtó hangja (igaz, hogy távoli kis házikóról beszélt állandóan) még jó ideig ott lengedezett a levegőben...

Vannak bizonyos hangok, amelyek a beteg idegekre jobban hatnak mindenféle narkotikumnál. Tudják ezt azok, akik életükben valaha súlyos betegségen estek át: tudják ezt a jó orvosok is, akik szívbeli gondolattal foglalkoznak a beteggel...

- Talán éppen „A veres” rendeletéből, közbenjárására jön be esténként a szobámba a tüne-
ményes „Madám”? - jutott egy napon hirtelen az eszembe - minden átmenet nélkül, valamely titkos úton, amelyet sohase lehet tudni...

„A veres” csak a renoméja miatt adja a rossz embert többi orvostársai előtt, de voltaképpen mégiscsak szeret és valahogyan így is meg akar menteni, amikor a jóságos „Madám”-ot esténként a szobámba küldi...

A „Madám” az ő kémje, bizalmasa, megfigyelője, hogy Zöldné mégse éljen vissza a látszóla-
gosan beléje helyezett bizalommal - gondoltam váratlanul egy napon, amikor kizökkentem a
gyógyulás útjáról, és ismét nem tudtam másban bizakodni, mint „A veres” emberfeletti
tudományában és jóságában, amely utóbbinak semmi tanújelét nyíltan nem adta. De hitem és
meggyőződése volt, hogy egy ilyen nagy tudós, nagyon okos ember nem lehet más, mint jó,
aki titokban jót tesz azokkal is, akiket szemmel láthatóan kínozna.

Ha ez a kifejezés, hogy „vakbizalom az orvosomban”, vagy az, hogy „egy kétségbeesett utolsó reménye” fedné azt az érzést, amely a „Madám” tulajdonképpen hivatásáról bennem keletkezett; meg lehetnék elégedve az eddigiekkel, amelyet a „Madám”-ra magamban gondoltam.

De a Betegember fantáziája kiszámíthatatlan... Egy napon az is eszembe jutott, hogy a „Madám” tulajdonképpen azért jár esténként szobámba, mert a „Madám” szerelmes belém...

Most már belátom, hogy nagyfokú elbizakodottság kellett az utóbbi megállapításhoz, de megint csak nem védekezhetek mással, mint a betegek másvilágias állapotával, akik éppen úgy hisznek a jó és rossz orvosokban, mint gyógyszerekben és mindazokban a babonákban, ápolónők csodatételében, a körülöttük eljáró hangok rendkívüliségében, a jobbulás titokzatos útjában vagy a rosszabbodást jelentő álmatlan éjszakákban, mint például a házőrző kutya vonításában vagy a kuvikmadár megszólaltatásában, amely közeli halálukat jelentené. Ezeknek a babonáknak a legmélyéről jött az a különös érzés, amely napról napra erősödött bennem, hogy a „Madám” hosszadalmas esti beszélgetései csak Zöldné félrevezetésére szolgálnak, a „Madám” szeret, és a kritikus percben a brutális Zöldné ellen is megvédelmezne... A házvétel és a többi dolgok csak ürügyes beszélgetések arra nézve, hogy a közelemben maradhasson.

(Valószínűleg valamely regénykönyvben olvastam vagy még regényesebb vérbeli élettörténetben hallottam az ápolónő és betege között kifejlődő életkapcsolódásról. Ha már ennyit szenvedtem, nem akartam kisebb lenni egy regényhősnél. A „szerelmes Madám” azonban fáradhatatlanul beszélt esténként Zöldnével a külvárosi házak tehermentességéről, a beléjük fektetett tőke gyümölcsözéséről és a jó és rossz bérlőkről. Amíg a pipái kiszívása után Pista bácsi beásított az ajtón, mint a körülöttünk levő valóságos élet, aki nem törődik regényességekkel.)

TIZENKETTEDIK FEJEZET

A levágásra ítélt láb története

És egy este, egy őszi este, amikor a holdvilágot csak sejteni lehetett, mert elbújtatták előlem, a „Madám” valóban új témával jött Zöldné látogatására, mint ezt már vártam.

E. budapesti orvosról volt szó, akit a napokban hoztak be a szanatóriumba olyan betegséggel, amelynek érdekében föl kellett volna áldozni az egyik lábát. E. orvos ezt tudta, és hőiesen viselte magát betegszobájában...

Részt vett az orvosi konzíliumban, amelyet beteg lába fölött tartottak a szanatóriumi orvosok (amikor a „Madám”-ra is szükség volt a szobában, minthogy az orvosi tudomány mai állása több szabadságot engedélyez a nőknek.)

A „Madám” esti előadása szerint ő maga jelölte volna meg azt a helyet a lábszáran, a térde fölött, ahol az amputációt javasolta.

- Itt kell elvágni - mutatta a főorvos úr!

Szólt a fehérlepke külsejű „Madám”, és most váratlanul ágyamhoz lépett, fölemelte a barna teveszőr takarót, az alatta levő lepedőt, amelynek mélyén áhítatos szívvel hallgattam a „Madám” mindig kellemetes, folyamatos előadását, és két végtelenbe nyújtott, sokat próbált, sokat szenvedett, csontig lesóványodott meztelen lábszáraim egyikén mutatta meg azt a helyet, ahol E. főorvos lábát holnap délelőtt az orvosok levágnák. Megmutatta mégpedig Zöldnének, aki előtt nem voltak ismeretlenek ezek a sárgává hervadt lábszárak, mert állítása szerint: álmában sokszor feléje rúgtak.

Istenem, mennyivel finomabb, fehérebb, gyöngédebb kezei voltak a „Madám”-nak, mint eddigi ismeretségeimnek, midőn lábammal foglalkozott!

- Itt kell levágni, javasolta a főorvos úr - ismételte a „Madám”, és gyengéd titokzatossággal, alig észrevehetőleg, mint ez már a jó ápolónők szokása; megsimogatta lábammat.

- A maga kedvéért, asszonyom, még ebbe is beleegyeznek - mondtam olyan hangon, amelyet magam is alig hallottam.

Zöldné felfigyelt a kanapéról:

- Mit beszél már megint az örült?

- Semmit, alszik - felelt a „Madám”, és visszatelepedett Zöldné mellé, hogy a kedvére való témaköréről, a Pest környéki házakról tárgyaljon... ábrándozzon.

Csak a beszélgetés végén (Pista bácsi jöttére) tért vissza E. főorvos problémájára:

- Nem tudom elképzelni, hogyan tesz eleget hivatásának az a férfi, akinek fél lábát levágják...

- Ha muszáj, meg kell történni - felelt egykedvűen Zöldné.

Még egy éjszakai gondolatokra való szót vetett oda az angyali „Madám”:

- Nagyon sajnálom szegényt, oly türelmesen fekszik ágyában, mint egy jó gyermek.

Ezen aztán elgondolkozhattam egész éjszaka... Vajon nem nekem szólt ez a megjegyzés?

Andalító gondolat volt azt hihetni, hogy nekem szólt, és Zöldné hiába kínozott ez éjszakán, türelmes voltam, mint E. doktor a maga szobájában.

Másnap persze alig vártam az angyali „Madám” megérkezésének idejét, hogy hírt hallhassak a láb további történetéről.

Zöldné mérgesebben nézett rám, mint máskor, mintha megsejtette volna ez a vasorrú bába, hogy már nemcsak a fantomokkal, a téboly jelenségeivel foglalkozom magamban, hanem érdekelni kezd a valóságos élet is. Mintha kiszökni próbálnék borzasztó, csontos markaiból...

De végre megjött „Madám”, és éterszagot hozott a betegszobába. Elmondta, hogy az operáció megtörtént, E. doktor lábát levágták, mégpedig valóban azon a helyen, amelyet ő előre megjelölt.

- Nem engedte magát elaltatni - mondta emeltebb hangon (mintha valóban nekem mesélné példaadás céljából a hőslelkű orvos történetét). - Csak éppen azt a helyet érzéktelenítették, ahol a műtőorvos dolgozott. Ő maga intézkedett az utolsó percig, kérte orvostársait, hogy ne sajnálják őt, aminek meg kell történnie, az úgyis elkerülhetetlen. Még búcsúzott is a lábától. Igaz, hogy ekkor már reszketett egy kicsit a hangja, de nem sírt, nem jajveszékelt, hanem igazi férfi módjára viselkedett.

Az „igazi férfit” nagyon meghangsúlyozta a jó „Madám”.

A többi mondanivalóját már csendesebben folytatta:

- Igaz, hogy elájult az operáció alatt, és még mindig eszméletlenül fekszik szobájában.

Zöldné szárazon hallgatta a történetet, egyetlen megjegyzése sem volt, mintha legalábbis azt várta volna titkon, hogy majd valami tragikus fordulattal végződik az ügy. S miután ez nem következett be: megcsalatkozott.

- Legyen olyan szíves, Barcsainé, nézze meg holnap azt az erzsébetfalvi házat, amelyről beszéltünk, mert komoly vevő van a láthatáron. Engem ma délután fölkeresett a háztulajdonos, és kijelentette, hogy tovább nem vár.

Így szólt Zöldné szárazon, mintha máris elveszett volna az üzlet, amelynek létrejöttén fáradzott.

- Csak vasárnap mehetek, mert akkor vagyok szabad - felelt zavartan a „Madám”.

- Jó. Majd megpróbálok a háztulajdonossal beszélni, hogy várjon még egy darabig.

Így Zöldné, és ezen az estén kevésbé volt ábrándos hangulatban, mint máskor. Nem szerette, ha az ő tudta (közvetítése) nélkül adtak el külvárosi házakat. Ezért nem érdekelte az orvos lábának históriája.

Sőt, ezen az estén a „Madám” távozása után még a leheveredő Pista bácsi előtt is szóvátette reménységének foszladozását.

- Azt hittem már, hogy minden rendben van. De úgy nézem, hogy Barcsainé végül mégsem akarja kivenni a pénzét a bankból.

(Úgy éreztem, hogy itt valami nincs rendben. Ebben az ügyletben Barcsainé lesz az áldozat.)

TIZENHARMADIK FEJEZET

János néni megjelenései

Napról napra kezdtem többet gondolkodni, nemcsak a megváltó halálon, hanem azon a lehetőségen is, hogy innen megszökhessek, és a külvilágból vegyem fel a harcot itteni ellenségeimmel. Doktor Cipésszel és társaival.

Nem tudom, beszéltem-e már emlékeimben a vasemberes házról és Retyezátiról, akitől és a vasemberes ház lakójától tulajdonképpen megmentésemet vártam?

Ha nem beszéltem volna: nagy hiányosságot követtem el, mert tulajdonképpen ők voltak azok, akik hosszú-hosszú, soha megvirradó éjszakákon távoli reménységet tartottak bennem, hogy innen valaha megszabadulok. Ez pedig így történt:

Valamikor sűrűn megfordultam egy házban, amelynek kapubejárata fölött egy kalapácsos vasember állott. Kovácműhely vagy ilyesmi lehetett a ház udvarában, ezt jelképezte a vasember.

(De most az én álmaimban, mint az erő szimbóluma jelentkezett.)

A házban tudniillik egy nőismerősöm lakott, bizonyos János néni, ahogyan tréfásan nevezték.

„János néni” nagy hatalmú nő volt. Megjelenése hasonlatos valamely királynőhöz - mindig teli talppal, emelt fővel s arcán megvető büszkeséggel lépdelt az élet útjain, mert a férfiakat úgy ismerte, mint a tenyerét. Fiákeresek és hercegek rajongtak érte hajdanán, míg a régi Pest rózsanyílásában volt; a sajtó munkásai (akik mindenhová szeretik beütni az orrukat), valamint a Nemzeti Kaszinó grófjai hirdették „János néni” mondásait. A legszebb ruhákat varratta Pesten - de otthonában slafrokban járt-kelt, mikor egy-egy kedves látogatójának saját kezével készített rántottát (ahogy csak ő tudta: paradicsommal és kevés hagymával, mellé házi kenyérrel és valódi tokaji borral). Mint már ezekből is látható: „János néni” jószívű nő volt, aki gondolkozóba esett az élet problémáin. Árva leányoknak, akik eltévedtek, elszédültek és

elbujdostak, az életben pártfogója volt. Mindig lakott nála, mint valami menhelyen: három-négy megzavarodott lelkű kisasszony, akik mint udvarhölgyek szerepeltek „János néni” körül.

Különös nő volt. Bizonyos kérdésekben - többnyire praktikus kérdésekben - olyan okos, „mint a nap” (ahogyan abban az időben mondták), míg ábrándos, idealisztikus, mondjuk: szívbéli dolgokban olyan naiv, mint egy gyermek. Így például a szerelmet is komolyan, sőt életre-halálra fogta fel gondolataiban. Bizonyára így mondta magában: - Szerelem.

A vasemberes ház lakója körülbelül tíz esztendeig a Szerelem nevében ragaszkodott nyomorult személyemhez.

Nem tudnám megmondani, hogyan és miért, mert meglehetősen kicsapongó életmódot folytattam, amelyről jobb nem beszélni. A vinkótól kezdve a francia pezsgőig lerészegedtem éjszakánként. A konyhaszolgálótól a hercegnőig futkostam mindig elérhetetlennek látszó nők után. Barátaim voltak hordárok és császári és királyi kamarások. A Nemzeti Kaszinóban éppen úgy megfordultam, mint a hajnali lebujsokban. Platinahamisítók között hallgattam a társalgás menetét („vettem a lapot”, mint abban az időben mondták), valamint a főrendiház ezüstfejű tagjait taníttattam Magyarország közjogára.

Szóval ilyen bizonytalan foglalkozású ember voltam, miközben hírlapi cikkeket is írtam, többnyire erkölcsös cikkeket, amelyekben ostromoztam a világ mostani állapotát. De hát „mit volt mit tenni”, amikor „János néni” egy hókupacon, éjjel, a Szerecsen utcában, ahová éjjeli séta alkalmával darab időre leültünk: belém szeretett, és ettől kezdve körülbelül tíz évig irányítani akarta az életemet.

Igen, a havon ültünk, mint a gyermekek, mert akkor még egészséges voltam, egyetlenegyszer sem csúsztam el kimerültségtől, betegségtől, szédüléstől, vérszegénységtől; nyomorúságtól, amitől felbukni szoktak az emberek. Tréfáltam „János nénivel”, ahogy se tudtam komolyan venni irántam táplált vonzalmát, holott János néni mindent komolyan tett az életben. Ha csak ebéddel kínált: azt is olyan komolyan tette, mintha attól az egyetlen ebédétől függött volna létem vagy nemlétem. Ha találkozott velem, olyan aprólékosan kikérdezett, hogy még azt is meg kellett vallani neki, hogy ekkor meg ekkor valamely helyzetben: mit gondoltam magamban. Ha pedig búcsúzónál azt mondta: „Isten vele.” - ezt aztán a leghalálosabb komolysággal hitte, hogy majd velem lesz az Isten útjaimban. (Pedig, lám, elhagyott! - sírtam bele a párnáimba.)

Tehát a legzavarosabb napjaimban János néni úgy mutatkozott előttem, mint valami mentőangyal. Csak ő segíthet rajtam, mikor csupa ellenségekkel vagyok körülvéve, akik „A veres” kivételével mind életemre törnek. (Mintha az oly sokat érne nekik!)

A segítséget pedig úgy gondoltam, hogy János nénivel fölbéreltetek erős fiákereseket és hordárokat, akik egy bizonyos percben megrohanják a házat, már tudniillik a szanatóriumot, elbánnak az idevaló szolgálakkal, még az erős Ferencsel is, aki a pokrócokba szokott burkolni, Pista bácsival meg Zöldnével pláne elbánnak, mert követelni fogom, hogy üssék le őket. Aztán felkapnak és magukkal visznek innen, a gyötrelemtanyáról. Akárhová, akármerre, János néni útmutatása nyomán.

Csak egy beteg lehet olyan naiv és ravasz, ahogyan tervem kivételébe fogtam. „Pista bácsit”, vörös bajszú, gonosz ápolómat, aki napközben kijárt a szanatóriumból, szemeltem ki segítőtársamul, mégpedig olyanformán, hogy vele juttatom el a levelet János nénihez.

De zilált gondolataim közepette nem tudott eszembe jutni az utca neve, ahol a vasemberes ház állott, de még a ház száma se, mint olyan házé, ahol az ember anélkül is gyakran megfordul, és nem tartja érdemesnek a házzszámot megjegyezni, csak annyit tudtam, hogy a ház valahol az Operaház mögött fekszik...

- Úgyis megismeri a kalapácsos vasemberről, amely kapuja fölött áll. Húsz forintot kap az említett helyen, ha a levelet átadja - biztattam az ápolót, akiről feltehető volt, hogy húsz forintért akár az egész szanatóriumot elárulja.

A vörhenyes Pista bácsi gonosz szemével hunyorgatva hallgatott, átvette a levelet. Sohase derült ki, hogy megpróbálta-e a kézbesítést. Csak egyszer mondta méltatlankodva, hogy vasemberes ház nincs az Opera környékén.

(Aminthogy később ki is derült, mert a kovács a házból kiköltözött, és magával vitte jelvényét, a kalapácsos embert a kapu fölül.)

Persze a levelet Pista bácsi átadta doktor Cipésznek, akinek kárörvendő kacagását sokáig hallani véltem a fejem fölött az emeleten.

- Fiákeren akart megszökni - visszhangozták a falban levő lyukacskák, amelytől oly borzasztóan rettegtem borzasztó betegségem alatt.

- Fiákeren akart megszökni! Hahaha! - visszhangozták a folyosóról, amikor ott Sári, az orvosnő vagy egy másik orvos végigment.

Csak „A veres” nézett rám komolyan, de nem árulta el egy szóval sem, hogy tud a levélről. Ellenben Barcsainé, a kedves Madám szemében már fölfedezni véltem bizonyos dévajtságot, mintha azt mondta volna magában ő is:

- Fiákeren akart megszökni!

TIZENNEGYEDIK FEJEZET

Retyezáti

Bár János nénivel megjártam, mégse hagytam abba tervezgetéseimet kiszabadulásomért.

A hosszú őszi éjszakákon, mikor nyomorúságomban bátor ismerőseimre gondoltam, akik nem adnák fel a csatát helyemben, hanem utolsó harapásig küzdenének: eszembe jutott Retyezáti, egy különös ember, aki emberemlékezet óta olyan szegény volt, hogy csak az élet apró örömeinek tudott örövendezni. Így örült, mikor a felesége megszökött tőle, és mással élte világát:

- Végre-valahára egyedül lettem! - sóhajtott egy boldogat Retyezáti.

De ugyanígy tudott örülni téli hajnalon egy cseppnyi tűzparáznak, amely kipiroslott vaskályhájából, egy darab barna kenyérnek, amelyet szalonnával és vereshagymával, saját bicskájával úgy fogyasztott el reggelenként, hogy a király se különben.

- Kata néninek ma jobb kedve volt, mint máskor! - mondogatta, mikor bevásárlásai végett a piacon ténfergett, és a kofa nagyobb szelet kenyeret vágott neki.

Tudta, hol lehet apró, zöld, igen erős paprikát venni, amely ugyancsak korán reggel jó a friss kenyérhez, és ugyancsak tudta a helyet, hol mérik a valódi seprőpálinkát, mert reggel azt szerette. Két-három kupicával is bevágott, míg rendbe jött magával, hogy kellő derűvel nézzen a világba:

- Most már nem történhetik velem semmi baj a nap folyamán! - mondta bicskáját becsattintva.

Kedves ember volt; lakását senki sem tudta, tán nem is volt neki, mert többnyire a tabáni kocsmákban aludt, mégse félt az élettől, ha „jól megreggelizett”.

- A reggeli a fontos, a többi, ami utána jön, már mellékes - mondogatta, és én valóban csodálkoztam ezen az igénytelen emberen, aki reggelinek merete nevezni, amit elfogyasztott, hagymát és kenyeret esetleg egy faladék szalonnát, amely utóbbit egy egész életen át nem lehet megenni. No, meg a kenyeret.

Hát erre a barátomra gondoltam legtöbbször valamennyi barátom közül, mert úgy ítéltam, hogyha ez a fejébe venné, hogy kiszabadít, meg is tenné azt, míg többi civilizált barátaim, a civilizációval járó hervadtságok miatt, nem is fognának a lehetetlenségbe.

De Retyezáti a hátán vinne át a kerítésen, ha megtudná, hogy szökni akarok.

Mindig többször és többször gondoltam Retyezátira. Lerajzoltam magamban magyaros csizmáját, amelyben télen-nyáron járt, tollas, fécán- és tűzoktollas vadászkalapját, amelyet szemébe húzva viselt, bekecsét, botját, alattomos jókedvét és az emberek iránt érzett megvetését. De nagy erejét is, amellyel könnyedén emelt fel hihetetlen súlyokat.

Ismét csak naiv és ravasz beteg lettem, és Pista bácsihoz, gonosz ápolómhoz fordultam. Elmondtam neki, hogy Retyezáti az az ember, akire rábíznom életem nagy titkát, hol ástam el bizonyos pénzösszeget. Mert én nemsokára amúgy is meghalok.

Pista bácsi, mint minden ápoló, babonás volt a betegekkel való foglalkozás mellett. Egyik beteg meghalt, a másik életben maradt. Ezen is lehet eleget gondolkodni... De ha még hozzávesszük, hogy Pista bácsi falusi ember volt, aki ugyan a pesti szanatóriumban szolgált, de onnan alig mozdult ki, megmaradt tehát falusinak, akkor könnyen megérthetjük, hogy miért hitte el Pista bácsi az elásott kincs meséjét első hallásra.

- Hát hol van az a Retyezáti? - kérdezte ő maga, amikor állapotom mind rosszabbra fordult. (Kár volna, ha a beteg a sírba vinné magával az elásott pénz titkát.)

Így aztán megmagyaráztam neki, hogy miféle tabáni kocsmában találhatja meg Retyezátit, hol üti össze örvendezve a bokáját egy szépen fejlődött fokhagymának (mert azt is szerette) vagy egy ajándékba kapott cigarettának, hol vidul fel attól, hogy mások bort isznak, míg ő a reggeli seprőpálinkára gondol, amelyet orvosság, táplálék, életerő szempontjából vett magához.

Pista bácsi kijelentette, hogy a legközelebbi vasárnapon igénybe veszi régen nem élvezett kimenőjét, a vasárnap délutánt, és ellátogat a Tabánba, hogy Retyezátit megtalálja. Magához való szegény embernek nézte őt az előadásomból, akivel esetleg szövetséget lehetne kötni a megszerzendő kincsre nézve.

...Hogy Pista bácsi, ez a ravasz, minden hájjal megkent paraszt ápoló valóban járt a Tabánban és beszélt Retyezátival, erre nézve a következő bizonyítékaim vannak:

Egy este - már nem tudom, milyen este, mert egészséges koromban sem szoktam figyelni az egymásba folyó estekre - beállított Retyezáti a félhomályba dermedt betegszobába, ahol teljes elhagyatottságban feküdtem az alkonyattal, mint olyan beteg, akivel már úgysem érdemes törődni, mert csak órái vannak hátra.

A jövevénynek csizmája van, fején vadászkalap, barna bekecs a derekán, nagy bot a kezében, az első pillanatban valóban kinyújtottam két karom feléje, mint megmentőm után. De a jövevény nem szólott, csak állt az ajtónál, és várakozni látszott megszólalásomra.

(Talán mindjárt a kincs helyét jelölöm meg!)

- Pista! - mondtam neki, mert Retyezátit csakugyan Istvánnak hívták.

Hanem a jövevényre varázshatással volt ez a szó. Megfordult, mintha puskából lőtték volna ki, az ajtón kiugrott. Mikor háta közepét láttam: nyomban fölismertem, hogy ez nem volt más, mint maga Pista bácsi, kiváló ápolóm, aki ebben az álöltözetben akart a titok birtokába jutni.

Ha kedvem lett volna akkoriban a nevetéshez, bizonyára nevetni kellett volna ezen a dolgon. De miután a komor, komoly, hol ünnepélyes, hol bolond halállal vívtam mindennapi párba-jomat, csak még jobban elszomorodtam. Tehát még a Retyezátival való tervem se sikerült. Ugyan ki fog végre megmenteni a pokoltól?

TIZENÖTÖDIK FEJEZET

A macska merénylete

Sári, a már említett doktorkisasszony lelkes, tüzes, szenvedélyes lény volt, valódi asszonyember a talpán, aki mindenféle nagyképűség nélkül akár éjjel-nappal is dolgozott volna betegei között. Igaz, hogy hangosakat kiáltott, „ordinárékat” kacagott, ha egy jó, úgynevezett „szaftos” viccet hallott, felvisített: - „Jaj, mindjárt leesik a szoknyám!” - de érző, jószívű, megértő ember volt az a kövér leány.

Ez a Sári a fejébe vette, hogy nem hagy elpusztulni mind mélységesebbé váló letargiámban, amellyel a világ dolgai iránt viselkedtem, abban a kimondhatatlan búbánatban, amely rám lomhult, hogy nem érdekelték más dolgok, mint borzalmas vízióim. Szinte miséztem mindennap a borzalmas gondolatokkal, az elképzelt bűnökkel, amelyeket elkövettem; kínlódó lelkiismeretemmel, amely visszatükrözte az elképzelt bűnöknek hatását, a furdalásokat, álmatlanságokat, fetrengéseket. Nem, nem lehetett elhinni józan ésszel, hogy valami nagy bűnt ne követtem volna el, amelyért most szenvedek.

De Sári nem hitt semmiféle bűnökben, mert egészséges, kicsit felületes, jó étvágyú ember volt, aki megmutatta mind a harminckét fogát, amikor arról beszéltem neki, hogy milyen bűnös ember vagyok.

- Elöttem ne hencegjen, Szindbád úr, hanem menjen le a kertbe, ahol szép őszi idő van, amilyen tíz esztendőben se fordul elő.

- Ó, nagyságos kisasszony, nem vagyok én való azok közé az emberek közé, akik a szanatórium szép parkjában, bizonyosan csodaszép parkjában mulatozva töltik életüket, bágyadt, kis, képzelt és dédelgetett betegségeikkel garnírozott életüket. Ahol a bárónő álmait fejtegeti a lélektani professzor, talán éppen maga doktor Cipész, freudista alapon...

- Hallja, ne bántsa mindig a főorvosomat. Most már le fog menni a kertbe, akár akar, akár nem. A kert végében, ahol a pavilon áll, egy magános heverőpadról gondoskodtam a részére, ott senki se háborgatja, élhet gondolatainak.

Összetettem a kezem, és úgy könyörögtem Sárinak, hogy ne vigyen emberek közé, mert éppen előlük menekültem el ebbe a szörnyeteg házba, a pokolba.

Sári megmutatta mind a harminckét fogát, a beteg bosszantására még ő, a derék is nevetett:

- Tudja, ott hátul a parkban Retyezáti könnyebben átemelheti a falon - mondta a doktorkisasszony, leleplezván legtitkosabb terveimet.

S nyomban két ápolót küldött, akik a kertbe szállítást végrehajtsák.

Ilyen makacsok a doktornők, ha valamit a fejükbe vesznek. Szegényke, nem akarta belátni, hogy annyira nem kívánom a friss levegőt, mint a hideglelést.

Az ápolók felültettek arra a szégyenletes, hordozható székre, amelyen véleményem szerint minden embernek szégyellenie kell magát, aki nem római pápa, és hivatalánál fogva a hordszék megilleti. Nagy diadallal vittek, mint akit végül megcsíptek, és mutogatni visznek, mint valami majmot, amely eddig bögésével zavarta csak a szanatórium rendjét. Talán még szemüvegüket is fölteszik a rövidlátó bárónők, hogy a sültbolondot megbámulják.

A gyáva férfiak, akik eddig remegtek Szindbád karjától, kardjától, észbeli fölényességétől, megmagyarázhatatlan erkölceitől, kitapasztalhatatlan ravaszságától: a gyáva férfiak, akik itt diétás kosztot esznek, a beleiket gyógyítják, vagy rongyos reumájukat kezelgetik, egy rongyos hasrágástól megijednek, vagy egy tüdőgyulladástól, ami ellen mégiscsak a legjobb a pióca, nem pedig a doktor, a gyáva férfiak most kárörvendve mosolyognak, mikor tönkrement közülük a legkülönb, nyomorult, lehetetlen csontváz. Alig élő emberroncs, a hajótöröttnél is nyomorultabb lett Szindbád, mert a legdrágábbat, a tiszta eszét veszítette el.

Ezeket vagy ilyenfélét gondoltam magamban, amikor lehunyt szemmel vittek lefelé a lépcsőkön, a borzasztó hordszékben, elől az életteltjes doktorkisasszony haladt a menetben, mögöttem a micisapkás Pista bácsi, még távolabbról a már többször említett külvárosi házra alkudozó „Madám”, mintha valamely házi, szanatóriumi ünnepélyt tartanának, amikor minden kívánságával meghalni vágyó betegüket a szép kertbe vitték, hogy remélhetőleg utoljára megmutathassák neki ezt a világot.

A kertben valóban arra a helyre tettek le, egy szalmafonatú padra (amelyen hosszú, angol-szürke kabátomban, lehunyt szemmel nyomban végignyúltam, hogy ne lássam ellenségeimet, az embereket.)

Itt feküdtem a friss levegőtől rövidesen félálomba merülve, de a hangokat a kert magas kőfalai között megerősödve hallgatva magam körül. És néha szempilláim sövényén át kilesve a világba, a kavicsos parkba, a piros-fehér kerti székeken üdögélőkre, az ebédjükre várakozó, hasfájós urakra, a két migrénrohamjuk között kerti természetet élvező hölgyekre, mindazokra a könnyed firmákra, akiknek az ilyen divatos szanatóriumban a kertet, a parkot a műkertészek berendezni szokták késő őszi növényekkel, amelyeknek nincs illatuk, csak rikító színük, mintha festve volnának, azokra az emberekre, akik mindennap megméri a vérnyomásukat, a hőmérsékletüket, a pulzusukat, a testsúlyukat, akik szeretnek orvosi rendelet szerint (mintegy elhárítva maguktól a felelősséget) élni, kelni, feküdni, emésztetni.

- A doktor ezt mondta! - ismétlik magukban a nap minden órájában többször, és bizonyára régen meghaltak volna az én helyemben, míg nekem tovább kell küzdeni megutált, megvetett, gyűlölt életemért.

Ilyenforma barátságos gondolatok között feküdtem az úgynevezett csodaszép parkban a késő őszi égboltozat alatt, kitéve messzire nyújtott félcipőmben és barna harisnyámban (amelyet éppen úgy utáltam, mint a fegyenc a ruháját) kandi, kárörvendő, gúnyos, lenéző, gyűlölködő pillantásoknak, mert az emberek nem szeretik maguk között a nagybetegeket. Mintha járványt hordanának magukkal, közkórházban, ispotályban, temetőben van a helyük.

Egyszer aztán a nevemet hallottam alig érthetően abból a csoportból, amely a legelőkelőbben, a kert közepén, az úgynevezett centrumban foglalt helyet, mégpedig a házból ápolóik, szobaleányaik által hozott gyékényszékeken, s oly előkelő betegek voltak, hogy senkivel sem beszélgettek, csak egymás között, mégpedig mindig ugyanarról az egy témáról: hová kellene utazni innen, ha egy napon az őszi időjárás mégiscsak bekövetkezik. Ahogy a magam esze szerint gondoltam: ezek azok a betegek, akik mindig egy csoportban keresik fel a különböző szanatóriumokat (az élelmesebbek tán keresnek is a csoportos utazáson, és percentet vesznek). Turgenyev regényeiben voltak (a múlt században) ilyen előkelő orosz társaságok, amelyek fürdőhelyről fürdőhelyre utazgattak, mindig a Grand Hotelben laktak, és az „Oroszok fájánál” vagy a forrásnál találkoztak. Ilyenek lehettek az én ismeretlenjeim, hosszú orrú, öreg hölgyek, akik még oly szemtelenül kötöttek harisnyát, mintha valóban egész életükben ezt csinálták volna, pedig tán tejkereskedőnők vagy uzsorások voltak, és fiatal hölgyek, akiknek kezében mindig volt egy angol regény, bár egyetlen szót sem tudtak angolul.

Unatkoztak, és egy fekete pápaszemes, borotvált arcú ember, aki leginkább valamely éjjeli karmesterhez hasonlított, aki váratlanul, talán örökség révén, amely a háziasszony után maradt, pénzhez jutván: eszébe jutott régi szembaját gyógyíttatni - egy fekete pápaszemes, kappanhájú ember volt a mulattatója az előkelő társaságnak, mert az előkelőek tévednek a legnagyobbat, amikor ismeretségi körüket kiterjesztik.

- Szindbád? - mondta fitymálva. - Régen hurokra kellett volna kerülnie. Ismertem Pozsonyban, ahol egy jó családból való előkelő leánykát akart zárdából megszöktetni, de a háziszolgák megakadályozták.

Így szólt az egykori karmester, és hangját figyelve: most már magam is emlékeztem rá mint karmesterre egy nem egészen jó hírű házból, ahol mindenféle ledér nótákat gajdolt zongoraszó mellett, és ezüstpénzt vetettem a tálcájára elmenőben.

De mit csinálhattam volna helyemben? A megrökönyödött előkelő hölgyek a fekete pápaszemesnek hittek, ő csak vak volt, de én bolond voltam. S ugyanezért ki kellett állnom a megvető, felháborodott pillantásokat szürke kabátomban, legyűrt karimájú, zöld kalapomban, amelyek még a régi jó időkből maradtak meg. Ki is állottam az egész felháborodást, alvást színlelve.

De ugyanekkor egy idetévedt nagy, fekete kandúrmacska a szanatórium parkjában kergetni kezdett egy csúnya, girhes, sovány, szürke macskát, amely olyan kopott volt, mintha bőrbetegségben szenvedett volna.

A csúnya macska végigfutamodott a szanatóriumi park jól ápolt útján, és egyenesen felugrott a fejemre, az arcomba, hogy csak karmozdulattal tudtam lerázni.

Az ördögök még mindig üldöznek - gondoltam magamban, és fölemelkedvén nagy nehezen fektemből, a sok kárörvendő, gúnyos, kaján arc között, akik láthatólag nagyon mulattak az eseményen, jelt adtam a nem messzire pipázó Pista bácsinak, hogy vezessen el a csodaszép parkból, az előkelő dámák és urak közül, akiket mégse voltam hajlandó tovább mulattatni megjelenésemmel és balsorsommal.

Pista bácsi a közönség előtt karját nyújtotta, mint egy jóságos ápoló, aki életre-halálra vigyáz a betegére, de a folyosóra érve, zápfogai közül ezt morogta a fülembe:

- Még egy óráig kellett volna levegőn lennünk, amíg az ebéd ideje elérkezik. Most aztán mit csináljak magával abban a bűdös szobában?

Falusi ember volt, szerette a friss levegőt.

- Köttessen pokrócba, Pista bácsi, mert nagyon rosszul érzem magamat az emberekkel való találkozásom után. Gyertek, bolond víziók, nem lehettek bolondabbak az életnél...

Elfelejtettem mondani, hogy a macskaugrás közben, aki legjobban mulatott a dolog fölött: egy közismert pesti hamiskártyás és lóversenyjátékos ült hozzám a legközelebb, aki a kártyanyereségből megengedhette magának azt a luxust, hogy fogyókúrát használjon. Mily gyönyörűen kacagott!

TIZENHATODIK FEJEZET

A kutyák merénylete

Faluhelyen nagyon szerettem valaha a kutyákat, ezeket a megbízható, hű barátokat, amelyek éjjel és nappal talpon voltak a ház körül, szükségszerűleg, talán a saját és gazdáik unalma ellen: jeleztek minden ház körül járó, elmenő vagy jövő szekeret, vándorlót vagy koldust, mert a falusi élet többnyire aluszékonyságra van berendezve, legyenek éberek legalább a kutyák. Szerettem őket, amikor rövid vizitjeik után kivágyakoztak a konyhából vagy a szobából a szabad levegőre, éjszakánkint a hóban aludtak karika alakban, meglátogattak csúrt, vermet, kertet, kapubejáratot, mint valódi csendőrök, télidőben megnőtt a bundájuk, akár a farkasoknak, őszi időben a vásárra menő gazda kocsija után szaladtak, és megállónál a kocsi alá bújtak, hogy el ne tévedjenek idegen helyen. Nem hagyták el a szekeret, mint akár életüket se, a város idegen helyén, mert tisztában voltak az eltévedés veszedelmeivel.

Ellenben annál inkább gyűlölöm a kutyát a városban, ahol nézetem szerint semmi keresnivalója nincs, mint vadállatnak.

A szanatóriumban, ezen az ördögi helyen az egyik bárónő foxterrier kutyát tartott. Egy irtózatosszerű, fülhasogató hangú, elkényeztetett kis vadállatot, amelyet különösen vásárnaponként, a maga mulattatására, ugattatni szokott. Bizonyosan valami rejtett szenvedélyét, titkos vágyát, „freudista ösztönét” (mint az orvosok mondták) elégítette ki a bárónő.

- Az anyád! - mondtam, mikor a vékony, lyukakkal teli falakon késként átvágott a fox-terrier elviselhetetlen ugatása.

Talán ezt is abból a szempontból tartják a házban, hogy letargiámból felébresszenek, amely szempontból Bihari doktor kis acélkalapáccsal megkopogtatni szokta a folyosó porcelán falait, mintha a térdemre ütogetett volna.

- Önnek mint régi világbeli úriembernek állatbarát híre van a szanatóriumban, Szindbád úr - mond Sári, a doktorkisasszony, akiről most már nem tudtam, hogy jóakarattal van-e irányomban, vagy dühös, konok, kaján gyűlölettel, amit a hasonló kövér nők részéről egyformán tapasztaltam az életben.

- Igen, állatbarát vagyok, mert sajnálom a verebeket, galambokat, amelyek az ennivalós falusi élet helyett ezzel a kietlen városi élettel cserélték föl életmódjukat. És sajnálom a szegény kutyát, amelyik egy hisztériás öreg bárónő mellett kénytelen életét tölteni. Ennyiben állatbarát vagyok, de a dívány alá korbácsolnám a kutyát, ha a maga vagy gazdája mulattatására ugatni kezdene.

Így feleltem, mert a fültépő foxiugatásnak, ennek a tűzoltósípnak következményei is voltak.

A Városliget tájékán, ahol ez a pokoli ház állott: többnyire kutyás emberek laktak. Házmesterek, akik kutyát tartottak segítségül nehéz foglalkozásukban, vagy nagy villatulajdonosok, akik ugyancsak kutyát tartottak, amellyel vasárnap délelőttönként, mint valami polgári tenni-valóként, sétálni jártak a Városligetbe.

De nagy és bösz hangú kutyája volt a szomszédos virágkereskedőnek, még ma sem sikerült kideríteni, hogy mely szempont vezérelhet egy jámbor, öreg virágkereskedőt, ahol a szanatórium látogatói a betegeknek szánt virágadományokat vásárolták, arra nézve, hogy borjú nagyságú farkaskutyát tartson, amely a fox-terrier biztos helyről hangzó, idegtépő ugatására utcai skandalumot rendezzen? A farkaskutya vasárnap délelőttönként a maga bömbölő hangján ugyancsak ugatni kezdett, mintha tüzet érezne, és csatlakoztak hozzá a környék sétáló vagy otthonmaradott kutyái is, mint valami karnagy jeladásához.

Néha félóráig is eltartott ez a hangzavar, amelyet láthatólag nem élvezett más, mint az én szerénységem, akinek hallása a hosszú, rejtelmes betegség alatt megélesedett.

(Ha egy pók mászott volna végig a falon, tán azt is meghallottam volna. De valamiképpen pók nem volt doktor Cipész szanatóriumában, talán azért, nehogy a betegek elbizzák magukat a szerencsés jel láttára.)

Természetes, hogy akkori lelkiállapotomban a kutyák magaviseletét ugyancsak ellenem irányuló merényletnek véltem, a kutyákét, akiket felbiztatnak az emberek, hogyan lehet bosszút állni egy emberen, akinek annyi bűn nyomja a lelkiismeretét.

De a kutyák kegyelmesebbek voltak az embereknél, legfeljebb félóra alatt szétverték őket a szanatórium környékéről, az öreg bárónő fox-terrierjébe alattomosan belerúgott valamely kormos fűtő, aki ugyancsak nem rajongott az ilyen elkényeztetett ebekért, mert maga is faluról származott, ahol a kutyák ok nélkül, pláne vénasszony intézkedésére nem ugatnak, hanem inkább lehúzzák a sántikáló vén boszorkányokat.

- A sors közbelépett - mondtam magamban az élet apró örömeit élvezve, amikor a fertelmes kutyaugatás megszűnt a környéken. Korbácsot vagy ölbe ültetést kaptak a vasárnapi csatájukért. A magam részéről leginkább bottal vertem volna őket. A városi kutyának nincs joga ugatni.

TIZENHETEDIK FEJEZET

A megcsalt ember merénylete

Mit, mit nem gondolt magában Sári, a doktorkisasszony, gyógyításomra vonatkozólag, arról csak egy jellemző példát mondok el a kutya- és macska-hecc után.

Lakott itt a betegházban egy ember, bizonyos Karvalyi úr, akinek ajtajára mindig ki volt függesztve a haldoklást vagy a nehéz betegséget jelentő tábla: *A beteg látogatása tilos*. Gondolom, az én ajtómon is ilyen tábla volt, de hát én komolyan beteg voltam, míg Karvalyi úr posztópapucsában, prémes kaftánjában, mozdulatlan, fehér és többnyire borotvátlan arcával napközben többször is végigtotyogott a folyosón, igaz, hogy nyomban elrejtőzött, amint a legkisebb zajt hallotta, bemenekült ismeretlen szobákba, mellékhelyiségekbe, mosókonyhákba, ha távolabb volt szobájától, mintsem azt a rövid idő alatt elérhette volna.

Ez a Karvalyi úr a felesége elől bujkált a maga szobájában, mert, nem is egészen alaptalanul, az volt a meggyőződése, hogy a felesége fogja megölni.

Karvalyi úrral a lépcsőház egy sarkában ismerkedtem meg, amely helyre a kerti látogatás után kikönyörögtem magam Sári doktorkisasszonytól, aki ellensége volt az örökös ágyban fekvésnek, álmodozásnak, megadásnak, letargiának. (Pedig én ezt szerettem.)

Sári doktorkisasszony a maga mázsányi testmértékéhez szabott fehér kabátjában üldögélt mellettem a sarokban, kupecvicceket, „szaftos vicceket” vagy orvosi vicceket mondogatott, amelyeken elsősorban ő nevetett jóízűen, míg a beteg pokolba kívánta az egész vicckalendáriumot, amit a szanatóriumi orvosok hordanak a fejükben, s minden betegnek elmondanak.

Ámde a betegek ravaszágával figyelmesen hallgatóztam, még nevetést is „hamisítottam”, nehogy Sári önagyságának eszébe jusson az ápolókkal megint a borzalmasan szép parkba levitetni, ahol a szanatóriumi betegek úgy viselkednek, mintha a műkertész ültette volna őket a növényeivel együtt. Inkább itt szenvedtem, a kevéssé látogatott, második emeleti lépcsőházban, ahol ugyan járkáltak mindenféle emberek, még maga a nagy szakállú pesti főkapitány is, aki egy délben eljött megfigyelésemre, és negyedóráig nyugtatta rajtam a szemét.

(Amint ezt egy szakállas úrról gondoltam, akiről később kiderült, hogy matracokat jött eladni a szanatóriumba.)

De mégis általában nyugalom volt, a liftes többnyire az első emeleten állt meg a maga zörgő masinájával, vagy a harmadik emeletre pályázott a kivilágított bérhintóval, szörnyű utasokkal, akik a harmadik emeletre kíváncsoztak.

Ekkor jött ama Karvalyi úr a szokásos lappadt, papucsos lépéseivel, amelyeket a falakon túlról már ismertem, s nem tartottam ellenségesnek. Öreg mókusnak gondoltam őt lépései hangjából, aki járkál estefelé a betegház folyosóján, hátha történik vele valami, de semmi egyéb, mint az alkalmazottak, orvosok tisztelettel köszöntik, mint a fizető vendéget szokás. Aztán csinálhat Karvalyi úr, amit akar. Még sajtot és üveges sört is hozathat föl a szobájába, mert az ajtájára kifüggesztett tábla ellenére nem volt olyan nagybeteg, mint hittük volna.

Lelki beteg volt, a felesége elől bujdosott.

Ez a feleség egy feltűnően rövidre nyírott hajú, kifestett, terjedelmes, de fiatal asszonyság, akinek meglehetősen pörgött a nyelve férje kocsmajárása miatt (más hibát nem tudott felhozni), aki nyilván a szanatóriumot is kocsmának nézte a földszinten terített, bejáró, gyomorbeteg vendégek éttermei miatt, ez a feleség egykoron és egyszerűen megszökött Karvalyi úrtól, de a nők gyakori szemérmertlenségével az anyagi összeköttetést továbbra is fenn akarta tartani Karvalyi úrral, aki emiatt kénytelen volt elmenekülni otthonából, és egy betegház lakói közé fölvetetni magát.

- Ez a boldogtalan úr a maga partnere! - mondta Sári, amikor az óvatos Karvalyi urat megpillantotta, és az ismeretséget a nők gyakorlottságával összehozta.

- Hallom, hogy ugyancsak beteg embernek méltóztatik lenni - kezdtem valamely olyan hangon, amelyet nem ismertem föl magaménak, mert már régen beszélgettem emberekkel, az igenen és a nemén kívül más szavakkal.

- Hja - felelt igaz fájdalommal Karvalyi úr, mellém telepedvén, és egyszerre ütött két kezével a térdére, mint minden leüléskor, mintha önmagát ellenőrizné a paralízis elől. - Vajon meg tudnának maguk védelmezni, ha valaki kiugrana a liftből, és bottal nekem jönne? - kérdezte igen halk hangon, miután a kivilágított lift éppen akkor suhint el a maga kéményében, és ez Karvalyi urat láthatólag nyugtalanította.

(De ugyanilyen nyugtalan lett, amikor lépéseket hallott a lépcső felől - velem együtt. Én kárörvendő, gonosz emberarcoktól féltem, míg Karvalyi úr a felesége nyájas tekintetétől, aki tőle megszökött egy fiatal, de állás nélküli „inzsenőr”-rel, de koszt pénzért és hasonlókért még mindig elhagyott férje nyakára járt.)

- Itt nem szabad verekedni - mondta Sári doktorkisasszony, a maga vidám terjedelmességével, mint aki komolyan hiszi, amit beszél.

- Az illető nem nagyon kérdi, hogy mit szabad, mit nem szabad - már az utcán is megtámadott zsebpénze végett. Mit csináltam volna? Rendőrhöz kellett volna fordulnom, olyan erőszakos volt. Inkább hát odaadtam neki tárcám tartalmát, és én aznap nem ebédeltem - mondta Karvalyi úr azon a csodálkozó hangon, amely az idealistákat jellemzi, akik mindig valamely földöntúliságot tulajdonítanak a nőknek, nem tudják leszállítani őket a maguk értékére.

Majd később így folytatta:

- Véleményem szerint az illető nem is tudja, hogy moraliter mit cselekszik, ugyanezért komolyan nem is lehet rá haragudni. Egy elbolondított nő, amilyen ezerszámra szaladgál a világon a maga „fixa ideá”-jának élve, keresztülgázolva régi törvényeken, szokásokon, becsületeken, hírneveken. Így vesztette el a talajt a lába alól nőm is tizenöt évi házaselet után, miután akadt egy barátnője, bizonyos cigány és zsidó származású Horvát kisasszony, aki egyéb nők módjára férfiak zsebtolvajlásából, félrevezetéséből, hamis kártyajátékából és egyéb ilyen nőies foglalkozásokból éldegélt Óbudán egy házban, amelyet egy öregembertől örökölt, bizonyos hamisított végrendelet révén. Ez az úrhatnám kisasszony beférközött otthonomba, és rövidesen fölborította azt számárfülű feleségem segítségével. Az ember sohase tudhatja, hogy mit gondolnak, mit cselekszenek a tőle messze eső pólusokon, például egy pesti lakossal Óbudán. Ott ülnek este valamely kályha körül, a cigányzsidó származású Horvát kisasszony kártyát vet, szép szerencsákat és jóvendőket jelent, ha bizonyos kártya szerint igazodik a számárfülű nagyságos asszony. A számárfülű nagyságos asszony, mármint nagyra becsült nőm: valóban a kártya szerint igazodott, a kerítőnő révén megismerkedett az állás nélküli „inzsenőr”-rel, mire elkezdődött fosztogatásom. Szomszédos utcába költöztek, hogy közelében legyenek annak a háznak, amelyet kifosztani szándékoztak. Ültek kettesben - mármint a foglalkozás nélküli „inzsenőr” és megboldogult nőm - hogyan lehetne készpénzre szert tenni Karvalyi úr adományából. Így nemegyszer sikerült a napi koszt pénzt birtokába keríteni önagyságának az ismerős cselédőtől a maga háziasszonyos fellépésével, amikor ugyancsak ebéd nélkül maradtunk. Önagysága izgalmasan szaladt el a házból, konyhából a kicsalt koszt pénzzel. Nem volt ebédre kása, sült kolbásszal, mint azt kiterveztük.

- Talán nem kellett volna olyan engedékenynek lenni! - vélekedtem a magam szerencsétlenségében.

- Hejnye - így mondta Karvalyi úr: „hejnye” -, próbált volna nem engedékenynek lenni uraságod. A fővárosi tűzoltóság vonult volna ki becses otthonába, mert Önagysága felgyújtotta volna azt.

Beláttam, hogy Karvalyi úrnak, ennek az elgyötört és ócskások piacára került idealistának igaza volt, mikor egy halálos ellenséggé váltott és másba megszerelmesedett feleség támadásait, készpénz után való rohamait nem akarta visszaverni másként, mint a sorsba vetett bizalommal, az örök igazság törvényeivel, amelyek éppen úgy kedveznek a gyengéknek, mint az erőseknek. Kinek van kedve odaállni egy hajdanán szép, most mocsokkal teli női száj elé, miután a szerelem elpárolgott, és a nőből kijön igazi lénye? Nálunk, a magyarság családi körében már egy feltűnően hosszú bajuszú, Madách nevű úriember foglalkozott a női problémákkal. Mint hallottam, a külföldön más tudományos írók is, akiknek nevét szerencsétlen-

ségemben elfelejtettem. De vajon mi közöm van nekem Karvalyinéhoz vagy Karvalyi úrhoz a maguk házassági komédiájában?

Sári, a doktorkisasszony volt a bűnös, aki mindenáron föl akart ébreszteni letargiámból, még ilyen erőszakos eszközök árán is, mint a Karvalyi úrral való ismeretség, aki valami bestia elől keresett menedéket a betegházban.

- Azt hiszem, a foglalkozás nélküli „inzsenőr”-nek lesz igaza az egész történetben - mondtam, amikor Karvalyi úr jól meggyötört saját családi történetének előadásával, amelyet végeredményben éppen olyan szemérmetlenül mondott el, mint ahogy az asszonyka tetteiben véghezvitte.)

TIZENNYOLCADIK FEJEZET

A lovas rendőrség merénylete

A drága doktorkisasszony gyógyítási kísérleteinek következménye természetesen az volt, hogy magános óráimban magam is reszketni kezdtem az elhízott Karvalyínétól, aki télidőben bizonyosan drótokra feszített fátyolkalapot (pirosból) hordott, míg nyáridőben valamely kiadós bársonykalapot, talán prémet is, mint a nőknek ez szokása.

- Pénzt ide! - hallottam egy gyanúsán kifestett, manikűrözött körmű nő elvetemedett hangját betegségemben, bár pénzem tudvalevőleg egy fillér se volt, mert jó emberek gondoskodtak arról, hogy a pénzt mint az élet lehetőségét elvegyék tőlem.

- Pénzt ide! - kiáltotta Karvalyiné az ajtó előtt, és a hideg rázott ki, hogy ez a nő még betörhet az én szobámba is, hogy kedvesét eltartsa, miután férjét az utolsó fityingig kifosztotta.

Ismertem ezeket a „Pénzt ide!” kiáltással járó hölgyeket. Többnyire nagy étkűek voltak, rendszerint a kirántott borjúhúst tömködték magukba, de hajlamosak voltak a különböző édes tésztákhoz is, amelyeket elgondolkozva nyelegettek. Levest fogyókúra szempontjából nem fogyasztottak, és kétségbeejtették a velük élő férfiakat állati önzésükkel.

- Ó, milyen boldog lehet Karvalyi úr, hogy túlادott az ilyenfajta nőn - gondoltam magamban világos perceimben.

De aztán felhangzott a „pénzt ide!” kiáltás az ajtó előtt, és én kétségbeesve kutattam párnáim alatt, pedig tudtam, hogy egyetlen fillérem sincs.

Ugyanezek a nők édes pálinkákat, pezsgőket és más hasonló italokat kedveltek a gramofon-zene mellett, elbújva, mint boldogtalan regényhősnők, mindenféle díványpárnák mögé, amelyek szerelmi kalandjaikból ismeretesek voltak, és férjüket a lehető legnagyobb megvetéssel kezelték, miután az fél liter bort engedélyezett magának valamely bormérő helyen, ahol felváltva hallgatta a betévedő téli fuvarosok mendemondáit a mérőasztal körül, vagy pedig a törvényszéki irodai tisztek fontoskodását törzsasztaluknál.

- Hitvány, kocsmajáró gazember! - üvöltöttek ezek az édes pálinkás hölgyek Karvalyi úrnak és más uraknak, akik nem akartak mindenben engedelmeskedni nekik. - Pénzt ide! Tán csak nem hagyta az utolsó garasodat is a kocsmában?

Mondhatom, hogy betegségemben nem voltak kellemes látogatók ezek a Karvalyi úr által földézett, múltbeli hölgyek, de szerencsére jött újabb kellemetlenség, amely a rosszindulatú hölgyekről elterelte a figyelmemet kintől nedves betegágyamban, ahová hiába csalogattam a megváltó halált.

Egy napon - éjjel vagy nappal, mert az idők megint összefolytak körülöttem, a kedves Karvalyi úr jóvoltából, aki új veszedelmeket ígért az eddigiek tetejére - valami borzasztó dologra riadtam fel.

Mint mondtam, amúgy is folyton rendőrökre, ügyészekre, törvényszéki bírásokra gondoltam, akik majd valamiért felelősségre fognak vonni - gondoltam éppen -, de semmiféle észbontó szerelmek, színpadi vagy költeményeskönyvbeli jelenetbe nem megyek bele - vélekedtem magamban, még mindig Karvalyi úr hatása alatt állván, amikor tébolyító jelenség mutatkozott sablonszerű ideggyötrelmeimben, mintha tűzoltók rohanták volna meg a kórházat, ahol nyilvánosan, kárörvendő tekintetek előtt szenvedtem.

Feküdtem a fekete pápaszemes ember tekintete előtt, macskával harcolva; feküdtem a virágkereskedő kutyája előtt, akitől fohászkodva kértem, hogy hagyná abba bömbölését; feküdtem Karvalyi úr előtt, hogy mentsen meg családi életének titkaitól... Amikor pesti lovas rendőrök kezdtek rohamozni a kikövezett Aréna úton, amely felé ablakaim nyíltak. No, most a lovas rendőrök elé kell feküdnöm, hogy megkegyelmezzenek.

A lovas rendőrök le- és felvágattak, hol csak egyenletesen trappolva, de később rohamozva, mintha most akarnák végre bevenni a szanatóriumot, hogy az itten elbújt bűnös embert felelősségre vonják. Képzeletben láttam kifeszített kardjaikat, csillogó rézsisakjaikat, rettentő véres sarkantyúikat, hallottam harci kiáltásukat, éreztem lovaik forró leheletét, mellemen acélpataikat, lobogó sörényüket. No, most mindjárt meghalok, amint az első lovas rendőr beugrat az ajtón, és szétapossa fejemet. A párna alá menekültem, de odáig is elhallatszott a vad rohamozás, amely lassan távolodott.

Mint később kiderült, a tejeskocsisok sztrájkoltak Pesten, és a szanatórium körül verték szét őket a lovas rendőrök.

Tehát nem hallucináció volt az egész esemény, amire később büszke is voltam, főleg Sári kisasszony előtt, aki minden panaszomra csak legyintett, és harminckét fogát mutogatta:

- El fog múlni az egész dolog, csak türelmesen viselje magát.

No, türelmesebb már nem lehetett beteg, mint amilyen én voltam a magam idejében.

TIZENKILENCEDIK FEJEZET

Apró tárgyak merénylete

No, de elkeserítés, bosszantás, bántás, ingerkedés szempontjából megbántóim nem sok fórt adhattak az apró tárgyaknak, amelyek kellemetlenkedés szempontjából körülvettek. Igazán csak az apró tárgyak, ezek az örökös ellenségek tudják olyan méregbe hozni az embert, hogy még a betegségéről is megfeledkezik néha miattuk.

Még az egészséges embert is megviselik az apró kis tárgyak szekatúrái, de milyen kész prédájuk nekik az amúgy is türelmetlen, beteg emberek, akik az élet és a halál mezsgyéjén haladnak, és hol erre, hol arra, hol az élet, hol a halál felé nyúlnak bizonytalanságaikban. Mi volna jobb: tovább élni, esetleg nyomorékon, vagy mindörökre kitérni az élet küzdelmei elől?

Ekkor jön egy nadrággomb, rendszerint a nadrág hátsó részéről, amely nélkül nem lehet használni a nadrágtartót, a nadrágot, mikor már nagy nehezen fölkelt az ember az ágyból, miután Pista bácsi hússzor-harmincszor kiment a szobából, bejött a szobába, sohasem tisztította ki senki se a ruhákat, se a cipőket, se a kalapokat, mert a szanatóriumok erre nincsenek

berendezkedve. A betegek innen úgyse az utcára mennek, hogy tiszta ruhára legyen szükségük, hanem a másvilágra vagy további, enyhébb betegszobába, ahol még egy darabig elszöszmölnek idejüket. Ritkán megy valaki a szanatóriumból az íróasztalához vagy a boltjába.

De hát maradjunk a nadrággombnál, amely leszakadt helyéről, a nadrág amúgy sem áll meg a lesóványodott emberen, tehát kárba veszett minden mosakodás, fésülködés és egyéb izgalmas előkészület ahhoz, hogy az ember doktori rábeszélésre fölkeljen az ágyból.

Különben is olyan betegnél, mint amilyen én voltam, mindennek kívülről kellett történni, hogy valami mozgás, lépés, elhatározás, cselekedet létrejöjjön. Letargiámban elültem volna a pokol tornácán is, gondolatlanul, megadással várván azt a percet, amíg az ördögök védelmemről gondoskodnak, vagy valamerre elmeneküljek. De a nadrággomb dolga felbőszített, mert nem találtam meg, miután leszakadt, pedig hallottam gurulni a szobában.

Hát most itt vagyok, miután fölöslegesen megmosakodtam (a lelki beteg elsősorban a tisztálkodást tartja fölöslegesnek), hiábavaló bolond módjára megfésülködtem, tiszta ingbe bújtam, a cipőt örült kínok között felhúztam barna harisnyára, a két nadrágszárba olyanformán bújtam bele, hogy majdnem az orromra buktam a szoba közepén, ami fájdalmasága mellett nagyon nevetségessé tett volna a házban, ahol különben is minden alkalmat megragadtak, hogy rajtam mulassanak.

Azt azonban ne higgye senki, hogy elmentem volna a nadrággombot keresni, talán ágy alá, dívány és szekrény alá benézegetni. Nem mozdultam én egyetlen lépést sem a széktől, ahová a gombszakadás után letelepedtem, csak onnan mérgelődtem magamban. Ez a gomb is bizonyára az ellenségeim közé tartozik, pedig nem vétettem neki semmit. Mint ahogy azoknak az embereknek se vétettem, akik most gyűlölnék, kárörvendően nevetnek, vesztemet kívánják, anélkül hogy maguk is tudnák, miért.

Vége jött Pista bácsi, és ugyancsak dühösen nézett rám vörös szemeivel.

- Azt hittem, már a folyosóra ment, hogy itt takaríthassak.

Gyűlölte a takarítást, nem találta férfias, magához illő munkának, mint a cselédi munkák között is mindig akadnak válogatósak, akik például seprőt nem szívesen vennének a kezükbe, de a trágyát kihordják a szántóföldre. Így volt Pista bácsi a takarítással. Fölkelés óta azon dühöngött, hogy majd takarítani kell.

Röviden elmondtam neki, hogy a leszakadt gomb miatt nem tudtam tovább öltözködni.

- Egy rongyos gomb miatt ilyen nagy feneket keríteni.

Váratlanul egész derűlten hangzottak Pista bácsi szavai. A zsebkésével levágott egy gombot a mellényemről, és fölvarrta a leszakadt nadrággomb helyére.

- A kabátot majd begombolja, akkor senki sem látja, hogy hiányzik a mellénygomb.

A gomb Pista bácsi öltései nyomán talán még ma is a nadrágon van, úgy odavarrta, ha ugyan a nadrág megvan valahol. (Barna kockás nadrág volt, már maga se normális, mint az egyszínű posztóból varrott nadrágok.)

...Máskor a szekrényajtóval és az éjjeliszekrény márványlapjával volt bajom, mind a kettő fejem épségét veszélyeztette.

Akárhányszor közeledtem a szekrényhez, valami ellenségeskedést vettem nyomban észre a szekrény részéről, mert itt tartotta Zöldné éjjeli holmijait, szoknyáit, meg tudom is én, miféle vénasszonyrongyait. Ugyancsak ide lopkodta a boros- és pálinkásüvegeket, amelyekből a doktorok megkínálgattak, hogy hatásukat kipróbálják, de én úgy utáltam az italt, hogy csak

behunyt szemmel, mint valami keserű orvosságot, tudtam bevenni egyetlen kortyot is. De Zöldné, ez a gonoszságban következetes vén banya, nem hitt nekem, éppen úgy rejtegette előttem az italt, mint valami részeges ember előtt, mert ő már csak nem hitt a férfiaknak.

Tehát a szekrény inkább Zöldné szekrénye volt, mint az enyém, ugyanezért tapasztaltam a rendkívüli ellenségeskedést a tükrös, politúros tucatszekrény részéről.

Igaz, hogy én magam sem tudom, mi keresnivalóm volt mindig a szekrényben, amikor holmijaim többnyire szét voltak dobálva a szobában, könyvet nem olvastam, a hőmérőn kívül (amelyet többször le akartam nyelni súlyosabb napjaimban) a mosdón levő szappan, fogkefe, fogpor, Pista bácsi önborotva-készüléke volt a mulattatóm. Mégis a szekrényhez mentem, kinyitottam ajtaját, és az ajtó éles széle rendszerint homlokon ütött, miután egyenesen állni nem volt erőm. Többször megpróbáltam ezt a birkózást a szekrényajtó és köztem, de csak évek múlva jöttem rá, hogy mindez azért történt, mert nem álltam szilárdan, inkább minden tagomban remegve az ajtó kinyitásakor.

Igaz biz az, hogy alkonyattal, amikor Zöldné korábban termett elő, átvette parancsnokságát beteg testem és lelkem felett; felgyújtotta a villamos lámpát az addig őszi délután félhomályában, az elmúlást, a lemondást, az élettől való megszabadulás félhomályát jelentő merengésben sokszor hittem, hogy Zöldné nem is az ajtón jött be, hanem a kéményen át, vagy a szekrényből lépett ki, amelynek volt bizonyára összeköttetése a szomszédos szobával, ahonnan Zöldné néha napközben kileste, mi lesz éjszakára a feladata, hogy jól megkínózhasson nappali teendőimért.

(De erről majd később, mert még beteg koromban is követtem el bűnöket, ami természetesnek látszik egy józanul gondolkozó ember előtt, de annál fertelmesebben az olyan beteg előtt, aki régi bűneiért amúgy is haragban van lelkiismeretével, és újabb bűnöket halmoz a régiek mellé.)

Tehát rá kellett jönnöm, akár akartam, akár nem, hogy a Zöldné pendelyeivel teli szekrény az említett asszonyosság cinkostársa. Bár nehezemre esett a kínok utáni vággyal, a fejbe vágásokat kívánó lelkiállapottal szembeszállni, mind ritkábban nyitottam ki a szekrényt.

...,„Már nem nyitogatja!” - hallottam egyszer a szomszéd szobából egy hangot, ahonnan valószínűleg éppen úgy megfigyeltek, mint az emeleti szobából, a már említett lyukakon át.

...Az éjjeliszekrény márványlapjával pedig más kalandom volt, de amely ugyancsak fejem épségét veszélyeztette.

Sokszor hallottam lélekharangot, általában harangokat, amelyek valami közeli templomból hallatszottak idáig.

A harangozók rendszerint úgy csinálják, hogy három versre osztják fel harangozásaikat. Az első rész a legrövidebb. Szinte családkozva látod, hogy máris vége van az esti, hétórai harangszónak... Dehogysis, ekkor jön a közepe, amely már valamivel kiadósabb, majd a vége, amely olyan hosszant terjed az egész világ fölött, hogy az ember akár elalhatik a középső harang kondulásai közepette. (Prabatum est.)

De a lélekharang, ez a sikoltozó, csendet, nyugalmat, szundikálást felriasztó harang, amely mint valami vészjel szólal meg, amikor valaki haldoklik, és meghalására nézve már megtörténtek az összes intézkedések, talán éppen egy rokon áll a torony alatt, aki a kipillantó harangozónak zsebkendőjévé majd jelt ad: mikor volt elég a harangozásból, mikorára a veszendő lélek már megtalálta a kivezető utat a testből, a házból, a földről is talán (ha nem kell itt maradnia kísértetnek), a lélekharang nem hagyja magát könnyen, ha szabadjára

hagyják, jól kitombolja magát, hogy olyan emlékezetessé tud tenni egy halálesetet, hogy az emberek még évek múlva is emlékeznek rá.

A lélekharangot rendszerint nem a hivatásos harangozó szólaltatja meg, annak éppen elég dolga van a maga törvényes harangozásaival, a szabályszerű, rövid, egyszeri ötóraival (a hajnalival), a hétóraival, a fél kilencessel, a tizenegy órással, a délivel, a háromórással és a különböző temetési harangszavakkal, mikor valamennyi haragnak meg kell szólalnia, hogy a torony csak úgy dől jobbra-balra.

A lélekharangot rendszerint amatőrök szólaltatták meg, néha maga egy-egy jó rokon vagy örökös, felfogadott fiú vagy a harangozó alharangozója, mert az igazi harangozónak körben kell járni a különböző kocsmákban, és elmondani, hogy ki halt meg, miként, mióta volt beteg, lehetőleg mi volt az utolsó szava, betegsége, meggyónt, megáldozott, fölvette az utolsó kenetet...

A harangozó a visító, sikoltozó lélekharang kétségbeejtő megszólalási idején szívesen látott vendég mindenütt, mert hiába, mégiscsak egyházi ember, aki bár részeges fráter, valamit talán csak tud a halál ellen, hisz annyiszor van vele neki dolga. Jó, ha egy ilyen vörösrú zümmögve, de fölényesen nagyképű fontoskodással beszélgető harangozó, aki éppen fontoskodásával ad becsületet sekrestyési és harangozói hivatalának: jó, ha a lélekharang hosszúra nyúló verssorai alatt a házban van, és forralt bort segít inni, miközben főbólintással vagy főrázással kíséri a toronybeli harangozást, mint a zeneszerzők, amikor műveiket mások adják elő.

A lélekharagnál a harmadik vers tart legtovább, néha félóraig is, amíg a makacskodó lélek valóban elrepül, hogy a jámbor hallgató egy másik félóraig még képzeletben hallja a lélekharang visítását, pedig az már régen elhallgatott.

Elgondolkoztam néha, hogy nekem húzzák a lélekharangot, kék, őszi délutánokon, három óra után, amikor arra jól megérett emberek meghalni szoktak, akár a bőrdíványra leheveredve, mellényüket kigombolva, szívükre helyezve tenyerüket, akár az ágyban, ahol ebéd után, miután kedvenc ételeiket főzték, utoljára ettek szilvás gombócot vagy szegénysorsban a szomszédasszony húsleveséből, amit úgylis literszámra főznek, csak az asszonyok jószívúsége dönti el, hogy ki és mennyit kap a levesből.

...Ámde akárhogy volt az eset, akármint figuráztam ki akkori lelkiállapotom szerint a lélekharang (és más harangok) megszólalását - a lélekharang harmadik, hosszúra nyúló versénél, amikor az alkalmi harangozó minden percben kipillog a toronyablakon, hogy a „tüzet szüntess” nevű zsebkendőparancsot várja -, a harmadik versnél mindig önkéntelenül összetett kézzel, mint egy megzavarodott, fölemelkedtem ágyamból, és ilyenkor akár nappal, akár éjjel: az éjjeliszekrény márványlapjának vágtam a homlokomat. Nyilván cserélni akartam a lélekharang szárnyán elszőkő lélekkel, hadd menjek én egy csizmadia, asztalos vagy lakatos lelkében a túlvilágra, és ő maradjon itt az irigyelt szanatóriumban, amelynek levélpapírosaira franciául és angolul is föl voltak írva a tudnivalók, sürgőncímek, telefonszámok.

Fölemelkedtem imára kulcsolt kézzel ágyamból, mikor már hosszúra nyúlt a harangozás: hadd menjek én helyetted, Kovács, Tóth vagy Kis embertársam, fiatal vagy öreg barátom, maradj te itt helyemben a szanatóriumban, ahol valóban a német kémiai gyárakból való gyógyszerekkel gyógyítanak, a járványos, fertőző betegeket sárga vászonba burkolják, látogatási időben senkinek sem szabad dohányozni, de az orvosok és ápolók elviselhetetlenek az én részemről, ezért talán próbáld meg te, földi atmoszférából elrepülni készülő lélek, miután neked már úgylis mindegy.

Így akartam fohászkodni a középkoriasan csengő lélekharang harmadik versének hallatára, de a fejem mindig beleütöttem a márványlap szélébe, a cinkostárséba, aki mint szanatóriumi

bútor ugyancsak ellenem szövetkezett. Igaz, hogy vallásunk szerint imádkozhattam volna akár fekvé is, nem fölemelkedve, mert hiszen a mi vallásunkban a lelki bűnbánat többért kárpótol, mint a fölfeszítés. Ámde a szerzetesek, akik a különböző rejtélyes kolostorokban valaha az életre előkészítettek mindig azt ajánlották, ha istent hívom, lehetőleg emeljem föl a fejem.

Fölemeltem a fejem, de a márvány homlokon vágott. A fal felé fordultam, valami sötétjét éjszakát képzeltem magam körül, amelyben csendesen repül egy kis fénysugár, a földről imént eltávozott lélek. Lehetnék én is a helyében.

HUSZADIK FEJEZET

Gondolatok egy megváltásról

Az ember bánataiban, betegségeiben, szenvedéseiben sohasem tudhatja, hogy merről kapja a megváltást, mert kiszámítani azt nem lehet a legfajtörőbb munkával sem.

Mikor már azon a szakadékon áll a nagybeteg ember, hogy két karral várná a halált, amely szenvedéseitől megszabadítja (különösen vonatkozik ez a lelki szenvedésekre), akkor történik valami váratlanság, amely hirtelen megállítja a meredélyről való lefelé szédültében - az utcán egy jóindulatú idegen, aki nem engedi földre zuhanni a megtántorodottat, a halálos ágyon egy hang, amely visszaszólítja az élők sorába. Csak éppen a barátságos idegent vagy a hangot kell megtalálni... Ezért mondják a hozzáértők, hogy az emberek közé nyúlva: mindig a megfelelőt kell megtalálnunk céljainkra, és vele összeköttetésbe lépni, mert az ügyünknek akkor sikere lesz.

Így találtam én meg halálos ágyamon T. lelkész urat, aki szíves volt segítségemre jönni, amikor erőm és az emberek, de még az élettelen tárgyak is elhagytak abban a nagy lelki betegségben, amelynek magyarázatát még ma sem tudom.

Tehát ebben a nagy zűrzavarban, amely mindenfelől körülvelt: egy délután a magam bomlott világán jártatván érzelmeimet (mert gondolataim már régen elszöktek, mint kalitkájukból a kiszökött madarak), ösztönszerűleg T. római katolikus káplán neve jutott eszembe, akiről valaha hallottam, hogy itt teljesít szolgálatot valamelyik közeli plébánián, kint, a Városligetben, ahol levegősebbek, világosabbak, tisztábbak a templomok, mint a divatos Belvárosban, ahol a nők parfümjai, szoknyasuhogásai, furfangos bűnökkel telt úriemberek hazug imádságai fertőzik meg a templomok leheletét.

T. egy színésznek és egy színésznőnek volt a fia, aki nyilván azért ment a papi pályára, mert fiatalságában eleget látott a világi életből, nyilván a színészeknél szokásos, szabadabb erkölcsökből, a sörösuvegekből, amelyeket atyja fájdalomokat okozó korhelyeskedései után már korán reggel az ágyban elfogyasztott, a családi bajokból, amelyek az ilyen színész házaspárt kísérni szokták végig az életen át, valamint a haj- és arcfestékekből, a lyukas harisnyákból, a gyűlölködésekből és irigységekből, amelyek anyja, a színésznő életét igazgatták, mint akár a többi színésznőt.

Sajátságos, de úgy van, hogy éppen a könnyűvérű szülők gyermekeiből lesznek a legrendesebb emberek, mintha szüleik vétkeit akarnák jóvátenni. Ilyen volt T. római katolikus káplán a városligeti plébánián, akihez egyszer elküldtem Pista bácsit, a közismert gazembert egy levélkével.

Pista bácsi nyilván azt hitte, hogy a papnak fogom meggyónni, bevallani, hogy hová lett az elásott kincs - amelynek fölemlítése óta határozott változás állt be az ápoló életében,

bánásmódjában, magatartásában, mintha védelmezte volna életemet még Zöldné elől is, amíg az esetleges kincs rejtékhelyéről valamiképpen tudomást nem szerezhethet. Pista bácsi ismerte a szanatóriumi szoba berendezését, ahonnan a betegeket kémlelni, megfigyelni, kihallgatni szokták, mert hiszen doktor Cipész valószínűleg többször igénybe vette Pista bácsit és fűróját a különböző lesőlyukak megszerkesztésénél.

Pista bácsi elment T. káplán úráért, akinek boldogtalanságomban azt írtam, hogy lelki vigasztalást kérek tőle, miután azt többé sem magamban, sem a közhasználatban lévő imakönyvekben nem találhatom meg. Esetleg töredelmes gyónásom meghallgatását, feloldozásomat, megáldoztatásomat és az utolsó kenetet is reméltem T. r. k. káplán úrtól, mert megint olyan cudar napja volt életemnek, rejtélyes napja, amikor a halálfélelmek vadállatok módjára rohantak meg, amikor emberi gyűlölet, káröröm, gonoszság engem keresett a világon, mint a legérzékenyebb emberi lelket, amikor a legerősebb szívizgató szerek (digifolinok, chinidinumok, injekciók) se tudtak életet verni a haldokló szervezetbe.

Csak a halált! Jöjjön a pap, hogy mellettem legyen utolsó utamnál!

Így került T. káplán úr egy délután a szanatórium folyosójára, ahonnan egyházi ornátusban, fehérben és pirosban lépett be az ajtón, mint a megváltás.

HUSZONEGYEDIK FEJEZET

Egy nem sikerült hitvita, de a vége nem rossz

Mint már az élettelen tárgyakról, cselédekről, ápolókról elbeszéltem, hogy sietnek a bajban levő tisztességes embernek ellenségévé szegődni - a fésűről, amelynek foga kitörik, a ruhakeféről, amely elvész, a fogkeféről, amelynek száalai kihullnak a hosszú betegség alatt -, ugyanez az ellenségeskedés nem mondható el váratlanul szép emberekről, akik megérkeznek életünkbe.

Ilyen váratlanul szép ember volt T. káplán úr, aki az ajtón belépett.

T. tisztelendő úr - mint később kiderült - még az egyházjognak is doktora volt, aki ismerte a legmodernebb tudományokat, de a hajdani ördögűzéseket, középkori szokásokat is (amelyekből voltaképpen mit sem vontak vissza a pápák, az „inkvizíció” nevű eljárást akármely nap el lehetne kezdeni, ha akadnának hozzá megfelelő bűnösök, de úgy látszik, az egész világ megjavult, csak magam vagyok gazember).

És emellett bájos, romantikus, szőkésbarna, világos szemű fiatalember volt, aki még papi ornátusában sem tudta elfelejtetni, hogy szülei színészek voltak; legalábbis előttem nem, aki hajdanában atyjával a legkülönbözőbb (s e feljegyzésekhez nem méltó) helyiségekben találkoztam. Anyját csak a színen láttam pörögni kurta szoknyájában.

De éppen elegendő volt ennyi is, hogy az ifjú papban felfedezzem a romantikát, a másvilágias-ságot, hétköznapiasságoktól visszatartózkodó lelket, egy magasabb gondolatot, amely esetleg az égbe visz.

A bűnös életéből - a magam életéből - kimenekedett, kivirágzott, már életében szentté vált ifjúnak néztem a halovány arcú papot, amint keresztel a kezében, fehér ingben és stórával felém közeledett, mint egy valósággá lett vízió - a jó víziók közül.

- Atyám - mondtam kezem összekulcsolva -, önre akarom bízni veszendő lelkemet, talán a pokol helyett a tisztítótűzre juthatnék, mert nem vagyok eléggé elvetemedett, s már a földön is szenvedtem eleget.

Valószínűleg így kezdtem, vagy hasonlóan: a megindulásig fokozódott lelkiállapotban, amikor a távollévő barátok és a közelben lévő ellenségek képzelt társulati körében az ifjú szentet (lehet, hogy Imre vagy Ágoston volt a keresztnéve) üdvözöltem.

- Isten küldetéséből jövök erre a helyre, ahol gazdag és hitetlen emberek szoktak meghalni, anélkül hogy testi szenvedésük mellett eszükbe jutna nekik a túlvilág - felelt az ifjú arkangyal, akinek jövetelére, fehér ingének, stólájának megérkezére szinte világosság lett a késő alkonyatba borult szobában.

- És az én legalázatosabb kérelmemre, főtisztelendő atyám, hogy kezeibe helyezhessem lelkemet, amelytől megválni szándékozom, - válaszoltam, amint csak félig öntudatlan állapotomban tudtam.

- Ha öngyilkossági vagy hasonló terveket forgatna a fejében, ahhoz úgysem volna jó az én segítségem, mert egyházunk mindig ellene volt az öngyilkosságnak, mint azt az egyházatyák irataiban ezt olvashatta volna, ha erre ráért volna, Szindbád úr!

Így szólt a várva várt próféta, rám szögezve szemeit, mintha nem tartaná állapotomat eléggé kétségbeejtőnek, hogy talán megbocsátóbban, megértőbben, az anyaszentegyház hangján szóljon hozzám.

Fiatal ember, nem ismeri az életet - gondoltam magamban a betegek ravaszságával, akik mindenféle előnyökre akarnak szert tenni, anélkül hogy maguk színészi szerepéből engednének, meg akarnak továbbra is maradni kíméletet érdemlő betegnek. Ugyanezért meglehetősen indulatossággal vagy tán csak támadó szájalomkeltéssel válaszoltam a káplán szavaira:

- Főtisztelendő atyám, ön talán nem tudja, hogy életemnek ifjúságát egy régi kolostorban töltöttem a Kárpát-hegységben? Páduai Szent Antaltól kezdve, aki most annyira divatban van Pesten, hogy már nekünk (igaz katolikus embereknek kellene tiltakozni a torzító Szent Antal-kultusz ellen), ismétlem, a páduaitól kezdve az esztendő záró Szilveszter pápa élettörténetéig - által a Xavériakon, a szaléziakon, asszisiakon, szent Ferenceken, Loyola Ignácokon, az összes értelmes és agyvelőhöz szóló szent atyákon át a szív érzelmeihez szóló szentekig, mint Szent Teréz, Szent Péter és Szent Pál iratáig, áttanulmányoztam aquinói Tamás, Patrik püspök, Oktavián vértanú, Julián vértanú, Pál remete, Antal remete történeteit - és a testi kiválóság szentjeit, mint Szent Györgyét, Andrásét a kereszttel, Mártonét, Flóriánét megjegyeztem magamnak.

Az egykori színészpár fia (de magam is) elcsodálkozott a bőbeszédűségemen, amilyen csak egy beteg emberé lehet, aki mindenáron meg akarja menteni az életét (vagy legalábbis a halálos percét a fájdalmak idején, mikor a lélek katasztrofálisan válik el a testtől).

De a káplán hamarosan visszanyerte fölényét (mert mint később kiderült, azok közé a fiatal hitvallók közé tartozott, akik „ecclesia militans” néven védelmezték a római egyházat).

- Aki a közhasználatban levő kalendáriumot végigolvassa; az is megtalálja azokat a kiváló neveket, amelyeket felsorolt. Őszintén megvallom, Szindbád úr, mi sokkal többet tudunk Önről, a magánéletéről, az eddigi cselekedeteiről, mintsem elhihetnénk, hogy bármely evangélistának, így akár Lukácsnak vagy a próféta Dánielnek bármely könyvét ismerné.

Felelhettem volna ugyan azt is T. káplán úrnak, hogy ha nem hisz a szavaimnak, akár ki is kérdezhet a szent könyvek körül való ismereteimről - mert valóban kolostori növendék, okos

jezsuiták és jóságos piarista atyák nyájában is voltam valaha, és tőlük olyan dolgokat tanultam, amelyeket élete végéig nem felejt el az ember... De most, betegségemben, mikor megmeneküléséről volt szó, a kedves T. káplánnak az a másik megjegyzése vert éket a gondolataimba (amelyek szerettek volna elcsapongani a régen olvasott szent könyvekig).

- Vajon mit tudnak rólam, szegény szerencsétlenről, hogy érdemtelenné válok még a szent-
atyák nevének kimondására is? - kérdeztem.

T. káplán úr, aki csak nagy messzeségből, a képzeletből látszott olyan romantikus lénynek, akire én gyengeségemben számítottam: most megszólalt, hogy ezzel vallomást tegyen, hogy ő sem tartozik többé barátaim közé, mint ahogy remélni merészeltem:

- A közismert dolgokról most nem akarok beszélni, amelyeket önről a verebek is csiripelnek, hogy milyen korhely, kéjenc, haszontalan, istentagadó életet élt, miket prédikált a fiatalembereknek a nem létező erkölcsökről, a szerelmi titkokról, a házasságtörésekről, szent Pál leveleinek meghamisításáról... Ezek a dolgok szokásosak a mindennapi életben, miután a háború óta leromlottak az erkölcsök, felébredtek a bestiák az emberekben. Az általános Rossz ellen, az Ördög elhatalmasodása ellen az Egyház majd megteszi maga a megfelelő intézkedéseket.

- Alávetem magam minden penitenciának, bűcsújárásnak, sőt nyilvános vezeklésnek is, csak annyi erőt adjon hozzá az egyház, hogy akár a halálraítélt: megnyugodott szívvel a bitófáig elmehessek - feleltem mohón.

- Ez megint más kérdés, az igazi töredelem kérdése, amelynek még semmi jelét nem adta, csak az egyházatyák nevével dobálózott hivalkodva - felelt a lelkiatya, aki méltán lehetett elégedetlen előbbi viselkedésemmel, mikor még a szent ereklyetárgyakat, amelyeket valaha megérintettem tapintatosan férfikoromban, térdre borulva fiatalságomban védelmemre akartam felhozni. Valóban nem így kezdődik az igazi töredelem... Nem lehet csak szent Andrásra támaszkodni, akinek amúgy is elég nehéz terhe van a vállán levő keresztfa-gerendával. De mit kell tenni, mit tegyek én, szerencsétlen, hogy mostani lelkiállapotomból kimenekülhessek?

Az ifjú lelkiatya száraz szemmel nézte vergődésemet, amelyet már bizonyára eleget láthatott a bűnös emberek részéről eddigi pályafutásán is, és tekintetében, kék, hamukék, nyugodt tekintetében ekkor különös fényt fedeztem fel.

Nem mertem nyomban hinni szememnek, mert a fény, amely a lélekdoktor szeméből véletlenül rám sugárzott: egy másik, most már mind ritkábban látott szempár fényével volt egyenlő. Mégpedig „A veres” doktoréval, testi orvosoméval, akiről már olvashattunk e lapokon.

Egy másodpercnyi volt ez a bizalmi kisugárzás a harcos egyháziakhoz tartozó ifjú pap szeméből, de elegendő volt ahhoz, hogy felkiáltssak:

- Tehát még volna isteni irgalom a számomra?

- Isten irgalmas - felelt a kora ifjúságában már egyházatyányivá emelkedett lelkipásztor. - Most elmegyek, de holnap újra eljövök. Addig gondoljon arra, hogy imádkozom önért, hogy kellő bűnbánatra tegyen szert. Mondja utánam a Miatyánkot, mert bizonyosan elfelejtette.

Így mondtuk el háromszor a Miatyánkot, a világ fennállása óta fogant legszebb költeményt. Az ifjú pap a kezével intett, nem tudom, áldást vagy intelmet, mert már régen nem volt egyháziakkal dolgom...

- Pax vobisz! Pax vobiszkum! - rebegette. S elment.

HUSZONKETTEDIK FEJEZET

Zöldné és a szentek

Hát persze hogy nem adják olyan könnyen a bűnbocsánatot, mint azt némelyek hinnék, akik kicsi, mindennapi iskolás bűnökkel bíbelődnek, amelyeket hetenként egyszer (a királyok és más kiválasztottak mindennap) meggyónnak a templom sötét háttérében, lelkigyakorlatot tartanak, elmondják a kiszabott imádságokat, és a bűnbánat virágai oly pompázatosan lepik el lelkük kertjét, mint tavaszi virágok a földet.

De könnyíti a töredelmet a kéklő, messzi-messzi reménység, hogy valaha valóban még lelki megnyugvást, bűnbocsánatot nyerhetünk nagy bűneinkben is: ha azt a kékséget megpillant-hatjuk lelkiatyánk szemében, mint ahogy én megpillantottam egy villanásnyi időre.

Az éjszakát tehát titkon virrasztva töltöttem, mint valóban régi könyvekben olvastam a megboldogult pápákról, mielőtt megkoronázták volna őket, az elhunyt püspökökről: felavatásuk előtt, a mártírokról és hitvallókról - a csodatevőkről és az egyszerű szerzetesi fogadalmat tevőkről is életük nagy napja előtt, akik az éjt nem a szokásos álmodozásokkal, teli hassal való forgolódásokkal, sőt nőkről való ábrándozásokkal töltötték, hanem igenis böjtöléssel, kegyes gondolatokkal, imádkozásokkal... Az erdei remeték néha segélynyújtással, a pusztai remeték énekszóval tartották magukat ébren a kakaskukorékolásig, amikor tudvalevőleg elmúlnak az éj borzalmai, főleg az éjfélí kísértések, amikor Júdás megcsókolta Jézust a getszemániai kertben, amikor Krisztus Pilátus előtt állott; éjféلكor, amikor az ördög, kísértetek, rossz szellemek, nyugtalan lidércek és gonosz, ámitó gondolatok manapság is a földön járnak.

A böjtölés megkezdését könnyű volt keresztülvinnem, mert a sokat szereplő Pista bácsi minden gondolkozás nélkül átvette vacsorámat, valamely szanatóriumi rizskását, amelyre persze egyetlen pillantást se vettem.

De már a virrasztást nehezebb volt keresztülvinni a jóságos „Madám” (Barcsainé) esténként beadott altatószerei ezek a vízzel nyelhető porok - Sári doktorkisasszony esti látogatása - valamint a mind tűrhetetlenebbé váló Zöldné miatt, akivel kölcsönösen úgy megutáltuk egymást, mint egy magára unt, csalódott házaspár, ahol egy harmadik is keveredett már a játékba.

(A harmadiknak lehetne nevezni Pista bácsit, aki a díványon büfögött a rizskása után.)

Zöldnét nem lehetett olyan könnyűszerrel kijátszani szimuláns alvásommal (és titkon virrasztásommal), mint hittem volna, mert gonosz szemekkel vigyázott arra, hogy eleget tegyek a szanatóriumi beteg kötelezettségeinek, sóhajtozásnak, panasznak, nyafogásnak, időnkénti rosszulletnek, a váladékok kínos elmulasztásának, amelyhez szeretett személyesen segédkezni, hogy az orrom pirult bele. Egy asszony segítségével végezni bizonyos feladványokat, amelyeket minden zsákhordó tud akár a fal alatt, akár egy magános kerítésnél? (Zöldné ezekre a dolgokra volt „pali”, hogy az akkori pesti nyelven jellemezzem őt.)

Később beláttam, hogy a betegápolási teendők közül leginkább erre volt hajlandó. Szegény kis öreg fejével nem tudott gondolkozni a csodatevő szenteken és más kiválóságokon, akik a messziségből, a csillagokból, az emberi képzelemből, a szentírásokból, a bibliából előjöhetnek, hogy egy szerencsétlen embertársukat megsegítsék, aki csak azért nem vált szentté maga is, mert az életkörülménye doktor Cipész szanatóriumába sodorták.

Zöldné ügyelt a szentekre, akik a történelem nagy messzeségéből előjöttek, hogy valakin segítsenek. Talán illetéktelen beavatkozásukat nehezményezte az ápolásba, gyógyításba, mert mikor például alattomban legerősebben gondoltam szent Ferencre, a franciskánusok megalapítójára és jótéteményeire: hirtelen megcsiklandozta a talpam.

- Azt hiszem, hogy ez az „egyén” nem alszik - mond Zöldné, aki darab idő óta - különösen célba talált rúgásaim óta - leszokott arról, hogy állandóan „gazembernek” nevezzen alvásomban.

Most már „egyén”-nek nevezett, ami nagy siker egy betegápolónétól, aki negyven esztendeig segítette át a másvilágra a nagyságos és méltóságos urakat és asszonyokat, fölszedte értük az ápolási díjakat, sőt még örökölt is egyet-mást, ruhaneműt, ékszert vagy készpénzecskeket a betegek után, akik utolsó órájukban csak Zöldnére gondoltak.

Én sohasem gondoltam komolyan Zöldnére, nem hagyományoztam neki semmit legrosszabb pillanataimban sem; nem eskettem meg, hogy a temetésemen részt vesz; talán ezért is fejlődött ki közöttünk ez a sok félreértésre okot adó viszonylat, amely a szentek éjszakáján is bekövetkezett.

Zöldné nem volt jó barátságban szent Mártonnal, mert mikor az ő eltépett köpenyegét emlegettem magamban, Zöldné megismételte szavait:

- Mondom, ez az „egyén” nem alszik! - szólt volna Pista bácsihoz, aki azonban már a fal felé fordult.

Pedig éppen azért gondoltam Mártonra (a betegek ravaszságával), hogy efféle katona és vitéz emberrel való foglalkozásom megnyeri még tán Zöldné tetszését is.

De Zöldné szokás szerint felém rúgott, hogy elcsendesítsen, nem imponált neki Márton, akit egy darabig magam mellett gondoltam.

Újabb szentet kellett tehát elővennem, aki segítsen az ájtatos virrasztásban, a Zöldnével való érintkezésben, általában a közelgő éjféle órákban.

Így jutott eszembe szent Flórián... Ugyancsak barna ember (mert ezek a legmegbízhatóbb éjjeli virrasztók), páncélban, karddal oldalán és sisakkal a fején láttam egész életemben, meddig visszaemlékezni tudok. Bátorságra, férfiaságra s egyben szent életre tanított, ami kevés szentnek az erényessége, ha fiatal korában a római légiókban szolgált...

- Óbudán! - szólt közbe Zöldné.

- Talán a régi Aquincumban? - kérdeztem magamban, miután hirtelen nem voltam bizonyos szent Flórián szolgálati éveivel.

- Nem tudom - felelt Zöldné -, mert én még akkor laktam Óbudán, mostani házikóm megszerzése előtt, amikor érdemes volt a kis óbudai házakkal kereskedni. Az ember nem is hitte volna, hogy mennyit is lehet kapni egy düledező, kormos, csörgő tetejű, de mély udvaros, egyik utcáról a másikra átnyúló, kétkapus házféléért, amelyben csupa kislakás volt. Egy szoba, egy konyha! Ez volt a legjobb az óbudai házak közül.

Szerencsém volt, hogy Zöldné szent Flóriánnal kapcsolatban megtalálta azt az időpontot életéből, amelyre kellemesen emlékezett vissza. Ment a házvétel és a ház eladás! Tizenöt-húsz éve ennek... Zöldné kegyesen emlékezett meg szent Flóriánról.

- Búcsú volt Óbudán a tiszteletére. Mindig mint a város pártfogóját emlegették őt, a Flórián-szobor körül álldogáló házak többet értek, mint a távolabb esők.

Az éjjeli elbeszélés alatt, amelyet Zöldné részére kitaláltam: kitűnt, hogy Óbudán volt még egy különb házügynök is Flóriánnál, ez pedig nem volt más, mint Lakics úr, egy karikalábú, agyagszínű bajszerű, de megtermett úriember, aki egy pesti kávéházból intézte az óbudai házak eladását és vételét. Zöldné voltaképpen Lakics úrnak volt a jobb keze, mert akkor még nem önállósította magát.

Lakics úr találmánya volt az, hogy szent Flórián gipszszobrát felállíttatta az eladó házak udvarain, mintha ott lakott volna valamikor a szent. „Minden vevőnek tetszett az olyan udvar, ahol Flóriánszobor volt.”

Kár, hogy ez a Lakics vagy Bakics nincs benne a szentek történetében - gondoltam magamban Zöldné előadása alatt. - Mert az ilyen furfangos szent, aki ilyen ravaszul bánt el Flóriánnal: talán már engem is meg tudna segíteni. Hogy megszöktetne Zöldné karmai közül!

HUSZONHARMADIK FEJEZET

Még egyszer az ördög karmai között

De ez volt talán az utolsó éjszakám, amikor Zöldnével komolyan törődtem, szavait figyelembe vettem és általában foglalkoztam kiállhatatlan lényével. Az embernek elsősorban az ápolói behatás alól kell megszabadulni, ha komolyan meg akar gyógyulni. A rossz ápolás már sok embert segített át a másvilágra. Nem lehet betegen, érzékenyen, halálra fáradtan belecseppenni mindenféle, sohase látott emberek markaiba, akik a legjobb esetben sem cselekszenek vele többet, mint az ápolói szabályok előírják. Talán minden ezer ápoló között lehet egy jó szanitéc vagy irgalmas nővér, akivel harmonizálni lehet, aki komolyan fogja föl hivatását.

Ám Lakics érdekelt, mert rájöttem, hogy ezt a kövér, oldalszakállas, igen mulatságos úri-embert magam is ismertem valaha a pesti kávéházakból, amikor még valóban óbudai házat vagy telket, természethez szabott díszmagyar ruhát, trafikjogot vagy hasonlót akart eladni a legmulatságosabb formák között. Sőt politikai és társadalmi összeköttetéseket is árult, nem beszélve „báróságról”, valamint a gazdag partikról. Közben forintos kölcsönökből, ügyesen elzalogosított holmiból, pincérek kölcsöneiből, kalandjaival megnevettetett kávéházi emberek ajándékaiból és különböző rendjelek kijárásának ígéretéséből élt. (Egy Kerepesi úti szabónak udvari szállítói rangot ígért, a kávésnak lump grófokat, akiket majd elhoz a kávéházába, a kaszírnöknek gazdag udvarlókat.)

Igen, ilyen karikalábú, mindig jókedvű, az élettel örökké táncmesterkedő barát kellene nekem, aki innen megszöktetne, kiszabadítana, mert mondanom sem kell, hogy a szabadulás vágya megint fölébredt bennem, amint a szentek és a rájuk való gondolás révén kissé magamhoz tértem.

Ilyen gyarló az ember! Nem tudtam megmaradni az igaz úton, a töredelem, a lelki bűnbánat útján, hanem megint a törvénytelenység, a huncutság kacskaringós ösvényére gondoltam, amikor egy megfelelő szélhámost, terveimhez való társat pillantottam meg a szemhatáron. Azt hittem, hogy Lakicsban jobban megbízhatom, mint a szentekben vagy a kedves T. káplánban! Ó, milyen botorság!

De mondjuk el, hogyan történtek a dolgok.

Mindenekelőtt Zöldnéhez szóltam oda:

- Mondja, asszonyom, nem volnának még Óbudán eladó házak, mert ha meggyógyulok, szeretnék óbudai lakos lenni.

Zöldnében nyomban felébredt igazi szenvedélye, a ház- és ingatlanközvetítés (mintha erre külön születni kellene), s így felelt:

- Inkább másfelé, a Pest környéki falvak, községek felé terjed most a közérdeklődés. Sokan vannak már, akik nem laknának máshol, mint faluhelyen. Így például én se tudnék többé városban lakni. Óbuda pedig, akárhogy vesszük, városnak számít. Tessék talán azon a házon gondolkodni, amelyet a „Madám”-nak kellett volna megvenni, ha egy csöpp esze van!

Én így folytattam:

- Arról a Lakicsról hallottam magam is, mikor házat akartam venni, de aztán elfelejtettem, beteg lettem, ide kerültem... Talán meggyógyulok azonban, és szükségem volna még házra. Ilyen nevezetes ember, híres házelandó ismeretsége nem ártana.

Zöldné gondolkozott, vajon megoszthatja-e a hasznát mással, miután az utóbbi években megszokta, hogy önállóan dolgozzon. Nem is felelt mindjárt, mintha megbánta volna, hogy előbb Óbudát szóba hozta. Én is jobbnak láttam a hallgatást, mert ravasz beteg módjára nem akartam gyanút kelteni magam iránt.

Inkább alvást tettem, de most már nem a jóságos szentekre gondoltam, hanem Lakicsra, aki egy házelandási üzletért nyilván hajlandó volna a szanatóriumból megszöktetni.

(Láttam is képzeletben a szentek eltorzult arcát. Láttam páduai Antalt, aki eddig a gyermekkel karján tán a folyosón sétált, hogy jó magaviseletemért esetleg segítségemre legyen. De most elment ő is, a legjobb, miután Lakicsot hívtam segítségül, nem akart vele konkurrálni).

Félálomban hallottam, hogy Zöldné azt kérdezi a krákgva ébredő Pista bácsitól:

- Mondja, Pista bácsi, lehetséges, hogy ennek az „egyénnek” házvételre való pénze legyen?
- Beszél valami elásott pénzről, de nem mindig lehet az ilyen sült bolond szavára adni - felelt morogván Pista bácsi, mert nem tetszett neki, hogy Zöldné is az elásott pénzre kezd gondolni.
- És aznap hiába vártam T. tisztelendő urat. A jó papnak bizonyára megsúgta valami, hogy rosszban töröm a fejem (vagy tán kezdettől fogva nemigen hitt megtérésemben).
- Bizonyosan temetése van! - mond Pista bácsi, mikor szavát tettem előtte a dolgot.

HUSZONNEGYEDIK FEJEZET

A gyógyulás első napja

Ezalatt Zöldné gondolkozott. Azt hitte bizonyára, hogy hatalmában vagyok, nem sürgős neki az üzlet, minél tovább vár, annál bővebben fog keresni.

Csak hogy orvosok is vannak a világon. „A veres”, aki megvizsgált egyszer, és úgy elnevelte magát, hogy szinte megrázkódott a dereka:

- Nincs magának semmi baja, kedves úr, csak az a baja, hogy még mindig nem akar visszatérni az életbe, annyira belejött a betegeskedésbe. Mars ki a Ligetbe! Szép őszi idő van.
 - Kimehetek a házból? - kérdeztem elámulva.
 - Sőt megparancsolom! - kiáltotta még vidámabban „A veres”.
 - Én nem veszem észre, hogy meggyógyultam volna - mondta bennem a féltékenység.
 - Tessék minden délelőtt a Ligetben sétálni. Persze, nem egyedül, hanem Pistával - ismételte erőlyesen „A veres”. - Ágyban csak annyit fekszik ezután, amennyi az alvásához szükséges.
- „A veres” aztán kezet fogott velem és elment.

Én pedig ott maradtam ülve az ágy szélén, mint akit főbe kőlintottak. Mit jelent az, ami velem történt? Tegnap, tegnapelőtt még teljes zűrzavar, hol az angyalok uszályába kapaszkodva, hol az ördög kormos keze után kapkodva! Csalásokon és bűnbánatokon, gaszágokon és jóságon törve a fejemet, T. főtisztelendő úron vagy Lakicson, a házügynökön.

Mi történt itt, hogy a „börtönöm” ajtaja egyszerre felnyílt előttem?

...Megvallom, először nyomban nem örvendeztem a dolognak, mintha valami kellemetlenség ért volna.

Talán küszöbön áll közeli halálom. Amikor az orvosok többé nem bíznak felépülesemben?

- Három teljes hónapig kínlódtunk vele - mondja például „A veres”, akit legokosabbnak s legcinikusabbnak ismertem az orvosok társaságában. - Három hónapig nem tudtál megjavulni, három hónapi önfeláldozó ápolás után is még mindig szökéseken töröd a fejed, amelyeket hol a szentek, hol meg Lakics útján akartál végrehajtani. Most már meguntuk veszendő életedre vigyázni, menj a fenébe, miután gyógyíthatatlannak bizonyultál! - gondoltam magamban az első percekben, kimeresztett szemmel üldögélve az ágy szélén, és a verejték csepegett rólam.

Azt is megmondom, honnan vettem ezt a gondolatot.

Még egészséges és ép ember koromban, amikor „A veres” először figyelmeztetett szervezete romlására, a rendetlen táplálkozás, a mértéktelen dohányzás, bűfelejtő bőséges ivás és főleg szerelmi rendetlenségek, kicsapongások, telhetetlenségek miatt: akkoriban különböző rendszabályokat állított fel a dolgok mérséklésére. Többek között éjszakázásaim ellen is megvoltak kifogásai.

- Én ugyan nem szoktam lehetőleg semmit se eltiltani a betegnek, mert bolondság volna egy megrögzött vétkezőt megjavítani, de ami aztán már sok: ott én is fölemelem a szavam. Addig örüljön, amíg eltiltok valamit.

Így szólt „A veres”.

Így történt ez valaha, és most kiszabadulásom, felnyíló börtönajtóm küszöbén eszembe jutottak ezek a szavak. A hideg borsózott végig a hátamon... „A veres” többé nem tiltja el a külvilágot, nem tiltja el a szabadban való járást-kelést, sőt tán a szökést sem... Tehát menthetetlen vagyok. Azért bocsát szabadon, mert nem akarja a szanatórium hírnevének érdekében, hogy itt fejezzem be életemet. Inkább egy városligeti padon...

Ó, mennyire tévednek azok, akik a lábadozó betegnek örömujjongásaiban hisznek! Az igazi, komoly nagybeteg, aki naponként eljegyezte magát a halállal: az igazában nem akar meggyógyulni, mert fél a gyógyulás fájdalmaitól, amelyek még tán súlyosabbak, mint a betegségé.

Így történt velem is. Rettenetes fáradtságot éreztem minden tagomban, lelkemben, szívemben, amikor állítólag nem kell (vagy nem érdemes) a szabadságért, a gyógyulásért, a megváltásért küzdeni, hanem az bekövetkezett magától is.

- Menjünk tehát a szabadba, Szindbád nagyságos úr! - mondta mellettem egy szokatlanul alázatos hang.

Felpillantottam. Pista bácsi, a legrettenetesebb Pista bácsi volt a megszólaló.

No - gondoltam magamban -, most már csakugyan a végső óráimat élem, amikor ez az elvete-medett ember is ilyen nyájas alázatossággal szól hozzám.

Úgy megijedtem Pista bácsi nyájasságától, mint akár az ördögétől.

- Majd holnap, holnap - feleltem.

- Ki tudja, lesz-e holnap ilyen sétára alkalmas szép időnk! - nyájaskodott Pista bácsi.

(Tehát, tán holnapig se élek! - gondoltam nyomban.)

- Ma még nagyon fáradt vagyok - mondtam hangosan.

- A főorvos úr elrendelte, ő aztán az egyetlen, aki igazán tudja, hogy mi történik a nagyságos úr érdekében, ha már meggyógyultunk - kedveskedett Pista bácsi, és a pipát egyetlenszer sem vette ki a zsebéből, sőt olyanforma magatartást tanúsított, mint egy hűséges tisztiszolga, aki a legnagyobb odaadással ápolta gazdáját hosszú betegsége alatt, és most szívből örül a fölépüléshez.

(Úgy látszik, a jó doktorok előbb az ápolókat gyógyítják meg! - gondoltam magamban, és engedtem, hogy a megalázkodott Pista bácsi a cipőmet felhúzza.)

- Majd meg is borotválkozunk a legközelebbi üzletben, ha az utcára érünk! - csillogtatta a reménységet Pista bácsi. - Tessék elhinni nekem, hogy sokkal jobb egy tiszta, jó szagú borbélyüzletben borotválkozni, mint ezeknél a rosszindulatú, halott emberek borotválásához szokott szanatóriumi borbélyoknál. Már csak a kölnivíz miatt is.

HUSZONÖTÖDIK FEJEZET

Kaland a vörös szemű emberrel

Máskor is tapasztalhattam, hogy az úgynevezett halni vágyók, letörtek, felfordultak, koldus-testű, kolduslelkű emberek részére csak a papiroson szerepel az a bizonyos részvét, megértés, gyengédség, amit ők a külvilág részéről a maguk betegségében megkövetelnének.

- Részvét nincs, uraim - mond Szindbád, midőn története befejezéséhez közelgett. - Aki meg akar halni, az haljon meg, mondja a mindennapi emberi érzélem, visszatartani senkit sem lehet a haláltól, annál több marad az élőknek a levegőből, esetleg a régi ruhákból vagy egyéb földi javakból, mint például az elásott kincsekből, amelyeket a vörös bajuszú Pista bácsi még mindig nem felejtett, mert nyájasságából tulajdonképpen az látszott, hogy az ásást, mint afféle legyengült ember: majd az ő társaságában végzem. (Ráfizetni nem lehet az ilyen munkára.)

Ellenben sokszor észrevettem, hogy az erősek, bátrak, elszántak, nagy kockáztatók, az életet nem túlságosan értékelők milyen sikereket tudnak aratni - hogy fordul feljűk az érdeklődés, amely körülbelül egyenlő a szeretettel, mert az emberek melegebben szeretni nem tudnak.

Igen, már az érdeklődés is jelentős valami az emberek részéről, amit magamon tapasztaltam, amikor Pista bácsi társaságában valóban kísértéltem egy októberi napon, mint valami születésnapon, a betegházból a szabadba.

A hosszú ősznek ideje volt, hogy mindenféle színváltozást megpróbáljon, a legpirosabbtól a legfakóbbig. A Ligetben volt egy bokor, amelynek olyan gyöngyei voltak (pirosból), hogy az ember megállott messzire, a fák sárgulása, haloványulása pedig szinte természetfölötti volt. Máskor tán nem is volt még ilyen ősz. A nap sütött, és a fák mégis hervadtak, a levelek hullottak a Stefánia út mentén, a mellékösvényen, ahol először mertem megtelepedni Pista bácsival, mint búvóhelyen, ahonnan a Stefánia gyér közönségét úgy szemügyre vehettem, hogy ne legyek útjában senkinek.

Közömbös asszonyok sepergették a faleveleket a környéken, néha elment egy fogat vagy autó, vagy tejeskocsi, szóval olyan dolgok, amelyek nem zavartak meg még akkor nagyon is érzékeny, az emberektől rettegő lelkiállapotomban.

Pista bácsi nyájasan szívtá a pipáját a szomszéd padon, mert parancsa úgy szólt, hogy egyedül hagyjon, hadd kezdjek magamtól megismerkedni a világgal.

Ott üldögéltem egymagamban a padon, míg a szegény asszonyok telesöpörték kosaraikat a falevelekkel, őszi délből...

Vajon kihez hasonlítottam, ha valaki szemügyre vett a távoli sétányútról? - kérdeztem magamban, mert beláttam, hogy „A veres” intézkedése folytán nem lehetek többé se leromlott, züllött halott, mint egy dunai hulla, mint ahogy néha szerettem volna; de nem lehetek félbolond szökevény se, aki elhagyván a szanatóriumot a megengedett idő előtt, köz- és önvészélyessé válik. Meg kell tehát maradnom valamiképpen valami ember formájú embernek, akit esetleg a sétányról szemügyre vesznek az erre járó és nem feltétlenül jóindulatú emberek.

Kihez hasonlítottam tehát a magános padon?

Társaitól elmaradt, fogságba esett darumadárhoz, akinek szárnyait megnyírták, hogy ne repülhessen - gondoltam magamban egy cseppnyi jóindulattal.

Még jobb indulattal azt gondoltam magamban, hogy tán egy nagyra törekvő, de elbukott regényhőshöz is hasonlítok kopott, szürke köpönyegemben, átkozott barna harisnyáimban, kitégult gombos cipőmben, ócska szürke kalapomban (mert nemigen törődött senki az öltözködésemmel, még magam se, miután nagy, halálos betegségem alatt az előbb említett okból semmiféle érdeklődés nem volt irántam). Regényhőshöz hasonlítok itt a mellékúton, ahonnan óvatosan gusztálom az embereket, a tört remények, nem sikerült kalandok, a nagy bukás után kénytelenségből ismét közjük kell keveredni?

Nem hasonlítok regényhőshöz - mondta bennem valami régi hang, amelyet hosszú idő óta itt, a mellékúton hallottam újra (tán a kiábrándultság vagy a józanság megvető hangja, a mindenféle „bomladírozások” ellen való hang).

A regényhősök még azután is, miután feladványukat elvégezték: daliák maradnak, öreg daliák, lehetőleg szépen öszülő fürtökkel, szabályos arccal, tiszta tekintettel, az élet fölényességével magaviseletükben, hogy hinni lehessen múltjukban.

De hát akkor kihez hasonlítok, ha valaki erre megy, megnéz, és fogalmat akar alkotni magában a látványról, melyet nyújtottam?

Kihez? - szólalt meg bennem az ábrándtalan hang. - Megmondom mindjárt, hogy kihez. Egy leleplezett svindlerhez, egy tetten ért hamiskártyáshoz, egy vén, talaját vesztett szélhámoshoz, aki a betegségével, de a halállal is huncutkodni akart, de az orvosok és a papok és valódi szélhámósok (à la Lakics) okosabbak voltak nála, és nem engedték és leleplezték, visszakergették a mindennapi életbe, miután nem volt érdemes vele többé foglalkozni se mint beteggel, se mint haldoklóval.

- Nem olyan könnyű a hamiskártyázás! - mondta mellettem most egy korhelyes, recsegő, anekdotás könyvből való hang, mintha gondolataimat a maga furfangosságával kihallgatta volna.

Vörös szeme volt a vendégnek, aki mellém a padra telepedett. (Ezekben az időkben többnyire az emberek szemét figyeltem, mintha bennük keresném sorsomat). Ármányos, tolvajos, de nevetős és egyben barátságos szeme, mint aki megszokta a világ ostobaságai fölött mosolyogni, néha még a saját rovására is, de főként olyankor, amikor az ostobaságokból valami haszna volt. De még az arcjátékakor mutatkozó ragyamaradványok, a húsos, nagy orr, a természetből kunkorgós, fodros, hervadtvörös bajusz, az öszülő, oroszlanos pofaszakáll, a terjedelmes toka, a nagy, nevetős száj az apró, vörös szemekkel együtt azt bizonyították, hogy az élet nem mindennapi lovagjával kerültem össze.

- Nem olyan könnyű a svindlerezés, hogy azt mindenki megcsinálhatná, mert akkor svindler volna száz ember közül kilencven. Micsoda értékük volna az igazi svindlereknek? - folytatta a mellém telepedett úriember, akinek valóban olyan terjedelme volt, mint az igazi jó svindlereknek. (Mert sovány svindlernek hamar kézre kerülnek.)

Böfögött néha a hangja, mintha akkor ebédelt volna rampsteaket, „antrekót”, böftököt vagy más vesepecsenyét, amilyent a jó étvágyú svindlernek szoktak (akik azért csálnak, hogy jól élhessenek, valamint benne lehetett legalább egy másfél liter sör, amelyet a pohár fülén, kisujja kinyújtásával öntött tokájába). Legalábbis negyvennyolcas gallérja volt a kék habos, fehér csokorra kötött nyakkendő fölött. Persze a szalagra kötött monokli is ott lógott a kabátján. (Milyen érdekes lehet, amikor ezt felteszi szemére, s ezen át olvassa az ügyiratokat, amelyek mellette a kézitáskában várakoztak minden alkalommal!) Szürke keménykalap fődte nagy fejét, fehér mellénye volt szürke zsakettje alatt és kamásni a lábán: a cipő fénye, mint tükör, nyilván a folytonos tisztítás miatt.

- Nem olyan könnyű huncutnak lenni, mint azt egynémelyek hiszik (mint azt Szindbád úr, akit egyébként tisztelek és nagyra becsülök: a maga példáján is tapasztalhatta). Először is egy igazi hamis embernek nem szabad soha betegnek lennie, mert akkor már elveszett, „kihajthat a pályáról”, „mehet a pékhez” - ahogyan Pesten mondják.

Mikor ezeket a szavakat hallottam, végre tisztába jöttem az úriemberrel, aki mellém a padra letelepedett és kedveskedett. Senki más nem volt ő, mint Lakics úr, akit esztendőök óta nem láttam, de akire az utóbbi időben gondoltam, aki minden esztendőben változtatta külsejét. Mostani császárszakállával és egyéb pompáiban bízást a névjegyére nyomtathatta volna: Lakics Bertalan (Berci) köz- és váltósvindler, oly sikerülten választotta meg külsejét. Vagy csak az én emberlátástól elszokott szemem látta így?

Nevetős, böfögős korteshangján így folytatta:

- De hát manapság már kiment a divatból a „svindler” szó, inkább „életművészeknek” mondják azokat, akik ésszel és kedéllyel, betegség és gyávaság nélkül élik át életüket, mert tudják, hogy egyszer a leghosszabb életnek is vége szakad, addig tehát nevetni kell a közbeeső dolgokon. A világ halad, új találmányok jönnek divatba, a megnehezedett életmódnak új mesterei jöttek, benzinerővel jár a ma a régi lóerő helyett, képzelje el, hogy mily nehéz nekem is a helyzetem, aki már az „életművészek” közül is kimaradtam, milyen nehéz az én helyzetem, aki megmarad régi világbeli svindlernek, és óbudai házakkal, telkekkel kereskedik!

- Tehát Zöldné mégis értesítette? - gondoltam magamban.

- Nem értesített engem senki se - mondta Lakics úr -, csak véletlenül hallottam Szindbád úr állapotáról, és miután azt hiszem magamban, hogy még mindig a régi svindlernek fajtájához tartozik, mint jómagam is: nem ártana, ha nehéz napjaiban felkeresném. Voltam én már börtönbe jutott kortársainknál is látogatóban, mert tudom, hogy ilyesmi jólesik. Nem tehetek róla: jó szívem van, néha egy üzleti lehetőséget is elmulasztok, hogy egy bajba jutott, korombeli embert meglátogassak. Az embernek vigyázni kell a maga korára, a maga múltjára, gyönyörű életére, mint valami ereklyére, de kortársaira is, mert ugyan ki becsülné meg ezeket a dolgokat, ha nem mi magunk? Manapság csak a sekrestyéseknek és más hivatali embereknek van jó dolguk, azok esznek disznókörmét paszulyban, isznak bort délelőtt, délután. Nekünk, régi feltalálóknak befellegzett.

Így beszélt Lakics a városligeti padon, folyton nevetve kis, vörös szemeivel, mintha a legmulatságosabb dolgokat beszélné el. Szemtelen volt valóban, mint egy régi pesti svindler, aki rögtön a zsebébe vagy a fejére akarna ülni annak, akivel a sors összehozta. Már azzal is mérgesített, hogy nem hitte el, hogy komolyan beteg voltam... Hasonlóvá akart ledegradálni önmagához, fölvetett a svindlernek névjegyzékébe.

Hosszú idő után először tettem komoly erőfeszítést az emberi támadások visszaverésére.

Mikor éppen legjobban bőfögött, krákogott volna Lakics - mert hiszen nyilván neki okoztak elsősorban élvezetet a beszédei -, határozottan rászóltam:

- Akárki küldte ide, most már elég volt magából, takarodjon innen!

Lakics még mindig nevetett, mint aki tréfára veszi a dolgot. Egy ilyen nyomorult, beteg ember merne vele, a megtermett, kicsattanó egészségével így gorombáskodni! Egy ember, akibe még most is hálni jár a lélek!

De én nagy nehezen, a pad karjába kapaszkodva felálltam, ugyanekkor fölemelkedett Pista bácsi is a másik padon, és pipáját nyomban zsebre dugta, amint katonás állásban várakozott, nyilván imponált neki erélyes magatartásom.

- Tessék parancsolni, nagyságos úr, dél már elmúlt! - mondta, és kétlépésnyire jött a hátam mögött.

Mikor a fordulónál visszanéztem, azt vettem észre, hogy Lakics vörös szemei mind apróbbak lesznek, sőt terebélyessége is kisebbedett.

Másnap komoly levélbeli ajánlatot, üzleti hangon írt levelet kaptam tőle egy óbudai ház megvételére vonatkozólag. De már kezdtem magamhoz térni, és félredobtam a levelét.

HUSZONHATODIK FEJEZET

Egy kacsintás eredménye

De nagyot nézett Zöldné is, amikor nemsokára ezután, egy napon megkérdeztem tőle, hogy vajon nem ő volt-e a híres Grünau Poldi fiatal korában, aki híres táncosnő és énekesnő volt Pesten az elmúlt évtizedekben, mert járása, hangja ma is egy régi primadonnára emlékeztetnek.

- Nem - felelt még a régi gyűlölködéssel.

- Ha így lett volna, se kellene szégyellenie, mert Grünau Poldi híres „egyen” volt Pesten - folytattam anélkül, hogy a hüledező Zöldnére egyetlen pillantást vettem volna.

Barcsainét, a kedves „Madámot” viszont azzal leptem meg, hogy felemlítettem neki az erzsébetfalvi házat (Zöldné majd hanyatt esett), amelyet valóban érdemes volna megvenni olyan magános asszonynak, mint ő.

- A világ valóban a falusi, egyszerű, olcsóbb életmód felé orientálódik - mondtam szó szerint.

- Mindnyájunknak kell gondoskodni öregségünkre egy kis fészekről, ahol lehajtsuk a fejünket. Magam is falusi lakos leszek a fővárosi élet után, ha teljesen rendbe jövök az egészségemmel.

- Erzsébetfalvi - kottyantotta el magát Zöldné, holott eddig nem sokat törődött beszélgetéseimmel.

De a könnyebb természetű hölgyeken kívül, akikkel már a magam módja szerint elbarátkoztam, találkozásom volt doktor Cipésszel is:

- Most már lassacskán elmegyek innen, és eszembe jut az a sok kellemetlenség, amit e jó hírnevű háznak jelenlétemmel okoztam. Ha még egyszer így fordulna az életem: bizony másképp volna!

- Ugyan - felelt gyanakodva doktor Cipész. - Ön javíthatatlan ember, ha tőlem függne, mindig zárt intézetben tartanám.

- No, bizony megjárna velem. Hogyan készülne el akkor egyetemi tanári vizsgájával, ha mindig ilyen kiállhatatlan betegekkel foglalkozna, mint amilyen csekélységem is?

Doktor Cipész visszavonult a nem várt szavakra.

No, most még Sári doktorkisasszony volt hátra, akinek természetesen mindenekelőtt házassági ajánlatot tettem, majd miután ezen nagyot nevetett (pedig talán nem lett volna rossz az én szempontomból), megkérdeztem illő komolysággal, hogyan tarthatnám meg emlékezetében magamat?

- Ha nem jön ide többet soha vissza! Mert nem szeretném még egyszer olyan állapotban látni, mint amilyenben volt - felelt igazán érzelmes nő módjára, és nagyon fénylettek a szemei, míg az én tekintetemet könnyek homályosították el.

...Eközben szorgalmasan sétálgattunk Pista bácsival az őszi Ligetben, mert hiszen már csak napok voltak hátra az őszből és az én itteni tartózkodásomból is. Pista bácsinak mindig dohányt vettem a sarki trafikban, egy délolasz tekintetű hölgnél, aki minden alkalommal úgy köszönt vissza, mintha utoljára látna:

- Tudjuk, hogy a beteg úr elmenőben van! - szólt, mintha kezdettől fogva érdeklődött volna sorsom iránt.

Pista bácsi bevallotta, hogy az érzékeny olasz szépség néha érdeklődött a szanatóriumi állapotok iránt, amikor oda gyufáért vagy pipaszurkálóért betért.

Különös - gondoltam a kis trafikra visszanézve. - A női nem érdeklődött, és én ezt nem tudtam.

Most már nemcsak a melléksétányokon, nem a tó elhagyott részein telepedtem meg séta közben, hanem a Névtelen Jegyző szobra eléig forgalmas környékén is.

Itt csípett meg Bunkóczi, aki felépülésem hírére természetesen felkeresett a múlt időből.

Bunkócsit igazában Biankónak hívták, de olyan magatartása volt, aki mindig hódítani, fejbe verni, leigázni akarta a körülötte levő férfiakat, így többek között engem is. Most is ragyogva, a legutolsó divat szerint öltözve jelent meg a promenádon, és oly bizalmas repüléssel közeledett felém, mintha egész betegségem idejében legalábbis leveleztünk volna. (Egyéb érdeklődésről úgyse lehetett szó.)

- Ó, Szindbádkám - mondta a maga madárhangján, mintha az életben a legkellemesebb meglepetés érte volna. - Maga még mindig a régi; randevúkra jár a Ligetbe.

- Valóban - feleltem ugyancsak könnyedén. - Ápolómat, Pista bácsit várom, hogy segítsen hazamenni.

...Most még „A verestől” kellett elbúcsúzni. De ő kézlegyintéssel felelt:

- Még látjuk egymást az életben, mert valószínűleg lesz még beteg... mint magam is szoktam néha, s ilyenkor háziorvosomat felkeresem. Csak jöjjön nyugodtan hozzám.

Majd az ajtónál, ameddig kísért, komoly hangon így szólt hozzám:

- Hanem azt a papot, aki magánál volt, se mulassza el fölkeresni. Az állapította meg elsőnek, hogy életereje visszatért, már kacsingat a mennyország felé. Hazudik, mint minden élő ember.

(1933)